

CIÓN

CURSUS
SCRIPTURAE
SACRAE

REGUM

BS1325

.3

H8

c.1

10786

1080020675

EX LIBRIS

HÉMETHERII VALVERDE TELLEZ

Episcopi Leonensis

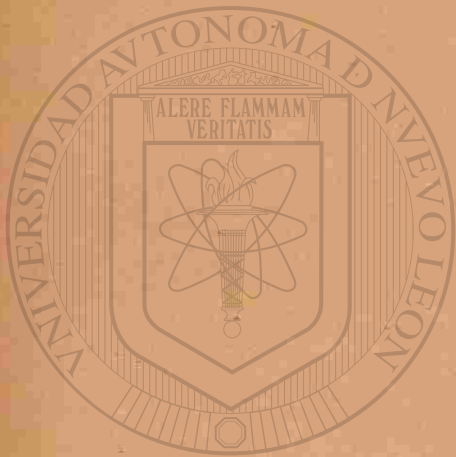
UANL

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

®

522
H.

UANL

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

®

CURSUS
SCRIPTURAE SACRAE

AUCTORIBUS

R. CORNELI, I. KNABENBAUER, FR. DE HUMMELAUER

alisque Soc. Iesu presbyteris

COMMENTARIORUM IN V. T. PARS I

ix

LIBROS HISTORICOS

v
LIBRI SAMUELIS

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

PARISIIS

SUMPTIBUS P. LETHIELLEUX, EDITORIS

4, VIA « CASSETTE », ET VIA « DE RENNES » 75,

1886

Omnis iura vindicabuntur.

COMMENTARIUS
IN
LIBROS SAMUELIS

SEU

I ET II REGUM

AUCTORE

FRANCISCO DE HUMMELAUER S. I.

Cum approbatione Superiorum

UNIVERSIDAD DE NUEVO LEÓN
Biblioteca Páez de Arce
Biblioteca Universitaria

44579

B. 51325

• 3

48

FONDO EMETERIO
VALVERDE Y TELLEZ

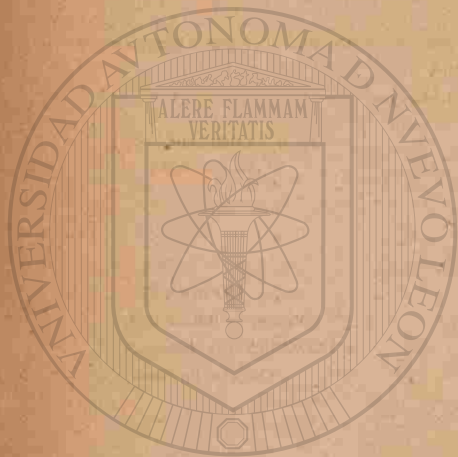
LEONI · XIII · PONTIFICI · MAXIMO

COMMENTARIOS · ISAGOGICOS · ET · EXEGETICOS
IN · OMNES · VETERIS · NOVIQUE · TESTAMENTI · SCRIPTURAS
AD · SANCTORVM · PATRVM
ET · VETVSTIORVM · SCHOLAE · DOCTORVM
IVNIORVMQVE · INTERPRETVM
NORMAM · EXACTOS
ADHIBITIS · VBI · OPVS · FVERIT
RECENTIORVM · SCIENTIARVM · SVBIDIIS
AVCTORES · OBSEQVENTISSIMI
SVMMO · ATQUE · INERRANTI · DIVINAE · VERITATIS · INTERPRETI
QVI · SINGVLARI · DIGNATIONE · BENIGNITATIS
ID · QVIDQVID · EST · OPERIS
NOMINI · SVO · INSCRIBI · PERMISIT
PIETATIS · ET · IMMOBILIS · FIDEI · PIGNVS · EXHIBENT
SEQVE · AC · SVA · SVBIDIA · OMNIA
ADDICVNT · DEVOENT
SEDIS · APOSTOLICAE · DOCTRINAE · ADSERENDAE
SACRARVM · LITERARVM · AVTORITATI
PRO · VIRIBVS · PROPVGNANDAE

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

007800

Quoniam opus, cui titulus est: *Commentarius in libros Samuelis, seu I et II Regum*, auctore P. Francisco DE HUMMELAUEN, S. I., aliqui eiusdem Societatis theologi, quibus id commissum fuit, recognoverint et in lucem edi posse probaverint, facultatem concedimus, ut typis mandetur, si ita iis, ad quos pertinet, videbitur.

In quorum fidem has literas manu nostra subscriptas et Societatis nostrae sigillo munitas dedimus.

Feslús, die 12 Februarii 1886.

A. M. ANDERLEDY, S. I.
Vic. Generalis S. I.

IMPRIMATUR

Parisiis, die 9 Martii 1886.

† FRANCISCUS Arch. Larissensis
Coadjutor Parisiensis.

TYPIS MANDETUR

Suessionis, die 12 Martii 1886.

† ODO, Episc. Suessionis et Laudanen.

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

CORRIGENDA

Pag. 33, 21 l. DEN. — 39, 8 puncia שוכח. — 62, 31 l. סוף. — 107, 29 l. adiec-
tas. — 108, lin. ult. l. in. — 120, 30 l. שרין. — 125, 1 l. post. — 125, 22 l.
ideoque. — 125, 22 et 23 l. diutius. — 128, 19 l. deserto. — 128, lin. ult. l. per. —
142, 32 l. agriculturae. — 144, 30 l. diximus. — 240, lin. ult. l. omnibus. — 240,
31 post opaco clauda parenthesin. — 308 8 l. Thammam. — Nonnunquam literae vel
signa in fine vel initio linearum exciderunt, ם in fine vocam hebr. transit in ם :
sed haec et his similia indulgens lector facile ipse corriget.

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

INTRODUCTIO

1. — Libri, quos dicimus Regum priores, *nomen et distinctionem* nacti sunt a LXX; prius enim *unicus liber* erant, *Samuelis* nuncupatus.

Manuscripta et antiquiores editiones hebr. duos libros non distinguunt; neque distinxit *Aq.*, cf. *Hoxaplan.* (15. 1442)'. *Orig.* (20. 382), *Athan.* (26. 1177), *Cyrrill. Hier.* (33. 590), *Hier.* (Prolog. galeat.) testantur, unicum apud Hebraeos fuisse librum. Librorum distinctio, a LXX primoin in usum invocata, per Italiam in *Vulg.* transiit atque hinc, simul cum capitum distinctione, in Biblia hebr. reflexit iter. Liber apud Hebraeos simpliciter « Samuel » appellabatur, a Samuelis historia initio descripta, cf. *Orig.* l. c. et titulus *Vulgatae*: « Regum ». LXX « Regnorum » nomen a materia derivatum, quae in his libris inchoatur, in sequentibus absolvitur.

2. — Libri *auctorem et fontes* quod attinet, communem fere habes *antiquorum* sententiam, librum esse originis *propheticae*, a *Samuele, Gad* et *Nathan* conscriptum, ahibitis etiam pro altera eius parte fastis regni Davidici.

Princeps huius sententiae fundamentum habes I Par. 29, 29 : « Gesta autem David regis priora et novissima scripta sunt in libro Samuelis videlicet, et in libro Nathan prophetae, atque in volumine Gad videlicet »; et 27, 24 : « Numerus eorum, qui fuerant recensati, non est relatus in fastos regis David ». Accedit *Jos.* c. Apoc. l. 8 : « A morte autem Moysis usque ad imperium Artaxerxis, qui post Xercent regnavit apud Persas, *prophetae* Moyses posteroribus res sua utile gestis libris complerunt ». *Himchi* aliquos *Rabbini* tradidere, librum a Samuele, Gad et Nathan esse conscriptum. *Theodoret.* (80. 529), librum expositorius, haec scribit : « Plurimi fuerunt prophetarum, quorum libros quidem non invenimus, nomina autem didicimus ex historia Paralipomenon. Horum unusquisque consueverat scribere, quae contingebant suo tempore.... Alii autem quidam, cum illa colligissent, composuerunt librum Regnorum ». Quibus verbis *Theodoret.* iam duplicem distinguit questionem : primam, coherens in nostram illarum scripta illa Samuelis, Gad et Nathan ; alteram, fueritne harum scripturarum collector seu editor ipse Nathan, triam illorum ultimis, an posterior aliquis Hebraeus. Cum *Theodoret.* affirmat *Diodor. Tarz.* (33. 1588), ita librum Samuelis coaluisse, ut, « quae singuli prophetarum sui temporis gesta conscripissent,

¹ His numeris Collectionis Patrum *Migne* tomum et columnam designamus; latini graecivo intelligantur Patres, vir non semper patet.

INTRODUCTIO

1. — Libri, quos dicimus Regum priores, *nomen et distinctionem* nacti sunt a LXX; prius enim *unicus liber* erant, *Samuelis* nuncupatus.

Manuscripta et antiquiores editiones hebr. duos libros non distinguunt; neque distinxit *Aq.*, cf. *Hoxaplan.* (15. 1442)'. *Orig.* (20. 382), *Athan.* (26. 1177), *Cyrril. Hier.* (33. 590), *Hier.* (Prolog. galeat.) testantur, unicum apud Hebraeos fuisse librum. Librorum distinctio, a LXX primoin in usum invocata, per Italiam in *Vulg.* transiit atque hinc, simul cum capitum distinctione, in Biblia hebr. reflexit iter. Liber apud Hebraeos simpliciter « Samuel » uidebat, a Samuelis historia initio descripta, cf. *Orig.* l. c. et titulus *Vulgatae*: « Regum ». LXX « Regnorum » nomen a materia derivatum, quae in his libris inchoatur, in sequentibus absoluitur.

2. — Libri *auctorem et fontes* quod attinet, communem fere habes *antiquorum* sententiam, librum esse originis *propheticae*, a *Samuele, Gad* et *Nathan* conscriptum, ahibitis etiam pro altera eius parte fastis regni Davidici.

Princeps huius sententiae fundamentum habes I Par. 29, 29 : « Gesta autem David regis priora et novissima scripta sunt in libro Samuelis videlicet, et in libro Nathan prophetae, atque in volumine Gad videlicet »; et 27, 24 : « Numerus eorum, qui fuerant recensati, non est relatus in fastos regis David ». Accedit *Jos.* c. Apoc. l. 8 : « A morte autem Moysis usque ad imperium Artaxerxis, qui post Xercent regnavit apud Persas, *prophetae* Moyses posteroribus res sua utile gestis libris complerunt ». *Himchi* aliquos *Rabbini* tradidere, librum a Samuele, Gad et Nathan esse conscriptum. *Theodoret.* (80. 529), librum expositorius, haec scribit : « Plurimi fuerunt prophetarum, quorum libros quidem non invenimus, nomina autem didicimus ex historia Paralipomenon. Horum unusquisque consueverat scribere, quae contingerent suo tempore.... Alii autem quidam, cum illa colligissent, composuerunt librum Regnorum ». Quibus verbis *Theodoret.* iam duplicem distinguit questionem : primam, coherens in nostram illarum scripta illa Samuelis, Gad et Nathan ; alteram, fuerint harum scripturarum collector seu editor ipse Nathan, triam illorum ultimis, an posterior aliquis Hebraeus. Cum *Theodoret.* affirmat *Diodor. Tarz.* (33. 1588), ita librum Samuelis coaluisse, ut, « quae singuli prophetarum sui temporis gesta conscripissent,

¹ His numeris Collectionis Patrum *Migne* tomum et columnam designamus; latini graecivo intelligantur Patres, vir non semper patet.

na, qui post eos venerint, collegierint et compleverint. Sanct. 1. De auctore horum librorum nihil habemus certum ex scriptura; neque auctores, qui variis ducentur conjecturis, quidquam afferunt, nisi dividendo. Sed illorum plerique in eo consentiunt, quod non ab uno, sed a pluribus longam illud opus contextam esse putant. Est autem communis omnium ferme sententia, a Samuele scriptum esse illum primum ad caput usque 25. ubi de illius agitur interitu. Ab eo loco usque ad finem libri secundi, Nathan et Gad videntes, i. e. prophetae, scriptores existimantur. Cum a variis libri illi conscripti fuerint, redacta tamen illorum scripta dicuntur in ordinem, et eo modo digesta, quem nunc habemus, sive a Ieremia, sive ab Esdra; neque deest, qui id factum putet ab Ezechia rege. Ubi nota, quae recitatur plurimorum sententia, Samuelem scripsisse usque ad 1 Reg. 25, eum intelligendam esse sensu exclusivo, i. e. certo non ulterius scripsisse, et hoc sensu esse evidenter verum: sensu positivo, ut sc. Samuelem omnia illa 25 capita scripserit, non nisi « dividendo » quis eam sententiam affirmare poterit. Ipse Sanct. Samuelem, Gad et Nathan statuit auctores, eorumque Isaiam vel Ezechiam conjectat. Concordat Lap. *Inclusus* (Demonstratio evangelica, Paris 1679. p. 158). *De Vetus* (La Sainte Bible vengée, IV. 6, Paris 1816) sententiam, quae illos tres prophetas scribit auctores, « satis communem » pronuntiat. Eandem *Goldschagen* (Introduct. in S. Scripturas. II. 98, Moguntiae 1766) vocat « maxime communem, quam et Iudaeorum magistri et Patres: Theodoret., Greg. M., Procop., Isid. Polus., Boetiar., et praecipui interpretes cum Sarario et Corin. a Lapide sequuntur ». Defendit *Colan.* « primum, ambos hosce libros ex originalibus authenticis et coaevis monumentis fuisse digestos; ac deinde, operis auctorem », i. e. collectorem seu editorum, « coaevis quidem non esse, ac serenis aeternum tamen, quo tempore scripsisse; tertio, quis postquam auctor ille fuerit, habere ». Inter recentiores, *Herbst*-*Welle* (Einleitung II. 453, Karlsruhe u. Freiburg 1842), *Scheils* (Einleitung II. 325, Koeln 1845), *Himpel* (Tübinger Quartalschrift 1874 p. 276 sqq.) et *Kaulen* (Einleitung II. 190, Freiburg i. B. 1881) scripta Samuelem, Gad et Nathan fontibus admitterant, e quibus noster liber prodierit; ameles tempore Davidis existisse, contra 1 Par. 27, 24 negat *Herbst*, rationem nullam afferens. E protestantibus accedunt *Haevernick* (citatus a de Wette p. 229) et *Kell* (Commentar, Leipzig 1864; etiam Einleitung §. 53, Frankfurt a. M. 1859); aliter annales Davidi coaevis negans, sed notata quaedam ab eius cancellario conscripta concedens, quae distinctio vix est cuiusquam momenti. Eosdem fontes admittit *Thiersch* (Die Bücher Samuels XXII., Leipzig 1842), sed alios arbitrarie affingit.

Licet cum auctoribus catholicis facile concedamus, ex solis textibus 1 Par. 29, 29; 27, 24 fontes et auctorem nostri libri non certo erui, improbandam tamen omnino censuram recentiorum protestantium illorum licentiam, qui, his textibus penitus neglectis, ope artis pseudo-criticae, varios effluxere fontes et fragmenta, e quibus noster liber coa-

Et varios quidem fontes admittit, hoc iam adhibito nisi argumento, eiusdem eventus discrepanti ratione repositas narrationes, vel etiam apertas contradictiones, nisi supposita fontum pluralitate, explicari hinc posse. *Eichhorn* (Einleitung II. 512 sqq., Leipzig 1803) annales regni Davidici narravit, eorumque loco suppositi brevem aliquam Davidis vitam, post Salomonem, e documentis tamen coaevis concinnatam, quam tum auctor libri Samuelem, tum auctor 1 Par. suo quisque modo am-

plificaverint. *Berthold* (Einleitung III. 993 sqq., Erlangen 1813) putavit, iam duas diversas antiquius brevis illius vitae existisse amplificationes, quarum alteram noster auctor, alteram auctor 1 Par. secutus sit. Postquam dein *Augusti* (Einleitung p. 164) et *Anonymus* (in Paulus's Memorialien VIII. 61 sqq., ambo citati a *Berthold* p. 911) initium fecerit libri Samuelem in varios cantones arbitrarie dissecandi, primus *Crumb* (Religions-Ideen, Berlin 1829, ap. de Wette p. 225) in historia-Saulis duas distinctas narrationes secrevit, quarum priori assignantur 1 Reg. 9, 1-10, 16; 11; 13, 1-17, 53; 18, 6-23, 42; 28, 3-25, 31; 2 Reg. 5, 6-12; 6-8; 21; 24; aliam 1 Reg. 8; 10, 17-27; 12; 17, 55-18, 5; 25, 43-28, 2; 29; 30; 2 Reg. 1, 1-5; 5-9-20. Quam *Then.* pronuntiat, partes toto coelo diversas in unum conticisse. Non absimilem distinctionem adhibuit *Stachelin* (ap. de Wette p. 226), quem laudat *de Wette* (Einleitung I. 228, Berlin 1852). Ipse *Then.* quinque expiscatur documenta: primum, historiam Samuelem 1 Reg. 1-7; secundum historiam Saulis ex traditione haebtam, 1 Reg. 8; 10, 17-12, 25; 15; 16; 18, 6-14; 26; 28, 3-25; 31; tertium, brevem historiam Saulis ex documentis concinnatam, 1 Reg. 9, 1-10, 16; 13; 15; quae historia quarto ab illo quodam auctore continuata est, addita insuper historia Davidis, 1 Reg. 14, 23; 17; 19; 20; 22; 24; 25; 27; 28, 1 sq; 29; 30, et ex parte Cap. 18; 21; 23; tandem 2 Reg. 1-8; quinto loco accedit historia Davidis specialis 2 Reg. 11-20. Quam methodum non inepte *Graf* (Die geschichtl. Bücher des A. T., Leipzig 1866, VII) appellavit « das gedankenlose Kartensichen der Fragmentenlypobese ». Quae vero ipse p. 97 sqq. profert, totam operis scripturam Lehovistae et Deuteronomistae attribvens, nihil meliora sunt. *Bertheau* etiam (*Schenkel's Bibel Lexicon* V. 164 sqq., Leipzig 1876) in historia Saul duas secrevit narrationes A et B.

Si interroges, qui ratione diversi hi fontes in unum fuerint concinnati, respondet *Berthold* p. 893, nequaquam librum esse continuum aliquod, cuius partes secundam unam ideam fuerint invicem copulatae; *Then.* excusat auctorem p. XVIII, quod aeyo vixerit criticos ignaro, et totus fuerit in variis documentis more Orientalium compilandis; *de Wette* e contra p. 222 sq. esse librum laudat, « quod omnino historiam sapiat, quod sit haustus vel ex coaevis documentis, vel certe ex orali traditione maxime viva et fida, raro tantum obscura et confusa, quod ita excellat in experimentis hominibus et rebus, ut ea in re optimis historiarum scriptores aemuletur, et quandoque in biographiam transeat, quod naturalium gestorum nexum saepe valde sufficienter, licet non sat clare, exhibeat ».

Si tandem tempus concinnati libri exquiras, auctores recentiores infra eos limites se continent, quos iam antiquiores definierant. Ezechiae tempus assignat *Stachelin*, *Boissac de Welle*, ultima regni Iudaici tempora *Berthold*, tempus ante aetatem octavum *Bertheau*, initium captivitatis *Eichhorn*; regnum vero *Reboam Then.*, tempus Davidis mortem proxime consequens *Haevernick* et *Scholz*, dum *Herbst* et *Kell* affirmant, se unico textu 1 Reg. 27, 6 prohiberi, quominus librum ante divisa regna conscriptum afferant. — Varias has recentiorum sententias dilucide exposuit et discussit *Himpel*, l. c. p. 265 sqq.

Reverentissimas opiniones illas, quae ferè usque ad nostra tempora praevalere. Sed iam aliud animos occupat systema. Cuius initia repetuntur a *L. George* (Die aeltern jüdischen Feste, mit einer Kritik der Gesetzbuch des Pentateuch, Berlin 1835) et *W. Vatke* (Die biblische Theologie, Berlin 1835), et amplificata fuere ab *E. Reuss* (L'histoire sainte et la Loi, Paris 1879. — Die Geschichte der hl. Schriften A. T., Braunschweig

1882) et nuperius a J. Wellhausen (Prolegomena, Berlin 1883). Systematis summa haec est.

Pentateuchi Wellh. tres distinguit partes: Deuteronomium; Librum generationum seu Codicem sacerdotalem, cuius pars potissima Leviticus, et Narrationem Iehoviani ceteris duobus antiquiorum. Ions. Iosias tempore reperitur et probabilis etiam confectum atque, conspirantibus tam sacerdotibus quam prophetis, vim legis nactum est, qua cultus, qui eoque in pluribus excelsis legitimus fuisset, iam ad solum excelsum Sion i. e. templum restringeretur. Codex vero sacerdotalis, Deuteronomio recentior ex quoque posterior, eo animo astute est concinnatus, ut qui cultus inde a Iosia per Deut. unice legitimus evasisset, idem Moysis iam tempore ostenderetur in cultu arcae foederis esse observatus: foederis enim arca, qualem Lev. describit, nusquam antiquitus existebat. Dein durante iam exilio libri historici antiquiores, Iudicumque, Samuëlis et Regum, eo fine fieri ad limam revocati, ut severiori illi posterioris aevi religioni adaptarentur: arcae mentio quandoque inserta, sacerdotum et levitarum eminentiam commendata, observatae legis praemia neglectaque poenae exhibita. Quibus perceptis haud mirabile, s. textum a Wellh. in plures etiam, quam a Themo aliisque, censors discepi. Exemplo sit historia Samuëlis 1 Reg. 1-7, quam auctores alii intactam ferre reliquerunt, quod iam evitens sit narrationis unitas.

Legitur 1 Reg. 7, 2 sqq. docetur, arcam viginti annis in Cariathiarim substitisse, inde universum Israel Maspham ad Samuelem convnisse, poenitentiam egisse, Philistaeos proelio fuisse. Cuius narrationis haec verbatim quidem verum esse, affirmat Wellh. : quomodo enim haec omnia unico die (1) agi potuero? cuiusnam sceleris admisi- si facillime poenitentiam egere? Haec a Deuteronomii mente fieri inserta; tota rerum gestarum narratio, ut in Iudicum libro, illi tesserne adaptata, ut defectionem a Deo consequatur adversitas, adversitas generet poenitentiam, poenitentia procuret victoriam et pacem; Iehova exhibetur tanquam alpha et omega totius historiae populi Iudaici, omnia ad eius cultum revocantur. Cur autem haec Samuëlis proae ceteris historia ita fuerit defigurata, accipere, habebatur siquidem postmodum Samud (cf. Ier. 15, 1) unus ex praecipuis aevi antiquioris sanctis. Eiusmodi sanctum oportebat operam saltem aliquam commisisse in Dei culpa restituendo: hinc populi indelictis afflata. Tam sancto imperante iudice, non potuit perditurasse Philistaeorum oppressio: hinc Samuël insignis de illis victoria attributa, qui 7, 13 eam affirmatur: tota eius vita non esse nisi Iudaicis bellum inferre, cum tamen consistet Samuële superstitio omnia illis arma admissis.

Ex quibus iam patet, Wellh. sententiae veterum haud fervere, quae Samuelem, Gad et Nathan libri docet fuisse auctores. Una sententia somel admissa, pessum it. hypothesis de libro nonnisi post exitum in praesentem formam redacto. « Errare potaverim eius », inquit Wellh. p. 398 sqq. « qui prophetae existantiam historiae populi Hebraei scribentiae fuisse auctores. Minime omnium a prophetarum coetibus Galgala vel illi degentium res gestae tradi coepitae sunt. Narrationem non prophetae concinnare, sed eandem postmodum interpretati sumi tantum. Non tantopere illis, ne gesta memoris hominum exiderent, intererat, ut eis scripulis narrandis manum ipsi adhiberent, sed id tantum praesistere, ut eorum narrationem ab aliis profectam retractarent sineque sensibus conformarent.

3. — Variorum opiniones de fontibus libri Samuëlis descripsimus: nunc ipsos fontes demonstrare conabimur. Unicus fons explicitè citatur,

Liber Historum 2 Reg. 1, 18, ex quo desumptus dicitur luctus David super Saul et Ionathan. Alia cantica libri, v. g. 1 Reg. 2, 1-10, indidem esse desumpta, non ausim affirmare. Verum ex libro Samuëlis cum 1 Par. collato efficitur, existisse aliam quendam fontem, ab utroque diversum, ex quo utriusque libri inspirati auctor aeta Davidis plurima descripsit.

Accipere utriusque libri pericopas parallelas:

1 Reg. 31	1 Par. 10, 1-12	2 Reg. 6, 1-44	1 Par. 13, 1-44	2 Reg. 11, 1	1 Par. 20, 1
2 Reg. 3, 2-5	3, 1-4	6, 12-16	12, 22-29	12, 29-31	20, 2-7
3, 1-3	11, 1-9	6, 17-20	16, 1-3, 43	21, 18-22	20, 4-7
5, 5	3, 4	7	17	23, 8-39	11, 11-11
5, 6-10	11, 3-9	8	18	24	21
5, 11-25	11, 1-16	10	19		

Quos locos verbotenus, ut plurimum, inter se concordantes tibi contuleris, illico perspicies, ex communi fonte esse derivatos. Ex communi, inquam, fonte, a libris tam Samuëlis quam Paralipomenon distincto: nam Iosiorum Paralipomenon librum non hamsisse e contra ex Samuëlis libro, inter alia inde patet, quod 1 Par. in textu narratio- nis ceteraque identico quadam retinuitur momento, quae ad integritatem narratio- nis pertinent, neque tamen eum sufficienti ratione adstrui possunt aut ex aliis docu- mentis in 1 Par. esse translatae, aut ex 2 Reg. incuria librarium, excidisse; et quod 1 Par. longiores quasdam addat narrationes, quae omnino videntur primitus contextus fuisse illi, quae 2 Reg. narrantur, sed, quod ad eius libri ideam non ita necessario conferunt, in eodem fuisse suppressas.

Ad 4^m. — 1 Par. 11, 4-6 ita habet: « Abiit quoque David et omnis Israel in Ierusa- lem. Haec est Iebus, ubi erant Iebusitae habitatores terrae. Dixeruntque, qui habitabant in Iebus, ad David: Non ingredieris huc. Porro David cepit arcem Sion, quae est civitas David; dixitque: Omnis, qui perussisset Iebusum in primis, erit princeps et dux. Ascendit igitur primus Ioab, filius Saruite; et factus est princeps ». Haec narratio omnino clara est, optime quadam cum antecedentibus et sequentibus, et speculativa rationem assignat facti de se nonnulli mirandi, quod se Ioab, qui occiso Abner, regem graviter offenderat, tamen imperio militari non fuerit privatus: Ioab quippe novo praefecture facto de rege bene meritis est. Iam hanc eandem narrationem 2 Reg. in eodem contextu exhibet: cf. 2 Reg. 5, 3 cum 1 Par. 11, 3, 2 Reg. 5, 9 cum 1 Par. 11, 7. Tamen haud levis est differentia. Iebusaeorum omnia verba sic referuntur: « Non ingredieris huc, nisi abstuleris caecos et claudos, dicentes: Non ingredieris David huc. Cepit autem David arcem Sion, haec est civitas David. Proponitur enim David in die illa praemium, qui perussisset Iebusum, et tetigisset ornatum fistulas, et abstulisset caecos et claudos odentes animam David. Ideo dicitur in proverbio: Caecos et claudos non intrabunt in templum ». Textus nequeunt corruptione ortus ex altero esse orti; historicam eventuum seriem 1 Par. hinc aut: quomodo igitur unus est textus 2 Reg. 2. Adverte libri Samuëlis auctorem proverbii, occasione aliquis eventus natis, libenter uti ad veritatem ipsius eventus firmis in animis legentium stabilendam: cf. 1 Reg. 10, 12; 19, 25. Voluit ergo etiam uti proverbio, occasione captivae Sion nati, ad veritatem et rationem illius eventus confirmandas: ideo librum textus fastorum inseruit, omissis quae de Ioabo dicebantur. 1 Par. vero ex ipsis fastis textum mutatus est, non ex 2 Reg., sed istud etiam proverbium transsumpsisset,

actum Iobai ignorasset. — 1 Par. 13, 1-5 fasces traditur historia inu a Davide consilii reducere arcae, quod summarie tantum refertur 2 Reg. 6, 1; ergo exstabat fons a 2 Reg. diversus, in quo fasces quondam narrabantur, et ex quo auctor 1 Par. hauserat. — 1 Par. 27, 23 testatur, auctorem 1 Par. reuera usum esse fonte aliquo, tempore ipsius David exarato, in quem regis acta minutim referebantur, qui tamen a 2 Reg. esset diversus: nam ille fasces numerum non exhibebat, quem 2 Reg. 24, 9 scriptum legitur.

Ad 2^{am}. — Evidentius argumentum ex illis locis petitur, quibus 1 Par. primitivum narrationis contextum servavit, a 2 Reg. neglectum. Elinchus virorum fortium, qui 2 Reg. 23, 8 sqq. post verba Davidis novissima appendicis instar recensetur, omnino convenienti contextu 1 Par. 11, 10 subnectitur narrationi captivae a Davide arcis Sion, et quidem hoc versu, quem 2 Reg. ignorat: « Hi principes virorum fortium David, qui adiverant eum, ut rex foret super omnem Israel iuxta verbum Domini, quod locutus est ad Israel ». — Translatio arcae 1 Par. 13, 4-16, 43 narrari videtur eo ordine, quo resapse habita est et in documentis primitivis describebatur, dum 2 Reg. ex fere omnia omittuntur, quae 1 Par. 15 et 16 narrantur. Verba 15, 2: « Illicium est, ut a quocunque portaret grege Dei, nisi a Levitis », explicite respiciant peccatum Ozae. Ergo auctor 1 Par. documentum prae oculis habebat, in quo eventuum successio verius et completius describebatur. — Bella contra Philisthaeos, 2 Reg. 21, 18-22 abrupte rotata, 1 Par. 20, 4-7 apte bello Ammonitico subnectuntur. — Ex 1 Par. 22 patet, pestilentiae ob numeratam populum sabbatae cum fuisse finem, ut miraculosa angelus apparitione locus exarationis templo designaretur; dum 2 Reg. 24 narrationem truncat. — Et contra aliqua, quae ab auctore 1 Par. ignorata liber Samuelis enarrat, suo loco et naturali chronologico contextu inserta esse demonstrari minime possunt; sic, quae 2 Reg. 9 de Niphoboth gratiose recepto, 21, 1-15 de fame ob Saulis inustitiam subortu narrantur.

Ex quibus omnibus efficitur, auctorem 1 Par. non ex libro Samuelis, quae utriusque libri communia sunt, desumpsisse, sed aliud documentum adhibuisse, quo eventuum successio verius et, ut plurimum, completius exhibebatur. Cum vero auctorem libri Samuelis et auctorem 1 Par. communi fonte usos esse, ex textus in bene multis capitulis identitate certo constat, ergo ex illo documento ambo hauserunt. Cf. *Eichhorn* p. 598 sqq.; *Bertholdi* p. 904 sqq.; *Scholz* p. 419 sqq.

Ille fons, ex quo tam auctor libri Samuelis, quam auctor 1 Par. hauserat, probabiliter videtur fuisse illi « fasti regis David », qui 1 Par. 27, 24 citantur.

Ex textu docemur, existisse documentum publicum, cui nomen « verba dierum regis David », *Valg.* « fasti ». In illos fastos referri consuevisse regni memorabilia, inde concludimus, quod i. e. specialis proferatur excusatio, cur numerus populi a Iobai recensiti non fuerit illis fastis insertus. Cum igitur hinc certo habeamus fastos Davide rege conscriptos, illic certe demonstratur coaevus fons, ex quo auctor libri Samuelis acta Davidis plurima derivaverit, summe probabile evadit, hunc fontem eundem esse atque illos fastos. — Accessit, quod esse historicae narrationes, quae aut utriusque auctori sunt communes, aut a solo 1 Par. auctore, sed cum istis intrinsece contextas, referuntur, omnes respiciant publicam historiam, non solius tribus Iuda, sed totius populi Israel; eae vero, quae 2 Reg. de suo addit, ad solam privatum historiam, sive tribus Iuda sive familiae Davidicae spectant. Ita 2 Reg. 14 historia Davidis nondum ab omnibus tribubus agniti narratur; 2 Reg. 9 et 21, 1-14, quae domum David inter et domum Saul obdigerunt; 2 Reg. 11-19 adulterium Davidis atque secutae inde do-

metice dissensionis et publice perturbationis. Hinc non immerito concludimus, illud, ex quo interque auctor hausit, documentum non aliud esse, quam fastos 1 Par. 27, 24. Fasti quippe regum Orientis non nisi publica eaque fausta acta narrare consueverant.

Ubi illud advertimus, praeferro nos *fastorum* nomen a Vulgata conservatum, alteri quod frequenter in hac disputatione usurpat, *annales*. Annales quippe dicunt eventus ordine annorum chronologico descriptos; dum fastos non necessario oportet ordine stricte chronologico esse digestos. Cuius rei illustre exemplum superius ex obliivis umbris in lucem prodit, regis sc. Assyriorum Tiglathphalasar hinc annales, illinc fasti, caracteribus cuneiformibus exarati et ab E. Schrader (Die Keilschriften und das Alte Testament, Gießen 1871) primum expliciti. Imvero in historia regni Davidici 2 Reg. 6-10 ex fastis hausta res ordinis potius reali, quam stricte chronologico referri, suo loco ostenditur.

Licet hic paucis expedire sententiam Eichhorn p. 512, quae de publica Davidis historia narrantur, non ex fastis immediate esse hausta, sed ex vita quadam Davidis compendio scripta. Rationes exigui sunt momenti. Quare, inquit, fasti nullibi citantur? Sed compendium istud neque citatur. Liber Samuelis in citandis fontibus perquam est incertus, semel tantum 2 Reg. 4, 18 fons citatur. 1 Par. semel saltem 27, 24 non obscure fastos ut fontem citat. — Quare auctor 1 Par. non etiam Saulis historiam ex illis fastis descripsit? Quia fasti illi erant « regis David », non regis Saul. Constat esse annales regnantis Saul, nullo argumento stabiliri potest; in eius aula 1 Reg. 14, 30 sqq. nullus videtur ex officio constitutus fuisse, cui « scribae » aut « a commentariis » titulus esset, cf. 2 Reg. 8, 16 sqq.; 20, 23 sqq. Tandem non erat auctori 1 Par. mens scribendae historiae regis Saul, id praeter eius accipium fuisse. — Quare stiles in his partibus, quae utriusque libro sunt communes, concisus est, in reliquis diffusior? Quod liberum Samuelis responderi potest, causam esse scribendi diversam rationem proprietarum et fastorum. Quoad 1 Par. illa diversitas non est ita evidens; 1 Par. 12; 16; 22 vix differunt a reliqua narratione. Neque tandem supponere fas est, regem David plus quam triginta annis unico usum esse annalista; in eiusmodi officio alios alius succedere potest, cum ex natura rei, tum ex collatis inter se 2 Reg. 8, 16 sqq. et 20, 23 sqq.

Cum tam auctor libri Samuelis, quam auctor 1 Par. ex fastis plura transsumpserint, dein utriusque libri textus decursu temporum multipliciter depravatus fuerit, sane non paucis in locis alterutrius libri textus ex electis libri textu emendari potest et debet.

Quod cum per se evidens sit, clarum etiam patet haec textibus, quibus numeralla et propria nomina, quae primitivis utrobique eadem fuisse oportebat, nunc diversa leguntur. Aliud insigne exemplum habes 2 Reg. 23, 8, ubi verba 1 Par. 11, 11 « Iesbaam, filius Hachamoni, princeps inter triginta; istu levavit haatum suam super trecentos vulneratos una vice », ita defigurata leguntur: « Sedens in cathedra sapientissimus princeps inter tres, ipse Hadino Hemia super odigentibus vulneratos una vice ».

Verum interpretes aliqui protestantes recentiores in eiusmodi textus emendationibus adhibendis aeque sunt longeliberiores, quasi pro certo supponere liceat, auctores inspiratos fastos verbotenus descripsisse. Quae suppositio gratuita est et falsa. *Uterque inspiratus auctor fastos*

non verbotenus semper exscripsit; de rebus exprimentis sollicitus fuit, non ita de verbis.

Id proprie de uno auctore 1 Par. probasse sufficeret, quo licentia cohibeatur utrum ex altero corrigendi. Et primum quidem auctor 1 Par. non dubitavit orthographiam antiquioris narrationis suis temporibus accommodare, multo frequentius usus scriptioe plena. Nomen Oza compendioso scribitur pro זכור 4 Par. 13, 9-11, cf. 2 Reg. 6, 6-8 (cf. tamen v. 3) וְזָכַר 4 Par. 20, 4 sqq. pro דָּבָר 2 Reg. 21, 18 sqq. — Varias propositiones, particulas et pronomina, varias verborum et nominum formae inter se commutantur. Cf. 1 Par. 17, 16; 24, 10-17 (in hoc versu bis) אָמַר pro אָמַרְתָּ 2 Reg. 7, 48; 24, 12, 17. — 1 Par. 11, 4 וְיָבֵן pro וְיָבֵן 2 Reg. 5, 1. — 1 Par. 14, 8 passivum וְיָבֵן pro activo וְיָבֵן 2 Reg. 5, 17. — 1 Par. 10, 12 הִיבִיל pro הִיבִיל וְיָבֵן 1 Reg. 31, 12. — 1 Par. 16, 1 plur. וְיָבֵן pro sing. וְיָבֵן 2 Reg. 6, 17. — 1 Par. 14, 4 infini. וְיָבֵן pro verbo finito וְיָבֵן 2 Reg. 5, 11; item 1 Par. 17, 25 וְיָבֵן pro 2 Reg. 7, 27 וְיָבֵן. — Formis obsoletis substituantur magis usitatae: וְיָבֵן 2 Reg. 5, 12; 7, 12. 16 (cf. etiam 7, 13) constanter scribitur וְיָבֵן 4 Par. 14, 2; 17, 14, 15; — vox אָמַר 1 Reg. 21, 1, 3; 6, 7; 5, 6 studioso vitatur 1 Par. 10, 1, 2, 3, 6, 7; 11, 4; — voci וְיָבֵן 4 Reg. 24, 12 bis substituitur 1 Par. 19, 12 וְיָבֵן; — וְיָבֵן 1 Par. 14, 9 quam 14, 13 loco וְיָבֵן 4 Reg. 2, 19 וְיָבֵן; — וְיָבֵן 2 Reg. 6, 16 וְיָבֵן, forma illi videtur antiquata, ponitur 1 Par. 15, 20 וְיָבֵן; — Synonyma in synonymiorum locum succedunt. Sexcentis voces כָּל, כָּל, כָּל, כָּל et כָּל permittantur. Frequentissime pro כָּל scribitur כָּל. Etiam pro idolorum vocabulo 1 Reg. 21, 10; 2 Reg. 5, 21, quod in horrore erat, 1 Par. 10, 10; 14, 12 vox אֱלֹהִים ponitur. Pro 1 Reg. 7, 12 כָּל וְיָבֵן scribitur וְיָבֵן 4 Par. 17, 14; וְיָבֵן 1 Reg. 7, 11 וְיָבֵן 1 Par. 17, 10; וְיָבֵן 1 Reg. 31, 12 וְיָבֵן 4 Par. 10, 12; pro וְיָבֵן 2 Reg. 5, 20 וְיָבֵן 1 Par. 14, 11; וְיָבֵן 2 Reg. 5, 5 וְיָבֵן 1 Par. 3, 4; וְיָבֵן 2 Reg. 7, 24 וְיָבֵן 1 Par. 17, 22; pro וְיָבֵן 2 Reg. 24, 13 וְיָבֵן 1 Par. 21, 12. Vox בָּיִת 1 Par. 15, 25, 28, 29; 17, 1 (cf. 2 Reg. 6, 12; 15, 16; 17, 2) inseritur. — Glossae quaedam adduntur: 1 Par. 11, 3 (cf. 2 Reg. 3, 3) « iuxta sermone Domini, quem locutus est in manu Samuelis »; 1 Par. 11, 4 (cf. 2 Reg. 5, 6) « haec est locus »; 1 Par. 12, 6 (cf. 2 Reg. 6, 1) « Carialthianus ». — Non raro narratio contrahitur, constructio mutatur. — Quae variantes, tum propter numerum, sunt enim in paucis illis capitibus parallelis fore quingentae — tum propter magnam deviationem, nulla ratione amantissimi incertum omnes tribui possunt. Sed licentiam est, auctorum Par. in describendis fastis Davidicis magna libertate usum esse, modificando voces et sententias; quod inspiratioe nulla ratione officit. Pars apud Ezechiam p. 500 sqq., Scholz p. 413 sqq.

Auctor libri Samuelis pressus utique videtur textui auctum admississe, non tamen serviliter. Siguidem et ordinem eventuum chronologicum quoadque subvertit, et narrationem aliquoties, quod ex 1 Par. perspicuum, compressit, et vocabulorum Baal ex nominibus propriis religioe eliminavit: Isoseth 2 Reg. 2, 8, Eliada 5, 16, Miphioseth 9, 6 loco Esbaal 1 Par. 8, 33; 2, 39, Baaiada 14, 7, Meribbaal 8, 34; 8, 40.

4. — Expedita iam de fastis David disputatione, reliquum textum examinabimus et eius, quae discerni possint partes, disquiremus. Primum vero aliqua nobis dissecandi textus ratio a Then. invecata eliminanda est.

Invenit is 1 Reg. 14, 47. 51; 2 Reg. 8, 15-18 et 20, 23-26 tria summaria invicem satis similia. Priori loco Saulis bella breviter recensentur, uxor, liberi et princeps exercitus describuntur; altero item loco. Davidis bellis breviter enarratis, potissimi aulae ministri nominibus appellabantur; idemque repetebantur tertio loco, quo, nisi suo loco ostendimus, narratae ex ordine historiae regni Davidici finis imponitur. Unde Then., tum quod eiusmodi summaria narrationum convenienter claudere videntur, tum quod summarium 20, 22-26 reapse narrationem concludat, petavit etiam aliae illis duobus locis summaris hinc « breviarium vitae Saulis », illinc « breviarium vitae Davidis » concludi. At fallitur illatio. Primum enim eisdem formae summaria etiam habentur 2 Reg. 3, 2-5 et 5, 13-16, ubi ne Then. quidem narrationem dividit. Insuper duobus locis ultimo appellatis, et etiam 2 Reg. 8, 15-18, illa summaria non ab auctore inspirato excoegitata, sed e fastis Davidicis transumpta sunt; quod patet comparatione cum 1 Par. 3, 1-3; 14, 3-7; 18, 15-17. Ergo non fuerunt in librum Samuelis introducta ea intentione, ut eius varia membra distinguerent. Tandem eorum summariorum diversa omnino est ratio. Sicut se. noster auctor regni cuiusque initio novi regis aetatem et regiminis annos describit, cf. 1 Reg. 13, 1; 2 Reg. 2, 10 sqq.; 5, 4 sqq.; quom usum etiam auctor 3 et 4 Reg. servavit: ita, quaeque allevis regis auctoritas firmatam ducta est aut insigne firmitatis incrementum, regis familiarum a. auctoris recenset. Ita 1 Reg. 13, 47 sqq. post Saulis bella feliciter gesta enumerata, liberorum, uxoris, principis militiae nomina tradit 2 Reg. 3, 1 sqq., ubi de Davide, principatu tribus Iuda posito, dixit « David proficiens et semper se ipso robustior », filiorum eius nomina describit, 2 Reg. 5, 12 sqq. « Et cognovit », inquit, « David, quoniam confirmasset eum Dominus regem super Israel », et pergit describere nomina filiorum, qui nati sunt Davidi in Jerusalem 2 Reg. 8, 15 sqq., post enuperata regis bella, et rursus 20, 23 sqq., post compositam Absalomis seditionem, nomina tradit primorum aulae ministrorum. His utique supremo loco narratio absolvitur; tamen de se eiusmodi summaria non necessario sunt narrationis clausula.

Item unicevae narrationis quinque distingui partes: 1 Reg. 4-7 Historiam Samuelis, 8-16 Historiam Saulis, 17-31 Historiam David exulis, 2 Reg. 1-20 Historiam David regis, 21-24 Appendicem. De singulis iam seorsim partibus tractabimus.

Historia David regis Historiae David exulis tam intime est contexta, ut, si liberis, eiusdem continuatio appellari queat. Iam divisio narrationis in historiam Samuel, Saul et David perantiqua est et patentissima; sed recentiores non omnes singulas partes siudem capitum numeris circumscribant. Sic v. g. Vigouroux (Mannel biblique, Paris 1883, II, 68) historiae Samuelis cap. 1-12, historiae Saulis cap. 13-31 tribuit; Clair (I, 5 sqq.) historiae Saulis cap. 8-31. Septem priora prius libri capita ut distinctam Samuelis Historiam statuunt Bertholdt, qui primus p. 894 sqq. et 215 sqq. totam, qualem nos, divisionem proposuit, Then., Keil p. 12, Clair l. 5, Appendicem Bertholdt annis dubitanter admittit; eum, uti a nobis statuitur, adstruere Anonymus quidam et Iahn (apud Bertholdt p. 912, 925), Then., Berthou (p. 166), Vigouroux (p. 60); tacito appendicis nomine, etiam Keil (p. 331) et Clair (II, 130). Sed varias eius partes cum praecedente narratione non tamquam eiusdem partes continas cohaerere, iam agnovere antiquiores suis locis citandi, v. g. Sanct.

5. — HISTORIA SAMUELIS 1 REG. 1-7. Haec capita defendimus substantialiter unius esse auctoris.

Ex una idea, non sine arte, tota narratio disponitur. Dividitur ea quippe in *septem paragraphos*, quarum prima 1, 1-2, 11. Samuelem nativitatem enarrat, reliquae omnes brevi aliqua sententia Samuelem personam attingunt, inde ad alia narranda progrediuntur. *Secunda* paragraphus 2, 11-17 verbis incipit « Puer autem erit minister in conspectu homini ante faciem Heli sacerdotis »; dein exponitur peccatum filiorum Heli. *Tertia* 2, 18-21, post verba « Samuel autem ministrabat ante faciem Domini », Annam pietatem et fecunditatem commemorat. *Quarta* 2, 21-25 « Et magnificatus est, i. e. crevit, puer Samuel apud Dominum »; dein describitur Heli in filios praevicarios lenitas. *Quinta* 2, 26-36 « Puer autem Samuel proficiebat, atque crescebat, et placebat iam Domino quam hominibus »; sequitur viri Dei in Heli obiturgatio. *Sexta* 3, 1-18 « Puer autem Samuel ministrabat Domino coram Heli »; traditur visio Samueli facta. *Septima* 3, 19-7, 17 « Crevit autem Samuel et Dominus erat cum eo »; narrata strage apud Lajidem Adjutorii accepta, et victoria in eodem postmodum loco consecrata, concluditur 7, 13-17 summaria quadam descriptione gesti a Samuele iudicis officii. Quae narratio in septem hinc capitibus *symmetria* tanta est tamque ingeniosa, ut ex illa *ad unitatem auctoris* iusta patet conclusio.

Auctor horum capitum est Samuel.

1) Ex una parte tota narratio secundum epochas quasi inventus Samuelis, diarii instar, distribuitur; ex altera parte, quo Samueli poterant laudi verti, concinne narrentur, ut eius persona liceat potius, quam appareat. Exemplo sit 7, 8 sqq., ubi nulla Samuelis refertur oratio, licet sine dubio habitus sit, et digna fuerit quae referretur, et post septem prima capita 8, 19 sqq.; 13, 1 sqq. duae eiusmodi orationes referuntur. Molestum hoc de se ipso silentium sine dignitate omnino *invenio sancto*, qualis tunc erat Samuel.

2) Nihil narratur, quod non optime nosse potuerit Samuel, imo debuerit; plura narrentur, quae solus ipse in nosse poterat; est, quae familiam Eleanae spectabant, obiturgatio viri Dei 2, 27 sqq., quae sane non fuit publica, visio Samuelis. In qua praecipue notanda sunt verba 3, 3, tempus visionis describentia illud, quo lampas sanctuarii nondum esset extincta (*Hebr.*): qui describendi modus non nisi ab eo adhiberi potuit, qui tempore visionis intra sanctuarium fuerit. Dicere, potuisse haec a Samuele narrata ab altero literis esse mandata; verum, cum ex 1 Par. 29, 29 constat, ipsam Samuelem quaedam conscripsisse, summopere probabile apparet, haec ipsa ex eius callido prodisse.

3) Affectus narrationem pervadens Samuelem prodit auctorem: est is doloris de sacerdotum praevicatione, filialis in Heli pietatis, ardentis amoris legis et arcae. Dum ipse, invidiae malis, publicis affurgendis adhuc impar, adulescent, anxie observat ingravescentem continuo perniciem, contemptam legem, profanata sacrificia, neglectas propheticas voces.

4) Narrator assiduus est in quibusdam factis stabilendis, quae, ut evidenter demonstrarentur, praee ceteris Samuelem summopere intererat; et in illis stabilendis us utitur argumentis, quo ipso Samuele auctore plenam obtinebat vim, non solum postea. Sunt ea facta, quae amissam arcam et recuperatam attinent. Nonne Samuelem summopere intererat, ut amissa primum arcae ratio, gentis sc. et pontificum sacrilega praesumptio, probe ab omnibus intelligeretur, cum ipse 3, 21 populum ad nefastum illud praelium evocasset et, scientia clade, eius utique prophetica auctoritas apud plures fuisset concessa? Ergo primum capitibus totis est in illa praesumptione graphicè describenda, in futurae cladis vaticiniis enarrandis. Recuperata rursus arca Samuelis

auctoritatem vindicavit viamque aperuit, ut iudex ipse ab omnibus agnosceretur; plurimum igitur Samuelem intererat, ut eius quoque facti mirabiles momenta inconcusis confirmarentur argumentis. Iam argumenta, quibus veluti totidem chirographis noster auctor insistit, haec sunt: 5, 5 usus quidam in templo Dagon observatus, idoli coram arca humilitionem atostans, qui usus uti ex natura rei supponere fas est, aliquanto post ubi in desuetudinem; 6, 16 satrapas Philistinorum, qui testes essent oculati mirabilis arcae reditus; 6, 17 sq. amittentia Philistaeorum, de quibus in tota posthac scriptura nulla habetur mentio; 6, 18 lapis quidam magnus, in quo deposita est arca. Verum satraparum testimonium superstitum simul vim obtinebat, non tantam mortuorum vaga traditio transmissum; lapidis vero tanto minor evadere auctoritas, quanto longius ab eventibus tempus effluxisset, quantoque incertior evasisset eventuum traditio. Ergo haec argumenta, quibus noster utitur auctor, plenam vim non nisi pro ipso Samuele auctore obtinebant.

5) Vera, utpote inspirata, quo tempore cap. 7 primum scriberetur, verba erant v. 13 et 15: « Humiliter sunt Philistini, nec apposuerunt ultra, ut venirent in terminos Israel. Facta est itaque manus Domini super Philistaeos cunctis diebus Samuelem... Indicabat quoque Samuel Israellem cunctis diebus vitae suae ». Atqui ea verba non nisi sat diu ante Samuelem mortem *vere scribi* poterunt. Ergo scripta sunt ab ipso Samuele, quem gesta quaedam scriptis consignasse ex 1 Par. 29, 29 compertimus. — Teste v. 13 « cunctis diebus Samuelem », qui effluxerat quoad ille versus scriberetur, duravit ea rerum conditio, ut manus Domini aggraveretur super Philistaeos, ut Philistaei humiliter non sint anni « ultra venire in terminos Israel ». Atqui 13, 19, sqq., adhuc superstito Samuele, altera describitur rerum conditio, ut Philistaei Hebraeis arma fortes omnia ipsosque fibros ferrarios ademerint, quod ipsi, nisi terminos Israel ingrederentur, effecere nequaquam potuissent. Ergo alligandum ante Cap. 13 narrata scriptum est Cap. 7. Item, quo tempore 7, 15 scriberetur, vere dici poterat Samuel iudicis dignitatem obtinuisse « cunctis diebus vitae suae »; sed eam dignitatem cap. 12 abdicavit: ergo 7, 15 scriptum est ante abdicatam a Samuele iudicis dignitatem, ab ipso ubique Samuele, qui aliqui 1 Par. 29, 29 descripsisse refertur. Ita iam soniebat *Hactenus*, Demonstratio evangelica, Paris 1679, p. 160 f. « Ergo commoda adhibenda est interpretatio, tempore ab obitu Heli sacerdotis *ad id usque tempus, quo haec scriberet Samuel*, iudicia ipsam inter Hebraeos exercuisse ».

Samuelem scriptum *immutatum* in eum, qui nunc dicitur Samuelis, librum transiit.

Nullus locus mutatus fuisse ostendi potest. Vel ipse locus, qui maxime oculum mutantium fuisset, immutatus permansit. Est is 7, 13, 15, ubi dicitur Philistaei fuisse repressi « cunctis diebus Samuelem », et Samuel iudicis munere functus esse « cunctis diebus vitae suae ». Haec verba vera erant, quo tempore primum scriberetur; cunctis sc. diebus, qui tunc effluxerant, Philistaei prostrati erant et Samuel iudex perseveravit. Aliquanto post, et Philistaei rursus irrupserunt, et Samuel iudicis officio se abdicavit. Illi tamen auctor, qui Samuelem narratorem libro nostro canonico inseruit, verba, ut iacebant, transiit.

Samuelem scopus in illis septem capitibus erat narrare, quomodo ipse, Dei gubernante providentia, ad iudicis dignitatem fuerit evehctus.

6. — HISTORIA SAUL I REG. 8-16. Narratio haec una est, non ex duobus documentis consuta.

Id inter alios volebat *Then.* (v. 6.), unica hac usus ratione, quod Saul narretur primum a Samuele privatim esse natus, dein astante populo sorte esse electus; alterum factum esse oportere, quia non poterit prioris unctiois confirmationem a sortibus quaerere propheta, quia *Deum* tentaret, aut indignè populo illuderet. Quam obsoletam objectionem citasse refutasse est. Neque solidiora alii profereat argumenta.

Igitur una est haec nostra narratio. Cap. 8, quod regem a populo positum refert, fundamentum est totius sequentis narrationis. Verba v. 19: « Nequaquam, rex enim erit super nos », verbotenus iterum repetitur 10, 19; 12, 12; ergo certe ad eandem narrationem pertinent 8; 10, 17-27; 12; Item cap. 11, quod expeditionem describit contra Ammonitas susceptam; hanc eandem habetur mentio 12, 12, quae non nisi ex cap. 11 intelligi potest. Ex 11, 3 concludere quidem licet, electionem Saul fuisse habentis ignotam, quippe quia a voluntate obsiderentur hoste, non autem in eolis Gabaae. Immo confirmatur, quod 10, 27 narrabitur, Saulem non esse ab omnibus tum agrum tumque dissimulasse. Errat igitur *Wells*, 11, 19-24 tribuens alicui auctori, qui cuperet cap. 11 cum 10, 17-27 ad concordiam redigere; concordant omnia. — Sed etiam 9, 1-10, 17 cum reliqua narratione cohaeret; narratur ibi secreta Saulis unctio, electionem per sortes antecedens. Num secreti illa unctio, a qua vel ipse Saulis poterit excludatur, sufficiens fuisse ad publicum auctoritatem illi conciliandam? Quodsi aliqua praeterea divina aetudatio requireretur, bonae aequae potui illa sortium oratio, quam Samuelis ore produxerat? Quod 10, 6 dicitur « Insitit in te spiritus Domini », praecclare confirmatur 11, 6 et iis omnibus, quae infra a 16, 13 de spiritu Domini a Saule revocato et in Davidem translato habentur; expressioni 10, 7 « Dominus tecum est » omnino parallela est altera 16, 18 « Dominus est cum eo »; 10, 7 « Fac quaecumque invenerit manus tua » illustratur ratione, quae 11, 7 Saul populum ad bellum Ammoniticum coegit, ut etiam *Wells* affert, sensisse tum Saulem in corde suo simulatum, quem illi verba 10, 7 insisterent. — Rursus 13, 8 explicito provocat ad 10, 8, ubi praecipit regi propheta, ut septiduo Galgalis expectaret: ergo tota narratio belli Philisthaei cap. 13 et 14 cum praecedentibus cohaeret. Cap. 15 nam expeditionem 13, 17 sq. enumeratarum reseruat fuisse narrandam, Amaleitarum stragem. Saulis obiturgatio plures expressiones in memoriam revocat prioris orationis Samuelis: cf. 15, 11 et 12, 11, 20; 15, 19 et 12, 15. Rursus 16, 1 intus connectitur cum 15, 35, utrobique enim de Samuelis ob reprobatum Saulem luctu sermo est; Davidis electio iam fuerat 13, 14; 15, 28 iusto nomine praenuntiata. — Ergo, cum omnes narrationis partes intus inter se cohaerent, non est, cur narrationem ex variis documentis conflant esse statuamus. De 13, 1 cf. loci explicationem.

Narrationis initium eadem hucusque descripsimus, quatenus eas in posterioribus capitulis expressiones indicabamus, quae ad priora capita nos revertant; in intimis eandem iam perpenlamus. Infrae igitur florum Samuelis avaritia exasperata et Ammonitarum incursio in pusillanimitatem regni regem expetunt. Quibus Deus rugem coarctat in poenam, ex Gabaa civitate exsecrata Iud. 19-21 orandum, tribu Benjamin progenitum, cuius ergo thronus aliena promissione Gen. 49, 10 permanens esse non potest. Ungitur Saul a Samuele privatim, et signis quibusdam de sua electionis veritate certior fit; postea in conventu Masphae baldo sorte designatus, a pluribus rex salutaris, ab aliis despiciatur; sed fuis brevi post Ammonitis Galgalis ab omnibus agnoscitur. Ibidem Samuel iudice officium abdicat, fidelibus Dei auxilium pollicetur, simul tamen non obscure futuram regis reprobatorem demonstrans 12, 25: « Quodsi perseveraveritis in malitia, et vos et rex vester pariter peribitis ». Bello dein cum Philisthaei exorto, Saulis, qui diffidentia deliquisset, posteritas regno ex-

cluditur; postea ipse, quod in exterminandis Amalechis Deo non obediisset, reprobat; David successor ungitur et a Saule in anam ulscatur, spiritu Dei ab hoc in illum transmissio. Haec narrationis summa, quam apud inscriberes: Saulis electio et reprobatio.

Haec narratio primitus scripta est, *distincta cum a praecedentibus tum a sequentibus.*

Praecedens narratio ex 7, 13 scripta iam erat, quo tempore Philisthaei, clausi ad Lapidem Adulteri contriti, nondum ausi fuerant venire in terminis Israel: nostra narratio ex 13, 19 cum supponit rerum conditionem, qua Philisthaei cunctos Hebraeos ademerant gladiis et lanceis, quod evidenter supponit, eos terminos Israel esse ingressos totaque gentem subegisse. Neque noster auctor vel verbulo studet, ne cum praecedentibus reddere magis perspicuum. Ergo scribebat opus ab Historia Samuelis distinctum.

Sed etiam distinctum a *sequentibus* post cap. 16. Nam in fine cap. 16 narratur Saul missio ad Isai Bethlehemitam: noviter ergo Davidis arripit; invenimusque adscivisse, dilexisse, armigerum focis et constantem secum habitasse. 17, 55 vero legitur: « Eo autem tempore, quo viderat Saul David egredientem contra Philisthaeam, ait ad Abner, principem militiae: De qua stirpe descendit hic adolescens, Abner? Dixitque Abner: Vixit anima tua, rex, si novi ». Hinc patet, utriusque narrationis ordinem esse inversum, prius Davidem Goliath confecisse, quam armiger et psaltes crearetur. Cf. *B. Hanberg*, Geschichte d. bibl. Offenbarung, 2. Aufl., Regensburg 1852, p. 208 sq. Sed ne verbulo quidem inversum ordo assertur, nulla ex scopo libri Samuelis ostendi potest ratio, cur ordo gestorum fuerit invertendus. Planissime solvitur difficultas, si supponas cap. 16 Historiam Saulis terminari, cap. 17 initium fieri Historiae Davidis. Auctori Historiae Saulis id solum in animo erat, ut Saulis electionem et reprobatorem quarreret; de Davide ea tantum narret, quae ad eum finem conferunt. Tradita igitur cap. 15 Saulis reprobatio, cap. 16 commemorat Davidem esse in successorem unctum, spiritum Dei relicto Saule in Davidem transisse, idque causam fuisse, cur David aulae adsciveretur rebusque publicis misceretur. Contra sequentium auctor id in animo habebat, Davidis Historiam narrare ab ovo; orsus est igitur a facto, quod eius ad anam accessum antecessit, certamine contra Goliath inito. Quae nostra explanatio non parum inde commendatur, quod alii interpretes anguli fere novae atque ut plurimum miras, non dicam violentas, excogitaverunt solutiones, quas suo loco asseremus.

Historia Saulis *scopus* est, ostendere, quomodo primum apud Israelitas regnum fuerit institutum, et quam ob causam Saul primus rex a Deo fuerit reprobatum.

Huius narrationis consensum esse auctorem aut Samuelen, aut Gad prophetam.

Adverte, exinde quod supra ostenderimus cap. 1-7 ad Samuelen, quodque infra ostensuri simus 2 Reg. 11-20 ad Nathan revocari auctorem, illico evadere vix non certum, quidquid inter eas duas partes interierit, unius et tribus prophetarum 4 Par. 29, 29 esse auctoris. Nathan h. l. excluditur, quod non nisi post Gad Davidi familiaris

fuert, et quod aliquam tandem libri Samuelis partem prophetae Gad assignari oportet.

Iam pro *Samuele* auctore sequentes afferri possunt rationes. Toto hoc tempore superstes erat Samuel; singula, quae narrantur, probe nosse poterat; imo quaedam ipsi soli immediate innotuerant, v. g. Saulis unctio, et colloquium 13, 13-30. — Modus quo Saulis errores (cf. impuritas 13, 9 seq.) narrantur, eum sapere videtur regis errantis amorem, quo ex 15, 35; 16, 1 Samuel afflicebatur; errores non solum non exaggerantur, sed fere velantur; nihil, quod in rege nobile fuerit, reticetur. Id ita est verum, ut potentiores aliqui praesiderint, Saulem omni peccato immensen, vicinam occubuisse factionis theocraticae. — 1 Par. 29, 29 Samuel adnumeratur iis, qui scripserunt gesta David; nihil autem de Davide septem primis capitibus habetur; oportet ergo, ut, praeter illa septem capita, aliquid Samuelem auctori tribuatur. Haec tamen ratio infirmior est. Nam ad gesta David laicior sensu trahi potuit, quiddam regni institutionum specialium, ergo etiam priora septem capita; insuper non est absonum, nomine gestorum David 1 Par. 29, 29 designari praecise nostrum librum Samuelis, qui generatim verba prophetis auctoribus adscribat.

Contra *Samuelem* haec videntur iuliari. Cum inciperent eventus narrari, Samuel 8, 1 iam erat senio confectus; eventus ipsi pro ipso fuisse pleni laboris, tam in regno primam instituendo, quam in bello Ammonitico, et Philistaeico promovendo, et dirigendo; aliunde inter numerosos prophetas non deessent, qui et eventuum optime gnari et scribentis rebus omnino pares essent. Tamen ratio non convincit. — In primis septem capitibus, quae Samuelis sunt, animalveritas summa tractari modesta, quae Samuelis personam spectant, et specialium prophetiae non referri sermones; idem in istis capitibus non ita observatur, imo duae Samuelis orationes in extenso referuntur. Tamen haec etiam ratio minime est peremptoria, aliter quippe iuvenis scribit, aliter senex; et potuit ipse Samuel senex, ubi eius administratio impugnabatur, necessarium dicere, sua penitus exponere.

Pro *Gad* id praeterea dici potest, eam, qui postea Davidi comes peregrinationum fuerit, certissime tempore electionis Saul iam vixisse et, quae narrantur, singula vel ipsum vixisse, vel facile et certo ab illis discere potuisse.

7. — HISTORIA DAVID EXULIS 1 REG. 17-31. *Unam esse hanc narrationem*, patet ex ordine, quo est per suas partes disposita.

Tota facile narratio in tres partes despicitur: 1 Reg. 17-20 David in aula Saulis, 21-26 David fugitivus in terra Iuda, 27-31 David exul apud Philisthaeos.

Prima pars, 1 Reg. 17-20: David in aula Saulis. Ea in tria membra subdividitur. Aliquam huius divisionis adambulationem apud Them. et Kail reperies, sed confusam tantum et incompletam.

I. 17, 1-18, 5. Hoc membrum introductionis loco est; designat factum, occasione cuius David primum in pulcherrimo prodeit, eadem Golgata, eiusque facti fructus sequelas, regis sc. favorem 18, 2, Iothine amicitiam 18, 1, 3, 4, populi gratiam 18, 5.

II. 18, 6-29 *latenter Saulis insidias* describit, ubi revertitur narratio ad strophaeam illam formam, quam cap. 1-7 observavimus. *Duae* sunt eiusmodi strophae, quae clausula dignoscuntur: prior clausula affirmat populi, altera Micholis in Davidem amorem. Sed prior strophae rursus in tres articulos subdividitur, simili rursus clausula distinctio. Rem schematic accipe.

1^a strophae, 4 Reg. 18, 6-16: insidiarum iulias.

a) v. 6-9, inimicitarum occasio;

clausula v. 9: « Non rectis ergo oculis Saul aspicebat David a die illa et deinceps ».

b) v. 10-12, prima infensi animi manifestatio;

clausula v. 12: « Et timuit Saul David, eo quod Dominus esset cum eo, et a se recessisset ».

c) v. 13-15, David specioso praetextu ab aula remotus;

clausula v. 15: « Vidit itaque Saul, quod prudens esset nimis, et coepit cavere eum ».

Clausula strophae v. 16: « Omnis autem Israel et Iuda diligebat David; ipse enim ingreditur et egrediebatur ante eos ».

2^a strophae, 1 Reg. 18, 17-28: insidiae praetextu nupularum.

Clausula strophae v. 28: « Et vidit Saul et intellexit, quod Dominus esset cum David, Michol autem, filia Saul, diligebat eum ».

Clausula totius membri v. 29: « Et Saul magis coepit timere David; factusque est Saul inimicus David cunctis diebus ».

III. 18, 30-20, 43 *patens iam Saulis odium* describit. Dividitur in tres articulos, quorum priora duo 18, 30 et 19, 8 a mentione belli Philisthaeorum pariter initium sumunt.

1) 18, 30-19, 7 ostendit Saulem suos ad necem Davidis exhortantem; reconciliatorem efficit Jonathan.

2) 19, 7-24 exhibet Saulem variis modis Davidis vitae insidiantem. Sicut autem ex prioribus insidiis constanter nova Davidi divinitus acrescebant subsidia: 18, 16 populi favor, 18, 28 Micholis amor; ita in fine patens huius persecutionis clarissima accessit probatio ipsius divini Spiritus, satellites ipsamque regem invisos abripientis.

3) 20, 1-33 *conclusionis* loco accessit iteratum Iothine concordiae restituentiae consilium, effectum frustratum.

Secunda pars, 1 Reg. 21-26: David fugitivus in terra Iuda. Distinguitur in tria membra.

I. 21, 1-22, 23 vagum Davidis vitae genus illustrat, primum Nolen secedentis, inde in Geth, in Odollam, in Moab, in saltum Harat. Colligitur circa ipsum nucleus exercitus 22, 1, 2, accessit pontifex 22, 20. Simul in Geth ex ipsis rerum angustias, in Moab oratio prophetae Gad divina manifestatur voluntas, Davidi nondum esse terra sancta excedendum.

II. 22, 1-18 *meritum factum* Urorum Gathae. Tandem.

III. 22, 15 *emulatio Isahara*, cui perbandae tota narratio 23, 15-26, 25 subserit.

Est autem tessera haec: « Morabatur autem David in deserto in locis fruticosis, mansitque in monte seltulim Ziph, in monte opaco; quaerebat eum tamen Saul cunctis diebus, et non tradidit eum Deus in manus eius ». Cuius tesserae veritatem s. auctor duobus factis particularibus probat, quae in eadem regione, sc. in deserto Ziph, insula insignantibus, sc. Ziphatis, eodem effectu insignis divinae protectionis evenero: 23, 15-23, 23 et 27, 1-29, 25 Quippe Saul, spe ingens religendi sub suam potestatem Davidis, hic ipso in Davidis manus incidit, ab illo religiose servatus.

Quae insignior illustratio haberi potuit eius tesserae: « Et non tradidit eum Dominus in manus eius »? Tantum igitur adest, ut ex eorum factorum similitudine his eundem narrari eventum sequatur, ut potius ex ipsa similitudine, diversos esse eventus, fas sit concludere. Nam s. auctor est in aliquo, ut ita dicam, inductionis argumento proponendo; inductionis autem argumentum ex casibus quidem similibus, re timore

distinctis coalescit. Abigails nuptiae cap. 25 ideo inseruntur, quod eae 25, 41 regi occasio fuerint resuscitandarum inimicilarum inde a 24, 23 sopitarum.

Tertia Pars. 1 Reg. 27-31 : *David ecut apud Philisthaeos.* Historice narrat ruzim Saul. Ut primum enim totius quaestus aemulus terrae Israel vale dixit, veluti sublato salutis palladio, illico praecipit in interitum actus est rex.

Davidis exulis Historia aut. cap. 30 aut cap. 31 concludenda est.

Quid praefendum, ita evidens non est. Ut cap. 31 concludatur, suadero videtur librorum distinctio a LXX inrecta, antiquitate veneranda et fortasse antiquiore traditione fundata. Ut cap. 30 concludatur, illud maxime argumento est, quod cap. 31 incipiat ex corpora ex « factis David », quo in 2 Reg. continuantur. Ceterum adverte, Historiam David exulis et Historiam David regis invicem esse contexta, non ita abrupte ab invicem distingui, uti Samuels Historiam ab Historia Saulis, et haec rursum ab Historia Davidis. In re doctria practice statutum esse existimamus divisioni receptae.

Auctorem si inquiras, *Gad* certe conscripsit narrationem inde a cap. 25, probabilius etiam priora.

25, 1 mors Samuels refertur. Possit quis fingere Samuellem, usque ad mortis diem, eventus scriptis consignasse ; inde Gad eodem veluti calaneo magistri narrationem continuasse. Verum id non satis probatur. Ostendimus enim 25, 1-26, 25 et 23, 13-24, 23 duas esse unius tesserae 23, 41 eventus probationes : ergo unius aemulique auctor Gad asserendus erit totam illam narrationem continuasse. Rursum David suarum peregrinationum Gad habebat comitem (cf. 22, 5), non Samuellem : ergo facilius Gad res accurate potuit describere. Dubitationi aliquis fortasse locus esset respectu cap. 17-20 ; secundum 19, 18 David Ramae narravit Samueli Saulis insidias ; novis illas igitur Samuel ; sed potuit easdem facile nosse etiam Gad, sive a Samuele, sive aliunde.

8. — HISTORIA DAVID REGIS 2 Reg. 1-20. Ea constat narratione fastorum regis David, adiectis aliis, quae aut ante obtentum totius gentis imperium evenere, aut fata domus Saul peccatumque David cum turbis illud consociatis spectant.

En tibi conspectus narrationis nostri libri et 1 Par. :

2 Reg. 1-4, historia David, quamvis sola ei suberat tribus Iuda.

2 Reg. 5, 1-19, David a tota gente agnitus arce Sion potitur.

2 Reg. 5, 11-25, Hiramis amicitia, Davidis illi, duo bella Philisthaica.

2 Reg. 6, 1-11, arca in domum Obesedom translata.

1 Par. 11, 1-9.

1 Par. 11, 19-46, Heroes David, et. 2 Reg. 23, 8 sqq.

1 Par. 12, alii Davidis socii.

1 Par. 14, 1-16.

1 Par. 13.

2 Reg. 6, 12-20 a, arca Hierosolymam translata.

2 Reg. 6, 20 b-23, Michol entrepta.

2 Reg. 7, consilium templi aedificandi, Dei promissio.

2 Reg. 8, summarium bellorum David, aulae protectores.

2 Reg. 19, Miphiboseth in gratiam receptus.

2 Reg. 19, 1-11, 1, bellum Ammoniticum.

2 Reg. 11, 2-12, 28, peccatum et poenitentia David.

2 Reg. 12, 29-31, finis belli Ammonitici.

2 Reg. 13-20, aequetae peccati David.

1 Par. 15, 1-24, tabernaculi praeparatio, levitarum ordines.

1 Par. 15, 25-16, 3 et 16, 43.

1 Par. 16, 1-42, canticum levitarum.

1 Par. 17.

1 Par. 18.

1 Par. 19, 1-20, 1a.

1 Par. 20, 16-3.

Ex hoc elencho collige :

1) Noster auctor quatuor *omisit* documenta, quae 1 Par. exhibet, sive quod ea in fastis non legerentur, sed aliunde ab auctore 1 Par. fuerint petita, sive quod ea minus apta viderentur, quae Historiae David regis insererentur : quippe quae narrationem *enimvero* interrumpant. Sunt enim ea documenta tres virorum recessiones, et unus psalmus.

2) Unum documentum *transposuit*, sc. 2 Reg. 5, 11-25, quod 1 Par. cum elencho levitarum intra narrationem translato arcae inseritur ; sed, expuncto levitarum elencho, placuit fortasse continam trahere translatae arcae narrationem ; quare illud documentum loco cessit.

3) Quatuor documenta *adiecit*. Supplevit historiam David Hebrone residentis, quae in fastis regis *Israel* unque non legebatur. Narrat, quantum Michol gratia mariti excedit, et ita penitus exstincta fuerit posteritas Saul. Tradit, quomodo Miphiboseth a Davide in gratiam fuerit receptus, non quod id evenit immediate ante bellum Ammoniticum, sed quod eius viri mentio facienda esset in regni perturbatombus, quae illud bellum consensatae sunt (16, 1 sqq. ; 19, 24 sqq.). Tandem narrationi belli Ammonitici inserit atque subnectit narrationem peccati et poenitentiae Davidis, cum perturbatombus ex eo peccato natis.

Narratio pro ratione fontium, unde petitur, sponte ita dividitur, ut prima pars Davidem Hebrone, altera Hierosolymis regnantem exhibeat.

Parte priori cap. 1-4 David, post Saulis necem penitentem et lugubri cantico comploratum, Deo monente Hebrone in conspectu tribusque Iuda imperium capessit. Bello civili exorto continuo firmatur Davidis, minuitur Isebethi potentia 3, 1 : « David protulit et semper se ipso restituit ; domus autem Saul decessoris quodille ». Idque pivotum ascenditur non solum Davidis praesentia, sed magis etiam Dei providentia, cum tum Abner quam Isebethi iudicio et invito Davide interimitur.

Partes altera cap. 6-20 rursus hibernam dividitur.

Cap. 6-10. *ex latis Davidicis fere totam deprecomitur, Davidem exhibet omnium tribuum regem legitimum, in capta Sionne regni sedem legitimum et palatium exstruendum. « Et cognovit David, quoniam confirmasset eum Homibus regem super Israel, et quoniam exaltasset regnum eius super populum suum Israel » (6, 12). Fundantur his Philistaei, Deo occurrentes et portendit advenant. Arca Sioniam translata, filii David consilium domus Dei avertentibus, cui per Nathanaem responditur, ut gentem a filio David factum in, ad seculum per Deum Davidi domum, regno apud eius posteritatem aeternam permanens. Sequitur de viariis bellorum David: deum, interfectis quae de Philistinis in Bethsur, bellum Ammonitibus fuisse traditur.*

Cap. 11-26. *ex narratione historiarum non derivatur, sed eadem contextum deprehenditur ex 12, 23 pp. ubi eandem narrationem fuisse habetur. Refertur autem illis, capitibus Davidi regem in Bethsabee et Uria adorsum; in cuius poenitentia Davidi indicitur « mutum de domo sua ». Hoc deinde tantum impetum comissa stupro et nece Amnon in fratricidio, et bellum et interim Absalom. Interempto tandem Sela pax regi instauratur.*

Una est latius Historiae David regis idea princeps: *Deus aedificans domum Davidi, Davidi (per Salomonem) aedificans domum Deo.*

Sane ipso Deo mandante David thronum conscendit. Eo consulto 2, 1. Inducens ingressus est atque Hierosolym sedem throni. Postea agnitus est rex ab omnibus atque Hierosolymis capite regni usque est: « Et aggregabatur profectio atque numerositas, et Dominus Deus exaltavit eum cum eo ». Et cognovit David, quoniam confirmasset eum Dominus regem super Israel, et quoniam exaltasset regnum eius super populum suum Israel » (5, 10, 12). Deo consulto his Philistaeis prestravit 3, 17 sqq. In tradenda arca sacra cultu sancto, portans pila, David vicissim consulitur. Dei mentio fuit Absalon matris regis primordis ad cordi habuit, ut arca e Gerarathurim redire in deprecomitur locum atque ipem regni sedem transferretur. « Factum est autem, cum processisset in domo sua, et Dominus dedit ei et requiem multiplex ab universis inimicis suis, et ut ad Nathan prophetam: Videte, quod ego habitem in domo cedrina, et arca Dei posita sit in medio piliorum? » (7, 1, 2). De sancti regis consilium: Deo aedificans domum percipiebatur.

Ubi advertit, duo in Deo. Deum distincte summa pensasse, post hanc in terra sancta obtinens sedes: electum in a Deo locum, unum et permanentem certum futurum totius cultus, 12, 5, 10 sqq.; 13, 23 sq.; 15, 26; 16, 2, 6. 11, 13 sqq.; 17, 8, 10; 18, 6; et consilium in a Deo regem, 17, 16 sqq. Simul cum his duobus permittitur 18, 15 sqq. *prophetia mueris stabilis iustitiae. Locis ille opponitur multiplicibus gentium sanctitatis 12, 2 sqq., prophetia eundem pseudopropheta 18, 9 sqq., regi assignatur dignitas cum aliis regibus eadem 17, 15; mores diversi 17, 16 sqq. Haec autem omnia efficienda praesentiantur eo tempore, quo Israel, devictis hostibus huius, in quiete acura societate terrae sanctae possessionem devenit. (2, 4, 9; 17, 13; 18, 9)*

Et iam tempora impenduntur: iam regnum exsistat Deo acceptum; iam, ubi rursus pridem fuerat sermo Domini (1 Reg. 3, 1) et vel ipso iudicium aevo intermittebat, prophetarum eorum saltabant; vel ipse locus inventus erat, atque arca in Sion fixerat tabernaculum. Non hanc sancto regi sufficerebat: domum Deo exstruere cupiebat, permanentem, sempiternam, simplicem. Et nunc nomine Dei propheta innuit, domum quidem illam a Salomone aedificatam in, Deum autem vicissim Davidi aedificatam

esse domum. « Requiem dabo tibi ab omnibus inimicis tuis: praedictio tibi Domini, quod domum faciat tibi Dominus » (7, 11). Domum nique permanentem, gloriosam: « Et fidelis » (i. e. permanent) « erit domus tua et regnum tuum usque in aeternum ante faciem tuam, et thronus tuus erit firmus iugiter » (7, 16).

Facile est, hanc ideam, de domo Davidi a Deo aedificanda, in monumentis prosequi. Ilicio David in tota Dei circa se providentia hinc ipsam maxime celebrat 7, 18 sqq.: « Quis ego sum, Domine Deus, et quae domus mea, quae adduxisti me huc usque? Sed et hinc parum visum est in conspectu tuo, Domine Deus, nisi loquereris obam de domo servi tui in longinquum.... Nunc ergo, Domine Deus, verbum, quod locutus es super servum tuum et super domum eius, suscita in semperternum.... Et domus servi tui David erit stabilita coram Domino, quia tu, Domine exercituum, Deus Israel, revelasti aures servi tui dicens: *Domum aedificabo tibi, etc.*

Sed ea, bellis feliciter gestis et iam fere comparata ab inimicis respice, quam Deus 7, 11 conditionem utriusque domus aedificandae assignaverat, ipse David propriam domum seu familiam deserat, concepto ex adulterio filio. Quae statim reamuratur in domo sua patientes 12, 10 sqq.: « Quomodo non recedet gladius de domo tua usque in semperternum... Ecce ego suscebo super te nam de domo tua, et tollam uxores tuas in oculis tuis, et dabo proximo tuo, et dormiet cum uxoris tuis in oculis solis huius ». Poenitentia Davidis placatur Deus, promissam domum aedificationem rursus aggreditur. At primum prioris structurae deserat lapides a se prostrati: Amnon in stupro, Absalom in rebellionem poenitentia trahit. Filium post poenitentiam coeceptis soligitur in lapidem angularem aedificandae domus: « et vocavit nomen eius Amalia Domino, eo quod dixerat enim Dominus ». In Salomone aedificatur domus Davidi.

Historia David regis scripta esse videtur *David nondum defuncto.*

Historia haec ostendit, quomodo Deus, reiectis priorum scripturarum adulterio deseratorem filius, ex filio novi contractu, quasi lapide puro et sancto, domum Davidi aedificaverit. Interitus igitur Adoniae, filii David, aequo nostro auctori narrandas fuisse, atque interitus Amnon et Absalon: egragie enim eandem veritatem confirmat, imo ad argumentum auctoris complendum unum requiritur. Cur ergo non est narratum? Unica ratio esse videtur haec, quod Adoniae interitus locum locum habebat, quando haec Historia primum scribentur. Ergo scriptum existimamus nondum defuncto Davide, post eius mortem brevi Adoniae oculibus. — Neque inavale, cum *Bertham* p. 163 aliusque librum 2 Reg. usque ad 3 Reg. 2, 46 producere, quo mors Adoniae ad nostram narrationem tribuitur. Nam praeterca, quod ea productio omni praesens fundamentum tam critico quam historico desituitur, perquam incommode inter hoc adducendum et Historiam David regis intercederet Appendix 2 Reg. 21-24. Adde cum *Huquet* l. c. p. 273, librum, qui ratione hinc concluditur, notum ab ipso primo auctore concludi potuisse; nam rationem supponendam esse gentium eadem lege, qua Ierusalem difficiliorem praes facilliore gentium praedictum consueverimus; primum quippe esse Ierusalem obstruam in faciliorem emendare, non secus.

Cap. 11-20 conscripsit *Nathan propheta.*

1) Nathan non solum aliquam gestorum Davidis partem ex 1 Par. 29, 29 conscripsit, sed quaedam etiam Salomonis gesta 2 Par. 9, 29. Ergo videtur praecipuum auctorem, quae, dum in ante versabatur ipse, evenerunt, et ordine narrationem contulisse. Inter quae peccatum David cum turbis illis consensu praecipuum omnino lo-

eum obtinebat. Aliunde vix dubitare licet, Nathan in scribendis memorabilibus Samuelis et Gad vestigia irivisse, qui eos praecise eventus describendos selegerant, quorum ipsi pars maxima fuissent: similiter igitur Nathan non neglexit peccati David historiam contexere. Nathan vero scripta ex libris laudatis eximia omnino apud Iudaeos florentis historica auctoritate. Ergo aut certe noster in narrando Nathanis peccato ex illis hausi, aut, quod probabilius est, ipsa nostra narratio Davidis est.

2) In nostra narratione plura sunt, quae vix quisquam praeter Nathan tam accurate nosse potuit: peccati intimiora momenta (cf. 11, 2. 4. 5), quae David utique supponi potest cum Nathan sibi amississimo commisitisse, nequaquam vero publici iuris fecisse; Nathanis reprehensio 12, 1 sqq., quam gratis adstrues coram pluribus esse promissam, Forum, quae Thamarum inter et Amnonem in conclavi, seclusis testibus, dicta et acta essent (13, 10-16), *genatim* narratio vix aliunde quam a Thamar per Davidem hauriri poterit, Absalomis quippe ea de re querelae a suspitione exaggerationis non omnino fuissent immunes. David autem rem certissime non divulgavit, immo ex 13, 21 silentio pressit, Nathan tamen fidelissimo consiliario apernisse facile creditur. Tota narratio enim proficit auctorem, qui non solum publicos eventus accurato observaverit, sed ipsorum regis consiliorum fuerit gnarus.

3) Constat Nathanae quaedam Davidis acta, scriptis mandasse: nostra autem narratio, quod supra suggestimus, scripta est Davide nonum vita functo: ergo haec ipsa nostra narratio illud est Nathanis scriptum.

4) Sententia fuit interpresum totum christianorum quam iudaeorum maxime communis, aliquam libri Samuelis partem Nathanae habere auctorem; in qua sententia affirmanda illi auctores omnes praecipuus 2 Reg. 11-20 in mente habebant. Estque tanto maius illius sententiae pondus, quod altera eorundem assertio de parte libri Samueli auctori tribuenda solide demonstrat.

Quodsi Nathan cap. 11-20 conscripsit, idem etiam excerpta ex fastis selegit et cum reliqua narratione contexit.

Idea domus Davidi a Deo aedificandae nequaquam solis cap. 11-20 exprimitur, quin imo principum etiam in excerptis locum obtinet: illa enim capita non nisi eius axiomatis historicum tradunt confirmationem, quod cap. 7 fuso exponit. Ergo Nathan illas historiarum partes selegit suamque cum illis narrationem contexit. Idem, non vix Gad, cap. 9 de Miphoseth, sive a se sive ab alio concipitatum, inseruit: addidit enim illud, uti diximus, solius sequentis narrationis elucidandae intuitu. Idem 6, 20-23 ea, quae de Michol sunt, adiecit ad complendam narrationem eorum, quae ad primam domus Saul spectabant. Quis autem cap. 1-4 scripserit, non liquet. Potuero illi Davidis Hebraeae regnantis acta, sive ex toto sive ex parte, iam a Gad conscribenda, quod dein opus imperfectum relictum Nathan continuerit atque absolverit. Certe Gad, ex 2 Reg. 24, 11 auctor superstes erat, quando regni sedes Hierosolyman fuerat translata. Supra monuimus Historiam David exulis et Historiam David regis non tam libenter ab invicem distingui, uti Historiam Samuelis et Sathis. Excerptum ex fastis iam habes 1 Reg. 31; non tamen inde concludas, illud quoque a Nathan esse insertum. Proti Gad eorum excerptorum inserendorum iudicium facere, cuius postea Nathan exemplum secutus est. — Quis tandem, fastorum fuerit auctor, ignoramus: potuit esse propheta, aut unus e scribis 8, 16 seq.; 20, 24 sq. recensitis, aut alius aliquis.

§. — Antequam de Appendice cap. 21-24 dicamus, de praecedentium

Historiarum *collectore* seu *redactore* agemus. Quas censemus in unicum librum coaluisse, non casu sed consilio, ut unam nobis exhibeant *Historiam instituti primum apud Hebraeos regni*.

Supple titulos, quos Hebraei adscribere libris haud consueverant: nunc, quem dicimus Samuelis, librum conspicias ex quatuor (vel tribus?) distinctis scriptis conflatum, Historia scilicet Samuelis, Saulis, Davidis exulis et regis. Queritur, qua ratione quatuor illa scripta in unum cohaerint. Num casu id factum consuevit, ut deficientibus titulis, scriptorum distinctio in oblivione ahierit? Quae opinio nequaquam reverentia a textu debita proscibitur: ut enim fas est, quos in hibernis biblis *duos* legitimos libris, hos *unum* declarare Samuelis librum, ita eosdem *duos* in *quatuor* etiam distinguere licebit. Tamen maiorem aliquam unitatem libro Samuelis vindicari posse arbitramur. — Vidimus, in Historia David regis etiam locum obtinere ideam domus Davidi a Deo aedificandae: cui ideae reliquae etiam Historiae sponte subnotantur. Domus enim regiae aedificatio, quid demum aliud est, quam institutio regni permanentis? Et utem institutionalis Historia Samuelis praefudit ostendens, quomodo is, qui regnum esset institurus, ad iudicis officium inter Hebraeos sit erectus. In Historia Saul praeposteram regis petitionem consequitur collatum. Sauli regnum; quo reprobo, David tandem ad regnum vocatur. Neque re tantum istae Historiae inter se connectuntur, sed verbis invicem digito quasi demonstrant. Saulis regnum, tum quod iusto veluti nuntii extortum, tum quod et tribu Benjamin (cf. Gen. 49, 10) petium est, permanere nequit, sed atheni regno locum cedat oportet. In Davidis exilio admirari est Dei providentiam, futurum regem ad fidem et fiduciam inconvulsam educantem, quibus Deo tanquam sui regni unico fundamento futuro innatur.

Satis probabile est, librum Samuelis a *Nathan* collectum esse eo fine, ut educationi pueri Salomonis inserviret.

Nathanis insignes omnino fuisse partes in formando Salomone, ex Reg. 12, 23 non quidem colligitur directe, indirecte vero ex hoc textu cum multis aliis collato. Habebatur quippe Nathan summo honore a Davide et Salomone, quorum ipse gesta conscripsit. In difficilibus maxime ex adulterio Bethsabee consecutus regi consiliarius affuit divincumque oraculorum interpret. Salomoni recens nato nomen divinitus acceptum inposuit 12, 25. His partium praecipuis studiosus fuit in vindicando illi regno 3 Reg. 4, cum unxit Salomo vicissim, illico post acceptum regnum, sicut Sadoe sacerdotis filium, ita duos filios Nathan 3 Reg. 4, 2, 3 ad primos adhae honores promovit. Aliunde vix aliud Davidis semis animum ita occupabat consilium, non aliud Salomonis puero altius corde haeserat, quam tempus aedificandi praeparatio: quo illis in negotio rursus Nathan a Deo assignatus est consiliarius. Hinc continuum eorum vitium commercium, innumerum sensuum communicatio, et consequenter insigis Nathan influxus in Salomone ad omnem pietatem et sapientiam erudiendo. Salomonis utique animus, sapientiae et literarum amans, celestibus afflatus patens, non in aula solus, quin potius in prophetarum cellis adolevit.

Imvero librum Samuelis regum educationi esse aptissimum, alii observaverunt. Ita *Lap.*: « Nihil congruentius principum instructionem quam sanctae historiae, praesertim librorum Regum explicatio. Iude enim clare intelligit fundamentum regni et patriae totiusque prosperitatis in vera religione et iustitia collocandum, extra hoc nihil

christiano principi fore firmum aut tranquillum. Profani id plurimum Carolo V. imperatori, cui adolescentem Hadrianus, postea sextus eius nominis pontifex, insulator suavit lectitare libros Regum c. Saey: « Quec historia cum sit Regum-historia, a Deo per enim spiritum concinnata est, ut principibus et regibus usui esset. Pie in illa normam requirunt gubernandum regnorum, et futuram quoniam huiusmodi ex illa proloquente assequantur ». Unde merito Augusti (apud Bertholdi p. 895) hanc librum « speculum regnantium » appellavit.

Cum igitur liber scriptus sit, quo tempore Nathan Salomonis eruditioni utilem operam adhibat, cum sit apertissimus p[ro]p[ter] regibus formandis, non immerito affirmabis, ad hunc usum vel maxime librum a Nathan fuisse collegentem.

Fieri potuit, ut Nathan, dum librum Samuelis componebat, scriptis antiquioribus aliquas de suo glossas adiecerit; quia tales quaedam glossae postmodum addi potuerunt ab aliquo ex prophetis, in quorum custodia liber Samuelis permansit, quod in canonem est receptus.

Quinque loci sunt (1) 1 Reg. 27, 6 propter quam causam facta est Siceleg regum Iuda usque in diem hunc, quem testatur Wette p. 174 et Keil p. 10 unquam esse affirmatum, ob quem libri scriptura post regnum divisionem sit collocanda. Sane si sit infra ostendimus, expressio « Israel et Iuda » sit aevi Davidici, neque respiciat urbem Siceleg, quae intra Ierusalem tribus Iuda sita erat, dici esse regis Iuda, sc. Davidis, qui rex Iuda erat et tribus Iuda imperabat. Difficultatem facit plur. « regum ». Si igitur placeat, hanc dicis esse glossam posterioris cuiusdam prophetae, eamque hand otiose adiectam, quod per eam ipsa urbs Siceleg constituitur monumentum quoddam perenne eorum, quae eo loco narratur.

2) 1 Reg. 9, 9 « Omnia in Israel sic loquatur amplexaque vadens considerat Deum; Venit et cecidit ad videndum. Qui enim propheta dicitur hodie, vocabatur olim videns ». Cf. dicenda ad hunc locum.

3) 1 Reg. 17, 34 « Assumens autem David caput Philistaei, attulit illud in Ierusalem ». Verum noscitur esse Nathan vel ipsius Gad, cf. infra dicenda.

4) 2 Reg. 13, 18 « Huiusmodi enim filiae regis virgines vestibus utebantur ». Cf. infra, ubi ostendimus hanc versum vel ab ipso Nathan regnante Salomone potuisse addi, ad filias regis ad praesentiam simplicitatem revocandas. Quodsi id non placeat, alii eandem attribui potest.

Quae profecto mutationes tam paucae sunt tamque incertae, ut fere liceat cum J. B. Glaue Introductione historica etc. Paris 1813, III. p. 185, 188 affirmare, collectorem priorum auctorum scripta servasse « immutata, transumptis verboribus, quaequoque ipsi scripserunt ». (Fastos excerptis secundum auctorem n. 3).

Alia perperam a diversis profuerunt recentioris redactionis argumenta. Expressio enim « Israel et Iuda » de Wette p. 230 declarat « davidicam »; quam Thoms. p. XXI recte inde derivat, quod David rex fuerit primum solus tribus Iuda, dein totius Israel. Expressio Davide vitam antequam esset. Nam si 1 Reg. 11, 8 dicitur « Et recessit eos in Bezer, fueruntque filii domus Israel ceciderunt illi virorum autem Iuda triginta milia », id sane ostendit, ipso regni Saul initio separatim computum habitum esse virorum Israel et virorum Iuda. — Proverbia 1 Reg. 10, 12; 2 Reg. 5, 8 afferuntur, non quod eorum iam scriptoris tempore origo vulgo ignoraretur (Bertholdi), sed quod illa apta essent ad facta, a quo originem duxerant, memoriam perpetuandam. — Ceterum, si quae expressiones quandoque ad linam non videntur revocatae, si contextus incertior, id Hebraeorum scribae generi a nostro nonnulli diverso perititum-

Journ. Anji E. Rouan (Le livre de Job. Paris 1881 XLIV), radicalissimum quidem, sed literarum criticarum apprimè peritum: « Longe aliter quam vos Hebraei, veterique Orientales de scripturae librorum sententiam: eorum opinio non sicut antiquam in auctoritate unquam circumspicit, ubi nostram asservit, dicit, adhaerentia seu emendationes edoceret, utrumque contextus huiusmodi ostendit ». (Exemplum huiusmodi cap. 8 et 17, ubi Nathan non indicium tantum esse partium, diversarum, quibus utebatur, documentorum textum accuratius exprimit).

40. — APPENDIX 2 REG. 21-24 sex constat fragmentis, quae neque inter se neque cum procedentibus, tumquam continuatio unius eiusdemque narrationis historicae connectuntur.

Fragmenta haec sunt (1) ultior ruina domus Saul 21, 1-14, 2) quatuor bella contra Philistaeos 21, 15-22, 3) psalmus cum Ps. 17 identicus, cap. 23, 4) Davide ultimam eloquium propheticum 23, 1-7, 5) catalogus herorum David 23, 8-39, 6) populi census cap. 25.

Ita positus, eloquium propheticum, clenculus heronim narrationem historiam, neque interrumpt, non continuit. Quid psalmo enim bellis Philistaeis? Anji, Sanct. ad 23, 8? Sicut prior pars capitis a rapite procedentibus, immo et a toto libro separata est (utque eorum habemus, cui ea superioribus capitulis possit, atque, si imedo, quod palamur, non improbabile, psalterii titulus est): sic uliam pars capitis posterior non habet aliquid certum supra, cui possit commode et continenter adiri.

Ultior ruina domus Saul patris initio quam fini regni Davidici esse attribuida, quodlo rebus a Saule accepta iniuria Gabaonitarum habere animos stimulabat. Neque veri simile est, Regibus 21, 11 tot annos post merum marit superstitium fuisse. Adde, filiorum et nepotum Saul nullos recenseri filios, unde concludere prosum est, nullum eorum matrimonium contraxisse, omnes vitam patris eo tempore fuisse. Quare H. Wetz Davids und seine Zeit, Munster 1880, p. 259 sqq.) « centum ante turas Absalomidas obituisse censet.

Pojmli ceteris vero locum habuit superstitio Gad 21, 11, qui, cum Davide adhuc vivente iam matrem actus fuisse videatur, quippe assignatus illi a Deo « moderatur, haudquaquam credendus est ad finem usque regni Davidici vitam proderitico. Praeterea notandum interpretes, 21, 1-14 et cap. 23, ante quidem dicitur, primum tamen unam continuam efformasse narrationem, quod inferni ex voce 23, 1, « iterum » 23, 1, « narratio » huiusmodi continente, et ex contextu unquam fragmento claudens et « prophetia » est Davides tercio. Cf. sup. loco dicenda.

Bellorum quoque Philistaeorum narratio, ex (tribus) suo contextu (vultu) ceterum, ut patet ex primis vocibus « factum est autem merum », quae continuationem eiusdem historicae narrationis exprimit. 1 Par. 20, 4-7 primum bellum et quatuor omnium, reliqua bello Ammonitico subsueuntur voce « post haec », cuius tamen quaedam pars est « praeterea ». 2 Reg. 8 et 1 Par. 18 bellum sanguinum bellum David, primum alterum bellum accuratius describitur: primum Ammoniticum 2 Reg. 16-12 et 1 Par. 19, 1-20, 3, omnium tamen victum « certissimum, dein bella Philistaeica 2 Reg. 21, 15-22 et 1 Par. 20, 4-7. Neque hinc concludere fas est, bella haec bello Ammonitico fuisse posteriora. Nam Inter Goliath Geilue 2 Reg. 21, 19; cf. 1 Par. 20, 5. Hiclo ceterum quadraginta fere post ultimam fratris annos vices perititio? Anji Cain: « Certum tempus harum expeditionum ignoratur, Goliath geandae utat facie sub primis annis regni Davidici, cum ille tunc vegeto esset

corpore robore, ac per se in fronte agnitus sui certaret. Porro tota hæc historia cum sequentibus inserta hic videtur, tanquam aliquod e serie historiarum Davidis avulsam. Ita iam sentiebat *Abul.*, et cf. *Sauct.* ad 21, 1 et 13. — Ergo quatuor ultima capita non exhibent unam continuam narrationem historicam.

Ea tamen fragmenta nequaquam censenda sunt casu adhaesisse extremo Samuelis libro, sed addita videntur ob quamdam cum ipso affinitatem, quod sc. libri narrationem completerent, et sensus illi præ ceteris proprios exprimerent.

Sic 21, 1-11 penitus, quam id 1 Reg. 31-2 Reg. 4 factum fuerat, rucam domus Saul a Dæo reprobata exhibet. 21, 13-22 complementum est narrationis bellorum David. Psalmus est *cauticum petre*, cf. v. 3. « Dominus petra mea »; et concludit mentione misericordiarum semini David in scripturam faciendæ. Exprimit ergo egregie eam fiduciam, qua David exercebat, maxime exilio tempore, et simul aptissima est oratio eius, cui Dæus promiserat: *adificaturum se ei domum*. Prophetia Davidis novissima (cf. explie. loci) celebrat messiam, et explicite nominat eisdem divine promissionis: « Nec tanta est domus mea apud Deum, ut pactum æternum iniret mecum, firmum in omnibus usque munus ». Catalogus heroum complet narrationem bellorum David. Populi census exhibet Davidem esse neglectæ fidei poenas dantem, quæ tota eius vita tantopere in eo emicant, quæque docebat eam, cuius domus non humano robore, sed Dei virtute super Deum petram esset fundanda.

Quando hæc fragmenta addita fuerint, et num omnia uno tempore, certo definiri nequit. Videtur id factum esse ante conscriptum 1 Par.; quod si enim fragmenta 21, 13-22; 22, 8-39; 24 in eum librum iam fuerant inserta, vix erat sufficiens ratio eorundem in extenso subiectorum libro Samuelis. Item conlicere licet, ante collectam in unum primam e quinque psalterii partibus (Ps. 1-40), adiectum esse libro Samuelis psalmum cap. 22: cur enim integer Ps. 17 describeretur, qui in psalmore codice in omnium versabatur manibus! Equidem facile concesserim, appendicem ab ipso Nathan adiectam esse, sive ante sive post Davidis mortem.

Invat, quæ de fontibus et auctoribus libri fusius disseruimus, paucis resumere. Prædictis igitur textibus 1 Par. 27, 24; 29, 29, ipsum librum intelleximus quatuor constare partibus, historia sc. Samuelis, Saulis, David exulis et David regis, cum annexo Appendice. Quarum tertia et quarta, totam Davidis historiam complectentes, uno veluti calamo, licet a duobus fortasse prophetis, invicem sunt contextæ; prima vero et secunda ab invicem et a sequentibus clare etiamnum distinguuntur. Partes tamen hæc quatuor et Appendix non fortuito in unum librum coalescere, sed ab uno auctore fuere collectæ, quod unam exprimerent ideam regni non humana sed divina virtute stabiliti, tanquam domus Davidis, ædificaturum vicissim domum Deo. Auctores illorum scriptorum Samuel, Gad et Nathan fuisse perspicuntur ex variis etiam indicibus libri ipsius:

unde Iosephi, Rabbiorum et Theodoretii testimonia, librum aut prophetis universim, aut illis nominatim prophetis auctoribus attribuentium non mere ex textu 1 Par. 29, 29, sed ex veri nominis traditione derivata esse censenda sunt.

41. — CHRONOLOGIA REGNI DAVIDICI. De ratione temporum Sampelis et Saulis pauca solummodo habemus, quæ suis locis expediemus. Davidem quod spectat, 2 Reg. 3, 4 sq. docemur regnasse illum quadraginta annos, et quidem sex cum dimidio Hebrone, triginta tres Hierosolymis. Arcem Sion captam, Philistæos duabus expeditionibus prostratos, probabilius etiam arcem Hierosolymam translata esse (2 Reg. 5 et 6) ipsis regi Davidici in Ierusalem primordiis, suis locis explicabimus. Quo loco bellum Moabiticum, Amaleciticum aliæque bella Philistæica intercesserint, ambigi potest. Certe post bella initio regni Davidici feliciter gesta concedendus erit annus unus alterve quietis, ut vera maneant verba 7, 1: « cum sedisset rex in domo sua, et Dominus dedisset ei requiem undique ab universis inimicis suis ». Hæc tamen omnia absoluta esse potuerunt anno (e quadraginta) duodecimo vel decimo tertio.

Iam consideranda venit series eventuum, quorum tempora invicem excipiunt. Ubi illud præmitto, tres contra Ammonitas eorumque socios susceptas expeditiones, ex 41, 1 « eo tempore, quo solent reges ad bella procedere », videri tribuendas tribus distinctis annis; expressiones « post tempus biennii » et similes, ex more loquendi Iudæorum, nequaquam intelligi oportere de annis *plenis*; insurrectionem Absalomis et Sebae videri sat brevi tempore esse suppressam. Quibus præmissis accipe eventuum rationem.

Annus

- 1 Expeditio contra Ammonitas et Syros 10, 6-14.
- 2 Expeditio contra Syros 10, 13-19.
- 3 Expeditio contra Ammonitas et peccatum David 11, 1-27.
- 4 Mors pueri ex adulterio concepti 12, 18.
- 5 (vel iam 4) Stuprum Thamaris; « post tempus biennii »
- 7 Caedes Ammon 13, 23; elapsus « tribus annis »
- 9 Absalomis reditus de exilio 13, 38; « duobus annis » post
- 10 perfecta cum patre reconciliatio 14, 28; post quatuor annos
- 13 insurrectio Absalomis 15, 7 (corrigendus textus « quadraginta »).
- 15 Pax perfecte restituta.

Iam hi quindecim anni continui inserendi sunt regno Davidico inter annum fere duodecesimum et quadagesimum. Plures auctores illos inserunt fere in fine regni Davidici. Sed notandum, 18, 2 voluisse adhuc Davidem proflere in proelium contra Absalom; dum 3 Reg. 1, 1 nobis ut

senex decrepitus describitur: ergo videntur aliqui certe anni inter utrumque eventum intercessisse. — Alinde Salomonis conceptio ideo 12, 24 immediate post Davidis poenitentiam narratur, quod eius veluti praemium fuerit, non vero ideo necessario, quod immediate post filii adulterii obitum locum habuerit. Nihilque prohibet, quinuis statim, Salomonem non nisi post expiatum penitus Davidis scelus, patre iam ad senium vergente natum esse, et 5, 14 ideo novissimum recenseri inter Bethabees filios, quod revera natum minimus fuerit. Hinc si primam in Ammonitis expeditionem adscribas anno regni Davidici duodecimo, habebis oppressum Sebam anno vigesimo septimo, vigesimo octavo natum Salomonem, qui tredecim annos natus patri successerit: ut reapse tenera aetate regno potitum esse affirmat scriptura.

12. — Eorum, qui nostrum librum sive ex toto sive ex parte commentati sunt, insigniores recensuisse sufficiat. Ubi antiqui scriptoribus in parenthesis adicimus numerum foni in collectione *Migne*.

Et primo quidem loco *Flav. Iosephum* commemorare liceat, qui utvis commentarum non scripsit, non raro commentatoris instar est. Narrat quippe regum historiam, non alio praeter s. scripturam fonte usus, et ita nobis manifestat, quomodo ipse vel sui temporis Hellenistae textum LXX legerint et intellexerint.

Orig. (12 et 17) de quibusdam nostri libri parvulis fustus disseruit. Item *Chrys.* (34), qui sicut *Ephraem* (op. t. I.), *Theodoret.* (80), *Procop.* (87) liberae explicandae fideliter adlaborare. Aliqua variis locis *Aug.* tractavit. Sensum spirituales et moralem aequo nimis persecuti sunt *Ambr.* (14), *Eucher.* (30), *Greg.* (79). Latinorum, qui ante se scripserunt, explanationes congerunt *Paterius* (79), *Isid.* (83), *Beda* (91), *Pseudo-Beda* (93), *Claud. Taur.* (104), *Rhaban.* (109), *Angelonus* (113). Quorum tamen aliqui etiam *Ps. Hier.* norunt (23), auctorem sc. Quaestionum Hebraicarum, quae Hieronymo quondam tribuebantur, e Iudaismo conversum, textus literalis tenacem et in Hebraeorum traditionibus versatam. *Rupert.* (167) praesens spirituali librum minime negligi, imo laeunde nonnunquam exponit. Tandem inter antiquiores commemorandi *Ps. Aug. dno* (33), auctores duorum tractatum pridem S. Aug. tributorum, sc. De mirabilibus s. scripturae, et Quaestiones V. et N. T.; item *Hugo a S. Victore* (175).

Aevo, quo studia humaniora revixere, linguae etiam hebraeae maior adhibita est attentio. Agmen ducunt *Nicolaus Lyran.*, *Alphonsus Postatus* dictus *Abulensis*, et *Caiet.* Toti iam sunt interpretes in sensu literalis investigando. Succedunt primum scriptores sat multi, qui scholia potius quam commentarios edidere, textum brevibus hinc inde notis illustrantes; quorum aliqui hebraicae eruditionis specimina proponunt

potius, quam affirmant. Sunt horum praecipui *Vatabl.* 1543, *Sa* 1598, *Mariana* 1619, *Tirin.* 1632, *Gordon.* 1632, *Mraoch.* 1630; inter protestantes *Munsterus* 1534, *Castalio* 1551, *Amann* 1639. Quorum opera alia reperies in: *Biblia Sacra* cum selectissimis literalibus commentariis, Venetiis 1747; alia in: *Critici sacri*, Traiecti ad Mosam 1624. Sequuntur iam iustae molis commentarii *Serarii* 1617, *Mulverda* 1630, *Cora.* a *Lep.* 1653, *Calveti* 1790; protestantium *Drusii* 1618 (*Critici sacri*), *Clerici* 1733; omnium facile princeps *Saenius* S. I. 1623. *Le Maître de Saey* (*Explication de la S. Bible* III., 1682), monialium Portus Regii spiritualis moderator, S. Gregorii vestigia terens, spirituales potius et moralem sensum sectatur; dum *Duguet* (*Explication des Livres des Rois*, Paris 1738-40) sensum moralem sobrie, literalem solide exponit. Novissimus accessit *Clair* in: *La S. Bible avec Commentaires*, Paris 1884. Inter protestantes eminent *Thenius* 1842 textus graeci, et *Keil* 1864 textus hebraei plus aequo tenaces. Praecipuorum, qui « Introductiones » conscripserunt, auctorum nomina supra descripta habes. Apparati critici textus hebr. usi sumus de *Rossi* (*Variae lectiones* V. T. H., Parmae 1785). *Vulgatae Verellone* (*Variae lectiones Vulgatae Latinae* II., Romae 1864). 1872 Göttingae librum « Der Text der Bücher Samuels » publici iuris fecit *L. Wellhausen*, in restituendo textu saepe audax, non raro felix. Hunc librum prae oculis habemus, quando citamus « Wellh. » sine addito; secus adicimus « Prolegomena ». Antiquiorum et catholicis criticorum labores recenset Verellone, inter alios etiam *Lucie Brugensis* 1601 et *Houbigantii* (*Notae criticae* I., Francof. ad M. 1777; iam antea Parisiis 1753), quos sequentibus hinc inde citabimus.

LIBER PRIMUS SAMUELIS

HISTORIA SAMUELIS 1 Reg. 1-7.

Aug. — Ostendit propheta, qua ratione ipse ad iudicis officium fuerit evectus. Et primum quidem enarrat, quomodo precibus fuerit a matre sterili impetratus divinoque in Silo ministerio consecratus, ibique filiorum Heli praesens aspexerit impietatem. Dum mater Anna prole a Deo ditatur, indulgens pontifex a viro Dei severe reprehenditur atque domus suae ruinam edocetur. Ipsi mox Samueli Dominus in visione adest minas iterans. Propheta Samuel a populo agnoscitur, eosque ad bellum contra Philisthaeos evocat. Cladem tandem consequitur victoria, iudexque Samuel ab omnibus salutatur. — Hoc Samuelis scriptum in septem, uti Intr. n. 3 monuimus, paragraphos dividitur, quarum post primam singulae exordiantur animadversione aliqua, quomodo Samuel adoleverit, creverit, profecerit.

1) Samuelis nativitas 1,1-2,11.

Anna, ob sterilitatem ab aemula afflicta, voto nanciscitur filium Samuelem; quem ubi ablaetavit adducit in Silo, ministrum futurum Domini, canticumque pronuntiat. ®

Cap. 1 v. 1 « *Fuit vir unus de Ramathaim Saphim, de monte Ephraim, et nomen eius Elcana, filius Ieroham, filii Eliu, filii Thohu, filii Suph, Ephrataeus* ». Narraturus de Samuelis nativitate s. scriptor incipit ab eius familia describenda. Pater oriendus erat ex Ramathaim Saphim: cum ex 9, 3 constet, eum locum situm fuisse in terra Suph, or-

go Sophim est appositio a nomine pagi vel rectius paganorum peita, ac si dicas Ramathaim Sophitarum. Utrum vero pagi nomen conexum sit cum nomine Siph (h. l. et 1 Par. 6, 35 — secundum hebr. 6, 20) vel Sophai (1 Par. 6, 26 — secundum hebr. 6, 11), Elcanae avi, definiiri nequit, Ramathaim seu Ramatha sita erat in tribu Iuda, inter Bethlehem et Hebron. Unde verba *de monte Ephraim* non ad urbem Ramathaim sunt referenda, cum Ephraim mons in tribum Iuda nequaquam protenderetur; non Elcanae domicilium indicant, sed eam, cui civiliter adscriptus erat, tribum. Origine levita erat, civili attributione Ephraimita, domicilio Iudaicus, ita *Ios* 1: *Ἐφραΐμης, Ἀσφρῆς ἀνὴρ, τῆς Ἐφραΐμα κληρονομίας, Πατριάρχου Ἰσραὴλ*. Pro Ephraetaeus malim vertere *Ephrataci (Mar.)*: quod Siph Ephrataeus appelletur, confirmat illud, quod dicebatur, fuisse Elcana de monte Ephraim; si utrumque ad Elcanam referatur, habetur tautologia. Elcanae genslogia per quatuor membra describitur, ut vir ab aliis homonymis distinguatur; fuerunt enim inter posteros Caath 1 Par. 6, 22 seq. ad minimum duo alii viri nominis Elcanae. Indidem patet, Elcanam et Samuelem non fuisse sacerdotes, quod iam perspexit *Ps. Eucher. (M. 50. 1053)*. Proavis Samuelis accensetur Core, quem Num. 16 contra Moysen rebellantem terra deliscens absorpsit: « Ita Deus ex spina rosam produxit » (*Lap.*).

Hebr. copula incipit et *ful vir*, unde recentiores aliqui intulere, non novum aliquem h. l. sacrum librum inchoari, sed narrationem aut esse truncatam, aut Iudicium liberum continuari. Si dicitur, copulam verbi ex aliquo ad Iudicium liberum respectu, id quidem defendi potest. Si autem affirmes, ex hac copula etnici 1 Reg. et Iud. primitus unicum librum *Ios*, et, 3 Reg. 1, 1; 2, 12, 16: et 3 Reg. novum incipere librum sentiant omnes; omnesque eandem exordiantur ab uno a tribus versibus laudatis; ac hi versus singuli copula incipiunt. Ergo novus liber apud Hebraeos a copula utique incipere potest.

Ex voce *unus* rationalistae praesim arguebant recentiorum libri reductionem, quod verba tantum ex vox in sensu nostri pronominis indefinito *aliquis* usurpari consueverit. Frequentior quidem in libris posterioribus in usus vocis est, sed non ad illa restringitur, et. Ex. 22, 2: « et posita in castris (uno) offeres ». *Mendota de* questione « Cur Elcana natus appelletur » scripta columnas in folio quinquagesimo, ubi de unitate historiae propter paucitatem, caritatem, sinceritatem, et de multiplicitate instorem propter calliditatem subtiliter valde disputavi. Vox apud LXX desert; aliam in textu primitivum fuerit, non liquet; est ex numero earum vacuum, quae quandoque in sacrum textum proserpsit, uti perspicere est ex v. 21, ubi eam habet Hebr. Chald. Syr. contra Vulg. LXX. et ex 2 Reg. 6, 19; ubi eadem lex scripturam, sed in loco parallelo 1 Par. 16, 3 ignoratur.

Nominis forma Ramathaim in textu hebr. hoc unico loco prostat, estque sa et identica cum formis *Ῥαμαθὰ* vel *Ῥαμαθὰ* 1 Mach. 11, 34 et *Ῥαμαθὰ* Matth. 27, 57. Formam *dualisticam* *Ser. Lap.* inde expliebat, quod uris in duobus ocellibus fuerit adificata. Vel duo illi colles imminabant, aut forma aut reli-

gione insignes; colles quippe aetate patriarcharum et inter Chanaanos sacri laud raro habebantur. *Sancet* putat, duas fuisse urbes contiguas Ramae nominis; sic ex inscriptionibus cuneiformibus perspiciunt, nomen Sopheraim inde ortum fuisse, quod duae essent Sipparae, flumine interiecto separatae. — Eam urbem incolebat Elcana (1, 3, 19; 2, 11) et postea Samuel (7, 17; 8, 4; 15, 34; 16, 13; 19, 18, 22), quibus locis LXX constanter retinent formam *Ῥαμαθὰ* (*Ios*, tamen *Ῥαμαθὰ*), reliquis constanter substituentibus *Ramatha*, quam formam *Chald. Syr.* etiam h. l. servant. Ergo idem est Ramatha, quod Ramathaim. — Praeterea 1 Reg. 19, 19, 22, 23 et 20, 1 *Hebr.* LXX loquuntur de loco quodam Natioth in Rama; qui cum Ramatha vel idem est vel omnino propinquus, *Vulg. Chald. Syr.* constanter Ramatha substituentibus, 25, 1 et 28, 3 dicitur Samuel sepultus in domo sua in Rama, ubi *Vulg. Syr.* habent Ramatha, LXX *Ῥαμαθὰ*, *Chald.* semel Rama. Quae sit Rama aliud nomen pro Ramatha. Quodsi solum Natioth attendas, dicere poteris *נַתְיֹוֹת* non aliud significare, nisi in colle; poterisque fingere, ipsam urbem Ramatha fuisse in clivo collis sitam, prope cuius cacumen, in loco ab hominum strepitu remotiore, fuerit Natioth, prophetarum receptaculum. Sed obest, quod 25, 1; 28, 3 sermo sit de domo Samuelem in Rama, quae 4, 19; 7, 17 vocatur domus eius in Ramatha: ergo idem videtur esse Rama et Ramatha. Deinde forma *נַתְיֹוֹת* iam solum usurpatur, quando de motu ad locum agitur, ut explicari possit orta esse ex *נַתְיֹוֹת* adhibito *ת* loci. Unde perquam probabile evadit, idem esse Rama quod Ramatha. — Hinc vera sponte sequitur, plures debuisse esse urbes, quae Rama seu Ramatha, i. e. collis, vocarentur, neque nostram hanc necessario debere eandem esse cum unalibet ex his, quae aliis scripturae locis nominantur. Habetur Rama in tribu Nephthali *Ios*. 19, 36, et v. 29; Ramoth Galaad, quae *Ios*. 13, 26 Rama appellatur; Ramathlechi *Iud.* 15, 17 in tribu Iuda; Arimathaea. Pluribus placuit Rama tribus Benjamin, haud longe a Gabaa distans, et. *Ios*. 18, 25; *Iud.* 4, 5; 19, 13; *Is*. 10, 29; *Os*. 5, 8. *Rathones*, cur praeferramus Ramam tribus Iudae, *3°* *tenae* ad septemtrionem Hebron, in exponendo cap. 10 discutimus.

Qui nostram Ramam tribui Benjamin concedunt, recurrit ad *Iud.* 4, 5, ut probent, montem Ephraim etiam in eam tribum porrigi: « (Dehiora) sedebat sub palma, quae nomine illius vocabatur, inter Rama et Bethel, in monte Ephraim ». Ex textu non sequitur, Ramam fuisse in monte Ephraim, sed palmam insuper ostendendum est, intelligi Ramam Benjamin (er Ram), et non aliam propius distantem a Bethel. Accedit *Ios*. 21, 4, 5, 20, 21 affirmans, filios Caath non sacerdotibus, e quorum numero erat Elcana, attributas esse urbes in tribu et in monte Ephraim, non vero in tribu Benjamin.

v. 2 *Et habuit duas uxores, nomen uni Anna, et nomen secundae Phenenna. Fueruntque Phenennae filii, Annae autem non erant liberi*. A patre ad matris conditionem describendam procedit auctor. Prior nominatur Anna, quod sit mater Samuelis, non necessario ideo, quod fuerit ducta ante Phenennam. Plurium V. T. mulierum, quae typos servatoris generaverunt, sterilitas effertur: « Videtur Deus iteratis illis potentiam

gradatim voluisse elevare hominum mentes ad portentum virginis conceptus agnoscendum. Quis tam stolidus non perspicat, post tot steriles fecundatas ad gignendos messiae typos, eminentiam messiae matri debitam servari non potuisse nisi conceptu virginis! » (*Duquet* ad 2, 10). — Egit s. auctor de Elcana et uxoris; iam, quod sequentia occasione sacrificii Silente oblati evenerint, describit annuam Elcanae religionem et uxorum dissidia. v. 3 « *Et ascendebat vir ille de civitate sua statutis diebus*, i. e. singulis annis, « *ut adoraret et sacrificaret Domino exercituum in Silo* ». Cf. *Ios. 18, 4; Iud. 19, 31*. Prima vice h. l. habetur in s. scriptura expressio *Domini exercituum* seu *Iehova Sabaoth*.

Statuta diebus, Hebr. a diebus in dies, quod *Chald.* explicat a tempore festi in festum; unde cum *Ps. Hier.* putavere nulli, ascendisse Elcanam quotannis ter, festis e. paschae, pentecostes et tabernaculorum. Sed *ex. 27, 7* (secundum Hebr. *Chald. Syr.*) patet *יום* significare annum, ergo h. l. *de anno in annum*, i. e. singulis annis. Cf. *diemada* ad 29, 3. Idem habes *ex. Iud. 17, 16*; ubi recte *Vulg.* « *daboque tibi per annos singulos* », *Chald.* « *pro spatio anni* ».

Nomen divinum antiquitas (cf. *Ex. 3, 14* sqq.) receptum erat Iehova; inde expressiones *Iehova Deus patrum vestrorum*, *Iehova Deus vester*, *Iehova Deus Hebraeorum*, *Iehova Deus Israel*: Cui ultimae expressioni omnino analogae est expressio *Iehova Deus Sabaoth* seu contracta *Iehova Sabaoth*. Frequentissime utraque appellatio copulatur: *Iehova Deus Sabaoth*, *Deus Israel*, seu *Iehova Sabaoth*, *Deus Israel*; *Sabaoth* constanter posito ante Israel, ut pateat exercitus illos nobilissimus quidam esse solo populo Israel, quo nobilissimus nihil super faciem terrae tunc reperiebatur. Quibusnam autem illi exercitus consistit, clare pronuntiat angelus *Ios. 5, 4*: « *Sum princeps exercitus Iehovae* », i. e. *angelorum*. Habes hic principem coelestis Dei exercitus alloquentem *Iosue*, principem exercitus Dei terrestrii (cf. *Ex. 12, 41*). *Sabaoth* completi angelos, clare rursus patet 3 *Reg. 22, 19*: « *Vidi Iehova sedentem super solium suum, et omnem exercitum coeli assistentem ei a dextris et a sinistris* »; *Ps. 118, 2*: « *Laudate eum omnes angeli eius, laudate eum omnes exercitus eius* » (*Hebr.*); *Is. 6, 3*: « *Sanctus, Sanctus, Sanctus, Iehova Deus exercituum* »; et *Luc. 2, 13*. Neque obstat, *stellae* quandoque eadem voce significari. Nam *stellae* nunquam dicuntur exercitus Iehovae, sed exercitus coeli, et hoc vel ad mentem idololatrarum eas adorantium, vel poetico sermone uti *Ier. 33, 22*; *Is. 40, 26* et etiam *Gen. 2, 1*. Licet autem expressionem *Deus exercituum* veteris reddi per *Deus stellarum*, aliunde tamen *stellae* etiam eo nomine quodammodo inclusi non insillunt. Secundum *Gen. 2, 1* sc. omnes creaturae, quae quot in coelo et in terra reperiebantur, aemulatae atque imminues, « *exercitus* » vocantur. Commemantatur igitur versio *LXX* (2 *Reg. 5, 10*; 7, 8, 26, 27 et alibi) *παντοκράτωρ*, dominus universorum, ergo omnipotens, supremus, sibi cuius imperio omnes omnino creatorum ordines militent. Cf. *L. Heintze*, *Der Prophet Malachi*, Gießen, 1836 p. 231 sqq. Quod autem primam initio historiae regni divinum nomen *Iehova Sabaoth* introducat, hoc etiam perquam emendatissimum est. *Deus*

quippe suas revelationes adaptat statui et necessitati eorum, quibuscum agit. Hinc *Iob 1, 6* conspicitur in medio « *filiorum Dei* » consideris, tanquam supremus parens patriarchali familiae invigilans. Quamvis Abrahamidarum selecta stirps ex una familia exerescit in populum, *Deus* nominibus appellari vult familiarem quandam necessitatem experimentibus: « *Deus Abraham, Isaac et Iacob* », « *Deus patrum vestrorum* », « *Deus Israel* ». Quando vero eadem stirps in nationem iamiam exerevit, stabiliter in patria concessit regniq. institutionem meditari, *Deus* regis iustar regio nomine insignitus regisque exercitibus stipatus apparet — *Iehova Sabaoth*.

« *Erant autem ibi duo filii Heli, Ophni et Phinees, sacerdotes Domini* ». Ergo, quibus officium incumbere sanctitati sacrificii consulendi, quibuscum Elcanae in opere sacrificii conveniendum esset. Emphaticè in fine huius versus filiorum Heli sacerdotum, in fine praecedentis versus Annae sterilitas effertur: sacerdotium neglectum fecunditatem orbavit liberis, dum humilis fiducia de sterili progenitum prophetam.

v. 4 « *Venit ergo dies, et immolavit Elcana, deditque Phoenae uxori suae et cunctis filiis eius et filiabus partes* »; v. 5 « *Annae autem dedit partem unam tristis, quia Annam diligebat, Dominus autem cluserat vulvam eius* ». Verba omnia, uti v. 6 et 7, vertenda sunt imperfecto; agitur de re, quae singulis annis fieri consueverat. Cum *LXX* pro *דעם* (*Vulg. tristis*) lege *דעם tantum*, quod iungendum cum sequenti *ו* *אליהו* etc. Hinc sensus facillimus: Recurrente quotannis constituto sacrificii die, dabat Elcana Phoenae eiusque liberis partes, singulis singulas, a matre fortasse liberis assignandas; Annae autem dabat partem unicam; *versantamen* Annam praediligebat; quominus vero dilectionem abundantiore largitione manifestaret, illud prohibebat, quod Dominus conclusisset vulvam eius.

Venibat ergo dies, et immolabat — ita iungimus secundum *Vulg. LXX* et accentum *hebr.*, ut ait sensus: Venibat ergo dies, quo immolare Elcana; seu: quoties singulis annis recurrebat immolandi dies, *דעם* l. e. dies constitutus, dabat Elcana etc. Posset absolute permissi constructio, cuius meminist *Maltr.*: Et factum est: in die, quo immolabat Elcana. Sensus idem. — Mitem ea Annae portio tersa interpretet. *Ps.* tam in sing. quam in duali, iram significat, nunquam vero tristitiam. Unde perperam *Vulg. tristis*. Nota *Mar.* animalversionem, *S. Hier.* ex v. 13 « *vultusque illius non sunt amplius in diversa mutat* » sumpsisse occasionem h. l. pro *facibus* vertendi *tristis*. Primaris duplis significatio est *maris, facies*. Hinc *Sanct.* partem faciei partem lectissimam explicat, et concepat *Chald.* partem electam. *Duquet* partem faciei cum intelligit portionem, quae ante ipsam Elcanae faciem fuisset apposta, suam propriam portionem: sed cur dicitur *una*? *Syr.*, ingenium suae linguae scotus, verit *duplum*: quod explicat *Heil* « *portionem pro duabus personis* ». Sed personae significatio voc. *hebr.* certe non competit, et dualis *דעם* semper aut singulari aut plurali, nunquam vero duali acceptione adhibetur. — Quae explanationes omnes id efficiunt, consuevisse Elcanam Annam tribuere portionem maiorem vel meli-

rem, in praedilectionis signum. Qua in re insipientiae arguendus esset, ob datam Phenennae liberisque iustum irrisivae causam. Dein quoque explicationes cumque violentiae sunt, facinorae אֲמָלָה dependens a רָעָה, quod propter interpositum רָעָה difficultatem habet. Stantium LXX.

v. 6 « *Affligebat quoque eam aemula eius, et vehementer angebat in tantum, ut exprobraret, quod Dominus conclusisset vulvam eius* ». Melius ita : affligebat quoque eam aemula afflictione (eo animo), ut indignanter ferret (Anna), quod Dominus conclusisset vulvam eius.

אֲמָלָה « quoque », aut cum Vulg. post primam vocem legebatur, aut certe eo sec. sensum est trahendum. אֲמָלָה correctius quam in tantum ut (Vulg.), veritur propterea (LXX), vel ut finale אֲמָלָה melius veritur indignanter ferre (LXX Syr.), quam exprobrare, quae significatio demonstrari nequit. Nota aemulae malitiam, Annae indignationem provocare studentis, non tam de concivis acceptis, quam patris de ipsa divinae providentiae gubernatione.

v. 7 « *Sicque faciebat per singulos annos, cum redeunte tempore ascenderent ad templum Domini et sic provocabat eam* ». Domus Domini h. l. est tabernaculum in Silo. Pro אֲשַׁרְיָהוּ, cum ascenderet ipsa, legebat Vulg. אֲשַׁרְיָהוּ, cum ascenderent ipsi, quod utique est magis obvium : sententiae subiectum non est Phenenna (Syr.), sed Elcana, verbum quippe est masc. generis. Subiectum vero ultimi incisii (provocabat) est Phenenna, verbum enim in fem. ponitur. Serpentium subiectum evidenter est Anna. Eiusmodi subitae subiecti mutationes a genio linguae hebr. non abhorrent. « Porro illa fiebat et non capiebat cibum ». Quotannis ipse Annae unam tribuebat portionem, pluribus pro liberorum numero aemulae tribuitis; quotannis ex hac distributione Phenenna occasionem sumebat affligendae Annae; quotannis Annae festiva solemnitas in locum cedebat et abstinentiam. Tota phrasia pulchritudo praecise subiecti mutatione constat.

v. 8 « *Dixit ergo ei Elcana vir suus: Anna, cur fies? et quare non comedis? et quam ob rem affligitur cor tuum? Numquid non ego melior tibi sum, quam decem filii?* » Ab iis quae quotannis fieri consueverant, iam ad ea, quae uno aliquo anno evenire, s. aucto gressum facit. Ex hebraeo quidem non satis liquet, ubi eorum, quae toties quoties fierent, narratio terminetur et eorum, quae semel dumtaxat facta sunt, relatio incipiat. Sane, quae v. 4-6 narrantur, teste v. 7 quotannis recurrerant. Num vero quotannis etiam Anna usque ad lacrymas provocabatur, et ab Elcana verbis v. 8 vel similibus demulciebatur? v. 9 certe semel facta narrat; et v. 8 etiam videtur, quatenus v. 7 ex, quae toties quoties fiebant, resumendo concludit. Ceterum, licet hac vice affirmetur Elcana taliter esse locutus, non sequitur eum, aliis vicibus similia non esse locutum. — Decem filii pro multis ponuntur: cf. Num.

14, 22; Gen. 31, 7, 41. Anna non tam de aemulae concivis, quam de sua sterilitate moeret; quod probe intelligens Elcana, Annae attentionem revocat ad felicitatem uxoris bonum maritum possidentis. Vox melior indeterminata omne genus excellentiae complexitur: Nonne ego tibi pretiosior, carior, amantior sum multis liberis? Fallit suus pium Elcana affectus, dum et propriam excellentiam modesto exaggerat, atque tertium comparationis plus aequo deprimit: non enim inter bonum maritum decemque liberos instituenda erat comparatio, sed hinc inter bonum maritum eumque solum, illinc inter bonum maritum decem bonis liberis stipatum ideoque omnino praefendum.

v. 9 « *Surrexit autem Anna, postquam comederat et biberat in Silo* ». Illic dicitur Anna comedisse, v. 7. 13 dicitur neque comedisse neque bibisse, v. 18 asseritur postmodum tandem comedisse. LXX commutatis suffixis: postquam comederant; quae suffixa inter se commutari vidimus etiam v. 7. Vel dicamus cum Lyr. eum, qui parum edat, dici non comedere; et verisimile est, Annam parum quid cibi degustasse, quod epulum sacrum esset, et etiam ut mariti suasioni obsequeretur (Greg. Sanct.). Potest tandem postquam comederat et biberat fortasse accipi tanquam expressio aequivalens alteri postquam interfuerat epulo sacro; quem sensum commendat additamentum in Silo, quod tanquam mera loci determinatio h. l. abundat, apte vero adiecit ad epuli sanctitatem efferendam. — LXX, loco postquam biberat: וְאֵת הַיַּיִן קִיְּמָה. Lectio bonum quidem sensum praebet, sed a Then. Wellh. critice praefenda esse non probatur.

« *Et Heli sedente super sellam ante postes templi Domini* », v. 10 « *cum esset Anna amaro animo, oravit ad Dominum fletu largiter* », v. 11 « *et votum covit dicens: Domine exercituum, si respiciens videris afflictionem familiae tuae, et recordatus mei fueris, nec obtulus ancillae tuae, dederisque servae tuae sexum virilem: dabo eum Domino omnibus diebus vitae eius, et novacula non ascendet super caput eius* ». « Magnam orationi suae pondus addiderat Anna, dum ad preces addidit lacrymas; sed addit multo gravius, dum non tam orat, quod suo, quam quod ipsius Dei futurum sit usui consecratum » (Sanct.). Notavimus supra Phenennae malitiam, Annam ad marnurandum in Deum provocare conantis; notavimus laudanda Elcanae verba, commendantis felicitatem mere naturalem uxoris bonum maritum natae: surgit iam Anna, non ut Deo imprecetur, sed ut illum precetur; prolem exposcit, non ut liberorum simul cum mariti convicta frunget, sed ut eam brevi a se abdiciam Deo consecret. Cur ita? Anna ancillam Domini se esse meminit, filiamque populi eius familiae speciali foedere adscripti; fide prolem desiderat, quae operi messianico cooperetur. Pluribus hoc Annae votum celebrat

Chrys. (M. 34. 640 sqq.): «Vide mulieris pietatem. Non dixit: Si dederis mihi tres, duos tibi do; sin autem duos, unam do tibi, sed: Si unum solum dederis, totum tibi fructum consero. . . . Non illi venit in mentem haec apud se dicere: Quid vero fiet, si, dum tener est infans, aquae potu eius valetudo laedatur? quid si in morbum incidat? quid si gravi morbo oppressus moriatur? Sed cogitavit eum, a quo esset dandus, posse illius quoque sanitati providere. . . . In oratione non meminit aemulae, non eius convicia commemoravit, non in medium protulit eius opprobria, non dixit: Ulciscere me de improba et seclasta illa muliere, quod multae faciunt mulieres».

Annae votum duo complectitur: filium divino servitio in perpetuum consecrandum, dum levitarum ministerium ex Num. 4, 2 sq.; 8, 24 sq. nonnisi a trigésimo ad quinquagesimum annum duraret; et eundem filium in perpetuum nasiracum constituendum. Censenda autem est Anna voluisse filium obligare non ad solam comam intactam servandam, sed ad reliquas item nasiraeatus condiciones Num. 6, descriptas implendas, quas LXX h. l. discrete exprimit. Non quidem stricte obligabat filius postmodum nasciturus ad matris votum implendum, cum praevia matris voluntas ad talem obligationem inducendam minime sufficeret; sed ipso suae nativitate facta, ad instar divinae vocationis, ad eam obligationem fibere iam suscipiendam invitabatur. Cf. *Duguet*.

Thronus in hebr. articulum habet, ergo determinatus quidam thronus, certum locum occupans. — דביר, aedes, palatium Iehovae, frequens in posterioribus libris appellatio est templi; unde iam *Calm.* discernit h. l. vestigium posterioris libri conscriptionis. Argumentum tamen non est omnino stringens. דביר antiquus apud Orientales templa appellabantur, usque video, cur non potuerint Iudaei, exeunte iam iulicæ epocha, tabernaculum foederis hoc aedis vel palatii nomine insignire. דביר postmodum vel templum universum denotat, vel partem eius posterioram, atrio excluso, cf. 3. Reg. 6, 3. 17; 7, 50. Potuit ergo sella Heli constituta esse prope ingressum vel ipsius tabernaculi, vel atrii; quod alterum praefert *Sanct.* quod Heli videretur sedisse ut iudex magis, quam ut pontifex, ad causas etiam profanas audiendas. Afflictio, *transmissio*, eadem vox quae Luc. 1, 48. *Semen viderum* pluralis est speciem denotans; cf. *Zachar.* 9, 9. «pullus filius asinarum», l. e. asinae. Petri tunc Anna prolem masculinam, non solum quod filia inter templi ministros adaepta non potuisset (*Sanct.*), sed quod familiae usque ad Messiae tempora perduratum desideret.

v. 12 «Factum est autem, cum illa multiplicaret preces coram Domino, ut Heli observaret os eius». Multiplicabat preces, non sola duratione, sed praecipuis instantia; sola enim prolixior mulieris oratio, cum quieto laborum motu, suspicionem ebrietatis vix suscitasset. v. 13 «Porro Anna loquebatur in corde suo, tantumque labia illius movebantur, et vox penitus non audiebatur». דבר על לב non significat loqui in

corde, quod omnes habent versiones, sed loqui super corde et, sec. Gen. 34, 3 (Hebr.) *suaviter loqui ad cor*: «locutus est super cor puellae», quod Vulg. vertit «tristemque delinivit blanditis». Pro 77 igitur lege 78, quae frequentissime permutantur. לֵב אִבְרָאֵל etiam 27, 1 vertitur «ait in corde suo». «Aestimavit ergo eam Heli temulentam», v. 14 «dixitque ei: Usquequo ebria eris?» Usquequo te ebriam geres? Ita cum *Chald.* verte hithpaël, iam nimis diu te ebriam gessisti. «Digere paulisper vinum, quo madex». Hebr. *Fac, recedat vinum tuum a te, et dein huc revertere et ora.* Modus, quo vinum subigatur, non describitur accuratius; maxime obvius est somnus, cf. 25, 37; certe non consultitur vomitus (*Thén.*) v. 15 «Respondens Anna: Nequaquam, inquit, domine mi», ebria sum. «Nam mulier infelix nimis ego sum, vinumque et omne, quod inebriare potest, non bibi, sed effudi animam meam in conspectu Domini». Annae moderationem commendat *Greg.*, quae superiori, licet falsa obiciant, reverenter respondeat; eandem laudat *Chrys.*, quae prius tolerit silenter sterilitatis, nunc aequanimiter peccaminosae ebrietatis convicium.

Hebr. *muller dura spiritu.* Sensus maxime obvius esset *muller obstinata*, quod tamen h. l. non quadrat. Dicitur קָשָׁה ad significationem *gravis* descendere; quae derivata significatio, licet ex 5, 7 et *Isid.* 4, 23 probabilis appareat, certa tamen non est. Possimus, quod in idem recidit, ex genio linguae hebr. *dura spiritu* interpretari: quae dura passa est spiritu, ergo infelix (Vulg.), tribulata spiritu (*Chald. Syr.*). LXX pro קָשָׁה קָשָׁה legebant קָשָׁה דַּיִם, dura diei (cf. *Iob.* 30, 25), i. e. quae duras videlicet experta est dies; ergo rursus infelix. Non bibi, sc. hodie; non proficitur, se «per totam vitam fuisse abstemiam» (*Malv.*)

v. 16 «Ne reputes ancillam tuam quasi unam de filiabus Belial» seu malitiae, de mulieribus perditorum morum; «quia ex multitudine doloris et moeroris mei locuta sum usque in praesens». Vehementior labiorum motus non ex temulentia provenerat, sed ex impulsu cogitationum propriae miseriae atque ex affectus intensitate. Usque in praesens omnem causam minus decentis pro praeterito tempore admixtionem excludit. v. 17 «Tunc Heli ait ei: Vade in pacem, et Deus Israel det tibi petitionem tuam quam rogasti eum».

Pro det veritū *Vatabl.* «dabit»; et *Drus.* «dabit: propheta est». Utroque modo vox hebr. verū potest: sensus optativus (Vulg.) sufficit, propheticus satis probari nequit. — Hebr. *Non ponas ancillam tuam ante faciem filiae malitiae*, habent enim sing. nominis textus. Proxime ad Vulg. accedit *Syr.*, tamen pro לפני legens לפני: *Non reputes ancillam tuam ante faciem tuam filiam malitiae.* Et fortasse idem legebat *Vulg.*, nam reputes potest esse לפני רַחֵם, vel finale potest in quasi latere. Si lectio hebr. retineatur, dicendum erit, constitui rem ante alienius faciem, aut ut is ea utatur (cf. *Ios.* 10, 12; 4 Reg. 4, 13 etc.), aut solius comparationis institutio causa, uti h. l.: Ne aequipares ancillam tuam mulieri perditae.

v. 18 « *Et illa dixit: Utinam inveniat ancilla tua gratiam in oculis tuis* ». Formula valedicendi usitata, quasi dicat: Commendo me tuae benevolentiae (Thea). Nota, haec vice Annam pontifici doloris petitionisque obiectum non manifestasse: « Non commemorat aemulae convicia, neque traducit illius malitiam, nec domesticam calamitatem exaggerat evulgans, sed hactenus aperit suam anxietatem, ut tantum sese apud sacerdotem purgaret » (Chrys.). Videtur autem pontifex percussus fuisse mulieris sibi respondentis sinceritate, reverentia, pietate; quare severitate in comitatem mutata, benigne illam usitata formula dimittit laetumque eventum apprecatur. « Qui accusator antea fuerat, iam se patronum profitetur » (Sanct., cf. Chrys.). « *Et abiit mulier in viam suam, et comedit, vultusque illius non sunt amplius in diversa mutati* ». Abiit opponitur voci *revertit* v. 9, quando ad orationem se contulit; comedit opponitur voci *non capiebat cibum* v. 7; vultusque illius etc. opponitur fletui v. 7, amaritudini v. 10. Sublata interiori afflictione omnis eius externa manifestatio sublata est. Quae tam instantaneae mutationis causa fuit? Fides simplicis animae, pontificis verba, tamquam ex ore Dei profecta essent, obedienter atque fidenter excipientis. Benignam pontificis alloquium eam commonefecerat benignissimae Dei providentiae, suis etiam angustiis prospecturi. « Deus enim tunc certam illi indidit fiduciam, quod oratio eius esset ab eo exaudita, quodque filium conciperet » (Lap.). — Hebr. *et facies eius non iam fuit ei amplius*. LXX non *considit*. Syr. non est turbata. Chald. vultus malus non iam fuit ei. Recte Wellh. affirmat, expressionem hebr. nimis succinctam distinctius reddidisse versiones, qui supponere opus sit, eas diversa lectione hebr. usas esse. v. 19 « *Et arreperunt manū, et adoraverunt coram Domino; reversisque sunt in domum suam Ramatha. Cognovit autem Eleana uxorem suam, et recordatus est eius Dominus* ». Anthropomorphe dicitur Deus recordari, quando effectum aliquandum dilatum producit (Sanct.), cf. Gen. 8, 1; 30, 22; Luc. 1, 34.

v. 20 « *Et factum est post circuitum dierum* » i. e. post anni decursum, « *concepit Anna et peperit filium, vocavitque nomen eius Samuel, eo quod a Domino postulasset eum* ». « Est igitur orationis fructus Samuel sanctus, magna fide et largo fletu matris comparatus » (Rup.). « Neque enim sicut in ceteris hominibus somnus et congressus tantum parentum, verum preces, lacrymae fidesque fuerunt huius generationis principia, eoque ceteris illustriorem habuit ortum propheta, propter matris fidem natus » (Chrys.).

Cum *דעו* etiam annum significet, cf. dicta ad v. 3, *circuitus dierum* est expressio synonyma alteri *circuitus anni* Ex. 34, 22; 2 Par. 24, 23. Sensus non est « infra annum vertentem... dicitur Homerus *επιεπιεπιδου ειναιτος* » (Cler.); neque « post novi

anni ipsium » (Wellh.); neque « elapso naturali tempore a conceptione ad graviditatem et partum » (Malt.); sed « post anni restitum » (Abab.) seu decursum. Quid autem interfecto anno factum est? non sane conceptum, sed quod v. 21 narratur. Modus est narrationis Hebraeis usitatus: Factum est autem post anni decursum — conceperat autem Anna et pepererat filium, et vocaverat nomen eius Samuel —, ascendit Eleana. — Samuel a *שמואל* postulare difficile dicitur. « Non tum elegit nomen, quia rationem, cur tale nomen puer haberet, reddidit Anna » (Sanct.). Facillime derivatio et, quae Annae explanationi congruat, est *שמע שמואל* « exauditus Dei » (Ewald.), similiter iam *Abul.*

v. 21 « *Ascendit autem vir eius Eleana et omnis domus eius, ut immolaret Domino hostiam solemnem, et votum suum* ». LXX pie magis quam feliciter addunt: et decimas omnis terrae suae. Non ita raro quaedam textui adiciunt. — Eleanam et ipsam votum novisse, praeter uxoris votum, ut optatam ex Anna prolem susciperet, quis mirotur? Sed praeter hoc votum immolanda erat *hostia solemnis* seu *hostia dierum* (Hebr.), i. e. hostia anniversaria seu annua (Sa. Mar., Lap.). Cf. dicta ad v. 3 et 20. — v. 22 « *Et Anna non ascendit; dixit enim viro suo: Non vadam, donec ablalectur infans et ducam eum, ut appareat ante conspectum Domini, et maneat ibi iugiter* ». « Fugiebat Anna vel umbram retractationis. Semel Deo oblatum puerum volebat irrevocabiliter abdicare, nullo sibi iure reservato » (Duguet). Verba *non vadam* apposite Vulg. supplevit. Ex facto videtur sequi, potuisse mulieres oblationem purificationis offerre, aut per se aut per alium. Expressio *apparere ante conspectum Domini* adhiberi consuevit de accessu ad sanctuarium, ad quem quis lege obligabatur, cf. Ex. 34, 23 sq.; Deut. 31, 11; etiam Ex. 23, 17 et Is. 4, 12. — v. 23 « *Et ait ei Eleana vir suus: Fac, quod bonum tibi videtur, et mene, donec ablalect eum; procorque, ut impleat Dominus verbum suum* ».

שם significat *revera, veritatem, tantummodo, dummodo*; aliae versiones reddiderunt *veritatem*. Sed quoniam est *libet* Dei verbum, eius confirmatio seu impletio exoptatur: an pueri natalis? sed ea iam oblatum. Dicimus cum Cler., concessa pueri natalitate Deum paratam voluntatem manifestasse, ut is virtus servaretur, in tabernaculo ministraret, nazaraeis legibus viveret. Concessa pueri natalitate manifestavit Deus, se totum Annae votum ratum habere, et pontificis verba v. 17 sua facere: « Deus Israel fiet tibi possessionem tuam ». Hoc est Dei verbum, quod Eleana impleri optavit. — Potest etiam verū: *Revera, tam confertim, Dominus verbum suum*: iubilans patris exclamatio attestans, se iam impletam divinam promissionis impletionem certare oculis. — LXX Syr. loco *verbum suum* habent *verbum tuum*: interpretare verbum Dei ab Anna marito solatum et ita etiam Annae verbum effectum.

« *Mansit ergo mulier et lactavit filium suum, donec amoveret eum a lacte* ». Agitur de vera ablalectatione (Sanct.), non de impropria quadam (Lyr.), ad annum septimum vel duodecimum protracta. Machabaeorum

mater 2 Mach. 7, 27 triennio filium lactaverat : videntur igitur Hebraeae matres longiori tempore infantem lactasse. v. 24 « *Et adduxit eum secum, postquam ablactaverat, in vitulis tribus et tribus modis farinae et amphora vini, et adduxit eum ad domum Domini in Silo. Puer autem erat adhuc infantulus* ». *Vulg.* habet tres modios, *Hebr.* unum epha; sed ex Ruth 2, 17 tres modii sunt unum epha, et S. Hier. quandoque epha vertit tribus modios, cf. *Luc. Brugens.* — Pro in vitulis tribus lege in vitulo trienni. *LXX Syr.* pro בשרי שלשה בשרים legebant בשרי שלשה, et concordat v. 23, maculationem unci bovis recolens. Adicit *Ps. Hier.*, ex Num. 13, 8 sqq. ad sacrificium unius bovis adhibendas fuisse tres decimas partes unius epha tritici, ergo integrum, quod hic scribitur, epha potius trium hominum sacrificio respondisse. Sed respondet *Sanct.*, grata ac liberali manu Annam eas res largitam esse et, quod sacrificio superesset, pontifici dono destinasse. Ex Gen. 43, 9 efficitur, victimas triennes aliquando a Deo diserte pro sacrificio fuisse requisitas. v. 25 « *Et immolaverunt vitulum, et obtulerunt puerum Hei* ». Non deerant sane prope tabernaculum mulieres, quibus cura pueruli demandari posset, cf. 2, 22.

v. 26 « *Et ait Anna: Obsecro, mi domine, vivit anima tua, domine* » — quibus interiectionibus pontificis attentio sollicitatur —, « *ego sum illa mulier, quae steti coram te, hic orans Dominum* ». Immerito hinc inferi *Theo.*, Iudaeos consuevisse orare stantes. v. 27 « *Pro puero isto oravi, et dedit mihi Dominus petitionem meam, quam postulavi eum* ». Iam ludit hic in verbo שאל; item his sequenti versu. v. 28 « *Idecirco et ego commodavi eum Domino cunctis diebus, quibus fuerit commodatus Domino* ». *LXX*, et similiter *Syr.*, legentes היה pro היה: cunctis diebus, quibus vixerit, commodatum Domino. — Anna evidenter ludit in diversis formis verbi שאל, a quo originem nominis Samuel repetit (v. 20). Dato etiam, et verbo commodandi sensum competere, certe is h. l. ineptus est: Anna quippe voverat, non commodare, sed dare. Recte *Keil*: « *facio eum expostulatum Deo cunctis diebus* ». Cum Anna postulasset adiecto voto, seu postulasset filium Deo consecrandum, postulatio sola pueri nativitate nondum erat expleta, sed subsequente consecratione remanebat complenda. Vere igitur Annae erat postulatiorem absolvere consecratione filii, siquae ipse efficiebatur שאל, expostulatus Dei, Samuel. In toto hoc verborum lapsu illud mirandum, illud admirandum aptari nomini Saul, et nullo minus aptari nomini Samuel. — « *Et adoraverunt ibi Dominum* », Elcana et omnis domus eius. Ita *Vulg. Syr.* et plures codices *hebr.*, contra *Hebr.* et adoravit. Huic membro parallelus est v. 19 : ibi adorant primum, inde domum revertuntur; hic adorant, 2, 41 revertuntur, sed Anna inter adorandum Deo plena in

canticum prorumpit. « *Et oravit Anna et ait* » : — « *Canticum non fuderat Anna nato puero; fundit, ubi eundem in perpetuum Deo consecrat* » (*Duguet*).

CANTICUM ANNAE

Cap. II. Ad huius cantici expositionem revertens *Chrys.* : « *Non possum* », inquit, « *mulierem hanc ex animo meo eximere, usque adeo formam animae eius ac pulchritudinem admiror* ». *Theodoret.* : « *Cum concepisset prophetam, prophetat post partum* ». *Sanct.* : « *Quomodo modum capsae, quae aromata aut unguenta continent, odorem retinent, etiam dum vacuae sunt, quem a re odorata aliquandiu libarunt: sic etiam Anna, quae novem mensibus sacerdotem et prophetam in visceribus condidit, aliquid inde hansit, quod ad prophetatam et sacerdotalem negotium pertineret. Quare divinas canit laudes, quod sacerdotis est, et futura praedicit, quod prophetae* ». Pulchre etiam de hoc cantico disserit *Rup.*

v. 4 « *Exsultavit cor meum in Domino, et exaltatum est cornu meum in Deo meo; dilatatum est os meum super inimicos meos, quia laetata sum in salutari tuo* ». Fuerat pridem Anna afflicto corde, in fletu et abstinentia demiserat cornu, contrahabatur os, ut labia tantum moverentur neque vox audiretur : nunc omnia in contrarium mutata conspiciuntur. Describit suam iubilationem Anna, ab interna cordis exultatione ad eiusdem externas manifestationes gressum faciens : « *Cor est, quod loquitur* » (*Sacy*). Arrigitur frons, recluditur os et loquitur confidenter, neque solum ad amicos, sed ad ipsos etiam adversarios; loquitur, inquam, non tam verba exprobrationis de ipsorum, quam exultationis de gestis Dei. Quaeris tantae iubilationis causam? illa, oculis in Deum conversis, exclamat : Etenim gaudeo de salvatione tua. « *Non enim quoniam servata sum, sed quoniam per te servata sum, propterea laetor et exulto*. Ita quippe affecti sunt sancti : de Deo magis laetantur auctore munerum, quam de ipsis muneribus; non enim propter dona ipsum, sed dona propter illum diligunt » (*Chrys.*).

Ergo perperam *Keil* ita iungit membra : Exsultat cor meum, quia exaltatum est cornu meum; patet os meum ad praedicandam salvationem tuam. — Cornu arrectum simile est a gregibus petum : taurus siquidem ex roboris conscientia arrecta cornua gerit. Est igitur illud signum, quum interni roboris, tum eiusdem roboris conscientiae; quae non raro in superbiam degenerat, unde is etiam quandoque sensus, non tamca h. l. subest. Nos dicemus arrecta fronte incedere. « *Quomodo exaltatum cornu?* » quaerit *Chrys.* « *In Deo meo. In tuto est haec celsitudo, ut quae firmam atque immobilem radicem habeat* ».

Patebre verum ita amplificat *Rep.* : « Humiliatur et de terra loquantur quoddam loquaces inimici mei, filii carnis et non fidei; mihi namque nunc versa vice loquendi auctoritas data est, ut non iam in angulis missitem, aut ore dimidiato loquar, sed ore dilatato sic eloquar super inimicos meos, qui mihi sterilitatem exprobrant, ut audiat in toto mundo ».

v. 2 « *Non est sanctus, ut est Dominus; neque enim est alius extra te. Et non est fortis sicut Deus noster.* ». Celebrat iam Anna illa divina attributa, quibus suam salvationem vel maxime acceptam refert: *sanctitatem, fortitudinem*, quibus statim subnectit *omniscientiam*. Primum igitur Deum proclamât comparatione omnium sanctissimum; sed ideo comparatione, quia etiam absolute: nullus est alius praeter te, ubi non inepte *LXX* supplet *sanctus. Rep.*: « praeter illum nemo mundus a corde ». Nulla est sanctitas a Dei sanctitate independens, vel potius: omnis creata, sanctitas sanctitatis Dei comparata nulla est, cf. *Iob 45, 14 sq.* — *רץ* significat *petram*, sensu adiectivo *fortis* vel *potens*; ita *Vulg. Chald. Syr.*, dum *LXX* videtur legisse *צדק iustus*. « Deus petra » est idea vel maxime Davidica, Samuelica; est thema Psalmi, quem 2 Reg. 22 descriptum habes. *Aptō* nostri cantici initio Deus ut Deus petra celebratur, cui superstruendum sit regnum, ad cuius fiduciam nos omnes libri paginae sollicitant. Ceterum eandem expressionem habes *Deut. 32, 4, 15, 37.*

v. 3 « *Nolite multiplicare loqui sublimia gloriantes.* *LXX* repetit negationem: *Nolite gloriari, nolite loqui sublimia*. In *Hebr.* ea non repetitur ad musicum versus augendam; sic enim habetur primum duo verba similiter sonantia, dein eadem bis repetita vox: *אל תרבו ותרבו ותרבו ותרבו*. Sed *LXX Chald. Syr.* non repetunt *גבהה*. Hanc *Welth.* derivat a *גבב* *altus*, addito *ה* locali, et vertit: « Nolite multiplicare loqui: *Sursum, sursum!* » « *Recedant vetera de ore vestro* »: — *רצק* sec. radice significationem veri potest *vetera*, quae dein sunt ipsa sublimia et insolentia verba: Cessate loqui sublimia. Sed adiectivi *רצק* consueta significatio est *insolens*. Ita *Ps. 30 (31), 19*: « *Muta fiant labia dolosa, quae loquantur adversus iustum iniquitatem (רצק) in superbia et in obusione* ». Cf. *Ps. 74 (75), 6; 103 (104), 4*. Ergo: *recedant insolentes sermones de ore vestro*. Verum *LXX Chald. Syr.* hic aut legerunt aut supplendam putaverunt negationem, vertentes: non exant insolentes sermones de ore vestro. Ceterum, quomodoocunque tandem legas aut construas, sensus versus manet substantialiter idem. — « *Quia Deus scientiarum Dominus est, et ipsi praeparantur cogitationes.* ». Deus scientiarum i. e. omniscius. *Keri Vulg.* *רץ*, et *ipsi* *רצק* vel *magnalia* significare potest, vel *nequitias*. Hinc duplex sensus: et ipsi definita

sunt magnalia, ipse praedefinitiv, operatum se esse magnalia; vel: et ipsi definitae sunt nequitiae, omnino perspicuae, transparentes, unde non proficient iniqui, nequitiam maguloquo obvolvete conantes. *Kethib* et fortasse *Syr* *רצק*; et non subsistat nequitia. *LXX* *רצק רצק* et *Deus definitivus magnalia*; qui ceterum sensus coincidit cum *Keri, Vulg.*

Vidimus v. 2 dari virtutem in creatis, si divinae virtuti comparatur. Quid ergo? Num Deus virtutis creatae nullam omnino rationem habet? Habet, sed toto coelo diversam ab ea, cui nos assuevimus: superba enim mundi humiliare, humilia exaltare consuevit. Hinc v. 4 « *Arcus fortium superatus est, et infirmi accincti sunt robore* ». *קשת גברים חיים*: verbum sequitur numerum nominis potioris, vel *קשת* collective intelligitur (*Ew.*). v. 5 « *Repleti prius pro panibus se locaverant, et famelici saturati sunt.* *Hebr.*, imaginem laboris pro victa suscepti retinens: et esurientes (prius) otiaerunt. Qui prius in saturata vitam agebant, nunc prae inedia operam locant; dum, qui prius inedia conficiebantur, nunc ob annonae copiam a labore abstinent. Sequens *רץ* gradationem exprimit, non est vertendum *donec*, sed vel ipsa (*Ew., Sanct.*); et vere habetur gradatio, mirabilis enim est sterilem fecundari, quam fortes confringi aut opulentos ad ineliam reduci. « *Donec sterilis peperit plurimos, et quae multos habebat filios, infirmata est.* ». Pro plurimos *Hebr. septem*: summa fecunditas septenario liberorum numero etiam exprimitur *Ruth 4, 13; Ier. 45, 9*. — *Infirmata est, Hebr. arenavit*, quod de plantis dicitur, et h. l. extinctionem virtutis prolificae significat (*Sanct.*). v. 6 « *Dominus mortificat et vivificat, deducit ad inferos et reducit.* ». v. 7 « *Dominus pauperem facit et ditat, humiliat et subleat.* ». v. 8 « *Suscitat de pulvere egenum, et de stercore elevat pauperem, ut sedeat cum principibus, et solium gloriae teneat.* ». Atque sic tuto ipse agere potest, quippe cuius solius placito vicissitudines omnes, vita et mors, divitiae et egestas, nobilitas et abiectio, plenissime subsint. Quam veritatem universalissime resumit sequens inclusum, a *LXX* omissum: « *Domini enim sunt cardines terrae, et posuit super eos orbem.* ». Fundamenta terrae, una cum superposito orbe, Dei sunt.

רצק h. l. tantum et 14, 5 recurrit, utrobique incertae est significationis. *Vulg. cardines* — *prominens*, *Chald. infiri* — *respicies*, *Syr. profunda* — *porrigitur*, *Mont. Vatabl. columna*. Aliud ad radicem *רצק* vel *רצק* *fundere* recurrit, unde potant significationes *porrigitur, respiciens*; *Pard.* pro nostris duobus textibus fingit radicem aliquam *רצק* *eminere*, ergo *columna, prominens*. Melius recurrit ad *רצק* vel *רצק* *atruere*, quae significatio pro *hiphil* erudit ex 2 Reg. 13, 24; *Ios. 7, 23*. Apud Assyrios habetur radix *רצק* *atruere*; cf. *L. N. Strassm. Alfab. Verzeichniss der assyr. u. akkad. Wörter*, Leipzig 1882, II. 383. Hinc 1 Reg. 14, 5 veritimus constitutus; h. l. id, quod ipsam conditum est, et supra quod aliud constat, ergo *fundamentum (Lap.)* seu, si mavis, *cardo*.

v. 9 « *Pedes sanctorum suorum servabit, et impij in tenebris conticescent, quia non in fortitudine sua roborabitur vir* ». Hebr. non *superabit robore homo*, quia non est fortis sicut Dominus. *Conticescent* euphemismus est pro *peribunt*. Cum ipse sit Dominus omnium, gressus piorum, licet pauperum etc. servare potest et servabit, sui enim sunt; impios, licet opulentos etc. perimere potest et perimet. Servabit autem illos circumfusa, perimet hos subtracta semitae eorum luce.

v. 10 « *Domini formidabunt adversarii eius, et super ipsos in caelis tonabit, Dominus iudicabit fines terrae, et dabit imperium regi suo, et sublimabit cornu christi sui* ». Super ipsos Vulg. Chald. Syr. contra Hebr. *super ipsam*, quod explicandum esset (*Keil*) de adversariis, iam per modum singularis obiecti conceptis. Dominus tonitru, quod frequens symbolum est iudiciorum Dei, prosternet inimicos suos atque dominium universi orbis sibi vindicabit; dein vero non immediate, per se ipsum solum, imperium administrabit, sed illud transferet in regem quemdam a se constituendum ideoque *suum*. Ceterum textus hebr. plenus est vigoris; vox *Iehova* his absolute ponitur, velut tessera bellica proelium inituris data: *Iehova* — terrore delicti adversarii eius; super ipsos de caelo tonabit. *Iehova* — ipse dominabitur finium terrae etc. v. 11 « *Et abiit Eleava Ramatha, in domum suam* ».

Iam de huius cantici origine et natura dicamus.

1) *Berthold* (Einl. III 915) et *Then.* tenent, hoc canticum ab Anna nequaquam fuisse pronuntiatum; esse opinionem quoddam ab auctore libri Samuelis Annae attributam, quod v. 1 et 3 cum eius historia quadrarent, *Then.* canticum declarat esse opinionem Davidis post caesum Goliath. Quae sententia nugatoria est, tum quia scriptura explicitè asserit, Annam hoc canticum pronuntiasse; tum quia nihil in illo reperitur, quod illa non aptissime pronuntiare potuerit, uti infra patebit; tum quia nulla ratio est, illud Davidi auctori adscribendi. Verum quidem est a v. 2 non dissimile esse Ps. 17 (18), 32: « *Quoniam quis Deus praeter Dominum, aut quis Deus praeter Deum nostrum?* » Alias nostri cantici ideae in psalmis Davidicis recurrunt. Sed perperam ex eiusmodi infert *Then.* canticum Davidis esse auctoris. Id solum sequitur, multos in psalmis reperiri pios sensus, quos Samuel doctor hauerit David, quos ipse Samuel cum lacte materno imbibit.

2) *Ch. G. Heusler* (Erläuterungen des I. B. Samuelis, Hamburg u. Kiel 1795, p. 16) censet, canticum diu ante Annae tempora esse compositum, occasione partae eiusdem victoriae; potuitque illud Annae innotescere et ab ea usurpari, quod aliqui versus aptissime cum eius historia quadrabant. Quae sententia non contradicit literae scripturae, neque excludit S. Spiritus influxum, sive in eo carmine primum concinundo, sive in Anna ad illud tali occasione usurpandum movenda; neque est Anna indigna, nam certe non dedeebat Annam carmine

alimunde petito uti; cum non dedecernerit Mariam canticum Magnificat ad imitationem quandam cantici Annae effingere.

3) *Volney* et *Cohen* (apud Migne: Scripturae S. cursus IX. 86 sq.) negaverunt, potuisse rucicolae, qualis Eleava fuit, uxorem tali carmini concinendo parem esse. Verumtamen erraverunt viri sagacissimi. Nam expressiones fore omnes, quibus canticum coalescit, aut identicae aut aequivalentes, etiam aliis scripturae locis antiquioribus recurrunt, atque Hebraeis piis, etiam rucicolis, debuerunt esse perquam familiares. Expressiones affines v. 1 usurpatis sexcentis in V. T. repiuntur. Noto duos textus, quos Anna ignorare non potuit: unum ex vaticinis Iacobo Gen. 49, 18 « *Salutare tuum expectabo* »; alterum ex canticis Moysis Ex. 15, 2 « *Fortitudo et laus mea Dominus, et factus est mihi in salutem* ». Rursum in loco Deut. 32, 39, omnibus Hebraeis perquam familiari, legitur: « *Videte, quod ego sim solus et non sit alius Deus praeter me* »; quod sane est idem cum Annae verbis *neque enim est alius extra te*. Sanctitas Dei, licet minus frequenter quam v. g. in Isaia, tamen in antiquioribus etiam libris iterato effertur: Lev. 11, 44. 45 et praesertim Ios. 24, 19. *Dei fortitudinem* tota populi electi antiquissima historia praedicat. Anna ait *Dominus iudicavit et vivificavit etc.*; Dominus per Moysen ait Deut. 32, 39: « *Ego occidam et ego vivere faciam* »; perentiam et ego sanabo ». Plura, quae Deut. 28 et sqq. habentur, omnino suggerunt illas antitheses, ab Anna v. 48 usurpatas. Speclatim in historia patriarumarum quaedam notissima habentur exempla sterilitatis in fecunditatem commutatae. Omnia Dei magnalia, in favorem populi electi et perniciem eius inimicorum patrata, nomine iudiciorum Dei veniunt, et. Ex. 6, 6; 7, 4 etc.; Gen. 18, 25 dicitur: « *qui iudicas omnem terram* », et Ex. 15, 18: « *Dominus regnabit in aeternum et ultra* ». Una ex plagis Aegyptiacis fuerat grandae cum tonitru (Ex. 9, 23), lex in Sinai crepitantibus tonitribus fuerat data (Ex. 19, 16), alias (Ios. 10, 11. 12; Iud. 5, 20) de caelo Deus dimicaverat pro populo suo.

Institutio regni praenuntiata Deut. 17, 14 sqq., eiusque tempus et modus approximative definita erant: « *Cum ingressus fueris terram... habitaveris in illa... eum constitues (regem), quem Dominus Deus tuus elegerit* ». Unde haud dubium est, quia magna tunc Hebraei eius institutionis expectatione tenebantur, tantoque maiori, quanto longiori iam post occupatam terram sanctam tempore regni institutio differebatur. Hinc etiam Iud. 8, 22 sq. regnum Gedeoni obtulisse leguntur. Dices, vocem *christi* primum in nostro canticum inveniri; verum, quia rex institutus fuerat praenuntiatus, ergo eum etiam christum i. e. unum tum esse oportebat. — Hucusque solum eos textus appellavimus, qui referuntur ad eventus aetate Annae priores. Quodsi psalmorum librum aetatis immedie sequentis pervolvamus, in sexcentis lucides expressiones, expressionibus cantici aut identicas aut affines. Verum psalmorum auctoris non sunt censendum nova aliqua et inaudita prius lingua esse locuti, sed ea esse nisi lingua isque expressionibus, quae omnibus perspicuae atque in omnium ore iam ante fuissent. Ergo in *expressionibus* nostri cantici nihil est, quod Annam excludat auctorem, quod non potius ipsi debuerit esse perquam familiare. Cave autem, rusticitatem Eleavae rucicolae exaggeres: fuit is levita, isque pius et in lege optime instructus,

ergo etiam elocutionis biblicae haud ignarus. — Quid vero? Num forte necis atque sublimitas idearum ex sunt, quae Annae non patiantur auctorem? Mitto hic inspirationis quaestionem, suo loco discutendam. Verum omnis haec difficultas evanescit, si sententiam, ei quam Henslerus profertur, affinem sequaris: sc. Annae iam exstanti quodam cantico usam esse, illudque plus minusve transformasse. Neque enim dedecet in Anna admittere, quod in B. V. obtigisse nemo est qui neget.

4) Antequam de cantici inspiratione dicamus, *cantici idea* accuratius nobis est describenda. Igitur cum *Aug. Sanct.* alisque statuimus, fuisse quidem Samuelis natiuitatem occasionem, non vero adequatum obiectum exultationis Annae. « Itane vero verba haec unius putabuntur esse mulierculae, de nato sibi filio gratulantis? » De Civ. Dei l. 17 c. 4. n. 2. Durum nimis est, quae de inimicis dicuntur, de aere fortium, unice ad Phenennam referre, aut expectare, Dominum in illam et filios de caelo tonitruum esse iacturum. Quid tandem egerit misella ista mulier! Provocaverat sociam ad indignationem, immo ad lacrymas. Verum nec ita multis nec ita atrocibus verbis illi edicere potuit in muliere, licet pia, sed in Annae adiunctis constituta, Dicamus ergo cum *Calm.*: « Divinus Spiritus, qui canticum intus in corde dictabat, a privato illo beneficio, quod a Domino accepterat, mentem eius ad maiora et altiora erigebat ». Quenam autem altiora illa sint, ex ultimis vel maxime versibus perspicimus. Describitur ibi pugna sanctos inter et impios, quae ipsius Domini interventu feliciter cessara, quamque divina regis eiusdem institutio consecutura sit. Cum igitur regni institutio iam dudum ante fuerit praenuntiata et eo praecise tempore communiter exoptaretur (v. s.), dubium non est, quin haec eandem Anna suo cantico expresserit. Unde inimici, iam v. 1 nominati, nullatenus sunt Phenenna eiusque filii, sed inimici populi electi, iidem inimici cuiusvis eius populi individui. Pugna intelligitur ea, quae inde ab exodo aegyptiaca et per totam iudaeum epocham ferbarat. In hac pugna se Dominus adiutorem seu salutare populi sui et multoties iam praestiterat et etiam pro futuro tempore pollicitus erat — *salutare*, vi supremi in res universas domini, in potentes atque infirmos, divites et indigos, steriles et fecundos, vitam et mortem. Hoc supremum dominum actu exercuerat in exauditione Annae; et ita haec exauditio simul argumentum est eius divini domini, et consequenter pignus futurae de inimicis victoriae et regni temporalis institutionis. Veram, cum tota populi sancti historia tui redemptiois operi, iudaeorum spiritualium subversioni et reguli messianici institutioni subserviat, consequenter eadem exauditio pignus erat futurae omnium promissionum adimpletionis. Ergo nomine regis christi proxime David, sed inde etiam ipse messias intelligitur, totum sceptrum ex Iada per medium unius; inimici intelliguntur primum nationes genti Hebraeorum infensae, inde omnes hostes Christi et Ecclesiae, atque prae ceteris ipsa synagoga. Haec autem omnia sensu intelliguntur literali, non spirituali, quod alterum sensu videtur *Sacy, Duquet, Senev* hucusque explicito canticum est expressio fiduciae promissionum adimpletionis.

5) Est etiam canticum *propheticum* hoc sensu, quod futura praenuntiet. Utrum vero horum notitiam Anna ex solis revelationibus anterioribus reperit, an

praeterea speciem aliquam etiam ipsa habuerit propheticae illustrationem, ambigi potest. Neque certo definiti potest, noveritne ipsa sui, quem genuerat, filii ministerio regnum fore instituendum, atque ita mediate promissionum adimpletionem viam sternendam. Rationes quibus suadeatur canticum esse *stricte propheticum ideoque inspiratum*, haec recenseri possunt: ipsum factum, quod *mulier* pia et sensata in eiusmodi canticum *publice* prorumpat; quod in illud prorumpat, quo *tempore* puer Deo consecratur, cum naturalis exultatio potius in natiuitate pueri prorupisset; quod a *privatis* acceptis beneficiis illico ad alieno-idearum ordinem, ad beneficia genti sanctae collata, celebranda progrediatur, quod a muliere publice certe non nisi divino instinctu fieri par erat; quod alia similibus occasionibus edita cantica pro inspiratis habenda sint; quod regni institutionis hoc canticum facta esse mentio videatur specialiori Dei instinctu, cum ipse Annae filius eius institutionis minister a Deo esset praesignatus. Certe *Chald.* canticum propheticum habuit, uti ex eius paraphrasi colligitur.

2) Filiorum Heli peccatum 2, 41-47.

Narratio initium sumit ab animadversione, quae respicit Samuelis personam. Inde ad sacrilegia filiorum Heli, quae ruinae causa praecipua fuisse, enarranda progreditur. « *Puer autem erat minister in conspectu Domini ante faciem Heli sacerdotis* »; Heli intente, invigilante, dirigente. Ministrabat autem puer pro ratione aetatis: quae enim hic narratur, per longius tempus continuata sunt, ut etiam ex v. 21 patet. Continuo Samuel ministerio fungebatur, continuo filii Heli praevariabant, quotannis Eleona et Anna filium visitabant. v. 12 « *Porro filii Heli filii Belial, neccantes Dominum* », cognitioe practica (*Sanct.*); unde refutatur *Anania* exclamans: « *Mihi non possum persuadere, eos quid officii sui esset ignorasse* ». — v. 13 « *neque officium sacerdotum ad populum* ». *Vulg.* cum praecedentibus iungit, *Chald.* cum sequentibus hoc modo: *Statutum autem sacerdotum respectu populi hoc erat. Secundum hunc contextum v. 13 et 14 describeret eam, quae tum vigeret, legitimam praxin, v. 15 tandem filiorum Heli praevariationem narraret. Sed verba Sic faciebant universo Israeli videntur potius arbitrarium aliquem, quam legitimum agendi modum describere; et praxis ipsa non erat legitima, etenim non pars quaelibet fortuito arrepta cedebat sacerdoti, sed pectusculum et aruus, Lev. 7, 30 sqq. Ergo standum constructioni *Vulg.**

Textus *hebr.* in utraque partem trahi potest, cum sit quaestio de sola interpunctione. LXX pro Chaldaei lectione quandoque citatur. Sed recte *Houb.*: « quae apud Graecos interpretes interpunctio est in libris impressis, haec nova est, tollitur orationis graecae continuationem ». *Vatlabl.* aliique conantur, utramque lectionem ad eandem fere sensum revocare: illa autem erat modus agendi (sacrilegus) sacerdo-

tum ad populum. Sed non placet, filios Heli vocē sacerdotum, loco pronomini suffi-
xi, designari.

« Sed quicumque immolasset victimam, veniebat puer sacerdotis, dum coquerentur carnes, et habebat fuscindam tridentem in manu sua », v. 14 « et mittebat eam in lebetem, vel in caldarium, aut in olam, sive in cacabum; et omne, quod levabat fuscinula, tollebat sacerdos sibi ». Triplex filiorum Heli scelus recenset *Rup.*: quod alias, prae-
ter pectusculum et armum, tulerint partes; quod ante incensum adipem eandem tulerint; quod cum mulieribus sint commixti. Addit *Duguet*, quod crudam carnem pro cocta petierint: sed, num id erat contra legem? De pectusculo et armō sacerdotibus reservandis cf. Lev. 7, 30 sqq.; Num. 6, 20; 18, 18. Quæri potest, an caro fuerint usurpata prae-
ter pectusculum et armum, quae sacerdoti cedebant, an loco eorum. Videtur prae-
ter ea esse usurpata. Nam traditio pectusculi et armī erat pars actionis sacrificialis, nec videtur intra hanc facile potuisse omitti. Deū, si loco pectusculi et armī sacerdoti, quod fuscinula levasset, cederet, peior evaderebat sacerdotis conditio, cui multo sapius partes sequiores obtingere oporteret; non autem videntur filii Heli privilegio pectusculi et armī in popularium fa-
vorem sponte se abdicaturi fuisse, cum aliunde describantur fuisse gu-
losi v. 15, violenti v. 16, imo lascivi v. 22.

« Sic faciebant universo Israeli venientiam in Silo ». Vide praevariationis et scandali extensionem, durationem, v. 13 « Etiam antequam adolerent adipem, veniebat puer sacerdotis et dicebat immolanti: Da mihi carnem, ut coquam sacerdoti; non enim accipiam a te carnem coc-
tam, sed crudam ». Etiam gradatione magis nefarium exprimit scelus. Ergo populus, vel antequam adeps adoleretur, carne coquenda occupa-
batur, sive quod sacer actus nonnihil differretur, sive quod populus, sacerdotum negligentiam imitatus, ne expectata quidem sacrificii com-
pletionē, ad parandum epulum properaret, v. 16 « Dicebatque illi im-
molans: Incendatur primum iuxta morem hodie adeps, et tolle tibi, quantumcumque desiderat anima tua ». In fin. absol., qui in textu hebr.
legitur, protestationem urgentiorem reddit et ostendit, quam indigna etiam de plebe hominibus sacerdotum agendi ratio videretur. « Qui re-
spondens ait ei: Nequaquam, nunc enim dabis, alioquin tollam vi ». Sacrilegum erat, sacerdotem sibi partem vindicare, antequam suam Deo
tribuisset; quare dicuntur v. 29 filii Heli, se saginasse de primitiis om-
nis sacrificii Israel. v. 17 « Erat autem peccatum puerorum grande
nimis coram Domino, quia retrahebant homines a sacrificio Domini ».

Pueros intellige, non pontificis filios (*Vatabl.*), sed servos, antehac semper eo no-

mine nuncupatos, quo pontificis filii neque appellantur unquam, neque facile appo-
lari poterant: quippe filios nato maximos tam grandaevo parentis oportebat esse om-
nino maturae aetatis, quas appellationem נַרְיָא vix ferret. Sed peccatum servorum
simul erat peccatum dominorum, seculium neque prohibitum, imo probabilissime
inibentium. *Vulg.* nunc legit *retrahebant homines a sacrificio*; sed error est typographo-
rum incuria in biblis Clementinis admissus (*Ver.*), pro *destrahant homines sacrificio*.
Concordat *Hebr.* נָסָה, quod nunquam retrahendi, sed utique destrahendi significationem
habet. *Chald.* *Sprecerant viri oblationem Domini*. Quinam autem erant isti viri seu
homines? Pueri ipsi peccantes, inquit *Then. et Kell*, unde *Kell* verbum eumstive ac-
cipit: « contemnere faciebant ». *Plautus*: homines ad immolandum adveniantes. Pecca-
tum igitur filiorum Heli sacerdotum carpitur maxime ex eo, quod peccatum scandalii
fuorit. *LXX.* vocem homines omititans, vertit *quoniam irrilum faciebant (pueri) sacrifi-
cium Domini*, utique aestimatione plebis. Sensus idem. Sed eam vocem, prae-
ter citatas vers., etiam retinet *Sgr.*

3) Annae pietas et fecunditas 2, 18-21.

Paragraphus etiam haec primum de Samuele agit.

v. 18 « Samuel autem ministrabat ante faciem Domini, puer accine-
tus ephod lineo ». v. 19 « Et tunicam parvam faciebat ei mater sua,
quam afferebat statutis diebus, ascendens cum viro suo, ut immolaret
hostiam solennem ». v. 18 resumit, quod dicebatur v. 14 de ministerio
pueri. Ascendebat mater statutis diebus, i. e. quotannis, ad offerendam
hostiam solennem, i. e. annuam; cf. dicta ad 1, 3, 21.

Ephod vestis est scapularis. Utrum hanc quoque fecerit ei mater, non doce-
mur. Usitata est expressio « accingi ephod », eo quod illud vestimentum balteo
circalumbos astringeretur. Ephod supra tunicam (כַּתְּמֵר) gerebatur. Ex 28 descri-
buntur ephod et tunica, quibus pontifex induebatur. Eiusdem nominis amictus inter
sacerdotum vestimenta Ex. 28, 40; Lev. 8, 13 non recensetur. Videntur tamen sicut
primis saeculis christianis stola, manipulus et alia, non fuisse vestimenta exclusivē sa-
cra. Samuel tunica induebatur, non solum quamdā puerulus ministrabat in taber-
naculo, sed per totam vitam 1 Reg. 28, 14; Jonathan tunicam detractam
Davidi dono dedit 1 Reg. 18, 4; David rex coram arca saltavit, indutus ephod
et tunica 2 Reg. 6, 14; 1 Chron. 13, 27; atque Saulis tempore videntur sacer-
dotes universim gestasse ephod 1 Reg. 22, 18. Quod tamen ephod, ubi a non
pontificibus gestatur, semper « ephod lineum » appellatur. Porro *Clar.*, satis im-
probabiliter, assertit, matrem ad singulas sollemnitates unam eandemque tuni-
cam attulisse, illis peractis Bamatham retulisse.

v. 20 « Et benedixit Heli Eleazar et usori eius, dixitque ei: Reddat
tibi Dominus semen de muliere hac pro foenore, quod commodasti
Domino. Et abierunt in locum suum ». v. 21 « Visitavit ergo Domi-

nus Annam, et concepit et peperit tres filios et duas filias ». v. 20 narrat factum, quod semel tantum accidit; fortasse, quando Samuel primum apud pontificem est relictus, par enim erat, tum specialem parentibus benedictionem conferri. Neque obest, quod narratio eorum, quae ea occasione acta sint, videatur concludi v. 11. narrata Eleanae profectio. Verba enim nostra possunt sensu plusquamperfecto intelligi: Benedixerat autem Heli Eleanae . . . Visitavit ergo.

Barson pontifex factus in voce כֹּהֵן , cf. 1, 28, cuius propria significatioem expostulandi, non commodandi esse diximus. *Hebr. pro postulato, quem postulavit Domino*, quam constructionem ipse Kell, textus hebr. caeco tenax, inusitatum pronuntiat. *Vulg. LXX Syr. verferunt* 2. personam, et Kal sensu bipoliteo intellexerunt *expostulationem facti*. *Com. Welth. pro* כֹּהֵן *puncta* כֹּהֵן *pro expostulato, qui est expostulatus Domino*, cf. 1, 28. Sensus hic coincidi cum sensu a versionibus expresso. — Verba ad Eleanam directa cursum (cf. 1, 21) ostendunt, Eleanam voto uxoris concessisse. — V. 21 incipit voce וְ , ut subintelligas: Neque caruit effectu benedictio Heli; visitavit enim etc.

4) Heli in filios praevicatorios lenitas 2, 21-25.

« *Et magnificatus est puer Samuel apud Dominum* ». Malim haec verba ad sequentia trahere, tanquam exordium. Singulos, ut ita dicam, huius narrationis paragraphos s. auctor summaria aliqua de Samuele animadversione exorditur. Ita 2, 11, ubi deinde filiorum Heli peccatum v. 12-17 fusius narratur; 2, 18, ubi pietas Annae et Heli benedictio v. 19-21 refertur; h. 1., ubi sequuntur Heli v. 22-25 cum filiis quacrelae; 2, 26, ubi v. 27-36 viri Dei vaticinium describitur; 3, 1, ubi v. 2-18 apparitio Samueli facta recensetur; 3, 19. sq., ubi cap. 4 clades Philisthaea enarratur. — *Vulg. LXX magnificatus est*, melius cum *Chald. Syr. verte crevit*; cf. Gen. 21, 8; 25, 27; 38, 14; 3 Reg. 12, 8.

v. 22 « *Heli autem erat senex, valde, et audivit omnia, quae faciebant filii sui universo Israeli, et quomodo dormiebant cum mulieribus, quae observabant ad ostium tabernaculi* ». « *Virgines erant aut viduae tabernaculo deservientes* » (*Menoeh.*), quae voto se Deo consecraverant, cf. *L. Reinke*, Beitrage 1. 479, Münster 1831.

LXX illud de mulieribus omittunt, sed *Loz.*, qui in sua narratione vestigia LXX premere consuevit, meminit harum mulierum « *propter religionem ad tabernaculum accedentium* ». Quodam religionis genus exseruerunt, ambigunt. LXX Ex. 38, 8 (*Hebr. v. 28*) *quae teinabant. Chald. Syr. quae veniebant ad oraculum*. Non placet cum *Ps. Hier.* intelligere solas mulieres purificationis gratia ad tabernaculum adventantes. *Hebr. אֲנָשִׁים*, cuius vocis explicationem habes Num. 4, 3. 23. 30, ubi de tribus Levitarum divisionibus, et expressius

de filiis Gerson, dicitur eos consuevisse « *ingredi ad militandum militiam, ad ministrandum ministerium in tabernaculo foederis* ». Ergo וְ his textibus significat conflatum ex officio et quasi militarem ad locum sanctum; ergo non ex sola privata devotione. Erat autem illud officium non servile, sed honoris plenum, quodque feminae ingenuae ambirent, ut colligitur ex Ex. 38, 8, ubi ex eiusmodi mulierum speculis conflatus narratur lebes aeneus. Appellat *Reinke* textum Lev. 27, 1 sqq., ubi agitur de personis, quae voto se Deo consecraverint vel a parentibus consecratae fuerint. E quorum numero fuit ipse Samuel, e cuius exemplo concludere possumus, etiam illas mulieres ministrasse, muliebri utique ministerio, puta « *texendis sacris vestibus, ablaendis, sarcinendis aliisque huiusmodi ministeriis, quae muliebrem artem et industriam requirant* » (*Menoeh.*). Aptè provocatur ad exemplum Annae prophetissae Luc. 2, 37, quae non discedebat de templo, ieiuniis et observationibus, serviens die ac nocte; item ad B. V. exemplum. Quibus *Malv. Lap. Sanct.* assignant cellulas aut domunculas prope tabernaculum. — Quod *Vulg. tabernaculum foederis, Hebr. vocat tabernaculum conventus*, cf. Ex. 27, 21; 28, 43; Lev. 4, 1; 4, 4; Num. 3, 8; 3 Reg. 8, 4; nomen, uti videtur, inde desumptum, quod ad tabernaculum universi convenirent.

v. 23 « *Et dixit eis: Quare facitis res huiusmodi, quas ego audio, res pessimas, ab omni populo?* » Qua severitate deherit Heli reprehendere filios, pulchre tradit *Rup.*, appellans Deut. 21, 18: « *Si genuerit homo filium contumacem etc.* » v. 24. « *Nolite filii mei! Non enim est bona fama, quam ego audio, ut transgredi faciatis populum Domini* ».

כֹּהֵן , *Vulg. ut transgredi faciatis, Syr. quod vos avertatis*, a radice כָּרַע *transire*. Obiectum, כָּרַע in sensu figurato nunquam poni sine obiecto. Respondeo, cum radix sensu proprio adhibeatur sine obiecto, de flumine, excedente ripas (Is. 8, 8; Nahum 1, 8; Dan. 11, 40. 46; Ps. 123, 4), non est cur eadem vox nequeut sensu figurato scribi sine obiecto, de homine transgrediente legem. Obijciunt, obesse pronomen אֲנִי , quare *Maurer* et *Kell* verbum impersonaliter; sed pronomen expressivo *Vulg. Syr.*, ergo illud aut in textu primitus legebatur, vel saltem iuste suppleti potest. — LXX וְ *hebraice* וְ *videtur* וְ *initiale summissis pro* וְ *praevalvo, et pro* וְ *legisse* וְ *videtur*. — *Chald. quod populus Domini dicitur*, a radice כָּרַע *videtur*; consentiant *Er. Welth.* Sed lectio incerta est, biblia enim rabbinica Venet. 1568 loco וְ *legunt* וְ , ergo qui tulit *populum Domini*, vel qui principes estis populi Domini.

v. 25 « *Si peccaverit vir in virum, placari ei potest Deus; si autem in Dominum peccaverit vir, quis orabit pro eo? Et non audierunt vocem patris sui, quia voluit Dominus occidere eos* ». *Hebr.*: « *Si contra virum peccaverit vir, utique placationem ipsi praestabit Deus; si autem contra Iehovam peccaverit vir, quis placatorem si praestabit ipsi?* » Sacrilegium in ipso cultu divino contra Iehovam directum longe difficilius veniam obtinet, quam peccata in proximum commissa.

Difficilis locus. *Chald.* : *Si contra virum peccaverit vir, nonne ibunt coram iudice et audiet loquax eorum, et exquiret inter eos! sin autem contra Dominum peccaverit vir, a quo orabit et remittetur ei?* Hinc *Rabbini, Cai., Lutherus, Biblia Tigur. 1539, Munst., Vatabl., Cler., Drus.* ipsa voce אָדָם designari tribunal humanum seu iudicem autumant, *Cler.* : « *הו אָדָם cum plerisque recentioribus magistratum interpretati sumus.* » Eidem explicationi assentitur *Duquet*, quam affirmat tradi a par d'habiles interpretes ». Novissimus accessit *Wellh.* Sed cum pace tantorum virorum sit dictum, verbo אָדָם iudicandi significationem pro nostro unico loco studiosè affingi; voce autem אָדָם tribunal humanum h. l. intelligi, ne paraphrasæ quidem chaldaei auctoritate fieri posse creditè. *Keil*, licet voce אָדָם non asserat iudices exprimi, tamen in eundem sensum recidit: si vir peccat contra virum, Deum utique iudicare, i. e. per tribunal humanum arbitrum agere; in praevaricatione vero contra ipsum Deum admissa, nullum superesse arbitrium. — *Syr.* : *Si contra virum peccaverit vir, Dominum deprecabitur; quæsi quis in Dominum peccaverit, quemnam deprecabitur?* Similiter *LXX.* : *Si contra virum peccaverit vir, orabunt pro ipso ad Dominum; sin autem peccaverit quis Domino, quis orabit pro eo?* Quod explicat *Theo.*, pro illo posse orari Deum, non pro hoc. At ita, inquit *Wellh.*, sententia evadit falsa, cum pro maximis æque ac pro minoribus peccatoribus orare fas sit. Nisi forte velis textum ad instar 1. Io. 4, 16 intelligere. — Versio a nobis proposita propius adhaeret Vulgatae. אָדָם primitus significat prosterni, hinc casactiones, quae prostrationem adiunctam habent, orare, placare. Placandi significatio certa est ex *Ps. 105 (106), 31* : « *Stetit Phinees, et placavit, et cessavit plaga.* ». Audi *Ps. Hier.*, cui accedunt *Rup.* et alii : « *Cum in virum quis peccat, placato sibi viro facit sibi Deum placabilem. In Deum autem cum quis peccat, quis orabit pro eo? Acsi dicatur: Per quem Deum sibi, in quem peccavit, propitium facere poterit?* » *Saencl.* : « *Profanarant sacerdotis filii, qui et ipsi quoque sacerdotes erant, tabernaculum Domini, dum feminarum illudum pudicitiae et speciem inducant meretrici prostibilli; quare, quantum in se fuit, tabernaculum Dei i. e. orationis domum sustulerunt. Deinde dum sacrificiorum conculcant leges et homines a sacrificando deterrent, ipsa quoque sacrificia sustulisse videbantur; hæc vero sunt, quæ Dominum peccatoribus placant. ... Erit igitur sensus: Si peccaverit vir in virum, placari ei potest Deus, quia sunt in tabernaculo sacrificia, quæ peccatorem Domino conciliant. At si vir contra Deum peccet, eo nimirum modo, quo vos in Dominum peccatis, tollendo sacrificia et preces, quis orabit pro eo? i. e. quod erit aliud sacrificium aut oratio solennis et publica, quæ ex vetere instituto a Domino veniam et misericordiam*

extorqueat? » Illis omnino assentimur. Ad eundem fere sensum revocantur reliquæ versiones, si in illis orandi vox de efficaci oratione explicetur.

Heli loquitur de sola filiorum praevaricatione in sacris admissa, atque pronuntiat, longe difficilior a Deo placationem obtineri sceleris directe contra Iehovam, quam sceleris directe tantum contra hominem commissi. Non tamen affirmat impossibile esse, sed tantum difficile: cf. *Math. 12, 31*. Quid igitur? nonne peccatum quodvis contra proximum simul est offensa Dei ideoque contra Deum dirigitur? Omnino. Sed non loquitur Heli de peccato contra Deum admissa, sed contra Iehovam, Deum foederis, ergo de peccatis contra legem foederis, maxime legem caeremonialem. Verum quidem est, peccata contra proximum vix non omnia lege etiam Mosaica fuisse proscripita, et sic quoadtenus evasisse peccata contra Iehovam. Et tamen in illis committendis homo directe non tam Iehovam, quam proximum laedere intendebat, dum in cultus et maxime sacrificii praevaricatione ipsum Iehovam directe impetebat. Hinc recte utique dicitur: Quem placatorem invocabit, qui tanti sacrilegii fuerit reus! Eiusmodi scelus ex natura sua maxime erat a placatione remotum. Adde, tanquam medium primarium placationis obtinendae lege provisum fuisse ipsum sacrificium, quod illa praevaricatione fuisset profanatum. Multo verius igitur sacerdoti sacrilegii reo exclamandum erat: Quem placatorem quoque placationis ritu infelix ego invocem!

5) Viri Dei in Heli obiurgatio 2, 25-36.

Heli a severiori correptione temperante, in medium prodit propheta quidam, qui collata pridem domui Ithamar beneficia recenset v. 27 sq., filiorum sacrilegia patrisque lenitate carpit v. 29, domus Ithamar ruinam domusque Eleazar primatum præannuntiat v. 30-36.

v. 26 « *Pater autem Samuel proficiebat atque crescebat, et placabat tam Domino quam hominibus.* ». Versio proficiebat etiam ideo probanda, quod *Luc. 2, 52* nostrum locum videatur præ oculis habuisse. v. 27 « *Venit autem vir Dei ad Heli et ait ad eum: Hæc dicit Dominus: Numquid non aperte revelatus sum domui patris tui, cum essent in Aegypto in domo Pharaonis?* » Pater intelligitur non Aaon, sed Ithamar. Non est ille primus post Moysen de serio prophetarum, ut voluit *Theo.*, cf. *Ind. 6, 7*. Nomen viri Dei iam habetur *Ind. 13, 6*, unde videntur iam tum aliqui inter Israelitas extitisse prophetae. Habet autem in *Hebr.* articulum, ergo determinatus aliquis propheta omnibus notus; non qualem fingit *Sacy*, « homo nullius notae, molestatis et dignitatis expertus ». Confirmatur

hinc, quod 3, 1 dicitur, fuisse sermonem Domini pretiosum in illis diebus: quod enim plures tum exaudivissent prophetiae, non potuissent unus aliquis vocabulo $\text{זְכוּרָתָא} \text{ זְכוּרָא}$ (LXX) designari. — Iam hic noster propheta, ut *condemnationi* v. 30 sqq. pronuntiandae viam sternat, primum v. 27 sq. *gratum accepti sacerdotii* extollit, dein v. 29 *praevaricationem* admissam denuntiatur.

Patrem intellexero Aaronem *Theodoret.*, *Ps. Euch.*, cum is fuerit in Aegypto electus Ex. 4, 14 et respectu eius fuerint statuta, quae v. 28 afferuntur. Sed obest, quod pater Heli, de quo v. 27, necessario idem sit, de quo v. 31: « Praecidam », inquit, « brachium domus patris tui, ut non sit senex in domo tua ». Verum ea condemnatio nequaquam in domum Aaron universim lata est. Ergo pater ille est pater, qui genuit Heli, seu potius Ithamar, de cuius progenie erat Heli (1 Par. 24, 3; 18, 16; 1 Reg. 22, 20; 14, 3). Ipsi, sicut et universae Aaronis posteritati, in persona protoparentis sui, facta est in Aegypto revelatio v. 27 expressa, attributa sunt in deserto officia v. 28 descripta, per eius posteritatem quandam exercenda; ipsius solam domum condemnatio v. 30 sqq. lata ferit.

v. 28 « *Et elegi eum ex omnibus tribubus Israel mihi in sacerdotem, ut ascenderet ad altare meum, et adoleret mihi incensum, et portaret ephod coram me; et dedi domui patris tui omnia de sacrificiis filiorum Israel* ». Sacrificia seu *combustiones* ex Deut. 18, 1 sunt eae victimarum et oblationum partes, quae sacerdotibus alendis cedebant: « Combustiones domini et oblationes eius comedent ». Ipsa constructione duo hoc verso offeruntur, *absoluta* tanquam beneficium potius, et *sustentationis attributio* tanquam beneficium accessorium. In electione tria praecipua munia offeruntur, *val-a* sacerdotibus universim vel a solo pontifice exercenda, officium sacrificandi, officium adolendi, et officium mediatoris portantis nomina filiorum Israel ante faciem Domini, cf. Ex. 28, 12.

v. 29 « *Quare cales abiecitisti victimam meam, et munera mea, quae praecipi, ut offerrentur in templo?* » Pulchre sacerdotum contra iniunctum officium praevicatio comparatur tumento calcitranti contra sessorem dominum. Cf. Ps. 34 (32), 9 et, quod vocis significationem attinet, Deut. 32, 13. Diffidentiam parit ultima vox זָרָא , alias *locus, habitatio*, quam *Vulg.* verit in templo, *Chald.* correctus in domo *sanctuarii* i. e. in tabernaculo. Officiunt, vocem sine addito secus non significare templum vel tabernaculum, et praepositionis omissionem nimis esse duram.

Vocem h. l. esse geminam extitit infero, quod eadem illico v. 32 recurrit. Potest vox, etiam omnia praepositione, sumi localiter, sicut alias similis vox $\text{זָרָא} \text{ דְּמִי}$ (*Bas.*). Paucis admodum textibus vox cum addito de sanctuario adhibetur: quare haud efficit, quod h. l. addito careat. Iam v. 32 vox utique sanctuarium significat:

ergo etiam hic. Prefecto, userbissima secus poenae Heli inflictae pars et ea, qua manata Heli 4, 18 corruit, in hoc victimio ignoraretur, sanctuarii desolatio cepta area.

« *Et magis honorasti filios tuos quam me, ut comederitis primitias omnis sacrificii Israel, populi mei?* » Honoraverat Heli filios plerumque Deum, quando non efficaciter eos ab arrogandis sibi primitiis Deo debitibus prohibuerat. Acerba haec est pontificis increpatio, qui quam singulariter fuerit a Deo honoratus, v. 28 describebat. — *Hebr.* ut *saginaretis vos de primitiis*. Culpabili indulgentia peccatum filiorum factum est Heli proprium. Retinetur imago iumentum se saginantis et recalcitrantis. Genitivus *populi mei*, יִשְׂרָאֵל , pendet a vocis *sacrificii*. LXX legebant יִשְׂרָאֵל , *ante faciem primitiis*. — Exaggeratur culpa, quod fuerit iniusta saginatio, de primitiis seu cibis lectissimis, pertinentibus ad sacrificium ideoque speciali omnino titulo ad Deum, provenientibus ab Israel, populo Dei specialissime proprio, et abstractis ab omni prorsus eius populi sacrificio. Iuste igitur Deus, qua *Deus Israel* est, sententiam pronuntiat.

v. 30 « *Propterea ait Dominus Deus Israel: Loquens locutus sum, ut domus tua et domus patris tui ministraret in conspectu meo usque in sempiternum* ». Haec promissio non reperitur Num. 25, 13, qui locus solam domum Phineas respicit, sed Ex. 29, 9: « Eruntque sacerdotes mihi religione perpetua ». Cf. Ex. 28, 43; 30, 21; Lev. 6, 18 etc. Fuit quidem ea promissio facta universae domui Aaron, tamen h. l. eatenus tantum citatur, quatenus pertinet ad domum Ithamar. « *Nunc autem dicit Dominus: Absit hoc a me!* » Quid absit? Pro domo quoque Ithamar verba ad litteram vera permanent, cum eius progenies sacerdotio iugiter fungatur v. 33. Sed promissio illa, quando de ore Dei primum processit, grandius quid praetendebat, sc. domum Ithamar iugiter perseveraturam esse tanquam domum a Deo benedictam ideoque numerosam, vigorosam. Quae veluti implicita promissio nunc retractatur, et in locum absolutae benedictionis succedit iustitiae axioma: « *Sed, quicumque glorificaverit me, glorificabo eum; qui autem contemnit me, erunt ignobiles* ». Quod quidem ab illa etiam absoluta benedictione non excludebatur, nunc autem distincte enuntiatur, ut illico applicatio fiat ad domum Heli. Domus Heli Dominum contempsit, ergo ad ignobilitatem deprimitur. Non exprimitur autem haec verba pontificatum esse adimendum, sed sacerdotium esse obscurandum; quamvis hinc conaturaliter sequatur et de facto etiam secuta sit pontificatus translatio. v. 31 « *Eccc dies veniunt, et praecidam brachium tuum et brachium domus patris tui, ut non sit senex in domo tua* ». Haec Heli seni dicuntur. Non autem ipsi senes sunt brachium, cum robur domus non in senibus resident; sed brachium sunt homines virilis aetatis, cf. v. 33, quibus constanter sublatis utique nec erit senex in domo. Eadem vox hebr.

diversa punctatione legi potest *brachium* et *semen* (LXX). Chald. utrumque coniunxit *fortitudinem seminis tui*. Omnino vertendum est brachium : brachii quippe amputatio roboris diminutionem significat, dum seminis praecisio ineptus est tropus. *Drus.* brachium explicat « vires, quas vobis conciliat summum sacerdotium ». At intelligi filios (*Malv.*) patet ex ultimo versus inciso. v. 32 « *Et videbis aemulum tuum in templo, in universis prosperis Israel: et non erit senex in domo tua omnibus diebus* ». LXX omitunt omnia praeter duas ultimas voces. *Syr.* pro כִּי (כִּי) כִּי כִּי corrupte legebant כִּי כִּי כִּי, nec erit sceptrum domus tuae. *Vulg. Ag.* legebant uti *Hebr.*, sed versio difficultatem habet: pro *xy* quippe significatio aemulus incerta est. Planius vertimus cum *Symm.* *Malv.* : « Et circumspicies angustias habitaculi (i.e. sanctuarii) in cunctis, quae lactificant Israel ». Quomodo circumspiciet Heli, quae post obitum eventura sint? Sicut accepit promissiones in persona patrum, sic intuebitur ruinam oculis posterorum (*Hugo*).

v. 33 « *Veritatem non auferam penitus virum ex te ab altari meo; sed ut deficiant oculi tui, et tabescat anima tua; et pars magna domus tuae morietur, cum ad virilem aetatem venerit* ». Notanda structura huius vaticinii. Ter eadem comminatio, singulisque vicibus magis expresse, repetitur. Primum dicitur « ut non sit senex in domo tua ». Dein additur durationis significatio : « et non erit senex in domo tua cunctis diebus », i. e. non necessario in perpetuum, sed cunctis iisque bene multis diebus, quibus ea visitatio durabit. Tandem ipsa causa, cur defuturi sint senes, directe enuntiat : « et universitas domus tuae morietur in virili aetate ». Singulis iam comminationibus alterum membrum praefigitur, miseram orationem alio modo efferens. Primum : « praecidam brachium tuum ». Secundum : « circumspicies angustias habitaculi, ruinam domus tuae et sanctuarii contempleris, eamque tristissimam, quippe quae extendatur ad cuncta, quae lactificant Israel ». Tandem neque brevi tuus luctus finietur, nam semper relinquetur aliquis stirpis tuae, qui miserum exidium possit lamentari. Et nota, quasi posterorum oculis ipsum Heli flere eorumque animis tabescere. — *Comminatio iam signo confirmatur.*

v. 34 « *Hoc autem erit tibi signum, quod venturum est duobus filiis tuis, Ophni et Phinees: in die uno morienturambo* », et quidem ante patrem, secus non esset ipsi signum. Est autem signum quum pro ante dictis v. 31-33, tum pro adhuc dicendis v. 35. 36; signum enim corroborat immediate auctoritatem dicentis, mediate quidquid ille dicitur. — Rejectionem domus Heli iam alterius domus electio consequitur.

v. 35 « *Et suscitabo mihi sacerdotem fidelem, qui iuxta cor meum et animam meam faciet; et aedificabo ei domum fidelem, et ambulabit co-*

ram christo meo cunctis diebus ». Sacerdotem fidelem seu probatum : non stabilem (*Kinchi*), ut patet comparatione cum 3, 20. — Agitur de sacerdote i. e. pontifice suscitando, nam v. 28 et 30 sermo erat de vocatione imprimis pontificali domus Heli, v. 34 de interemptione eorum, quibus proximum ius esset successionis pontificalis. Sacerdos suscitandus cum domo sua subintraturus est in locum domus Heli pontificiae; acturus est secundum cor et secundum animam Dei praecise in iis, in quibus Heli pontifex a divinis placitis deslexerat; penes ipsum v. 36 futura est omnis rerum sacerdotalium administratio. Ergo ille sacerdos non fuit Samuel, ut voluit *Ps. Euch.*, qui de stirpe Aaron non erat nec unquam pontificatum gessit. — Neque christi nomine intelligitur messias (*Malv.*) : is enim in una persona futurus erat rex et pontifex; neque Aaronici, qui eius aevo vixerunt, pontifices possunt dici processisse ante faciem eius aut fuisse fideles.

v. 36 « *Futurum est autem, ut, quicumque remanserit in domo tua, veniat ut orelet pro eo, et offerat nummum argenteum et tortam panis, dicatque: Dimitte me, obsecro, ad unam partem sacerdotalem, ut comedam buccellam panis* ». *Hebr.* veniat, ut prosternatur ante ipsum, sacerdotem fidelem; item LXX Chald. *Syr.* Et rursum : *Adiunge me, quaeso, uni ex ordinibus sacerdotum, ut edam buccellam panis.*

Sensus secundi ¹ ambiguus est. Sa interpretatur de nummo accipiendo; sed, quid potius accipere cupiat, altera versus pars enarrat. Recte *Vulg.* intelligi de nummo percipiendo; mos quippe erat in oriente, ut, qui gratias aliquid expetiturus accedente, etiam ipse deo aliquid offerret. Compescat ergo indignationem Amasai, qui auctorem *Vulg.* peccati et nugarum reum facit, quod putaverit, « praeclearis his munusculis favorem pontificis demereri eiusque oculos praestringi » posse. — *Buccella* intelligitur panis propositionis, cuius comedendi sacerdotibus ius erat, quique illis, ut ex h. l. patet, ordinatim attribuebatur. — E domo Heli tam pauci superstitis erant, ut necesse distinctum ab aliis ordinem constituere atque, ne usu privilegii sacerdotalis frustrarentur, cogantur implorare, ut alii eandem ordini adscriberentur.

Antequam de impletione vaticinii disputemus, quid de *historia domus Heli* traditum sit, inspiciamus.

Filii Heli fuere Ophni et Phinees. De Ophni nulla usquam posteritas commemoratur. Phinees autem filios reliquit Achitob (I Reg. 14, 3; 22, 20) et Ichabod (I Reg. 4, 21; 14, 3). De Ichabod neque gesta neque posteritas enarrantur. Achitob genuit Achias, qui portavit ephod (I Reg. 14, 3), et Achimelech (I Reg. 22, 20), et ipsum pontificem (cf. 21 et 22, 13), qui cum sacerdotibus octoginta quatuor stirpis Ithamar occisus est iussu Saul reus. Solus ex familia supervixit Abiathar (I Reg. 22, 20), tum certe juvenis, qui portavit ephod (23, 6) toto regno David, sed a Salomone relegatus est in Anathoth (3 Reg. 2, 26 sq.), civitatem sacerdotalem (Ios. 21, 18; I Par. 6, 60), utique Ithamaridarum. Tamen fili-

us eius Achimelech adhuc cum Sadoc Eleazarida (1 Par. 10, 18) functus est sacerdotio. Verum iam tempore David Ithamaridae erant numero longe pauciores Eleazaridis, cum hi sedecim, illi octo familias numerarent (1 Par. 24, 4). De sacerdotibus in Anathoth Ideoque, uti videtur, Ithamarida fuit Ieremias (Ier. 1, 1), propheta desolationis Israel, qui ruinam templi, sicut Heli ruinam tabernaculi, conspexit et doluit. Apud Ez. 40, 46; 43, 19; 44, 15; 48, 11 esse sacerdotem et esse filium Sadoc videtur esse expressiones synonymae. Sub Artaxerxe rege de filiis Ithamar recensetur Daniael quidam (1 Esdr. 8, 2), princeps familiae, cuius nomen inter viginti quattuor sacerdotes, qui foederi subscripserant, sexto decimo loco conspicitur (2 Esdr. 10, 6).

Iam de vaticiniis impletione dicamus.

Signum v. 34, de duobus filiis Heli una interimentis, certissime impletum est. Etiam ea, quorum istud esset signum, impleta sunt. Non est ablatas (v. 33), qui de stirpe Heli ad altare litaret; habes quippe successionem saltem quatuor pontificum; et haud improbabile est, inter Ithamaridas sequentis aevi stirpem quoque Heli esse propagatam. Praecisum autem est brachium domus Heli et domus Ithamar (v. 31), quando pontifex Achimelech cum octoginta quatuor sacerdotibus gladio occubuit 22, 18 et tum ad liternum impleta est praedictio, non fore in domo Heli semen. Desolatio sanctuarii (v. 32) obtinuit, arca a Philisthaeis capta. Secundum interpretationem inde a Theodoret. et Ps. Hier. communiter receptam, suscitavit sibi Dominus sacerdotem probatum (v. 35), quando, relegato Abiathar, Sadoc Eleazarida solus pontificatum obtinuit 3 Reg. 2, 27: « Eiecit ergo Salomon Abiathar, ut non esset sacerdos Domini, ut impletur sermo Domini, quem locutus est super domum Heli in Silo ». Et licet, uti apparet, Achimelech adhuc cum Sadoc pontificatu functus sit, tamen domus Sadoc eundem constanter posterioribus saeculis obtinuit, Domino aedificante illi domum. Ambulavitque ipse Sadoc coram David et Salomone regibus, eius posteri coram regibus ceteris « cunctis diebus »; quin imo, regno etiam extincto, perseveraverunt pontifices stirpis Sadoc. Interit domus Heli pari sane cum domo Ithamar decrecebat ratione; licet, utrum v. 36 literaliter impletus sit, ignoremus; potest is etiam esse figurata tantum expressio ruinae domus Heli.

Prophetia haec, uti Annae canticum, respicit institutionem monarchiae iudaicae: « ambulabit coram christo meo cunctis diebus ». Ideo hoc loco posita est. Insuper institutio monarchiae, seu divina domus regiae aedificatio, Deo providente subordinanda erat aedificationi domus Dei, per regem aliquem efficiendae 2 Reg. 7, 11, 13. Sed cum aedificatione domus Dei seu templi intime connexa erat, ex natura rei et religionis iudaicae, aedificatio domus pontificiae, quam nostrum vaticinium annuntiat: « aedificabo ei domum fidelem ».

Quodsi haec prophetia pontifici facta sit omnino privatim, ea inivete stabilit veritatem subsequentis visionis (cap. 4) Samueli concessae; simulque haec visio viri Dei oraculum confirmat.

6) Visio Samuëlis 3, 1-48.

Haec visio tam cum praecedentibus quam cum sequentibus intime cohaeret. Confirmationem praebet vaticiniis a viro Dei contra Heli editi, simulque Samuellem exhibet ad propheticum munus assumptum, quo postmodum Hebraeos ad bellum contra Philisthaeos inendum evocavit.

Cap. III v. 1 « Puor autem Samuel ministrabat Domino coram Heli, et sermo Domini erat pretiosus », seu rarus, « in diebus illis; non erat visio manifesta », non erat abundans. Hoc non impedit, fuisse etiam tum prophetas, quorum unus certe 2, 27 exhibetur: sed aliud est esse prophetam, aliud frequenter percipere sermonem Domini. Ceterum ex 2, 27 patet prophetas, qui divinum sermonem perciperent, et veri nominis prophetas edere et ideoque specialiori iure « viri Dei » appellarentur, fuisse perpaucos; licet fortasse essent, quales 10, 10; 19, 24 describuntur, prophetae bachantes atque hymnos decantantes. Describitur hoc versus tempus, quo factum sit prima vice verbum Dei ad Samuellem, instauratio spiritus prophetici eo tempore propemodum sopiti. Ipse S. Petrus Act. 3, 24 prophetarum seriem a Samuele ordiunt, ante quem pauci tantum in terra sancta prophetae existissent, paucisque admodum occasionibus influxum in rem publicam exercissent.

Quem Dei sermonem pretiosum vocerunt Vulg. LXX Syr., absconditum Chald., post Symm. et Ps. Hier. communiter iam verbum rarum, idque exigit contextus. Visio habet dicitur prorumpens. Quod LXX reddunt βαρύτερα distinguens seu distincta, Mar. « aperta », quasi indistinctas aliquas et obscuras prophetias admittentes; similiter Ps. Hier. « prophetia non plene manifestabatur ». Vulg. Chald. Syr. manifesta; quod Sa Menoch. Malr. Sanct. interpretatur « publice nota », Lap. Clair « late diffusa ». Sed Gen. 30, 30; Ex. 4, 12; Job 4, 16; Is. 54, 3; Pror. 3, 10. cum rosem evadent cum Calm. verti abundans. Promiserat Deus Deut. 18, 15 sqq., se missurum prophetas populo suo; eorum tamen maior numerus frequentia pendere potuit, cum a divino beneficio, tum etiam a populi dispositione (Clair).

v. 2 « Factum est ergo in die quadam, Heli iacebat in loco suo, et oculi eius caligaverant, nec poterat videre ». LXX Syr. pro חָזַק hebetari legebant חָזַק aggravari; utramque imperfectam coecitatem exprimit. Ob quam facile existimare potuit Samuel, se ab Heli vocari ad aliquod illi obsequium praestandum (Then.) v. 3 « Lucerna Dei antequam extingueretur, Samuel dormiebat in templo Domini, ubi erat arca Dei »; ergo in sancto, haud longe ab ipso Heli. Adverbium הָיָה hic, uti Gen. 2, 5, confunditur cum coniunctione. Recte Syr. Symm.: « et lampas Dei nondum erat extincta ». « Periphrasis est noctis », inquit Vatabl., cuius verba usurpans Tir.: « quasi dicat, » prosequitur: « Cum adhuc luceret om-

nes lucernae in tabernaculo; nam haec tantum noctu omnes ardebant, mane plerumque exstinguiebantur. Est haec temporis determinatio, quae vix ab alio quam a teste oculari proficisci potuit: iuvenis levita, voce quadam e somno excitatus, primum omnium ad lumen lampadis oculos convertit, ut intelligat, num forte tempus quieti permissum excesserit. Agitur autem de lampadibus candelabri, quae mane cuiusque diei parabantur Ex. 30, 7 sq., vesperae accendebantur 2 Par. 13, 11, a vesperae ad mane ardebant Ex. 27, 20 sq.; Lev. 24, 2 sqq. LXX *lucerna Dei antiquam praepararetur, legentes יביתו יביתו*. Non absolum est, quod narrat Ios. Ant. III, 8, 3, posteriori tempore tres ex septem lampadibus tota die permansisse accensas, cum id lege nequaquam prohiberetur; sed iudicium aeo cum iam morem viguisse, gratis supponitur. — Ex hoc loco commendat Lap. tempus matutinum, lamquam divinis inspirationibus excipiendis perquam opportunum: « Hinc discite mane et in aurora, cum primum evigilas, orare, ut Dei vocem et instinctus haurias et audias ».

Verba *ubi erat arca Dei* adiecta sunt, ut intelligamus, non ubi fuerit aedes Dei — aedem siquidem Dei fuisse, ubi arca, quis ignoret! —, sed qua in parte aedis recubnerit Samuel. Erat is igitur, non quidem in sancto sanctorum, quod lege severe prohiberetur, neque inde lampas conspici potuisset, quae erat extra velum testimonii Lev. 24, 3; sed in sancto, ubi erat candelabrum et in cuius fere medio erat sanctum sanctorum, arcam continens. Hunc obvium esse sensum, patet ex Masor. accentu, qui, cum nefas putarent pernoctare in sancto, adhibito athnach verba *Samuel dormiebat* a sequentibus separarunt, frustraneo utique conatu, cum illa intime cohaerent ideoque separari nequeant. *Sanct.*: « Dormiisse in tabernaculo non est dubitandum, in loco fortasse adiuncto, ubi custodire posset arcam, aut videre, ne quid ibi aut inordinatum esset, aut minus e religione fieret ». Similiter *Menoch. Tir.* Ergo non « in atrio levitarum » (*Chald.*) dormiebat, quod recte *Cler.* notat « ex more postremi aevi » esse dictum. — Heli eo recumbebat loco, unde profeta senis vox Samuelem facile percelleret; haud longe ab ipso Samuele, qui infirmi senis videtur fuisse cura demandata. Neque improbabile videtur, solum tum pontificem in sancto pernoctare consuevisse, Heli vero ob multiplicem infirmitatem Samuelem ibidem secum retinuisse. Id cum *Cler.* etiam inde censemus confirmari, quod Heli v. 9 illico « intellexit, quia Dominus vocaret puerum »: « Norat, neminem hominem esse illic, qui Samuelem vocare posset, praeter se. Oportet ergo neminem illic cubuisse, praeter Heli et Samuelem ».

Nota, quam sedulo locus et tempus describantur: tempus ante exstinctam lampadem; locus tam is ubi pontifex, quam ille ubi Samuel cubaret. Descripta autem haec fuere, sive quod vividissime menti narratoris inhae-

serint, et tum narrator est ipse Samuel; sive quod narrator cupiat lectorem, ubi et quando visio eveniret, distincte perspicere. Ubi advertas, nihilominus narratorem pontificis locum sufficienter describi existimare unica voce *in loco suo*. Quae vox reapse sufficiens erat exstante adhuc tabernaculo, post exstructum templum suffluere vix potuit. Ergo etiam sic auctor ante Salomonem scripsisse ostenditur.

v. 4 « *Et vocavit Dominus Samuel. Qui respondens ait: Ecce ego* ». v. 5 « *Et cucurrit ad Heli et dixit: Ecce ego, vocasti enim me. Qui dixit: Non vocavi; revertere et dormi. Et abiit et dormivit* ». Celebrat *Greg.* Samuelis obedientiam alacriter advolantis et recedentis: « Vera obedientia nec praepositorum intentionem discutit, nec praecepta discernit, quia, qui omne vitae suae iudicium maiori subdidit, in hoc solo gaudet, si quod sibi praecipitur operatur ». *Sacy* quendam pontificis positionem in eo cernit, quod non ipsi immediate, sed Samueli facta sit revelatio: at omnino separata sunt munus sacerdotale et propheticum, neque hoc sibi ullo titulo vindicare poterat pontifex etiam pius. v. 6 « *Et adiecit Dominus rursum vocare Samuelem. Consurgensque Samuel abiit ad Heli et dixit: Ecce ego, quia vocasti me. Qui respondit: Non vocavi te, fili mi; revertere et dormi* ». v. 7 « *Porro Samuel necdum sciebat Dominum, neque revelatus fuerat ei sermo Domini* ». 2, 12 dicebantur filii Heli « nescientes Dominum ». Alia ignorantia Samuelis, alia filiorum Heli, sunt gradus divinae cognitionis et familiaritatis. Ratio affertur, cur Samuel etiam secunda vice non venerit in suspicionem veritatis. Nondum fuerat ipse ad intimiorem cum Deo familiaritatem assumptus, minime tale quid ambiebat. Putabat senem officii cuiusdam indigum vocasse, mox vocis et necessitatis esse oblitum, nunc rursum eadem necessitate ad vocandum impelli. v. 8 « *Et adiecit Dominus, et vocavit adhuc Samuelem tertio. Qui consurgens abiit ad Heli* », v. 9 « *et ait: Ecce ego, quia vocasti me. Intellexit ergo Heli, quia Dominus vocaret puerum, et ait ad Samuelem: Vade et dormi et, si deinceps vocaverit te, dices: loquere, Domine, quia audit servus tuus. Abiit ergo Samuel et dormivit in loco suo* ».

Intellexit illud Heli ex trino adolescentis ceteroqui prudentis accessu; fortasse etiam (*Kinchi*), quod ipse post primum iuvenis alloquium insonnis perseverasset, neque tamen ullam vocem audivisset. *Sanct.*: « Audierat Heli, Deum olim cum viris sanctis fuisse locutum; sanctitatem porro Samuelis in aetate adhuc pueritii longo usu atque experientia cognoverat; sciebat praeterea, nullum alium eo temporis articulo in templo esse, quia nondum lampades erant exstinctae, quae exstinguiebant sacerdotes et ex eo tempore morabantur in templo. Quare coniecit optime, non ab alio quam a Deo vocatum esse Samuelem ». *Effort Cassian.* (M. 49, 548), quomodo Deus Samuelem, quem sua vocatione dignum

iudicasset, Heli senioris eiusque minus sancti voluerit institutione formari, « ut se, et illius, qui ad divinum ministerium vocabatur, probaretur humilitas, et junioribus forma subiectionis huius proponeretur exemplo ». Samuel Heli, quam putabat, voci obsecutus dignus efficitur divino alloquio; Ophni et Phinees, Heli neglecta mentione, Dei reprobationem incurrant, immo divinum alloquium etiam a reliquis cohibent, cf. 3, 1.

v. 10 « *Et venit Dominus et stetit et vocavit, sicut vocaverat secundo; Samuel, Samuel. Et ait Samuel: Loquere, Domine, quia audivi sermone tuus.* » Hebr. se stetit indicare videtur, Dominum visibili quadam forma assistisse (Yatabl.); cf. v. 21 (Hebr.) « visus est Dominus iterato in Silo », v. 41 « *Et dixit Dominus ad Samuelem: Ecce ego facio verbum in Israel, quod quicumque audiverit, tinnient aures eius.* ». Tinnitum aures auditus malis: 4 Reg. 21, 42; Jer. 19, 3. Supponuntur autem res nefastae narrari voce earum horrorem plene exprimente. v. 12 « *In die illa suscitabo adversum Heli omnia, quae locutus sum super domum eius; incipiam et complebo.* ». Syr. *initium et finem*, i. e. « totum » (Malv.), « penitus » (Hiv.), alpha et omega, nulla condonata particula. Iacet verbum Domini veluti sopitum in memoria vel scriptis, « suscitatur », quando impleri incipit. v. 13 « *Prædixi enim ei, quod iudicaretur essem domum eius in aeternum propter iniquitatem, eo quod noverat indigne agere filios suos et non corripuerit eos.* ». Iudicaturus idem sonat atque punitorus, Heli iudex erat domus Israel, Dominus iudex ipsius Heli et domus eius. Greg. (M. 77, 37): « quia falsa pietate superatus ferre Heli delinquentes filios noluit, apud districtum iudicem semetipsum cum illis crudeli damnatione percussit ».

בְּיָן אֲשֶׁר יִבֶּעַ propter iniquitatem, quam noverit, i. e. propter peccatum non proprium sed alienum; constructio est omnino hebr.: LXX propter iniquitatem filiorum eius eiusdem praebet sensum. — Explicatur illud peccatum sequentibus. Ubi legebant LXX אֲשֶׁר יִבֶּעַ כִּסְּוִיָּהוּם in Deum, quae expressio etiam Ex. 22, 27 legitur, et sic comedite cum verbis, quibus 2, 17 filiorum Heli sacrilegium exprimitur: « detrahebant homines sacrificio ». Minus probabiliter Syr. אֲשֶׁר יִבֶּעַ vel dolore afficiebant populum; Hebr. Chald. legunt לֵבָה בִּי מַלְדִּיתוֹנָם sibi inquit comparanter. Secundum habbinoi unus hic est ex oculo loca, ubi obtinentur correctio scribarum, בִּי לֵבָה pro לֵבָה: illi, si verum esset, in lectionem reverteret LXX. — Radici כָּסַה (« coaripuerit ») competit significatio debilem, pavidum esse; haec altera apud Syros; agitur iuratio de tali filiorum correptione, quae illis terrorem iniecit eosque ab iniquitate continenda deterreat, qualis non fuit correptio ab Heli 2, 23 sqq. adhibita.

v. 14 « *Idcirco iuravi domui Heli, quod non expietur iniquitas domus eius victimis et numeribus usque in aeternum.* » Idcirco — non ideo unico, uti vult Est., quin Heli non satis severe filios reprehenderat, sed ideo

etiam et vel maxime, quia filii Heli, non attenta priori comminatione, usque perrexerant « inique agere » seu « maledictionem sibi comparare ». Visionis huius momentum totum est in priori comminatione tunc iuramento firmanda. Ut iniquitas plene expietur, operatur, non solum requiritur, ut culpa, sed insuper ut omnes externa peccati sequelae tollantur. Peccatum filiorum Heli potest quidem adhuc sacrificio et oblatione, quae sinceram poenitentiam comitentur, huiusque poenitentiae vero 2, 31 sqq. praenuntiatae iam sunt irrevocabiliter decretae. Est in verbis divini iuramenti allusio quaedam ad verba Heli 2, 23; « Si contra Dominum peccaverit vir, quis placetorem se praestabit ipsi? » Deus declarat, tempus perfectae placationis iam effluxisse.

v. 13 « *Dormivit autem Samuel usque mane, aperuitque ostia domus Domini.* ». Videtur id munus Samueli demandatum fuisse. Hoc ipso indirecte confirmatur, nullum alium praeter Samuelem et Heli intus fuisse. Iam Calm. notavit hinc effici, post fixam tabernaculo tributam sedem, portam successisse in locum velamenti, quo prius tabernaculum in deserto claudabatur. Dormivit, hebr. *recubavit*: « Neque enim probabile videtur, exiguo illo tempore, quod usque ad lucem intercedebat, post horribiles illas pinas somnum iterum capere potuisse » (Menoch.) Item Sanct. « *Et Samuel timebat inditare visionem Heli.* ». v. 16 « *Vocavit ergo Heli Samuelem et dixit: Samuel fili mi! Qui respondens ait: Praesto sum.* ». v. 17 « *Et interrogavit eum: Quis est sermo, quem locutus est Dominus ad te? oro te, ne celaveris me. Haec faciat tibi Deus et haec addat,* » i. e. haec mala infligat et continet infligere, « si absconderis a me sermonem », verbum ullum, « ex omnibus verbis, quae dicta sunt tibi ». In formula *Haec faciat tibi Deus* etc. (cf. Ruth 1, 17; 1 Reg. 14, 44; 23, 22; 2 Reg. 3, 9, 35; 19, 13) voce *haec* Hebraeus nefasta quaeque imprecatur; verbis et *haec addat* i. e. multiplicet, eadem in infinitum agenda pronuntiat. v. 18 « *Indicavit itaque Samuel universos sermones, et non abscondit ab eo. Et ille respondit: Dominus est; quod hominum est in oculis suis, faciat.* ». Verba sunt resignationis provenientiae ex agnita immutabilitate condemnationis his prolatae et iuramento firmatae, ex agnita propria culpa, et imprimis ex persuasionem, Deum esse Iehovam i. e. foederis Deum, cui ius competit laesi foederis poenas exigere, quippe vel puniens misericordiae non obliviscatur, quam toties et tam mirabiliter in historia populi electi inflictae poenis exhibuerit. Celebrat h. I. Duguet Heli virtutes, quod integer fuerit, in iudicando iustus, in sacris functionibus assiduus, accessu facilis, sanctitatis tabernaculi in reprehendendo Anna vindex, de arcae magis quam de filiorum salute sollicitus: unde colligit, maiores in pontifice, quam in homine laico, exigi virtutes et aliquos superiori gradui pares

non inveniri, qui inferiori forte satisfecissent. Heli quoque ob lenitatem reprobo opponit exemplum Levi (seu potius filiorum Levi) Ex. 32, 28 sq. et Phinees Num. 25, 7-13, qui ob zelum punientiorum praevaricatorum sacerdotii primatum fuerant promeriti.

7) Strages atque victoria ad Lapidem Adiutorii, Samuel ad iudicis munus evectus 3, 19-7, 17.

Anc. — Cum alias notaverimus, animadversionibus de Samuelis incremento et ministerio novas introduci paragraphos (cf. 2, 11. 21. 26; 3, 1), etiam a 3, 19 ob eandem rationem novum ordinur caput narrationis. Cuius summa haec est. Hebraei a Samuele ad proelium contra Philisthaeos evocati infeliciter primum dimicavere, dein temere accersita arca misere caesi sunt; cuius cladis accepto nuntio Heli subita morte opprimitur 3, 19-4, 22. Arca in Philisthaeam asportata variis Philisthaeos affectu plagis, quare illi eius in Iudaeam reducendae consilium iniere; arca, Bethsaniarum primum ultra praesumptionem, in Cariathiarim tandem substitit 5, 1-7, 1. Viginti annis post Samuel populum meliora sapientem Maspham convocat, iudicis officium suscipit, Philisthaeos fundit 7, 2-12. Narrationem 7, 13-17 concludit brevis conspectus administrati a Samuele iudicis officii.

v. 19 « *Crevit autem Samuel, et Dominus erat cum eo, et non cecidit ex omnibus verbis eius in terram* ». Hebr. Syr. לֹא־נָפְלָה pro לֹא־נָפְלָה non sivit cadere, sc. Dominus. Ps. Hier.: « quidquid prophetabat, rebus gestis demonstrabatur ». Illic simul liquet, sermonem Domini non iam fuisse rarum, Verbum de ore procedit, non ut cadat in terram, sed ut penetret in mentes et corda audientium. Verbum propheticum cadit in terram, quando non impletur, quia tum nihil confert ad auctoritatem prophetiae in mentibus et cordibus audientium firmandam. Hoc sensu Samuelis verba nequaquam cecidisse in terram, ostendit v. 20 « *Et cognovit universus Israel a Dan usque Bersabee, quod fidelis Samuel propheta esset Domini* ». Dan, civitas in extrema terra sancta ad septentrionem sita, prope unum ex Iordanis fontibus, cf. Ios. 19, 47; Bersabee, in extremitate meridionali sita, in via quae ducit Hebrone in Aegyptum, cf. Gen. 21, 31; Ios. 19, 2; expressio « a Dan usque Bersabee » iam habetur Iud. 20, 1 ad denotandam terrae sanctae universitatem. Hebr. quod confirmatus esset Samuel in prophetam Domino; non una alterave prophetia illi revelabatur, sed munus propheticum permanentiter ipse receperat. v. 21 « *Et addidit Dominus, ut appareret in Silo, quoniam revelatus fuerat Dominus Samueli in Silo, iuxta verbum Domini* ». Hebr.

melius vertes in sermone Domini: « Sermone cum illo habuit, verba sua in eius aures dedit » (*Calm.*); apparitionibus oralis revelatio iungebatur. Sed cur quoniam? Sanct.: « Quoniam Deus in Silo primum Samueli apparere coepit, ibidem postea saepius apparuit »; et addit Lap.: « ob sanctitatem tum Samuelis, tum arcae foederis, quae erat in Silo ». Resumpta semel manifestationum serie, quam ob scelera filiorum Heli intermiserat, iam non erat, cur ab ea rursus desisteret; idque fortasse eo minus, quod, illa prima manifestatione divulgata, homines cooperant cum magna fiducia ad Samuelem pro oraculis recurrere, quam fiduciam Deus hieratis revelationibus remuneratus est. Potest tamen etiam cum Keil intelligi, non causale sed explicativum: « Et apparuit Dominus iterato in Silo; nam revelabatur Dominus Samueli in Silo in verbo Domini ». — Ceterum propheticum Samuelis ministerium ideo maxime h. l. universim describitur, ut viam sternat narrando bello, quod movente propheta in Philisthaeos est susceptum.

« *Et evenit sermo Samuelis universo Israeli* ». Cap. IV v. 1 « *Et factum est in diebus illis, convenerunt Philisthaei in pugnam, et egressus est Israel obviam Philisthaei in proelium* ». Verba uncinis inclusa desunt in Hebr. Chald. Syr., et primitus etiam desunt in Vulg. (Verc.): ergo omittenda. LXX Syr. primum incensum ad priora trahunt, Hebr. Chald. et primitus Vulg. verius ad sequentia: Et factus est (una aliqua vice) sermo Samuelis ad universum Israel (iubentis eos egredi contra Philisthaei), et egressus est Israel obviam Philisthaei in proelium. « *Et castrametatus est iuxta Lapidem Adiutorii* », Eben ha ezer, h. l. proleptica sic appellatum, nomen enim nactus est ex posteriori victoria 7, 12. « *Porro Philisthaei venerunt in Aphee* ». Loci plures Aphee seu castelli etymo designabantur. Nostrum Aphee hanc procul aberat a Lapide Adiutorii, qui 7, 12 situs erat « inter Masphath et inter Sen ». Sen alias non memoratur et est dubiae lectionis nomen. Loci nonnulli Maspha seu castellum montanum appellabantur. Hic absque dubio intelligitur Maspha Benjamin, duabus horis distans a Ierusalem et semihora a Gibeon, locus nunc Nebi Samvil dictus. Cf. 1 Mach. 3, 46: « *Et venerunt in Maspha contra Ierusalem, quia locus orationis erat in Maspha ante in Israel* ». — Iam locus, ubi Philisthaei castra fixerant, demonstrat, eos in hoc bello fuisse aggressores (*Calm.*); penetraverant quippe in interiorem Iudaeam. Ipsum insinuat, quod statim dicitur, Philisthaeos « instruxisse aciem », utique priores, et proelium esse late diffusum » (Hebr.), loco sc. ab ipsis selecto, quo equitatu et curribus, quibus praepollebant, libere uti possent. Melius igitur fortasse vertes: Porro Philisthaei castrametati fuerant in Aphee.

v. 2 « *Et instruxerunt aciem contra Israel. Inito autem certamine,*

non inveniri, qui inferiori forte satisfecissent. Heli quoque ob lenitatem reprobo opponit exemplum Levi (seu potius filiorum Levi) Ex. 32, 28 sq. et Phinees Num. 25, 7-13, qui ob zelum punientiorum praeviarum sacerdotii primatum fuerant promeriti.

7) Strages atque victoria ad Lapidem Adiutorii, Samuel ad iudicis munus evectus 3, 19-7, 17.

Anc. — Cum alias notaverimus, animadversionibus de Samuelis incremento et ministerio novas introduci paragraphos (cf. 2, 11. 21. 26; 3, 1), etiam a 3, 19 ob eandem rationem novum ordinur caput narrationis. Cuius summa haec est. Hebraei a Samuele ad proelium contra Philisthaeos evocati infeliciter primum dimicavere, dein temere accersita arca misere caesi sunt; cuius cladis accepto nuntio Heli subita morte opprimitur 3, 19-4, 22. Arca in Philisthaeam asportata variis Philisthaeos affectu plagis, quare illi eius in Iudaeam reducendae consilium iniere; arca, Bethsaniarum primum ultra praesumptionem, in Cariathiarim tandem substitit 5, 1-7, 1. Viginti annis post Samuel populum meliora sapientem Maspham convocat, iudicis officium suscipit, Philisthaeos fundit 7, 2-12. Narrationem 7, 13-17 concludit brevis conspectus administrati a Samuele iudicis officii.

v. 19 « *Crevit autem Samuel, et Dominus erat cum eo, et non cecidit ex omnibus verbis eius in terram* ». Hebr. Syr. לֹא־נָפְלָה pro לֹא־נָפְלָה non sivit cadere, sc. Dominus. Ps. Hier.: « quidquid prophetabat, rebus gestis demonstrabatur ». Illic simul liquet, sermonem Domini non iam fuisse rarum, Verbum de ore procedit, non ut cadat in terram, sed ut penetret in mentes et corda audientium. Verbum propheticum cadit in terram, quando non impletur, quia tum nihil confert ad auctoritatem prophetiae in mentibus et cordibus audientium firmandam. Hoc sensu Samuelis verba nequaquam cecidisse in terram, ostendit v. 20 « *Et cognovit universus Israel a Dan usque Bersabee, quod fidelis Samuel propheta esset Domini* ». Dan, civitas in extrema terra sancta ad septentrionem sita, prope unum ex Iordanis fontibus, cf. Ios. 19, 47; Bersabee, in extremitate meridionali sita, in via quae ducit Hebrone in Aegyptum, cf. Gen. 21, 31; Ios. 19, 2; expressio « a Dan usque Bersabee » iam habetur Iud. 20, 1 ad denotandam terrae sanctae universitatem. Hebr. quod confirmatus esset Samuel in prophetam Domino; non una alterave prophetia illi revelabatur, sed munus propheticum permanentiter ipse receperat. v. 21 « *Et addidit Dominus, ut appareret in Silo, quoniam revelatus fuerat Dominus Samueli in Silo, iuxta verbum Domini* ». Hebr.

melius vertes in sermone Domini: « Sermone cum illo habuit, verba sua in eius aures dedit » (*Calm.*); apparitionibus oralis revelatio iungebatur. Sed cur quoniam? Sanct.: « Quoniam Deus in Silo primum Samueli apparere coepit, ibidem postea saepius apparuit »; et addit Lap.: « ob sanctitatem tum Samuelis, tum arcae foederis, quae erat in Silo ». Resumpta semel manifestationum serie, quam ob scelera filiorum Heli intermiserat, iam non erat, cur ab ea rursus desisteret; idque fortasse eo minus, quod, illa prima manifestatione divulgata, homines cooperant cum magna fiducia ad Samuelem pro oraculis recurrere, quam fiduciam Deus hieratis revelationibus remuneratus est. Potest tamen etiam cum Keil intelligi, non causale sed explicativum: « Et apparuit Dominus iterato in Silo; nam revelabatur Dominus Samueli in Silo in verbo Domini ». — Ceterum propheticum Samuelis ministerium ideo maxime h. l. universim describitur, ut viam sternat narrando bello, quod movente propheta in Philisthaeos est susceptum.

« *Et evenit sermo Samuelis universo Israeli* ». Cap. IV v. 1 « *Et factum est in diebus illis, convenerunt Philisthaei in pugnam, et egressus est Israel obviam Philisthaei in proelium* ». Verba uncinis inclusa desunt in Hebr. Chald. Syr., et primitus etiam desunt in Vulg. (Verc.): ergo omittenda. LXX Syr. primum incensum ad priora trahunt, Hebr. Chald. et primitus Vulg. verius ad sequentia: Et factus est (una aliqua vice) sermo Samuelis ad universum Israel (iubentis eos egredi contra Philisthaei), et egressus est Israel obviam Philisthaei in proelium. « *Et castrametatus est iuxta Lapidem Adiutorii* », Eben ha ezer, h. l. proleptica sic appellatum, nomen enim nactus est ex posteriori victoria 7, 12. « *Porro Philisthaei venerunt in Aphee* ». Loci plures Aphee seu castelli etymo designabantur. Nostrum Aphee haud procul aberat a Lapide Adiutorii, qui 7, 12 situs erat « inter Masphath et inter Sen ». Sen alias non memoratur et est dubiae lectionis nomen. Loci nonnulli Maspha seu castellum montanum appellabantur. Hic absque dubio intelligitur Maspha Benjamin, duabus horis distans a Ierusalem et semihora a Gibeon, locus nunc Nebi Samvil dictus. Cf. 1 Mach. 3, 46: « *Et venerunt in Maspha contra Ierusalem, quia locus orationis erat in Maspha ante in Israel* ». — Iam locus, ubi Philisthaei castra fixerant, demonstrat, eos in hoc bello fuisse aggressores (*Calm.*); penetraverant quippe in interiorem Iudaeam. Ipsum insinuat, quod statim dicitur, Philisthaeos « instruxisse aciem », utique priores, et proelium esse late diffusum » (Hebr.), loco sc. ab ipsis selecto, quo equitatu et curribus, quibus praepollebant, libere uti possent. Melius igitur fortasse vertes: Porro Philisthaei castrametati fuerant in Aphee.

v. 2 « *Et instruxerunt aciem contra Israel. Inito autem certamine,*

terga vertit Israel Philisthaeis; et caesa sunt in illo certamine passim per agros quasi quatuor millia virorum. Quare hac strage non est sublata Samuelis propheta auctoritas? quia illa prioribus eventibus fuerat firmiter stabilita; insuper meminisse poterant Hebraei Iud. 20, 48-25 alterum existisse exemplum cladis post vadecinium saeculae. Quae verba h. l. *Vulg.* vertit *in illo certamine*, eadem 2 Reg. 5, 18, 22; 1 Par. 14, 9, 13 vertit *diffusum est proelium*. Sequentia in reliquis textibus ita habent *et contritus est Israel... et percussus sunt in acie, non in certamine*; sed cum in acie minus quadrat *Vulg.* *terga vertit*, v. 3 *Et reversus est populus ad castra, dixeruntque maiores natu de Israel: Quare percussit nos Dominus hodie coram Philisthaeis?*

Or. (17, 42): « Notandum, sine causa nunquam victum fuisse Israel: propterea etiam causam requirebam. Domino etiam iuste adscribitur, tum quia non nisi eo permittente, sine volente fieri potuit, tum quia Domini prophetae hortatu pugnam susceperunt. Vera propositio questionis responsio, fuisse agnitionem propter peccatorum, speciatim profanationis cultus divini: sed permisit Deus hanc causam culpabiliter ignorari, ut et poenam sumeret admissae profanationis, et iudicium domini Heli praesentiatum acta compleret. Seniores igitur, interna cladis ratione ignorata, statuerunt exteriorem quandam protectionem adhibere, ipsas arcae praesentiam. — Ceteram disce artis militaris apud Israelitas eo tempore simplicitatem: nullo ex officio constituto imperatore, tota rei gerendae auctoritas penes seniores erat, multiplex experientia commendatos (*Calm.*).

« Afferamus ad nos de Silo arcam foederis Domini, et veniat in medium nostri, ut salvet nos de manu inimicorum nostrorum ». Foedus Dominus pepigerat per Moysen Deut. 5, 28 sq.; 29, 1 sqq., quod non nisi complementum erat foederis cum Abraham inito Gen. 15, 18: « Semini tuo dabo terram hanc a fluvio Aegypti usque ad fluvium magnum Euphraten ». Cf. Ex. 6, 4; Deut. 6, 10. Promiserat etiam multoties se auxilio futurum Israeli contra inimicos. Speciatim de propitiatorio, quod erat supra arcam, atque de medio duorum Cherubim promiserat, se responsa daturum Ex. 25, 22 + cf. 33, 7. « Arcam foederis habebant, neque immerito, Hebraei tanquam certum quoddam pignus divinae praesentiae ac protectionis. Experti norant, victorias se arca praesente retulisse (cf. Ios. 6, 4); amisisse autem, cum se ab illa removerant (Num. 14, 44 sq.) ... Accedebat in ista menti persuasio, Deum ipsum inter victos referendum fore, siquidem contingeret, ut Philisthaei arca praesente vincerent » (*Calm.*). Foedus tamen et promissiones conditionatae erant; seniores, conditione neglecta promissioni adherentes, rei fuere praesumptionis. Cf. *Duguet*, v. 4 *« Minus ergo populus in Silo et tulerunt inde arcam foederis Domini exercituum, sedentis super Cherubim »*. Seniorum placitum acclamatione populi sancitum est; missi, qui

primum Heli consensum obtinerent, dein desiderata executioni mandarent. Premitum veluti tripudiantis processions exprimit emulatae voces « arcam foederis Domini exercituum, sedentis super Cherubim ». De hac siquidem dictum fuerat Ex. 25, 22: « Inde praecipiam et loquar ad te supra propitiatorium ac de medio duorum Cherubim, qui erunt super arcam testimonii, cuncta quae mandabo per te filiis Israel ».

« Erantque duo filii Heli cum arca foederis Dei, Ophni et Phinees ». *Hebr.* *Chald.* *Syr.* *erantque ibi*, quae vox fortasse ex simili textu 1, 3 irrepsit; non ibi i. e. in Silo adfuisse, sed inde cum arca profectos esse filios Heli, sacer textus nos edacere vult. — Et processioni intererat huius narrationis auctor Samuel propheta. Cernebat arcam, audiebat tripudia, contuebatur prope ipsam arcam, velut atram nebulam caelo aspersam sereno, filiorum Heli devota capita. Haud otiosa filiorum Heli iterata mentio. Ascendit Eleana 1, 3 benedictionem domui suae impetraturus; adsunt filii Heli, maledictionem domui paternae cumulant. Ministrat puer Samuel coram Domino 2, 11 sqq.; adsunt filii Heli sacrificia profanantes. Ad vocem Samuelis 3, 21 egreditur populus et castra figit in loco, ubi ex divinae providentiae decreto Philisthaeorum strages reapse, licet serius 7, 12 sq., complenda est; filii Heli de nomine prius placando haudquaquam solliciti, veluti inter arcam et populum, inter prophetiam et impletionem se intrudunt, et causa sunt ingentis cladis in eo loco victoriam anticipantis. Disce, quantum plebi christianae officium nequam sacerdos.

v. 3 *« Cumque venisset arca foederis Domini in castra, vociferatus est omnis Israel clamore grandi, et personavit terra »*, v. 6 *« Et audierunt Philisthaei vocem clamoris dixeruntque: Quoniam est haec vox clamoris magni in castris Hebraeorum? Et cognoverunt, quod arca Domini venisset in castra »*, v. 7 *« Timueruntque Philisthaei dicentes: Venit Deus in castra. Et ingemuerunt dicentes »*; v. 8 *« Vanus nobis, non enim fuit tanta exultatio heri et nudius tertius »*, i. e. antehac; « hoc nobis. Quis nos salvabit de manu deorum sublimium istorum? Illi sunt dii, qui percuesserunt Aegyptum omni plaga in deserto ». Quomodo dicuntur Aegyptii plagis esse affecti in deserto, cum id obtigerit in Aegypto et in mari rubro? Dicat, verba referri Philisthaeorum, qui, quo loco illa portenta obtigerint, non ita accurate meminissent (*Sanet.*). Ceterum adverte, LXX *Syr.* legere *et in deserto*, quae quidem claudicat constructio; *Chald.* et *Arab.* habere *et fecit mirabilia in deserto*, quam lectionem praefert *Houb.* Quae Arabis cum *Chald.* concordia tanto maius habet pondus, quod versionem arab. constat non ex *Chald.* sed ex *Syr.* derivari; unde probabile fit, Syrum etiam primitivum Chaldaeanum legisse, eiusque lectionis vestigium in illo et Syri et LXX conspici.

Philisthaei de Hebraeorum numine loquuntur numero plurali: deos numero plures ipsi colebant; norant praeterea Aegyptiorum arcas sacras, arcae foederis perquam similes, in quibus, ut plurimum, idola plura representarentur, ipsique genii alati, Cherubim partes agentes, pro diis haberentur. Similes arcas sacras, praeter alios finitimos populos, etiam Philisthaeos habuisse, veri simillimum est. *Sublime* Hebraeorum deos non inepte *Sancti* dici suggerit, quasi montanos, quod Iudaei tant tractus montanos, Philisthaei planitiem obtinerent; et citat 3 Reg. 20, 23: « Dii montium sunt dii eorum, ideo superaverunt nos; sed melius est, ut pugnentis contra eos in caespitibus, et obtinebimus eos ».

v. 9 « *Confortamini et estote viri, Philisthim, ne serviatis Hebraeis, sicut et illi servierunt vobis; confortamini et bellate* ». Initio supplet *Cley*. « inquebant ali ». Planius res ita explicatur. Sacer auctor nobis Philisthaeorum sensu et verba compendio tantum exhibet. Primus affectus fuit timoris, incassum restituros suggerentis. Mox autem percellat animos cogitatio, se ita certissime in serviutem redactum iri Hebraeorum, suorum antehac servorum. Quae intolerabilis cogitatio Philisthaeorum superbiam ad desperationem provocavit. v. 10 « *Pugnaverunt ergo Philisthim, et caesus est Israel, et fugit unusquisque in tabernaculum suum, et facta est plaga magna nimis, et ceciderunt de Israel triginta millia pedum* ». Hebraeorum exercitus caesorum quatuor millia v. 2 facile tulit, dum triginta millium caedes effecit plagam magnam nimis; videtur igitur ab initio exercitus saltem sexaginta quatuor millia numerasse. Equitatu videntur Israelitae carnisse. Adverte rursus strategiae tum temporis simplicitatem: nullo constituto duce, de clade quisque in propriam aufugiebat domum. v. 11 « *Et arca Dei capta est, duo quoque filii Heli mortui sunt, Ophni et Phinees* ». *Inquet* (ad v. 4): « Aeterno decreto statuerat Deus, ut Ophni et Phinees, in publicam sacrilegiorum reparationem, occiderentur manibus circumcisorum, in ipso arcae, quam profanaverant, et populi, quem scandalizaverant, conspectu ».

v. 12 « *Currens autem vir de Benjamin ex acie, venit in Silo in die illa, scissa veste et conspersus pulvere caput* ». Signa haec erant luctus, maxime in caede vel afflictione carorum; inter alios multos locos cf. Ios. 7, 6; 2 Reg. 1, 2; Iob 2, 12; Lev. 10, 6. v. 13 « *Cumque ille venisset, Heli sedebat super sellam contra viam spectans* ». Ita *Masor. Vulg.*; licet etiam cum *Keil* voces ita separare « a parte viae, spectans ». Nonnulla difficultatem faciunt. Primum, quod Heli caecus spectare dicitur; quare *Houb.* vocem putat significare « habitum prospectantis, seu vultus eo prospectantis, unde aliquod novi adveniret, non ipsum prospectum »; et *Bukentopius* (apud *Ver.*) censet, Heli « aliquoties spectasse, praesertim moraliter ». Sed planior solutio ea est, fuisse Heli non caecum

sed caecitientem (cf. dicta ad v. 2), ideoque bene potuisse spectare (*Clair*). — *Hebr.* legit כַּעֲבֵרָה יָדָהּ כִּי (nam *keri* כִּי nullasuffragator auctoritas); *LXX iuxta portam, spectans viam*; *Chald.* e regione viae portae spectans, apud quos vox *porta* ex v. 18 videtur irrepisse; *Syr. iuxta viam, et expectabat*. Hinc patet *LXX Chald. Syr.* voci sensum *iuxta* tribuisse, sive cum *Hebr.* legerint absolutum כִּי, sive ante illud legerint כַּח (19, 3), vel כַּח (2 Reg. 18, 4), vel כִּי (Iob 1, 14; Iud, 41, 26), cum omnibus enim hisce particulis כִּי induit significationem e regione, *iuxta*. *Vulg.* iungens cum sequenti voce non potuit scribere: *iuxta viam spectans*; scripsit igitur non inepte *contra viam spectans*. — Tandem admirationem habet, quod כִּי careat articulo, cum tamen determinata via intelligatur; adde, participium *spectans* extremae sententiae agglutinatum non esse ex indole linguae *hebr.* Difficultatem facit tolles sola punctorum *hebr.* mutatione: *iuxta viam Masphae*. Pugnae locus prope *Maspha* erat; unde, qui nuntii essent avidi, prope portam urbis *Silo*, quae *Maspha* ducebat, consederant.

« *Erat enim cor eius pavens pro arca Dei* ». Laudat Heli de arca sollicitudinem *Sacy*, cuius periculo magis, quam populi et filiorum, moveretur, quae sola totam eius mentem occuparet; dum *J. H. Michelis* (apud *Keil*) cum affirmat confuso magnae cuiusdam calamitatis angore esse oppressum, ob arcam « sine iussu divino et sanctuario » dimissam. « *Vir autem ille, postquam ingressus est, nuntiavit urbi; et ululavit omnis civitas* ». v. 14 « *Et audivit Heli sonitum clamoris dicitque: quis est hic sonitus tumultus huius? At ille festinavit et venit et nuntiavit Heli* ». Perperam ex his post *Tir.* concludit *Calm.*, Heli ad ostium tabernaculi, non urbis, consedisso et nuntio per mediam civitatem eundem fuisse, ut ad Heli perveniret. Mirum profecto esset, Heli nuntii pereupidum eo loco consedisso, qui a nuntii adventu esset remotissimus. Rem ita compone. Ut nullus in exercitu ex officio constitutus fuerat, ita nullus fuerat missus nuntius, sed qui prius de clade *Silantem* perveniret, partes suscepit nuntiandae cladis, non huic vel illi, non pontifici, sed universis. Erat iam Heli, quod per se patet, non solum caecitens, sed etiam surdaster, unde verba praeterfugientis nuntii non intellexit. Percepit vero subsequutum multorum ululatum, saltem per modum sonitus cuiusdam seu fremitus; ipsoque sciscitante, nuntius ad pontificis sellam revocatus est. Cf. *Sanct.* v. 13 « *Heli autem erat nonaginta et octo annorum, et oculi eius caligaverant, et videre non poterat* ». *Caligaverant* seu riguerant (*Hebr.*) effectus amarosis, quae provecata aetate paralysin nervi optici consequitur (*Keil*). Verba ponuntur ad explicandam nuntii verba « Ego sum, qui veni de proelio »; nisi enim caecitens fuisset Heli, nuntii adventum suis ipse oculis per-

spexisset (Wellh.). — Octo soli LXX omitunt, etiam Ios. habet. Pro nonaginta Syr. septuaginta, confundens 3 cum 2. Ergo lectio nonaginta et octo genuina est. Sane, qui nobis describitur Heli, cenenario propinquier est quam octogenario.

v. 16 « Et dixit ad Heli: Ego sum, qui veni de proelio, et ego, qui de acie fugi hodie ». Quae verba simul fidem faciunt nuntio, quod sit testis immediatus rerum recens aetatum. « Cui ille ait: Quid actum est, fili mi? » v. 17 « Respondens autem ille, qui nuntiabat: Fugit, inquit, Israel coram Philistiim, et insuper (Hebr.) « ruina magna facta est in populo; insuper et duo filii tui mortui sunt, Ophni et Phinees, et arca Dei capta est ». v. 18 « Cumque ille nominasset arcam Dei, cecidit de sella retrorsum iuxta ostium, et fractis cervicibus » — spiritum vertunt LXX Chald. — « mortuus est. Senex enim erat vir et grandaeus, et ipse iudicavit Israel quadraginta annis ». Grandaeus sola Vulg., reliqui gravis. Duplex datur ratio, cur lapsus e sella exitialis fuerit: prima viri aetas, vel huius concussioni ferendae impar; altera corporis seu potius singulorum membrorum gravitas seu rigiditas (Furst), quae temperari lapsum prohibuerit. — Quadraginta omnes, etiam Ios., praeter LXX viginti, commutantes 3 cum 2. Vix est credibile, Heli anno aetatis septagesimo octavo ad iudicis officium esse assumptum (Thea.).

Tulit proelii, tulit filiorum, non tulit arcae iacturam pontifex (Duguet), de arca unica sollicitus. Si propriae domus ruina causa fuisset primaria doloris, curruisset Heli audita duorum filiorum una die nece, quae ex 2, 34 signum erat divinitus provisum eius ruinae. Quid vero in arcae iactura pontificem tantopere percudit? Factum ipsum omni expectatione, uti videtur, atrocius; ex facto confirmata conscientia arcae per nefas a se in castra dimissae; tandem ex his subortus angor, ne arca, visibili divinae protectionis pignore, sublata iam mala longe graviora populo ingruerent. Meminit h. l. Sanct. gentiliū persuasionis, « incolumen civitatem aliquam esse non posse, si deos, quos habebat tutelares, aut excessisse sponte aut esse ablatos ab hoste confisisset ». Cave tamen ne hanc ideam exaggerans, Heli supersitionis ream facias. — Interpretis non est, de salute Heli disputare. Adverte tamen, eius a Samuele mortem cum sensu pietatis, non horrore, describi. Arcae sollicitudo fidem arguit, verba 3, 18 resignationem.

v. 19 « Nurus autem eius, uxor Phinees, praegnanis erat vicinaque partui, et audito nuntio, quod capta esset arca Dei, et mortuus esset socer suus et vir suus, incurravit se et peperit: irruerant enim in eam dolores subiti ». Reliqui dolores eius. Nota ordinem, quo huic mulieri calamitates nuntiantur: ultima nuntiatur mariti nex, quae uxori partui proximae supposebatur fore acerbissima. Ipsi tamen gloria Israel

pro marito cordi erat. v. 20 « In ipso autem momento mortis eius », ut ei levamen quoddam praerberent ex comperta nativitate prolis virilis, « dixerunt ei, quae stabant circa eam: Ne timeas, quia filium peperisti. Quae non respondit eis neque animadvertit ». Admirare mulieris fidem, praer dolore amissae arcae non advertentis pueri nativitatem, mulieri Israeliticae iam exoptatam. v. 21 « Et vocavit puerum Ichabod », i. e. non gloria, « dicens: Translata est gloria de Israel, quia capta est arca Dei, et pro socio suo et pro viro suo ».

Ultima verba non esse mulieris, sed sacri auctoris, ex suffixis patet. Cum *Mals. Houb. Vere.* etiam verba quia capta est arca Dei sacro auctori tribuimus, sicut *Sa. Ner.* correspondentia verba v. 22 « eo quod esset arca Dei » eidem tribuunt; eandemque fuisse *Hebr.* mentem, ex coniunctivo esse liquet. Idem suadet identius constructionis hebr.: « ob capturam arcae Dei et ob socerum eius et maritum eius »; neque putandum est, mulierem extremam iam spiritum agentem explicatio-nibus indulsisse, quibus neutiquam opus esset. — Sed *Houb.* censet, verba « et pro socio suo et pro viro suo » et textu esse eliminanda, puerum quippe non esse vocatum Ichabod ob patris et avunculi interitum, neque hos gloriam fuisse Israel. Respondeo, essentiali utique gloriae ablationem in arcae iactura constituisse, eius autem accidentale quoddam complementum reperiri in trium virorum, qui in ordine sacerdotii essent primi, simultaneo interitu. Vel dicas cum *Gata.*: « Ambo (viri) privata erant mulieris illius gloria, uti arca communis totius Israelis et privata familiae ipsius ». Ceterum non necessario ipsa iam mulier nomine Ichabod iacturam mariti et soceri exprimere intendebat; sufficit, alios posthac eam significationem adhaeruisse. — Quod attinet derivationem nominis Ichabod, obicit *Ewald* (*Geschichte des Volkes Israel* II. 582, Göttingen 1865) nomina Ithamar et similia non derivari a negatione ים: quia *Furst* primam egrum nominum partem contractam affirmat ים (י); ergo similem suspicantur fuisse nominis Ichabod derivationem, alteramque ים, 21 nominis sorius eidem esse affixam. Verum esse affixam in ipso partu discrete affirmat *Leibor*, cuius deserendi nulla apparet ratio. Nomina ex negatione et substantivo composita non fuisse ab indole linguae hebr. aliena, suadet *Os.* 1, 6, 9. Dein negatio ים vel יא primatus eadem est atque particula interrogativa ים, « ubi »: nomina autem, quorum pars sit particula aliqua interrogativa, e. g. ים, habes sat multa. Ceterum si lubet fingere, matrem gravidam ad instar nominum Ithamar etc. extogitasse pro filio nascituro nomen Ichabod i. e. « pater gloriae », sed accepto clausi nuntio plerum nomen, licet minus abrie, ex negatione explicasse « non gloria », id salvo textu fieri poterit.

v. 22 « Et ait: Translata est gloria ab Israel, eo quod capta esset arca Dei ».

Cap. V. Iam arcam in Philisthaeorum fines comitatur narratio. v. 4 « Philistiim autem tulerunt arcam Dei, et apportaverunt eam a Lapid Aditivit in Azotum ». Non quod ea civitas propinquier esset, nam Geth utique propius aberat, sed quod eo tempore esset caput pentapoleos: Azotus, Gaza, Ascalon, Geth, Accaron (6, 17). Ios. 13, 3 civitates eodem ordine recensebantur, solum Gaza Azoto anteponebatur. Ier. 23, 20, quo tempore Geth evaserat civitas omnino iudaica, ordo hic est:

«Ascaloni et Gazae et Accaron et reliquis Azoti». v. 2 «*Tulerantque Philistinim arcam Dei*», — non caret effectu repetito verborum experimentum eventum, Hebraeis tam inopinatum et creditu difficilem — «*et intulerunt eam in templum Dagon, et statuerunt eam iuxta Dagon*». Tum qua trophaeum (*Ios. Theodoret.*), «*ut eum (Dagonem) hoc dono honorarent*» (*Aug. de Civ. Dei 17. 4*); tum quia alius praeter fanum locus excoipiendo numine, cuius *A. 7* sq. reverentia Philisthaei teneretur, dignus minime videretur (*Menoch.*). In arca erant tabulae mandatorum, quorum primum aiebat: «*Non habebis deos alienos coram me*». Dagon numen erat praecipuum Philisthaeorum, cuius celeberrima templa erant Gazae (*Iud. 16. 23*) et Azoti (*h. l. et 1 Mach. 10. 83; 11. 4*). Eundem colebant Phoenices, Assyrii, Babilonii. In quorum monumentis representatur hominis habens caput, brachia et pectus, a pectore desinens in piscem; quandoque totus humana specie representatur, piscis caput tibiae instar indutus, piscis reliquo corpore a tergo ad renes usque vel ad pedes dependente. v. 3 «*Cuiusque surrexissent dilectulo Azotii altera die, ecce Dagon iacebat pronus in terra ante arcam Domini*». *Ios.* «*iaceus specie adorantis arcam*»; *Mar.* «*ut indicetur reverentia idoli erga arcam*». *Rup.*: «*Grande spectaculum, grande miraculum! Translata ab Israel gloria Domini, capta ab Allophylis arca Domini, victoriam de victoribus versa vice exigit, primumque in deum ipsorum Dagon, deinde et super homines aggravantur manus Domini*». Eo Azotii facto utique inculcabatur Dagonis comparatione Dei Hebraeorum inferioritas; quam agnoscere nolentes Azotii, factum casui vel ignotae causae attribuerunt. «*Et tulerunt Dagon et restituerunt eum in locum suum*». v. 4 «*Rursusque mane die altera consurgentes, invenerunt Dagon iacentem super faciem suam in terra coram arca Domini; caput autem Dagon et duae palmae manuum eius abscessae erant super limen*». Quo facto demonstrabatur Dagon non tantum inferiorem esse Deo Hebraeorum, sed ab eodem penitus contritum iri.

In fine v. 3 appendunt LXX totam priorem partem v. 6, et alias etiam in hoc capite ab Hebr. differunt, ubi *cf. Woll.* — *Then.* eventum v. 4 narratum putat posse explicari naturaliter: agi de limine non templi, sed angustioris cellae, in qua idolum servaretur; facie potuisse, lapsa et confracta statua, manus et caput in limine consistere. At quomodo secundum leges dynamis explicat *Then.* statu corruente prona coram arca, potuisse caput et ambas manus in limen devolvi (*Clair*)? Caput et manus non dicuntur fractae, sed abscessae. Agitur de limine, quod non solum sacerdotibus, sed alii bene multi transgredi consueverant, sc. omnes, qui ingrediebant domum Dagon (v. 5): atqui quidem Dagon est templum, non sola cella. Tandem, si lapsus statuae adscribitur causae naturali, quaenam tandem illa causa est, et cur non arca una corruerit?

v. 5 «*Porro Dagon solus truncus remanserat in loco suo*». Dele in

loco suo; non est verum, neque alii textus habent. *Maly.*: «*tantum Dagon in se i. e. in forma piscis remansit*», «*reliquum corpus sine capite et manibus*» (*Sa*); «*in ipso idolo non remansit nisi Dagon i. e. figura piscis*» (*Caj.*).

Hebr. דגון נשאר, tantummodo Dagon remanserat in eo, ubi LXX ignotum sibi קרן per עצה reddiderunt, appensa terminatio graeca. *Ianui* (ap. Ananiam) דגון h. l. appellative; «*solum quod referebat piscem, remanserat in eo*», i. e. truncus. *Woll.* eiusdem vocis † putat esse ortam reduplicacione sequentis ד, et legit דגד: «*solum piscis eius remanserat in eo*» ergo pars pisciformis, truncus. *Then.* suspiciatur, ante Dagon excidisse vocem דג: «*solum piscis Dagon remanserat in eo*». Irritam virorum eruditissimorum piscationem! In vivis utique corporibus atque in statuis artificiosius sculptis caput pars est potissima, qua orbatus truncus nomine careat. At in idolis rudo fabricatis Philisthaeorum, us maxime quae notas distinctivas in truncis exhiberent, truncus pars erat potissima atque idoli nomen sibi vindicabat. Truncus pisciformis erat Dagon, licet capite manibusque careret.

«*Propter hanc causam non calcant sacerdotes Dagon et omnes, qui ingrediuntur templum eius, super limen Dagon in Azoto usque in hodiernum diem*».

v. 6 «*Aggravata est autem manus Domini super Azotios, et demolitus est eos, et percussit in secretiori parte natium, Azotum, et fines eius*». *Verte et percussit eos mariscis, Azotum et fines eius. Est.* (ad 6, 11): «*Hoc ipsum ad gloriam Dei Israel spectabat, quod hostes populi eius arcam Dei captivam apud se tenentes, foedo morbo in secretiori parte natium percussi sint, nec prius inde liberati, quam ipsam arcam remitterent cum muneribus, quibus illam suam percussorem morboque feciditatem confiterentur*». *Theodoret.*: «*Ideo sedis mortui passi sunt, quia arcam divinum impie locaverant apud falsi nominis deum*».

עפל (etiam Deut. 28, 27) est tumor aliquis seu bubo, cum ex etymologia, tum ex eo, quod sit exterior aliqua corporis affectio, quae anathemate auro representari solet, *cf. 6, 5. Pro* עפל 6, 11. 17 scribitur שער, eandemque vocem constanter *heri* suggerit: «*sive hoc vocabulum honestius videbatur, sive, quod praefero, astutius erit et facilius intellecta*» (*Gez. Thesaur. p. 559*). Interpretos vero omnes intelligunt de morbo aliquo pulicem affectente; qualem de ipso pulice, sed obstat Deut. 28, 27, illud inter oleera et scabies reconcens. *Symni* veritè diarrhoeam, sed num haec anathemate representari potest? Ergo rectius *Ag. tumorum, Vulg. v. 9* prominentes extoles, *Gez. mariscis haemorrhoidales*, quae quandoque in piri formam excrescunt et facillime imitatione aliqua exprimi poterunt.

(«*Et ebullierunt villae et agri in medio regionis illius, et nati sunt mures, et facta est confusio mortis magnae in civitate*».) Haec verba ex LXX, apud quos solos exstabant, post Hier. in Vulg. esse transumpta, multis ostendit *Vere.*: sunt ea glossa primitus textui adscripta, ad explicandum quod 6, 5 de maribus traditur. v. 7 «*Videntes autem viri*

Azotii huiusmodi plagam, dixerunt: Non maneat arca Dei Israel apud nos, quoniam dura est manus eius super nos et super Dagon domum nostram v. v. 8 « Et mittentes congregaverunt omnes satrapas Philistinorum ad se et dixerunt: Quid faciemus de arca Dei Israel? » Ex hoc inter alia licebit inferre, Azotios tum principatum pentapoleos obtinuisse. Reguli Philisthaeorum mox communi appellatione ׀ׁ designantur, mox speciali appellatione ׀ׁ. « Responderuntque Gethaei: Circumducatur arca Dei Israel. Et circumduserunt arcam Dei Israel ». Ex textu et accentu hebr., ex Chald. Syr. clare patet, voces aliter esse iungendas: Responderuntque (reguli): In Geth traducatur arca Dei Israel. Et traduxerunt arcam Dei Israel, sc. in Geth. Ita Vatabl. Mar. Houb. Amam.

LXX Responderuntque Gethaei: Traducatur arca Dei Israel ad nos. At haec lectio veri dissimilima est. Primum Azotii sui honoris esse duxerant, arcae trophaeum in suam urbem recondere. Ubi vero constitit, arcae detentionem plagis puniri, nemo certe sibi sinistram recipiendo arcae honorem sponte expulsi: sed reguli tres potentiores: Azotus, Gazarus, Ascalonia, effecerant, ut civitates minus potentes, petrum Geth, inde Accaron, arcam recipere cogerentur. Quoad Geth cf. 29, 3 sqq., unde liquet regem Geth vinctum inter Philisthaeos auctoritate poluisse.

v. 9 « Illis autem circumducentibus eam, fiebat manus Domini per singulas civitates » — reliqui omnes « per civitatem », sc. Geth — « interfectionis magnae nimis, et percutiebat viros (viniuscuiusque) urbis a parvo usque ad maiorem, et computrescebant prominentes celatae eorum, (Interuntque Gethaei consilium, et fecerunt sibi sedes pellicaeus.) Ultima rursus sententia ex LXX post Hier. in Vulg. transivit (Verc.).

Computrescebant: quomodo hanc verbo ׀ׁ affixerit significationem Hier., non video; fortasse ex Ar. desumpsit ׀ׁ. Genuina vocis significatio est obsecunditae sunt (Syr.), sed h. l. parum quadrat. Chald. LXX percussit; alteram eiusdem vocis versionem dant LXX fecerunt, cumque ita indeterminatam, ut valeat LXX sensum vocis intuisse (Welh.). Ges. Föret. ruptae sunt, recurrentes ad radicem arab. aliquam.

v. 10 « Miserunt ergo arcam Dei in Accaron », forlasse prius iterum coacto regulorum concilio. « Cumque venisset arca Dei in Accaron, exclamaverunt Accaronitae dicentes: Adduxerunt ad nos arcam Dei Israel, ut interficiat nos et populum nostrum ». v. 11 « Miserunt itaque et congregaverunt omnes satrapas Philistinorum, qui dixerant: » — Ita recte Vulg., videntur enim sequentia verba exprimere, non tam petium Accaronitarum, quam regulorum decretum affine illi, quod v. 8 enuntiabatur — « Dimitte arcam Dei Israel, et revertatur in locum suum, et non interficiat nos cum populo nostro ». v. 12 « Fiebat enim pavor mortis in singulis urbis, et gravissima valde manus Dei; viri

quoque, qui mortui non fuerant, percutiebantur in secretiori parte nativum, et ascendebat ululatus viniuscuiusque civitatis in coelum ». Quomodo textus LXX deformatus fuerit, explicat Welh. Pro in singulis urbis lege in tota urbe, pro viniuscuiusque civitatis lege civilitatis: tota sententia est de plaga Accaronitarum, quae videtur severior fuisse ceteris (Keil).

Cap. VI v. 1 « Fuit ergo arca Domini in regione Philistinorum septem mensibus ». « Cum arca tempore messis triticeae (v. 13) fuerit reducta, verisimile est, ad mensam novembrem gestum esse bellum, quo ad Philistinorum manus arca pervenit; nam ex eo ad triticam messem, quae in maii plerumque extremum tempus incurrit, septem interiecti sunt menses » (Sanct.). v. 2 « Et vocaverunt Philisthaei sacerdotes et divinos, dicentes: Quid faciemus de arca Domini? » Melius: Quid faciemus arcae? Quid de arca faciendum esset, 3, 11 communi regulorum consilio statutum fuerat; sed quomodo remittenda sit integra religione, quaeritur (Sanct. Calm.). « Indicate nobis, quomodo remittamus eam in locum suum ». Pro quomodo accuratius LXX in quo seu quocum; cf. Mich. 6, 6 (Hebr.): « Quocum festinus adstabo ante Dominum? » Supponunt Philisthaei, arcam sine donario non posse dimitti. Neque officias cum Then., ad quaestionem « quocum » non fuisse responsuros sacerdotes: « Nolite dimittere eam vacuum ». Nam, ut recte advertit Keil, ea verba non sunt integra sacerdotum responsio. Primum, civitatis verbis, approbant regulorum consilium de arca non dimittenda vacua; dein v. 3 ipsa donaria describunt. « Qui dixerunt: » v. 3 « Si remittitis arcam Dei Israel, nolite dimittere eam vacuum, sed quod debetis, reddite ei pro peccato », — Hebr. restituite ei piaculum pro peccato. Ei Then. intelligit Iehovae; melius arcae, quae secundum mentem Philisthaeorum unum cum Iehova erat nomen — « et tunc curabimini et sciatis, quare non recedat manus eius a vobis ».

LXX, cui fere consonat Chald.: Tunc curabimini et reconciliabitur vobis: quomodo non recedat manus eius a vobis? Standum textui recepto, ubi nexus logicus difficultatem parit. Cler., Keil.: Tam si (post datam oblationem) curabimini, manifestum fiet vobis, cur manus eius non recesserit a vobis, sc. quamlin arcam dedistis. Constructio admitti potest. Quam praefertur, quod ex v. 9 colligant, sacerdotes adhuc dubitasse, fuerintne marcae a Deo Israel officinae, an casu evenerint; non potuisse eis igitur h. l. absolute dicens tunc curabimini. Sed obitio solvitur, si supponamus, sacerdotes quidem, quis auctor plaga fuerit, omnino compertum ipsos habuisse, non tamen id aequum compertum esse regulis supposuisse. Quare h. l. ex propria mente absolute loquuntur tunc curabimini, v. 9 ex mente audientium dubitationem aliquam exprimit. Quae si attendantur, certe Vulg. versio tamquam plausior est praeferranda.

v. 4 « Qui dixerunt: Quid est, quod pro delicto reddere debeamus ei? Responderuntque illi: » v. 5 « Iuxta numerum provinciarum Philistinorum quinque aros aureos facietis et quinque mures aureos, quia plaga una fuit omnibus vobis et satrapis vestris ». Vobis pro illis (Hebr.) habent versiones omnes et codices hebr. plures; item omnes, contra *Vulg.*, legunt *intra numerum regularum, non provinciarum*. Datur ratio quarum oblationum numeri; vel quod mariscae non trium tantum, sed omnium urbium incolas affecerit, sed id praeter cap. 5 narrata supponitur, ubi trium tantum civitatum plaga recolitur; vel quod saltem murium infestatio, de qua statim, fuerit universalis; vel, quod verius est, quod strages, qua aliquae urbes affectae sint, totam affecerit nationem, cives et principes, sicut clades parti exercitus inflata totum exercitum afflicti. Quinque reguli deliberabant et consilium a sacerdotibus petebant; secundum eorum numerum quinarii anathematum solvendi erant. « *Facietisque similitudines aurorum vestrorum* » (Hebr. *mariscarum*), « *et similitudines murium, qui demoliti sunt terram, et dabitis Deo Israel gloriam, si forte relevet murum suam a vobis, et a diis vestris, et a terra vestra* ». Haec gloria constabat persolvendis piaculis, qua Dei Israel super Bagonem eminentia et peccatum detentione arcae commissum agnoscebatur (*Mar. Calm.*). Si forte spem hoc loco potius exprimit quam dubitationem.

Hic versus et v. 11. 18 unci sunt, in quibus criticae cogta mentio recurrit murium. Iam *Wellh.*, secutus *Hitzig* (*Urgeschichte der Philister* p. 201, *Geschichte des Volkes Israel* p. 125) censet murum fuisse symbolum ulceris pestiferi, itaque h. l. non esse nisi alteram representationem huius, quae Philisthaeos invaserat; s. textum non edicere, eorum agros eo tempore a muribus fuisse vastatos; verba autem « qui devastant regionem » idem sonare, ac « mures agrestes ». Verum nihil impedit, quinoms, sensui obvio insipientes, admittimus, inde ab adventu arcae, Philisthaeorum agros fuisse a muribus devastatos. Rege quoque advertit *Keil*, ipsum additamentum « qui devastant regionem », ad mures spectans, dum mariscae simili additamento careant, ostendens murium novam esse quandam plagam, in prioribus nondum narratam itaque hae populari additamento descriptam. Cur vero eius plagae in s. textu, criticae restaurato, nulla prius fiebat mentio? Narratores hebraei, sicut aliarum nationum narratores, non omnia semper illico explicant, sed aliquando quaedam serius supplent (*Ver.*). Verisimiliter etiam murium plagam, quippe quae in illis regionibus non ita raro recurrat, neque loco, in quo arca versaretur, circumscriberetur, a Philisthaeis primum arcae non est adscripta: unde neque priori narrationis parte referenda erat. — De additamentis LXX ad 5, 6 et 6, 1, quae post Hier. in *Vulg.* irreperunt et murium plagam fusiis enarrant, ita indicat *Wellh.*: « Ex una parte illa additamenta facillime concipiuntur esse suppleta a critico aliquo, qui eadem ratione, atque *Thenius* ad 5, 6, ratiocinabatur, et

suo quodque loco serius agglutinata fuisse perspicitur; ex altera parte sufficiens ratio, cur illa in Masor. textu singulis illis locis pariter excederint, excogitari nequaquam potest ». Ergo standum textui hebr. et *Vulg.* restituae.

v. 6 « Quare aggravatis » — melius *aggravetis*: non affirmatur factum, sed hypothesis statuitur — « corda vestra, sicut aggravavit Aegyptus et Pharaon cor suum? Nonne postquam percussus est, tunc dimisit eos et abierunt? » Quam hic vocem *Vulg.* vertit *percussus est*, alias vertit *illudere*, estque sensus *libidinem explere*, sive luxuria *Iud.* 19, 23, sive crudelitate *I Reg.* 31, 4; *Ier.* 38, 19. Argumentum sacerdotum hoc est: quid iuvat aggravare cor? Nonne Pharaon, postquam omnibus modis lacessivisset Hebraeos, ne Aegyptio excederent, tamen dimittere eorum actus est? « Volentes nolentesque tandem ad haec extrema cogemini » (*Calm.*). — Aggravant corda Philisthaei, dum aliquid eorum, quae iure postulatur, praestare renunt, dum aut arcam dimittere, aut cum condigno piaculo dimittere recusant.

Sensus secundum *Vulg.* sat planus est, subiectum Pharaon: Quid juvat Pharaonem aggravare cor et Hebraeos torquere? tandem coactus dimisit. *Hebr.* LXX *Chald.* subiectum mutant: Nonne postquam libidinem explerit (Pharaon), tunc dimiserunt eos (Aegyptii), et abierunt (Hebraei)? Forma verbi hebr., sola mutata punctatione a plurali in singularem transferri potest. Durius *Calm.* Deum subiectum introducit: « Nonne postquam indignationem explerit (Deus), dimiserunt eos etc.? » Tandem *Syr.* et, postquam indignationem explerant in illis nec dimiserunt eos, tamen abierunt. *Legebat* לָא יָצְאוּ לָא פְּרוּ הַיְהוּדִים לְפָנָיו הַיְהוּדִים, etiam hic sensuisset *plenus*.

v. 7 « Nunc ergo », abdicata omni cordis aggravatione, « *arripite* » lignum « *et facite plaustrum novum unum; et duas vaccae fetus, quibus non est impositum iugum, iungite in plastro, et recludite vitulos earum domi* ». *Est.*: « Hoc consilium, etsi ab idolorum sacerdotibus ac divinis datum, tamen instinctu Dei datum videtur, qui hoc modo voluit gloriam suam in reduenda arca manifestare; et comparat *Caiphas* de morte Christi prophetiam. — Plaustrum novo *2 Reg.* 6, 3 ab Israelitis arca deducitur; pullo, « super quem nemo adhuc hominum sedit » (*Marc.* 11, 2), *Christus* insidet; in monumento, « in quo nondum quisquam positus fuerat » (*Luc.* 23, 53), sepelitur. *Suinet.*: « Indignum putabant sacerdotes, si plaustrum portaret arcam Domini, quod rustico ministerio aut humanis commodis ante servierat.... Est itaque hoc divinae maiestati debitum, ne quid illi alienis usibus atritum offeratur, ne quid prius ex oblatio munere libarit humana commoditas ». Item vaccae requiruntur, nullo ante profano servitio mancipatae.

Fetas LXX reddit *πρωτογενεῖας*, recte quoad sensum, nam certe vaccae

nonnisi usque post primum partem iugo eximebantur. *Sanct.* : «*Es spectant sacerdotum consilia, ut explorent, an ab offenso Deo vel a naturali causa illam Palaestini plagam, aut illorum agri vastitatem accepissent. Quare illa proponunt documenta et signa, quae nunquam aut raro solet edere natura mortalium, ut illa a Deo potius quam a natura edita nemo non agnoscat. Difficile est, indomitas vaccae, quae neque cervicem iugo neque dorsum oneri subiecerant, iugum subire et plaustrum trahere, neque declinare de via, cum tamen neque cludarius regat aut stimulis adigat. Difficile est, cum libero vaccae progrediantur incesu, vitulorum amore et iterato saepius vagitu non revocari de medio cursu. Haec sane neque natura efficit, neque illo modo patitur nisi invita. Quare si id ultro, neque ab aliis instimulatae vaccae praestiterint, argumentum est prudentibus remque suis momentis explorantibus, divinum esse negotium, non humanum.*»

v. 8 «*Tolletisque arcam Domini et ponetis in plaustro, et vasa aurea, quae exsolvistis et pro delicto, ponetis in capsellam ad latus eius; et dimittite eam, ut vadat.*», v. 9 «*Et aspicietis; et siquidem per viam finium suorum*» — terrae Israel: idea est ethnica, diversa nomina statuens singulisque suos attribuens fines — «*ascenderit contra Bethsames, ipse fecit nobis hoc malum grande; sine autem minime, sciemus quia nequaquam manus eius tetigit nos, sed casu accidit.*», v. 10 «*Peccerunt ergo illi hoc modo, et tollentes duas vaccae, quae lactabant vitulos, inaxerunt ad plaustrum, vitulosque captum concluserunt domi.*», v. 11 «*Et posuerunt arcam Dei super plaustrum, et capsellam, quae habebat myres aureas et similitudines aeorum.*», v. 12 «*Ibant autem in directum vaccae, per viam quae ducit Bethsames, et itinere uno gradiabantur, pergentes et mugientes, et non declinabant neque ad dexteram neque ad sinistram. Sed et satrapae Philistinum sequebantur usque ad terminos Bethsames.*», *Ibant in directum: Hebr.* recta fecerunt in itinere, i. e. recta iter arripuerunt; agitur de itineris initio, dum *itinere uno gradiabantur* ad eundem continuationem refertur, et explicatur verbis *non declinabant etc.* Finem perseverabat iter, quod non declinarent neque ab itinere singulae, neque ambae a directione itineris semel arripita. *Theodoret.* : «*Plaustrum, quod a nullo homine regeratur, habebat arcam et onus et aurigam.*», *Sanct.* : «*Pergebant mugientes vaccae, quia mugientes adiebant vitulos et quasi suam orbitatem fugentes, quibus ipsae materno adtingebant affectu, et licet dolerent, pergebant tamen non intermisso gressu neque tantillum a directa via declinantes.*» — *Sacy.* : «*Arca, quae victa ingressa erat regionem Philistaeorum, triumphans revertitur, socum asportans in aureis vasis imagines horribilium plagarum, quibus Hebraeorum Deus eam gentem affecerat.*» — Bethsames, nunc Ain Schems, ubi via, quae ducit

ab Accaron Hierosolymam, intersectat viam quae ducit ab Emmaus Eleutheropolim. Urbs erat levitarum, in tribu Iuda sita Ios. 13, 40; 21, 16; 1 Par. 6, 59; ii igitur, quorum v. 13 fit mentio, levitae non erant longius accersendi, sed et ipsi Bethsamitae erant (*Sanct.*). Si advertas, ab Accaron usque Bethsames regulos Philisthaeorum comitatos esse arcam, tamquam per regionem ipsis subiectam, intelliges, quam arcis tum limitibus Hebraeorum respublica ad meridiem versus fuerit circumscripta.

v. 13 «*Porro Bethsamitae metebant triticum in valle*», circiter mense Maio. «*Et elevantes oculos suos, viderunt arcam et gavisi sunt, cum vidissent.*», v. 14 «*Et plaustrum vadit in agrum Iosue Bethsamitae et stetit ibi. Erat autem ibi lapis magnus.*». Hoc incisum cum Keil parenthesin interpretare; postea subiectum idem rursus est, quod antea fuerat, Bethsamitae. Erat autem illico mentio faciendae lapidis magni, tum quia v. 15 illi imponitur arca, tum quia v. 18 exhibetur ut monumentum perenne eorum, quae ibi aeta fuerat. «*Et conciderunt ligna plaustrum, vaccaeque imposuerunt super ea holocaustum Domino.*», *Calm.* : «*Plaustrum illud, quod arcae servietur, in alios profanos usus adhiberi religio fuit, quare illud artissimum succurrit, ut altaris igne absumeretur.*», v. 15 «*Levitae autem deposuerunt arcam Dei et capsellam, quae erat iuxta eam, in qua erant vasa aurea, et posuerunt super lapidem grandem. Viri autem Bethsamitae obtulerunt holocausta et immolaverunt victimas in die illa Domino.*».

Verum hunc, saltem partem priorem, verte plusquamperfecto. Continet hic utique supplementum aliquod ad v. 14 (*Wellh.*); non tamen inde inferre fas est, esse diversi auctoris. Antea subiectum sacram functionum indeterminatae evanescit conciderunt, imposuerunt; postea s. auctor suarum partium esse existimavit affirmare, id non a Philisthaeis esse factum, sed levitae arcam deposuisse, Iudaeos sacris litasse. Antea solum sacrificium principale vaccarum enarraverat; addit iam sacrificia accessoria, quae omnes indiscriminatim Bethsamitae, fortasse si etiam qui nequaquam leviticae stirpis essent, obtulerunt. *Holocausta* v. 15 non videntur esse idem, quod *holocaustum*, sc. vaccarum, v. 14.

v. 16 «*Et quinque satrapae Philistinorum viderunt, et reversi sunt in Accaron in die illa*»; «*eodem die, i. e. quam velocissime*» (*Malv.*); «*certi, quod Hebraeorum Deus illam tantam cladem et stragem edidisset*» (*Sanct.*) in regione Philisthaeorum. Intefuerunt tamen primum sacrificio. Fuerunt igitur testes oculati omnium, quae modo narrabantur magnitudinem Dei. Pergit iam s. auctor, quasi maiorem praecedenti narrationi authenticam conciliaturus, recensere alios testes, documenta quaedam permanentia eorum magnitudinem, donaria sc. aurea cum arca allata et, maxi-

me omnium, lapidem illum magnum, in quo collocabatur arca, v. 17 « *Hi sunt autem ani aurei, quos reddiderunt Philistiim pro delicto Domino: Azotus unum, Gaza unum, Ascalon unum, Geth unum, Accaron unum* »; — forte singulorum origo signo aliquo impresso indicabatur — v. 18 « *et mures aureos secundum numerum urbium Philistiim quinque provinciarum, ab urbe murata usque ad villam, quae erat absque muro* ». Im *Ps. Hier.* intellexit, exprimi hic mures aureos quinario plures: « *quinque amos et quinque mures hae quinque civitates dederunt; reliquae autem civitates provinciarum et villae, quae erant absque muro, mures tantum dederunt* ». *Mabo.* aliique statuerunt quinque mures aureos, verum nescius contradictio adesset cum v. 5, ubi sacerdotes utique quinque mures aureos effingi. Difficultas ita solvitur. Sacerdotes utique suggererant quinarium pro numero urbium principum, sed Philisthaei longe maiorem numerum obtulerant. Cur ita? Quia plaga murium non quinque solum urbes, sed totam late regionem afflixit; timebant forte etiam incolae reliquarum urbium, ne, si ipsi anathema offerre negligerent, plaga a quinque urbibus recedens apud ipsos perseveraret. Huius explicationis ipse meminit *Mabo*, eamque tenet *Calo. Duguet* alique. — Instat *Wellh.*, capsellam non fuisse tanti numeri murium aureorum capacem. Verum nescimus, quanta fuerit capsella, quantulae murium effigies, quisve tunc numerus urbium et pagorum Philisthaeis subiectorum. Si quando christiani, alienius sancti intercessione sanati, ad eius altare suspendunt crus vel brachium, ex cera vel argento conflatum, eiusmodi anathema, ut plurimum, nullatenus magnitudinis est naturalis cruris vel brachii. « *Et usque ad Abel magnam, super quem posuerunt arcam Domini, quae erat usque in illum diem in agro Iosue Bethsamitae* ». Vertendum ita: « *Et testis est lapis magnus, super quem posuerunt arcam Domini, qui est usque in diem hunc in agro Iosue Bethsamitae* ».

Cum LXX *Chald.* Praeferendum est *ketib* לֶפֶס לַאֲבֵל־מַגְנָה *lapis praeter kerit* אבן. Punctatio Masor. et versuum 22 *siq.* nihil consensu praebet: et quid tandem sibi vult lapis ille magnus, modus inter urbes muratas et pagos patentes? Neque censendi sunt Philisthaei pro lapide illo magno aureum aliquem obtulisse. *Henslerus* punctavit 22, « *et adhuc (exaltat) lapis* ». Sensu affini sed constructione longe planiori, *Thom.* punctavit 22 « *testis* ». Habetur textus omnino parallelus Gen. 31, 51 sq. « *Dixitque reversus ad Iacob: In tumulis hinc et lapis, quem eraxi, inter me et te testis erit; tumulus, inquam, iste et lapis sint in testimonium etc.* ».

Argo s. auctor in eo est, ut, quae in regione Philisthaeorum acta sint, magnalia Dei Israel multiplex confirmet testimonio: primum regnorum, qui suis ipsi oculis rem viderint v. 16; secundo donariorum, quae adhuc asserventur; tertio lapidis illius magni, quarexset in agro Iosue Bethsamitae. Im vero haec argu-

menta scriptorem contemporaneum arguunt, i. e. Samuelem. Argumentum lapidis tam tantum plenam vim obtinebat, quantum apud aecolas traditio eventus recentis et distincta continuaret; non enim merus iners lapis testimonium profabatur, sed lapis traditione certa quasi vestitus. Regnorum testimonium tum maximum vigorem retinebat, quando aut ipsi aut immediati eorum successores poterant appellari. De donariis nusquam secus Scriptura loquitur; unde, quantum fuerint praeservata, ignoramus; aliqui putant, usque ad captivitatem Babylonicam, sed est mera coniectura. — Imo ipsum factum, quod huic singulari eventui, plaga sc. Philisthaeae firmandae tantopere insistatur, auctorem arguit contemporaneum. Abundat siquidem V. T. eiusmodi factis, quibus Dei omnipotentia luculenter demonstratur, etiam longe illustrioribus quam portenta inter Philisthaeos patrata. Quare auctores eventibus posteriores potius recurrunt ad magnalia in Aegypto et in deserto patrata. Plaga vero Philisthaeica summopere debuit percellere contemporaneos, summi momenti erat Samnel ad eius auctori, tatem, clade apud Lapidem Adiatorii accepta fortasse apud plures imminutam restituendam, ad eius cohortationes confirmandas. — Etiam quod 5, 5 traditur, de sacerdotibus Philisthaeis verentibus calcare limen templi Dagon « *usque in hodiernum diem* », auctorem contemporaneum suggerit. Gratis enim supponitur eiusmodi praxis apud Philisthaeos continuasse indefuite; multo probabilius est, continuasse aliquandiu tantum.

Liceat hic inquirere, quid egerit Samuel eo tempore, quod interessit inter cladem Lapidis Adiatorii et reditum arcae. Monerat, corripiebat, animos erigebat. Non alis re erit h. l. adscribere, quae de illo tempore scribit *Asaph Ps. 77 (78), 53 sqq.*: « *Et habitare fecit in tabernaculis suis tribus Israel. Et tentaverunt et exacerbaverunt Deum excelsum, et testimonia eius non custodierunt. Et averterunt se et non servaverunt pactum; quemadmodum patres eorum conversi sunt in arcum pravum. In iram concitaverunt eum in collibus suis, et in sculptilibus suis ad amulationem eum provocaverunt. Audivit Deus et sprexit et ad nihilum redegit valde Israel. Et repulit tabernaculum Silo, tabernaculum suum, ubi habitavit in hominibus. Et tradidit in captivitatem virtutem eorum, et pulchritudinem eorum in manus inimici. Et conclusit in gladio populum suum, et hereditatem suam sprexit. Iuvenes eorum comedit ignis, et virgines eorum non sunt lamentatae, sacerdotes eorum in gladio ceciderunt, et viduae eorum non plorabantur. — Et excitatus est tanquam dormiens Dominus, tanquam potens erupulatus a vino. Et percussit inimicos suos in posteriora, opprobrium sempiternum dedit illis* ».

v. 19 « *Percussit autem de viris Bethsamitibus, eo quod vidissent arcam Domini* ». Post *Rabbinos* rationem inflictae plagae assignant plures, quod Bethsamitae arcam introspexerint: verum id eos fecisse, ex textu nullatenus eruitur. Alii cum *Abul.*, quod illam nondum involvcris aspexerint; ubi *Sanct., Tir.* supponunt, arcam a Philisthaeis esse reductam involutam, qualis ab Hebraeis perlati fuerit in aciem. Quod etsi permittatur, gra-

tuita manet assertio, Bethsamitae involuera remouisse; si negetur, quomodo nisi nudam videre poterant, arcam? — Rectius *Hugo a S. Viet.* (137. 97) illos percussos censet ob aspectum arcae irreverentem, audacem. Ubi aduertit *Wellh.* אָרַךְ significare non simplicem et quasi passivum aspectum, sed activam intentionem et curiosum scrutinium. Erat autem aspectus irreverens ex adiunctis. Arca ab Hebraeis ob illorum sacrilegia et praesumptionem recesserat. Neque condigne expiata fuerat culpa, accepta ad Lapidem Aditiorum clade, cum illud ipsum praecium ob praesumptionem adductae in castra arcae soleris pars fuerit atque apex. Perperam igitur Bethsamitae arcae reditum videntur esse interpretati integram sui in divinam gratiam restitutionem. Placandum supererat offensum numen. Recte quidem e civitate levitae arcam e plastro deposuerunt, recte vacuas super incensa planstri fragmenta immolaverunt: haec enim licere, quinimo a nomine requiri, ipsa felicitas ratione significabatur. Quibus tamen praestitis oportebat illos ad poenitentium sensus et habitum relabi, naminis veniam implorare, non arcae aspectibus indulgere, circa illam tripudare, multoque minus priyata auctoritate, quasi totus iam in integrum restitutus esset cultus, sacrificia offerre. Ob huiusmodi arcae aspectum percussi sunt illi Bethsamitae, quos eodem fuisse viros censemus, de quibus v. 43 narratur: « Viri autem Bethsamitae obtulerunt holocausta et immolaverunt victimas in die illa Domino ». Quid ergo illis fuerat agendum? Quo tandem signo placatum sibi numen intelligere poterant? Accersendus erat propheta magnus, quem Deus suscitaverat in medio Israel, atque ab ipso sciscitandum placandi numinis ritus atque tempus. Verum igitur Bethsamitarum scelus erat non accersitus Dei propheta, cuius privata auctoritate redintegratus, peccatum praesumptionis, quod utique coniunctum habebat irreverentes obtutus, et per hos a Samuele quasi euphemistice describitur, quod vir humilis propriae neglectae auctoritatis mentionem refugeret.

Accipe et aliam explicationem praecedenti affinem. Bethsamitae percussi sunt ob merum aspectum arcae, eaque non de se irreverentem. Arca, pridem ut omnium benedictionum fons Israelitis concessa, ob eorum sacrilegia ab ipsis recesserat et iam, repressa vetuti beneficiandi virtute, solum plectendi exercebat vim, donec ira offensi numinis digne placaretur. Oportebat igitur primos, qui illam reducem aspexissent, Israelitis peccati, non ob novum aliquid ab ipsis admissum scelus, sed ob universale gentis necdum expiatum scelus. In quo tamen eam illis Dominus misericordiam exhibuit ut non omnes, quicumque viderint, sed aliquos tantum percussit. Haec explicatio confirmatur ex v. 43, ubi ipse arcae obtutus, et quidem de se omni vacuus irreverentia, literis consingitur: « elevantes oculos suos, viderunt arcam ». Optime utramque explicationem copulabis. — Prorsus diversam lectionem habent LXX, cui adherent

Then., *Wellh.*: Et non sunt delectati filii Iechuniae de viris Bethsames, eo quod vidissent arcam Domini. Sed caret illa sufficienti auctoritate critica, etsi quo omnino praeter contextum.

« Et percussit de populo septuaginta viros, et quinquaginta millia plebis ». Reiecto spurio additamento, lege: Et percussit de populo (vel: de eis) septuaginta viros. Quippe totidem, neque plures, percussi sunt.

Heb. Et percussit de populo septuaginta viros, quinquaginta millia virorum. LXX Et percussit de ipsis (אֵרַךְ pro אָרַךְ) septuaginta viros et quinquaginta millia virorum. *Chald.*, explicationem tentans: Et percussit in caudibus populi septuaginta viros, et in universitate quinquaginta millia virorum. *Syr.* Et percussit in populo quinque millia et septuaginta viros. *Io.* « Septuaginta viros. — Ex quibus lectio *Syr.* evidenter eliminanda est, utpote quae sit ex *Hebr.* deteriorata: siquidem in codice, in quo numeri integre scribebantur, facile permixti potuit אֵרַךְ « quinquaginta », et אָרַךְ « septuaginta ». — Iam contra textum, uti in *Hebr.* et versionibus exstat, aliquae moventur difficultates. Vocem de populo, post immediate praecedens de viris, *Then.* genio linguae *hebr.* proscribi censet. Non videtur difficultas ita gravis, ut imper excludatur lectio LXX critico satis probabilis, de ipsis loco de populo. — Alii, et merito quidem, reprehendunt numeralium constructionem omnino abnormem: *Then.*, *L. Reiske* (Beiträge zur Erklärung des A. T., I. 125 sqq., II. 581 sqq., Münster 1831-1833): quinquaginta millia scribenda erant ante septuaginta, intercepta copula; vox viros non erat repetenda. — Tandem, quod iam viderunt *Saenel.*, *Mulo.*, *Monock.*, *Calm.* aliique, absurdo supponitur civitas Bethsames tum numerasse plus centum mille incolis: tot enim fere esse debebant, si quinquaginta millia et septuaginta divino interveiente interimendi fuissent. « Eruditi omnes fatentur », affirmat *Ver.*, « in sacro textu nequaquam quinquaginta millia et septuaginta homines Bethsamitae interceptos dici; quod abunde incredibile esset ». — Haec, variis rursus proferuntur solutiones. *Nowb.*, *Ver.*, *Chirringhall* (à *Ver.* vultus) morte plectunt, Bethsamitarum solos septuaginta, aliorum Hebraeorum eo confluentium quinquaginta millia; ast illud textus minime habet. *Angellum.*, *Rothe.*, *Est.*, *Bossi* cum *Pr. Hier.* ante alterum numerale inserunt conjunctionem: Percussit septuaginta viros, ob senium vel fortitudinem nonparatos plebis quinquaginta millibus. Qui sensus ridiculus est, et recte adverteit *Reiske*, et ante numerale habere sensum non comparativum sed explicativum: « circiter ». *Guenee* (apud *Clair.*, *Clair* supplet: septuaginta de quinquaginta millibus. Mitimus alios. — Solutio unice sufficiens solas voces. — Et percussit de populo septuaginta viros « genuinis praenuntiis, reliquis reiectis. Innotuit textui *Io.*, *Heri.* aliquibus codicibus *hebr.*: probatur *Kennicott.*, *Tychsen.*, *Michaëlis.*, *Huyngel.*, *Thom.*, *Derezer.*, *Reiske.*, *Kül.*, *Wellh.*, quibus *Bossi* accenset *Versuchium*; probabilis declaratur a *Bossi.* Non plures septuaginta viros esse interfectos, iam ostendebant *Lyr.*, *Abul.*, *Saenel.* Quomodo vero quinquaginta illa millia virorum in textum penetraverint, ita explicatur. Legebatur primitus אֵרַךְ, quod in aliquibus codicibus deliquitum est in אָרַךְ; quae altera lectio, uti consuevere amanuenses, in aliis codicibus margini adscripta est, postea, quod alias sexcenties obtinuit, e margine in textum penetravit, ut iam legeretur אָרַךְ אָרַךְ אָרַךְ; tandem numeralia omnibus literis descripta fuerunt, qualia in hodiernis bibliis leguntur. Concedendum tamen est, corruptionem illam s. textus esse perantiquam, utpote ver-

zionibus antiquiorem; quamvis improbabile non sit, LXX primitus eum *Ios.* concordasse.

« *Luxitque populus, eo quod Dominus percussisset plebem plaga magna* ». *Sanct.* : « Post eadem illam adhuc supererat populus, unde nonnulla coniectura sumitur, non esse tantam multitudinem interfecit ». v. 20 « *Et dixerunt viri Bethsamitae: Quis poterit stare in conspectu Domini Dei sancti huius?* » *Stare*, i. e. perseverare stans, erectus manere, non corrucere. Interrogatio dubium exprimit, sitne omnino aliquis incolumis permansurus. Dubii ratio desumitur ex Dei *sanctitate*, omnia omnino naevum discernentis atque punientis. Ignorant Bethsamitae Dei misericordiam, qua etiam dum punit movetur; hinc arcam, benedictionum coelestium originem a se removere student: « *Et ad quem ascendet a nobis?* » Subiectum est Dominus, non arca. v. 21 « *Miserantque montes ad habitatores Cariathiarim, dicentes: Reduxerunt Philistinim arcam Domini; descendite et reducite eam ad nos* ». Brevi tantum tempore arca apud Bethsamitas substituisse videtur. Cariathiarim, uti putant, ille locus est, qui hodie Kariet-el-Enab audit, secus viam quae Hierosolymis descendit Ioppen. Cur ea urbs a Bethsamitis selecta? Fortasse, quod erat secus viam, qua a Bethsamis tendebatur Silantem, quodque certum habebatur, arcam tandem Silantem esse reportandam; fortasse praeterea ob singularium urbis incolarum conditionem. Erant enim hi originis non pure Iudaicae Ios. 9, 17 sqq., et conditionis pacae servilis, qui invitationem devehendae ad se arcae declinare effecit vix potuissent. Repetitum est hic, quod ante factum fuerat inter Philisthaeos, ubi urbes validiores arcam a se removerant, primum ad Gethaeos, deinde ad Accaronitas; quodque postea 2 Reg. 6, 10 factum legimus, quando, percusso divinitus Oza, David arcam transportavit in domum Obedom *Gethaei*: committebatur arca villoris conditionis hominibus, in eos pro habitu saevitura. — Ceterum Samuelis 7, 3 facta mentio videtur effluere, eam a viris Cariathiarim fuisse consultum, sive ubi de arca a Bethsamitis accipienda, sive certe ubi de ea in Cariathiarim retinenda agebatur. Qui retinendam esse videtur pronuntiasse, donec divinitus, quo esset deferenda, innotesceret. Hinc viri Cariathiarim plagis non leguntur esse afflicti, sed probabilius benedictionem nacti sunt, qualem postmodum Obedom.

Cap. VII v. 1 « *Venerunt ergo viri Cariathiarim et reduxerunt arcam Domini, et intulerunt eam in domum Abinadab in Gabaa* ». Pro in Gabaa cum LXX verte in colle, loco sc. « qui in civitate magis erat sublimis atque manitus, quique magis videbatur dignus, qui arcae Dei religiosum et tutum praebere hospitium » (*Sanct.*). Insuper LXX *Chald.* *Syr.* et plures codices hebr. pronomen relativum habent: « quae erat

in colle ». Arcam mansisse non in alia aliqua civitate Gabaa, sed in ipsa Cariathiarim, patet ex v. 2 et 1 Par. 13, 5 sq. — « *Elezarum autem, filium eius, sanctificaverunt, ut custodiret arcam Domini* ». Sanctificatio est idem ac destinare, ut diximus ad illud Ier. 1: Antequam exires de vulva, sanctificavi te » (*Sanct.*). Abinadab fuisse levitam, probari nequit. Licet enim Caathitae essent custodes arcae ordinarii Num. 3, 31, facile intelligitur, eum honorem potuisse in filium transferri Abinadab, cuius in domo arca substiterat. Accedit, quod Eleazarum dicitur esse ad officium designatus ab incolis Cariathiarim, veluti nomine eius civitatis. Neque excluditur, id esse factum consulto Samuele et approbante Domino. Similiter Oza et Ahio, filii Abinadab, probari nequeunt fuisse levitae, et Ozae poena longe facilius intelligitur, si is supponatur non fuisse levita.

v. 2 « *Et factum est, ex qua die mansit arca Domini in Cariathiarim, multiplicati sunt dies* », i. e. multi elapsi sunt dies, « *erat quippe iam annus vigesimus* » — reliqui planius et facti sunt viginti anni — « *et requievit omnis domus Israel post Dominum* ». Elapsi sunt viginti anni, quo tempore Samuel primum iunior erat, quam qui iudicis munus ageret, constanter tamen contra ingravescentem idolatriam nitebatur (*Sanct.*), tandemque populi spirituale renovationem complevit. Vide tot annorum unicam in mente Samuelis ideam, unicam in actis propositum.

Vatibl. alique: « lamentata est omnis domus Israel post Dominum »; quae significatio verbi *תרה* ex Ex. 32, 18; Mich. 2, 4 confirmatur; tamen « lamentari post aliquem » alias non occurrit. Ceterum ea interpretatio etiam Vatiblo antiquior videtur, nam secundum eam videtur *Ps. Hier.* illos viginti annos dixisse « miseriarum relictos ». *Vulg.* *requievit* non est cum *Lap.* inde explicandum, quod S. Hier. legitur *in pro 7*, sed significationem videtur petivisse ex affini radice *תרה* habitare, quiescere. *Chald.* radicem *תרה* retinet, quae tamen in eius lingua sensum. adnandam habet: et *adnata est omnis domus Israel post servitium Domini*. Possunt forsam radice habere eandem tribuere *adnandi* significationem: eadem autem constructio cum *post* omnino congruit, cum etiam voces affines *תרה*, *תרה* ita construantur. Cf. *Her.*, *Fürst.* — *Syr.* inclinavit se, LXX *תרה*.

v. 3 « *Autem Samuel ad universam domum Israel, dicens: Si in toto corde vestro revertimini ad Dominum, auferite deos alienos de medio vestri, Baalim et Astaroth, et praeparate corda vestra Domino, et servite ei soli, et eruet vos de manu Philistinim* ». *Baalim* spurie in *Vulg.* irrepsit (*Ver.*). Pro et Astaroth lege et cippis: aufrendae erant idolorum statuae et trunci lignei, qui ascherae dicebantur. Erant ii modo cippi, modo arbores, modo luci; eminebant maxime in collibus, prope altaria Baal, ubi luxuria pro religione erat. Sitne Aschera eadem

quae Astarte, non est huius loci dirimere: cf. *P. Scholz*, Goetzendienst u. Zauberwesen, p. 230 sqq., Regensburg 1871. v. 4 «*Abstulerunt ergo filii Israel Baalim et Astaroth, et seruiertur Domino soli*». Facile intelligitur, Heli pontifice quo tempore cultus tabernaculi profanabatur, eodem idololatriam per regionem late serpsisse, idque explicite affirmat Ps. 77 (78). Mortuo Heli et capta arca debuit eadem augeri, magis etiam ideo, quod Samuelis prophetica auctoritas clade accepta probabilius immutata est, aliquorum mensium spatio usque ad arcae reditum. Eo tempore fuisse inter Hebraeos idololatriam, colligitur ex Iud. 18, 31: «*Mansitque apud eos idolum Michae omni tempore, quo fuit domus Dei in Silo. In diebus illis non erat rex in Israel*». Perperam igitur *Then.*, *Wells.* conueniant, inter nostrum versum 2 et 3 desiderari nexum. Cf. universale eflatum Iud. 2, 19: «*Postquam autem mortuus esset index, reuertebantur et multo faciebant peiora, quam fecerant patres eorum, sequentes deos alienos, seruientes eis et adorantes illos*». — Alio praetextu v. 3 *Hensler, Ew., Thren.* nexum desiderant cum prioribus. En, inquit, Philisthaei modo arcam demississime retulerant, nunc exhibentur ut oppressores Hebraeorum; Samuel iudicis munere fungitur, cum tamen nunquam ad illud assumptus esse legatur. Quos refutat *Keil, Wells.* Arcae reditio non affecerat Philisthaeorum supra Hebraeos principatum: praetio nullo dimicatum est, urbs nulla recuperata. Dein Samuel hac ipsa occasione in iudicem assumptus est, exereuerat iam ante quasi iudiciali potestatem. — Dubitari hic potest, ea, quae v. 3 sq. narratur, sintne singulare aliquod factum, quod populi conuentum v. 3 Masphae actum praecesserit; an eventus per totos viginti annos continuatus, Samuel constanter ab idolorum cultu populum reuocante, et praemium religionis liberationem a Philisthaeis promittente, populo magis magisque eius monitis obsequente. Cum sit indubium admonitiones Samuelis v. 3 reuera constanter esse repetitas, et consequenter verisimilius sit, neque idolorum destructionem fuisse unius diei opis, praephaet utrumque versum interpretari de repetita populi admonitione et successiva idolorum destructione. Habes hic viri vitam per viginti annos indefesse protraxit; simul describitur populi requies seu aduatio post Dominum v. 2.

Magna adest divergentia lectioum v. 3 et v. 4, ubi voces habentur vel identicae vel affines. *Hebr.* *Uulg.* *Chald.* *deus alienos et Astaroth, Baalim, et Astaroth. Syr.* *deus alienos et lucos, Baalim et lucos*; ubi pro *lucos* verso *cippor*, et cf. *Gen.* Thes. I. 162. *LXX* *deus alienos et lucos, Baalim et lucos Astaroth*; ubi «*lucos Astaroth*» certe est spirita lectio ex duabus compacta. Imvero *Astaroth* et *lucos* nos reuocant ad duas voces hebr. אֲשֶׁרֹת וְאִשְׁתֹּת, permixta facillimas. Videtur primitus in altero verso fuisse vox אֲשֶׁרֹת, in altero אִשְׁתֹּת; illa sane in v. 4, cum ibi nomen Baalim adiunctum sibi vocem Astaroth vindicat, haec in v. 3.

v. 5 «*Dixit autem Samuel: Congregate uniuersum Israel in Masphath, ut orem pro vobis Dominum*». Maspha prope Lapidem Aduitorii, cf. 4, 1. 13; 7, 12, idem locus, quo prius iussu Dei 3, 21 Samuel populum convocauerat cladesque fuerat infecta. Vel ipsam loci nomen promissio erat victoriae, ob peccata pridem dilatae, nunc tandem obtinendae, erat convocatio ad bellum: unde Philisthim, ubi primum eum locum pugnae incandae aptissimum ab Hebraeis occupatum, in coque Samuelem iudicem creatum compererant, eodem cum exercitu proficiscuntur (*Caba*). Somniatur igitur *Then.* putans, ideo Samuelem in Maspha, non in Silo populum convocasse, quod sacerdotum regimur, sibi ex filiorum Heli praevaiatione dudum exosum, infirmare et liberio-rem quendam Ichovae cultum introducere voluerit. Silentem non erat populum convocandus, quod ibi non esset tum arca Domini; non in Silo se nacturum victoriam, prophetae Deus promiserat. — *Ut orem, vel LXX et orabo*: finis orationis, tandem Deum inter et populum efficere reconciliationem, eiusque pignus obtinere victoriam. Utiq. divino instinctu agebatur Samuel in populo Maspham convocando.

v. 6 «*Et conuerunt in Masphath, hauseruntque aquam et effuderunt in conspectu Domini, et ieiunauerunt in die illa, atque dixerunt ibi: Peccavimus Domino*». *Lap.*: «*Eccc hic tenetis poenitentiae: sc. contritio significata in effusione aquae; confessio, cum dicunt: Peccavimus Domino; satisfactio, cum ieiunant*». Fecerunt invitante et praeeunte propheta: bonum igitur est ieiunium ad placationem obtinendam.

Adhibiti ritus sensum collige ex *Thren.* 2, 19: «*Effunde sicut aquam cor tuum ante conspectum Domini*». Est ergo effusio omnium cordis affectuum in oratione facta; quia vero tunc temporis Israelitae vel maxime agebantur affectu poenitentiae, recte ritus sensum explicat *Chald.*: *Effuderunt cor suum per poenitentiam sicut aquam coram Domino*. Rursus ritus significatio ex adiectis verbis colligitur: *Peccavimus Domino*. Effusio igitur aquae erat symbolum dolorosae admisi peccati confessionis. Utrum vero ea confessio in solis verbis *Peccavimus Domino* haeserit, an saltem peccata superius vituperata, vel etiam omnia singulorum peccata distincte accusaverit, noscimus. Possumus inuiper cum *Sanct.* ritum interpretari serii propositi significationem: «*Aiunt, tam a se prociendam impietatem antiquam et deorum deorumque omnium memoriam, ut non minus excedant ab animo, quam aqua, cum e vase, in quo conclusa fuerat, effunditur, cuius neque sapor manet nullus neque odor*». Audientis fortasse non nihil *S. Ephraem* (apud *Vere*): «*Quasi dicerent: Sicut aquas istas effundimus, sic noster sanguis effundatur, si in posterum a Domino defecerimus et ad deos gentium transierimus*». — Porro effusio sola in illo ritu symbolica erat, aquae haustio praecedere debebat effusionem. Nolim eius ritus vestigium Ps. 21 (22), 15 et 2 Reg. 14, 14 invenire, sed meram sermonis figuram.—Israelitis ieiun-

nantibus et peccata accusantibus, adhuc locus fuit Samuelis intercessioni pro populo v. 8; unde aperte sequitur, non repugnare, ut, ipso peccatore delicta detestante et accusante, alter homo tanquam minister remissionis sive impetrandae sive elargiendae interveniat.

« *Iudicavitque Samuel filios Israel in Masphath* », i. e. iudex factus est (*Calm.*); usurpatur h. l. vox *iudicavit* eo sensu, quo alias sexcenties (cf. 3 Reg. 11, 43; 14, 31 etc. etc.) vox *regnavit*, de accepto sc. primum imperio. Prophetæ partes iam egrot Samuel, iudicante Ieli, cf. 3, 20 sq. Quo demortuo intercesserunt anni viginti oppressionis Philisthæicæ (similia habes Iud. 3, 14; 6, 1; 10, 8; 13, 1). Tandem Samuel prophético instinctu populum convocavit Maspham, ibique iudex ab omnibus agnitus est. Ipsum factum, quod Israelitæ eum agnoverint iudicem in eodem loco, ubi viginti annis ante eadem fuerant experti, eiusque prophetica auctoritas apud plures fuerat obscurata, ostendit, quam integra et sincera iam fuerit Israelitarum conversio.

v. 7 « *Et audierunt Philisthiim, quod congregati essent filii Israel in Masphath, et ascenderunt satrapæ Philisthinorum ad Israel. Quod cum audissent filii Israel, uniuersa a facie Philisthinorum* ». *Sanct.* : « *Expavit Israel, iam ludum desuetus arma tractare* ». Ascendunt satrapæ omnes, cum omnibus suis copiis, qui sæpe iam minori bellico apparatu Hebræos deueiscant. v. 8 « *Dixeruntque ad Samuelem : Ne cessa pro nobis clamare ad Dominum Deum nostrum, ut saluet nos de manu Philisthinorum* ». Exprimitur hic filialis fiducia temperata agnitione propriae indignitatis, quantum diversa a præsumptione 4, 3 expressa. v. 9 « *Tulit autem Samuel agnum lactentem unum, et obtulit illum holocaustum integrum Domino; et clamavit Samuel ad Dominum pro Israel, et exaudivit eum Dominus* ». Respondit ei autem fragore de coelo facto v. 10. — *ליל* masc., *integrum*, refertur ad *אגנוס*, non ad *holocaustum*, et dicitur vel de rei totalitate, vel de eius perfectione, vel de utraque simul. *Salm.* *Menoch.* intelligit agnum integrum i. e. non dissectam, quod ingredientibus Philisthæis tempus defuerit ad illum dissectandum. *Calm.* aliique pleonasmus censent, ut sit idem, quod holocaustum.

Agnus hic ex Lev. 22, 27 saltem octiduum natus erat. Cur vero eiusmodi agnellus schegatur? Longius pectus videtur explanatio *Keil*, fuisse illum imaginem populi per conversionem novæ vitæ restituti. Ex Lev. 22, 47 sqq. animalia proventoris ætatis fere a sacrificiis excludebantur, cum longe facilius aliquo ex defectibus ibi enumeratis laborarent. Animalia tenerioris ætatis Deo esse gratiora, colligi poterat inde, quod toties animalia « *annicula* » pro sacrificiis præscriberentur.

v. 10 « *Factum est autem* », — pro *autem* verte enim; explicatur modus, quo exauditus est (v. 9) Samuel a Domino — « *cum Samuel offerret holocaustum, Philisthiim iniere prælium contra Israel; intonuit autem Dominus fragore magno in die illa super Philisthiim, et exterruit eos et cæsi sunt a facie Israel* ». Addit de suo terraemotum *Ios.*, in amplificando s. textu non raro liberior; sed Iob 37, 4 eadem expressio certe solum tonitru significat. Ita etiam Eccl. 46, 19 sqq. nostrum textum intellexit: « *Et invocavit Dominum omnipotentem, in oppugnando hostes circumstantes undique, in oblatione agni inviolati* » (LXX *hætentis*). « *Et intonuit de coelo Dominus, et in sonitu magno auditam fecit vocem suam, et contrivit principes Tyriorum et omnes duces Philisthiim* ». v. 11 « *Egressique viri Israel de Masphath, persecuti sunt Philisthæos et percusserunt eos usque ad locum, qui erat subter Bethchar* ».

LXX *Bethchar* *Is.* *אגרוס קהפאל*, quod in idem redit. *Chald.* *בית חרון*; *Syr.* *בית חרון*. Ultram formam secutus *Wells.*, putat esse *Isanam* 2 Par. 13, 19. Eisdem formæ adhaerens *Houb.*, putat intelligi *Sen*. v. 12: « *Quorum nos concordiam secuti sumus, quia idem utroque loco agitur: id enim series permittit. Ibi monumentum victoriae collocatur, ubi pugna commissa est, nempe inter Maspha et eum locum, ubi Israelitæ fugientes hostes asseverati sunt* ». Attentis consonantibus, quas diversæ lectiones offerunt, neque improbable est, fuisse primitus in textu *בית חרון*, *Bethoron* cf. 13, 18, quæ urbs adiacebat illiuri frequentissimo Philisthæam versus septentrionalem.

v. 12 « *Tulit autem Samuel lapidem unum, et posuit eum inter Masphath et inter Sen, et vocavit nomen loci illius Lapis Adiatorii, dicitur: Hucusque auxiliatus est nobis Dominus* ». *Sen* alibi non habetur et tamen expectares, s. auctorem situm loci minus notū, *Lapis Adiatorii*, per notiorē aliquem locum explicaturum fuisse. LXX verterunt *verterem*, legerunt igitur *ישנו*; idipsum legebat *Syr.*, corruptens *בין* *בית*. Non tamen h. l. intelligi potest *Isana* 2 Par. 13, 40 (*Isa*, *Isaia*), urbs in finibus Ephraim sita, haud longe a Bethel et Ephron. Neque *Esna* (*אסנה*) *Ios.* 13, 43, haud longe a Nesib, Ceila et Maresa in tribu Iuda sita; nequaquam enim ex Maspha eo dirigi potuit fuga. Optime e contra quadrat *Asena* (*אסנה*) *Ios.* 13, 33, prope Saream et Zanoam atque ad septentrionem Socho et Azecæ sita, locus, uti videtur, obvisus iis, qui e Maspha fugerent Azotum. *Hucusque*, non « *hucusque tantum* », fortasse nonnihil longius.

iudicis officii, quam auctor Historiae Samuelis scribendam sibi proposuerat. Quinque versibus, quibus iam narratio concluditur, edocemur, ad quos limites Samuelis potentia pertigerit, et qua ratione intra illos iudicis officio functus sit.

v. 13 « *Et humiliati sunt Philisthim, nec apposuerunt ultra, ut venirent in terminos Israel. Facta est itaque manus Domini super Philisthaeos cunctis diebus Samuelis* ». Verba sunt plana, sensus difficultatem parit. Et primam, quomodo negantur Philisthaei venisse in terminos Israel *cunctis diebus Samuelis*, qui eo tempore, quo Samuel Saulem unxit, omnia Hebraeis ademissent ferrea arma? Respondent plures, verba *cunctis diebus Samuelis* ad solam alteram, non ad primam versus partem pertinere. Quae responsio, licet sit minus obvia, admitti tamen potest. Dicimus autem minus obviam, quod si auctor in eo esse videatur, ut universali quodam conspectu describat, quomodo Samuel iudicis munere functus sit: ergo singulae sententiae sensu obvio de « cunctis diebus Samuelis » intelligantur oportet, licet ea verba non singulis affigantur. *Malb.*: « Est proleptica narratio omnium, quae tempore Samuelis contra Philisthaeos contigerunt. — Ea tamen responsione admissa manet illud, quod evidenter habet textus, Philisthaeos non ultra venisse in terminos Israel. Quod *Menach.* explicat, non venisse « longo tempore »; et *Himpel* non venisse, quamdiu acceptae cladis effectus perdurarent; et *Saet.* « Bedierunt sane », inquit, « Philisthim tempore Saulis et adhuc vivente Samuele, imo fortasse aliquando Samuela regnante, licet id raro et successu nullo; verum quia post longum tempus et irrita comata, dicuntur non ultra rediisse ». Sed nota, tria sententiae membra sibi in Hebr. simplici copula iuxtaponi: Et humiliati sunt, et non apposuerunt, et facta est. Cum ergo tertium membrum certe de cunctis diebus Samuelis affirmetur, sensus obivus sane est, idem esse non ultra secundi membri, atque *cunctis diebus Samuelis*. A sensu autem obvio, nisi ob solidas rationes, recedere non licet. — Sed oritur tertio et gravior difficultas ex verbis *Facta est itaque etc.*, quorum sensus evidenter is est, totum illud tempus, quod cuncti dies Samuelis appellatur, fuisse Philisthaeis tempus cladum et prostrationis; idque confirmat v. 14 enumerans urbes, quae illis fuerint ereptae non solum in montanis Iuda, sed vel in ipsa planitie Philisthaica. At quae nobis narratur inde a cap. 13, longe diversam rerum conditionem describunt. Philisthaei in mediam Iudaeam penetraverant; omnia Iudaeis arma ademerant; Saulis victoria 14, 46 incompleta mansit; brevi post Samuelis mortem Philisthaei 28, 1 viribus minime fractis ad certamen redeunt et Hebraeorum copias in monte Gelboe fundunt. Quomodo ergo vere scribi potuerunt verba illa *Facta est itaque etc.*? Vere scribebantur, si sat diu ante prophetae obitum scribebantur, quo tempore Philisthaei

nondum feliciter dimicaverant. Priora septem capita conscripta fuere ante Samuelis mortem et ab ipso Samuele: cunctis diebus, qui consueque effluerant, facta erat manus Domini super Philisthaeos, cunctis illis diebus non ausi sunt regioni Hebraeorum pedem inferre. Haec solutio praeferranda, quia nullam textui vim infert, omnia eius membra sensu obvio intelligi permittit.

v. 14 « *Et redditae sunt urbes, quas tulerant Philisthim ab Israel, ab Accaron usque Geth et terminos suos; liberavitque Israel de manu Philisthinorum* ». Haec facta sunt in diebus Samuelis, citius aut serius. Contra *Vulg. Syr.* iungunt *Hebr. LXX Chald.*: et terminos earum liberavit Israel. — « *Eratque pax inter Israel et Amorrhaeum* ». De Amorrhaeis fit mentio, quia post Philisthaeos infensissimi meridiem versus Israelitis erant. Quam late ibidem patet, ostendit Num 13, 30; Ios. 3, 1; 7, 2, 7; 10, 5; Iud. 1, 34; 3, 5.

Obicit *Then.* otiose post urbium etiam terminorum liberationem referri; quod evidens sit cum urbibus etiam terminos esse occupatos. Verum quoad urbes Philisthaeae finitimas illud evidens nequaquam est, neque raro, ipsis urbibus occupatis, difficile et operosum est, earum terminos ab inimicis purgare. — Geth et Accaron non dicuntur ipsae in potestatem Iudaeorum esse reditae; sed linea describitur, quae pridem separaverat nunquam rursus separabat Philisthaeam et Iudaeam, linea ab Accaron descendens versus Geth. Quidquid illa linea includebatur, i. e. ad orientem eiusdem situm erat, in potestatem esset Hebraeorum (Est). — Nondum compertum est, quo loco fuerit Geth.

v. 15 « *Iudicabat quoque Samuel Israellem cunctis diebus vitae suae* ». Additur brevis conspectus rationis, qui Samuel iudicis munere functus est. Illud in totis his septem capitibus advertit, narrata inseri quidem vitae Samuelis, cuius breviarium aliquod singularum paragraphorum initio praefigitur; in narratione tamen ipsa non tam Samuelis personae primas partes assignari, quam potius iudicis et magnalibus Dei. Auctor vere modestus Samuel de se non plus loquitur, quam quod narrandum series exigit. — Quomodo iudex fuit Samuel *cunctis diebus vitae suae*? Filii 8, 1, 3 utique sub patre iudicis officio functi sunt. Quid vero de Saule? *Saet.* censet Samuelem paulo post unctum Saulem defunctum esse vita, et ita moraliter verum manere, illum *cunctis diebus vitae suae* iudicem fuisse. *Cab.* affirmat, etiam regnante Saule retinuisse Samuelem iudicalem potestatem; additque *Clair*, id patere ex Davidis unctione facta regnante Saule, praefuisse Saulem exercitui, Samuelem vero summam imperii retinuisse. Verum ad ea, quae afferuntur, facta explicanda sufficit Samuelis prophetica auctoritas; speciatim regum unctio alias etiam per prophetas effecta est 4 Reg. 9; licet Saul rei belli

caae operam maxime navavit, plenam tamen et veram obtinebat regiam potestatem, qualem habebant reges gentium 8, 5, speciatimque potestatem « iudicandi », ibi. Optima solutio est, quam tradidimus ad v. 13, haec septem capita mutata esse a Samuele ante regni institutionem, neque post hanc esse mutata : tum ad literam verum erat, iudicasse Samuelem Israel *in cunctis diebus vitae suae*, qui se. eousque effluisent.

v. 16 « *Et ibat per singulos annos circumiens Bethel et Gulgala et Masphath; et iudicabat Israel in supradictis locis* », v. 17 « *Revertebaturque in Ramatha; ibi enim erat domus eius, et ibi iudicabat Israel; aedificavit enim ibi altare Domino* ». Iudicialis regiminis ambitus et ordo describitur. Samuelis, sicut aliorum iudicum, auctoritas non ad omnes tribus, vel certe non ad omnes aequaliter se extendebat. Princeps sedes erat in Rama, civitate eius, in tribu Iuda; meridionalis tamen eius tribus pars cum tribu Simeon tum se videtur inimicus illi adiunxisse, quando visum est filios constituere iudices in Bersabee 8, 2. Robur respublicae tum erat in tribu Benjamin, tam natura quam ob constantes Philisthaeorum incursiones bellicosissima; quae tribus duo obtinebat fora iudicialia, Gulgala et Maspha, dum tertium Bethel eiusdem finibus proxime adiacebat. In Bethel sane iudicabatur a Samuele tribus Ephraim, saltem potior eius pars. Tribus reliquae non ita immediate Samueli suberant; suberant tamen, ut patet ex facto electionis Saul 10, 19 sq., et ex viris labes Galaad cap. 11 in angustiis ad Samuelem recurrentibus. — Samuelem enumerata loca etiam eo, quo in textu recensentur, ordine circumvisse, ex sequenti narratione colligi videtur. Saul cap. 9 convenit Samuelem sacrificium offerentem in Rama; 10, 3 agitur de viris ascendentibus in Bethel, uti videtur, ibi sacrificaturis, unde supponere fas est, Samuelem tunc eodem sacrificiorum causa ascendisse; Gulgala quidem non fit mentio; sed mox 10, 17 populus Maspham convocatur. Ex 16, 5 patet, Samuelem ad alia quoque loca quandoque sacrificiorum causa venisse, quasi per modum exceptionis. — Tandem etiam his versibus confirmatur, quod diximus, describi rerum conditionem, qualis obtinuit, non usque ad mortem Samuelis, sed usque ad tempus eius mortem sat diu antecedens, quo ipse hanc narrationem conscripsit; quo se. tempore ipse nondum ita senuerat, ut iudicandi onus cum filijs dividere, novamque iudicii sedem in Bersabee instituire cogeretur.

Loci illi erant ex tota traditione angustissimi. In Bethel his Deus Iacobo apparerat isque « titulum erexit, fundens oleum desuper » (Gen. 28, 18 sq.; 35, 14 sq.), unde nomen sibi Deus assumpsit « Ego sum Deus Bethel » (Gen. 31,

13); tandem locus ob antiquam religionem a Ieroboam cultu vitulorum aureorum desecratus est 3 Reg. 12, 28 sqq. Gulgala prima populi electi statio cis Iordanem fuerat Ios. 4, 19; 5, 10 sq., inter Iordanem et Iericho sita. Masphia iam ante sacra Hebraeis fuerat Iud. 11, 11; 20, 1, sanctiorum autem ob memoriam vividissime animis impressam ostensae ibi divinae protectionis. Ea loca iam ante avide altaria habuerant : altare Ramae extractum v. 17 explicitè commemoratur. — Miraberis inter loca sancta non recenseri Silo, quae sedes sacrorum fuerat inde ab occupata terra sancta Ios. 18, 1; 19, 51; Iud. 18, 31. Sed textus affirmat, post mortem Heli Samuelem, relicta Silo, Ramae sedem fixisse. Erat is effectus divinae reprobationis, quam contra Silo factam esse Ps. 77 (78), 60, 67; Ier. 7, 12, 14; 26, 6. 9 docetur, quamque divina revelatione Samuelem innotuisse dubitare nefas est. Fortasse etiam Silo, post Israelitis in Eblonaeorum caesos, a Philisthaeis vastata fuit. Tabernaculum foederis, arca orbatum, postea (1 Reg. 21, 7) offendimus in Nobe, civitate sacerdotum Ithamaridarum, quae 22, 19 a Saul funditus destructa legitur. Iude translata est in Gabson (1 Par. 17, 29; 2 Par. 3), civitatem sacerdotalem (Ios. 21, 47), fortasse ideo etiam selectam, quod non longe abesset a Cariathiarim (Ios. 9, 17) et ita spem offerret arcae rursus tabernaculo inferendae. Quod tamen nunquam effectum est. Imo postmodum David, quando arcam de Cariathiarim transtulit in Ierusalem, non antiquum tabernaculum ex Gabson requisivit, sed novum construxit 2 Reg. 6, 17; 7, 2; 1 Par. 15, 1; 16, 1; 2 Par. 4, 4; quod ipse vix fecisset, nisi de novo tabernaculo priori substitueret sibi constitisset. In tabernaculo hoc antiquo apponebantur panes propositionis 1 Reg. 21, 6, aderat altare aeneum 2 Par. 4, 5 et 6, et, uti dubitari nequit, offerbantur sacrificia lege praescripta, cf. 3 Reg. 3, 3, ea fere ratione, qua longe post, in sacando templo, et ipso arca orbato, offerri consueverunt. Negari tamen nequit, illud tabernaculum, usque ad Salomonem, neglectum quodammodo fuisse, neque a plebe tantum sed ab ipso Samuele, qui nunquam ibi sacrificasse narratur, nunquam eo populum convocasse. Nam id forte factum est ideo, quod sacerdotes Ithamaridae illud sibi tabernaculum tanquam rem suam vindicaverint et, tanquam palladium contra mala a Samuele sibi indicta 2, 27 sqq., ex una urbium suarum in alteram, eo inconsulto vel etiam obstante, transportaverint, quem deum sacerdotum errorum s. auctor reverentis silentio suppresserit? Trinit quidem et tabernaculo Salomonem honorem (3 Reg. 3, 4) : at non nisi post expletam Samuelis praedictionem demumque Ithamar definitive a pontificatu remotam (3 Reg. 2, 27). Tum etiam tabernaculum in Ierusalem translatus (3 Reg. 8, 4; 2 Par. 3, 5) et in quadam templi parte reconditum est.

Verum gravis hic solvenda superest difficultas, quomodo Samuel potuerit diis, quam apud tabernaculum, locis altaria erigere sacrificiave offerre; et quomodo omnino sacrificare potuerit, cum ipse sacerdos e familia Aaronica minima esset. Et primum quidem plura recensentur iudicum tempore sacrificia, non apud tabernaculum oblata : Gedeonis (Iud. 6, 24 sqq.), Manue (13, 16 sqq.), aliudque in loco fletium (2, 5),

tandem sacrificia a Samuele in variis locis excelsis, non tamen antequam in iudicem esset electus, peracta. Duo priora, Deo discrete approbante, locum habuerunt; sacrificium prope Lapidem Adiatorii oblatum Deus portentoso eventu confirmavit; reliqua omnia ita referuntur, ut intelligamus, ea a s. auctore pro actis Deo acceptis haberi; nulla usquam reprehensionis nota affigitur. Quod 1 Reg. 13, 13; 13, 22 in Saule carpitur, non est sacrificii procul ab arca attentata oblatio. 16, 2 praetextus sacrificii in Bethlehem, ergo procul ab arca offerendi, ab ipso Deo Samuelem suggeritur. Quae facta omnia insinuant, eiusmodi tum sacrificia de se, non solum vi particularis cuiusdam divini privilegii, licita fuisse. Ea vero, quae Lev. 17, 3 sq. enuntiat, sub poena mortis lex, ut de quolibet animali mactato oblatio offerretur ad ostium tabernaculi, valet tantum pro tempore, quando Israelitae in deserto « in castris » versabantur, et pro terra sancta partialiter abrogata est Deut. 12, 13 et 21. Alia, quae Deut. 12 habentur, valent unice pro tempore extracti templi. Quando sc. Israelitae requiem habituri sunt à cunctis hostibus circumcincti, et absque ullo timore sunt habituri (v. 10), tum « cave, ne offeras holocausta tua in omni loco, quem videris; sed in eo quem elegit Dominus, in una tribuum tuarum offeres hostias et facies, quaecumque praecipio tibi » (v. 13 sq.). Ergo ante extractum templum non erat simpliciter illicitum, sacrificare alio, quam ubi esset arca, loco. *Theodoret.*: « Sacro templo nondum aedificato, Deum colebant in diversis locis. Piis enim et scopum legis scientibus locus quilibet locus Dei cultui consecratus erat ». *Est.*: « Per id tempus arca non habebat stabilem mansionem, idque usque ad tempus, quo templum fuit extractum a Salomone; et interea putant non fuisse peccatum immolare in excelsis, modo vero Deo ». Rursum sacerdotibus Aaronicis unice licebat in tabernaculo immolare; et hoc utique sensu dicitur Num. 3, 10 (cf. 18, 7): « Externus, qui ad ministrandum accesserit, morietur. Num. 16 interiamur Core alique ob attentatum sacerdotii apud arcam exercitium. Post aedificatum templum severe reprehenditur et puniatur Azarias rex, quod incensum ipse adoleverit. Verum ante illud tempus plures, qui sacerdotes Aaronici non erant, cum laude sacrificare. Ubi illud primum videndum, intelligendae sint ea sacrificia omnia ministerio sacerdotum stirpis Aaron essa oblata. Quod tamen adstrui nequit in sacrificiis Gedeonis, Manue, Eliae; et communiter negatur de Samuele, utris affirmet *Est.* in 1, 4 et 13, 12 et *Mar.* in 7, 9. Admisso igitur, Samuelem non adscito sacerdote sacrificasse, quo iure id fecerit ambigitur. Ubi plures eum coniciunt speciali divino indulto seu dispensatione sacerdotem fuisse: *Sanct.* in 2, 33; *Tir.* in 2, 31; *Gord.* in 2, 33; *Lap.* in 7, 9; *Mench.* in Lev. 17, 3; eodemque, uti videtur, sensu dicit *S. Thom.* (in Hebr. cap. 7 lect. 3),

fuisse « sacerdotium translatum in Samuelem ». E contra *Calm.* ad 13, 12 pluribus defendit, ante extractum templum eodem iure et Samuelem et Saulem sacrificasse, quo liceret aliis a tabernaculo locis sacrificare. Verum undenam fluebat illud ius? In lege mosaica nullibi exprimitur. Erit ergo potius repetendum ex lege ante Moysen vigente et non nisi extracto templo ultimam extincta. Ubi quaestio nostra in alteram resolvitur, quando et quo ordine lex illa Moysae antiquior quoad Hebraeos fuerit abrogata. Legem quidem veterem non nisi successione quadam esse promulgatam novimus: circumcisionem Abrahae tempore, alia vivente Moysae, sed diversis temporibus, dum, quae templum spectarent, non nisi diu post obligandi macta sunt vim. Potuit ergo lex etiam patriarchalis non nisi successione aliqua apud Hebraeos abrogari, ut quae sacrificia spectarent, aliis utique quam prope arcam locis offerenda, vim suam retinuerint usque ad extractum templum. — In hac opinione varietate, rem in medio relinquimus.

Historia haec non tam artificiose, quam Samuelis Historia, disposita est. Narrationis genus planum, quae suapte natura in duas dividitur partes, quarum prior cap. 8-12 Saulis ad regnum assumptionem, altera cap. 13-16 eius ab eodem reprobationem describit. Utraque complures complectitur eventus.

PARS I. SAULIS AD REGNUM ASSUMPTIO 1 Reg. 8-12.

1) Regni fundandi occasio 1 Reg. 8, 1-22.

ARG. — Hebraei ingruentium Ammonitarum terrore perculsi, Dei fiduciae immemores atque explendorum promissorum impatientes, Samuelis tamen senium et filiorum avaritiam praetendentes, regem petunt. Quos Samuel lecto regis iure a proposito detertere frustra conatur; tandem in poenam admissi delicti regem promittere iubetur.

Cap. VIII v. 1 « Factum est autem, cum tenuisset Samuel, posuit filios suos iudices Israel ». v. 2 « Fuitque nomen filii eius primogeniti Ioel, et nomen secundi Abia, iudicium in Bersabee ». 1 Par. 6, 28 nomen Abia excidit, unde sequens vox יצא, « et secundus », a versionibus pro nomine proprio accepta est: « Vasseni ». Tamen Syr. ib. integrum textum servavit. Bersabee, cf. 3, 20, in extremitate meridionali terrae

sanctae sita erat: facile intelligitur, Samueli seni iter in loca magis dissita gravius accidisse (Sanct.). Ex v. 3 licet fortasse coniecere, Samuellem ad filios iudices constituendos fuisse inductum quacrelis seniorum, qui eum senio confectum suo muneri impari esse praetenderent. Iam antea iterato iudicium filii patrum honorem participaverant Iud. 8, 22; 9, 2; 10, 4; 12, 9 et 14; sed res vix non semper successu caruerat, deterrebatque recens exemplum filiorum Heli, qui ad communionem patriae auctoritatis, etsi fortasse non praecise ad iudicis munia exercenda, tam infelice fuerant admissi. Cur igitur exemplo non est deterritus Samuel? Respondeo: aliud medium ad pacandas seniorum quacrelas non praesto erat, insuper filiorum institutio erat ad tempus tantum, norat enim (v. infra) sanctus senex, ipsum regnum aliquando per se fore instituendum. Neque dubium, cum filios longe severius admonuisse, quam admonerat Heli. Quod ambos constituit in Bersabee, ratio fuit, vel quod plures ibi essent difficultates (Clair), vel quod ea regionis pars Samueli intimius adhaereret, vel quod munimentum probitatis reputaret convictum fratrum religiose educatorum. Ex v. 4 sq. elucet, patrisse recursum a filiis ad parentem. v. 3 « Et non ambulaverunt filii illius in viis eius »; suas Samuel vias praeclare describit cap. 12; « sed declinaverunt post avaritiam, acceperuntque munera, et perverterunt iudicium ».

Hebr. defecerunt iudicium. Qui tropus plenius exprimitur Prov. 17, 23: « ut deficiant semitas iudicii ». Iudicium, uti patet v. 11 sqq., non est ipsam ius, sed iuris promissio, quae utique, ut genuina sit, cum ipso iure concordare debet. Omne iudicium praetendit esse iustum et via ad iustitiam servus. Qui iniquum profert iudicium, hanc viam defecit, ut non iam ducat ad ius.

v. 4 « Congregati ergo universi maiores natu Israel venerunt ad Samuellem in Ramatha ». Solis senioribus Iuda et Simeon causa erat de filiorum rapinis conquerendi; simul tamen reliquorum quacrelae revixerunt, prophetam suo officio ob senium impari esse. Fortasse sub his etiam quacrelis lutebat reliquorum tribuum contra tribum Iuda, e qua index etiam oriundus, et tribum Benjamin, quae cum illa vix non omnes urbes principes finibus complecteretur, aemulatio aliqua, ob earum tribuum indubiam tunc temporis praecminentiam. Lampridem, novo assurgente iudice, consueverat simul eius domus et tribus principatum inter reliquum populum obtinere, quem non semper aequo animo reliquae tribus ferebant, omnium minime praepotens tribus Ephraim. Gedeoni, e tribu Manasse oriundo sed Ephraimitis affinitate iuncto (Iud. 8, 31), infensa fuit tribus Ephraim (8, 1). Cui succedere Abimelech et Thola, ille ex matre, hic domicilio (10, 1) Ephraimita. Contra Iephthe rursus rebellaverunt Ephraimitae (12, 1-6), ex quoque tribu, aliis duobus interiectis,

fuit Abdon iudex (12, 13). Praeterea Silo oppidum erat in tribu Ephraim. Minime igitur mirum est, aemulationem quamdam extitisse tribuum septentrionalium contra tribus meridionales seu, secundum loquendi usum s. scripturae familiarum, Israelis contra Iudam; quippe longe antiquior Davide et Roboamo fuit haec nationis divisio.

v. 5 « *Dixeruntque ei: Ecce tu senuisti, et filii tui non ambulant in vis tuis: constituit nobis regem, ut iudicet nos, sicut et universae habent nationes* ». Haec verba quasi verbotenus desumpta sunt ex Deut. 17, 14 sq. : « Cum ingressus fueris terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi, et possideris eam, habitaverisque in illa, et dixeris: *Constitutam super me regem, sicut habent omnes per circuitum nationes*; eum constitues, quam Dominus Deus tuus elegerit ». Institutio regis, teste ipso Deo, futura erat exoptanda ad « possessionem » terrae sanctae in tuto ponendam. Rex aniturus erat circa se totum robur nationis, ad repellendas gentes circumhabitantes. Indices id non nisi imperfecte praestiterant; nam fere post singulos iudices res publica Iudaeorum collapsa erat. Regia successione stabilita perduraturam erat centrum politici roboris. Iudicibus quandoque nonnisi paucae tribus adhaeserant; rex sibi iure suo vindicaturus erat tribuum universarum obsequium. Neque tantopere timendam erat, ne tribus, ex qua sumeretur rex, alias tribus opprimeret; cum « regis utilitate futurum esset, omnes sibi tribus permanenter conciliare ».

v. 6 « *Displicuit sermo in oculis Samuelis, eo quod dixissent: Da nobis regem, ut iudicet nos* ». Non hoc Samueli displicuit, quod cum exhaustum senio dixerint, aut filiorum nequitiam carperint, aut ipsam filiosque ab imperio removere studuerint. Quin potius sentiebat ipse, quod Gedeon Iud. 8, 23 : « Non dominabor vestri, nec dominabitur in vos filius meus, sed dominabitur vobis Dominus ». Quod Samueli displicebat, erat ipsa regis petitio (Sanct.). At haec non erat mala de se, era enim petitio favoris a Deo praedicti et promissi; neque ex verbis, quibus petebatur, erant enim ea fere verba Deut. 17, 14; ergo mala erat ex adiunctis quibusdam. Alimunde dubitari nequit, populam petendo regem *grace* admisisse peccatum. Quomodo secus dicere potuit Deus « Abiecerunt me » (v. 7) ? aut Samuel eos v. 9 sqq. tam solemniter contestari ? aut tandem 12, 49 populus se regni peccati confiteri, quod mortem mereretur ? Agebatur ergo de peccato, quod grave erat, et cuius gravitas ab omnibus facili ope agnosci potuisset.

Absurde hellenizat *Is.*, asserens Samuelcm stomachatum esse « ob irrisum sibi regium dominatum; vehementer enim delectatum esse optimatum regimini, quod ex republicae forma utentes veluti divinos fuerat et beatos ». Norat Deut. 17, 14 Samuel. Neque se filiorum Sauly dicere, debuisse senioris filiorum Samuelis aevos

patientis ferre, aut certe nonnisi adhibita ad Deum oratione de universa regimini ratione imitanda deliberare.

Eius peccati naturam penitus perspicemus, si, quae fuerit occasio regis petendi, perpendamus. Quam non fuisse solum Samuelis senium neque filiorum iniustitias, 12, 42 edocemur; ubi Samuel, post recensitum auxilium a Deo per Moysen variosque iudices contra hostes populo suo praestitum, ita pergit: « Videntes autem, quod Naas, rex filiorum Ammon venisset adversum vos, dixistis mihi: Nequaquam, sed rex imperabit nobis; cum Dominus Deus vester regnaret in vobis, » i. e. rex vester sit. Et distinctius populi petitio explicatur 8, 49 sq. : « Nequaquam, rex enim erit super nos, et erimus nos quoque sicut omnes gentes, et iudicabit nos rex noster, et egredietur ante nos, et pugnabit bella nostra pro nobis ». Unde patet, regis institutionem fuisse postulatam; non tam desiderio efficacioris gubernationis, quam *fidei fiduciaeque in Deum defectu*. Cf. *Menoch*, (ad v. 30), *Calm.*, *Lap*.

Dominus fuerat et erat rex populi Israel, cum per politicas institutiones plus minusve perfectas firmiter semper atque secure gubernans. Ipse tot annis per Samuelem salutariter atque gloriose populum rexerat. Imminente iam rege Naas, seniores Samueli dicunt « Ecce tu senuisti », non iam idoneus es populo ad certamen ducendo; quasi Samuel antehac in robore brachii sui salvasset Israel. Ita revera « abieciunt » Samuelem, veram non ipsam solum, sed cum ipso Deum. Barsium, dicendo « Et erimus nos quoque, sicut omnes gentes » non solum exprimunt, suas hucusque institutiones politicas quadamtenus imperfectiores fuisse institutionibus aliarum gentium, sed protestantur, se simpliciter inferiores esse illis, cum tamen speciali divina electione et protectione longo efficacius illis defendantur.

Sed nondum ad plenam eius peccati atrocitatem pergitimus. Duo in Deut. Dominus, tanquam ad perfectum reipublicae Israeliticae statum pertinentia et inter se intime connexa, praedixerat atque promiserat: institutionem unius cuiusdam et permanentis centri universi cultus religiosi (tum alibi, tum Deut. 17, 8, 10), et institutionem unius et permanentis centri politici seu regni (ib. v. 14 sqq.). Haec duo Israel iudicum aetate brevi a Domino ipso efficienda exspectaverat; haec, anticipato divino instinctu, humana industria atque virtute efficienda suscipere, supremae impietatis erat. Ita vel Gedeon senserat Iud. 8, 23. Tandem post longum silentium, in eunte aevo Samuelico, voces propheticae auditaе sunt, promissionem brevi implendam esse annuntiantes. Celebrabatur in fine cantici Annae 2, 10 regni institutio ut inamiteus; nec absurde supponimus, ipsum Samuelem mature gnarum fuisse, sibi

primum regem divino decreto ungendum reservari. Audita fuerat vox prophetae 2, 35, ruinam sacerdotii Ithamaridarum et sequentem alterius sacerdotii instaurationem cum regni institutione re et tempore coniungentis. Iamque Dominus ipse a verbis ad facta gressum fecerat, iam domus Heli humiliata iacebat, penitius adhuc 2, 18 prosternenda. Iam domus Silo prostrata locum dederat alteri sanctuario consecrando. Iam faustioris aevi initium arca ex captivitate redax portendebat. Orabat Samuel, orabant veri Israelitae omnes, ut Dominus coepta perficeret, tempus et personam faceret notam: cum ecce impatientia senilis prophetae imbecillitatis terrorque Ammonitarum irrumpentium vertigine plebis mentes abripuit, neque plebis tantum sed etiam seniorum, ut operi Dei temerarias admovent manus et, circa prophetam collecti, clamarent: « Constitue nobis regem! » Peccatum istud fuit, peccatum grande.

« *Et oravit Samuel ad Dominum* ». Samuel, veri nominis propheta, in omnibus (cf. v. 10. 21. 22) Dominum consultit, ita practice senioribus in memoriam revocans, quodnam esset fundamentum securitatis Israel. v. 7 « *Dixit autem Dominus ad Samuelem: Audi vocem populi in omnibus, quae loquuntur tibi; non enim te abiecerunt, sed me, ne regnum exoptent eos* ». Si solum te repudiassent, iuste eos punires denegando petita; quia vero me repudiaverunt, severiori poena plectendi sunt, petitorum concessione. *Calm.*: « Iratus Deus ea concedit, quae misertus negaret ». Hinc patet, regnum Saul fuisse concessum Hebraeis in poenam peccati, fuisse dispensationem irae, fuisse regnum antecedenter conditionate reprobatum, praevisa simul conditionis expletionem futura, non illud, quod Dominus in Dent. promiserat quodque in Davide impletum est.

v. 8 « *Iuxta omnia opera tua, quae fecerunt* » — *mihī supplet LXX, recte quoad sensum — « a die, qua eduxi eos de Aegypto, usque ad diem hanc; sicut dereliquerunt me et servierunt diis alienis, sic faciunt etiam tibi »*. Ad consolandum prophetam Deus descendit. Solamen in eo est, ut sciat Samuel se Deum habere socium repudiationis; scin ut sciat, quae nunc ipse patiat, ea dudum passum esse Deum. Sicut me, inquit, a sacerdotibus habuerunt, sic habent te nunc. Quomodo autem fuerit habitus, explicat. Sicut me post tot tantaque mirabilia dereliquerunt, ita te post tot praecclare gesta derelinquunt; sicut me repudiaverunt pro idolis inanibus, ita te repudiant pro rege mere humanae auctoritatis. v. 9 « *Nunc ergo vocem eorum audi* ». Post servum suum consolatum, Deus sententiam v. 7 prolatam repetit atque confirmat. Concedit tamen aliquod respicientiae spatium, iubens Samuelem, ut *regis ius*, explicet et sic eos a postulando rege deterreat. « *Verumtamen contestare eos, et praedicare* » (explicare) « *eis ius regis, qui regnaturus est super eos* ». Hoc *ius regis* non

intelligitur, quale a natura et a revelatione definitur, nam quaedam in sqq. certe iniustitiam sapiunt. Cf. *Beda, S. Thom. 1. 2^{ae} q. 105 a. 1 et 2; de Regim. Princ. II. 9 et 12; III. 11*. Exprimunt igitur regiam gubernationem, qualis de facto in Hebraeorum monarchia futura erat (*Clair*), ad instar gubernationis gentium. Quam proponi iubet Deus ad populum a rege postulando deterrendum, eratque ad eam finem tanto efficaciar ex eius discrepantia a « iure Samuelis » ipsius, quod ipse 12, 2 sq. tam pulchre describit. Quinimo, neque filiorum Samuelis administratio tanta, quanta hoc *ius regis*, populo imponebat onera.

v. 10 « *Dixit itaque Samuel omnia verba Domini ad populum, qui petierat a se regem* », v. 11 « *et ait: Haec erit ius regis, qui imperaturus est vobis* ». Seniores in petendo rege eam secuti fuerant illusione, inter novarum rerum studiosos non infrequentem, ut gratuito supponerent, constanter se nacturos esse bonos reges. Samuel vicissim procedit ad describendas imperfectiones omnibus illius aevi regis sumptae naturae communes. De facto reges iudicibus peiores fuerunt, cf. *Eccli. 40, 13 sqq. et 49, 5 sq.*; a S. Paulo *Hebr. 11, 32 sqq.* fides celebratur iudicum et prophetarum, non regum.

« *Filios vestros tollet, et ponet in carribus suis, facietque sibi equites et praecursores quadrigarum suarum* ». Agitur de curru in pompis, non in proclis adhibendo, de lectis servis, non de militibus. Sequens membrum est de ducibus militum. v. 12 « *Et constituet sibi tribunos et centuriones, et aratores agrorum suorum et messoros segetum, et fabros armorum et currum suorum* ». *Hebr.*: « *Et (tollet eos) ad constituendum sibi duces super mille et duces super quinquaginta, et ad arandum arationem suam et ad metendum messem suam, et ad fabricanda vasa armorum eius et vasa currus eius*. A nobilioribus ad humiliora officia descendit. Cum eo regis obsequio confer libertatem vel potius licentiam epochae iudicum *Iud. 21, 24*: « *In diebus illis non erat rex in Israel, sed unusquisque, quod sibi rectum videbatur, hoc faciebat* ». v. 13 « *Filias quoque vestras faciet sibi unguentarias et focarias et panificas* ». Voces *hebr.* eandem omnes terminationem habent, quod *Vulg.* in duabus prioribus imitata est. *Focaria* est ancilla in culina serviens, *Hebr. coqua*. Filiabus tribuantur officia ad cultum et nutritionem corporis spectantia. v. 14 « *Agros quoque vestros et vineas et olivea optima tollet, et dabit servis suis* ». Beatum vitae otium 3 *Reg. 4, 25* ita describitur: « *Habitabatque Iuda et Israel absque timore ullo, unusquisque sub vite sua et sub ficu sua* ». v. 15 « *Sed et segetes vestras et vinearum redditus adducimabit, ut det* », sc. decimam, « *eunuchis et famulis suis* ». Notat *Calm.*, Deum iam *Lev. 27, 30 sqq.* decimas sibi reservasse, easque *Num. 18, 21* levitis concessisse; ergo hae decimae regiae futurae erant alterae,

praeter leviticis, decimae. Utrum de facto a regibus fuerint exactae, non liquet. Addecimatio de se satis gravis est civibus, gravior etiam, si non in necessariis usus, sed in gratificando aulicis expendatur. v. 16 « *Servos etiam vestros et ancillas et iuvenes optimos et asinos auferet, et ponet in opere suo* »; *Optimos Chald. Syr. intellexerunt formosos*; sed sensus est « *robustos* ». v. 17 « *Greges quoque vestros addecimabit, vosque critis ei servi* ».

¶ *¶*, quoque, hoc versu restituendum ex *Vulg. LXX Syr.* Quae copula singulis versibus, simul cum verbis tollendi et decimandi et suffixo possessivo *vestros, vestras*, constanter repetita exprimit, sub regia administratione requisitionum et vectigalium non fore finem usque mensuram. Quibuscum conferas Samuelis integritatem 12, 2 sq. descriptam. Nota, quae v. 11-17 describuntur, non esse de se iniusta; regem servos sibi et etiam splendorem quendam vitae comparare, quis vituperet? ipso v. 14 non est sermo de agris vi nulloque persoluto pretio abripiendis. Tota nihilominus descriptio suggerit, facillime reges in rebus istis omnibus ad excessum et iniustitiam progressuros esse. Cum *heri* et *LXX* legunt v. 16 *Then., Keil, Welh.* pro « *iuvenes* » « *boves* », ut boves et asini symmetricè opponantur servis et ancillis: at, etiam secundum lectionem receptam, pulcherrima in enumeratione est gradatio. v. 11-14 recensentur ea, quae rex sibi integre ablaturus sit: filii, filiae et optimi agri. Sequuntur ea, quae rex partim tantum sua faciet; decimabit segetes et greges; labores pro suo commodo requirit, primum servorum et ancillarum, deinde robustissimorum quorumque et filii familias, is sc. qui non iam v. 11 sqq. ad obsequium perpetuum fuerint requisiti, tandem ipsorum iumentorum. Dices: quare greges decimandi (v. 17) non recensentur cum aliis decimis, sed interponuntur v. 16 angariae? Ne hoc quidem ratione caret. Hebraeis tum alendis gregibus imprimis studentibus nihil curius erat gregibus. Levius ferebatur liberorum avocatio, quibus regi famulari utique proderat; levius agrorum decimatio et angariae a familia exactae; gravissima erat gregum decimatio, et quasi « *servilis* » conditionis apex.

v. 18 « *Et clamabitis* » — *Hebr. Chald. Syr. utulabitis* — « *in die illa a facie regis vestri* », auferentis et decimantis, « *quem elegistis vobis: et non exaudiet vos Dominus in die illa, (quia petistis vobis regem)* ». Ultima verba ex *LXX* post Hier. in *Vulg.* transiere (*Vorc.*). Regia auctoritas tunc erit legitime constituta, vobis potentibus, Deo petitioni annuente.

v. 19 « *Nobilit autem populus audire vocem Samuelis* », quem fidelem Dei prophetam 3, 20 et sapientem consiliarium tot annis erant experti, quem norant Deum in hoc negotio (v. 6) consuluisse, et verba Domini (v. 10) esse prolocutum, « *sed dixerunt: Nequaquam* » a petendo rege desistemus (*Vatabl., Malv.*); « *rex enim erit super nos* », v. 20. « *et erimus nos quoque sicut omnes gentes* », hucusque enim inferiores

eramus illis (cf. dicta ad v. 6): « *et indicabit nos rex noster, et egreietur ante nos, et pugnabit bella nostra pro nobis* »; et illa, re militari efflecius instructa, hostium incursiones tandem reprimentur. *Greg.*: « *Magnae quidem temeritatis exstitit, contra Dei voluntatem regem petere; magnae duritiae, consilii prophetae vinci non posse* ». v. 21 « *Et audivit Samuel omnia verba populi, et locutus est ea in auribus Domini* ». v. 22 « *Dixit autem Dominus ad Samuelem: Audi vocem eorum et constitue super eos regem. Et ait Samuel ad viros Israel: Vadat unusquisque in civitatem suam* ». Recte *Ios.* complet sententiam: « *Opportune autem vos accersam, quando a Deo didicero, quem vobis regem designet* ».

Ter Dominus pronuntiat: « *Vocem eorum audi* », et ita decretum eligendi Saulis confirmat. Verum haec electio, ut ante dictum est, fuit dispensatio irae, fuit poena infidelitatis et pusillanimitatis populo inflata, quas culpas Deus in V. T. constanter assueverat severe punire. *Quare totum Saulis regnum, in ille ab ipsa eius electione, sigillo insignitum erat reprobationis.* Ita *S. Aug.* (36, 600): « *Saul enim rex non ad permanendum electus a Domino, sed secundum populi cor durum et malum datus ad eorum correptionem, non ad utilitatem* ». Et *S. Cyprian.* (4, 393): « *Cum Samuel sacerdos a Iudaeorum populo ob senectutem contemneretur, exclamavit iratus Dominus et dixit: Non te speraverunt, sed me speraverunt. Et ut hoc ulcisceretur, excitavit eis Saul regem, qui eos iniuriis gravibus affligeret, et per omnes contumelias et poenas superbum populum calcaret et premeret, ut contemptus sacerdos de superbo populo ultione divina vindicaretur* ». Eam reprobationem ipsa regis ex Gabaa origo adumbrabat, qua civitate vix ulla inter Hebraeos foedere sociare fuisset deservita (Jud. 20). Adumbrabat origo ex tribu Benjamin, cui, post sceptrum Iudae promissum, regnum permanenter conferri nequaquam poterat. Seligebatur « *lupus rapax* » (Gen. 49, 27), qui gregem summi pastoris oblitum pasceret. Probatio quidem Sauleman manebat 10, 8 praenuntiata; in qua cum defecisset, 13, 13 ei dixit Samuel: « *Quodsi non fecisses, iam nunc praeparasset Dominus regnum tuum super Israel in sempiternum* ». Sed cum elegit Deus reprobationem, in qua defecturam eius virtutem, et quia defecturam praevidebat. Cave tamen, ne regni Saul reprobationem eum ipsius Saul aeterna reprobatione confundas, quam quidem insecutam esse aliqui curiosius affirmant. Toto coelo duo haec distant. Sauleman gratia manebat. Neque ita certo constat, ut suo loco videbimus, Sauleman 13, 9 graviter peccasse, divina quippe prohibitio 10, 8 satis obscure exprimebatur; neque cum graviter tum peccasse, sequitur ex abiudicato illi regno, cum Dominus etiam praeter hominis culpam sua possit revocare beneficia.

2) Saulis unctio I Reg. 9, 1-10, 16.

Anc. — Promiserat Deus regem in poenam praesumptionis constituen-

dum : virum iam ipse ad Samuelem deducit. 9, 1-13 describitur Saulis origo atque adeundi Samuelis occasio. 9, 14-10, 8 narratur, quomodo propheta Saulem perquam honorifice exceptum, nullo adhibito teste, unxerit, ei tria quibus se vere regem a Deo constitutum esse plenus perspiceret, signa praenuntiaverit, simulque futuram indicaverit fidelitatis probationem. 10, 9-16 signa impleta demonstrantur.

Cap. IX v. 1. « *Et erat vir de Benjamin, nomine Cis, filius Abiel, filii Seror, filii Bechorath, filii Aphia, filii viri Lemini, fortis robore.* » Pater Cis 1 Par. 9, 23 vocatur « pater Gabaon », unde patet, eum fuisse in urbe Gabaon opulentum et quodammodo principem. Unica laus, quae tribuitur Cis, est *fortis robore* (*Vulg. Syr.*), לַחַי רֹכֵב. Expressio etiam (cf. Ruth 1, 2 et *Ges.*), sed non necessario, significat « pollens opibus » : cum 1 Par. 9, 36 sq. decem filii patris Cis recenseantur, licet dubitare, singuline fuerint « pollentes opibus » ; tamen sensus expressio h. l. certo definiri nequit. Seror, Bechorath, Aphia seenis in s. scriptura non nominantur. *Filii viri Lemini*, i. e. Beniaminitae cuiusdam, cuius nomen ignoraretur : haud mirum, si post ingentem Beniaminitarum stragem Iud. 20 et 21 non iam singulorum genealogia perfecte sciretur.

Et erat vir de Benjamin — ita textus omnes. Tamerl. *Walk.* censet, textum esse corruptum et prius scriptum fuisse *vir de Gabaa* vel simile quid. Rationibus ianitur his : quod modo eiusdem viri Beniaminitica origo iterum effertur (*filii viri Lemini*) ; quod generatim solent s. auctores habitaculum indicare notabiliorum personarum ; quod Saulis domicilium eo magis indicandum fuerit, quod secus locum ignoramus, unde eius iter tam accurate descriptum initium sumpserit. At voces *filii viri Lemini*, i. e. Beniaminitae (cf. 2 Reg. 20, 1 ; Est. 2, 5), non adiciuntur, ut Saulis Beniaminitica origo secundo effertur, sed ut indicetur eum inter Beniaminitas fuisse ignobilis stirpis (cf. 9, 21), cuius non plus quam quinque membrorum nomina memoria fuerint prodita. Deinde non semper (cf. Iud. 3, 15) s. textus domicilium virorum extiorum indicat, potuitque illud h. l. tanto facilius suppleri, quod cunctis in viro tam famoso fuerit notissimum, et brevi in s. textu nominandum.

Pater Cis 1 Par. 9, 23 dicitur Iehuel (kelhibi) vel Iehiel (keri), formae evidenter formae Abiel affines. 1 Reg. 14, 51 dicitur, Cis habuisse fratrem Ner, cuius filius fuerit Abner ; Ner frater Cis, etiam recensetur 1 Par. 9, 36, et evidenter exiit ibi 8, 30, cum secus eius mentio v. 33 explicari non possit. 1 Par. 8, 33 et 9, 39 dicitur : « Ner autem genuit Cis, et Cis genuit Saul ». Una solutio est, ut duos Ner et duos Cis in genealogiam introducas, ita ut Iehiel vel Iehuel genuerit Cis et Ner, qui Ner per Abiel genuerit alterum par fratrum, Cis et Ner. Sed cum in Par. toties nomina propria sint alterata, planius cum *Berthou* (Die Bücher der Chronik, Leipzig 1854) supponimus primitivam 1 Par. 8, 33 ; 9, 39 lectionem hanc fuisse : « Et Ner genuit Abner, et Cis genuit Saul ». Alius solutionis meminit *Drus.* : « Reperi in Vairera Babba, fundamentale nomen fuisse Abiel, quem Ner cognominavit, eo quod succederet lucernas in ingressibus calliginosis ». En quomodo orientarum traditiones rubricatae ! —

v. 2 « *Et erat ei filius vocabulo Saul, electus et bonus ; et non erat*

vir de filiis Israel melior illo : ab honore et sursum eminebat super omnem populum. » Nomen Saul nomini Samuelis affine. Sed nota differentiam : Samuel « impetratus a Deo » appellatur 1, 20, Saul « impetratus », impetratus sc. populi impatientia. Non tamen sequitur, fuisse nomen impositum ab eventu, cum nomen Saul non fuerit infrequens, et speciatim primogenitis filiis convenientissimum. — Recte *Vulg. Syr. electus et bonus*, quod videtur esse לוֹב וְצַדִּיק, et explicatur sequentibus, ut sit robur et proceritas seu, si melius placet, virilis pulchritudo. Perperam *Chald. iuvenis et pulcher* : nam Saul, qui iam tum haberet filium aduatum, non poterat dici iuvenis. Urget *Keil*, Saulem fuisse « comparative » iuvenem, comparatione sc. patris Cis : at hac ratione etiam Noe, cum quingentorum esset annorum, iuvenis erat.

v. 3 « *Perierant autem asinae Cis, patris Saul.* » — *Hebr.* habet articulum, ergo omnes asinae eius (*Then.*) ; non videtur tam multas numerum habuisse — « *et dicit Cis ad Saul filium suum : Tolle tecum unum de pueris, et consurgens vade et quere asinos. Qui cum transissent per montem Ephraim.* » v. 4 « *et per terram Salisa, et non invenissent, transierant etiam per terram Salim, et non erant ; sed et per terram Lemini, et minime repererunt.* » Saul certe profectus est de Gabaa, quae postea vocata est Gabaa Saulis, 10, 26 ; 11, 4 sq.

Quae fuerint terrae Salisa et Salim nescimus. Nomen habebant aut a possessore, aut a natura loci, aut ab alio aliqua re : temerarium est, ex similitudine cum quibusdam modernis nominibus quidquam concludere. — Terram Lemini iam *Chald. Syr.* intellexerunt terram tribus Beniamin, sine sufficienti ratione. Demus, « terram Lemini » reapse designare posse terram Beniamin, sicut « vir Lemini » virum Beniaminitam. Sed num nomen Beniamin post patriarcham nemo habuit ? Certe nomina Iuda vel Judas, Gad, Simeon, Levi, Joseph, Manasses ab aliis quoque post patriarchas gesta sunt. Inter Simeonitas exstat vir Iamim Gen. 49, 11, cuius progenies Num. 26, 12 Lemini vocantur. In tribu Iuda 1 Par. 2, 27 habetur Iamim, inter levitas 2 Esdr. 8, 7 Iamim. Praeterea « terra Lemini » potuit designare campum australem, vel prae caeteris fertilem. Ergo nihil de situ horum locorum definiti potest.

v. 5 « *Cum autem venissent in terram Suph, dixit Saul ad puerum, qui erat cum eo : Veni et revertamur, ne forte dimiserit pater meus asinas, et sollicitus sit pro nobis.* » Terra Suph, in qua erat Rama, nomen videtur obtinuisse a Suph, Eleanae proavo, cf. 1, 1. — *Hebr.* : *ne forte desistat (mente) ab asinis.* Erat is ex v. 20 tertius ab amissis asinis dies, neque longe aberat ex v. 43 tempus coenae vespertinae. Quodsi ergo supponamus, Cis primo post amissas asinas mane Saulem misisse quaesitam, abfuerat hic iam domo amplius die cum dimidio. Poterat ea, quae supererat, dici parte, si recta via tenderet, domum repetere.

v. 6 « Qui ait ei : Ecce vir Dei est in civitate hac, vir nobilis; omne, quod loquitur, sine ambiguitate venit. Nunc ergo eamus illuc, si forte indicet nobis de via nostra, propter quam venimus ». Vir Dei est in civitate hac idem sonat, quod « habitat », ut iam sensit *Ios.* vocans civitatem Ramatham; puer a priori sciebat, ibi degere prophetam; propheta ibi habebat domum; civitas erat in terra Suph. Ceterum verba produunt, locum et prophetæ personam et nomen Sauli fuisse ignota; secus puer dixisset: Ecce Samuel est in civitate hac. Cf. v. 18, ex quo patet, Saulem tum Samuelem prima vice vidisse. Ergo Rama et Gabaa erant satis longo intervallo separatae. — Nobilis seu honoratus dicitur Samuel propter dignitatem prophetiæ (*Syr.*): v. 7 « Dixitque Saul ad puerum suum: Ecce ibimus. Quid feremus ad virum Dei? Panis deficit in sistoriis nostris, et sportulam non habemus, ut demus homini Dei, nec quidquam aliud ».

v. 6 אָסֵר הַלֵּבְנִי לְיָדוֹ אֲנִי. *regio Vulg.* propter quam venimus, non « super quam irimus, et adiac imus » (*de Wette, Then., Kell.*). Si propheta tantum de hac altera via responsum dedisset, significans v. g. eam fuisse falsam, non esset satisfactum inquirentibus, qui viam asinarum nosse cupiebant. Cf. v. 8 « ut indicet nobis viam nostram ». — v. 7 pro nec quidquam aliud habet *Hebr.* quid nobiscum, ubi supplendum « est », ergo « quid habemus? » Eum esse sensum patet ex responso pueri, quod haberet, proferentis. *Syr.*, sicut *Vulg.*, interrogacionem in affirmacionem vertit: Nihil habemus. Minus exacte *Chald.*: Quid nobis faciemus? — וְיָצֵר *Chald.* derivavit a יָצַר, ergo id quod rectum, debitum est; *Syr.* a יָצַר *Itinerarium* (si tamen ea radix genuina sit), ergo *viaticum*; *Vulg.* indeterminate *sportulam*, i. e. donum. *Calm.*: « Ex universa scriptura constat, nunquam adiri consuevisse prophetas, quin ferrentur munera in obsequium et grati animi significationem. Venit Deus, ne quis se coram numine vacuis manibus sisteret; item sermo a subdolis reges et principes exigebant; neque hodie pariter ab eo more cessatum est apud Syros; nemo enim amicum amicum sine munere invisit; idque si quis negligat, ille inefficacius habetur et inutitans ». Cf. Num. 22, 7. 17; 3 Reg. 14, 1 sqq.

v. 8 « Rursum puer respondit Sauli et ait: Ecce inventa est in manu mea quarta pars stateris argenti; demus homini Dei, ut indicet nobis viam nostram ». Quarta sicil pars fere aequat septuaginta octo centesimos. v. 9 « Olim in Israel sic loquebatur unusquisque vadens consultare Deum: Venite, et eamus ad videntem. Qui enim propheta dicitur hodie, vocabatur olim videntis ». Hac nota duo affirmantur, principalis unum, accessorium alterum. Principalis est popularium familiaritas, in suis quisque privatis difficultatibus videntem facile adiuturum, quod in posterioribus prophetis ita factum esse, non comperimus. Secundario docerunt, vocem *videns* eo, quo nota scribebatur tempore, iam fuisse obsoletam; quae quidem vox v. 11 primum usuenit, sed concinnatis ergo, quae de eius usu traduntur, adhaerentur priori

et principaliori notae, quae omnino huius loci est. Quod ignorans *Houb.* putavit verba post v. 11 esse transponenda.

Textus non affirmat, quod vocabat *Cler.*, vocabulum *propheta* Samuelis tempore fuisse ignotum, sed solum vocabulum *videns* tum fuisse in usu, postea evanuisse obsoletum. Usus vocis quod attinet, David 2 Reg. 15, 27, si tamen eius sermo de verbo ad verbum referatur, *Sadocum videntem* appellat. Samuel vocatur רֹאֵה 1 Par. 9, 22; 26, 28; 29, 29; נְבִיאָה solum 2 Par. 35, 18. Hanani tempore Asae regis vocatur רֹאֵה 2 Par. 16, 7. 10, זֹרֵה 19, 2, נְבִיאָה 3 Reg. 16, 7. Reliqui prophetae non nisi duas supremas appellationes nanciscuntur. Si ergo supponamus, auctores Reg. et Par. illos terminos ex regni fastis transsuppisse, licet inferre, vocem רֹאֵה non ita diu post Asam regem in desuetudinem abiisse. Nam Is. 30, 10; 32, 3 eadem vox adhibetur ideo, quod ex antiquitate saporem quemdam poeticum derivat. — Licet advertere, Saulem cum puero loqui de *viro Dei* (v. 6. 7. 8. 10), cum Ramathensibus (v. 11. 18) de *vidente*. Etiam propheta in Silo vaticinans 2, 27 vocabatur *vir Dei*. Ergo fortasse iam tum, qui prope Ramam dicebatur *videns*, apud tribus Benjamin et Ephraim idem dicebatur *vir Dei*. Quia dictionis discrepantia confirmatur, Ramam non fuisse sitam in tribu Benjamin aut Ephraim, sed in tribu Iuda.

Quis huius versus auctor sit, disputatur. Non utique Samuel, quo actate iam multum profecto ea, quae narratur, locum habere; nec ita verisimile est, eo quod superfluit, vitae eius tempore illum loquenti usum esse mutatum. *Beda* (91. 537) accedit sententiae quorundam, versum *Esdrae* attribuentium, neque serioris facile originis potuit esse additamentum, quod in omnes omnino transiit versiones. Ex supra dictis auctor videtur fuisse *Asa* posterior. Potuit is esse unuslibet ex prophetis, in quorum scholis libri historici posteriores videntur fuisse assertati, quoad in canonem sunt recepti. Quae hypothesis ne inspirationi quidem versus officit, cum inspiratio non necessario debuerit restringi ad verba ipsius auctoris libri, sed potuerit extendi ad animadversiones aliquas a prophetis ante constitutum canonem adiectis. — Aliam explicationem tradunt *Then., Wellh., Clair* rati, versum esse glossam cuiusdam copistae, e margine manuscriptorum in textum translata, tempore utique perantiquo, cum ea in versionibus omnibus legatur. Ubi advertas, criticæ constare aliquas eiusmodi glossas in versiones authenticas penetrasse; ergo neque repugnare; eiusmodi aliquas iam a. C. n. in textum hebr. irrepsisse. Non enim defendi potest, Deum magis providisse integritati textus hebr. quam graecæ aut versionum authenticarum, magisve a. C. n. quam aevo christiano.

v. 10 « Et dixit Saul ad puerum suum: Optimus sermo tuus; veni, eamus. Et ierunt in civitatem, in qua erat vir Dei ». Tota narratio suggerit, civitatem et nomen viri Dei fuisse Sauli ignota; ergo civitas non erat Rama Benjamin, quae minus horae itinere a Gabaa Saulis aberat. v. 11 « Cumque ascenderent clivum civitatis, invenerunt puellas egredi-

entes ad hauriendam aquam, et dixerunt eis: Num hic est videns? Vox articulum habet, ergo sensus est: Num ille videns, qui hic habitare consuevit, nunc ipsum adest in civitate? Fons in valle erat; mulierum, maxime puellarum, erat haurire aquam, cf. Gen. 24, 41 sqq.; Ex. 2, 16; Jo. 4, 7. Gaudet hic spirituale *Sacy*, monialium Portus Regii moderator, quod detur Christianis quandoque occurrere animabus sanctis, illis puellis praefiguratis, quae aquam divinae benedictionis pro tota Dei civitate laetum cant. v. 12 « *Quae respondententes dixerunt illis: Ille est, ecce ante te, festina nunc: hodie enim venit in civitatem, quia sacrificium est hodie populi in excelso* ». Ps. *IIer.*: « *Sacrificium in h. l. prandium intelligitur* », i. e. epulum sacrificiale, quo vescebantur convivae victima aliqua, non diu ante mactata. Ita etiam *Iox*. Neque enim v. 13, quod Samueli et populo praestandum supererat, mera « *vescendi* » voce exprimeretur, si ipsa mactatio, actio longe nobilior, nondum habuisset locum. Ex v. 23 sequitur, mactationem ante prophetiae profecionem, ex qua modo revertebatur, esse factam: nam Sauli propheta propositum portionem lectissimam, ergo e victima excisam, neque certe carnis minus recentis, quam quae ceteris apponeretur. v. 24 eadem portio dicitur esse seposita, quo tempore populus « *vocabatur* »: una autem erat invitatio quum ad ipsum sacrificium, tum ad epulum sacrificiale, cf. 16, 3, et haec ante sacrificium obtinuerat. Ergo hic de solo epulo sacrificali est sermo.

Improbat *Wellh.*, puellas loqui numero singulari, cum duobus viris dicantur respondere. At, licet interrogatio et responsio duobus esset profutura, interrogatio ex ore unius processerat, ideoque responsio etiam ad unum dirigi potuit. — Sed quare *festinare* iubent puellae? Ut ante epulum Samuel conveniatur, cf. v. 13. Ceterum ex narratione intellige, peregrinos semper fuisse invitatos, dum loci incolae non semper omnes invitabantur. — Urget *Wellh.*, Samuelem hic describi modo rediorem ex longinquo itinere, sed ex v. 23 patere, eum paulo ante eorum quaedam iussisse. Quam longinquam iter fuerit non indicatur; auctore narrare nobis debuit minime, quidquid prophetam inter et eorum locum habuerit? tota difficultas evanescit, si supponatur Samuel non ex longinquo itinere, sed ex illis Naioth in urbem advenisse, de quibus cap. 19 dicitur. — *כבד*, *Fulg.* *excelsum*, certissime collem seu montem significare patet ex Num. 22, 41 (cf. 23, 14, 27); 2 Reg. 1, 19, 26; Jer. 23, 18; Mich. 3, 12; Ez. 36, 3 (cf. totum caput). Qui vero loci si cum Num. 21, 28 variisque locis prophetarum conferantur, illico patet, *כבד* non usurpari nisi aut sermone poetico, aut de collibus sacris. Est nomen constans eorum collium, in quibus sacrificia fiebant: cf. 3 Reg. 3, 4; 2 Par. 1, 3. Posteriores reges constanter aut vituperantur aut laudantur, ob cultum *excelsorum* aut toleratum aut abolitum. Is cultus quorsum fuerit licitus antiquitus, diximus in fine cap. 7. — Merito ex textu concludit *Clair*, in illo colle fuisse altare permanentem erectum, illud sc. quod Samuel

civitate sua Rama 7, 17 construxerat. Ergo ruit hypothesis *Keil*, cui fatetur interpretes fere omnes adversari, locum hunc, ubi primum convenerint Samuel et Saul, alium esse a Rama Samuelis.

v. 13 « *Inredientes urbem statim invenietis eum, antequam ascendat excelsum ad descendum. Neque enim comensurus est populus, donec ille veniat, quia ipse benedixit hostiae, et deinceps comedunt, qui vocati sunt. Nunc ergo consecudite, quia hodie* », i. e. nunc ipsum (cf. *Wellh.* ad 1, 7), « *reperietis eum* ». v. 14 « *Et ascenderunt in civitatem. Cumque illi ambularent in medio urbis, apparuit Samuel egrediens obviam eis, ut ascenderet in excelsum* ». Hic versantur in medio urbis, v. 18 adhuc sunt in medio portae. Unde *Houb.*, litera una textus hebr. mutata, v. 18 portae substituit urbem, dum *Then.*, *Wellh.* pro urbe h. l. scribunt portam. *Clair* putat, Saulem in media quidem urbe Samuelem conspexisse, dein reflexo itinere, nam Samuel obviam illi venerat, ad portam usque esse comitatum, ibique esse allocutum. Solutionem simplicissimam tradit *Calm.*, *כבד* quandoque idem esse, quod 2, cf. 3 Reg. 6, 19; 2 Esdr. 4, 22 (16); Gen. 9, 21; 18, 24; Is. 6, 3; Mich. 3, 3. Ergo h. l. Saul generatim asseritur fuisse in urbe, v. 18 accuratius in porta urbis. Verbebat iam *Vatabl.* « *intra urbem* ». — v. 13 « *Dominus autem revelaverat auriculam Samuelis ante unam diem, quam veniret Saul, dicens: »* v. 16 « *Hac ipsa hora, quae nunc est, cras mittam virum ad te de terra Benjamin, et unges eum ducem super populum meum Israel, et salvabit populum meum de manu Philistinorum, quia respexi populum meum* ». — LXX *Chald.* *afflictionem populi mei — venit cum clamor eorum ad me* ». v. 17 « *Cumque aspexisset Samuel Saulem, Dominus dixit ei: Ecce vir, quem dixeram tibi, iste dominabitur populo meo* ». Hi tres versus parenthesis quaedam sunt. *Revelare auriculam* de locutione audibili dicitur, cf. Ruth. 4, 4; hic utique de ea, quae a solo Samuele audiri poterit.

v. 18 « *Accessit autem Saul ad Samuelem in medio portae, et ait: Indica, oro, mihi, ubi est domus videntis* ». Ergo nunquam antea viderat Samuelem Saul, quod fieri nequaquam potuit, si Samuel constanter in Rama Benjamin habitasset. Aliunde verba v. 16 « *virum de terra Benjamin* » suggerunt, Samuelem tum non in terra Benjamin moratum esse. v. 19 « *Et respondit Samuel Sauli dicens: Ego sum videns: ascende ante me in excelsum, ut comedatis necum hodie* », tu et puer tuus, *sed dimittam te mane, et omnia, quae sunt in corde tuo, indicabo tibi* ». Honoris causa enim, qui a Deo electus esset rex, praecedere iubet (*Then.*). Vox *mane* ad verbum *dimittam* pertinet, non necessario etiam ad verbum *indicabo*. Ergo primum solvendum promittitur dubium de

asinis, quod illico v. 20 solvitur; dein dubium, quod brevi in animo Saulis debebat exurgere, genuine esset sua vocatio, quod dubium solvitur variis 10, 2 sqq. praenuntiatis signis. Hic vero ponit generalem propheticae suae scientiae assertionem, ut Sauli reverentiam ingerat et fiduciam. v. 20 « *Et de asinis, quas nudistertius perdidisti, ne sollicitus sis, quia inconvalescunt* ». Assertionem illico confirmat argumento propheticae suae scientiae, ostendens se nosse, cuius negotii causa Saul advenit. Simul seipsum sollicitudinem omnem, ne, Saule apud ipsum morante, mali quidquam accidat asinis; magnanque sui parit existimationem, qua opus habet in re regni manifestanda Sauli. « *Et cuius erant optima quaeque Israel? nonne tibi et omni domui patris tui?* » Quare sollicitudine de pauculis asinis angaris, cum non haec solum, sed omnia desiderabilia Israel (Hebr.) te expectent? Magis magisque compescit propheta sollicitudinem rerum minimarum, dirigens attentionem ad sublimiora. Intellexit utique Saul, sibi grande quiddam praesagiri; unde v. 21 « *Respondens autem Saul, ait: Numquid non filius Lemini ego sum, de minima tribu Israel? et cognatio mea novissima inter omnes familias de tribu Benjamin? Quare ergo locutus es mihi sermonem huiuscemodi?* » Minima dicitur tribus Benjamin, quod non ita diu antecedeat Iud, 20 sq. narrata fuerit vix non exstincta. Ex responso patet, Saulem omnino intellexisse agi de regno. Quaestioni non respondet Samuel, priorem assertionem mox in convivio factis confirmaturus, simul Sauli tribuens tempus ad animum ad res magnas parandum.

תַּבְּטוּי שָׂבִי, verbotenus ex parve Irbuum (Chald.). Sed videtur תַּבְּטוּי esse obsoleta quaedam forma stat. constr. sing., ergo de minima tribuum (Syr.); vel, cum ipsum תַּבְּטוּי possit esse talis stat. constr. (cf. Iud. 20, 12), talisque certissime sit, ubi aequo in nostro versu recurrit, retineri potest versio *Valg. de minima tribu*.

v. 22 « *Assumens itaque Samuel Saulem et puerum eius, introduxit eos in triclinium, et dedit eis locum in capite eorum, qui fuerant invitati. Erant enim quasi triginta viri* ». Triclinium et ipsum in excelso » situm erat, cf. v. 13. 19. 23. Sauli primus locus dabatur, certe non ideo tantum, quod hospes esset aliunde adventitius, sed simul ob eminentiam illi v. 20 praenuntiatam; item puero non ideo solum, quod hospes esset, sed quod potior ceteris esset ille, qui famularetur viro, cuius essent « optima quaeque Israel ». v. 23 « *Dixitque Samuel coquo: Da portionem, quam dedi tibi, et praecepi, ut reponeres seorsum apud te* ». v. 24 « *Lecavit autem coquus armum, et posuit ante Saul* ».

Valg. LXX armum, sed Hebr. Syr. armum et id, quod super eum erat, quod explicat Chald. cozam et femur, i. e. totum crur; mira tamen esset circumlocutio. Alii qui veteres, citati a Malv., armum cum eo, quod proxime illi adhaerebat ». At intrum

id fuerit ioculum (*Mour.?*), an adeps (*Clair*), aut aliud quid; utrum armus fuerit dexter vel sinister, ex textu omnino non valemus, cum sacrificia excelsorum facta sint praeter legem mosaicam, ideoque fortasse eius legis rituali non subiacuerint. Notamus silentio pretere emendationem *Houb.* reapse obviam, licet nullo textu confirmatam, legentis אֵימָהּ לְעִידוֹ pro אֵימָהּ, quo significatur pinguis cauda ovium, lucentum, ut initiati norant, edulium.

« *Dixitque Samuel: Ecce quod remansit, pone ante te et comede, quia de industria* » — *Hebr. Chald. Syr.* habent pro statuto tempore, cf. v. 16, — « *servatum est tibi, quando populum vocavi. Et comedit Saul cum Samuele in die illa* ». — v. 23 « *Et descenderunt de excelso in oppidum* », ubi domus erat prophetae, (« *et locutus est cum Saule in solario*»), stravitque Saul in solario, et dormivit ». LXX legebant, et quidem recte: וַיֵּרְדוּ עִם שָׂאוּל מֵהַר הַשֵּׁבִי וַיֵּרְדוּ לְשָׂאוּל מִן הַר הַשֵּׁבִי וַיֵּרְדוּ עִם שָׂאוּל מִן הַר הַשֵּׁבִי et locutus est cum Saul in solario, et mature surrexerunt. Sed quid locuti sunt? Quare surgendi fit mentio, cum eorum somnus taceatur? In *Valg.* utramque lectionem commixtam habes, cf. *Ver.* — v. 26 « *Cumque mane surrexissent et iam clucesseret, vocavit Samuel Saulem in solario* », — *Hebr. in solarium, vocans se. vocem dirigebat in solarium (Houb.)* — « *dicens: Surge, et dimittam te* », et abscedentem honoris gratia non nihil comitabor, quem sensum verbum etiam habet Gen. 18, 16; 31, 27. « *Et surrexit Saul, egressisque sunt ambo, ipse videlicet et Samuel* ». v. 27 « *Cumque descenderent in extrema parte civitatis, Samuel dixit ad Saul: Dio puero, ut antecedit nos et transeat; tu autem subsiste parlisper, ut indicem tibi verbum Domini* ».

Cap. X v. 1 « *Tulit autem Samuel lenticulam olei, et effudit super caput eius, et deosculatus est eum, et ait: Ecce unxit te Dominus super haereditatem suam in principem (et liberabis populum suum de manibus inimicorum eius, qui in circuitu eius sunt. Et hoc tibi signum, quia unxit te Deus in principem)* ». Altera versus pars tollenda videtur, quae in solis LXX habebatur, inde in *Valg.* irrepsit. « *At quis dixerit, undenam illud additamentum hauserint graeci? Houb.* autumat olim in hebr. codicibus existisse; at multo nobis verisimilius videtur, ab ipsis graecis scriptoribus, ut alia huius generis non pauca, adiectum fuisse » (*Ver.*). Genuinum contendit *Then.*, debuisse Samuelem clarius quid sui consilii esset, Sauli manifestare. Fecerit sane, at verbis a s. auctore non recitatis; verbis enim, quae uncinis inclusimus, vix quidquam Saul edocetur. Ceterum (cf. v. 6. 7) videtur Samuel Saulis instructionem pro maiori parte divinae inspirationi permisisse.

Deosculantur aequales aut propinqui: rex iudicis aequatis aut superior, prophetae propinquus est. — *Haereditas* seu possessio Domini appellatur Israel

duobus imprimis locis maxime solemnibus, in explicatione legis per Moysen facta Deut. 9, 26, 29, et in ultima eius oratione Deut. 38, 8 sq. Israel est haereditas et possessio Domini, quam prae ceteris gentibus omnibus sibi appropriavit, quam « custodivit quasi pupillam oculi sui »; nemo eius legitimus princeps esse potest, quem non ipse ad hoc magis minusve directe vocaverit. — De unctione regia disserunt *Abul.*, et post eum *Sanct.*, *Calm.* alique. Apud gentes Palaestinae affines vigiisse videtur mos unctionis regiae, ut conicitur ex Hazaelis, regis Syriae, exemplo 3 Reg. 19, 15. Etiam Iud. 9, 8, quo tempore Israelitae regibus adhuc carebant, describitur (*Hebr.*) regis institutio unctionis voce: « Ierant ligna, ut ungerent super se regem ». Unguntur certe reges Iuda, uti Ios 4 Reg. 11, 12, Ioachim 23, 30, etiam Absalom 2 Reg. 19, 40. E regibus Israel legitur unctus a propheta Iehu 3 Reg. 19, 16, plures alii a prophetis sane non sunt uncti, fortasse adulterium unctionem receperunt a sacerdotibus excelsorum. Unctio fiebat effusione olei in caput (h. l.), quod erat oleum sanctum (Ps. 88, 21), de tabernaculo petum 3 Reg. 1, 39.

Ad sequentia *Sanct.* « Expediebat maxime, ut Saul sibi persuaderet, unctionem illam non esse ab homine, sed divinam ibi quoque auctoritatem intercessisse. Atque ideo *signa* illi dat certa, quae nemo nisi illustratus a Domino nosse potuisset ». v. 2 « *Cum abieris hodie a me, invenies duos viros iuxta sepulcrum Rachel, in finibus Benjamin, in meridie* ». Illud sepulchrum haud longe abest a Bethlehem, in finibus Benjamin, i. e. prope fines Benjamin, nam hunc quoque sensum praepositio 2 habet, et locus Sauli describitur per illud, quod ipse prae ceteris norat, suae tribus fines. — De sepulchro Rachel acriter disputabatur, sed iam interpretes magis magisque revertuntur ad locum prope Bethlehem, cui tota adstipulatur traditio. Gen. 35, 19: « Mortuus est ergo Rachel, et sepulta est in via, quae ducit (a Bethel) Ephratham, haec est Bethlehem ». Cf. 48, 7, unde clarius patet, prope Bethlehem esse sepulchrum. Obicitur Ier. 31, 13: « Vox in excelso (LXX et Matth. 2, 18: in Rama) audita est lamentationis, luctus et fletus Rachel »; ergo, inquit, Rachel prope Ramam Benjamin sepulta erat. Sed Rachelis lamentatio non e sepulchro resonat, sed ex leo, in quo ipsa praesens adest posteris famiam in exilium deducendis: cf. A. Scholz in Jeremiam, et P. Schanz in Matthaeum. Insuper vox hebr. cum *Vulg.* verti potest « in excelso », ut Rachel supponatur de colle quodam filiorum miseriam contemplantis, vel ut eius lamentatio intelligatur exaudiri a Deo in excelso montis Sion, cf. Ier. 31, 12. Certe, quod Matth. textum applicaverit casu innocentium in Bethlehem factae, indicat intimiorem aliquam inter Rachel et Bethlehemitas existisse nexum, qui alius esse non potest a situ sepulchri. Multum quidem eos hoc sepulchrum incommodat, qui Ramam Samuelis tribui Benjamin adscribunt, quos infra expediemus. —

צֶלְצֶלֶךְ *Chald. Syr.* nomen proprium interpretati sunt, sed mirum est sepulchrum Rachel describi per locum secus penitus ignotum Zelzsch. Verius *Vulg. LXX* intellexerunt nomen appellativum; et *LXX* quidem videtur legisse pluralem, quid vero *Vulg.* legerit (*in meridie*), non liquet. Sed licet non valeamus lectionem restituere, possumus tamen sensum satis accurata coniectura definire. Samuel, in singulis signis describendis, indicat non solum regionem, sed ipsum veluti punctum, quo sint eventura: « ad quercum Thabor », « ubi est statio Philisthinorum ». Ergo h. l. simile quid expectare fas est, non nomen proprium alicuius urbis, sed singulare aliquod obiectum, arborem, rupem, vel huiusmodi quid.

« *Dicentque tibi: Inventae sunt asinae, ad quas iteras perquirendas; et intermissis pater tuus asinas sollicitus est pro vobis, et dicit: Quid faciam de filio meo?* » i. e. quoad filium meum, ad eum recuperandum. Hoc primum signum aptissimum erat, quod confirmaret Samuelis assertionem 9, 20, asinas esse repertas, et consequenter ipsam prophetiae auctoritatem. v. 3 « *Cunq̄ue abieris inde, et ultra transieris, et veneris ad quercum Thabor* », — arborem, uti videtur, notissimam, secus aliqua loci descriptio adderetur — « *invenient te ibi tres viri ascendentes ad Deum in Bethel, unus portans tres hircos, et alius tres tortas panis, et alius portans lagenam vini* ». Ascendebant sacrificii causa, quod patet ex his, quas ferebant, oblationibus, v. 4 « *Cunq̄ue te salvaverint, dabunt tibi duos panes, et accipies de manu eorum* ». *Hebr.* *Cunq̄ue inquisierint apud te de pace*, formula salutandi usitata, cf. 16, 4 sq.; 3 Reg. 2, 13; 4 Reg. 9, 17 sqq. Sicut rex participat unctionem, antea sacerdotibus rebusque sacris reservatam, ita pars oblationum Deo dicendarum nunc illi cedit. Hoc alterum signum aptissimum erat, quod confirmaret Samuelis assertionem, Saulen a Deo regem esse electum. v. 5 « *Post haec venies in collem Dei, ubi est statio Philisthinorum* ». Collis hic Dei seu Gabaa Dei re videtur coincidere cum Gabaa, Saulis domicilio, quae postea vocabatur Gabaa Saulis (11, 4; 2 Reg. 21, 6; Is. 10, 29); nam ibi terminatur Saulis iter, ibi notissimum est omnibus v. 11. Nolim tamen cum *Keil* asserere, antiquius urbis nomen « Gabaa Dei » fuisse, postea mutatum in « Gabaa Saulis ». Sed « Gabaa Dei » seu « collis Dei » erat locus sacer, proxime extra Gabaa sitas: excelsa enim videntur extra urbes fuisse sita (*Theol.*), cf. 2 Reg. 21, 9. — Versiones pro צֶלְצֶלֶךְ legobant צֶלְצֶלֶךְ; sed varie verterunt. *Vulg.* statio seu praesidium, *Chald. daz.* *Syr.* aliquid erectum, *LXX* ἑστῆτα, *Arabs* columna. Significatio praesidium nullo textu firmari potest, ad 3 Reg. 4, 19 et 2 Par. 8, 10 misere discordant versiones. Certe non intelligitur h. l. praesidium, locus enim describitur in latere seu ad radicem collis, atque in ipso civitatis

ingressu situs : at Philisthaei sane collocassent praesidium aut in vertice collis, aut intra urbem. 2 Reg. 8, 6 utique intelligitur *dux* seu praefectus, aliquis sc. qui est *constitutus*, et in eundem sensum facile cedit. 3 Reg. 4, 19. Sed h. l., ut omnes praeter Chald. perspexere, describitur locus non ex persona aliqua, quae facile istinc alio poterat *secedere*, sed ex re aliqua fixa permanenti. Adde, descriptionem hic loci adhiberi, non ut Saul doceatur, ubi sit Gabaa eiusque sanctuarium, sed ut ipsum quodammodo punctum discat, tibi sibi occurruri sicut prophetae : tale punctum per *ducem* describi non poterat. Unde, sensum *LXX Syr. Arab.* secuti, qui ex Gen. 19, 26 certe stabiliunt, vertendum censimus *cippus* seu *monumentum*. Sed quodnam hoc monumentum est? *Then.* cogitat de monumento a Philisthaeis in testimonium victoriae aliquando erecto; melius fortasse intelligitur monumentum funebre, cum *Fürst* ex *Steph. Byz.* affirmet, 232 apud Phoenices eum sensum habuisse.

« *Et cum ingressus fueris ibi urbem* », — *Hebr.* in ipso tunc in urbem ingressu; videtur monumentum in ipso urbis aditu fuisse erectum — « *obvium habebis gregem prophetarum descendentium de excelso, et ante eos psalterium et tympanum et tibiam et citharam, ipsosque prophetantes* ». Aliud praeter centrum religiosum et politicum, templum et regnum (Deut. 17), Deus promiserat permanentis institutum Deut. 18, 9 sqq. *prophetarum*, oppositum ariolis et divinis gentium. Haec quoque institutio plenius quam antea evolvente adlaboraverat Samuel inde a Heli morte, et quam praeclearo effectu! In diebus Heli 3, 4 fuerat sermo propheticus rarus; sed iamjam collegerat Samuel integras familias prophetarum, quae ipsum patrem et magistrum 19, 20 agnoscebant. Unam offendimus h. l. prope Gabaa, alteram ab illa sane diversam 19, 20 prope Ramam, ubi locum quemdam Natioth, fortasse coenobii instar, 4 Reg. 6, 1 sq., incolabant. Prophetabant omnes et propheticae inspirationem etiam in alios, qui adessent, non prophetas transfundebant. Foram prophetia non est ad solum futurorum praesagium restringenda. — De vi musicos ad disponendam animam ad recipiendum influxum divinum, vel declinandum sinistram influxum, cf. 4 Reg. 3, 15; 1 Reg. 16, 23.

Excelsa videntur fuisse in pluribus locis, praeter quatuor 7, 16 sq. enumerata; nisi forte de excelsa Maspha ridentes intelligantur in propheta. Ubi *Vulg.* *gregem LXX* habet *yoob*, *Hebr. Syr. Iunis*, quo videntur homines processiones quadam incedentes designari, dum *אריכות* (aricotus 2 Reg. 2, 25 densam polvis hominum turmam indicat. De instrumentis musicis dicemus ad 2 Reg. 6, 5.

v. 6 « *Et insiliet in te spiritus Domini, et prophetabis cum eis, et mutaberis in virum alium* », uti patet, permansione spiritus insipientis.

Hoc tertio signo intime fiet conscius Saul divinae suae in regnum electionis; eodem simul et unctio a Samuele collata absolvitur, eiusque significatio declaratur, ut significet communicationem divini spiritus, qui spiritus est sapientiae (cf. 3 Reg. 3), ad finem regii officii apte et digne implendi. v. 7 « *Quando ergo venerint signa haec omnia tibi, fac quaecunque invenerit manus tua* », quaecunque « indicaveris facienda » (*So*), age proprio instinctu; quam eandem expressionem *Vulg. Ind. 9, 33* vertit « *fac ei quod poteris* »; « *quia Dominus tecum est* » speciali assistentia tam in deliberando quam in agendo. « Ex hisce signis intellige certissimo, te esse regem a Deo electum, et facultatem regiam adeptum cum ope Dei tibi assistente, ut possis perficere quae velis, quaecunque in regimine agenda tibi occurrerint. Regaliter ergo age et pugna intrepide pro populo Dei et tuo » (*Lap.*).

v. 8 « *Et descendes ante me in Galgala, ego quippe descendam ad te, ut offeras oblationem, et immoles victimas pacificas. Septem diebus expectabis, donec veniam ad te, et ostendam tibi quid facias* ». Verba *ego quippe descendam ad te* recte parentibus inchoit nostra *Vulg.* Verbum *et descendes* non est iungendum cum imperativo *fac*, quasi *subeat* Saul descendere, sed cum futuro *erit* (*Hebr. v. 7*): *praenuntiatur* siquidem Sauli fore, ut, dum facturus sit, quod invenerit manus eius, angustiis pressus (cf. 13, 6 sq.) inducatur ad descendendum in Galgala, sine Samuele. Textum ita concepi posse, iam intellexit *Sauct.*: « *aut praedicit aut monet* ». Hoc tempus tanquam omnino summi in regno Saul momenti effertur, quo sit eam regni administrandi institutionem a propheta accepturus, quae nondum nunc ei datur; tempus probationis, quo de regno eius familiae perenniter conferendo 13, 13 docerneretur.

Hinc facile postea intellexit Saul, haec non esse dicta de descensu Galgalam 11, 15, quando innovandi regni causa eo cum Samuele perrexit: nulla enim tunc fuit Samuelis expectandi occasio. Neque peccavit Saul, iter Galgalam differens, quia non fuerat iussus eo ire, sed solum, si in quibusdam adiunctis eo veniret, quasdam conditiones implere. — *Keil* ita construit: « *Si descendis in Galgala etc. septem diebus expectabis* »; constructio possibilis, sed durior, quaeque fere recidit in alteram *Seb. Schmid*: « *Quoties descendes in Galgala etc* », seu quorundam veterum potentium, Sauli hic generaliter mandari, ut in difficultatibus quibusvis Galgalam descenderet. — Intelligitur autem Galgala eadem, ubi indicat Samuel 7, 16, ubi innovatur regnum 11, 15, locus, ad quem: « *descenditur* » de Ramā vel Gabaa 10, 8 et de Machmas 13, 12, a quo « *ascenditur* » in Gabaa 13, 15. Hic locus non est Djildjilla in monte Ephraim prope Bethel sita, sed Galgala inter Ierichonem et Iordanem.

v. 9 « *Itaque, cum avertisset humerum suum, ut abiret a Samuele, immutavit ei Deus cor aliud, et venerunt omnia signa haec in die illa* ».

Totus effectus secutus unica sententia exprimitur. Idem est *cor aliud*, quod v. 6 *vir alius*. Sola tertii signi impletio accuratius describitur, quia illo signo Saul publice conspicuus factus est, simulque altioris prudentiae documentum edidit, acta premens silentio (*Clair*). v. 10 « *Veneruntque ad praedictionem collem, et ecce cuneus prophetarum obvius ei, et insitit super eum spiritus Domini, et prophetauit in medio eorum* ». v. 11 « *Videntes autem omnes, qui viderant eum heri et nudius tertius, quod esset cum prophetis et prophetaret, dixerunt ad invicem: Quoniam res accidit filio Cis? Num et Saul inter prophetas?* » Verba aliquid dedecoris habere, v. 12 docet; sed quaeritur, in cuius dedecus vergant. Prophetarum, inquit *Wellh.*; idem quippe sonant atque: Quomodo vir tam sensatus, Saul, eo devenit, ut isti prophetarum gregi iungeretur? Saulis, inquam *Bunsen* (apud *Wellh.*); ut sensus sit fere hic: quomodo fieri potuit, ut vir tam stupidus, Saul, inelytae prophetarum familiae adscisceretur? Respondeas, carpi una Cis et Saul, ut ex. v. sq. patet. Stomachabantur scilicet, qui adstant, Beniaminitae, unum e « cognatione novissima inter omnes cognationes tribus Benjamin » (9, 21) prophetiae charismate esse insignitum.

Ergo non est necesse, cum *Sanct.* coniectare, Cis fuisse « hominem rusticum, incultum et longe alienam ab omni ingenio atque urbana disciplina ». Quem vicissim *Joë* sibi depingit « honesto loco natum cultisque moribus ».

v. 12 « *Responditque alius ad alteram, dicens: et quis pater eorum?* » *Hebr.* *Chald.* *Syr.* Et respondit vir inde, ergo sane inde i. e. ex Gabaa oriuntur; sed probabilior est lectio *LXX*, *והיה* pro *והיה*, ergo *Et respondit aliquis vir ex ipsis*, i. e. de populo (cf. 14, 28). *LXX* *Syr.* dein inducunt hunc virum interrogantem *Et quis est pater eius*, sc. Saulis? quis est Cis, ut filius eius inter prophetas recipiatur? Quae interrogatio repetit, quod iam v. 11 dictum fuerat. Multo praegnantius *Hebr.* *Valg.* *Chald.* *Et quis est pater eorum*, sc. reliquorum prophetarum? Omnibus admisionem experimentibus, quod filius Cis inter prophetas versetur, unus de turba alta voce interrogat: Et quis est pater reliquorum prophetarum? Num ipsi iure haereditatis prophetiae charisma nati sunt, an gratis illud a Deo acceperunt? Et si ita, quid obest, quominus idem charisma filio etiam Cis tribuatur? (*Mar.*, *Menoeh.*, *Lap.*). Minus obvius est, tamen fere in idem recidit explanatio *Greg.*: pater prophetarum est Deus, « prophetiae non ex carnali progenie, sed ex coelesti origine censebantur ». « *Propterea versum est in proverbium: Num et Saul inter prophetas?* » Ita sane dicebatur, quando quis insuetum prorsus vitae genus seu occupationem suscipiebat. His docemur, cur s. auctor, missis duobus prioribus signis, tertii signi adimpletionem pluribus nar-

ret. Volebat eius proverbii meminisse, quod vivens exstabat impleti signi momentum; volebat titulum inculcare elevationis Saul, gratitum Dei electionem. Apposite hic *Greg.* in comparationem adducit Indaeorum admirationem, quando Saulus e persecutore in apostolum fuit mutatus *Act.* 9, 24.

v. 13 « *Cessavit autem prophetare, et venit ad excelsum* ». Prophetas offendit v. 3 de excelso « descendentes », ergo ab illis eum oportuit scedere, ut ipse excelsum orationis gratia conscenderet; ubi ab illis discessit, cessavit influxus propheticus. v. 14 « *Dixitque pater Saul ad eum et ad puerum eius: Quo obistis?* » Secundum haec videtur fuisse eo tempore aliquod festum in excelso, ubi Saul patrum, i. e. *patris fratrem* (*Chald.*), et cognatos invenerit, qui curiositate acti interrogationibus indulserint. Potest tamen res etiam aliter concipi, ut non de singulari aliquo facto, quod in excelso obtigerit, sed de responso iterum iterumque a Saule dato agatur.

וַיִּן non solum significat patrum, sed cognatos generatim, gallice: « un cousin, un compère ». Puto vocem hic adhiberi, quo sensu saepe adhibetur *וְאָבִיב*: ut, quales cognatorum aliquis eiusmodi quaestiones proferret, toties Saul idem prudens responsum daret. Suspicebantur cognati aliquem inter Saulis ad Samuellem iter et subsequendam inspirationem nexum; animadvertebant, Saulem mutatum esse « in virum alium »; fortasse post aliquot dies innotuit honor a Samuele Sauli in convivio tributus. Unde vividissime excitata est curiositas cognatorum, idque tanto magis, quod illi essent ex « cognatione novissima » in Israel. — Considera Saulis h. l. cum Salvatore similitudinem. Hic duodennis in medio doctorum assurgit, notitiam attrahit, deum se abscondit usque ad tempus suscipiendi publici magistris: ille prophetis iungitur, admirationem generat, inde modesto delitescit, donec coram populo eligatur rex.

« *Qui responderunt: Quaerere asinas, quas cum non reperissemus, venimus ad Samuelem* ». v. 13 « *Et dixit ei pater suus: Indica mihi, quid dixerit tibi Samuel* ». v. 16 « *Et ait Saul ad patrum suum: Indicavit nobis, quia inventae essent asinae. De sermone autem regni non indicavit ei, quem locutus fuerat ei Samuel* ».

Verum, priusquam ad alia transeamus, solvenda tandem nos manet quaestio, cur *Rama* Samuelis tribui *Judae* attribuamus, non *Beniamin*. Et primum quidem omnino excludendam censemus sententiam, a *Clair* nuperime resuscitatam, secundum quam Rama eadem fore esset, quae Diospolis vel Lydda dicebatur. Haec sententia conditionem reipublicae hebraicae aevo Samuelis penitus ignorat. Obtinebant tunc Philisthaei omnem plantitiam, quae secus mare protenditur, Indaeis in montana repulsis. Non potest iudici Israel sedes assignari ante ipsas portas urbis

munitae Philisthaeorum, Accaron. Quodsi igitur revera Diospolis eadem sit, quae Arimathaea, ut vult *Ensch.*, dicendum potius erit aliam esse Arimathaeam a Rama Samuelis.

Iam contra Ramam Benjamin-hae faciunt rationes.

1) Exigua inter Ramam Benjamin et Gabaam Saulis est distantia, et enim er-Ram et Tulel-el-Pal ne horae quidem itinere distant. Idem confirmat *Iud.* 19, 42 sq. : « Transibo usque Gabaam et, cum illuc pervenero manebimus in ea, aut certe in urbe Rama ». Confirmat itinerarium *Is.* 10, 28 sqq. descriptum. Iam, uti vidimus, Saul nobis describitur omnino ignarus personae Samuelis, quam nunquam antea viderit, cf. 9, 18. Estne possibile, Saullem degentem in Gabaam, unde Rama oculis cerni poterat, nunquam tot annis eam urbem adisse, nunquam vidisse prophetam, ad quem undique Iudaei confluabant?

2) Iter Saulis a Gabaam ad Samuelem non ita accitate assequi possumus, quod ille videatur esse progressus quasi in incertum, vagantes secutus asinas, et quod insuper terram Salisa, Salim et Lemini 9, 4 ignoremus. Sed aliud est de Saulis reditu. Recta, ut ex contextu eorum patet, quae 9, 5 et 10, 2 de sollicitudine patris Cis dicuntur, Rama rediens Gabaam transit Saul prope sepulchrum Rachel, quod 10, 2 prope Bethlehem collocandum ostendimus. Ergo Rama, unde profectus erat Saul, erat in tribu Iuda, longius etiam quam Bethlehem a finibus Benjamin remota.

Hinc etiam novissimum opus chartographicum : Map of Western Palestine by C. R. Conder and H. H. Kitchener, reduced from the one inch map, London 1881, in folio additio, Ramam Samuelis ei, quem nos defendimus, loco in tribu Iuda adscribit.

3) Saulis publica electio 1 Reg. 10, 17-27.

Arg. — Conventu populi a Samuele Masphem coacto sorte eligitur Saul, quem plures regem salutant, alii despiciunt.

v. 17 « *Et convocavit Samuel populum ad Dominum in Masphem* », locum utique convenientissime electum, ubi recens ostenderat Dominus, quam gloriose ipse populum suum, licet rege careret, posset salvare; v. 18 « *et ait ad filios Israel Haec dicit Dominus Deus Israel : Ego educaui Israel de Aegypto, et eratis vos de manu Aegyptiorum, et de manu omnium regum, qui affligebant vos* ». Reges devictos recenset, populo regem exposcente (*Clair*). Formula *Ego educaui vos de Aegypto* solemniter est Deo, quando agitur de eius auctoritate et praecceptis inculcandis, et saepe iungitur formulis « ut essem vester Deus », « mei enim servi sunt », « ut haberet populum haereditarium » (cf. *Deut.* 4, 20, et supra v. 1). Habes eam formulam initio decalogi *Ex.* 20, 2; *Deut.* 5, 6; in promul-

gatione aliorum mandatorum *Ex.* 20, 46, *Lev.* 11, 45; 19, 36; 22, 32 sq.; 25, 38, 42; 26, 12 sq.; *Num.* 13, 31; in ultima oratione *24, 6, 17*; in oratione angeli *Iud.* 2, 1 et prophetae 6, 8 sqq. Porro factum educationis ex Aegypto efferri consuevit, quando Deus de infidelitate populi conqueritur, uti h. l. et 8, 8, v. 19 « *Vos autem Iudaei proiecistis Deum vestrum, qui solus* » — ita recte *Vulg.* vertit *Hebr.* ipse — « *salvavit vos de universis malis et tribulationibus vestris, et dixistis : Nequaquam, sed regem constitue super nos* ». Pro מלך nequaquam *kethib* habet ויפסי, et consonat accentus, vocem trahens ad priora. Sane phrasim eadem est cum altera 8, 19, et aliunde מלך et ויפסי saepissime permutantur, ergo standum lectioni versionum et *keri*. — Huc usque Samuel statum questionis egregie exposuerat; iam voce *Nunc ergo* proponit divinum decretum : Habebitis, quod petistis, et quidem in poemam stultae petitionis habebitis. « *Nunc ergo state coram Domino per tribus vestras et per familias* ». v. 20 « *Et applicuit Samuel omnes tribus Israel, et cecidit sors tribus Benjamin* », *Hebr.* et *deprehensa est tribus Benjamin*. v. 21 « *Et applicuit tribum Benjamin et cognationes eius, et cecidit cognatio Meri* », — *Hebr.* *fussit accedere tribum Benjamin secundum cognationes eius* — « *et pervenit usque ad Saul, filium Cis. Quaesierunt ergo eum, et non est inventus* ».

Modus electionis graphice describitur. *Ex.* *Ios.* 7, 14 novimus, singulas tribus fuisse divisas in cognationes (משפחה), cognationes in domos (בית), domos tandem individuas constabant; *ex.* *Iud.* 6, 13; *Num.* 1, 16. novimus, nostrum ארץ idem esse quod משפחה. Accedendum igitur erat coram Domino, ante illud sane altare 7, 9, cuius sacrificio placatus Dominus se regem et salvatorem contra Philisthaeos tam praecclare exhibuerat. Sortium usus non infrequens erat apud Iudaeos ad divinum oraculum obtinendam. Sorte caper emissarius eligebatur *Lev.* 16, 8; sorte terra sancta divisa est *Num.* 26, 55 sq.; 33, 54; sorte detectus est scelestus Achan *Ios.* 7, 14 sqq.; sorte Saul reum Ionathian demonstravit 1 *Reg.* 14, 38 sqq.; sorte ministeria templi divisa sunt 1 *Par.* 24, 5 sqq.; 23, 43 sqq.; et habitacula post exilium 2 *Esdr.* 4, 4; sorte S. Matthias electus est apostolus *Act.* 1, 26. *Ex.* 1 *Reg.* 14, 36 sqq. cluget, sortium oraculum non fuisse situm in consulendo Urim et Thummim, quod putavit *Munst.* *Accedebant* igitur tribus, familiae, personae, et quidem plures simul, cf. 1 *Reg.* 14, 40, *iaciebatur calculus* (לדור), quem iasseram fuisse minime dubitandum est. Qui non *deprehenderetur*, ille *eribat* 1 *Reg.* 14, 41. Si quis abesset, v. g. Saul, alius eius nomine prostabat, dum mittebantur sortes.

v. 22 « *Et consulerunt post haec Dominum, utrumnam venturus esset illuc.* »

munitae Philisthaeorum, Accaron. Quodsi igitur revera Diospolis eadem sit, quae Arimathaea, ut vult *Ensch.*, dicendum potius erit aliam esse Arimathaeam a Rama Samuelis.

Iam contra Ramam Benjamin-hae faciunt rationes.

1) Exigua inter Ramam Benjamin et Gabaam Saulis est distantia, et enim er-Ram et Tulel-el-Pal ne horae quidem itinere distant. Idem confirmat Iud. 19, 42 sq. : « Transibo usque Gabaam et, cum illuc pervenero manebimus in ea, aut certe in urbe Rama ». Confirmat itinerarium Is. 10, 28 sqq. descriptum. Iam, uti vidimus, Saul nobis describitur omnino ignarus personae Samuelis, quam nunquam antea viderit, cf. 9, 18. Estne possibile, Saullem degentem in Gabaam, unde Rama oculis cerni poterat, nunquam tot annis eam urbem adisse, nunquam vidisse prophetam, ad quem undique Iudaei confluxebant?

2) Iter Saulis a Gabaam ad Samuelem non ita accitate assequi possumus, quod ille videatur esse progressus quasi in incertum, vagantes secutus asinas, et quod insuper terram Salisa, Salim et Lemini 9, 4 ignoremus. Sed aliud est de Saulis reditu. Recta, ut ex contextu eorum patet, quae 9, 5 et 10, 2 de sollicitudine patris Cis dicuntur, Rama rediens Gabaam transit Saul prope sepulchrum Rachel, quod 10, 2 prope Bethlehem collocandum ostendimus. Ergo Rama, unde profectus erat Saul, erat in tribu Iuda, longius etiam quam Bethlehem a finibus Benjamin remota.

Hinc etiam novissimum opus chartographicum : Map of Western Palestine by C. R. Conder and H. H. Kitchener, reduced from the one inch map, London 1881, in folio additio, Ramam Samuelis ei, quem nos defendimus, loco in tribu Iuda adscribit.

3) Saulis publica electio 1 Reg. 10, 17-27.

Arg. — Conventu populi a Samuele Maspham coacto sorte eligitur Saul, quem plures regem salutant, alii despiciunt.

v. 17 « *Et convocavit Samuel populum ad Dominum in Maspha* », locum utique convenientissime electum, ubi recens ostenderat Dominus, quam gloriose ipse populum suum, licet rege careret, posset salvare; v. 18 « *et ait ad filios Israel Haec dicit Dominus Deus Israel : Ego educaui Israel de Aegypto, et eratis vos de manu Aegyptiorum, et de manu omnium regum, qui affligebant vos* ». Reges devictos recenset, populo regem exposcente (*Clair*). Formula *Ego educaui vos de Aegypto* solemniter est Deo, quando agitur de eius auctoritate et praecceptis inculcandis, et saepe iungitur formulis « *ut essem vester Deus* », « *mei enim servi sunt* », « *ut haberet populum haereditarium* » (cf. Deut. 4, 20, et supra v. 1). Habes eam formulam initio decalogi Ex. 20, 2; Deut. 5, 6; in promul-

gatione aliorum mandatorum Ex. 20, 46, Lev. 11, 45; 19, 36; 22, 32 sq.; 23, 38, 42; 26, 12 sq.; Num. 13, 31; in ultima oratione 24, 6, 17; in oratione angeli Iud. 2, 1 et prophetae 6, 8 sqq. Porro factum educationis ex Aegypto efferri consuevit, quando Deus de infidelitate populi conqueritur, uti h. l. et 8, 8, v. 19 « *Vos autem Iudaei proiecistis Deum vestrum, qui solus* » — ita recte *Vulg.* vertit *Hebr. ipse* — « *salvavit vos de universis malis et tribulationibus vestris, et dixistis : Nequaquam, sed regem constitue super nos* ». Pro *אין* nequaquam *kethib* habet *ו* ipsi, et consonat accentus, vocem trahens ad priora. Sane phrasim eadem est cum altera 8, 19, et aliunde *אין* et *ו* saepissime permutantur, ergo standum lectioni versionum et *keri*. — Huc usque Samuel statum questionis egregie exposuerat; iam voce *Nunc ergo* proponit divinum decretum : habebitis, quod petistis, et quidem in poemam stultae petitionis habebitis. « *Nunc ergo state coram Domino per tribus vestras et per familias* ». v. 20 « *Et applicuit Samuel omnes tribus Israel, et cecidit sors tribus Benjamin* », *Hebr.* et *deprehensa est tribus Benjamin*. v. 21 « *Et applicuit tribum Benjamin et cognationes eius, et cecidit cognatio Meri* », — *Hebr.* *fussit accedere tribum Benjamin secundum cognationes eius* — « *et pervenit usque ad Saul, filium Cis. Quaesierunt ergo eum, et non est inventus* ».

Modus electionis graphice describitur. Ex Ios. 7, 14 novimus, singulas tribus fuisse divisas in cognationes (משפחה), cognationes in domos (בית), domos tandem individuas constabant; ex Iud. 6, 13; Num. 1, 16 novimus, nostrum ארץ idem esse quod משפחה. Accedendum igitur erat coram Domino, ante illud sane altare 7, 9, cuius sacrificio placatus Dominus se regem et salvatorem contra Philisthaeos tam praecclare exhibuerat. Sortium usus non infrequens erat apud Iudaeos ad divinum oraculum obtinendam. Sorte caper emissarius eligebatur Lev. 16, 8; sorte terra sancta divisa est Num. 26, 55 sq.; 33, 54; sorte detectus est scelestus Achan Ios. 7, 14 sqq.; sorte Saul regem Ionathian demonstravit 1 Reg. 14, 38 sqq.; sorte ministeria templi divisa sunt 1 Par. 24, 5 sqq.; 23, 43 sqq.; et habitacula post exilium 2 Esdr. 44, 4; sorte S. Matthias electus est apostolus Act. 1, 26. Ex 1 Reg. 14, 36 sqq. cluget, sortium oraculum non fuisse situm in consulendo Urim et Thummim, quod putavit *Munst.* Accedebant igitur tribus, familiae, personae, et quidem plures simul, cf. 1 Reg. 14, 40, iaciebatur calculus (אבן), quem iasseram fuisse minime dubitandum est. Qui non deprehenderetur, ille eribat 1 Reg. 14, 41. Si quis abesset, v. g. Saul, alius eius nomine prostabat, dum mittebantur sortes.

v. 22 « *Et consulerunt post haec Dominum, utrumnam venturus esset illuc.* »

Vulg. LXX Syr. merito omittunt alteram וַיֵּד , et pro וַיֵּד legunt וַיֵּד ; ergo: Venitne huc ille vir? Syr. *Ubi est vir iste?* potius secundum sensum, quam secundum textum.

Hac vice non per tesseras consuluerunt, sed per Urim et Thummim (Menoch., Sanct.); nam tesserae non poterant respondere « Ecce absconditus est domi ». Ergo, quod etiam per se verisimile est, intererat electioni pontifex (Menoch.), cuius esset ex Urim et Thummim responsum elicere, cf. Num. 27, 21. וַיֵּד etiam Iud. 1, 1; 20, 27 de eodem oraculo adhibetur; cf. Ex. 21, 26.

« Responditque Dominus: Ecce absconditus est domi ». Hebr. et reliquae versiones pro domi habent *prope sarcinas*, cf. Gen. 31, 37; Jer. 46, 19. Non videtur Saul longius abfuisse. v. 23 « Cucurrerunt itaque et tulerunt eam inde. Stetitque in medio populi, et altior fuit universo populo ab humero et sursum ». v. 24 « Et ait Sammel ad omnem populum: Certe videtis quem elegit Dominus, quoniam non sit similis illi in omni populo », corporis scilicet proceritate et robore, nam haec sola videri poterant. « Et clamavit omnis populus et ait: Vivat rex ». In rege, ex solo hostium timore carnaliter petito, constanter laudantur corporis dotes, has solas propheta explicite commendat, his stultae plebi abunde satisfactum est.

v. 23 « Locutus est autem Samuel ad populum legem regni, et scripsit in libro, et reposuit coram Domino; et dimisit Samuel omnem populum, singulos in domum suam ». Reposuit apud arcam (Sa. Mar., Lep.), quae, sicut etiam alias—cf. 14, 18, videtur illic venisse cum pontifice. Quodnam fuerit illud scriptum, nescimus; certe non intelligitur 8, 11 sqq., nam illud « iudicium regis », non « regni », describebat, non quae agi oporteret a rege, sed quid de facto acturi essent reges (Est.).

v. 26 « Sed et Saul abiit in domum suam in Gaban; et abiit cum eo pars exercitus, quorum tetigerat Deus corda ». Ubi Hebr. Syr. habent *sur.* Vulg. LXX Chald. aliam vocem additam legobant, quae secundum LXX erat וַיֵּד filii, quod apud Vulg. Chald. desiguratum est in וַיֵּד pars. Illi filii roboris seu viri robusti comitati sunt Saulem, ut regio illum obsequio honorarent; sine dotalio munera protulerunt. An forte oblatio munerum ipsa « lege regni » praescribatur? Certe munera in toto Oriente regibus offerebantur: ita ab Israelitis Iud. 3, 15 Egloni Moabitae, a Davide Sauli 1 Reg. 16, 20 etc. Cf. Calm. Qui ea denegaret, reapse probebat animum regi infensum (Clair).

v. 27 « Filii vero Belial dixerunt: Num salvare nos poterit iste », novissimae cognationis filius? « Et desperaverunt eam, et non attulerunt ei munera. Ille vero dissimulabat se audire ». Hebr. Et ipse erat omnino tacens: habes hic, quod Rabbinii vocant, caph veritatis.

4) Saul post Ammonites devictos ab omnibus agnoscitur 1 Reg. 11, 1-15.

Anc.—Brevi post affertur Gabaam nuntius de urbe Iabes ab Ammonitis misere obsessa. Coacto Saul exercitu, hostes primo mane adortus in fugam agit. Illic Galgala profectus ab omnibus rex salutatur.

Cap. XI v. 1 « (Et factum est quasi post mensem) ascendit Naas Ammonites et pugnare coepit adversum Iabes Galaad. Dixeruntque omnes viri Iabes ad Naas: Habeto nos foederatos, et serviemus tibi ». Ammonitis erat ad meridiem fluminis Iabor. Iabes caput erat regionis Galaaditidis, tribus Manasse, unius noctis itinere distans a Bethsan, quae 31, 12 prope montes Gelboe sita erat. Illic locus primae Saulis victoriae fuit, huc cadaver demortui regis perlatum est. Eadem porro pusillanimitas, quae toti populo persuaserat, nonnisi regis ductu efficaciter resisti posse Naas, viros Iabes induxit, ut, Dei et Samuelis opè neque petita, unam in dedicatione salutem quaererent. Prima verba ex LXX in Vulg. penetrarunt. LXX ultima praecedentis capitis verba וַיֵּד huc traxerunt, legentes וַיֵּד . Quodsi quaeras, quanto post electionem Saul tempore Naas castra fixerit apud Iabes, tempus oportuit esse perbreve, cum ex 12, 12 incursio Naas Hebraeis fuerit praetextus postulandi regis. v. 2 « Et respondit ad eos Naas Ammonites: In hoc », hac conditione, « seriam vobiscum foedus, ut eruum omnium vestrum oculos dextros, ponamque vos opprobrium in universo Israel ». Ad erendum (Hebr.) recte explicat Vulg. ut eruum, male Syr. ut eruat. Ponamque hoc (Hebr.); suffixum fem. pro neutro, respiciens totum praecedens incisum, vos ita mutilatos, ergo recte Vulg. vos.—Cur voluit Naas Iabesitis oculum erueri? Recte Ios.: ut dextro oculo offeso, et sinistro oculo obiecto clypeo obscurato, ad rem bellicam essent prorsus inepti; concessit tamen unum oculum, ut essent ad opera servilia idonei. Addit Lap.: ut terrorem Hebraeis omnibus iniiceret. Praeterea effessum oculum voluit esse « oris dehonestamentum » (Menoch.), etatque futura tanto turpius mutilatio, quod ex foedere percusso locum habitura fuisset (Moist.). Porro haec crudelitas ostendit, Naas magis in animo fuisse, cladem a Iephthe Iud. 11 illatam uleisci, quam solum Galaaditiden subicere (Keil).

v. 3 « Et dixerunt ad eum seniores Iabes », qui misericordiam impetraturi videntur in castra processisse: « Concede nobis septem dies, ut mittamus nuntios ad universos terminos Israel » (cf. Iud. 6, 35; 19, 29), « et, si non fuerit qui defendat nos, egre diemur ad te », conditioni acquiescentes. Consensit Naas, tum quod septiduo prius urbem suligere non valeret, tum quod minime expectaret, populum valenti duce destitutum tam brevi intervallo ad certamen proditurum esse. Ignorabat

regis factam electionem, quam ignorabant ipsi Iabesitae, qui nuntios non ad Saulem, sed ad universos terminos Israel deputarunt (*Clair*).

v. 4 « *Venerunt ergo nuntii in Gaba Saulis, et locuti sunt verba haec audiente populo, et levavit omnis populus vocem suam et flevit* ». v. 3 « *Et ecce Saul veniebat, sequens boves de agro, et ait: Quis habet populum, quod plorat? Et narraverunt ei verba virorum Iabes* ». Saul considerata quorundam invidia plebisque, regno necdum assuefactae, inconstantia, optimam duxerat ad pristinas redire occupationes, donec occasio offerretur regie agendi regique obsequii vindicandi. Similiter suam quisque domum abierant viri illi robusti, qui 10, 26 Sauli adhaerant: nullus quippe iam stabili lege collectus erat exercitus. Perperam igitur *Walla*. (*Procl.* 262) exinde, quod h. l. viri illi non comparant, infert *cap.* 11 esse diversi a prioribus auctoris. v. 6 « *Et insilvit spiritus Domini in Saul* », — cf. 10, 7 « *Dominus tecum* » — « *cum audisset verba haec, et iratus est furor eius nimis* », propter opprobrium populo, cuius ipse rex esset, intentatum; propter opprobrium Domini, qui ipsum elegisset. v. 7 « *Et assumens utrumque bovem, concidit in frusta misitque in omnes terminos Israel per manus nuntiorum dicens: Quicumque non exierit et secutus fuerit Saul et Samuel, sic fiet bobus eius* ». Recte seipsum primum nominat Saul; addit autem prophetae nomen, quo mediante Dei in se virtutem derivari agnoscit. « *Addidit Samuel, quod nondum approbatus esset rex ab omnibus, quasi dicit: Qui noluit sequi Saulem, saltim sequantur Samuel* » (*Vatabl*). Factum omnino in memoriam revocet alterum levitae factum *Ind.* 19, 29, qui cadaver uxoris ab ineolis Gaba foede intemptae gladio concidit in duodecim partes, misitque in omnes terminos Israel; quasi dicat Saul: Si unius mulieris Israeliticae ulciscendae causa egressi estis « *quasi vir unus* » (*Ind.* 20, 4) contra unam tribum Benjamin, nunc, tam atroci iniuria integrae urbi Israeliticae intentata, egredimini « *quasi vir unus* » contra antiquos vestros hostes. — *Sic fiet bobus eius*: per manus hostium, inquit *Then.*, regionem totam depopulentium. Melius *Ios.*: per manus Israelitarum, poenam a rege latam executioni mandantium. Vel est sola imprecatio *Sic fiat*, quam utique rex parta victoria adimplevisset; et ita haec expositio in Iosephi expositionem recidit.

Utrumque bovem: melius « *par bovem* » (*St.*) *Hebr.* non habet articulum, quare inferre non licet, Saulem cum unico bovem parte ex agro reducem admississe. — Secundum accentum *hebr.* iungendum est *per manus nuntiorum dicens* (*Then.*); sed parum id facit ad sensum, cum probabilis idem nuntii et bovum frusta et regis mandata circumtulissent. Nuntii vero articulum habent, non necessario quod idem sint, quos Iabes advenierint (*Calm*), sed quod in voce *misit* eorum implicita iam mentio habita sit.

« *Invasit ergo timor Domini populum, et egressi sunt quasi vir unus* ». *Malb.*: « *Timor Domini, vel quo Iehova timebant, vel immissus a Iehova, vel magnus et vehemens, ut nomen Dei adici solet ad augmentum* ». Ex Saulis indignatione percipiebatur populus auctoritatem Sauli divinius collatam. v. 8 « *Et recessit eos in Bezece, fueruntque filiorum Israel trecenta millia, virorum autem Iuda triginta millia* ». *Bezece* tribus Issachar *Ind.* 1, 4, fere opposita urbi Iabes. *LXX* habet sexcenta millia et septuaginta millia, sed *Ios.* septingenta millia et septuaginta millia, quos numeros etiam *LXX* primitus habuisse suspicor. — De distinctione Iuda et Israel cf. dicta ad 8, 4. Ergo iam tempore, quo haec gesta sunt, *numerabantur* distincte Iuda et Israel. Alter numerus in priori censendus est inclusus, annon? Id omnino videtur; numeri sunt approximativi, non numeratione sed aestimatione comparati; sensus est, fuisse circiter trecenta millia, et quibus circiter triginta millia ad tribum Iuda pertinuerint.

v. 9 « *Et dixerunt* » — *LXX Syr.* dixit — « *nuntius qui venerat: Sic dicitis viris, qui sunt in Iabes Gabaad: Cras erit vobis sabbas, cum incaluerit sol* ». *Cras* explicat *Syr.* diem consequentem relictum nuntiorum, et patet ex verbis Iabesitarum v. 10 « *Mane exibimus* », sed potuit ille reditus dies idem esse, quo recensitus fuerat populus, nam *Bezece* a *Iabes* non ita multum distat, et Sauli citissime agendum erat, ne *Naas* de eius adventu fieret certior. Cum nuntii Iabes aliquo tempore indigerint, ad nuntium per terram Israel circumferendum, et item *Hebraei* ad cogendum exercitum, supponi potest, septem dies a *Naas* concessos fere iam effluxisse; idque rursum confirmatur verbis v. 10, nam *Iabesitae* vix ante exactum septiduum sine suspitione paratos se profiteri poterant, ad se *Ammonitis* tradendos, oculo se orbandos. — Utrum verbis *cum incaluerit sol* indicetur suavis calor tempore meridiano, an primus sensibilis calor matutinus, hora septima vel octava, quae potest. Alterum suadetur *Ex.* 16, 21. Si prius supponas, erit sensus verborum: Non diutius vobis expectandum erit, quam cras usque meridiem; tum certissime perfecta erit salus. « *Venerunt ergo nuntii, et annuntiaverunt viris Iabes, qui laetati sunt* ». v. 10 « *Et dixerunt* »: — *vir* *Iabes* addunt *Hebr.* *LXX Syr.*; et pergunt *LXX*, recte secundum sensum ad *Naas Ammoniten* — « *Mane exibitis ad vos, et facietis nobis omnia, quod placuerit vobis* ». Verba non fuerunt mendacium (*Keil*), sed anceps dictum (*Greg.*), quo hostes securi redderentur, atque certo certius a Saulis exercitu primo mane opprimerentur.

v. 11 « *Et factum est, cum dies crastinus venisset, constituit Saul populum in tres partes, et ingressus est media castra in vigilia matutina, et percussit Ammon usque dum incalerescit dies; reliqui autem*

dispersi sunt, ita ut non relinquerentur in eis duo pariter. E tribus simul partibus in castra irruerunt. *Vigilia matutina* est, quae Matth. 14, 25; Marc. 6, 48 (cf. Luc. 12, 38) « quarta vigilia noctis » dicitur, tempus « sub auroram ipsam » (*Vatobl.*), fere a tertia ad sextam horam. — Ad ultima verba notat *Sanct.*: « Proverbiū est, hic dicendi modus: non est necesse, ut duo in fuga coniuncti non fuerint ».

v. 12 « *Et ait populus ad Samuelem: Quis est iste, qui dixit: Saul nunc regnabit super nos?* » *Rocée kethib* reddit *Fulg.* interrogative. Sed *keri LXX Chald. Syr.* legunt negationem *Saul non regnabit super nos*. « *Date viros, et interficiemus eos* ». Cf. 10, 27 et adverte plebis animos mutabiles. v. 13 « *Et ait Saul: Non occidetur quisquam in die hac, quia hodie fecit Dominus salutem in Israel* ». Sapienter Saul, non expectato Samuelis responso, generosum et prudens consilium eloquitur. Idem fecit David 2 Reg. 19, 22, sed eiusmodi indulgentiam per se non plenam praestitisse securitatem, ostendit 3 Reg. 2, 8 sq. — Cur ad Samuelem populi petitio dirigitur? Licet Samuel proclamaverat Saul regem, tamen iudiciali potestate ipse non nisi post hanc victoriam cap. 12 se abdicavit, a Saule interim 11, 7 plane singulariter honorabatur. Praeterea eorum, qui Saulem regem repudiassent, condemnatio potius spectare videbatur ad Samuelem, cui totum instituendi regni negotium divinitus demandatum fuerat.

v. 14 « *Dixit autem Samuel ad populum: Venite et comis in Galgala, et innovemus ibi regnum* ». Ex locis sanctioribus 7, 16 recensitis, Galgala propius ceteris aberat a labes. v. 15 « *et perrexit omnis populus in Galgala, et fecerunt ibi regem Saul coram Domino in Galgala, et immolaverunt ibi victimas pacificas coram Domino. Et laetatus est ibi Saul et cuncti viri Israel nimis* ».

Perperam LXX alteram introducant Saulis unctionem, qualem adhibuit esse Davidi 2 Reg. 2, 4 legimus. Quid ergo Galgalis actum est? Longe maiori sollemnitate regni institutio celebrabatur, sacrificia offerebantur, sequēbatur convivium, omnisque nemine excepto populus regi adhaesit.

5) Samuel iudicis officium abdicat 1 Reg. 12, 4-25.

Anc. — Samuel Galgalis officium iudicis abdicat; habita ad populum oratione suam in republica administranda integritatem vindicat, portenta a Deo pridem patrata populi ingratitudinem recenset, petitionem regis instituendi ex animo pusillo profectam carpit, institutum regem demonstrat, recessuris a Deo adversa indicit, precibus se pro illis semper intercessurum esse pollicetur. Cuius verba miraculo de coelo facto confirmantur.

Cap. XII. Hoc capite Samuel, quod iam perspexit *Theodoret.* et pro eum *Sanct., Lap.* alique, *abdicit a se iudicis officium*; quod enim ex 7, 15 obicit *Clair.* iudicem fuisse Samuelem omnibus diebus vitae suae, explicatum ibi. habes, agi de diebus vitae Samuelis usque ad conscriptum cap. 7, non usque ad vitae exitum transactis. Oratio haec sane habita est Galgalis, ipsa occasione celebratae regni institutionis. Ut 10, 48 sq., ita rursus hic duobus primis versibus exponitur status quaestionis. v. 1 « *Dixit autem Samuel ad universum Israel: Ecce audivi vocem vestram iuxta omnia, quae locuti estis ad me, et constitui super vos regem* ». Ita egerat ex ter repetito divino mandata 8, 7. 9. 22. v. 2 « *Et nunc rex graditur ante vos* ». Exprimitur tota gubernatio, speciatim vero imperium militare, cf. 8, 20: « *Egredietur ante nos, et pugnabit bella nostra pro nobis* ». Adest rex: ego igitur iam possum iudicis munus abdicare. Adest rex, quo praesente rationem reddere possim gesti officio. « *Ego autem senex et incanui; porro filii mei volucem sunt* », iudiciali dignitate iam privati et in ordinem subditorum redacti; mei igitur solius agenda restat causa.

Sensus non est: Ego ob senium impar iam sum muneri iudicis sustinendo secus eum ex parte evanesceret ratio, ob quam cap. 8 Deo et Samueli displicere rat regis petitio. Quaecumque hoc versu dicuntur, praeparant ultimam vocem « *ecce me* » seu, ut recte vertit *Fulg.*, « *ecce praesto sum* ». Hinc: Ego senex deoque reddendae rationi omnino maturus; ego senex, ergo non differenda diu ius reddenda ratio. — Sed quid sibi vult *filiorum* mentio? *Then.*: Senex sum, nam, uti videtis, adultos habeo filios. Ast, quare eo argumento utatur Samuel ad rem luce clariorem demonstrandam? Norant universi atque cernebant, filium senio esse confectum. Infelicis etiam *Vatobl.*: « *Succedent in locum meum poteritis eos consulere de rebus sacris* ». Praeclari consilarii, qui iam ob avaritiam iudicis officio fuissent privandi! Unde mitigandam iudicavit eam expositionem *Cler.*: « *Qui, licet avari, fidelem tamen et strenuum in multis operum poterant populo Hebraeo parere* ». Melius *Tremell.* (apud *Then.*), *Tir.*: Adiunt filii ad satisfaciendum, si cui debitor sum; vel *Clar.*: En, filii mei in vestra potestate sunt, delicta patrum in filijs puniri consueverunt, accipite ergo rationem et, si sentem me inveneritis, ab ipsis poenam exigite. Sed periculi plenum erat hoc argumentum: potuit enim quis suggerere, haberi sufficientem causam, cur filii pro peccatis propriis plecterentur, et eorum quoque in eo consensu discutendam esse causam. Quem sensum directe exprimunt *Menoch., Calm.*: « *Si cui vestrum est de illis querela, habetis illos in vestro coetu; facile est unicuique, reos illos apud regem agere* ». Optime placet *Mate.* expositio: « *In ordinem redacti sunt, auctoritate iudicium exuti, privata volucem conditione vivunt* », ergo mei solius causa agenda est, nam filiorum causam ego ipse iam expedi. Placet hic sensus multo magis quam alter, qui Samuelem inducit populum quasi provocantem, ut in filios animadvertat. Samuelis sane officii fuerat, iniustitiarum, quae se iudice patratas fuissent a filiis, poenas sumere.

« Itaque conversatus coram vobis ab adolescentia mea usque ad hanc diem, ecce praesto sum ». Scitis omnia, quaecumque egerim; mitite igitur moras, ad examen meorum gestorum accedite: ecce praesto sum! v. 3 « *Loquimini de me coram Domino et coram christo eius* », — Recte LXX Chald. *Syr.* testificamini contra me, nam eum esse sensum expressionis hebr. docet Num. 35, 30; Deut. 19, 18; 2 Reg. 1, 16; Ex. 20, 16; cf. etiam infra v. 5 « Testis est Dominus adversum vos ». Magna viri confidentia, qui eosdem et iudices constituit et accusatores: sed utique accusatio pronuntianda erat coram Domino, qui toties Samuelis partes susceperat, omnipotenti, omniscio, iustissimo rege populi Israel, et coram Christo eius, visibili eius vicario, eius spiritu, virtute, auctoritate iudicando — « *utrum bovem cuiusquam tulerim aut asinum; si quempiam calumniatus sum* », i. e. ex usu loquendi Vulg. oppressi, « *si oppressi aliquem, si de manu cuiusquam manus accepi* ». Nervosius Hebr.: *Bovine cuiusquam tuli? an asinum cuiusquam tuli? equem oppressi? argum laesi? eccliam ex manu acceptavi propitiationem*, i. e. donum, quo se quis redimat a poena? « *Et contemniam illud hodie, restituamque vobis* ». Haec omnino iungenda prioribus, et probabiliter vertenda: *Eccliam ex manu acceptavi propitiationem, et averti oculos meos ob illam a scelere, quod carperem, a poena, quam intelligere debui? Profitetur Samuel, se perseverasse inimum ab eo scelere, quod maxime 8, 3 in filiis reprehenderat populus: « declinaverunt post avaritiam, acceperuntque munera, et perverterunt iudicium ». Quod versiones reddunt restituamque vobis, notat Menst. posse etiam verti « et respondebo vobis »: re uterque sensus coincidit.*

Verbum secundum Hebr., ad quem facile Chald. revocatur. Eundem textum, sed minus accurate, reddidit Vulg. et contemniam illud hodie, i. e. avertam oculos meos ab illo. Sed futurum cum v. habet praeteriti significationem; vox hodie qua via irroperat, nescimus. — Longo aliter legebat LXX, quorum lectionem cum altera confudit *Syr.*: *וְיָשִׁיב עֵינָיו מֵעֵלְמָוֶת וְיִשְׁלַח יָדָיו מֵעַל הַיָּמִים וְיִשְׁלַח יָדָיו מֵעַל הַיָּמִים וְיִשְׁלַח יָדָיו מֵעַל הַיָּמִים* *Tertificamini contra me. Quem textum praefertur Then., Wellh., ut igitur ussarat Samuel, se pro absolvendo reo nullum unquam donarium accepisse, ne rem quidem minimam, qualis esset pars calcosorum. Ri provocant ad Am. 2, 6 (cf. 8, 6): « pro eo, quod vendiderit pro argento iustum, et pauperem pro calcamentis ». Magnaque accedit auctoritas ex Eccli. 46, 22 (19): « Et ante tempus regionibus de saeculo iustionum praebuit (Samuel) in conspectu Domini et amici; pecunias et usque ad calcamenta ab omni carne non accepit, et non accusavit illum homo ». Dico tamen: certum est, Siracidem in consulenda scriptura solibusse versionem LXX; certum est, ex ipsa Siracidae citatione, illud mendum, si mendum sit, antiquius fuisse versionem LXX; certum est, illud mendum, si mendum sit, Samuelis loquentis ideam substantia-liter nequaquam mutare; aliunde inspirationis conceptus non videtur excludere, ut auctor inspiratus, ad 1 Reg. 12, 9 secundum LXX appellans, illud mendum, si mendum sit, transumpserit, cum illud sensum substantia-liter non mutet; potuitquo*

illud tanto facilius transumere, quod ipse minime praenotat citationem verbaalem textus originalis dare: ergo, salva Siracidae auctoritate, possumus stare textui Hebr. Vulg. Chald.

Uvis Samuel ex conscientia innocentiae loquatur, tamen verba restituamque vobis innunt, eum saltem mediocriter opulentum fuisse. — Ceterum, cum tantum agatur de muneribus iniuste acceptis, non sequitur, quod vult Duquet, prophetam recensare consueverisse manuscula, qualia 9, 8 recensentur.

v. 4 « *Et dixerunt: Non es calumniatus nos, neque oppressisti, neque tulisti de manu alicuius quidpiam* ». Samuel non est contentus mera suae innocentiae affirmatione, sed eandem vel iuramento firmari: v. 5 « *Dixitque ad eos: Testis est Dominus adversum vos, et testis christus eius in die hac, quia non inveneritis in manu mea quidpiam. Et dixerunt: Testis* ». Vos contra me murmurastis, me accusastis: accusatio in eos, qui gubernant, est praecipuis iniustitiae; si iniustitiae rei non sint, ergo neque accusandi, sed potius iuvandi. Patentes igitur, me innumum esse ab iniustitia, contra vosmetipsos fassi estis, et Deum et regem testes habetis adversum vos. v. 6 « *Et ait Samuel ad populum: Dominus, qui fecit Moysen et Aaron, et educit patres vestros de terra Aegypti* », Iehova Deus foederis testis est: ita suppl. cum LXX. Sed non est necesse cum Then., Wellh. supponere, excidisse verbum, licet 7 post 6 facillime potuerit excideri: longe praegnantior est sententia, qualem textus habet. *Qui fecit Moysen et Aaron*, sensu historico, tales ac tantos viros, cf. Hebr. 3, 2 (Malv.).

Sui defensio non erat illud, quod Samuel sua oratione primarie intendebat; nemo enim eius integritatem, quantum novimus, in questionem vocaverat. Praecipuis cordi ipsi erat vindicare divinum honorem in facto institutionis regni. Sed ideo procuravit, ut primum eius integritas solenni iuramento agnosceretur, ut inde iure tanto magis indubio posset surgere tamquam accusator populi et vindicare divini honoris. Porro ad hoc iam transit, pronuntians Deum, qui testis fuerit agnitae suae innocentiae, esse ipsum Dominum, Iehovam, eoque nomine foederis Deum. Quod foedus cum populo initum est per manus Moysis et Aaron, tempore siquidem patriarcharum populus non erat. v. 7 « *Nunc ergo stete* », — quod decet accusatos, quasi excusationibus pugnaturi contra meas accusationes — « *ut iudicio contendam adversum vos coram Domino, de omnibus misericordiis Domini, quas fecit vobiscum et cum patribus vestris* ». Dicendo *vestris*, non « nostris », se tamquam accusator populo opponit. Quaecumque beneficia Dominus populo Israel praestabat, quatenus fructus erant eius in servando foedere fidelitatis, *iustitiae Domini* (Hebr.) erant: iustum est enim foederis stare (Keil). — Cur non etiam « coram christo Domini » iudicio contendit, cf. v. 3. 5? Saul iam non

potest iudicis partes agere cum ipse culpae populi intimo nexu copulatur, sique rex Deo quasi invito extortus.

In sequentibus propheta eo utitur argumento, ut ostendat, quoties temporibus antea Israelitae similibus vel maioribus fuerint oppressi periculis, maxime ob sua peccata, ac deinde cum poenitentia et fiducia clamaverint ad Dominum, toties illum varios providisse egregios viros, qui eos ab hostibus liberaverint. Quibus exemplis exaggerat populi ignaviam, in periculo Ammonitarum regem sibi exposcentis, quasi non eadem atque prius ratione Deus etiam ea vice eum salvare potuisset. Plura de hoc argumento vide apud *Sauiet.* v. 8 « *Quomodo Jacob ingressus est in Aegyptum* », — haec veluti prolois, quam merito claudunt *Masor.* Athnach. *Jacob* intelligitur patriarcha cum familia, ipse iam populus recens natus. *Aegypti* nomen non est loci solum, sed illico oppressorem in memoriam revocat; unde pergitur « et clamaverunt » — « *et clamaverunt patres vestri ad Dominum, et misit Dominus Moysen et Aaron, et eduxit patres vestros de Aegypto et collocauit eos in loco hoc* ». Samuel non intendit dare chronologicam synopsin historiae populi electi, sed conspectum omnino generalem. Quare, omissis omnibus infidelitatibus, quae in deserto locum habuerant, unico aspectu complectitur totum tempus ab exitu de Aegypto ad ingressum terrae sanctae. Praestitit quippe eo tempore Deus illud, ad quod ipse in foedere se obstrinxerat *Ex.* 6, 4, 8; quomodo vicissim populus pacto steterit, enuntiat v. 9 « *Qui oblitii sunt Domini Dei sui, et tradidit eos in manu Sisarae, magistri militiae Masor, et in manu Philistinorum, et in manu regis Moab, et pugnaverunt adversum eos* ». *Hebr.* LXX vendidit eos, quasi debitores insolventes; gentiles vero a Deo exactores mittuntur, qui debitum extorqueant. Inimici non reconstantur ordine chronologico. Primus, saltem in narratione sacra, est Sisara, cuius clades celeberrima erat, posterior tamen clade Eglon, regis Moab *Iud.* 3, 12; Philisthaei iterato populum Dei molestaverunt *Iud.* 3, 31; 10, 7; 13, 4 sqq., maxime vero Samuelis aev. v. 10 « *Postea autem clamaverunt ad Dominum, et dixerunt: Peccavimus, quia dereliquimus Dominum, et servivimus Baalim et Astaroth; nunc ergo erue nos de manu inimicorum nostrorum, et serviemus tibi* ». Et nunc, seu nunc autem confidimus, poenitentiam cum proposito flexuram esse indignationem tuam iustam, ideoque clamamus: Erue nos. Ea, quae in praecedentibus periculis saluti fuerat Israeli, poenitentia iuncta fiducia. v. 11 « *Et misit Dominus Ierobaal et Badan et Iephthe et Samuel, et eruit vos de manu inimicorum vestrorum per circuitum, et habitastis confidenter* ». Exaggerat partae salutis universalitatem in circuitu, et suavitatem, habitastis securi. Per iudices eruebat Deus, etiam er Samuelem; unde repudiatis Samuelem populus vere 8, 7 Deum

repudiabat. Putant aliqui, immodestius Samuelem se ipsum, aliis quibusdam iudicibus praetermissis, efferre; quare praefurunt lectionem *Syr. Samson.* Sed haec lectio confirmatione caret, et Samuelis argumentum mire roboratur ex hoc, quod efferatur, tempore incursionis Naas exatitisse iudicem aliquem a Deo electum. — Ierobaal est Gedeon. Pro Badan cum *kethib* LXX *Syr.* corrige Barac. Ordo nominum neque est chronologicus, neque respondens ordini v. 9; Barac vicit Sisaram, Samuel Philisthaeos; sed Gedeon vicit Madianitas, et Iephthe Ammonitas, qui v. 9 non recensentur. Nominantur iudicum notissimi, quique magis universalem salutem effecissent. v. 12 « *Videntes autem, quod Naas, rex filiorum Ammon, venisset adversum vos, dixistis mihi: Nequaquam, sed rex imperabit nobis; cum Dominus Deus vester regnaret in vobis* ». Cf. 8, 19; 10, 19.

Iam loquitur Samuel de recentissimo eorum peccato. Quod non fuit idem atque illud v. 9, 10 enuntiatum. Ibi neglexerant Cunctos Dei « *servientes Baalim et Astaroth* », fidei tamen et fiduciae non fuerant immemores. Nunc neglexerunt fiduciam Deo debitam propter compertam eius in foedere servando fidelitatem, et multoties per iudices, imo semel per ipsum Samuelem effectam salutem. Ignoraverunt Dominum ipsum esse suum regem, neque sufficientem securitatem nisi in rege humano se reperturos esse arbitrati sunt. *Greg.*: « *Qui ad omnia pericula submovenda Dominum praesentem habuit populus, hominem super se regem necessarium non habuit* ».

v. 13 « *Nunc ergo praesto est rex vester, quem elegistis et petistis; ecce dedit vobis Dominus regem* ». Elegerunt regem prae iudice, non Saulem prae alio, hunc enim *dedit* eis Deus. Quam diversa haec exaudito ab aliis v. 10, 11 memoratis! Illae consequentibus contriti atque meliora proponentis animi supplicationem; haec decernitur in poenam (cf. 8, 7, 9, 22) petulantis postulationis. Est ipsa quoque una ex « *iustitiis* » (v. 7) Domini. Conditio populi sub rege inordinate petito inferior est priori eius conditione sub iudice a Deo constituto, inferior futura conditione sub rege a Deo praecoordinando (*Deut.* 17, 13). Cum tamen ea conditio non sit simpliciter infusa, sicut servitus sub regibus gentium, non retractatur, sed fidelitate in cultu Dei corrigenda et consecranda relinquitur. Hinc v. 14 « *Si timueritis Dominum, et servieritis ei, et audieritis vocem eius, et non exasperaveritis os Domini, eritis et vos et rex, qui imperat vobis, sequentes Dominum Deum vestrum* ». Samueli maxime cordi illud est, ut Dominus revera maneat « *rex* » Israel (v. 12), ut Dominus « *incedat* » (v. 2) ante populum ipsunquae regem humanum, seu ut tam populus quam rex sint post (*Hebr.*) Deum, sequantur Deum (*Menoeh*).

Esse post prosequi habes Ex. 23, 2; 3 Reg. 2, 10; 15, 13. — Sententia Hebr. non est manca, sed potest verti sicut *Vulg.* — *Keil*: « Dummodo timeatis, audiat, sequimini! » Constructio correcta, sed minime correspondens constructioni versus sequentis (*Theo.*): duo quippe versus correspondent invicem, eadem voce incipient, unus positivus, alter negativus est. — *Exasperaveritis*, verbotenus *amarificaveritis*, ad nauseam provocaveritis et ad iram (*Lap.*).

v. 15 « Si autem non audieritis vocem Domini, sed exasperaveritis sermones eius, erit manus Domini super vos, et super patres vestros »; *keri* Chald. Syr. sicut super patres vestros, et hic omnino est sensus. Conclusio practica ex lucisque dictis ea fuit, ut populus de admissio peccato doleat, et cum majori timore Deo serviat. Hanc conclusionem ut efficacius inculcet Samuel, addito miraculo dictis fidem facit.

v. 16 « Sed et nunc state, et videte rem istam grandem, quam facturus est Dominus in conspectu vestro ». v. 17 « Numquid non messis tritici est hodie, » seu nunc? Nonne tempus anni est, quo minime pluvie consuevit? Tempus sc. a medio mense Maio ad medium Junium. Eiusm. Hier. in An. 1, 18 pluviam ea anni tempore factam miraculo adscribit. « Invocabo Dominum, et dabit voces et pluvias; et scietis et videbitis, quia grande malum feceritis vobis in conspectu Domini, petentes super vos regem ». v. 18 « Et clamavit Samuel ad Dominum, et dedit Dominus voces ». I. e. tonitrua, « et pluvias in illa die ». Miraculum est analogum ei, quod 7, 10 narrabatur; illud Philisthaeos, hoc ipsos Iudaeos percussit terrore. Fuit autem is timor salutaris: v. 19 « Et timuit omnis populus nimis Dominum et Samuelem, et dixit universus populus ad Samuelem: Ora pro servis tuis ad Dominum Deum tuum », nunc magis tuum quam nostrum, quia abiicimus eum (cf. *Menoeh.*), « et ut non moriamur. Addidimus enim universis peccatis nostris malum, ut petereis nobis regem ». *Sanct.*, *Tir.* putavere, Hebraeos timuisse, ne fulgure interirent; potestque urgeri, eos eadem sibi timuisse, quae Masphae ipsis spectantibus accidissent Philisthaeis. Planius tamen ita. Miraculum putabatur in confirmationem ante dictorum, eos sc. regem petendo magnam admisisse nefas. Hinc in illo phaenomeno contemplantur quasi manum Domini sibi iamiam imminentem, agnoscere culpam et supernam, quam se promeritos esse intelligebant, deprecabantur poenam.

v. 20 « Dixit autem Samuel ad populum: Nolite timere, vos fecistis universum malum hoc; verumtamen nolite recedere a tergo Domini, sed servite Domino in omni corde vestro »; v. 21 « et nolite declinare post vana, quae non proderunt vobis, neque eruent vos, quia vana sunt ». Eos a timore servili ad filialem erigere studet atque ad eum scopum, quae ultimis versibus dixerat, repetit. Verum utique est, inquit, vos peccatum hoc grande admisisse, ideoque merito de illo dolere; non

tamen pusillanimitati indulgendum, quia, certis conditionibus servatis, Dominus populo suo (v. 22) aderit. Conditiones sunt, ut a Domino non recedant, v. 14 iam inculcata, et ut post vana non declinent. Severissima haec vox, qua tandem utitur propheta, postquam suaviori fiducia affectu auditorum corda subegit. Quoniam ista vana intelliguntur? Primum omnino fiduciam mere naturalem, in subsidia humana repositam, qualem in petendo rege ostenderant; dein utique etiam fiduciam idolorum et consequentem idololatriam, contra quam constanter Samuel praedicaverat, et cuius mentio in hac ipsa oratione v. 10 saltem indirecta habetur. Vana ista non proderunt ad bonum, neque eruent a malo, idque non propter accidentalem aliquam, sed propter essentialem insufficientiam, quia vana sunt. Non poterat nervosius propheta suum implacabilem horrorem exprimere. — Dictis conditionibus observatis, iam nulla superest causa timendi: v. 22 « Et non derelinquet Dominus populum suum, propter nomen suum magnum; quia iuravit Dominus facere vos sibi populum ».

Non derelinquet, licet ipsi 8, 7 abiicerint. Qui modo peccati conscii v. 19 Dominum vocaverant Deum tuum; hos nunc, affecta reconciliatione, appellat populum suum. Quam formam *Vulg.* ab אלהי derivavit (*iuravit*), ea secundum Hebr. Chald. Syr. derivanda est אלהי, ergo placuit, voluit, decrevit. Cum Deus decreverit facere sibi Israel in populum, et hoc decretum etiam iuramento firmaverit (*Vulg.*), Deus suo nomini manum inconstantiae iuraret, si populum suum proiiceret. Tanta est firmitas fundamenti, cui fiducia Israelitarum superstruitur, ab omni utique vanitate longissime aliena.

v. 23 « Absit autem a me hoc peccatum in Dominum, ut essem orare pro vobis, et docebo vos viam bonam et rectam ». Respondet Samuel ad petiitum v. 19 ad se individue directam: « Ora pro servis tuis ad Dominum ». Propheta, inquit *Greg.*, eos, quise abiecerunt, abiicere nefas dicit; et 76, 970: « Culpam vir sanctus perpetrare se credidit, si eis, quos adversarios pertulerat benignitatem gratiae non reddidisset in proce ». Censet se stricto obligari qua Hebraeum, ad contribuendum pro viribus saluti populi; strictius etiam qua prophetam, quem constituit Deus mediatorem inter se et populum, ut orationem Deo offerat pro populo et nomine populi, charismatibus prophetiis ad bonum populi utatur, et imprimis propheticas Dei instructiones eidem communicet. Quae, si negligeret, peccaret ipse « in Dominum ». v. 24 « Igitur timeat Dominum, et servite ei in veritate et ex toto corde vestro; vidistis enim magnificam, quae in vobis gesserit ». Pro igitur LXX non inepte tantummodo: haec unica requiritur conditio, iam v. 14, 20 inculcata; hac una neglecta, nihil proderunt prophetae orationes et institutiones. Hebr. verti potest:

« Quia videte, quomodo magnificatus est in vobis! » idque tam temporibus antea, quam ipso indicante Samuele, v. 23 « *Quodsi persevereritis in malitia, et vos et rex vester pariter peribitis* ». Propheta, veluti praescius neglectum iri sua monita, hac voce minatoria concludit. Hac oratione abdicasse iudicii officium Samuelem, etiam innuitur sequenti versu, illico initium regni Saul pronuntiante.

PARS II. SAULIS A REGNO REPROBATIO 1 Reg. 13-16.

Tantum abest ut s. auctor totius regni Saulitici historiam texat, ut evidenter ex toto regno ea sola facta seligat, quae reprobationis causa forent. Utrum bellum Philisthaicum, quod modo narratur, primum fuerit, nescimus.

1) Saul ob diffidentiam Galgalis admissam capitur 1 Reg. 13, 4-16.

ARG. — Praedixerat Sauli Samuel 10, 8: « Et descendes ante me in Galgala, ego quippe descendam ad te, ut offeras oblationem et immoles victimas pacificas. Septem diebus expectabis, donec veniam ad te et ostendam tibi, quid facias ». Jam aderat probationis praenuntiatiae tempus. Philisthaeis Israelitas imparatos adortis, expectavit quidem Saul septiduo iuxta placentium Samuelis, peccavit vero defectu timoris filialis et fiduciae, quae Deus 12, 24 sq. per prophetam inculcaverat; peccavit eo quod, dilato praeter expectationem prophetae adventu, rem fere pro desperata habuerit, nec nisi holocausto praecipitanter oblato restituendam. In cuius pusillanimitatis poenam non ipse quidem, sed eius posteritas regno est exclusa.

Cap. XIII v. 1 « *Filius unius anni erat Saul, cum regnare coepisset, duobus autem annis regnavit super Israel* ». Textus disputatissimus, qui ignoratur a LXX et, quoad priorem partem, etiam a Ios., fortasse quod illi de eo restituendo desperarent. Versus evidenter vult dare annos aetatis et regni Saul: eadem siquidem formula constanter initio singulorum regnorum recurrit, cf. 2 Reg. 2, 10; 5, 4; 3 Reg. 14, 21; 22, 12; 4 Reg. 8, 17 etc. Aliunde evidens est, numeros, uti nunc leguntur, non potuisse ab auctore scribi, sed debere esse corruptos.

Hebr.: *Filius anni erat Saul, cum regnare coepisset etc.* Chald.: *Sicut filius anni, in quo non sunt culpae, erit Saul, etc.* Syr.: *Cum anno uno vel duobus regnasset Saul in regno suo super Israel, elegit sibi Saul etc.* Quas duas versiones alii aliter modificaverunt: sed admitti neutra potest ob rationem supra positam, formulae siquidem sensus dubium non patitur. Ceterum ex Hebr. et Chald. patet, Vulg. *unius*

et Syr. *uno* explanationis gratia textui esse addita. Antiquiores interpretes fere sequebantur Chaldaeam, fuisse Saulem innocuum aut minus anni infantem, quando regnare coeperit, atque in hac felici conditione duos annos regnasse: ita Ps. *Ilier.*, *Greg.*, *Eucher.*, *Angelm. Procop.*, *Abul.*, *Cal.*, *Lyr.*, *Sa. Est.*; ubi alii cum *Saet.* biennium illud de toto regno intelligunt, alii cum *Vatabl.* illud ad solam Saulem reprobationem contrahunt. Meminerunt *Nar.* et *Mal.* opinionis quorundam Hebraeorum, intercessisse annum a privata Saulem unctione vel publica eius electione usque ad regni innovationem Galgalis factam 11, 14, atque inde aliorum annum, quoad 13, 2 Saul defectum habuit trium millium virorum. *Tir.* et *Mal.* parenthesis quamdam astringunt: « *Agens primum annum Saul in regno suo (duobus autem annis regnavit super Israel), elegit sibi tria millia etc.* ». Haec omnia sunt perquam violenta, maxime cum agatur de formula, quae frequenter et determinato omnino sensu in Regum libris adhibetur. — Facillima est solutio *Cani* (De loc. theol. XI.), in priore versus parte antiquitus excidisse numerum, hoc modo: « *Filius... amorum erat Saul* ». Quam *Cani* O. P. sententiam ignorans *Mal.* O. P., vehementius in eiusdem sententiae *Scaligerum* invectur: « *Ille est divinus Scaliger, qui ab ipso aeterno Patre potestatem accepit mutandi et supplendi sacras scripturas* ». Sed parcat *Scaliger* *Mal.*, cuius sententiam primo loco reconset *Calm.* et nunc sequuntur plures. Imo *L. Henke* (Beitraege I. 133) censet, ipsum s. scriptorem primitus versus omisso aetatis numero narrationi inseruisse, quod cum tum numerum comportum non habuerit; quem postea aut supplere omisit, aut nunquam cognovit. *Cani* sententiae sunt *Then.*, *Mitzig.*, *Wells.* — Quaequam fuerit Sauleis aetas initio regni, nescimus; quod enim aliquis codex LXX (in Hexapla) habet « *triginta* », videtur esse coniectura. Alii putant fuisse fore quadragenarium, quod filium haberet Ionatham, quem initio regni v. 2 iam copis praefecerit; sed, quantum tempus inter bellum Ammoniticum et Philisthaicum intercesserit, ignoramus; potuit illud esse plurimum annorum, maxime si regno Saul quadraginta anni tribuamur.

Etiam Sauleis regnum biennio longius duravit. Secus David, qui triginta annos natus 2 Reg. 3, 4 regnum obtinuit, fuisset viginti octo annorum, quando unctus est a Samuele: at longe iunior tum fuisse 16, 11; 17, 33 describitur. Insuper quatuor supremo regni Saul menses versabatur David 27, 7 apud Achis, regem Geth. Restant igitur illius biennii menses viginti, quibus debuit David regi sui fieri familiaris, ut in generum regis 18, 21 assumereetur; debuit praeter regis filiam alias duas 23, 42 sqq.; 30, 5 ducere uxores, et interea ea omnia peragere, quae ab eo contra hostes et in fuga gesta esse narrantur. Quae omnia certe nonnulli insignis roboris et mirae agilitatis vir potuit mensibus viginti absolvo. — Act. 13, 21 assignantur regno Saul quadraginta anni, eisdemque loc. (Ant. VI. 14. 9) habet, tribuens octidecim Saule vivente Samuele, et viginti duos eo defuncto. Aliqua confirmatio inde sumitur, quod 2 Reg. 2, 10 Iaboseth tribuantur quadraginta anni, ille autem 1 Reg. 14, 49 inter filios Saul nondum regnasset, ergo videatur a Saule penitus esse post acceptum regnum. Numerus hic quadragenarius certe est retinendus, quamdiu nullum exstat argumentum, alium falsum esse demonstrans. Facile insuper antiquis characteribus permixti poterant 2 (40) et 2 (2).

v. 2 « *Et elegit sibi Saul tria millia de Israel* ». Initium id fuit exercitus permanentis ad auctoritatem regis tuendam tam contra hostes externos, quam contra domesticos inimicos, cf. 40, 26. *Then.* putat, Saulem ab ipso regni exordio consilium iniisse Philisthaeorum debellandorum:

« Quia videte, quomodo magnificatus est in vobis! » idque tam temporibus antea, quam ipso iudicante Samuele, v. 23 « *Quodsi persevereritis in malitia, et vos et rex vester pariter peribitis* ». Propheta, veluti praescius neglectum iri sua monita, hac voce minatoria concludit. Hac oratione abdicasse iudicis officium Samuelem, etiam innuitur sequenti versu, illico initium regni Saul pronuntiante.

PARS II. SAULIS A REGNO REPROBATIO 1 Reg. 13-16.

Tantum abest ut s. auctor totius regni Saulitici historiam texat, ut evidenter ex toto regno ea sola facta seligat, quae reprobationis causa forent. Utrum bellum Philisthaicum, quod modo narratur, primum fuerit, nescimus.

1) Saul ob diffidentiam Galgalis admissam capitur 1 Reg. 13, 4-16.

ARG. — Praedixerat Sauli Samuel 10, 8: « Et descendes ante me in Galgala, ego quippe descendam ad te, ut offeras oblationem et immoles victimas pacificas. Septem diebus expectabis, donec veniam ad te et ostendam tibi, quid facias ». Jam aderat probationis praenuntiatae tempus. Philisthaeis Israelitas imparatos adortis, expectavit quidem Saul septiduo iuxta placentium Samuelis, peccavit vero defectu timoris filialis et fidaciae, quae Deus 12, 24 sq. per prophetam inculcaverat; peccavit eo quod, dilato praeter expectationem prophetae adventu, rem fere pro desperata habuerit, nec nisi holocausto praecipitanter oblato restituendam. In cuius pusillanimitatis poenam non ipse quidem, sed eius posteritas regno est exclusa.

Cap. XIII v. 1 « *Filius unius anni erat Saul, cum regnare coepisset, duobus autem annis regnavit super Israel* ». Textus disputatissimus, qui ignoratur a LXX et, quoad priorem partem, etiam a Ios., fortasse quod illi de eo restituendo desperarent. Versus evidenter vult dare annos aetatis et regni Saul: eadem siquidem formula constanter initio singulorum regnorum recurrit, cf. 2 Reg. 2, 10; 5, 4; 3 Reg. 14, 21; 22, 42; 4 Reg. 8, 17 etc. Aliunde evidens est, numeros, uti nunc leguntur, non potuisse ab auctore scribi, sed debere esse corruptos.

Hebr.: *Filius anni erat Saul, cum regnare coepisset etc.* Chald.: *Sicut filius anni, in quo non sunt culpae, erit Saul, etc.* Syr.: *Cum anno uno vel duobus regnasset Saul in regno suo super Israel, elegit sibi Saul etc.* Quas duas versiones alii aliter modificaverunt: sed admitti neutra potest ob rationem supra positam, formulae siquidem sensus dubium non patitur. Ceterum ex Hebr. et Chald. patet, Vulg. *unius*

et Syr. *uno* explanationis gratia textui esse addita. Antiquiores interpretes fere sequebantur Chaldaeam, fuisse Saulem innocuum aut minus anni infantem, quando regnare coeperit, atque in hac felici conditione duos annos regnasse: ita Ps. *Ilier.*, *Greg.*, *Eucher.*, *Angelm. Procop.*, *Abul.*, *Cal.*, *Lyr.*, *Sa. Est.*; ubi alii cum *Saet.* biennium illud de toto regno intelligunt, alii cum *Vatabl.* illud ad solam Saulis reprobationem contrahunt. Meminerunt *Nar.* et *Mal.* opinionis quorundam Hebraeorum, intercessisse annum a privata Saulis unctione vel publica eius electione usque ad regni innovationem Galgalis factam 11, 14, atque inde aliorum annum, quoad 13, 2 Saul defectum habuit trium millium virorum. *Tir.* et *Mal.* parenthesis quamdam astrunt: « Agens priorem annum Saul in regno suo (duobus autem annis regnavit super Israel), elegit sibi tria millia etc. ». Haec omnia sunt perquam violenta, maxime cum agatur de formula, quae frequenter et determinato omnino sensu in Regum libris adhibetur. — Facillima est solutio *Cani* (De loc. theol. XI.), in priore versus parte antiquitus excidisse numerum, hoc modo: « Filius... amorum erat Saul ». Quam *Cani* O. P. sententiam ignorans *Mal.* O. P., vehementius in eiusdem sententiae *Scaligerum* invaditur: « Ille est divinus *Scaliger*, qui ab ipso aeterno Patre potestatem accepit mutandi et supplendi sacras scripturas ». Sed parcat *Scaliger* *Mal.*, cuius sententiam primo loco reconset *Calm.* et nunc sequuntur plures. Imo *L. Henke* (Beitraege I. 133) censet, ipsum s. scriptorem primitus versus omisso aetatis numero narrationi inseruisse, quod cum tum numerum comportum non habuerit; quem postea aut supplere omisit, aut nunquam cognovit. *Cani* sententiae sunt *Then.*, *Mitzig.*, *Wellh.* — Quaequam fuerit Saulis aetas initio regni, nescimus; quod enim aliquis codex LXX (in Hexapla) habet « triginta », videtur esse coniectura. Alii putant fuisse fore quadragenarium, quod filium haberet Ionatham, quem initio regni v. 2 iam copis praefecerit; sed, quantum tempus inter bellum Ammoniticum et Philisthaicum intercesserit, ignoramus; potuit illud esse plurimum annorum, maxime si regno Saul quadraginta anni tribuamur.

Etiam Saulis regnum biennio longius duravit. Secus David, qui triginta annos natus 2 Reg. 3, 4 regnum obtinuit, fuisset viginti octo annorum, quando unctus est a Samuele: at longe iunior tum fuisse 16, 11; 17, 33 describitur. Insuper quatuor supremo regni Saul menses versabatur David 27, 7 apud Achis, regem Geth. Restant igitur illius biennii menses viginti, quibus debuit David regi sui fieri familiaris, ut in generum regis 18, 21 assumereetur; debuit praeter regis fidam alias duas 23, 42 sqq.; 30, 5 ducere uxores, et interea ea omnia peragere, quae ab eo contra hostes et in fuga gesta esse narrantur. Quae omnia certe nonnulli insignis roboris et mirae agilitatis vir potuit mensibus viginti absolvo. — Act. 13, 21 assignantur regno Sauli quadraginta anni, eisdemque loc. (Ant. VI. 14. 9) habet, tribuens octidecim Sauli vivente Samuele, et viginti duos eo defuncto. Aliqua confirmatio inde sumitur, quod 2 Reg. 2, 10 Iaboseth tribuantur quadraginta anni, ille autem 1 Reg. 14, 49 inter filios Saul nondum regnasset, ergo videatur a Saule penitus esse post acceptum regnum. Numerus hic quadragenarius certe est retinendus, quamdiu nullum exstat argumentum, alium falsum esse demonstrans. Facile insuper antiquis characteribus permixti poterant 2 (40) et 2 (2).

v. 2 « *Et elegit sibi Saul tria millia de Israel* ». Initium id fuit exercitus permanentis ad auctoritatem regis tuendam tam contra hostes externos, quam contra domesticos inimicos, cf. 40, 26. *Then.* putat, Saulem ab ipso regni exordio consilium iniisse Philisthaeorum debellandorum:

at tam imprudenter egisset, aut non inquirendo de numero copiarum Philisthaeorum (cf. v. 5), aut, eo comperto et longe maiori numero iam Galgalis collecto (11, 15), sola tria millia secum retinendo. Keil etiam tenet, Saulem meditatum esse bellum, voluisse tamen primum solummodo praesidium aliquod observare, quod Philisthaei prope Gabaam obtinerent (?). Una ratio, cur Saul illa tria millia elegerit, omnino videtur fuisse haec, ut sibi sufficientem auctoritatem inter Hebraeos regno necesse assuetos conciliaret, cui fini etiam alias 24, 3; 26, 2 ea cohors adhibita est. Ita tamen simul nancisebatur Saul stabilem nucleum exercitus, qui hostium incursionibus extemplo obici posset. *« Et erant cum Saul duo millia in Maclonas et in monte Bethel, mille autem cum Ionatha in Gabaam Benjamin; parvo ceterum populum remisit unumquemque in tabernacula sua »*. Machmas, hodie Michmas, locus est fere ad orientem Bethaven (v. 5), ad meridiem Aiath seu Hal, et Magronis (Is. 10, 21). Mons Bethel ex Gen. 12, 8 erat ad orientem Bethel, fere medius inter Bethel et Hai. Gabaam h. l. vocatur Gabaa Benjamin, ut distinguatur a Gabaa Iuda Jos. 17, 57 et etiam a Gabaa Saulis seu Dei, nunc Djeba, cf. 10, 3; 11, 4; Is. 10, 29; et dicenda ad 14, 2. Saul ipse substitit in Machmas, sive quod eum locum a Philisthaeis primum impugnatum iri coniceret, sive quod eum munitiorem iudicaret. Ionathanem constituit in Gabaam seu Geba, in opposita parte eiusdem saltus (Wadi Suvenit): ita utrimque hostes a decessu in Galgala prohibebantur.

v. 3 *« Et percussit Ionathas stationem Philisthaeorum, quae erat in Gabaam »*, sc. in Geba (Hebr.) seu Gabaa Benjamin, ubi ipse v. 2 erat. Ergo monumentum (Vulg. stationem, sed cf. dicta ad 10, 3) h. l. non est idem illud, quod erat prope Gabaa Saulis, sed aliud quoddam, uti videtur, a Philisthaeis in signum prioris alicuius victoriae erectum. Ionathas videtur inconsulto patre egisse, vel ut Iudaeis adderet animum, vel ut Philisthaeos confunderet. Sed aliter res cessit, nam Philisthaei, re audita, convolarunt ad arma, ut ex contextu patet. *« Quod cum audissent Philisthim, Saul coevit buccina in omni terra, dicens: Audiant Hebraei? »* Buccina populum ad arma vocabatur Iud. 3, 27; 6, 34; 2 Reg. 20, 1; 3 Reg. 1, 34, 39; 4 Reg. 9, 13. Tuba homines reddebat attentos, dein tibicen aliusve verba proferebat. Quae nam summa fuerit proclamatio, ex praecedentibus colligitur et verso sequenti enuntiatur: propalabatur sc. Ionathae facinus, ad inflammandos popularium animos. Illico enim perspexit Saul, in sola iam pugna salutem esse positam: quare populum Galgalam convocavit, et ipse illic primus properavit; unde v. 7 dicitur « adhuc » ibi fuisse. Properavit autem instruendi exercitus causa, relictis sane tribus millibus virorum in Machmas, Gabaa Benjamin et in monte Bethel. v. 4 *« Et universus Is-*

rael quidivit huiuscemodi famam: Percussit Saul stationem Philisthaeorum », seu verius monumentum. Ducum facinora regibus adscribuntur. *« Et erexit se Israel adversus Philisthim; clamavit ergo populus post Saul in Galgala »*.

Vulg. *erexit te*, Chald. *concitatus est*; item Syr., ubi legendum puto *עָרַץ* pro *עָרַץ*; ergo « et erexit Israel adversus Philisthaeos », sensus de se valde aptus. Videtur legisse *עָרַץ* pro *עָרַץ*, « factus factus est Israel apud Philisthaeos ». LXX *ἐξέστησαν*. Rursum formam *עָרַץ* Vulg. LXX *ἐξέστησαν*, corrigo *ἐξέστησαν* (Wellh.) interpretati sunt kal, *clamavit*; melius certe Masor. Chald. Syr. niphali, *convocati, congregati sunt*. Sensus videtur esse, Israelitas, audito nuntio, primum magno animo contra Philisthaeos exarsisse, et Galgala confluisse.

Fateamur oportet, Hebraeorum nomen generatim tantum ex ore aut ex mente hostium populi electi vel certe alienigenarum usurpari. Sic Gen. 11, 13 ex mente nuntii: — Gen. 29, 14, 17; 41, 12; 43, 32; Ex. 1, 11, 16; 2, 6, 11, 13 ex mente Aegyptiorum; — 1 Reg. 4, 6, 9; 13, 19; 14, 11; 29, 3 ex mente Philisthaeorum; — Gen. 40, 15; Ex. 1, 19; 2, 7; 3, 18; 3, 3; 7, 16; 9, 1, 13 ex ore Israelitarum alienigenas alloquendum: — praeciores sunt loci, ubi simile quid non obtinet. Ideo eadem vox h. l. in solenni regis ad populum proclamatione, suspitione non caret. Cum tamen eadem vox quoadque, et speciatim nostro hoc libro, etiam ex mente Israelitarum ponatur (Deut. 15, 12; 1 Reg. 13, 7, 19; 14, 21) et, quomodo textus prudenter emendari possit, non compareat, vox merito prosercili nequit.

Siclo equidem, pro *audiant Hebraei* LXX habere *contempserunt serri*. Facillime Hebraei in *serria* mutari poterunt, commutato *ר* eum *ר*; veram lectionem LXX eos fodiunt non solum reliqui textus, etiam *Ag.* et *Synn.*, sed ipse *Is.* textum, quoniam in LXX legebat, ita circumscribens: « Ubi de praesidio capto audire Philisthaei, indignati et contemptum gravem iniuriam rati, Hebraeis bellum inferunt ». Est autem in lectione LXX alterum, quod vel ipse *Is.* legebat, sc. vox *contempserunt*. Fortasse pro *עָרַץ* legebant LXX *עָרַץ*, quae vox 2, 29 et Deut. 32, 15 contemendi, non recalcitrandi significationem habet (Wellh. suggerit *עָרַץ* *dehaere*): vertendum igitur esset: « dicens (Saul): Rebellebant Hebraei ». Qui sensus satis commodus est, sed nondum satisfacit LXX: ipsi enim non legebant futurum vel imperativum, sed perfectum. Saul autem vix potest fingi dixisse: Rebelleverunt Hebraei; nondum quippe rebelleverant, sed ad rebellionem instigabantur. Cum Wellh. igitur dicendum erit, id quae fortasse (?) ex *Is.* aliquatenus poterit confirmari, verba nunc alio, quam quo primis legerentur, existare loco, textumque fuisse hinc: « Et audierunt Philisthaei, dicens: Rebelleverunt Hebraei; et Saul coevit buccina in omni terra, et universus Israel audivit, etc. ». Num contra reliquos textus omnes (etiam *Ag.* et *Synn.*), sola praesente LXX, tanta textus mutatio adstruenda sit, ipse videris, lector benevole.

v. 5 *« Et Philisthim congregati sunt ad praecidium contra Israel, triginta millia currum, et sex millia equum, et reliquum vulgus »*, i. e. pedites, *« sicut arena, quae est in litore maris plurima »*. Expressio haec hyperbolica scripturae valde familiaris est (cf. Jos. 11, 4; Iud. 7, 12; 2 Reg. 17, 11; 3 Reg. 4, 20, 29, etc.); h. l. designat numerum comparatione valde magnum, simul patefacit rationem, cur Hebraei ex summo pugnandi ardore v. 4 tam cito ad summam deiectionem transierint. Numerus tamen currum certe excessivus est.

Verc. : « Omnes fatentur, incredibilem esse numeram triginta millium, si ad curras referatur, nullamque esse proportionem cum sex millibus equitum ». Nec ullus tot currum poterat esse usus in regione montibus obsita (*Heinke* p. 209 sq.). *Calm.*, *Duguet* notant, teste scriptura Iubuisse Pharaonem nonniis sexcentos (Ex. 14, 7), Iubini regem Asor quingentos (Jud. 4, 3), Salomonem mille quadriagentos (3 Reg. 10, 26), Sesae ducentos (2 Par. 12, 3), Zaram Aethiopem trecentos (2 Par. 14, 9), Achazzer regem Syriae mille (1 Par. 18, 4), Antiochum Bupalorem trecentos (2 Mach. 13, 2) curras; ipse *Darius* Arbelidus ducentos tantum curras Alexandro opposuit. Qui quibus molis istis Philisthaeis currum triginta millia concedamus! *Sgr.* habet *tria millia*, forte legens שרית פרו שרית, consuetumque *Carrière*, *Grotius*; sed et hoc vix credibile. *Ios.*, retentis triginta mille curribus, posuit equites sexaginta millia, sive quod legitur שרית פרו שרית, sive quod sapientis imperatoris partes agens, tot illis curribus Iudaeaverit plures numero equites esse attribuendos: pedum praeterea addit trecenta millia. Unus codex Hebr. habet *mille*, putandos: ante hanc vocem inadvertenter esse repetitum ה finale praecedentis vocis Israel, cui valor numeralis triginta. Sed et hoc nimum ducit *Reinke*.

« *Et ascendentes castrametati sunt in Machmas, ad orientem Bethaven* ». Bethaven prope abfuisse a Bethel et ab eodem distinctum, clare affirmatur *Ios.* 7, 2; 18, 42 sq. Quod *excelsum* extra Bethel situm et idololatria desecratum, a prophetis (Am. 5, 3; Os. 4, 13; 10, 5. 8) Bethaven loco Bethel, i. e. domus abominatiosis loco domus Dei, appelleret, non probat urbem Bethaven eandem esse quae Bethel. Philisthaei eo penetrare non poterant, quin Israelitis, a monte Bethel usque Machmas dispositis, in hunc locum repellerent. De his Israelitis iam loquitur v. 6 « *Quod cum vidissent viri Israel, se in arcto positos, afflictus enim erat populus, abscederant se in speluncis et in abditiis, in petris quoque et in antris et in cisternis* ».

Saule absente, secesserat enim in Gulgala, dilapsi sunt, qui fuerant circa Machmas, Hebraei in omne genus latebrarum, tam naturalium, quas *Hebr.* enumerat a radice ad cacumen collis: *in speluncis, et in rubetis, et in rupibus*; quam artificialium, quae sive supra terram prominerent: *et in turribus* (cf. *Jud.* 9, 46. 49 et *Ges.*), sive infra terram descenderent: *et in cisternis*. Verba quoniam *comprimebatur populus* perperam otiosa censet *Then.*: Saul copias ita disposerat, ut venientes trita via de Maspha hostes exciperet. Illi, via Bethaven incedentes dexteram eius cornu, quod a Machmas usque ad montem Bethel protendebatur, recesserant atque vix non a septentrione et oriente circumvennerant. *Comprimebantur* igitur omnia illa duo millia virorum in Machmas parumque abfuit, quin circumvenirentur. Quo viso illi dilapsi sunt, Ionathas vero in altera parte interiectae profundae vallis (Wady Sawenit) Gabam obtinebat.

v. 7 « *Hebraei autem transierunt Iordanem in terram Gad et Galaad* ». עררים cum LXX sume appellative: ergo non *Hebraei*, sed *ii qui*

ulterius habitabant, non prope Machmas. *Hugo S. Viet.* intelligit, Hebraeos transiordanicos ad Saulem conflaxisse: sed non de populis ad regem confluentibus his versibus agitur, sed de secedentibus a rego. Articulus omissus numerum indeterminatum significat (cf. *Evo.* et 23, 19); quodsi hanc regulam admittere nolis, facilis articulum excidisse suppones, quam illas admittes textus mutationes, quas alii adstruunt. « *Cumque adhuc esset, Saul in Gulgala, universus populus perterritus est, qui sequebatur eum* ».

Septem dies, de quibus v. 8, numerantur ab adventu Saulis in Gulgala. Dies quisque infantum nuntium afferebat, rapidi progressus Philisthaeorum, desertae Machmas, dilabentium militum, populi, quem ad arma vocasset, trans Iordanem fugae. Illi ipsi, qui v. 4 vocati se iunxerant et nunc cum eo versabantur, repleti erant terrore. Adverte exiguum populi fidem, in ipsis Gulgalis tremantis, ubi non ita diu ante divinum vidisset miraculum 12, 18, atque illa audisset verba 12, 22: « *Cumque derelinquet Dominus populum suum* ». Ceterum ex hoc ipso fortasse conficere fas est, saltem aliquot annos intercessisse inter regnum Gulgalis instauratum et Philisthaicum bellum. — Probe conscius erat Saul, suae nunc probationis tempus advenisse, cf. 10, 8; quare v. 8 « *Et expectavit septem diebus iuxta placitum Samuelis, et non venit Samuel in Gulgala, dilapsusque est populus ab eo* »; illi ipsi, qui lucasque pleni pavoris ei adhaeserant. Ergo Saul non eo peccavit (*Greg.*, *Sanct.*), quod ante completos septem dies sacrificaverit, nam dicitur expresse usque ad praestitutum terminum expectasse, et verba et *non venit Samuel* secus sensu carerent. Neque eo peccavit (*Rup.* 167. 1088 sqq., *Lyr.*), quod sacrificium ipse ad altare obtulerit; etiamsi enim sacrificia excelsorum per sacerdotes Aaronicos offerri oportuerit (cf. quae diximus in fine cap. 7), at non asseritur Saul eorum opera non esse usus, et certissime non ob eiusmodi delictum a Samuele reprehenditur. v. 9 « *Ait ergo Saul: Afferte mihi holocaustum et pacificis. Et obtulit holocaustum* ». v. 10 « *Cumque complexset offerens holocaustum, ecce Samuel veniebat; et egressus est Saul obvium ei, ut saluaret eum* ».

v. 11 « *Locutusque est ad eum Samuel: Quid fecisti?* » i. e. male egisti. « *Responditque Saul: Quia vidi, quod populus dilaberetur a me, et tu non veneras iuxta placitos dies, porro Philisthim congregati fuerant in Machmas* », v. 12 « *Dixi: Nunc* », dissecta tandem exigua Ionathae manu atque occupatis collibus, « *descendent Philisthim ad me in Gulgala* », locum patentem, quo facillime oppressuri sint me (*Then.*), « *et faciem Domini non placavi. Necessitate compulsus obtuli holocaustum* ». Optime *Vulg.* tria membra v. 11 construit dependenter a *Quia vidi*, ita ut apodosis v. 12 cum *Dixi* incipiat. Tria vidit Saul, quo-

rum primum et tertium, populi incerta fides et Philistaeorum adventus, rationem dant non dilati sacrificii; alterum, dilatus Samuelis adventus, rationem dat sacrificii etiam absente propheta oblato. Saul eadem, qua ceteri, pusillanimitate laborabat. Rem fere pro perdita habebat. Gulgalam, locum tam evidenti miraculo illustratum, reputabat pugnae inviduae iniquissimum esse. Non sufficiebat ei Domini promissio, se non derelicturum esse populum suum; putabat ad minimum faciem Domini addito sacrificio esse detulendam, huiusque sacrificii cum populi salute necessariam quandam connexionem se perspicere arbitratur. v. 13 « *Dixitque Samuel ad Saul: Stulte egisti, nec custodisti mandata Domini Dei tui, quae praecepit tibi.* »

Quodnam mandatum neglexit Saul? Non illud de Samuele septiduo expectando, nam expectavit, cf. v. 8. Non mandatum aliquod, ne laici sacrificarent. Dies, non solo septiduo iussum esse Saulem expectare, sed 10, 8: « expectabis, donec veniam ad te et ostendam tibi, quid facias »; peccasse eo, quod ipse dirimerit questionem nominis a propheta dirimendam. Partes sententiae Hebr. mera copula coordinat, illud « et ostendam etc. » per modum non mandati sed potius promissionis enuntiat; unde neque ita severe potuisset Saul carpi. Denique questionem quid faciendum Saul nequaquam privata auctoritate dirimendam suscepit: non enim, essentiae in tantis angustis sacrificia offerenda, id ambigebatur, sed quid post oblata sacrificia in hostes agi oporteret. Quibus missis, mandatum a Saule neglectum quaerendum nobis erit cap. 12. potestque resumere verbis 12, 24 sq.: « *Igitur time Domini, et serve ei in veritate et ex toto corde vestro. . . . Quod si perseveraveritis in malitia, et vos et rex vester pariter peribitis.* » Inculcatur sibi timor ille filialis, fidem atque fiduciam includens; timor, a quo defecerant Israelitae, dum poterent sibi regem 12, 12. Illam timorem illamque fiduciam Saulem Gulgala exercere oportebat, desperatis iam fere secundum humanam aestimationem rebus omnibus. Haec erat probatio a Deo praestituta, qua se dignum regno exhiberet atque regni ad posteros transmissionem mereretur. Ad eam fidem atque fiduciam Saul, sicut et reliqui Israelitae, omnino obligabatur; fueratque ei, sicut illis, ea obligatio solenni Samuelis oratione cap. 12 denuo inculcata; imo benignissimus Deus 10, 8 ei momenta non obscure praemonstraverat, quibus tempus probationis adesse intelligeret, sibi tunc tanto magis caveret. — Fatendum tamen aliunde est, verba Samuelis 10, 8 illud, in quo futura esset regis probatio, non distincte efferre, imo potius in obscuro reliquere, unde facile Saul in errorem, eumque fortasse minus culpabilem, induci poterit. Sensus satis obivus verborum 10, 8 is videri potuit, probationem limitatam fore ad septidui expectationem. Neque est ratio supponendi, Samueli aliis, praeter vcha cap. 10 descriptis, Saulem de probationis obiecto distinctius edocuisse. Sed cur deum tam severe carpitur Saul? Primum adverte, eum nusquam commissi ea in re peccati *gravis* accusari, quod utrum admisisset necne, interpretis non est definire. At, si non admisisset, num non fuit poena severior? Non fuit. Nam Sauli, non quod suum iam erat, auferebat Deus, sed ab

ulteriori tantum conferendo beneficio temperabat. Non est autem iniustum, vel ob parvum naevum a magno beneficio conferendo abstinere. Non privat Saulem Deus h. l. regno collato, id enim nominis 13, 28 pronuntiat, sed non extendit regnum ad Saulis posteritatem, cui nequaquam antehac illud fuerat promissum.

« *Quodsi non fecisses, iam nunc praeparasset Dominus regnum tuum super Israel in sempiternum.* » Deceverat Deus, ut, si Saul fidelis in hac probatione perseveraret, regia dignitas ad eius posteros descenderet. Quomodo vero eiusmodi decretum stare potuit cum vaticinio prius olto, de sceptro tribui Iudae attribuendo? Decretum nostrum fuit conditionatum, illud vero vaticinium fundabatur in praesentia, conditionem non impletum iri. Quod si Deus praevidisset, eam conditionem a Saule impletum iri, aut illud vaticinium antea non edidisset, aut modum invenisset, illud salvo tali decreto adimplendi. Cf. *Sanct.* — Tandem, ne cum Saule durius actum esse suspiceris, sedulo distingue Saulis privatam utilitatem ab eius regio officio. Ipsum *qua individuum* manebant gratiae coelestes; ipsius *regnum*, ex divina praesentia et praedestinatione, erat a priori reprobatum, populo in poenam neglecti numinis concessum: « Rex non ad permanendum electus, sed secundum populi cor durum et malum datus ad eorum correptionem, non ad utilitatem » (*Aug.*). — Notat *Duguet*, severius Deum primam in quovis statu praevocationem punire consuevisse: primam in Adamo inobedientiam, primum in Cain homicidium, primum in Nadab et Abir sacrilegium, primam in Achan rerum devotarum abstractionem, primum in Saule regis peccatum.

v. 14 « *Sed nequaquam regnum tuum ultra consurget. Quaesivit Dominus sibi virum iuxta eorum suum, et praecepit ei Dominus, ut esset dux super populum suum, eo quod non servaveris, quae praecepit Dominus.* » Ratio latae sententiae denno effertur. Non tamen dicitur ille vir nactus principatum, Saule adhuc superstiti. v. 15 « *Surrexit autem Samuel, et ascendit de Gulgala in Gabaam Benjamin.* (Et reliqui populi ascenderunt post Saul obviam populo, qui expugnabant eos venientes de Gulgala in Gabaam, in colle Benjamin.) ». Ultima haec sola LXX habet, unde in *Vulg.* post Hier. penetrarunt (*Vere.*). Samuel Gabaam Benjamin ascendit, ut interesset pugnae ibidem, uti interfuerat Masphae. « Hinc constat, nondum fuisse Saulem reprobatum a Domino, quando illum Samuel non deseruit, sicut fecit postea in causa Amalec » (*Sanct.*). « *Et recensuit Saul populum, qui inventi fuerant cum eo, quasi sexcentos viros.* » Ergo, acceleratum in Gulgala sacrificium, non praepoliverat, quominus populus dilaberetur, cf. v. 11 (*Keil*). v. 16 « *Et Saul et Ionathas, filius eius, populusque, qui inventus fuerat cum eis, erant in Gabaam Benjamin; porro Philisthim condescenderunt in Machmas.* ». Illis

resumitur narratio v. 7 abrupta de actis apud Gebam seu Gabaam Benjamin.

2) Bellum Philisthaicum 13, 17-14, 52.

Ant. — Dum Philisthaei et Hebraei adversos eiusdem vallis scopulos obtinent, Ionathas solus cum armigero, Dei auxilio fretus, hostes adortur atque in fugam agit. Rem Saul a longinquo contuitus praecipit eosdem insequitur, totumque populum temerario voto, ne quis ante plenam hostium stragem cibum capiat, adstringit. Votum inescius Ionathas transgressus sorte deprehenditur, interim vero Philisthaei dilabuntur. Quaecumque Ionathae fiducia feliciter fuerant incepta, eadem Saulis praesumptione et superstitione retardantur atque truncantur. Concluditur narratio summario regni Saul conspectu.

v. 17 « *Et egressi sunt ad praedandum de castris Philistinorum tres cunei. Unus cuneus pergebat contra viam Ephra ad terram Sual* »; v. 18 « *porro alius ingrediebat per viam Bethoron; tertius autem ceterat se ad iter termini imminuentis valli Sehoim contra desertum* ». Hebr. *Et egressus est vastator, tres cunei. Vox vastator articululum habet, eo quod res fuerit Philisthaeis omnino usitata atque Hebraeis oppido nota; vastationes illae in omnibus Philisthaeorum incursionibus locum habere consteuerant.*

Terra Sual igitur. Ephra civitas est tribus Benjamin Ios. 18, 23, crediturque eadem esse atque Ephron 2 Par. 13, 19 et Ephraim Ios. Bell. Iud. IV. 9. 9: omnes hi textus intendunt locum propinquum Bethel. Sed nostrum Ephra non est idem atque Ephron Ios. 15, 9, civitas Benjamin, prope fines tribus Iuda, inter Ierusalem et Cartharim sita: no enim iter a Machmas Saulis praesidio intercipiebatur. Bethoron, hodie Bet. Ur, civitas Ephraimitica, omnino propinqua finibus Benjamin Ios. 16, 2. 5; 18, 13; secus viam, quae ex Gabaon ducit Moocdam 10, 41, vel etiam Lyddam Ios. Bell. Iud. II. 19. 1, et Antipatris II. 49. 8. Pro 712 termini legebant LXX 722 collis quod utique contextual melius respondet: iter collis imminuentis valli. Nominatur vallis Sehoim Benjaminica 2 Esdr. 11, 34. Desertum intelligi potest vel illud trans Iordanem (sed ab hoc videtur Philisthaei Saulis praesidio effluenter fuisse exclusi), vel desertum prope Bethaven, vel desertum Iuda. Si hoc ultimam supponamus, habemus Philisthaeos palames versus septentrionem (Ephra), occidentem (Bethoron), meridiem (Sehoim): ab oriente cingebantur Saulis praesidio.

v. 19 « *Porro faber ferrarius non inveniebatur in omni terra Israel: ceciderat enim Philisthaim, ne forte facerent Hebraei gladium aut lanceam* ». v. 3 et iterum v. 17 sq. perspeximus, quam expediti ad bellum fuerint Philisthaei: nunc docemur, quam misere Israelitae fuerint armis instructi.

Videtur ea constans fuisse Philisthaeorum praxis, ut, quos subegissent, He-

braeis arma adimerent. Dum enim Aod Iud. 3, 16, Gedeonis 8, 20, Abimelech 9, 34 tempore, itemque tempore belli a reliquis contra tribum Benjamin susceperat 19, 29; 20, 17. 25. 37. 48; 21, 10 gladiorum fit mentio: Samgar 3, 31 Philisthaeos percussisse narratur *stimulo*, neque in tota Samsonis historia *gladii* mentio habetur. Ex his vero confirmatur, quod diximus, verba 7, 13 « et humiliati sunt Philisthaim, nec apposuerunt ultra, ut venirent in terminis Israel. Facta est itaque manus Domini super Philisthaeos cunctis diebus Samueis » — haec, inquam, verba non de tota Samueis vita esse accipienda, sed solum de tempore usque ad conscripta ab ipso septem priora nostri libri capita. Credo equidem caruisse Israelitas fabris et gladiis, quando 7, 6 Maspham convenerunt: sed num in illa Philisthaeorum strage ne gladium quidem lanceamve acquisiverunt? Acquisiverunt utique, sed pluribus annis post reddere coacti sunt, quando se. rursum « apposuerunt Philisthaei, ut venirent in terminis Israel ». Rursum credo bello Ammonitico cap. 11 Israelitas gladiis et lanceis caruisse. Sed num carebant Ammonitae? et quando « dispersi sunt ita, ut non relinquereutur in eis duo pariter », num ne unus quidem ensis aut lancea in manus incidit Hebraeorum? Inciderunt sine dubio, sed a Philisthaeis rursum collecti sunt, qui eo tempore iam ab annis, Hebraeis haud missantibus, toti regioni imperasse videantur. Imperium vero ita videntur exercuisse, ut statis temporibus regionem armate manu ingrederentur, arma, si quae essent, auferrent, tributa colligerent, imo fortasse agros vastarent, monumenta sive triumphatoria sive fanaehra (10, 3; 13, 3) erigerent. Et nota, nostram narrationem procedere ab auctore, qui mediis eventibus narratis inerat: quando igitur ipsi nobis dicit « descendebat omnis Israel ad Philisthaim », non sunt censendi aliqui remotiorum tantum partium Israelitae ad Philisthaeos descendisse, sed in primis etiam ii, quos auctor maxime prae oculis habebat, tribuum Benjamin et Iuda.

v. 20 « *Descendebat ergo omnis Israel ad Philisthaim, ut exaceret unusquisque vomerem suum, et lignem, et securim, et sarculum* ». Dixerat de gladiis et lanceis, iam dicit de instrumentis agrestibus, explicatque quomodo fuerint acuta, cum nullus in regione esset faber.

Quod in Hebr. secundo loco ponitur *vomer*, ex Is. 2, 4: Mich. 4, 3; Ios. 3 (4), 10 utique cum Syr. vertendum est *vomer*: LXX aliis locis vortunt *σπίρον*, h. l. indidivulgate *σπίρον* ex Ps. 73 (74), 5; Iud. 9, 48; Ier. 46, 22 consistat esse instrumentum, caedendis arboribus inserviens, ergo *securis*, ut vertunt Vulg. LXX *Chald. Spina* כרסות (etiam v. 21) כרסות. Vulg. *lignem et sarculum*, umbra a radice *רס* incipit, *inscupsit*, *aravit* derivantur, et aliquod agriculturae instrumentum designant. Mirantur tamen aliqui, duorum instrumentorum diversorum nomina fuisse tam affinia, aut potius identica, ideoque resuendum כרסות putant esse corruptum ex חרסות, a חרסות vel חרסות, quod ex Dent. 16, 9 *falcon* significare constat.

v. 21 « *Retusae itaque erant acies vomerum, et lignum, et tridentum, et securium, usque ad stimulum corrigendum* ». Verte sic: Et inserviebat lima ad temperandam aciem omnis vomeris, et tridentis, et

securis, et ligotus acuti. Sensum hunc iam habent Amama, Calm., Cler., sed non valuerunt totum textum, qui corruptus est, reconstruere. Eius disiecta et deformata fragmenta ex variis versionibus sunt colligenda.

Hebr. habet: וְהָיָה הַפְּעוּרָה מִבְּמַחֲרֹתָי וְאִתּוֹ וְשֵׁשׁ קִלְשֵׁי וְהָקִידוּ בָּם; quem textum Vulg. satis exacte reddidit. Sed plura sunt, quae illum valde suspectum reddunt: 1) habentur in eo quatuor מִבְּמַחֲרֹתָי, se. פְּעוּרָה, 2) קִלְשֵׁי, 3) וְהָקִידוּ, 4) וְאִתּוֹ; 2) terminus complexus טֵלַשׁ קִלְשֵׁי מִבְּמַחֲרֹתָי debet esse siat. censar. פְּעוּרָה; 3) forma מִבְּמַחֲרֹתָי non valet; 4) ultima verba (Vulg. usque ad stantem vorrigeantem) sensu carent. — Iam ad singula descendamus. Pro radice פְּעַר significatio obtulere. (Vulg. retulere) demonstrari potuit; e contra Chald. Syr. reddiderunt שֵׁשֶׁיָּא וְהָקִידוּ, quorum concordii testimonio aliorum coniecturae positioni debent (Mar., Malt., Amama). Vox chald. in linguam latinam transumpta est, et apud Pin., Varr., Terz. = scobina = linam significat. — Pro כְּהֵרָטָה LXX Chald. legebant infinitivum דַּרֵשׁ, ad adueniendum; qui si acciperetur, excluditur suppositio quaedam, exponens in verbis mere intendi repetitionem nominum instrumentorum, quae v. 20 recensentur; quae suppositio causa fuit, cur critici illi textum restituere non valuerunt. — Praeterea Chald. ordinem vocum invertebat et, pro מִבְּמַחֲרֹתָי וְאִתּוֹ, legebat, מִבְּמַחֲרֹתָי אִתּוֹ אֶת כָּל דְּרֹשׁ אֶת מִי כָּל אֶרֶץ, ad temperandam actionem omnia tonandi. Literae parum differunt, sensus est planus. — Tandem facere non possimus, quin, quod etiam LXX Syr. sensisse videntur, suspicemur, in וְהָקִידוּ latere nomen aliis consuetum instrumenti. Hoc autem sponte se offert correctio וְהָקִידוּ, a radice חָקַד, quae praecipuis de lapidibus praedicitur. Et וְהָקִידוּ videtur significare ligotem illum lapidearum, qui hinc in malleum, illinc in acumem terminatur: Germanice = Spitzhacke. Textus igitur hebr. restitimus hic est:

וְהָיָה הַפְּעוּרָה לְחַרְשׁ אֶת מִי כָּל אֶתְנוֹ וְשֵׁשׁ קִלְשֵׁי וְהָקִידוּ בָּם וְהָקִידוּ דְרִיבָן.
Versionem supra subseripsimus.

Hinc v. 21 nequaquam continet repetitionem vel amplificationem eorum, quae v. 20 narrabantur, sed consequentiam et complementum v. 19 et 20. Cum se, non esset faber ferrarius inter Israelitas, cum ipsi nomini ad instrumenta agriculturae relicienda permitterentur fibros ferrarios Philistaeorum adire, ipsi instante bello aliqua, non omnia instrumenta agriculturae ope limae bellico usui adaptabant: Tomorum, tridentem; agrorum, lapidearum ligotem. Vide exemplum Samgar Iud. 3, 31. Ergo licet Saul et Ionathas, soli gladium gererent et hastam, reliqui tamen Israelitis armis nequaquam erant destituti, licet armis Philistaeorum longe imperfectioribus. Adde arcus et sagittas.

v. 22 = *«Cumque venisset dies proelii, non est inventus ensis et lancea in manu totius populi; qui erat cum Saule et Ionathas, excepto Saule et Ionathas, filio eius.»* v. 23 = *«Egressa est autem statio Philistinum, ut transenderet in Machmas.»* Dicimus germanice: «Ein Posten wurde vorgeschoben bis an die Schlucht von M.», ostendens, Philistaeos etiam illic versus complecti narrationem v. 17 sq., ostendens, Philistaeos etiam orientem versus processisse; simulque introducitur narrationem cap. 14, quippe cum illa statione congressus est Ionathas. Finis constituenda

stationis is videtur fuisse, ut Hebraei ab adiciendis castris in Machmas positionis atrociterentur, et magis etiam, ut, quid Hebraei agerent, observarentur.

Cap. XIV v. 1 = *«Et accidit quadam die, ut diceret Ionathas, filius Saul, ad adolescentem armigerum suum: Veni et transeam ad stationem Philistinorum, quae est trans locum illum.»* Hebr. quae est ibi, ex altera parte. Locus ob saltus angustiam oculis distincte videri poterat. Quae sequuntur usque ad v. 6, parenthesis instar interficiunt et quorundam, quae sequente narratione habentur, rationem reddunt. «Patri autem suo hoc ipsum non indicavit». Hinc explicatur Saulis v. 17 ignorantia. v. 2 = *«Porro Saul morabatur in extrema parte Gabaa, sub malograno, quae erat in Mugron.»*

Iam de situ locorum Gabaa, Gabaa Benjamin, Gabaa Saulis nobis est disserendum. Et duo quidem extra quaeestionem versantur: Gebaa, quae est Djeha, opposita Machmas, prope ingressum saltus Wadi Saueini; et Gabaa Saulis, quam in colle nunc Tulel et Fal nuncupato sitam fuisse ii, qui ipsam regionem explorant, pronuntiant. Difficultatem parit Gabaa Benjamin, quae cum Gabaa Saulis identificari conasovit, ob eam, uti videtur, maxime rationem, quod Gabaa Saulis fuerit in tribu Benjamin, ergo apte poterit vocari Gabaa Benjamin. Ast multiplex hinc nascitur difficultas, ut ipse reconditissimus interpres Clair ad 13, 16 fateatur, «certissimam rem esse obscuram, nosque vix quidquam de Saulis itineribus intelligere». Is modo Gebaa (ita Hebr.) cum Ionathas 13, 16 residet, modo 14, 2 castra habet in Gabaa. Ex Gabaa, quam Gabaa Saulis supponunt, horae itinere, interiectis salibus, a Machmas distantem, spectator es 14, 16 distincte omnia, quae in Machmas aguntur, videt, atque 14, 19 audivit tumultum ibi exortum, non solum in confuso, sed protul = crescebat paululum et claris resonabat. Hinc Saul omnisque populus festinat. 14, 20 ad locum certaminis, supponamus eos quam occisime cucurrisse, certe dimidia hora opus fuit, quo toto tempore Ionathas cum aratro solit supponitur totum exercitum Philistaeorum respicisse. Dein 13, 15 quid negotii acturus Samuel Gabaa Saulis ascendat, non perspicitur. — At perperam identitas statuitur inter Gabaa Saulis et Gabaa Benjamin. Nullo loco, quem de Gabaa Saulis agere constat, nomen Gabaa Benjamin usurpatur: sed Iud. 19, 14; 20, 4 = Gabaa, quae Benjamin, qui longuodii modus potius indicat, = Benjamin = non esse partem nominis proprii. Tota difficultas solvitur, si supponas eandem esse Gabaa Benjamin, quam Gebaa, reatque Vulg. constanter vertere Gabaa. Quam urbem Hebr. in statu absoluto semper scribit Geba (13, 3; 14, 5; Ios. 18, 24; 21, 17; 4 Reg. 23, 8; Zach. 11, 10; 1 Par. 6, 60 (45); Is. 15, 20), in stata constructo vel Geba Benjamin (13, 16; Iud. 20, 10; 4 Reg. 15, 22) vel Gibath Benjamin (13, 2, 15; 14, 16). — Unicum, locum obicies nostrum versum 13, 2, ubi in statu absoluto occurrunt Saul fuisse in Gabaa; sed LXX Chald. Syr. verum appellative, et merito quidem: morabatur in extrema parte collis, quavis collem Geba intelligi non negemus. Tam Saul igitur quam Ionathas versabantur prope Gebaa, ibidem eas tra posuerant 13, 16. Sed Ionathas obtinebat summam rupis Sete (14, 4 sq.), sicut Philistinum stationem habebant in summitate oppositae rupis Boses (ib. et 13, 23); quae duae rupes non sunt individuo unitae collibus pone easdem exsurgentibus, sed habent minorem aliquem saltum a tergo ipsarum ad illorum collium verticem ascendentem. Saul vero erat in extremitate ipsius collis Geba,

quae extrenitas iam accuratus describitur : erat ipse sub malograno, quae erat e regione Magron, e qua Magronem versus prospectus patebat : nam hunc quoque sensum praeposito & inducere potest. Non dicitur Saul ipse aut malogramatus fuisse in Magron; neque etiam Magron intelligi oportet, quam eam Is. 16, 28, nam licet ab hac tam Saul Philisthaeorum copis introiretur, tamen in illam poterat prospicere.

« *Et erat populus cum eo quasi sexcentorum virorum* ». Haec verba inseruntur, quia vult nos s. auctor docere v. 3, non solum Saulem, sed etiam populum Ionathae factum ignorasse, quo explicantur v. 16 sqq. narrata. Non sine ratione effert s. auctor, salutem in Israel factam esse *in silio Sade*, qui antea 13, 12 credidisset, omnia fore desperata, nisi ipse tempestive Dominum placaret sacrificijs. Quia iam eorum, qui cum Saule erant, mentionem fecit s. auctor, unum ex illis Achiam pontificem (de quo cf. dicenda ad 22, 9) speciatim commemorat, postea populi ignorantiam relaturus. — Illi mille viri, qui initio 13, 2 cum Ionathae Geham obtinuerant, videntur appropinquantibus Philisthaeis etiam esse dilapsi, ut fore nulli adhaerent regi praeter sexcentos Galgalis collectos, v. 3 « *Et Achias, filius Achitob, fratris Ichabod (4, 21), filii Phises, qui ortus fuerat ex Heli sacerdote Domini in Silo, portabat ephod* », sine articulo cf. 2, 28, i. e. fungebatur manere pontificis. Soli LXX, sed perperam, verba *sacerdotis Domini in Silo* non ad Heli referunt, sed ad Achiam, ac si in « Silo residere consueverit. » *Sed et populus ignorabat, quo isset Ionathas* ».

v. 4 « *Erant autem inter ascensus, per quos nitebatur Ionathas transire ad stationem Philisthinorum, eminentes petrae ex utraque parte, et quasi in modum dentium scopuli hinc et inde praerupti; nomen uni Boses, et nomen alteri Sene* ». v. 5 « *Unus scopulus prominens ad aquilonem ex adverso Machmas, et alter ad meridiem contra Gabaa* ». Duo ascensus seu transitus (Hebr.) intelliguntur duo saltus latera, unum a Geba descendens, alterum in Machmas ascendens. Quomodo duo scopuli ex lateribus prostant, discimus ad v. 2. Scopuli ipsi omnino praerupti sunt, nec nisi a tergo, ubi eum saltus latere cohaerent, ascensus possibilis est vel descensus, qui ex opposito latere, interiecto scopulo videri non potest. Hinc reapse v. 11 sq. Philisthaei Ionatham et armigerum non conspiciunt prius, quam illi, pone rupem Sene iam delapsi, pone rupem Boses ascendere properant. — *Prominens* : verte *constitutus secundum dicta ad 2, 8*.

v. 6 « *Dixit autem Ionathas ad adolescentem armigerum suum : Veni, transeamus ad stationem incircumcisorum horum* ». Resumitur narratio inde a v. 1 interrupta facinoris Ionathae. Repetuntur Ionathae verba prius relata, sensu prorsus identico, sed levi verborum differentia admissa, qua moncamur, eiusmodi dicta non servili fidelitate in scrip-

tura describi consuevisse : quod ceteroquin etiam de se evidens est. « *Si forte faciat Dominus pro nobis; quia non est Domino difficile salvare, vel in multis, vel in paucis* ». Hebr. : *non est Domino restrictio, ut salvet*; aequè valet Dominus efficere salutem per paucos vel imo duos, quam per multos. *Si forte faciat Dominus pro nobis* constructio est elliptica : Tentandum nobis est, annon forte etc. Celebrat *Duguet* Ionathae fiduciam, qui unico gladio et lancea instructus (13, 22) ausus sit Philisthaeorum aggredi agmina, quae Saul dilabente a se populo tantopere formidaverat. Ea fiducia nititur explicito motivo divinae omnipotentiae, sed ignorat adhuc, decreveritne Deus sua omnipotentia nunc ipsum uti, idque quaesito signo v. 10 perspicere studet. v. 7 « *Dixitque ei armiger suus : Fac omnia, quae placent animo tuo; perge, quo cupis, et ero tecum, ubicunque volueris* ».

Sensus est satis clarus, sed lectio intricata. LXX pro *וּכְתָב כָּל אֲשֶׁר לְבַבְךָ נָשֵׂא* legebant *וּכְתָב לִי אֲשֶׁר לְבַבְךָ נָשֵׂא*, *fac omnia, ad quae cor tuum inclinatur*. Lectio haec longo facilius est, cui suffragatur Prov. 3, 2; Ps. 118 (119), 112; Iud. 9, 3. Verum 2 et 7 textus reliqui omnes reddant. Syr. *וּכְתָב* punctabat *וּכְתָב* *vide. Bases. וּכְתָב* optime ut dativum commodi interpretabatur, imo ut synonymum sequentis *sicut cor tuum (Vulg. ubicunque volueris)*, ergo : *Vertere, quo placet, et ego ero locum secundum placitum tuum; quod recitat in Vulg. versione, Alii : « verto grossus », supplet *ges* « illic », Furst « hine ». Vel possemus *וּכְתָב* interpretari ad iustarum expressionum Ps. 21 (20), 12; 1 Par. 21, 10, ergo : *Cogita tibi, consilium ini, quod vis*. Sed Vulg. versio praefertenda. — Ultimam vocem LXX a prioribus separant : *Sicut cor tuum, ita cor meum*, nisi non sunt censendi aliud a Hebr. legisse, sed lecta solium explicasse.*

v. 8 « *Et ait Ionathas : Ecce nos transimus ad viros istos. Cunque apparuerimus eis,* » v. 9 « *si taliter locuti fuerint ad nos : Manete, donec veniamus ad vos; stemus in loco nostro, nec ascendamus ad eos* ».

v. 10 « *Si autem dixerint : Ascendite ad nos; ascendamus, quia tradidit eos Dominus in manibus nostris. Hoc erit nobis signum* ». Ionathas, ut hostes adoriretur, a Deo instigabatur. Ut autem discerneret, essetne hic impulsus divinus, signum ipse statuit ex ore hostium petendum, more Hebraeorum (cf. Gen. 24, 13 sq.; Iud. 6, 36 sqq.), quo obtento ipse Dei fiducia plenus aggressurus erat atque devicturus hostes. Cf. *Sanct*. Fatendum utique est, Ionatham illud statuisse signum, quod probabilissime eveniturum esset. Non erat sane expectandum, Philisthaeorum excubias, conspectis duobus Hebraeis, locum munilissimum esse deserturos atque in vallem arduo elivo descensuros, quo tempore facile illi Hebraei in locum tutum se possent recipere; Philisthaeorum erat, hostem fixis vestigijs expectare atque ad ascendendam pellicere. Remuneravit autem Deus simplicem Ionathae fiduciam insigni victoria. « Verba haec anim
LEVI SAULUS. — 10.

in Deum confidentis : cum autem ita confideret, ipse non est frustratus » (Theodoret.). v. 11 « Apparuit igitur uterque stationi Philistinorum », emergentes ad radicem rupis Sene in valle, « dixeruntque Philistiim : En Hebraei egrediuntur de cavernis, in quibus absconditi fuerant », sive pugnae ineundae, sive dedicationis faciendae causa. Hebraei sine articulo, ergo : duo aliqui Hebraei. v. 12 « Et locuti sunt viri de statione ad Ionatham et ad armigerum eius, dixeruntque : Ascendite ad nos, et ostendemus vobis rem ». Expressio aut est minatoria (Ios., Greg.), possibilem supponens ascensum rupis, aut illusoria (Cler.) : « Ludibrio se eos habituros esse sperabant, neque enim putabant, illac rupem posse ascendi ». Vel etiam est irrisoria invitatio ascendendi, faciendae dedicationis causa. « Et ait Ionathas ad armigerum suum : Ascendantus, sequere me, tradidit enim Dominus eis in manus Israel ». v. 13 « Ascendit autem Ionathas montibus et pedibus reptans, et armiger eius post eum. Itaque alii cadebant ante Ionatham, alios armiger eius interficiebat, sequens eum ». Obstupefacti videntur esse Philisthaei, sive quod dedicationem expectaverint, non pugnam ; sive quod percussi sint audacia loco iniquissimo adreptantium, accedente simul terrore coelitus incesso ; sive, ut explicat Ios., quod Ionathas, sub rupe Boses Philisthaeorum observationem eludens et pone rupam ascendens, illos a tergo adortus sit. — Piel verit Wellh. « penitus interficiebat » ; complebat Ionathae opus, et leviter ab illo vulneratos conficiendo, et intactos relictos trucidando. v. 14 « Et facta est plaga prima », quae distinguitur a secunda v. 20, « qua percussit Ionathas et armiger eius quasi viginti virorum, in media parte iugeri, quam par boum in die arare consuevit ». Vertendum secundum LXX in iaculis, (et in lapidibus iactis), et in silicibus campi. Efferuntur arma valde insufficientia (cf. 13, 22), quibus tantam victoriam Ionathas assecutus sit.

Vulg. explicat textum Hebr. Chald., qui consissor est ; quasi in dimidio iugo iugeri agri. Quot illi in iugum fuit. Cler. : tanto terrore percussos fugae se dedisse Philisthaeos, ut omnes viginti viri in una linea recta, longitudinalis dimidii iugeri interfecti reperti sint : res profecto mirabilis ! Syr. pro כרעו נכר שדה legobat שדה נכר כרעו, sicut lapicidas (vel lapidellus) et sicut ducentes iuga boum in agro. Apud LXX recte Then., Wellh. expungunt membrum et in lapidibus iactis, tanquam inusitati וצבצב explicabam, e margine in textum transsumptam. LXX ut reliqui omnes, vocem שדה in fine sententiae legebant, fuitque media inter Syr. et Hebr. utebatur lectioה שדה ברוצים ; post eam paulo antea a Hebr. legebant.

v. 15 « Et factum est miraculum », Hebr. perturbatio », in castris per agros ; sed et omnis populus stationis eorum, qui terani ad praedandum, obstupuit ; et conturbata est terra, et accidit quasi miraculum a Deo ». Perturbatio Dei (Hebr.) significat maximam perturbationem, quae etiam, quin talis, a Deo credebatur immissa. Illa perturbatio facta est in castris

per agrum dispositis, sicut (ita recte Then.) facta fuerat in toto populo stationis in rupe Boses collocatae ; et vastatores (cf. 13, 17 sqq.) perturbati sunt etiam ipsi. Terram conturbatam esse, minime significat (Clair), terrae motum locum habuisse. v. 16 « Et respexerunt speculatores Saul, qui erant in Gabaa Beniamin, et ecce multitudo prostrata, et huc illucque diffugiens ».

Solum רבוץ habent Hebr. Vulg., solum רבוץ LXX Syr., utramque vocem Chald. — ויזו omnes habent, exceptis LXX ; primum הוה, quod tamen evidenter suppleri debet, soli servarunt Vulg. LXX — Prostrata, Hebr. diffugiens.

v. 17 « Et ait Saul populo, qui erat cum eo : Requirit et videte, quis abierit ex nobis. Cumque requisissent, repertum est, non adesse Ionatham et armigerum eius ». Saul illico supponit, aliquem ex suis tumultus causam fuisse ; magis videtur fuisse sollicitus de neglecta propria auctoritate (cf. v. 1), quam de mirabili salute a Deo effecta. v. 18 « Et ait Saul ad Achiam : Applica arcam Dei. Erat enim ibi arca Dei in die illa cum filiis Israel ».

Ita Hebr. Vulg. Chald. Syr. ; e contra LXX (cf. Ios.) : Admove ephod. Quoniam ipse portabat ephod illa diebus coram Israel. Res critica vix dirimi potest. Pro arca laae militant rationes : analogia prioris proclii Masphae facti cap. 4 ; ipsa verba LXX, quae iam habebantur v. 3 et ideo videntur redundare. Pro ephod urgetur silentium v. 3 de arcae praesentia et mentio ibi ephod facta ; difficultas arcae, tam perturbatis temporibus et hostibus totam late regionem populantibus, ad tam exiguum Saulis exercitum « Cariathiarim transportandae ; improprietas vocis ephod si ad arcam referatur, dum eadem vox alias (23, 9 ; 30, 7) de ephod usurpetur, et generatim non ah arca sed per ephod oracula peti consueverat. Accedit mentio ephod apud Chald. v. 19.

v. 19 « Cumque loqueretur Saul ad sacerdotem, tumultus magnus exortus est in castris Philistinorum, crescebatque paulatim, et clarius resonabat ». Hebr. tumultus, qui erat in castris Philisthaeorum, ibi extendens atque augmentans. His clarius explicatur relatio v. 19 ad v. 16. Ibi tumultus initia describentur, hic illius progressus ; si ibi vocem רבוץ cum Hebr. Vulg. expungas, quae facile oriri potuit deformatione vocis רבוץ, habebis ibi descriptionem perturbationis in statione, hic in ipsis castris exortae. « Et ait Saul ad sacerdotem : Contrahe manum tuam », ab arca vel ab ephod, vel etiam absolute : Desiste. Quippe, neque expectato oraculo, evidens iam erat, quid facto opus esset (Malv.). In Saulis tamen agendi ratione praecipitatio quaedam cernitur : praecipit est in oraculo consulendo, praecipit in eius responso non expectando. v. 20 « Conclamavit ergo Saul et omnis populus, qui erat cum eo, et venerunt usque ad locum certaminis, et ecce versus fuerat gladius uniuscuiusque ad proximum suum, et caedes magna nimis ». Pro conclama-

vit melius congregatus est, cf. dicta ad 13, 4.; LXX ἀνέβη corruptum ex ἀνεβήθη. Factum cum *Ios.* ita explicari potest, quod Philisthaei, sibi invicem non satis noti nulloque certo signo ab Hebraeis distincti, in tam subita perturbatione suos fugientes ab hostibus insequentibus discernere non valerent, idque tanto minus, quod nequaquam suspicari poterant, ex tanto numero duos tantummodo sibi esse infensos. v. 21 « *Sed et Hebraei, qui fuerant cum Philisthaei heri et audierunt, ascenderuntque cum eis in castris, reversi sunt, ut essent cum Israel, qui erant cum Saul et Ionatha* ». v. 22 « *Omnes quoque Israelitae, qui se absconderant in monte Ephraim, audientes quod fugissent Philisthaei, sociaverunt se cum suis in praedio, (et erant cum Saul, quasi decem milia virorum)* ». Ultimam incisum ex LXX (cf. *Ios.*) in *Valg.* penetravit.

Pro עברים Hebraei, LXX עברים servi; quod esse mendum, patet ex oppositione ad *Iosel.* qui erant cum Saul et Ionatha. Constructio hebr. non penitus est ad *Iosel.* exacta, non ideo tamen corrigenda. *Hebraei seu concervi sunt*; versiones omnes pro עברים legunt עברו.

v. 23 « *Et salvavit Dominus in die illa Israel* ». Dominus per fidem Ionathae, non Saul. Pulchre haec verba narrationem proeli concludunt.

« *Pugna autem pervenit usque Bethaven* » (13, 5); verbotenus transitit in Bethaven; non dicitur ulterius non processisse, sed locus indicatur, prope quem v. 26 erat saltus. v. 24 « *Et viri Israel sociati sunt sibi in die illa; adiuravit autem Saul populum, dicens: Maledictus vir, qui comederit panem usque ad vesperam, donec ulciscar de inimicis meis. Et non manducavit universus populus panem* ». Formam נשט derivarunt *Valg. Syr.* a נשט appropriare; *Masor. Chald.* a נשט premere, quod melius quadrat contextui. Sensus est, viros Israel eo die pressos seu oppressos esse inedia camque consequente fatigatione, cuius inde rei assignatur ratio, vertenda plusquamperfecto: *Adiuraverat enim Saul etc.*, et non manducaverat universus populus panem. Hic sensus enim non sit ita difficilis, non est, cur textu *Hebr. Valg. Chald. Syr.* deserto, textum LXX toto coelo distantem praeferramus. — Ex. h. l., uti ex sexcentis aliis, colligitur, comedere panem idem esse atque comedere ali- quid.

Iam Patrum aetate nata est quaestio, siue illud Saulis edictum tandandam, an reprehendendum. Laudat *Ps. Ambr.* (17, 645): « Bonus », inquit, « plane rex, qui hostes suos non tam armis, quam devotione vincebat, et plus dimicabat religione, quam telis ». Repugnat *Chrys.* (49, 145), iuramentum idem affirmans opus esse diaboli. Illius sententiam tuetur cum aliis *Abul.*, huic accedere *Lyr.*, *Sanct.* Primum igitur advertent, *Ps. Ambr.*, sicut etiam *Tert.* (2, 967), non scripturae interpretes agere, sed ieiunium laudatores, unde eorum haec in quaestione

auctoritas tanta non est. LXX sane, in lectione quidem a recepta diversa, Saulis factum graviter reprobarunt, iuramentum sententiam his verbis suam fecit *Ios.*: Saul, « sive propter gaudium victoriae adeo inopinatae, sive ex inscitia in gravi incidit malum et multorum reprehensioni obnoxium. Volens enim semet vindicare, meritasque poenas a Philisthaeis repetere, etc. ». Ex quibus licet fortasse inferre, Hebraeorum a. C. traditionem Saulis factum condemnasse. Actus sane devotionis et religionis, ut plurimum, est ieiunium: at, utrum ex tali motivo a Saul fuerit indictum, disputatur, et probabilior est *Ios.* expositio, fuisse indictum, ex affectu vindictae et impatientiae, Saul, ut alias, praecipitanter agente et praecedens pusillanimitatis peccatum iamiam redimente praesumptione. Neque dicas, si Saul peccasset, debuisse illum, non Ionatham, sortibus v. 32 reum pronuntiare: non de cuiuslibet generis peccato ibi querebatur, sed de peccato neglectae regiae prohibitionis, quae, licet ex iniquo profecta motivo, legitimam tamen obtineret vim; cuius neglectus reus fuit non Saul, sed Ionathas. Saulis prohibitionem v. 29 certe reprobat Ionathas, cuius sensus et actus per totum hoc caput commentantur.

v. 25 « *Omneque terrae vulgus venit in saltum, in quo erat mel super faciem agri* ». v. 26 « *Ingressus est itaque populus saltum, et apparuit fluens mel, nullusque applicuit manum ad us suum, timebat enim populus iuramentum* ». Timebat Saulem vindicem eius, quod ipse pronuntiaverat, iuramenti; timebat maledictionis, a legitimo rego pronuntiatæ, viderem Deum.

v. 25 difficultatem habet. Primum pro *omnis populus terrae, Hebr. Syr.* habent *omnis terra*; sed *populus* primitus textui hebr. infuisse, colligitur, non solum ex *Chald.*, qui et textui presso adhaerere consuevit vocemque relinquit, sed etiam ex LXX apud quos העם depravatam erat in עמם, unde veterant et *omnis terra praevaldebat*. — Dein textus, uti apud *Hebr. Valg. Chald. Syr.* exstat, aliqua tautologia laborat, his enim dicitur populus in saltum venisse; alteram e contra, quod secundum Hebraeorum narrandi modum omnino exprimi deberet, sc. populi exhaustio, silentio premijur, iam LXX diversam habent lectionem: *וְכָל הָעָם בָּא בְּיַד יְהוָה לְעֵלְיוֹתָיו* *legabantur* *וְכָל הָעָם בָּא בְּיַד יְהוָה לְעֵלְיוֹתָיו*. Unde efficitur, primum, literas ב בא ad textum pertinere, non esse ita certum; secundo, lectionem יד neque esse certam: Potuit haec facillime nasci ex simili aliqua lectione, eo quod illico v. 26 vox יד indubie occurrat. Nosque putamus corruptam esse ex יד *cursu exhaustio*, *id.*, quod v. 28 habetur (« Defecerat autem populus ») in incho, quod. ib. redundat, eoque delapsum esse videtur ex nostri loei margine, cf. v. 31. Ergo textum ita restitimus: *וְכָל הָעָם בָּא בְּיַד יְהוָה לְעֵלְיוֹתָיו*, etc. : Omniaque populus terrae lassatus erat, eratque mel super faciem agri. Voce יד semel in יד depravata, nihil magis obvium erat, quam ad iustar vocis יד v. 26 literas ב בא adscribere, ut textus ad aliquem sensum revocaretur. Omnino, in hac textus reconstructione non infelligi, cur v. 26 יד saltus cum articulo legatur, non enim prius saltus mentio recurrebat. Respondeo, habitum esse implicitam mentionem illis verbis *eratque mel super faciem agri*, etiam mel sylvestre non nisi in sylvis super faciem agri reperiri, quis ignorat?

v. 27 « *Porro Ionathas non audierat, cum adiuraret pater eius populum, extenditque summitatem virgae, quam habebat in manu, et intin-*

xit in farum » — ita omnes versiones, et cf. Cant. 5, 1 — « mellis, et convertit manum suam ad os suum, et illuminati sunt oculi eius ». Reflexis viribus corporis, clarior reluxerunt oculi (Clair). Virga illa potuit esse sceptrum, quale imperatores gerebant, alter enim a Saule 13, 2 imperator Ionathas erat. *Illuminati sunt* : cum kerī concordant omnes versiones, excepta LXX.

v. 28 « Respondensque unus de populo, ait : Jurcurando constrinxit pater tuus populum, dicens : Maledictus vir, qui comederit panem hodie. Defecerat autem populus ». Ultima verba commodum sensum non praebent, sive ea ex ore viri Ionathae respondentis sive, ex ore Saulis, sive ex ore s. narratoris (Vulg.) profecta esse supponas. Quomodo ea ex v. 28 huc delapsa sint, diximus ib. v. 29 « Dixitque Ionathas : Turbavit pater meus terram : vidistis ipsi, quia illuminati sunt oculi mei, eo quod gustaverim paululum de melle isto » ; v. 30 « quanto magis, si comedisset populus de praeda inimicorum suorum, quam reperit ? nonne maior plaga facta fuisset in Philistiim ? » וַיִּטְרַבְּעוּ הִנֵּה חֲלָחִל עֲתִימִי אִיִּנְפֹרְתִינִימִי אִיִּדְוִיזִי, quae significatio h. l. et Gen. 31, 30 optime quadrat. Fortasse non ita laudandus Ionathan, quod patrem publice reprehenderit.

v. 31 « Percusserunt ergo in die illa Philisthaeos a Machimis usque in Aialon ». Male Syr. haec cum prioribus iungit : *Profecto percussissent hodie Philisthaeos a Machimis usque in Aialon*. Opus dici summam recensetur, ut intelligatur, eo peracto (iter est ad minimum quinque horarum), quantopere fuerit populus exhaustus cibusque indigus. Aialon, nunc Yalo, civitas Danitica Jos. 19, 42, levitis concessa 21, 24 ; cf. 19, 12. « Defutigatus est autem populus nimis ». v. 32 « Et versus ad praedam, tulit oves et boves et vitulos, et mactaverunt in terra ; comeditque populus cum sanguine ». Versus est, Chald. respexit, Syr. inhonit, se, ab וָרָע extendere : extendit se, i. e. irruit. Debebat ex lege sanguis loco superiore in terram defluere, ibique immo legi : Lev. 24, 17 ; 7, 26 sq. ; 17, 10, 14 ; 19, 26 ; Deut. 12, 16, 23 sq. ; Ex. 23, 23. Vide, quantum obfuit praecipis Saulis adiuratio : et victoriam restrinxit v. 30, et occasio fuit violatae legis. v. 33 « Nuntiaverunt autem Sauli dicentes, quod populus peccasset Domino, comedens cum sanguine. Qui ait : Praevaticati estis ; voluitis ad me iam nunc sacrum grande ». *Iam nunc* : melius huc הֵימָּנָה quod legebant LXX loco הֵימָּנָה. v. 34 « Et dixit Saul : Dispergimini in vulgus, et dicite eis, ut adducant ad me unusquisque bovem suum et arietem, et occidite super istud, et vescimini, et non peccabitis Domino comedentes cum sanguine ». Quibus impeditur Saul, ne praevaticatio continuaretur. « Adduxit itaque omnis populus unusquisque bovem in manu sua usque ad noctem, et occiderunt ibi ».

LXX pro bovem eum in manu sua habent id quod (habebat) in manu sua, ergo כֶּבֶד לְיָדוֹ pro כֶּבֶדוֹ : levis est differentia et, quae sensum minime afficit. Lectionem LXX praefendam censet Thein., quod v. 32 praeter boves, etiam oves et vituli nominentur ; sed neque hoc argumentum peregrinum est. — Cum sero in eum locum advenissent Hebraei, neque multi simul in lapide, qui hominum manibus fuisse ad-volutus, mactare possent, futurum non est, rem ad multam noctem esse protractam ; non ergo cogimur cum Wellh., וְהָיָה לָמָּחָר ex LXX auctoritate omittere.

v. 35 « Aedificavit autem Saul altare Domino ; tuncque primum coepit aedificare altare Domino », alia postmodum. Nolim cum Malo. supponere, eundem lapidem, super quem v. 34 mactata leguntur animalia, postea in altare fuisse consecratum : non solebant apud Israelitas, quae profano iam usui inservierant, in divinum postea cultum consecrari. Gratuito item asserit Duquet, illud altare non sacrificii offerendi causa, sed instar monumenti esse erectum ; post partas victorias solebant offerri sacrificia, quem morem certe Saul non neglexit (cf. 11, 15 ; Iud. 11, 31). Utrum eo usque processerit Samuel, nescimus : videtur cum Saul fere neglexisse, nusquam enim Samuel consultitur, cf. v. 18, 36 sqq.

v. 36 « Et dixit Saul : Irruamus super Philisthaeos nocte, et vastemus eos, usque dum illucescat mane, nec relinquamus ex eis virum ». Consilium proponit, quale 11, 11 usui fuerat : dum ars bellica adhuc versabatur in cunabulis, multae victoriae nocturnis terroribus comparabantur, quod et hostis vigiliarum esset incurius, et res clamore magis quam armorum acie aut duem ingenio ageretur. « Dixitque populus : Omne, quod bonum videtur in oculis tuis, fac. Et ait sacerdos : Accedamus huc ad Deum ». Hoc, i. e. ad altare recens exstructum vel ad arcam, si illa aderat (Sanct.). Videtur victoria, quod v. 30 edixerat Ionathas, nequaquam fuisse absoluta (Clair) : et tamen idipsum intenderat Saul populum adiurans ; nunc commissum errorem corrigere stultet.

v. 37 « Et consultat Saul Dominum : Non persequar Philistiim ? si trades eos in manus Israel ? ». Cautè utraque ponitur quaestio, nam Iud. 20, 23 Israelitae, sola priori posita et affirmata, fuerant victi. « Et non respondit ei in die illa ». Ex sqq. patet, causam denegati oraculi respisse fuisse Ionathae transgressionem, licet ex ignorantia fuerit commissa : oraculum sortium non fuit mutum in transgressore designando. Sed rursum hoc totum mediate fuit punitio impatientiae Saulis et praesumptionis, qua populum adiuraverat, consistens in eo, quod Deus effectus commisi erroris non coliberet, et ita tandem completam hostium stragem impossibilem redderet, cf. v. 46. — v. 38 « Dixitque Saul : Applicite huc universos angulos populi : et scitote et videte, per quem acciderit peccatum hoc hodie ». Saul illico pro certo supponit, peccatum aliquod admissum causam esse denegati divini responsi. Tribus, quae secus

accepta טבם, nunc lapides angulares פנב vocantur, uti etiam Iud. 20, 2; Is. 49, 13. Per quem habet Vulg. Chald., per quod Hebr. Syr., LXX in utrumque sensum trahi potest. Non est supponenda diversitas lectionum, cum vel ipsa lectio per quod non alium ex contextu sensum habere possit, nisi per quem: oraculum appellabatur praeise ad inventiendum, quis offensore, non quae offensore esset. v. 39 « Vivit Dominus, salvator Israel, quia si per Ionatham, filium meum, factum est, absque retractatione morietur. Ad quod nullus contradixit ei de omni populo ». Nullus de Ionathae innocentia dubitabat (Clair). Appellatur iam solemniter salvator Israel, in cuius salvandi virtute tam exigua antehac reposuerat fiduciam rex. De propria innocentia ne minimum quidem dubitat. Cur vero Ionatham praeter ceteris nomine offert? Videtur ne regi quidem illum de innocentia Ionathae fuisse dubium, et sensus verborum esse hic: Quia, si vel per Ionatham factum est, reus morte utique morietur (Ios.); quanto magis gregario cuilibet militi moriendum erit, si ipse reus inveniat. v. 40 « Et ait ad universum Israel: Separavit vos in partem unam, et ego cum Ionatha, filio meo, ero in parte altera ». Saul, de sua filiique innocentia omnino securus, hanc prius volebat divino oraculo stabilire, quo efficacius postea iudicis ipse partes ageret, in hoc imitatus Samuelis cap. 12 exemplum, sed elheu quam dispari effectu! Fortasse supponebat, Deum esse insensum ob esam a populo cum sanguine carnem, cuius naevi se filiumque insontem sciebat. « Responditque populus ad Saul: Quod bonum videtur in oculis tuis, fac ».

v. 41 « Et dixit Saul ad Dominum Deum Israel: Domine Deus Israel, da indicium ». Sequentia sola LXX primitus habebat, unde postea in Vulg. transierunt: « Quid est, quod non responderis servo tuo hodie? Si in me aut in Ionatha, filio meo, est iniquitas haec, da ostensionem; aut si haec iniquitas est in populo tuo, da sanctitatem ». Sequentia omnes habent: « Et deprehensus est Ionathas et Saul, populus autem exivit ». Cf. dicta ad 10, 20.

Quis est illud indicium? Chald. Syr. eam Hebr. legentibus הַבִּיט, quod perfectio-rem sonat, sed commodum h. l. sensum non offert. Gek. (Thes. 1190), fuit illud contractum censent ex הַבִּיט vel הַבִּיט, ergo da parit, in faciendis sc. sortibus; qui sensus rabbi תאם indubie competit, licet Ex. 26, 21; 36, 29 non indubie exprimitur. Ubi Vulg. habet ostensionem et sanctitatem, ibi LXX habent ἔφαται et ἁγιότητα. Qui altera voce LXX vertere consueverunt vocem הַבִּיט, unde rursus sequitur ἔφαται, esse אָרִיב, hinc textus Hebr., quem LXX praeter oculos habebant, ita resiliatur:

« Domine Deus Israel, quid est, quod non responderis servo tuo hodie? Si in me aut in Ionatha, filio meo, est iniquitas haec, Domine Deus Israel, da Uzim; aut si haec iniquitas est in populo tuo, da Thammim. In fine videtur textus hic fuisse תאם הַבִּיט (cf. Os. 10, 10), ubi LXX inxerunt רב עֵצֶר הַבִּיט, derivantes תאם אָרִיב a verbo עָרַב (אָרַב). Secundum, haec sortium oraculum datum esset mediante Uzim et

Thammim, ita ut procedente Uzim carperetur Saul vel Ionathas, procedente Thammim populus. Speciosa utique haec lectio est, quippe quae nos de Uzim et Thammim usi, de quo tam parum scimus, perspicuo eloccat; tamen ob eam ipsam rationem non sine cautione recipienda. Solida vero probabilitate tanto minus destituitur, quod aliquam a Vulg. confirmationem accipere videatur; nam indicium satis factis ad הַבִּיט revocatur, nequaquam ad הַבִּיט vel הַבִּיט. Ad hanc explanationem cf. *Hebr. Calu., Theol., Wellh.*

v. 42 « Et ait Saul: Mittite sortem inter me et inter Ionatham, filium meum ». Addunt LXX: Quem deprehenderit Dominus, morietur. Et dixit populus ad Saul: Nequaquam fiat verbum hoc. Et praevoluit Saul super populum, et miserunt sortem inter Saul et inter Ionatham, filium eius. « Et captus est Ionathas ». v. 43 « Dixit autem Saul ad Ionatham: Indica mihi, quid feceris. Et indicavit ei Ionathas, et ait: Gustans gustavi in summitate virgae, quae erat in manu mea, paululum mellis, et ecce ego morior ». Paratum ad mortem animum his exprimi censet Ios.; potius exprimitur alique de severitate sortis querelae, uti habet Syr.: Propter hoc ego moriar? v. 44 « Et ait Saul: Haec faciat mihi Deus, et haec addat, quia morte morieris, Ionatha ». v. 45 « Dixitque populus ad Saul: Ergone Ionathas morietur, qui fecit salutem hanc magnam in Israel? hoc nefas est. Vivit Dominus, si ceciderit capillus de capite eius in terram ». — i. e. nequaquam cadet etc.; si particula est iuramenti negativi — quia cum Deo operatus est hodie. Liberavit ergo populus Ionatham, ut non moreretur ». Videntur supponere Ew. Wellh., populum substituisse alium quendam, qui loco Ionathae moreretur; sed פנב non solum de sirieta substitutione usurpatur. v. 46 « Reversusque Saul, nec persecutus est Philistinum; porro Philistinum abierunt in loca sua ». Praecipit iuramentum ediderat Saul, quo magis strenue populus insequeretur Philisthaeos: eiusdem iuramenti effectus fuit, ut tempus pretiosum inutiliter consumeretur, et ita hostes impunite abirent. Dein Saul etiam ideo fortasse substituit, quod oraculum ad questionem v. 37 positam tandem non obtinisset. Neque praecipitis iuramenti omisso impletio fiduciam illi addebat, quidquam tentandi.

Priusquam hanc narrationem dimittamus, in qua prima Ionathae mentio habetur, invat de illo pauca notare. Innotuit is nobis vel maxime tanquam amicus David, ab eo vivus singulariter dilectus, et mortuus speciali encomio celebratus. Cave tamen ne teneriorem et quidam tenus effeminatum animo tuo illum depingas: vir fuit, robustus et corpore et mente. Spirabat fidem et fiduciam in Deum salvatorem Israel: haec tessera Machuis dimicavit. Ipse apud patrem unius factionis princeps, quam theocraticam vel prophetarum appellabis; nam factiones ibi erant omnino; dum altera factio, commodis domus Saul unice intenta, ipso regere utebatur et capite et instrumento. Ipse in aula primus eorum consiliorum patro-

nus, quae Samuel constanter inculcaverat, quae post continuam prophetarum seriem, difficillimis temporibus, novissimi Isaias et feremias apud reges propugnauerunt, quaeque haec una formula consignatur: Dominus salvator Israel. Ipse, primogenitus regis, divinum transferendi a domo Saul regni decretum aequo et generoso suscepit animo; Davidem, quanto magis in eo coelestia charismata et divina praedictio elucebant, tanto sincerius adamavit et fovit. Ipse prae ceteris utique suggestit constituta sororis Davidi nupti dandae, velat plaustrissimam viam qua, domo Saul quam minime obscurata, imperium in virtum a Deo designatum transferretur.

Sequentibus verbis *Et Saul capessivit regnum super Israel* (Hebr.) incipit universalis quidam conspectus regni Saul, tam prius narrata quam sequentia complectens. Ergo non est vertendum cum *Then*: « hic est modus, quo Saul regnum nactus est »; neque cum *Keil*: « Et Saul capessiverat regnum »; neque cum *Clar*: Nunc tandem de facto evasit rex, cum iure iam ante fuisset. v. 47 « *Et Saul, confirmato regno super Israel, pugnabat per circuitum adversum omnes inimicos eius* », i. e. Israelis, « *contra Moab, et filios Ammon, et Edom, et reges Soba, et Philistaeos; et quocumque se venterat, superabat* ». Ita recte *Vulg.* vertit *et circum eorum constituebat, ergo vincebat; LXX* silvabatur, v. 48 « *Congregatque exercitum, percussit Amalec, et eruit Israel de manu vastatorum eius* ». Hebr. *Comperavit robur*; omnis generis adminicula comparavit, imprimis utique exercitum; habebat enim iam permanenter aliquas secum copias (cf. 13, 2; 24, 3 etc.), certe armorum defectum (13, 19) ample supplevit. Largiorem illum expressionis sensum habes Num. 24, 18 « *Israel autem faciet robur* » (Hebr.). Bellum contra Amalec omnino idem est, quod cap. 43 narratur. De Soba cf. 2 Reg. 8, 3; verisimiliter rex Soba tum principatum totius Syriae, etiam Damasci, obtinebat; nam Saulum prope Euphraten processisse, credibile vix est, cum alii hostes enumerati omnes proxime circum terram sanctam habitarent, et propter Philistaeos longinqua expeditio suscipi vix posset. v. 49 « *Fuerunt autem filii Saul Ionathas, et Iessai, et Melchisua* ». Recensitis hellicis Saulis expeditionibus, iam enumerantur hi omnes, qui aulae eius aut munitio fuerit aut ornamento: filii, filiae, uxor, dux militiae.

Inter filios primus ubique recensetur Ionathas, qui, quod etiam dignitate proxime ad patrem accesserit (13, 3), vigine natu maximus erat. Reliquorum nomina hi. I. sunt Iessai et Melchisua, *Syr* supplantato Eschboschul, 31, 2 narratur occisum esse in monte Gelboe Abinadab et Melchisua, sed prioris loco *Syr.* scribit Iessai; superstes remansit 2 Reg. 2, 8 Isboseth (*Syr.* Eschboschul), 1 Par. 33, 9. 39 recensentur Melchisua, Abinadab (*Syr.* Iessai), Esbaal (*Syr.* Eschboschul), 1 Reg. 21, 6 occidisse dicuntur nonnisi tres filii Saul: ergo idem est Abinadab, qui Iessai, licet nomen nectum non perspicimus. Esbaal vero, seu corrupte Eschboschul, item est, atque Isboseth, voce *בשתי* ignominia, uti alias (cf. Os. 9, 10; 1 Par. 3, 34; 9, 40), in locum

vocis *בשתי*, quae simul nomen idoli erat, subintrante. Isboseth vero h. l. in texto recepto ignoratur, sive quod eius nomen incuria amanuensis exciderit, sive quod initio regni Saul minor aetate atque armis gestandis impar, sive quod nondum natus fuerit.

« *Et nomina duarum filiarum eius, nomen primogenitae Merob, et nomen minoris Michol* ». v. 30 « *Et nomen uxoris Saul Achinoam, filia Achimaas* ». Sensus obvius est, hanc fuisse matrem liberorum recensitorum, et unicam eo tempore Saulis uxorem. Non tam uxoris erat Saul, quam David. Ceterum inde etiam elucet, Saulem, iam provectiorem aetate et frigidiorum, regno esse potitum; animus illi erat ad ambitionem priorum, quam ad luxuriam; inquietus, suspiciosus, invidus, irascibilis, qui aliorum consortium aversaretur potius, quam requireret; forte Isboseth ex alia uxore, quae regina non esset, natus est. « *Et nomen principis militiae eius Abner, filius Ner, patruelis Saul* ». Cf. 9, 1. Saul summam rei militaris cognato commisit, uti etiam David Iosab, quo acrius sibi exercitus devinciretur; ceterum nucleus, uti ita dicam, exercitus certe Beniaminitis, et imprimis cognatis regis constabat. v. 31 ostendit, quomodo Ner fuerit patruelis Saul: « *Porro Cis, fuit pater Saul, et Ner pater Abner, filius Abiel* ». Corrigendum cum *heri*: *Porro Cis pater Saul, et Ner, pater Abner, filii erant Abiel*; secus filius Abiel referretur ad Abner, quod falsum est. v. 32 « *Erat autem bellum adversum Philistaeos omnibus diebus Saul. Nam* » — melius *quare* — « *quemcumque viderat Saul, virum fortem et aptum ad proelium, sociabat eum sibi* ». Hic versus quasi notam distinctivam regni Saul, comparatione priorum temporum, effert: bellum constanter strenue gerebatur, eo maxime quod Saul cohortem aliquam permanentem et valentissimam secum haberet. Implevit ipse id, ad quod fuerat 8, 20 a populo exposulatus: « *Egredietur ante nos, et pugnabit bella nostra pro nobis* ». Verba *omnibus diebus Saul* absolute de tota Saulis vita esse intelligenda, patet ex narratione ad mortem eius individue continuata.

Plusmodi var. *fortis* certe erat David 18, 2. Perperam tamen adstruit *Then*, s. auctorem h. l., seposito codice Historiae Saul, primum iam versum Historiae David descripsisse, dein ad alterum codicem reversum, cap. 15 descripsisse. Inalium est conexio inter bellum Philistaeum et formationem permanentis exercitus. Huius occasio fuere, non bella longioribus intervalis contra alias nationes inita, sed bellum fere continuatum contra Philistaeos incubens. Rursum formatio permanentis exercitus insignis fuit adventus regni Saul, ad vire dignus, qui specialius offerretur.

3) Saul ob inobedientiam bello Amalecico admissam relictus 1 Reg. 15, 4-35.

Anc. — Solemniori quadam ratione Saulis inobedientia, ob quam repudiatus est, narratur. Mandatum prophetiae distincte enuntiatur, item

nus, quae Samuel constanter inculcaverat, quae post continuam prophetarum seriem, difficillimis temporibus, novissimi Isaias et Ieremias apud reges propugnauerunt, quaeque haec una formula consignatur: Dominus salvator Israel. Ipse, primogenitus regis, divinum transferendi a domo Saul regni decretum aequo et generoso suscepit animo; Davidem, quanto magis in eo coelestia charismata et divina praedictio elucebant, tanto sincerius adamavit et fovit. Ipse prae ceteris utique suggestit constituta sororis Davidi nuptia dandae, velat planissimam viam qua, domo Saul quam minime obscurata, imperium in virtum a Deo designatum transferretur.

Sequentibus verbis *Et Saul capessivit regnum super Israel* (Hebr.) incipit universalis quidam conspectus regni Saul, tam prius narrata quam sequentia complectens. Ergo non est vertendum cum *Then*: « hic est modus, quo Saul regnum nactus est »; neque cum *Keil*: « Et Saul capessiverat regnum »; neque cum *Clar*: Nunc tandem de facto evasit rex, cum iure iam ante fuisset. v. 47 « *Et Saul, confirmato regno super Israel, pugnabat per circuitum adversum omnes inimicos eius* », i. e. Israelis, « *contra Moab, et filios Ammon, et Edom, et reges Soba, et Philisthaos; et quocumque se venterat, superabat* ». Ita recte *Vulg.* vertit *regnum constituebat, ergo vincebat; LXX* silvabatur, v. 48 « *Congregatque exercitum, percussit Amalec, et eruit Israel de manu vastatorum eius* ». Hebr. *Comperavit robur*; omnis generis adminicula comparavit, imprimis utique exercitum; habebat enim iam permanenter aliquas secum copias (cf. 13, 2; 24, 3 etc.), certe armorum defectum (13, 19) ample supplevit. Largiorem illum expressionis sensum habes Num. 24, 18 « *Israel autem faciet robur* » (Hebr.). Bellum contra Amalec omnino idem est, quod cap. 15 narratur. De Soba cf. 2 Reg. 8, 3; verisimiliter rex Soba tum principatum totius Syriae, etiam Damasci, obtinebat; nam Saulum prope Euphraten processisse, credibile vix est, cum alii hostes enumerati omnes proxime circum terram sanctam habitarent, et propter Philisthaeos longinqua expeditio suscipi vix posset. v. 49 « *Fuerunt autem filii Saul Ionathas, et Iessai, et Melchisua* ». Recensitis hellicis Saulis expeditionibus, iam enumerantur hi omnes, qui aulae eius aut munitio fuerit aut ornamento: filii, filiae, uxor, dux militiae.

Inter filios primus ubique recensetur Ionathas, qui, quod etiam dignitate proxime ad patrem accesserit (13, 3), vigine natu maximus erat. Reliquorum nomina hi. I. sunt Iessai et Melchisua, *Syr* supplantato Eschboschul, 31, 2 narratur occisum esse in monte Gelboe Abinadab et Melchisua, sed prioris loco *Syr.* scribit Iessai; superstes remansit 2 Reg. 2, 8 Isboseth (*Syr.* Eschboschul), 1 Par. 33, 9. 39 recensentur Melchisua, Abinadab (*Syr.* Iessai), Esbaal (*Syr.* Eschboschul), 1 Reg. 21, 6 occidisse dicuntur nonnisi tres filii Saul: ergo idem est Abinadab, qui Iessai, licet nomen nectum non perspicimus. Esbaal vero, seu corrupte Eschboschul, item est, atque Isboseth, voce *בשתי* ignominia, uti alias (cf. Os. 9, 10; 1 Par. 3, 34; 9, 40), in locum

vocis *בשתי*, quae simul nomen idoli erat, subintrante. Isboseth vero h. l. in texto recepto ignoratur, sive quod eius nomen incuria amanuensis exciderit, sive quod initio regni Saul minor aetate atque armis gestandis impar, sive quod nondum natus fuerit.

« *Et nomina duarum filiarum eius, nomen primogenitae Merob, et nomen minoris Michol* ». v. 30 « *Et nomen uxoris Saul Achinoam, filii Achimaas* ». Sensus obvius est, hanc fuisse matrem liberorum recensitorum, et unicam eo tempore Saulis uxorem. Non tam uxoris erat Saul, quam David. Ceterum inde etiam elucet, Saulem, iam provectiorem aetate et frigidiorum, regno esse potitum; animus illi erat ad ambitionem priorum, quam ad luxuriam; inquietus, suspiciosus, invidus, irascibilis, qui aliorum consortium aversaretur potius, quam requireret; forte Isboseth ex alia uxore, quae regina non esset, natus est. « *Et nomen principis militiae eius Abner, filius Ner, patruelis Saul* ». Cf. 9, 1. Saul summam rei militaris cognato commisit, uti etiam David Iosab, quo acrius sibi exercitus devinciretur; ceterum nucleus, uti ita dicam, exercitus certe Beniaminitis, et imprimis cognatis regis constabat. v. 31 ostendit, quomodo Ner fuerit patruelis Saul: « *Porro Cis, fuit pater Saul, et Ner pater Abner, filius Abiel* ». Corrigendum cum *heri*: *Porro Cis pater Saul, et Ner, pater Abner, filii erant Abiel*; secus filius Abiel referretur ad Abner, quod falsum est. v. 32 « *Erat autem bellum adversum Philisthaeos omnibus diebus Saul. Nam* » — melius *quare* — « *quemcumque viderat Saul, virum fortem et aptum ad proelium, sociabat eum sibi* ». Hic versus quasi notam distinctivam regni Saul, comparatione priorum temporum, effert: bellum constanter strenue gerebatur, eo maxime quod Saul cohortem aliquam permanentem et valentissimam secum haberet. Implevit ipse id, ad quod fuerat 8, 20 a populo exposulatus: « *Egredietur ante nos, et pugnabit bella nostra pro nobis* ». Verba *omnibus diebus Saul* absolute de tota Saulis vita esse intelligenda, patet ex narratione ad mortem eius individue continuata.

Elusmodi *vir fortis* certe erat David 18, 2. Perperam tamen adstruit *Then*, s. auctorem h. l., seposito codice Historiae Saul, primum iam versum Historiae David descripsisse, dein ad alterum codicem reversum, cap. 15 descripsisse. Inalium est conexio inter bellum Philisthaeum et formationem permanentis exercitus. Huius occasio fuere, non bella longioribus intervalis contra alias nationes inita, sed bellum fere continuatum contra Philisthaeos incubens. Rursum formatio permanentis exercitus insignis fuit adventus regni Saul, ad vire dignus, qui specialius offerretur.

3) Saul ob inobedientiam bello Amalecico admissam relictus 1 Reg. 15, 4-35.

Anc. — Solemniori quadam ratione Saulis inobedientia, ob quam repudiatus est, narratur. Mandatum prophetiae distincte enuntiatur, item

que regis transgressio; in qua mala eius fides notatur, praetextum sacrificii appellantis, culpam in populum devolventis, tandem post peccati confessionem honorari tamen coram senioribus postulantis.

Cap. XV v. 1 « *Et dixit Samuel ad Saul : Me misit Dominus, ut ungerem te in regem super populum eius Israel : nunc ergo audi vocem Domini* ». Hebr., Chald., Syr. vocem verborum Domini; sed hoc, secundum morem loquendi Hebraeorum, significaret sonitum verborum Domini, Samuel, ad conciliandum sibi apud Saul prophetieam auctoritatem, provocat ad illud factum, ex quo certissime illam Saul agnoscere poterat, unctiorem se. et compexam cum illa regni variorumque signorum praedictionem. v. 2 « *Haec dicit Dominus exercituum : recensui* », ergo attentus consideravi, hinc recordor (Chald., Syr.), « *quaecumque fecit Amalec Israeli, quomodo restitit ei in via* », « quomodo se constituit in via, se opposuit » (ita Hebr. explicat Ges., cf. Deut. 23, 18), « *cum ascenderet de Aegypto* ». — Cf. Ex. 17, 8. Sed ex I Reg. 14, 48; 15, 33 apparet, Amalec recensuit etiam Israeli iniurias intulisse; ex qua Deus assensumpit, veteris etiam iniuriae, in sua mente reconditae, ulciscendae. Sanct. : « Loquitur Deus iuxta illorum hominum consuetudinem, qui in ephemeridas seu annales referant, quorum nolunt aboleri memoriam. Quasi humano more locutus Deus dicit : Eryoli annales, et inveni ab Amalec mihi deberi poenas, quas volo, o Saul, ita severe exigas, ut quod in commentarios relatum esse recognovi, deleatur sub coelo ». v. 3 « *Nunc ergo vade, et percutite Amalec, et demolire universa eius; non parcas ei, (et non concupisces ex rebus ipsius aliquid)* »; — spurie hoc membrum in Vulg. irrepit (Verc.) — « *sed interfice a viro usque ad mulierem, et parvulum atque lactentem, bovem et ovem, camelum et asinum* ».

☞ consecrare, Dei jussu ruinas devovere, ergo demoliri. Vox de illis imprimis animalibus et arboribus usquevit, quae erant penitus existipandae, occisis hominibus et bestis, dicitur in eversis : cf. Deut. 2, 34; 3, 6; 7, 2; 20, 17; Ios. 8, 26; 10, 28 37; 11, 12, 21 etc. — *לרע* parvulus, generaliter aliquantulum maior est lactente *לרע*; utraque vox commota reperitur 22, 19; Ps. 8, 3; Joel 2, 16; Ier. 44, 7. Formula *לרע*, quater repetita, h. l. copulatur termini, quatenus sunt, non disparati, sed affines. Vir et mulier considerantur, non ut sexu distincti, sed ut intime conjuncti; sequuntur omnis generis infantes (parvuli, lactentes), animalia gregalia tam magna quam parva (boves, oves seu caprae), iumenta oneraria (cameli, asini).

v. 4 « *Praecepit igitur Saul populo, et recensuit eos quasi agnos*; condixit eis, et recensuit eos in Telaim; Vulg. 2 pro 2; « *ducenta milia peditum, et decem milia virorum Iuda* ». v. 5 « *Cumque venisset Saul usque ad civitatem Amalec, tetendit insidias in torrente* ». Nomen proprium Telaim intellexerunt LXX Syr., estque fortasse ille locus

Telem Iud. 15, 24, in meridionali parte tribus Iuda situs (Malv.), quamvis scriptio nonnihil differat. De distinctione inter Iuda et Israel diximus ad 8, 4; 11, 8. LXX Ios. habent *quadringenta milia, et triginta milia*. — *Tetendit insidias* : *לרע* iam Kimchi agnovit esse contractum ex *לרע* vel *לרע*; et coque modo verterunt Vulg. LXX. v. 6 « *Dixitque Saul Cinaeo : Abite, recedite, atque descendite ab Amalec, ne forte involvam te cum eo : tu enim fecisti misericordiam cum omnibus filiis Israel, cum ascenderent de Aegypto. Et recessit Cinaeo de medio Amalec* ». Cinaeorum progenitor fuerat Iethro seu Ragucl, socer Moysis, cuius filius Holiab duccm se Israelitis in deserto adiunxisse videtur; cf. Ex. 2, 16 sqq.; 3, 1; 4, 18; 18, 1 sqq.; Num. 10, 29; 24, 21 sq. Habitabant in tribu Iuda « ad meridiem Arad » (Iud. 1, 16); quidam etiam in vicinitate montis Thabor tabernacula siverant Iud. 4, 11. — Ex strage Amalecitarum discce, quam severe Deus iniurias populo suo sancto illatas puniat; ex Cinaeorum exemplo discce, quam studiosè obsequia quaeque eidem praestitia remuneret. v. 7 « *Percussitque Saul Amalec, ab Hevila donec venias ad Sur, quae est e regione Aegypti* ».

Welh. mutat Hevila in Telaim; sed si quae omnino mutatio esset faciendae, potius Telaim, nonnisi incertius, corrigendum esset in Hevila. Clarior locus describitur Gen. 25, 18, ubi Ismael dicitur habitasse « ab Hevila usque ad murum, quies ad introitum Aegypti, si pergas Aseeriam versus » (Hebr.). Cf. I Reg. 27, 8. Iam voce Sur intelligi urbem a Pharaonibus extractam, ad nomadas Asiae ab ingressu Aegypti accedens, ostenderunt G. Ebers (Aegypten u. die Bueher Mose's, Leipzig 1868 I. 78 sqq.) et H. Brugsch (Dictionnaire géographique de l'ancien Egypte, Leipzig 1879 p. 49 sqq.). Iste murus forlasse a Pelusio usque Migdol, et hinc Hieropolim extendebatur. Ior., cuius tempore certa adhuc eorum locorum notitia haberi poterat, verba textus reddit : « a Pelusio usque ad Mare Bahrum ».

v. 8 « *Et apprehendit Agag, regem Amalec, vivum; omne autem vulgus interfecit in ore gladii* ». v. 9 « *Et pepercit Saul et populus Agag* », — cf. v. 13 sqq., ubi Saul facti responsabilitatem in solum populum recidere conatur — « *et optimis gregibus ovium et armentorum, et vestibus et arietibus et universis, quae palstra erant, nec voluerant disperdere ea; quidquid vero vile fuit et reprobum, hoc demoliti sunt* ». Quoniam *דור* (v. 3) destructionem exhibet tamquam actum sacrum, Saulis haec agendi ratio rapinae in sacris aequiparatur. — Cur Agag reservatus est? Certe non ob venustatem (Ios.), sed potius ob magnam pretium, quo se redempturus esse speraretur (Lyr.) : clemem non omnem Amalecitarum gentem esse exterminatam, patet quum ex natura rei, tum ex 27, 8; 30, 1; 2 Reg. 8, 12; 1 Par. 4, 43.

Et vestibus et arietibus : *לרע* ante alteram vocem ignorat versiones, sicut habentur quatuor voces coordinatae (Vulg. LXX Syr.); Chald. vero pauculinam copulam

omittit et ita Israhel, hinc duo substantiva, illinc duo adjectiva coordinata. *Kelhib* כְּלִיבִים secundi h. l. sensu caret, nam intelligi animalia secundi partus (*Kimchi*), ea-que habita esse ceteris delicatiora, figmentum est. *Fulg.* fortasse legebat טְרִילִים *terilibus* (*Houb.*) fieri טְרִילִים pinguibus; quod LXX intellexit *lectos cibos*. Pro טְרִילִים legebat LXX טְרִים vel טְרִים *trimes*. טְרִים *Fulg.* veritū substantivum *aristes*; sed animal hac voce rix puo exprimiti, nisi etiam paucissima voce animal exprimat, nam enumeratio: oves, armenta, vestes (sive lecti cibi), aristes, peccati. Optime cum *Chald. Syr.* vocem interpretamur adiectivam a radice טְרַר rotundum seu saginatum esse, et verimus; optimum de ovibus et armentis, pinguibus et saginatis.

Post descriptam Saulis inobedientiam, Dei in illum sententia recensetur. v. 10 « Factum est autem verbum Domini ad Samuel dicens »; v. 11 « Poenitet me, quod constituerim Saul regem; quia dereliquit me, et verba mea opere non implevit ». *Hebr.* *Recessit de post me, eadem vox* quae 12, 14, 20 adhibebatur. Neglexerat Saul eam conditionem, cuius neglectus 12, 23 in eius persona puniendus praenuntiabatur: « Quodsi perseveraveritis in malitia, et vos et rex vester pariter peribitis ». Illic non iam, uti 13, 13 sqq., sola posteritas Saul regno excluditur, sed ipse Saul reprobat: « Poenitet me, quod constituerim Saul regem ». Cf. Gen. 6, 7, ubi eadem voce « poenitet me » decretum reprobationis enuntiatur, et *Aug. ad Simpl. II. 2* de concordia inter divinam praescientiam et poenitentiam disserentem. « *Constristatusque est Samuel, et clamavit ad Dominum tota nocte* ». *Concoluit* (*Hebr.*) Samuel, non quod divinae aut suae auctoritati ex reprobatione Saulis timeret (*Calvin.*), sed studio ipsius Saul, cf. 16, 1. — *Nocte* videtur factum esse verbum hoc Domini ad Samuelem, fortasse similis ratione, atque cap. 3.

Greg.: « Samuel quidem constristatur, quia de perditione subditi summus praedicator affligitur. Et tota nocte ad Dominum clamavit, quia pro restitutione lapsi divinae misericordiam devotis precibus obsecrat ». — *Sanct.*: « Longe aberat Samuel, ut de casu Saulis et depositione gauderet, cum gravis illum dolor de iam subitu atque inopinata mutatione percussisset. Quare, cum inveniēte nocte, ut ex ipso textu coniectare licet, hanc a Deo vocem accepisset, quod reliquum erat noctis ad incedi usque, in oratione atque clamore posuit, quibus lacrymas et gemitus dubio procul adhibuit. Surrexit autem de nocte, i. e. prius quam illucesceret, ut, quod a Domino mandatum acceperat, Sauli denuntiaret et illum, si qua ratione posset, ad facti veram poenitentiam adduceret ».

v. 12 « *Cunigite de nocte mature* (*Hebr.*), « *surrexisset Samuel, ut iret ad Saul* », ut obviametur Sauli (*Hebr.*) « *mane, nuntiatio est Samueli, eo quod venisset Saul in Carmelum, et erexisset sibi fornacem triumphalem, et reversus transisset, descendissetque in Galgala* ». Pro *reversus* verte *conversus*: illud enim ideam suggerit, Saulem eadem, qua venerat, directione reversum esse; quod falsum est. Saul, devictus

Amalecitis a Pelusio ad Mare Rubrum (*Ios.*), revertebatur via, quae ad extremitatem Maris Mortui descendebat, et Hebronem pergens venit Carmelam (nunc Kermel), haud procul Hebrone, civitatem tribus Iuda Ios. 13, 53. Si supponamus, quod obvium est, Saulem divinam revelationem nactum esse in Rama Iudae, omnia facile explicantur. Intenderat Samuel regem convenire Carmelae, quae prope aberat a Rama, sed comperit illum expectato citius transivisse et Galgalam descendisse. Samuel noctu Dei verbum audivit, dein aliquandiu in oratione perseveravit, tandem mature surrexit eo fine, ut Saulem conveniret *mane*, et quidem Carmelae aut certe loco parum distante. Haec omnia ex Rama Iudae facile fieri poterant; sed ex Rama Beniamin Carmelam fuisset iter saltem decem horarum. — Erexerat sibi Saul cippum, lapidem, uti volunt, instar manus (?) erectum tanquam monumentum victoriae, cf. 2 Reg. 18, 18; 4 Reg. 7, 12; erexerat autem sibi, cum tamen victoriam Deus dedisset, quam sua ipse inobedientia foodasset (*Sacy*). — Descenderat Galgalam utique sacrificii offerendi causa; quod explicitè affirmant LXX verbis, quae ipsi soli primitus habebant, quaeque inde etiam in *Vulg.* transierant: « *Venit ergo Samuel ad Saul, et Saul offerebat holocaustum Domino de initiis praedarum, quae attulerat ex Amalec* ».

v. 13 « *Et cum venisset Samuel ad Saul, dixit ei Saul: Benedictus tu Domine; implevi verbum Domini* ». *Benedictus tibi Dominus* formula est salutandi usitata, cf. Ruth 2, 20; Gen. 14, 19. *Sanct.*: « Occurrit Saul laetus et gratulandus Samuel, quasi altaturus esset aliquid, quod illi futurum esset voluptati ». *Mendacio* Saul inobedientiam celare conatur, sperans, uti videtur, se prophetam posse decipere. v. 14 « *Dixitque Samuel: Et* » — *seti sed* — « *quae est haec vox gregum, quae resonat in auribus meis, et armentorum, quam ego audio?* » *Mendacem* refutat gregum balatu. *Sanct.*: « *Quem animum tunc Samuelis fuisse existimemus, cum eodem tempore in illius auribus et Saulis vox adulatoria et mendax, et tot verba gregum et armentorum voces resonarent?* » v. 13 « *Et ait Saul: De Amalec adduxerunt ea; pepererunt enim populus melioribus ovibus et armentis, ut immolarentur Domino Deo tuo; reliqua vero occidimus* ». *Culpam a se in populum devolvit, dum v. 9 illa discrete regi et populo tribuatur. Simul fucatum addit religionis praetextum, res enim non solius sacrificii causa esse servatis, patet ex servato etiam Agge. Rursum reliquae praedae occisionem non soli populo, uti v. 9 fiebat, sed sibi etiam tribuit Saul, occidimus. Greg.*: « *Domino, inquit, Deo tuo. Non meo, sed tuo, quia ego peccator, tu singulariter sanctus es* ». At Saulem nondum ex poenitentiae affectu loqui, sequentia patefaciunt. *Melius Sanct.*: « *Deo tuo, quem tu colis et amas, atque ideo non potes non probare, quod in eius obsequium e tota praeda electa quaeque ser-*

vata fuerint ». Vel etiam vox querelarum aliquid habet, quasi hic Deus, qualis a Samuele praedicatur, nimia exigit, plura quam sana ratio exigit. Certe pronomen malum regis conscientiam prodit, cf. 12, 19.

v. 16 « *Ait autem Samuel ad Saul: Sine me, et indicabo tibi, quae locutus sit Dominus ad me nocte* » hac. « *Dixitque ei: Loquere* ». Desine loqui culpamque excusare. « *Vox est eius, qui cum fastidio audit verba, quae manifeste novit esse falsa, et os studet obstruere illius, cuius in dicendo futilitatem et falsitatem dicitur* ». (Sanct. post Abul.). Clair: « Samuel iam agnoscit sapientiam et iustitiam sententiae, de qua v. 11 tantopere facerat contristatus, eamque nunc Sauli annuntiat sermone strepente et severo ». v. 17 « *Et ait Samuel: Nomen cum parvulus esses in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es? utique te Dominus in regem super Israel* ». Putat Wellh., Hebr. ita solum verti posse: « Nomen, si parvulus es, tu es caput »? Sed evidenter alluditur ad 9, 21: « Numquid non filius Iemini ego sum etc. »? Beneficium immeritae vocationis ad regnum hoc versus recenset, sequenti versus divinum mandatum, dein v. 19 vocem *Quare ergo oburgationem exorditur. Sanct.:* « Crescit peccati gravitas, quo maiora sunt beneficiorum momenta, illa vero eo plus habent ponderis, quo neque petita, neque expectata veniunt ». Vi *unctionis* specialius Saul ad obediendum Deo obligabatur. v. 18 « *Et misit te Dominus in viam, et ait: Vade, et interfice peccatores Amalec, et pugnabis contra eos usque ad interfectionem eorum* ». v. 19 « *Quare ergo non audisti vocem Domini, sed versus ad praedam es, et fecisti melum in oculis Domini? Irruisti in praedam, eadem vox, quae 14, 32 de populi impetu, inedia exasperati, usurpatur. Qua simul directe accusatur Saul avaritiae, in reservanda praeda.*

v. 20 « *Et ait Saul ad Samuelem: Imo audivi vocem Domini, et ambulavi in via, per quam misit me Dominus, et adduxi Agag, regem Amalec, et Amalec interfeci* ». Recte advertit Cler., Iosue nulli gentium regi pepercisit, cf. Ios. 8, 2, 29; 10, 26-40; 11, 10, 17: « at Sauli opus Iosue respectu Amalecitarum complendum obtigerat. v. 21 « *Tulit autem de praeda populus oves et boves, primitias eorum quae caesi sunt, ut immolet Domino Deo suo in Galgalis* ». Pergit Saul se excusare. Mandatum exterminandorum Amalecitarum se affirmat implevisse, destructo populo et servato rege. Culpam rursus in populum devolvit. Praetendit, solius sacrificii causa animalia esse servata. Verum quid de Agag? Non ille certe sacrificio reservabatur, non illum populus liberaverat, sed aut ambitio aut avaritia regis, ut eo triumphi sui (cf. v. 12) fornicem triumphalem ornamento uteretur, vel copiosam ex illo redemptionem exprimeret. Sed ipsum iam religionis praetextum conficit Samuel. v. 22 « *Et ait Samuel: Numquid vult Dominus holocausta et victimas, et non potius ut obediat*

voci Domini? Melior est enim obedientia quam victimae, et auscultare magis quam offerre adipem arietum ». Obedientia melior est sacrificio obedientia carente, quia « per victimas aliena caro, pro obedientiam vero voluntas propria mactatur » (Greg. 76, 763). Adeps, pars victimae lectissima reputatus, in omni sacrificio reservabatur Deo.

LXX Ecce obedientia praecellit victimam opinam — Hebr. Claid. שְׂמֵחַ, quod videtur posse sumi tanquam inibitibus substantivus eam, sicut angliae « to hear », german. « zu hören » (Ecc. 8, 237 c). Sed planius Fulg. LXX Syr. pro 7 legelant. « Celebris hic textus evasit; repetitur Eccl. 4, 17 et paulo mutatis, Os. 6, 6 (cf. Math. 9, 13; 12, 7): « Quia misericordiam volui, et non sacrificium, et scientiam Dei plus quam holocausta ». Sensus semper est, virtutem excellentiorem esse sacrificio virtute carente.

v. 23 « *Quoniam quasi peccatum ariolandi est repugnare; et quasi scelus idololatriae nolle acquiescere* ». Acerba haec regis increpatio, qui ipse « abstulit magos et ariolos de terra » (28, 3). Hebr. *abominatio et teraphim*, seu abominatio teraphim, ergo *scelus idololatriae*. Nota, agi de inobedientia, quae ipsum sacrificium Saulis iniecit: de qua vel maxime verum est, sacrificium ex hostiis illicitis oblatum aequiparari idololatriae vanaeque observantiae. Peccata haec aequiparantur inter se gravitate; nam necessario etiam, ex mente Samuelis, obiecto formali? Non ausim affirmare. Utique inobedientia quaedam est sui deificatione, propriam divinae voluntatem substituens; de vana observantia Lap.: « Inobediens est similis ariolo, quia coniectat de voluntate Dei ex mendacibus rationis et iudicii sui conceptibus et figmentis, sicut ariolus coniectat de futuro ex garruto et volatu avium ». « *Pro eo ergo, quod abiicisti sermonem Domini, abiicit te Dominus, ne sis rex* ». 13, 13 sq. excludebatur regno Saulis posteritas, nunc abiicitur ipse.

Hanc Dei in Saulem, tot res sibi e praeda reservatam, severitatem comparat Theodoret. cum severitate Saulis 14, 44, eum mortis reum facientis, qui contra regis iussum patulum mellis degustasset: affirmat, debuisse Saulem eridiri exemplo Achis Ios. 7, qui aliqua sibi anathemata reservasset. « Neque enim imperare », inquit Sanct., « aut debet aut potest prudenter et utiliter, qui parere nescit aut recusat ». Abiicit Saulem ut regem nequamquam idem est, atque illum aeternum reprobari, Dein nota, eius regnum Deo quasi iniusto fuisse extortum, fuisse ab iniusto ministrationem ipse. Tandem nota, hanc Saulis condemnationem suaviore, quo fieri potuit, modo esse effectui mandatum: non enim regi iacturam supervixit. — Sicut prima unctione Saulis regnum non est perfecte stabilatum, sed subsequente per sortes electione et per populorum agnitione, sic hac privata Samuelis oburgatione non est Saul regno depositus: Samuel v. 31 Saulem « eorum senioribus populi honorans » ostendit, se illum adhuc pro legitimo habere rege; item David, Sauli constantem et « Christo homini » honorem tribuans.

v. 24 « *Dixitque Saul ad Samuelen : Peccavi, quia praevaricatus sum sermonem Domini et verba tua* », — quam vocem veluti demulsurus prophetiam adicit — « *timens populum et obediens voci eorum* ». *Sauct.* : « Non prius Saul dixit : Peccavi, quam audivit regnum alio esse translatum, Quare non tam de peccato doluit, quam quod ideo impletandus esset regni iactura ». Similiter repetit excusationem suggeritque, actum nominis imperfecte voluntarium fuisse : at non adeo consueverat Saul veteri populum, v. 23 « *Sed et nunc porta, quaeso, peccatum meum, et revertere mecum, ut adorem Dominum* », te praesente atque ministrante; id enim sine populi admiratione omitti non poterat; « quo sua praesentia ostenderet prophetam, gratum esse Deo munus illud ex spoliis Amalec, ut eo modo conservaret Saul regiam potestatem et nomen, cum ad summum de re Amalecica iudicium accessisse videretur Samuelis auctoritas » (*Sauct.*).

NOTA: attollere, sustinere, hinc non sublevatam portare. Haec ultima significatio portatur peccatum, sicut proprium (Lev. 5, 1; 17, 16; 19, 8; 20, 17 sqq.; 24, 15; Num. 9, 43 etc.), sive aliorum (Lev. 10, 17; Num. 14, 33), quando eius reatus et poena incurritur. E contra *attollitur* peccatum, quando e memoria dimittitur, condonatur: cf. Gen. 4, 12; 50, 17; Ex. 10, 17; Num. 14, 18; Ps. 31 (32), 5; 81 (85), 3; Job 7, 21. Potest etiam *attolli* mediator, uti h. l.

v. 26 « *Et ait Samuel ad Saul: Non revertar tecum, quia proiecisti sermonem Domini, et proiecit te Dominus, ne sis rex super Israel* », v. 27 « *Et conversus est Samuel, ut abiret; ille autem apprehendit sinu palatium* », v. e. oram, « *palatium eius, quae scissa est* », prae vehementia, qua Saul prophetae praesentiam expetebat, v. 28 « *Et ait ad eum Samuel: Scidit Dominus regnum Israel a te hodie, et tradidit illud proximo tuo meliori te* ». Cf. 13, 14; 28, 17; simile factum habes 3 Reg. 11, 30 sq. Sequenti porro, eandem sententiam continuante, omnis spes praecluditur obtinendae commutationis huius sententiae, v. 29 « *Porro triumphator in Israel nimis parcat, et poenitentiae non flectetur; neque enim homo est, ut agat poenitentiam* », *Hebr.* non *mentietur*, prius affirmata retractans. *Hugo a S. Viet.* : « Ipse non mentietur, ut verbum suum mutet, sicut tu modo verbum eius cassare conatus es, non faciens quod praecepit ». *Illustris Israel*: hanc unam significationem certo vindicant radice lexica, et exprimit *Vulg. Syr. Chald.* Sensus non est: Neque tamen, ob tuam reprobationem, triumphator Israel deseret Israelem illumque regem, qui tibi successurus est (*Vatabl.*); sed lata sententia proclamatur esse irrevocabilis. — At quomodo Deus asseritur, non esse poenitentia flectendus, qui v. 41 affirmabatur poenitere? Potest Deum poenitere absolute eorum, quae conditionate tantum fuerant decreta; sed Saulis abiectio asseritur iam absolute esse sancita. — Subtilius *Sacy* in nomine *triumphatoris*

Israel subodoratur aliquam facti exprobrationem, qua Saul sibi crexerat « *fornicem triumphalem* ». v. 30 « *At ille ait: Peccavi, sed nunc honora me coram senioribus populi mei et coram Israel, et revertere mecum, ut adorem Dominum deum tuum* ». Non addit haec vice « *Porta peccatum meum* », quod Samuelis verbis excluderetur. *Greg.* : « Liqueat, quam poenitentiam gerat, qui adhuc honorari desiderat. Nam si sui peccati hunc veraciter poeniteret, inhonorari potius quam honorari concupivisset ». v. 31 « *Reversus ergo Samuel secutus est Saulem; et adoravit Saul Dominum* », Saul iure manebat rex, quoad sententia v. 28 executioni mandaretur. Hinc ei Samuel petitum honorem exsolvit, sed simul cavet, ne videretur divini mandati neglectum approbare: unde v. 32 « *Dixitque Samuel: Adducite ad me Agag, regem Amalec. Et oblitus est ei Agag pinguisimus et tremens. Et dixit Agag: Sicine separat amara mors?* » Probabilius vertendum: Agag laetabundus. Et dixit Agag: Utique recessit amaritudo mortis.

Vulg. et tremens ex LXX itrosip (*Ver.*). — מִיִּיִּיִּי Gen. 49, 20; Prov. 29, 17; Thren. 4, 5 significat *deliciae*; unde nostrum מִיִּיִּיִּי *Chald.* verit *deliciae, Vulg. pinguisimus*. LXX מִיִּיִּיִּי in eandem radicem מִיִּיִּי revidit. Tam illud substantivum nostro loco adverbialiter constructum *Ges.* aliique explicat *laetabundus*. Sciebat Agag, Saulem sibi favere; audiebat, prophetam cum Saule versari; vocatus putavit, Saulem dimississe Samuelen. — Sed Job 38, 31 nostra vox a מִיִּיִּיִּי vertitur *vinegula*, et explicator orta esse metathesi litterarum ex מִיִּיִּיִּי ab מִיִּיִּי ligare vel circumdare. Quare *Friset* etiam h. l. verit *ligatus*. Similiter *Houb.* מִיִּיִּיִּי ex *viaculis*. Minus tamen haec expositio placet, nam Job 38, 31 est textus obscurior, et radix מִיִּיִּי tantum occurrit Job 31, 30; Prov. 6, 21. — *Utique recessit amaritudo mortis*: haec versio et textum *Hebr.* intactum linguat, et sensu correspondet voci *laetabundus*; omni mortis periculo se erupit gratulabatur Agag. מִיִּיִּיִּי apud LXX *Syr.* desit, unde verit *Thren.* : « Utique amara est mors ».

v. 33 « *Et ait Samuel: Sicut fecit absque liberis mulieres gladius tuus, sic absque liberis erit inter mulieres mater tua. Et in frustra concidit eum Samuel coram Domino in Galgalis* », coram altari. *Concidit*, non necessario suis manibus, quod putavit *Clair*. מִיִּיִּיִּי hoc solo loco recurrit; *Chald. Syr.* reddunt per מִיִּיִּיִּי, LXX מִיִּיִּיִּי. *Duquet* : « Imitatus zelum levitarum et Phineae, qui manus consecraverant sanguine adorantium vitulum aureum atque idolum Phogor, Deique laudes eximitas praemiaque ampla promeriti fuerant, Samuel Saulem exemplo docuit, quid facto opus fuisset, ut inssa expleret ».

v. 34 « *Abiit autem Samuel in Ramatha; Saul vero ascendit in domum suam in Gabaa* ». v. 35 « *Et non vidit Samuel ultra Saul usque ad diem mortis suae. Verumtamen iugebat Samuel Saulem, quoniam Dominum poenitebat, quod constituerat eum regem super Israel* ». Utique vidit 19, 24, sed non honoris et reverentiae causa invisit: non mittebatur a Deo.

ui interfuerant? Domus Isai ex Ruth 2, 1 ex primariis erat in Bethlehem: tamen non sola ad epulum vocata est, cum etiam seniores interfuerint, et fortasse alii. Aliunde v. 13 dicitur David unctus esse « in medio fratrum » suorum, et sensus obuius nostrae narrationis est, omnia illa gesta esse in loco convivii et praesentibus convivis. Dices, unctionem debuisse esse secretam, ne Sauli innotesceret. Respondeo, certe non fuisse omnino secretam, cum interfuerint pater et fratres; fuisse etiam sufficienter secretam, si omnes invitati interfuerint. Cogita, quam arcto apud Hebraeos vinculo membra unius domus, cognationis, civitatis uniebantur; quanta civitati Bethlehem eminentia concedebatur, quanta utilitas quantusque honor in omnes redundaturus erat civis, uno ipsorum in regem assumpto. Totidem Davidi fidi instruebantur sciri, quot Bethlehemitas unctionis eius admitterebant testes. *Calm.*: « Cum unctio illa solemnitas esset, ex qua totam Davidis ius in regnum petebatur, res itaque posebat, ut coram multis testibus fieret; nec alii quidem seligendi erant, quam quorum maxime interesset arcum celare tum, et opportune detegere, cum de iuro illi asserendo agendum esset ».

« Sanctificavit ergo Isai et filios eius, et vocavit eos ad sacrificium ». v. 6 « *Cumque ingressi essent, vidit Eliab et ait: Num coram Domino est christus eius?* » Ingressi sunt in locum epuli sacrificialis, cf. v. 11 « *discumbemus* »; qui locus non videtur fuisse domus Isai (*Keil*); sed excelsum Bethlehem, cf. 9, 19. — *Hebr.* *Profectio ante Dominum adstat unctus eius.* Dixit, uti ex v. 7 videtur, percussus formae venustate et proceritate: sed illico deus manifestavit, non his se momentis, uti 10, 24 plebem, in seligenda uncti persona dirigi. v. 7 « *Et dixit Dominus ad Samuelem: Ne respicias vultum eius neque altitudinem staturae eius, quoniam abieci eum* », se. uti non elegerim eum regem, « *nec iuxta intuitum hominis ego iudico: homo enim videt ea, quae parent, Dominus autem intuetur cor.* »

Hebr. neque enim, quod attendit homo suppl. ego attendo; constructio elliptica, quam supplere vulg. LXX Syr. — *Hebr.* homo attendit oculos; recte LXX *faciem*. Non tamen ideo corrigendum cum *Theo* אֵינִי מִבְּרִיתִי, cum haec aliorum vox non tam exactam speciem, quam personae dignitatem denotat.

v. 8 « *Et vocavit Isai Abinadab, et adduxit eum coram Samuele.* Qui dixit: *Nec hunc elegit Dominus* ». v. 9 « *Adduxit autem Isai Samu- ma, de quo ait: Etiam hunc non elegit Dominus* ». v. 10 « *Adduxit itaque Isai septem filios suos coram Samuele, et ait Samuel ad Isai: Non elegit Dominus ex istis* ». Cum haec Samuel loquatur ad Isai, ergo illum videtur consilii certiorum fecisse; et etiamsi cum LXX vocem ad Isai omittas, sensus obuius est idem. David v. 11 evidenter octavo loco connumeratur, 1 Par. 2, 13 septimo, unde coniectant, unum ex septem eius fratribus maturis vita cessisse. Reliquorum nomina 1 Par. 2, 14 sq.

recensentur Nathanael, Baddai, Asom. Nullus illorum sex, quorum nomina dedimus, in historia regni Davidici commemoratur; unde coniecerim, Davidem, more regum orientalium, fratribus nullam auctoritatis partem concessisse. Ionathan, filius Samma, 2 Reg. 21, 21 heroibus Davidi adnumeratur. Roboam 2 Par. 11, 18 uxorem duxit Abihail, « filiam Eliab, filii Isai ». E contra magna penes Davidem auctoritate fruebantur sororum filii: Abisai, Ioab et Asael, Saruiae filii; et Amasa, filius Abigail, 1 Par. 2, 16 sq. — v. 11 « *Dixitque Samuel ad Isai: Numquid iam completi sunt filii?* Qui respondit: *Adhuc reliquus est parvulus, et pascat oves.* Et ait Samuel ad Isai: *Mitte, et adduc eum; nec enim discumbemus, priusquam huc ille veniat*. Verto reliquus est minimus, se. qui tunc minimus esset natus; non fuisse parvulum, colligitur ex 17, 34 sqq. — v. 12 « *Misit ergo, et adduxit eum. Erat autem rufus, et pulcher aspectu, decoraque facie.* »

Rufus, Is. 64, 6. Recte *Ge.* notat, vocem (cf. Gen. 25, 25) ab omnibus versionibus ad comam referri, ergo non esse de colore faciei intelligendam; *rubriculatus* (*Calda.* *Forsl.*). Affirmant, in regionibus orientis comam rufam pro venusta haberi, eo quod nigra sit communiior. — *Hebr.* *insuper pulcher oculis*, vel ad seors oculos, vel ad totam faciem refertur: *decorus aspectu* ad totam corporis speciem. *Fateri*, *insuper* h. l. et 17, 14 aliquid suspitionis habere: cum tamen et aliae praepositiones adverbialiter adhibeantur, non est, cur vocem h. l. eliminemus.

« *Et ait Dominus: Surge, unge eum, ipse est enim* ». v. 13 « *Tulit ergo Samuel cornu olei, et unxit eum in medio fratrum eius* ». Sensus obuius, isque ab omnibus versionibus expressus, is est fuisse Davidis fratres unctionis testes. « Qui enim in medio ponitur, ab omni parte videtur » (*Greg.*). Cf. dicta ad v. 8. *Is.*, *Gai.*, *Sanct.*, *Menoeh.* putant, fratres non intellexisse, quid ageretur, aut putasse Davidem ungi prophetam. Longe simpliciter *Theodoret.*, *Abul.*, *Saltian.*, *Maly.*, *Lep.* eos, quid ageretur, oppido intellexisse pronuntiant. Minime certe exinde, quod Saul nullo teste fuerit unctus, efficitur, nostro loco licite textum quaeri, ut idem de Davide affirmetur. « *Et directus est spiritus Domini a die illa in David, et deinceps. Surgensque Samuel abiit in Ramatha* ». Directus est: vocem sensus vulg. vertit *irruit* (*Jud.* 14, 19; 15, 14), vel *insiluit* (1 Reg. 10, 10; 11, 6), vel *invasit* (18, 10). Hic et 18, 10 constructur cum *is*, secus cum *is* *Jud.* 14, 19; 15, 14; 1 Reg. 10, 10; 11, 6, quae duae voces facillime etiam permutantur.

Accidit hic Davidi idem, quod acciderat Sauli post unctionem; hic insuper facilius assequimur, in quo fuerit illud charisma Spiritus Sancti, quod hoc etiam loco *prophetiam* vocat *Is.* Illud *Ps. Hier.* manifestatum esse affirmat psalium concinnatione, quos ad citharae modos iuvenis pastor decantare tunc *con-*

perit. *Aug.* : « Quibusnam ab effectibus claruit, quod in illam dirigetur spiritus Domini? Primum a gratia prophetali. . . nam ex tunc et psaltes ineluctus factus est, prophetans et citharizans magna Domini, psalmos componens mysteria continentes filii Dei, filii sui Christi ». Praeterea ille spiritus utique fuit spiritus fortitudinis et prudentiae, qualem se exhibuerat in Saule recens electo, moxque se in Davide exhibuit.

v. 14. « Spiritus autem Domini recessit a Saul, et exagitabat eum spiritus nequam a Domino ». Spiritus in unctione receptus per subsecutum Davidis unctionem quadamtenus revocatus est. Saul aliquamdiu iam in statu peccati fuisse videtur; agitur ergo de subtractione eiusmodi charismatis, quod etiam in peccatore inesse poterat, spiritus prudentiae et fortitudinis. « Docemur hinc cum Davide clamare: Spiritum sanctum tuum ne auferas a me! Sic cum apostolica gratia Iudam reliquisset, ingressus est in eum diabolus » (*Theodoret.*). Spiritus vero nequam exagitabat, territabat Saulem, non continuo ad instar divini spiritus in ipso habitando, sed frequentibus subitisque incursums mentem a Deo deserens perturbans. Dicitur tandem adfuisse a Domino, eo permittente et disponente, cf. Iud. 9, 23; 3 Reg. 22, 21 sqq.; 2 Par. 18, 20 sqq.; Iob 1.

Certum est, Saulem in eum incidisse statum, qui, ex opinione hominum illius seculi, daemoum tanquam auctori principali adscriberetur. Certum item est, Saulem de facto in eo statu fuisse, in quo daemouis temptationibus solito magis pateret. Totus erat in cogitationibus suspicionis, invidiae, violentiae, tristitiae, desperationis. Regem alterum suo iam loco unctum esse suspicabatur et, ille quis esset ignorans, ab omnibus sibi et ubique timebat. Accedebat fortasse aliquandiu post rueret de mitione quadam alieni peracta, qui tamen, Bethleemitis rem alto silentio prementibus, rerumque actarum illis temporibus notitia lentissime serpente (cf. 9, 6), ad certam originem certasque personas revocari nequaquam poterat. Quo in mentis statu in varia et gravia scelera, instigante diabolo, abreptus est, qualia erant Davidis nex iterato attentata, et sacerdotum in Nobe interfectio. Utrum vero in eo mentis statu aliquid fuerit possessionis daemouicae, aut totum fuerit morbida quadam conditio ex vitiosis illis affectibus orta, non liquet. *Chrys.* (34, 680) maniam vocat, alii melancholiam, *los*, morbum a daemone immissum. Sententias vide apud *Calm.* Si morbum animi supponas, facillime explicatur influxus musicus; si daemouis possessionem, oportebit sonis, et magis etiam verbis, a Davide odium vim exercens animem vincitare (*Sanct.*). Pulchre utraque sententiam conciliat *Duguet.*: « Samuelis ininae, Dei recessus, conscientiae remorsus, inquieta successoris expectatio, vitam forte cum regno adepturum, redididerant Saulem suspiciosum, diffidentem, invidum, irascibilem, animamque deflexerant ad melancholiam, ut sinistrae in omnibus sentiret, aegre quaeque ferret, facile offenderetur, si vel minimum eius voluntati obstitetur. Quibus omnibus progenitis est in Saule habitus vehemens invidiae et odii, ip-

sum etiam in corpus influens. In cuius rei poenam Deus earum passionum instigatori daemouem potestatem concesserat, illum hac parte tentandi et, occasione simpla ex ipsa animi et corporis deordinatione, ad excessus eiusmodi deordinationem conaturaliter consequentes impellendi ».

v. 15 « Dixeruntque servi Saul ad eum: Ecce spiritus Dei malus exagitat te ». v. 16 « Iubeat dominus noster, et servi tui, qui coram te sunt quaerent hominem scientem psallere cithara, ut, quando arripuerit te spiritus Domini malus, psallat manu sua, et levius feras ». LXX. *Lö-* quantur, domine (noster), servi tui coram te, et quaerant etc. ; quae locutio ab altera parum differens est praeferenda, nam עבירך לביתך nequit coniungi et veri servi tui, qui coram te sunt (*Wellh.*). *Greg.* (71, 52): « Plerumque dura vulnere per lenia fomenta mollescunt, et furor insanorum saepe ad salutem medico blandiente reducitur ». v. 17 « Et ait Saul ad servos suos: Provovete ergo mihi aliquem bene psallentem, et adducite eum ad me ». v. 18 « Et respondens unus de pueris, ait: Ecce vidi filium Isai Bethlechemitem », — vox grammatica ad Isai referenda est *Bethlechemitar*, sensu utique tam ad filium quam ad patrem — « scientem psallere, et fortissimum robore, et virum bellicosum, et prudentem in verbis, et virum pulchrum; et Dominus est cum eo ». Puer tam superioris quam inferioris ordinis servum significare potest. Cum agatur de Davide permanenter regiae aulae adsciscendo, quaeunque in eius commendationem dici possunt, afferuntur: Est vir, non solum psallendi gnarus, sed omnibus omnino numeris perfectus, verumque aulae ornamentum futurus.

Virum bellicorum ostendit iam aliquam praecessisse occasionem, qua David cum hoste dimicaret, se, pugnam contra Goliath, ut in fine capitis sequentis ostendemus. — *Intelligentem sermonis (Hebr.)* vel eum denotat, qui aliorum sermonem intelligit, vel qui ipse sapienter loquitur. Alterum includit primum, atque h. l. exprimitur, cum in Davide dotes externae laudentur. Possit etiam verbi *intelligentem negotii (Vatabl.)*, sed vix aliquam negotiorum expediendorum eoque occasione magis erat David. Bene *Virum prudentem in verbis*. Fortasse etiam ad his verbis exprimitur, cum esse Davidem, qui notis et narrationibus regis animum distrahere, et blandis verbis domid-
cere.

v. 19 « Misit ergo Saul nuntios ad Isai, dicens: Mitte ad me David, filium tuum, qui est in pascuis ». Priorem inter fratresstationem resumperat David post insigne de Goliath triumphum. v. 20 « Tulit itaque Isai asinum plenum panibus, et lagenam vini, et hoedum de capris unum, et misit per manum David, filii sui, Sadi ». Verte cum LXX: *Tulit itaque Isai gomer panis, et utrem vini etc.* Donaria haec fuerunt, cf. 9, 7 sq., regi honoris causa oblata.

Corruptum est כֶּבֶד in כֶּבֶר ; restitutionem approbant *Sauct.*, *Colm.*, *Hoeb.* Assignatur determinata mensura vini (*uter*), statuitur hoelcus *unus*, ergo panis etiam determinata copia scribatur necesse est. Gomer panis intelligitur vel tantum, quantum ex gomer tritici confici potest (*Ther.*), vel secundum Num. 11:32, ubi gomer coturnicibus impletur, tantum, quantum gomer continetur. Reliquae versiones, acceptata lectione כֶּבֶר , non desinant, pertinuerint ille *asinus* ad donaria regi offerenda; quod quidem defendit *Uer.*; sed obvius sensus est, donaria fuisse cibi et potus. *Syr.* grammaticus *Isa*rens donaria omnia, hoedo minime excepto, usino imponit. *Chald.* *asinum panis* explicavit *asinum oneratum pane*, *Vulg.* *plenum panibus*, tantum intelligentes panis, quantum asinus commode portare queat; sed quis tunc portabat utrum? nun hoelcus? *Clair* lectionem firmare conatur citatione *Sasibii* poetae: *כֶּבֶר כֶּבֶר כֶּבֶר*; verum multa licent poetis quantalatis causa, et multum interest inter prosam graecam et prosam hebraicam.

v. 21 « *Et venit David ad Saul, et stetit coram eo; at ille dilexit eum nimis, et factus est eius armiger* ». Stare coram aliquo saepe idem est, ac ministrare, cf. Deut. 18, 7; 3 Reg. 1, 2; 12, 6; 4 Reg. 3, 23; 2 Par. 29, 11; Jer. 7, 10 etc. Fecit armigerum, quem semper secum habere volebat, quippe simul ob animum bellicosum ei muneri par esset. v. 22 « *Misitque Saul ad Isai, dicens: Stet David in conspectu meo, invenit enim gratiam in oculis meis* ». v. 23 « *Igitur quandocumque spiritus Domini malus arripiebat Saul, David tollebat citharam, et percutiebat manu sua, et refocillabatur Saul et levius habebat; recedebat enim ab eo spiritus malus* ». Vocem *malus* initio versus omnes habent versiones. *Refocillabatur*, cf. assonantiam inter יָרַח et מָח , veluti lenis aurae afflata oppressione liberabatur, cf. Job 32, 20. Effectus utique non solum citharae pulsationi adscribendus erat, sed divini Spiritus influxui; probabiliter insuper David assueverat sonos voce comitari, psalmis iam praeludebat, vel eorum aliquos decantabat (*Ps. Hier.*).

HISTORIA DAVID EXULIS 1 Reg. 17-31.

Historia haec ex Intr. n. 7 in tres dividitur partes, quarum prima Davidem in aula regis persecutioni obnoxium, altera eundem in terra Iuda fugitivum, tertia inter Philisthaeos exultantem describit.

PARS I. DAVID IN AULA SAUL 1 Reg. 17-20.

Haec rursus pars in tria dividitur membra. Primum introductionis loco est atque enarrat, quomodo David devicto Goliath in aulam fuerit adscitus atque regio favore honoratus. Secundum latentes, tertium patentes Saulis insidias describit.

A. Davidis in aulam adventus 1 Reg. 17, 1-18, 5.

Ang. — S. auctor iam narrationem rerum Davidis altius repetens primum factum narrat, quo David populo regique innotuit. Divina sc. ope fessus Goliath Philisthaeum singulari certamine prostravit. Quare Saul, quis ille invenis esset, exquisivit eumque aliquo tempore post aulae permanenter adiunxit. Ionathas quoque cum Davide foedus amicitiae inivit.

Cap. XVII v. 1 « *Congregantes autem Philisthim agmina sua in praelium, convenerunt in Socho Iudae, et castrametati sunt inter Socho et Azeca, in finibus Domini* ». Lege in *Phesdommim* cum reliquis omnibus, et 1 Par. 11, 13 etiam cum *Vulg.* — Ergo *Socho* locus propinquior erat regioni Philisthaeorum, *Azeca* remotior. *Socho* non procul aberat a Ierimoth et Adullam Is. 13, 35; cf. 2 Par. 28, 18; nunc *Schuweke* ad meridiem Wadi-es-Samt. *Phesdommim* nonnihil altius in

Corruptum est כֶּבֶד in כֶּבֶר ; restitutionem approbant *Sauct.*, *Colm.*, *Hoeb.* Assignatur determinata mensura vini (*uter*), statuitur hoelcus *unus*, ergo panis etiam determinata copia scribatur necesse est. Gomer panis intelligitur vel tantum, quantum ex gomer tritici confici potest (*Ther.*), vel secundum Num. 11:32, ubi gomer coturnicibus impletur, tantum, quantum gomer continetur. Reliquae versiones, acceptata lectione כֶּבֶר , non desinant, pertinuerint ille *asinus* ad donaria regi offerenda; quod quidem defendit *Uer.*; sed obvius sensus est, donaria fuisse cibi et potus. *Syr.* grammaticus *Isa*rens donaria omnia, hoedo minime excepto, usino imponit. *Chald.* *asinum panis* explicavit *asinum oneratum pane*, *Vulg.* *plenum panibus*, tantum intelligentes panis, quantum asinus commode portare queat; sed quis tunc portabat utrum? nun hoelcus? *Clair* lectionem firmare conatur citatione *Sasibii* poetae: *כֶּבֶר כֶּבֶר כֶּבֶר*; verum multa licent poetis quantalatis causa, et multum interest inter prosam graecam et prosam hebraicam.

v. 21 « *Et venit David ad Saul, et stetit coram eo; at ille dilexit eum nimis, et factus est eius armiger* ». Stare coram aliquo saepe idem est, ac ministrare, cf. Deut. 18, 7; 3 Reg. 1, 2; 12, 6; 4 Reg. 3, 23; 2 Par. 29, 11; Jer. 7, 10 etc. Fecit armigerum, quem semper secum habere volebat, quippe simul ob animum bellicosum ei muneri par esset. v. 22 « *Misitque Saul ad Isai, dicens: Stet David in conspectu meo, invenit enim gratiam in oculis meis* ». v. 23 « *Igitur quandocumque spiritus Domini malus arripiebat Saul, David tollebat citharam, et percutiebat manu sua, et refocillabatur Saul et levius habebat; recedebat enim ab eo spiritus malus* ». Vocem *malus* initio versus omnes habent versiones. *Refocillabatur*, cf. assonantiam inter יָרַח et מָח , veluti lenis aurae afflata oppressione liberabatur, cf. Job 32, 20. Effectus utique non solum citharae pulsationi adscribendus erat, sed divini Spiritus influxui; probabiliter insuper David assueverat sonos voce comitari, psalmis iam praeludebat, vel eorum aliquos decantabat (*Ps. Hier.*).

HISTORIA DAVID EXULIS 1 Reg. 17-31.

Historia haec ex Intr. n. 7 in tres dividitur partes, quarum prima Davidem in aula regis persecutioni obnoxium, altera eundem in terra Iuda fugitivum, tertia inter Philisthaeos exultantem describit.

PARS I. DAVID IN AULA SAUL 1 Reg. 17-20.

Haec rursus pars in tria dividitur membra. Primum introductionis loco est atque enarrat, quomodo David devicto Goliath in aulam fuerit adscitus atque regio favore honoratus. Secundum latentes, tertium patentes Saulis insidias describit.

A. Davidis in aulam adventus 1 Reg. 17, 1-18, 5.

Ang. — S. auctor iam narrationem rerum Davidis altius repetens primum factum narrat, quo David populo regique innotuit. Divina sc. ope fessus Goliath Philisthaeum singulari certamine prostravit. Quare Saul, quis ille invenis esset, exquisivit eumque aliquo tempore post aulae permanenter adiunxit. Ionathas quoque cum Davide foedus amicitiae inivit.

Cap. XVII v. 1 « *Congregantes autem Philisthim agmina sua in praelium, convenerunt in Socho Iudae, et castrametati sunt inter Socho et Azeca, in finibus Domini* ». Lege in *Phesdommim* cum reliquis omnibus, et 1 Par. 11, 13 etiam eum *Vulg.* — Ergo *Socho* locus propinquior erat regioni Philisthaeorum, *Azeca* remotior. *Socho* non procul aberat a Ierimoth et Adullam *Is.* 13, 35; cf. 2 Par. 28, 18; nunc *Schuweke* ad meridiem *Wadi-es-Samt. Phesdommim* nonnihil altius in

eadem valle erat. *Vallis Terebintā* aut ipsum est Wadi-es-Samt, aut vallis aliqua illi coniuncta. v. 2 « Porro Saul et filii Israel congregati venerunt in Vallem Terebintā, et direxerunt aciem ad pugnandum contra Philisthīm ». v. 3 « Et Philisthīm stabant super montem ex parte hae, et Israel stabat supra montem ex altera parte, vallisque erat inter eos ». Stabant in clivis ex utraque parte vallis. v. 4 « Et egressus est vir spiritus de castris Philisthīorum, nomine Goliath, de Geth, altitudinis sex cubitorum et palmi »; Hebraei res metiebantur cubitis; cubitus duos habebat palmos פדו seu « palmas extensas », sex vero ששה seu « palmas collectas » compressis quatuor digitis (quatuor digitos. vertit *Vulg.* Ex. 28, 25 et alibi), viginti quatuor tandem digitos. *Germ.*: Elle, Spanne, Handbreit, Zoll. Haec cum per se clara sint, non ita facile determinator admissim cubiti longitudo; tamen adhibitis, quae talmud et monumenta suppetunt, indicium videtur is proxime accessisse ad cubitum Aegyptiorum, quem accurate depictum monumenta exhibent, fuisse 483·9 m m.; hinc palmus 241·95 m m., palma collecta 80·65 m m., digitus 20·1625 m m. Cubiti sex calanum efficiebant (Ez. 41, 8), 2·9034 m. Cf. *Schrauber* ap. *Biehlm*; *Handwoerterbuch des bibl. Altertums*, Bielefeld u. Leipzig 1884. Ergo Goliath, cum esset sex (vel quatuor LXX *Ios.*) cubitorum et dimidii, erat altus 2·984 (vel 2·972) m.

Vir spiritus: fortasse vertendum *Et egressus est vir in medium*, הַמִּיָּם. Ita *Ios.* פָּרַעַסוֹ שֵׁן מְרַאֲרָסוֹן, *Kimchi* « stans inter duas acies ». Anania; « Hebraei ad unum omnes, quos ego inspexi, Rabbi Salomo, Levi, David, Iesaias, reformi ad duas acies, quodque inter duas acies quolibet staret, sic dictum putant ». Paulo aliter *Chald.* « de inter filios » *Spiritus* (*Vulg.*) secundum aliquos ex altera expositione rabbinica ortum duxit « unus filiorum », i. e. nullo certo patre genitus. Aliis praeplicet versio, quam suggerit LXX (*Alax.*) ἡ μεσσηρ, et *Ag.* ὁ μεσσηρ; ergo *mediator*, i. e. ille qui hac ratione inter partes adversas mediatorem agit, ut rem singulari certamine dirimentem in se suscipiat. Ita *Malc.*, *Calan.*, *Gez.*, *Furst.* Haec significatio certe melius convenit v. 23. LXX μεσσηρ. *Syr.* gipus: quid legerint, nescimus. — *De castris* בְּמַחֲנֵיהֶם non est cum *Them.* *Walth.* secundum LXX emendandum in בְּמַחֲנֵיהֶם, *de acie*, licet ea vox v. 8 et 23 habeatur; *Hebr.* *Chald.* *Syr.* habent h. l. unam vocem, et v. 8 et 23 alteram.

v. 5 « Et cassis aerea super caput eius, et lorica squamata induebatur; porro pondus loricae eius quinque millia siclorum aeris erat », fere 82 Kilogr. v. 6 « Et pectus aereas habebat in cruribus, et clypeus aereus tegebat humeros eius ». Verte et *pilum aereum* (pendebat) inter humeros eius, appensum gestabatur. v. 7 « Hostile autem hastae eius erat quasi liciatorium texentium, ipsum autem ferrum hastae eius sexcentos siclos habebat ferri; et armiger eius anteedebat eum ». Recte *Them.* ex eiusmodi numeris adscriptis infert, Goliath revera fuisse occisum, eiusque corpus cum armis in Hebraeorum venisse potestatem. Cum, praeter fratrem

Goliath 2 Reg. 21, 19; 1 Par. 20, 5 etiam vir quidam Aegyptius 1 Par. 11, 33 habuerit « lanceam ut liciatorium texentium », puto hanc expressionem nulli determinatae correspondere dimensioni, sed esse indeterminate exaggerantem, sicut quando dicuntur milites esse numerosi sicut arena maris, quae numerari non potest. Siclus ponderis publici 2 Reg. 14, 26 (*Hebr.* regius), seu iuxta mensuram templi Ex. 30, 43 (*Hebr.* sacer), qui unius antiquitus apud Hebraeos usuveniebat, ex *Ios.* Ant. 14, 7, 1 erat 16·37 gr. Sexaginta sicli efficiebant minam i. e. 982 gr., sexaginta minae efficiebant auri talentum i. e. 58·932 kilogr. Sexcenti igitur sicli efficiebant 9·822 kilogr.

Clypeus פָּדוֹ res est, quae manu gerebatur *Ios.* 8, 18, ergo non genus quoddam armaturae, quo humeri tegerentur (*Syr.*) *Iob.* 29, 23: « Super ipsum (equum) solatia pharstra, ferrum lanceae et פָּדוֹ ». *Iob.* 41, 20 (21) פָּדוֹ offertur ut res, quam Leviathan nequaquam formidet; ubi *Vulg.*, sicut aliis locis, vertit *hastam*; clypeus utique multo nimis forandis est obiectum, quam basta seu pilum. Cf. *Bochart.* — *Ulysse*: *heci* פָּדוֹ praeforendum esse pro *ketib* פָּדוֹ, ostendunt loci paralleli 2 Reg. 21, 19; 1 Par. 20, 5. — *Armiger* seu sentiger: פָּדוֹ sentium, a radice פָּדוֹ *protegere*, quae etiam in lingua arab. et assyr. recurrit.

v. 8 « Stansque clamabat adversum phalngas Israel, et dicebat eis: Quare venistis parati ad praelium? » Quid opus est, omnes vos stare in acie, cum res singulari certamine componi queat? Ita fere *Ios.* « Numquid ego non sum Philisthaeus, et vos servi Saul? Eligite ex vobis virum, et descendat ad singulare certamen ». *Philisthaeus* articulum habet; ergo vel « notus ille Philisthaeus », quo sensu *Chald.* inserit h. l. narrationem sat longam praeclare gestorum huius Philisthaei; vel « Philisthaeus numeris omnibus absolutus », v. 9 « Si quiverit pugnare mecum », i. e. mecum inpetum sustinere, « et percusserit me, erimus vobis servi; si autem ego praevaluerit, et percussero eum, vos servi eritis, et servietis nobis ». v. 10 « Et ciebat Philisthaeus: Ego exprobravi agminibus Israel hodie », non mera appellatione « servi Saul » (*Keif*), quae nihil probi continebat, sed toto tenore verborum ante dietorum, quae erant provocatio plena contemptus. Vester honor exiguit, ut satisfactionem a me requiratis; ergo « date mihi virum, et ineat mecum singulare certamen ». v. 11 « Audientes autem Saul et omnes Israelitae sermones Philisthaei huiusmodi, stupescunt et metuebant nimis ».

In editione LXX recepta dicit 17, 12-31 et 17, 35-18, 5; eadem in aliis sui temporis libris hebr. deesse, notant *Masor*. Ergo divergentia in ipsos codices hebr. refunditur, quorum una pars tempore, quo coniciebatur LXX, illas pericopas habebat, pars isdem carebat. *Alex.* quidem eas etiam habet, sed evidenter suppletas a traductore aliquo, diverso ab auctore LXX, quippe ea immediate ex *Hebr.* supplevit. *Ios.* in suo LXX exemplari legebat 17, 12-31, non vero 17,

73-18, 5; ergo iam tunc exstant codices graeci, et fortasse etiam hebraei, qui unam alteramve pericope ex Hebr. supplerant. Dicitur autem, ita Ios. in suo LXX exemplari legisse, non ad Hebr. recurrisse: in tota quippe regum historia solos LXX sequitur; quodsi Hebr. consulisset, etiam 17, 53-18, 5 transumpisset; neque cum difficultatibus huius loci terruisset, difficultates quippe Ios. non declinare solet, sed pro ingenii subtilitate explanare conatur. — Utramque pericope legebat *Aq.* priorem tantum *Symm.* et *Theodotion.*

Quaestionem igitur ad antiquos codices hebr. revocamus. Ubi illud ante omnia advertendum est, longiores esse pericopas illas et accuratius contextui aptari, quam ut *inadvertenter* aut textui inseri, aut ex illo excidere poterint. Sunt ergo *deliberate* aut textui insertae, aut textu expunctae. Sed iam soorsim nobis de singulis pericopis agendum, non cum necessario par utriusque ratio est supponenda.

Prior pericope 17, 12-31 repetit fere, quae cap. 16 dicebantur de familia David, dein exponit, quid negotii acturus David in castra venarit, et quibus sermonibus animam adoriendi Philistaeum proderit. Nulla in his omnibus occurrunt ratio, quae potuerit quemquam allicere, ut eam narrationem *deliberate* expungeret. Plura afferuntur nova, quaeque a contextu narrationis minime sunt aliena. Quinimo, haec ipsa potuit esse ratio eius pericopae *deliberate* inserendae. Neque illico necessario asserendum, insertam esse a posterioribus Iudaeis; nimis illi textum sacrum reverebantur, quam ut tanta illi additamenta *deliberate* adnecere. Rem ita explicamus. Ea pericope pars non erat Historiae Davidis a Gad conscriptae. Quando hanc historiam suo operi adiunxit Nathan propheta, hanc pericope sive ex eorum, quae ipse testis expertus erat, memoria, sive ex aliquo documento fide digno inseruit. Insertionis vestigium habes v. 12 in illa voce *illius* seu, uti *Vulg.* vertit, *de quo supra dictum est.*

Alter pericope 17, 53-18, 5 narrat Saulis quaestionem: « De qua stirpe descendit hic adolescens? » quae nonnihil difficultatis habet, ubi cap. 16 narratum est, Saullem Davidem dilexisse et secum retinuisse; dein narrat « in die illa », quae quidem expressio omnino vaga est, tulisse Saul Davidem neque concessisse, ut domum revertetur. Haec omnia prorsus vera sunt, uti suo loco ostendimus; tamen post cap. 16 posita difficultatem paritunt prima fronte non exiguan. Ergo nulla ratio erat, illa *deliberate* inserendi, erat et contra ratio illa *deliberate* expungendi. Rem ita concipimus. Exstant haec pericope in Historia Davidis, quam conscripsit Gad separatim ab Historia Saulis, ibique nullam pariebat difficultatem. Quando Nathan Historiam David cum Historia Saul suo operi inseruit, nata est difficultas; eam oportebat explicari, aut locum difficultati expungi: alterum placuit Nathano.

Hinc liber Gad priori pericope carebat, liber Nathan altera. Uterque descriebatur non infrequenter, saepe etiam minus sapienter. Qui librum Nathan describentem modo putabant alteram pericope, quod in libro Gad legere, in suo libro excidisse ideoque esse suppleendam; modo priorem pericope, quod in libro Gad desideraretur, putabant esse expungendam. Hinc duae ortae textus hebr. reconseciones, quarum alteram secuti sunt *Masor. Vulg. Chald. Syr. Aq.*,

alteram LXX in editione recepta. Textum gentium libri Nathan praec oculis habuere *Ios., Symm., Theodotion.* Librarios ea, quam descripsimus ratione, revera quandoque egisse, omnino probat exemplum codicis *Alex.*, cuius auctor utramque pericope sibi putavit ex Hebr. esse suppleendam.

v. 12-15 revocat lectorem ad personam David, et intime cum praecedentibus connectitur: Reliqui metuebant nimis; David autem etc. Iam auctor, de Davide dicturus, bis v. 12 et 14 eius nomine sententiam orditur, sed bis rursus ad alia parenthetice referenda dilabitur, primum v. 12 sq. patris fratrumque conditionem exponens, inde v. 14 Davidis aetatem definiens, tandem v. 15, in inchoata sententia et narratione pergit. Missa ergo v. 12 voce *erat*, ita fere veritas: David autem, filius viri Ephrathaei, de quosupra dictum est, etc; David autem — ipse minimus, tres autem maiores secuti erant Saul; — David igitur abiit etc. Cf. *Keil.* v. 12 « David autem erat filius viri Ephrathaei, de quo supra dictum est, de Bethlehem Iuda, cui nomen erat Isai, qui habebat octo filios, et erat vir in diebus Saul senex, et grandaeus inter viros ».

Pro de quo supra dictum est, *Hebr.* illius, quae vox non obscure proflit, hanc pericope narrationi iam prius extanti esse insertam. Aetas Isai indicatur, inquit *Theo.*, tanquam causa, cur non ipse Isai arma sumpsit: verum, si haec sit ratio, cur non misit Isai quatuor illos filios, quorum nomina h. l. desiderantur ex octo? Sensus planior hic est: tres filios miserat, quod pro uno eivo abunde sufficit, etiamsi habebat octo; quartus David modo fratribus comitatum ministrabat, modo domi gregem posebat, quae et cura tanquam nata minime obligera; alii quatuor fratres fortasse patrem in re domestica administranda iuvabant. — *Hebr.* מִיָּמֵינוּ נָל, quod LXX (*Alex.*) vertit verborum profectus inter viros, et in eandem textum recidit *Vulg.* grandaeus inter viros, *Chald.* adnumeratus inter electos, *i. e.* senes. Tamen expressio in s. scriptura nequam socas occurrit. Cum in *Hebr. Chald.* copula desideretur, potest נָל ortum esse ex repetitione priorum litterarum sequentis vocis: « erat vir senex inter viros ». Pro מִיָּמֵינוּ legebat *Syr.* et *Arabe* שָׂנֵי, omnia aequivalentes alteri profectus diebus Gen. 18, 11; 21, 1; Ios. 13, 1. *Arabe*, punctationem nativae idiomati accommodans, vertit profectus dentibus, dentes enim pro aetate apud Arabes scribi soletur.

v. 13 « Abierunt autem tres filii eius maiores post Saul in praelium; et nomina trium filiorum eius, qui perrezerunt ad bellum, Eliab primogenitus, et secundus Abinadab, tertiusque Samma ». Cf. 16, 6 sqq. v. 14 « David autem erat minimus; Tribus ergo maioribus secutis Saulem », v. 15 « abiit David et reversus est a Saul, ut pasceret gregem patris sui in Bethlehem ». Versio recepta utique suggerit nexum cum 16, 21, ubi Saul dicitur Davidem secum retinuisse. Sed is nexus textui hebr. necessario non inest. Iam *Masor.* vertit: « Ibat et redibat a comitatu Saul, h. e., saepe a patre ad fratres, qui in isto bello Saullem comitabantur, mittebatur ». Et *Cler.*: « David a Saule ultro ci-

troque commeabat ». Et *Keil* : « recedebat et recedebat ». Ergo David *ibat* : quo non enuntiat, quia illud ex immediate praecedentibus facile suppletur, ubi eadem voce dicebantur fratres David *oisse post Saul*; neque dicitur ad quid, quia id v. 17 sq. efficitur, sc. ad commutatum fratribus ministrandum; et *redibat*, hieque additur terminus a quo, a *Saul*, et ratio propter quam, *ut pasceret gregem*. Ergo ex hoc versu non potest sumi argumentum, cap. 17 narrata obigiisse post narrata cap. 16. — v. 16 « *Procebat vero Philisthaeus mane et vespere, et stabat quadraginta diebus* ». v. 17 « *Dixit autem Isai ad David, filium suum* : Accipe fratribus tuis ephi polentae », frumenti tost. cf. Lev. 2, 14, « *et decem panes istos, et curra in castra ad fratres tuos* ». Recte hinc infert *Sand.*, Israelitas tum non regio sumpta, sed propriis stipendiis militasse; unde porro inferas, raro admodum remotioris regionis incolae in castris adfuisse. v. 18 « *Et decem formellas casei has deferes ad tribunalum, et fratres tuos visitabis, si recte agunt; et eum quibus ordinati sunt, disce* ».

Formellas casei, a פרוץ *scarra*, ergo sectiones casei, *gallice* « une tranche », Sed obest in Hebr. dici formellas, non casei, sed lactis; et וצי *תרי* significatio casei iudicari nequit, quia potius significat lac recens; quod autem sibi voluit sectiones, lactis? In textu graeco legebat *Breitinger* *formellas*, quod usque est *formellae*; sed *Tschendorff* praefert lectionem *formellas*, quae aliquot contractum seu aerefactum significat, ergo, ubi de re ex lacte nata sermo est, caseum, caseum lactis recentis. Ita vertunt *Chald.* Syr. Ad eundem sensum trahi posse videtur radix hebr., nam פרוץ significat *non aeres*, et in arab. radice etiam sensus comparit *lac ovino emulsit*. — *Visitabis*; Hebr. addit *pacifice*, nam verbum פקד etiam de visitatione hostili usurpatur. — *Quibus ordinati sunt, disce*. Lectio וצו *disces*, pro Hebr. וצו *sumas*, auctoritate *Vulg.* LXX *Theodotion*, sufficienter stabilitur. ערבת *LXX* derivant ab ערב *dotes, gentium esse*, ergo *plurimum eorum disce*. *Chald.* Syr. *nutritum*. *Ps. lxxxv.* derivat ערב *pinguis dedit*, sed quorsum pignoro opus est inter fratres? *Vulg.* legebat ערבת *ab ערב ordinare*.

v. 19 « *Saul autem, et illi* », i. e. tres filii Isai nati maximi, « *et omnes filii Israel in Valle Terebinthi pugnant adversum Philisthim* ». Cum Hebr. participio utatur, potes etiam cum *Then.* vertere « *pugnant* », totumque interpretari ut partem sermonis Isai : at, quomodo concue interpretaris v. 15, prorsus superflue Isai filium edocet, ubi sit Saul, v. 20 « *Surrexit itaque David mane, et commendavit gregem custodi, et onustus abiit, sicut praeceperat ei Isai* ». Aliqui custodi, Hebr. articulum non adhibet, videtur David solus gregem pascere consuevisse. « *Et venit ad locum Magala* », — melius ad castra — « *et ad exercitum, qui egressus ad pugnam vociferatus erat in certamine* ». Nervosius Hebr. : et exercitus, qui egrediebatur in aciem, extollebat clamorem bellicum.

Ad castra vertunt omnes versiones; locus pugnae sufficienter v. 1 descriptus est. פרוץ fortasse derivandum ab פרוץ rotandum esse (*Vatlab.*, *Mab.*), ergo vallam vel castra; eandem vocem 26, 5. 7 *Vulg.* vertit tentorium, ab eadem radice. Non putaverim derivari ab פרוץ *plastrum*, ut sit plastrorum arx (*Duguet, Ges.*), nam eiusmodi in bello non videntur usi esse Hebraei.

v. 21 « *Dixerat enim aciem Israel, sed et Philisthim ex adverso fuerant praeparati* ». Hebr. : *Dirigebantque Israel et Philisthim aciem contra aciem*. Descriptio est appropinquantis castris, prius res in confuso videntis sonumque audientis, dein distinctius res contentis. v. 22 « *Dereliquens ergo David vasa, quae attulerat, sub manu custodis ad sarcinas, cucurrit ad locum certaminis, et interrogabat, si omnia recte agerentur erga fratres suos* ». Hebr. LXX *Chald.* : *cucurrit ad aciem et, cum prope hanc pervenisset, moderato gressu, processit et salutavit fratres suos*. v. 23 « *Cumque adhuc ille loqueretur eis, apparuit vir ille spiritus* », mediator cf. v. 4, « *Goliath nomine, Philisthaeus de Geth, de castris Philistinorum, et loquente eo haec eadem verba* », cf. v. 8 sqq., « *audivit David* ». Reliqui textus habent *Goliath Philisthaeus nomine*: videntur iam tum voces *Goliath Philisthaeus* in unicum viri appellationem coalescere (*Wellh.*) v. 24 « *Omnes autem Israelitae, cum vidissent eipsum, fugerunt a facie eius, timentes eum valde* ». v. 25 « *Et dixit unus quispiam de Israel* », fortasse regis nomine : « *Non vidistis virum hunc, qui ascendit ad exprobrandum enim Israeli ascendit* ». *Oppido* nostis, exprobrandi causa cum ascendere. « *Virum ergo, qui percussit eum, dilabit rex divitiis magnis, et filiam suam dabit ei, et domum patris eius faciet absque tributo in Israel* ». Hebr. *faciet liberam*, sed a qua re? A tributo, inquit *Vulg.* Sed num tempore Saulis iam adstricti erant singuli Israelitae certo tributo solvendo? *Chald.* Syr. *faciet nobitem*; porro ea nobilitas non in alio consistebat, quam in datis divitiis et concessis nuptiis regis. v. 26 « *Et ait David ad viros, qui stabant secum, dicens* : Quid dabitur viro, qui percussit Philisthaem hunc, et tulit opprobria de Israel? » Ex interrogazione videtur effici, Davidem generalem sensum proclamationis v. 25 intellexisse, non tamen particulares conditiones; vel hae conditiones visae ipsi sunt tam praeclearae (*Mab.*), comparatione victoriae indubie, quod fide decebatur, obtinenda, ut suis auribus non credens eorum ex alius confirmationem quiescerit. Simul quaestionis ardor predebat, Davidem, desiderio promissi praemii obtinendi et opprobrii populo electo illati ulciscendi, ad pugnam ipsum subeundum sollicitari. « *Quis enim est hic Philisthaeus incircumcisus, qui exprobravit acies Dei viventis?* » Verba expriment certissimam fiduciam, Goliath percussum iri; enuntiant, eum esse adversarium merito despiciendum, primum iam ideo, quod sit impugna-

tor incircumcisus populi Dei, dein multo etiam magis, quod eidem exprobrare ausus sit. Id enim agendo, certissimam iram incurrit Dei viventis, propria tandem nece placandam. — Potest sententia etiam sic construi: Quis enim est hic Philisthaeus, ut exprobrat etc.? Nefas est, talem virum in populum impune effutire probra.

v. 27 « *Reverebat autem ei populus eundem sermonem* » (v. 25), « *dicens: Haec dabuntur vira, qui percusserit eum* » v. 28 « *Quod cum audisset Eliab, frater eius maior, loquente eo cum aliis, iratus est contra David, et ait: Quare venisti, et quare dereliquisti pauculas oves illas in deserto? Ego novi superbiam tuam et nequitiam cordis tui, quia, ut videres proclium, descendisti* ». Ira incendebatur Eliab, quod natu minimus se offerret ad singulare certamen, quod ipse natu maximus refugisset (v. 24). Vivilius *Hebr.* cui reliquisti? Neglecto grege nec ulli pastori commendato, descendisti. Is est David, cui vix pauculae oves tuto committi possint. Fratres salutare (v. 22) praefectus fuit: petulantia et nequitia illum adduxerunt. Nequitiae est, fucato praetextu uti: petulantiae, rerum proprium statum longe excedentium aspectum ambire. Longius petitur, quod dicit *Cleir.*, cum Davidi fratrem obicisse nequitiam, ut cuperet sanguinem videre effusum.

v. 29 « *Et dixit David: Quid feci? nunquid non verbum est?* » Textus sua brevitate obscurus. *Arabs* supplet tantum *Aline Chrys.* (54.425): Nondum arma arripui, nondum in aciem progressus sum, tantum interrogabam. Nonnilil acerbius *Menoek.*: « Non si puo dir una parola? » vel *Corriore*: « N'est-il pas permis de parler? » Duas alias explicationes commemorat *Malc.*: « Nonne est haec de re publicus sermo? quid mirari, si ego loquar de re, de qua omnes loquuntur? » vel: « Nonne fuit verbum i. e. mandatum patris, ut huc descenderem? » v. 30 « *Et declinavit pedulum ab eo ad alium, dixitque eundem sermonem. Et respondit ei populus verbum, sicut prius* » v. 31 « *Audita sunt autem verba, quae locutus est David, et annuntiata in conspectu Saul* ». Illic terminatur lacuna LXX.

v. 32 « *Ad quem cum fuisset adductus, locutus est ei: Non concidat cor cuiusquam in eo* », i. e. propter illum; « *ego servus tuus vadam, et pugnabo adversus Philisthaeum* ». v. 33 « *Et ait Saul ad David: Non aules resistere Philisthaeo isti, neque pugnare adversus eum, quia puer es, hic autem vir bellator est ab adolescentia sua* ». Haec vix post sunt locum habuisse post 16, 18, ubi David praedicatur « fortissimus robore et vir bellicosus ». v. 34 « *Dixitque David ad Saul: Pascebat servus tuus patris sui gregem, et veniebat leo vel* » — adde imo cum *Chald.*, qui pro לֵאָו legebat לֵאָו — « *ursus, et tollebat arietem de medio gregis* », v. 35 « *et persequeretur eos, et percutebam, eruebamque de ore eorum;*

et illi consurgebant adversum me, et apprehendebam mentum eorum, et suffocabam, interficiebamque eos ». Describitur proxime pugna cum urso inita. Is contra persequentem se erigebat, David prehendebat mentum barbatur, qualis representatio (cum leone) frequens est in monumentis Assyriorum; ita eius amplexum exhibebat et, ut certius et violentius caedere posset, efficiebat. Pro $\text{וַיִּכְרַס$ et suffocabam eum; non agitur de bestia suffocanda, sed beculo conficienda; ita hodieum aliquando Arabes leonem conficiunt. Recte *barbam* (*Hebr.*) reddit *Vulg. mentum*, non *guttur* (LXX). *Ios.*, qui non erat ipse robustus venator eorum Domino, tutius Davidi putavit, feram « cauda » sublatam terrae allidere! v. 36 « *Nam et leonem et ursum interfeci ego servus tuus: erit igitur et Philisthaeus hic incircumcisus quasi unus ex eis. (Nunc vadam, et auferam opprobrium populi; quoniam quis est iste Philisthaeus incircumcisus, qui ausus est maledicere caecituti Dei viventis?)* » Ultima sententia ex LXX in *Vulg.* penetravit. v. 37 « *Et ait David: Dominus, qui eripuit me de manu leonis et de manu ursi, ipse me liberabit de manu Philisthaei huius. Dixit autem Saul ad David: Vade, et Dominus tecum sit* ». Ipse Saul haec ultima verba primus Davidi apprecatur, sibi postmodum constanti tormento futura, cf. 18, 12, 28; 24, 21. Dum Saul pusillanimitate peccaverat, David, ubi primum se nobis sinit, insignem prodit in Deum fiduciam. Eadem sane fiducia agebatur in adoriendis belluis, quae omnem eius vitam pervadebat. Utrum congressus, tam cum leone quam cum urso, semel tantum acciderit an saepius (*Vulg.*), ex textu non clare perspicitur.

v. 38 « *Et induit Saul David vestimentis suis, et imposuit galeam aeream super caput eius, et vestivit eum lorica* ». Induit vestimentis ita comparatis, ut arma illis desuper adaptarentur, secus commodius David propriam vestem retinisset (*Then.*); cf. dicenda ad 18, 4. Recte advertunt *Abul.*, *Sauct.* alique, Davidem tunc non ita tenerae aetatis puerum fuisse, quod Sauli, qui altior esset universo populo ab humeris et sursum, in mentem venerit, suis illum vestibus induere, quodque David non vestium amplitudinem, sed solam consuetudinem excusaverit. Idem David postea gladio Goliath expedite usus est. v. 39 « *Accinctus ergo David gladio eius super vestem suam, corpis tentare, si armatus posset incedere; non enim habebat consuetudinem* ». *Vestem suam*: suffixum etiam potest verti eius: erat vestis Saul, quam induerat David. Ceterum hinc non sequitur (*Wellh.*), mentionem loricae v. 38 cum LXX esse supprimendam. Potuit se accingere gladio super vestem et super loriceam, vel super vestem et non super loriceam: nec minus eius loricae formam et amplitudinem. « *Dixitque David ad Saul: Non possum sic incedere, quia non usum habeo. Et depositu eu* ».

v. 40 « *Et tulit baculum suum, quem semper habebat in manibus, et elegit sibi quinque limpidissimos lapides de torrente, et misit eos in peram pastoralem, quam habebat secum, et fundam manu tulit, et processit adversum Philisthaeum* ». Insignis Davidis fiducia inde elucet, quod nihil armorum insolitum quaerit, sed ea tantum, quae semper habebat. Elucet ex quiete, qua quinque tantum lapides colligit, ratus plures se facere non posse, quoad cominus et laqueo sibi dimicandum foret. *Chrys.* (54. 426) : « *Accepta pera pastorali et silicibus, contra carnem illam turrim egressus est* ».

Hebr. misit eos in vas pastorum, quod ipsi, et in peram, יָקָוּ. Hinc variae explanationes. *Hebraei* adhaerent *Chald.*; sed improbabile est, Davidem duobus usum esse saccis ad quinque lapides reponendos. Verius igitur copulam omittunt *LXX* : in peram pastoralem, quae erat et ad colligendum (יָקָוּ); et *Arabs* : in peram, quae uti consueverat in pascentis colligendis ovibus; et *Syr.* : in vas pastorale, (i. e.) in peram, cui consentiunt *Vatabl.*, *Sanen.* Veritatem testigit *Fulg.*, unico vocabulo rectius in peram pastoralem. Videtur se. perantiquo tempore in margine us. adiecta esse insuetate vocis יָקָוּ explicatio בְּבֵלֵי הַרְעִים, quae inde in textum irrepit (*Wellh.*).

v. 41 « *Ibat autem Philisthaeus incedens, et appropinquans adversum David, et armiger eius ante eum* ». Deest in editione *LXX* recepta, non tamen in *Alex.* Perperam versus condemnat *Wellh.*, quod nunc iam Goliath recta tendat ad David, et tamen non nisi v. 42 illum primum conspiciat. Non affirmatur processisse cum intentione appropinquandi Davidi, sed, dum huc illuc exprobrans Israeli incederet, inexpectatum offendit v. 42 « *Cumque insperasset Philisthaeus, et vidisset David, desperavit eum; erat enim adolescens, rufus et pulcher aspectu* ». Cf. 46, 12. — v. 43 « *Et dixit Philisthaeus ad David: Numquid ego canis sum, quod tu venis ad me cum baculo?* » *Hebr.* cum baculis, pluralis genus significat. « *Et maledixit Philisthaeus David in diis suis* », *Hebr.* *Ios.* in Deo suo, sc. Davidis. v. 44 « *Dixitque ad David: Veni ad me, et dabo carnes tuas volatilibus caeli et bestiis terrae* », v. 45 « *Dixit autem David ad Philisthaeum: Tu venis ad me cum gladio et hasta et elypeo, ego autem venio ad te in nomine Domini exercituum, Dei agnium Israel, quibus exprobrasti hodie* ». In gladio etc., i. e. his rebus fisis. *Exprobrasti* recte versiones referunt ad agminum, cf. v. 10 : « *Ego exprobravi agminibus Israel* ». Utique pronuntiat David, probrum in Israel coniectum illico ipsum Dominum exercituum afficere. v. 46 « *Et dabit te Dominus in manu mea, et percuciam te, et auferam caput tuum a te, et dabo cadavera castrarum Philisthaeum hodie volatilibus caeli et bestiis terrae: ut sciat omnis terra, quia est Deus in Israel* »; — Contra *Fulg.* *LXX* iungunt reliqui et *Ios.* : *Hac ipsa die, hodie, dabit te*

Dominus in manu mea. Robustior evadit sermo, et correspondet alterum hodie. — v. 47 « *et noverit universa ecclesia haec* », tam amici quam inimici, « *quia non in gladio nec in hasta salvat Dominus: ipsius enim est bellum* ». *Hebr.* sed quia Dominus est bellum. Dominus non tribuit victoriam his solis, qui melioribus armis instructi sunt, quasi victoria tota ab armis, nullatenus ex numine penderet: ipse, belli dominus cum sit, victoriam etiam inermi largiri potest. « *Et tradet vos in manus nostras* ». Haec non videntur dependere a quia secus alderetur ipse, in hoc enim esset vis argumenti. Dein languida esset sententia: Dabit te Dominus in manu mea, ut noverit universa ecclesia, quia tradidit vos in manus nostras. Verba sunt repetitio assertionis v. 46, repetita expressio fiduciae obtinendae victoriae, nec iam a solo Davide, sed ab Israelis universim.

v. 48 « *Cum ergo surrexisset Philisthaeus, et veniret, et appropinquaret contra David, festinavit David, et ecurrit ad pugnam ex adverso Philisthaei* ». Vivide *Hebr.* : *Et factum est, et insurrexit Philisthaeus*, incensus verbis David, inter alloquium enim substituerat, et procedebat, et appropinquabat. « *Davidis animus festinatione manifestatur* » (*Clave*). Pro ad pugnam, *Hebr.* *Chald.* *Syr.* in acie, i. e. secundum aciem, gallice « *te long* »; intelligo *Hebraeorum* aciem. v. 49 « *Et misit manum suam in peram, tulitque unum lapidem, et funda iecit, et circumducens percussit Philisthaeum in fronte; et infixus est lapis in fronte eius, et cecidit in faciem suam super terram* ».

Circumducens praeter *Arab.* habet sola *Fulg.*, deest tamen in pluribus codicibus et editionibus (*Vare.*); post *funda iecit* vox abundat. Solutionem disco ex *Arab.*, qui omittit *funda iecit*; ergo circumiecit (sc. fundam) non est nisi altera versio expressionis *funda iecit*, quae in textum *Vulg.* irrepit. — Ineius *infixus est lapis in fronte eius* minime est otiosum, etiamsi non addamus cum *LXX* et *Wellh.* *per guttur*; icus scilicet tam felix, ut non solum percussit hostem in fronte, sed hanc insuper penetraverit.

v. 50 « *Præcavitque David adversum Philisthaeum in funda et lapide, percussitque Philisthaeum interfecit. Cumque gladium non haberet in manu David* », v. 51 « *ecurrit, et stetit super Philisthaeum, et tulit gladium eius, et eduxit eum de vagina sua, et interfecit eum, percussitque caput eius* ».

v. 50 deest apud *LXX*. Ob quam rationem expungitur a *Wellh.*, et etiam, quia haec generalis de exito pugnae animadversio non nisi post v. 51 ponenda esset, et quia *interfecit* v. 50 abundet, cum non nisi v. 51 Philisthaeus interfectus narretur. Tamen v. 50 defendi potest, ut sit triumphans quaedam exclamatio a s. narratore edita, ubi corruentem v. 49 Philisthaeum mente conspexit, eademque anticipans eventum, magis complete v. 51 narraudum — Verba *Cumque gladium non haberet in manu David*, apte cum *Fulg.* ad sequentia trahuntur, simul tamen ad praecedentia pertinent, eaque

sequentibus inungunt: sc. quod gladio carnerit David, et explicat, cur solo lapide et funda ei vincendum fuerit, et cur concurret, ut gladio Goliath potiretur.— Gladius in vagina erat: ergo Goliath hasta vel telo dimicaturus fuerat.

« *Videntes autem Philistiim, quod mortuus esset fortissimus eorum, fugerunt* ». v. 32 « *Et consurgentes viri Israel et Iuda vociferati sunt, et persecuti sunt Philisthaeos, usque dum venirent in vallem et usque ad portas Accaron* ». Probabilis cum LXX *Ios.* pro 8: lege 72: usque dum venirent ad Geth et usque ad portas Accaron. Etiam *Chald.* nomen proprium intellexit. Vox non habet articulum, ideoque non designat determinatam aliquam vallem. De viris Iuda et Israel cf. dicta ad 8, 4; 11, 8. « *Cecideruntque vulnerati de Philistiim in via Saraim, et usque ad Geth, et usque ad Accaron* ». *Vulg. Chald.* intellexerunt Saraim *Ios.* 13, 36; sed eadem vox, quae modo in hoc ipso versu vertebatur porta, etiam hic eodem sensu cum LXX sumenda est, ergo: Cecideruntque vulnerati de Philistiim in (ipso) ingressu portarum tam Geth quam Accaron. Ita verba perspicue cum praecedentibus cohaerent. Ingressum portae intelligimus illud castellum munitum, per quod aditus urbis transibat et defendebatur: *germ.* « Thorweg ». Ergo occisi ceciderunt non solum prope illas urbes, sed intra ipsas urbes, ut parum abluerit, quin ipsae urbes caperentur. Cf. *Wellh.* v. 33 « *Et revertentes filii Israel, postquam persecuti fuerunt Philisthaeos, invaserunt castra eorum* ». v. 34 « *Assumens autem David caput Philisthaei, attulit illud in Ierusalem, arma vero eius posuit in tabernaculo suo* ». Malim cum *Ios.* et *Ps. Hier.* suffixum omittere, quod facillime ex sequenti voce affingi potuit; ergo *posuit in tabernaculo*, sc. Dei, ubi postea 21, 9 ea recondita reperimus. Eodem recidit expositio *Iunii Pise.* (apud *Malv.*) et *Calu.*: in tabernaculo suo, eo sc. quod ipse postea Hierosolymae Deo erexit; sed est violentior. Caput David certe non illico Hierosolymam attulit, sed tunc demum quando rex arce Sion potius est. Quodsi ergo versus in ipsa prima libri scripturae a Gad propheta narrationi est insertus, demonstratum habes, Gad non nisi post captam arce[m] scripsisse. At potuit hic versus a Nathan propheta inseri.

Haec apud LXX desunt. v. 35 « *Eo autem tempore, quo viderat Saul David egredientem contra Philisthaeam, ait ad Abner, principem militiae: De qua stirpe descendit hic adolescens, Abner? Dixitque Abner: Vivit anima tua, rex, si novi* ». v. 36 « *Et ait rex: Interroga tu, cuius filius sit iste puer* ». v. 37 « *Cumque regressus esset David percussus Philisthaeo, tulit eum Abner, et introduxit eum coram Saule, caput Philisthaei habentem in manu* ». v. 38 « *Et ait ad eum Saul: De qua progenie es, o adolescens? Dixitque David: Filius servi tui Isai Bethlehemitae ego sum* ». Iam describit s. auctor, quomodo post devictum Goliath

Saul in familiam Davidis, antea sibi penitus ignoti, inquisiverit eumque (aliquo interiecto tempore, cf. 16, 18 sqq.) sibi permanenter adiunxit.

Superest iam, quae multos vexavit, discutienda quaestio, quomodo hoc capite narrata cum ultimi capituli narratione componenda sint. Ibi refertur Saul v. 21 dilexisse Davidem nimis summe fecisse armigerum, hic v. 35 sqq. de eo tanquam de homine prorsus ignoto inquiri. Difficultatis solutiones omnes ad tres revocari possunt.— I. In cod. Vaticano et edit. graeca Sixtina desunt 17, 12-31 et 17, 53-18, 3, quibus demptis bonus adest contextus, omnisque difficultas tollitur. Nec est, cur illos tractus eliminare dubites. Nam, praeter *Vulg.*, etiam LXX est versio authentica, quam sequi liceat. Et dari locus in *Vulg.* interpolatis haberi. Neque dicas, eosdem inveniri in graeco *Alex.*, cum ibi pateat, eorum locorum translationem ab alio esse auctore, quam eo, qui reliqua vertit (*Wellh.*). Neque tandem obiicias, eos locos in hebr. et in cunctis praeter LXX vers. haberi; hinc enim id solum efficitur, cum interpolationem post editam LXX, sed ante reliquas editas vers., locum obtinuisse. *Houb.*, *Wellh.* — II. Altera solutio integritatem quidem textus defendit, sed ordinem narrationis inter 16, 15-23 et cap. 17 inversum esse, et caedem Goliath, ante Davidis in regium psaltem electionem, locum habuisse affirmat; quam electionem aliquandiu post Philisthaei caedem et ante 18, 2 collocat. Igitur, post devictum Goliath, David in domum paternam modeste primum se recepit, inde non ita multo post accessit, psaltes et armigeri officium suscepit (cf. 16, 19, 21 et 18, 2). Inversa autem narrationis ratio ea potuit esse, ut, post relatum Spiritus Dei in Davidem descensum, eiusdem a Saule recessus describeretur (cf. 16, 13 sq.). Argumenta pro illa inversione ex textu afferuntur haec. 16, 18 dicitur David « vir bellicosus », sed non ante congressum cum Goliath habitum vulgo innotuit eius animus bellicosus. Deia ex 17, 53-58 patet, Davidem Sauli, ante eum congressum, penitus fuisse ignotum. Difficultatem parit 17, 13. « Et David abiens reversus erat a Saul, ut posceret gregem patris sui in Bethlehem »; unde effici videtur, Davidem iam antea adhaesisse Sauli. Sed textus etiam sic reddi potest: « Et David ibat et redibat a Saul », modo in deserto gregem pascibat, modo patris monito obsequens in castra pergebat. *Sa. Malv.* — III. Tertia solutio ordinem narrationis inversum esse negat. Etenim scriptura nulla ratione directe significat, res diverso ab evento ordine narrari. De Davidis animo bellicoso 16, 18 ex aliquo facto, nobis ignoto, constare potuit. Sed quomodo tum Sauli suis ipse armiger ignotus esse potuit? Afferuntur explanationes bene multae. Lux quaedam coelestis nativam oris speciem immutavit (*Pseudo-Philo*, de bibl. antiquitatibus). Longum effluxit tempus a sus-

cepto psaltis officio: nunc iuvenis iterum coram rege comparet, pastoris habitu, genis laumigne oblitus, procerior factus (*Lep., Calm., Sacy, Duquet, Mnoch., Abul., Cai.*). Diabolica obsessio Saulis memoriam debilitaverat (*Theodoret., Procop., Dionys. Carthus., Lyr., Tirin.*). Sunt principes obliuosi, lamentantur *Malc., Mar., Gordon., Vatabl., Clar., Lep.; Hugo a S. Viet., Sanct.* affirmant, principes saepe suos famulos non misisse; *Vatabl.* causatur, non esse mirum, Saulem psalterium suum oblitum esse, cum is tam frequenter in domum paternam secederet. Iam, quod supra dicebatur, inter psaltis susceptum officium et adventum in castra longum effluxisse tempus, gratis assumitur, neque fauet textus. Davidis species 16, 12 et 17, 42 identicis verbis describitur, ergo non videtur notabilis mutatio obtigisse. 17, 43 sqq. in hac sententia, eo videtur debere interpretari, ut David eo tempore a Saul discesserit, quando fratris bello se Philisthaico adiunxerit (cf. v. 16). Tandem ex 18, 49 officii videtur, Davidem fere quotidie apud regem psalterium egisse. — Ultima restat difficultatis compositio, Saulem 17, 33 non in personam David inquirere, sibi oppido notam, sed in eius originem, tum quod suam victoriam illam nuptiis tradendam promississet, tum fortasse etiam, quod, invidia succensus, in Davide regni successorem suspicaretur (*Ephraem* 1. 370, *Theodoret., Procop., Sanct., Est., Tirin., Mar., etc.*). Tamen haec quoque solutio aliqua violentia laborat, ab auctoribus non nisi dubitanter, ut plurimum, affertur. Sensus obuius certe is est, tam personam quam originem fuisse ignotam. Apud Iudaeos tanti fiebat origo, ut vix nomen nisi una cum origine in medium produceretur. In aula Saulis, ubi potiores partes fere omnes Beniaminitis obtigissent, qui Beniaminitae non erant, magis erant conspicui eorumque imprimis origo in comperito erat. Adde Davidem, quando psaltis officio fungebatur, assidue circa regem esse versatum.

Nostra solutio, quam iam Intr. n. 6 enuntiavimus, ea momenta, quae secundam et tertiam solutionem commendant, retinet, alii omittit. Contra primam solutionem integritatem textus Vulg. tuetur; contra secundam inversionem in ipsum textum sacrum mendose irrepsisse negat. Admittit tamen cum eadem, ipsos eventus inverso, quo obtigerint, ordine narrari, inversique narrationis ordinis rationem reddit. Ex 1 Par. 29, 29 sc. cum universa libri Samuelis structura comparato effectum, cum librum ex pluribus scriptis prophetis coeluisse. Eiusmodi scriptorum nomen, historia Saulis, cap. 16 absolvitur; alteram, historia exilii David, cap. 17 incipit. Auctor prioris, praetermisso cum Goliath congressu, Davidis unctionem translatumque in ipsum a Saule spiritum divinum narravit, quod haec ad finem, quem ipse intendebat, abunde sufficerent, et narrationem reiecti a regno Saulis absolvent; ad quem finem non

fecisset narratio devicti Goliae. Auctori alterius scripti, Historiae David exulis, ostendendum erat, qua occasione primum Davidis fortitudo innotuerit, ipsique regis favorem atque in aula locum procuraverit, quibus postmodum regis invidia excedit; non repetit narrationem uncti Davidis, quod eam scripto antiquiore traditam iam esse nosset. Nathan tandem diversa illa scripta in unum collegit, quem Samuelis librum appellamus, eorum tamen exordia et conclusiones intacta reliquit, quo factum est, ut obiter legentibus pauca quaedam non satis inter se cohaerere viderentur.

Cap. XVIII. 1-8 cum 17, 33-38 intime cohaerent illudque ostendunt, ob quod vel maxime certamen cum Golia a s. auctore relatum fuerit, Davidem aulae accitum et favore regis, Ionathae et populi fruitum esse. v. 4 « *Et factum est, cum compleret loqui ad Saul, anima Ionathae conglutinata est animae David, et dilexit eum Ionathas quasi animam suam* ». Colloquium non illis solis verbis constitit: Filius servi tui Isai Bethlehemitae ego sum. Interfuisse videtur Ionathas atque Davidem, cuius modo fortitudinem admiratus erat, nunc ob sapientiam quoque et morum comitatem dilexisse, Deo utique ita disponente. Expressio usurpatur teneri affectus, qualis fuerat Jacob erga Benjamin Gen. 44, 30, Sicheim erga Dinam 34, 3. v. 2 « *Tulitque eum Saul in die illa, et non concessit ei, ut revertetur in domum patris sui* ». Expressio in die illa est omnino vaga. Primum igitur reversus est David ad vitam pastorem, dein, rege a spiritu malo exagitato, accessit eius psalterium (« *tulit eum etc.* »), atque inde constanter mansit apud Saul. Hinc intelligimus, Davidem, quando propositus est psalterium, iam non fuisse regi penitus ignotum; item coniectere possumus, quis praeceteris eius accessendi auctor fuerit, sc. Ionathas. Idem prior foedus suggestit, unde etiam primum nominatur v. 3 secundum omnes, excepta Vulg. v. 3 « *Inierunt autem David et Ionathas foedus; diligebat enim eum quasi animam suam* ». Foederis ritum describit v. 4 « *Nam exspoliavit se Ionathas tunica, qua erat indutus* » (cf. 2, 19), « *et dedit eam David, et reliqua vestimenta sua usque ad gladium et arcum suum, et usque ad balteum* ».

Cum dedit opponatur verbo exspoliavit se seu erexit, poteris vertere et induit ea Davidem. — Pro et reliqua vestimenta sua verbo h. l. et vestem suam militare, *וְכֵן* vel *וְכֵן* significat Ps. 132 (133), 2 vestem Aaronis, ergo certo vestem laicam; Ps. 108 (109), 19 vestem totum corpus contingentem; 1 Reg. 4, 12 vestem militare, quae scinditur (cf. 2 Reg. 18, 3) ergo non « *carina* », ut h. l. Syr. vertit; 17, 38 sq. rursus vestem militare, supra quam quis gladio accingebatur; etiam Iud. 3, 16 exceptione docemur, consuevisse gladium gestari super cam vestem. Ex his concludendum videtur, fuisse illam vestem albam tunica longiore, quae super hanc et infra arma gestabatur; eiusdem generis vestem longiorem videtur Goliath gestasse, cum eius lorica 17, 5 etiam videatur fuisse longior, quod ex pondere cum *Chit* conie-

mus; eiusmodi vestes et loricae longiores in monumentis Assyriorum depictas conspicis. — Vestimenta et arma eo ordine recensentur, non quo Ionathas ea exiit, sed quo David eodem induit. *Usque . . usque* gradationem exprimit: imo et gladium suum, et arcum suum, et balteum suum. Licet arma non essent tam ita rara in Israel uti 13, 22, magno tamen pretio habebantur, unde specialis caritas ex eorum dono elucebat. Praeter signum amoris, videtur Ionathas id etiam intendisse, ut Davidi habitum regiae aulae convenientem provideret. Hinc etiam mox David bellatoribus, imo ducibus adnumeratus est.

v. 3 « *Egredebatur quoque David ad omnia, quaecumque misisset eum Saul, et prudenter se agebat* ». Syr. pro causa ponit effectum et vicebat. « *Posuitque cum Saul super viros belli, et acceptus erat in oculis universi populi, maximeque in conspectu famulorum Saul* », qui, cum ex tribu imprimis essent Benjamin 22, 7, non ita fortasse primum faverant inveni de tribu Iuda.

B. Latentes Saulis insidiae 1 Reg. 18, 6-29.

Brevis haec ceteroquin pericope revertitur ad illam, quam in Historia Samois observabamus, paragraphorum seu stropharum divisionem, eamque valde artificiose exaratum. Describendum susceperat s. auctor inimicitiarum Saulis a levi displicentia usque ad consummatum odium progressum, ob intellectas cum Davidis eximias dotes, tum crescentem in dies populi favorem. Quae duo motiva auctor in clausulis paragraphorum continuo repetit. Et duae quidem sunt strophae, quarum prior 6-16 prima infensi animi tentamina describit, altera maturius consilium Davidis desiderio regiarum nuptiarum in perniciem agendi. Illa clauditur verbis v. 16 « *Omnis autem Israel et Iuda diligebat David etc.* », haec verbis v. 28 « *Michol autem, filia Saul, diligebat eum* », quibus hominum favorem expressum habes. Prior rursus stropha tribus conficitur membris. Primum recoli ortarum inimicitiarum occasionem: « *Non rectis ergo oculis Saul aspicebat David etc.* ». Secundum consilium refert effectum adhuc carens transigendi Davidis: « *Et timuit Saul David, eo quod Dominus esset cum eo, et a se recessisset* ». Tertium Davidem ostendit specioso praetextu ab aula semotum bellique periculis permissum: « *Vidit itaque Saul, quod prudens esset nimis, et coepit evare eum* ». Similia verba, post absolutam alteram stropham, totam pericopam concludunt: « *Et Saul magis coepit timere David, factusque est Saul inimicus David cunctis diebus* ». Qua artificiosa repetitione, Saulis odium eiusque motiva perquam vivide illustrantur.

4) Insidiarum initia 1 Reg. 18, 6-16.

a. Ortarum inimicitiarum occasio 1 Reg. 18, 6-9.

v. 6 « *Porro cum reverteretur percusso Philisthaeo David, egressae sunt mulieres de universis urbibus Israel, cantantes chorosque ducentes in occursum Saul regis, in tympanis laetitiae et in sistris* ».

Praeter Vulg. omnes ita: *Porro in adversa eorum*, se. Saulis et exercitus, cum reverteretur David etc. Aliqui (spol. Nale.) gentivum Philisthaei intellexerunt genericè, i. e. Philisthaeorum: sed cur ita ille relictus puae ceteris Davidi tribuatur, cum etiam reliqui Philisthaeorum eade occupati fuerint? Ergo planius vox de Goliath intelligitur. Re utraque expositio coincidit, cum David non prius a caele Goliath se receperit stonum, quam totum bellum esset absolutum, in quo multos etiam alios v. 7 ipse occidit. Hinc etiam patet longius hos omnes ereutus occupasse tempus, cum prius David caeso Philisthaeo sit domum reversus, dein aliquanto post a rege psaltes accersitus, bellicis expeditionibus adhibitus et militari honore insignitus. Non absolum videtur, his omnibus aliquot assignare annos: secus, ne decenti quidem veri superlatio, potuisset David dici interemisisse decem millia. — *Sistrum* videtur aut triangulum fuisse aut trichordium. *Hebr. in tympanis et laetitia et sistris*, ubi admirationem facit *laetitia* musicis instrumentis adnumerata. Quare *Theo.* eam vocem cum *Syr. et Iov.* ultimo loco collocat: *Pris* putat nomen esse eiusdem instrumenti, pleneque videtur sensisse *Iov. vertens* « et in omni genere laetitiae ». Apposite *Welth.* citat 1 Par. 13, 8: « cum omni virtute, et canticis, et citharis, et psalteris etc. » Ergo stare licet textui.

v. 7 « *Et praecinebant mulieres ludentes atque dicentes: Percussit Saul mille, et David decem millia* ». *Hebr. Alternantesque canebant mulieres ludentes.* Ex Ex. 13, 21 (cf. 13, 4) reapse probabilis fit coniectura *Clair*, versum hunc nostrum a mulieribus esse repetitum post singulas strophas epinicii eiusdem; vel, quod habet *Iov.*, prius hemistichium a nuptis, alterum ab innuptis esse decantatum. Per *mille* significari *multos, per miriadas (Hebr.) vero multo plures*, iam perspexere *Vatabl., Sa, Menoch.*; aliasque eiusmodi cantuunculas aliunde petitas comparationis gratia congescit *Malb.* *Mille* etiam alias indeterminate sumi pro magno numero, disce ex Iud. 13, 15: « Inventamque maxillam arripiens, interfecit in ea mille viros ». *רבה* primitus multitudinem, numerum valde magnum significat: Gen. 24, 60; Ps. 90 (91), 7; Lev. 26, 8; significatio *decem millia* (cf. Iud. 20, 16) non est nisi derivata. Mulieres certe hunc sensum intendeant: Percussit Saul plurimos, sed David longe plures. Cur tantum numerum Davidi tribuebant? quod felicius Saule pugnaverit, quod rege violento ac suspicioso esset acceptior. v. 8 « *Iratus est autem Saul nimis, et displicuit in oculis eius ser-*

mus; eiusmodi vestes et loricae longiores in monumentis Assyriorum depictas conspicis. — Vestimenta et arma eo ordine recensentur, non quo Ionathas ea exiit, sed quo David eodem induit. *Usque . . usque* gradationem exprimit; imo et gladium suum, et arcum suum, et balteum suum. Licet arma non essent tam ita rara in Israel uti 13, 22, magno tamen pretio habebantur, unde specialis caritas ex eorum dono elucebat. Praeter signum amoris, videtur Ionathas id etiam intendisse, ut Davidi habitum regiae aulae convenientem provideret. Hinc etiam mox David bellatoribus, imo ducibus adnumeratus est.

v. 3 « *Egredebatur quoque David ad omnia, quaecumque misisset eum Saul, et prudenter se agebat* ». Syr. pro causa ponit effectum et vicebat. « *Posuitque cum Saul super viros belli, et acceptus erat in oculis universi populi, maximeque in conspectu famulorum Saul* », qui, cum ex tribu imprimis essent Benjamin 22, 7, non ita fortasse primum faverant inveni de tribu Iuda.

B. Latentes Saulis insidiae 1 Reg. 18, 6-29.

Brevis haec ceteroquin pericope revertitur ad illam, quam in Historia Samoelis observabamus, paragraphorum seu stropharum divisionem, eamque valde artificiose exaratum. Describendum susceperat s. auctor inimicitiarum Saulis a levi displicentia usque ad consummatum odium progressum, ob intellectas cum Davidis eximias dotes, tum crescentem in dies populi favorem. Quae duo motiva auctor in clausulis paragraphorum continuo repetit. Et duae quidem sunt strophae, quarum prior 6-16 prima infensi animi tentamina describit, altera maturius consilium Davidis desiderio regiarum nuptiarum in perniciem agendi. Illa clauditur verbis v. 16 « *Omnis autem Israel et Iuda diligebat David etc.* », haec verbis v. 28 « *Michol autem, filia Saul, diligebat eum* », quibus hominum favorem expressum habes. Prior rursus stropha tribus conficitur membris. Primum recoli ortarum inimicitiarum occasionem: « *Non rectis ergo oculis Saul aspicebat David etc.* ». Secundum consilium refert effectum adhuc carens transigendi Davidis: « *Et timuit Saul David, eo quod Dominus esset cum eo, et a se recessisset* ». Tertium Davidem ostendit specioso praetextu ab aula semotum bellique periculis permissum: « *Vidit itaque Saul, quod prudens esset nimis, et coepit evare eum* ». Similia verba, post absolutam alteram stropham, totam pericopam concludunt: « *Et Saul magis coepit timere David, factusque est Saul inimicus David cunctis diebus* ». Qua artificiosa repetitione, Saulis odium eiusque motiva perquam vivide illustrantur.

4) Insidiarum initia 1 Reg. 18, 6-16.

a. Ortarum inimicitiarum occasio 1 Reg. 18, 6-9.

v. 6 « *Porro cum reverteretur percusso Philisthaeo David, egressae sunt mulieres de universis urbibus Israel, cantantes chorosque ducentes in occursum Saul regis, in tympanis laetitiae et in sistris* ».

Praeter Vulg. omnes ita: *Porro in adventu eorum*, se. Saulis et exercitus, cum reverteretur David etc. Aliqui (spol. Nale.) gentivum Philisthaei intellexerunt genericè, i. e. Philisthaeorum: sed cur ita ille relictus puae ceteris Davidi tribuatur, cum etiam reliqui Philisthaeorum eade occupati fuerint? Ergo planius vox de Goliath intelligitur. Re utraque expositio coincidit, cum David non prius a caele Goliath se receperit stonum, quam totum bellum esset absolutum, in quo multos etiam alios v. 7 ipse occidit. Hinc etiam patet longius hos omnes cretus occupasse tempus, cum prius David caeso Philisthaeo sit domum reversus, dein aliquanto post a rege psaltes accessit, bellicis expeditionibus adhibitus et militari honore insignitus. Non absolum videtur, his omnibus aliquot assignare annos: secus, ne decenti quidem veri superlatio, potuisset David dici interemisisse decem millia. — *Sistrum* videtur aut triangulum fuisse aut trichordium. *Hebr. in tympanis et laetitia et sistris*, ubi admirationem facit *laetitia* musicis instrumentis adnumerata. Quare *Theo.* eam vocem cum *Syr. et Iov.* ultimo loco collocat: *Pris* putat nomen esse eiusdem instrumenti, pleneque videtur sensisse *Iov. vertens* « *et in omni genere laetitiae* ». Apposite *Welth.* citat 1 Par. 13, 8: « *cum omni virtute, et canticis, et citharis, et psalteris etc.* » Ergo stare licet textui.

v. 7 « *Et praecinebant mulieres ludentes atque dicentes: Percussit Saul mille, et David decem millia* ». *Hebr. Alternantesque canebant mulieres ludentes.* Ex Ex. 13, 21 (cf. 13, 4) reapse probabilis fit coniectura *Clair*, versum hunc nostrum a mulieribus esse repetitum post singulas strophas epinicii eiusdem; vel, quod habet *Iov.*, prius hemistichium a nuptis, alterum ab innuptis esse decantatum. Per *mille* significari *multos, per miriadas (Hebr.) vero multo plures*, iam perspexere *Vatabl., Sa, Menoch.*; aliasque eiusmodi cantuunculas aliunde petitas comparationis gratia congescit *Malb.* *Mille* etiam alias indeterminate sumi pro magno numero, disce ex Iud. 13, 15: « *Inventamque maxillam arripiens, interfecit in ea mille viros* ». *רבה* primitus multitudinem, numerum valde magnum significat: Gen. 24, 60; Ps. 90 (91), 7; Lev. 26, 8; significatio *decem millia* (cf. Iud. 20, 16) non est nisi derivata. Mulieres certe hunc sensum intendeant: Percussit Saul plurimos, sed David longe plures. Cur tantum numerum Davidi tribuebant? quod felicius Saule pugnaverit, quod rege violento ac suspicioso esset acceptior. v. 8 « *Iratus est autem Saul nimis, et displicuit in oculis eius ser-*

mo iste, dicitque: Dederant David decem milia, et mihi mille dederunt: quid ei superest, nisi solum regnum? Vix credibilem censet Welsh. motum irae tam subitum tamque vehementem; verum is in hunc animi impote et a malo spiritu instigato intelligitur. Dein notandum, res nobis in hac narrationis parte caecum tantum per modum compendii: Davidis relictus domum post caesum Goliath reticetur, facinora bellica inveniunt solum; multa minus nobis cogitationes Saulis describuntur. Torquebatur in continuis suspicionibus, et ubique futuri regis umbram capiebat. Vix dubium est, cum dudum eiusmodi suspicionibus in Davidem, cui omnes faverent, esse stimulum: eae nunc tandem in apertas querelas proruperunt.

LXX contra ultimam incisum et reliqua usque ad v. 13, habet tamen priora v. 12 verba. Sed *Is.* legebat in suo LXX exemplari illud incisum, *Theodoret.* legebat v. 10, 11 et alteram v. 12 partem: ergo probabilis est, LXX primus legisse, quod reliquus textus ad unum omnes legunt.

v. 9 « Non rectis ergo oculis Saul aspicebat David a die illa et deinceps ». Quae postea evenerunt, summata recensentur; v. 10 ad particulare quoddam factum redit. — *Explicat Ges.*, ut sit denom, ab *עין* oculus; ergo *sinistre aspicebat* (Vulg. *Alex. Syr.*). *Chald.* insidiatibus.

b. Consilium effectu carens transgredi Davidis 1 Reg. 18, 10-12.

v. 10 « Post diem autem alteram », i. e. die triumphalem ingressum consequente, « invasit spiritus Dei malus Saul, et prophetabat » — recte *Chald.* et *insaniebat*, eodem voce *עב* usus *Jer.* 23, 9 ad christi effectum exprimendum — « in medio domus suae; David autem psallit manu sua, sicut per singulos dies ». Tempus notabilis intercesserat inter illum ingressum et Goliae caedem: quare falso conqueritur *Theo.* deesse tempus, quo v. 2 et 3 relata evenerint. Fuit tempus, quo accessit Davidem Saul diligere, quo ei ad expeditiones bellicas uteretur: tandem illum aversari coepit. Cf. *Himpel*, l. c. p. 88 sqq.

« Tenebatque Saul lanceam », v. 11 « et misit eam, putans, quod confingere posset David eum pariete; et declinavit David a facie eius secundo ». Verte: Et sustulit Saul lanceam, cogitans: Configam David eum pariete; et declinavit David a facie eius bis. *Masor.* *Vulg. Syr.* punctant *עב* extendere, iacere; melius *LXX Chald.* *עב* attollere. Saul igitur videtur his, sive eodem sive diversis diebus, contra Davidem insurrexisse etumque attentasse; sed fortasse cohibitus est ab aliis, saltem non dicitur lancea, sicut 19, 10, in pariete haesisse (*Clair, Himpel*). David

aut coram perseverabat aut, brevi intermissa mora, revertebatur, quod rem insaniae magis, quam infenso adscriberet animo. v. 12 « Et timuit Saul David, eo quod Dominus esset cum eo, et a se recessisset ». Saepè insanum odium abiectus timor consequitur. Intime perceperat Saul, Dominum a se recessisse; nunc, omnem Davidis motum inde scrutans oculo, coepit conscius fieri divinae assistentiae in illum translatae. Verba eo quod etc. notant *Masor.* in aliis codicibus deesse; desunt in LXX. Cf. dicta ad v. 8.

c. David specioso praetextu ab aula remotus 1 Reg. 18, 43-45.

v. 13 « Anovit ergo eum Saul a se, et fecit eum tribunum super mille, et egrediebatur et intrabat in conspectu populi », seu, uti v. 16 habetur, « ante eos », i. e. Israel et Iuda. *Egrediebatur et intrabat* aut sumitur ut *עב* *עב*: constanter versabatur ante eos, cf. *Deut.* 28, 6, 19; 31, 2; aut intelligitur de egressu ad pugnam et de reditu post partam victoriam (*Vatabl., Sa*). *Populus* favebat Davidi (cf. v. 16), vel quod eum constanter praee oculis haberet, vel quod eum iis temporibus aspiceret, quibus aut spe victoriae elatus egrederetur, aut triumpho parte reverteretur. Possunt etiam *populus* intelligi milites, quibus aliis temporibus aliis processet David, modo uni, modo alteri turmae: ante quos ille constanter gradiebatur, nulli se periculo vel labori subducens; quod magnum duci apud milites gratiam conciliare consuevit. v. 14 « In omnibus quoque viis suis David prudenter agebat » (cf. v. 5), « et Dominus erat cum eo » (cf. 16, 13; 18, 12, 28). v. 15 « Fudit itaque Saul, quod prudens esset nimis, et coepit cavere eum ». *Hebr.* verebatur eum. v. 16 « Omnis autem Israel et Iuda diligebat David; ipse enim ingrediebatur et egrediebatur ante eos ».

Patet *Theo.* v. 13 et 14 repeti eadem facta, quae iam v. 5 narrabantur, narrationem ex variis centonibus esse consutam. *Errat.* v. 5 agit de actis David, dum adhuc comitatus Saul adnumeraretur, quibus actis sibi favorem conciliavit « etiam in conspectu famulorum Saul ». « Viri bellatores » v. 5 non sunt necessario iidem « mille viri », quibus v. 13 permanenti honore praepositur. Prius ut armiger aulae adscriptus fuerat, nec nisi quibusdam occasionibus ad bellas expeditiones mittebatur: nunc chiliarchi munere fungebatur, nec nisi hinc inde aulae se iungebat. Ita sane *Is.*: « A priori armigeri munere remotum, quod ex formidine propinquior sibi et vicinior videretur, militum tribunum creat, dato quidem et loco potiore, sibi meli vero, uti putabat, tutiore ». v. 14-16, pro mutatis circumstantiis, ea affirmat perdidisse, quae iam v. 3, 12 fuerant narrata, Davidis prudentia etiam magis extollitur, addita voce *nimis*.

2) Insidiae praetextu nuptiarum regiarum 4 Reg. 18, 17-23.

v. 17 « *Dixitque Saul ad David: Ecce filia mea maior Merob, ipsam dabo tibi uxorem* ». Cf. 14, 49. Promiserat Saul filiam 17, 23 ei, qui Goliath interemisisset; favore populari adactus, nunc tandem de implenda promissione cogitat. v. 17-19 desunt apud LXX Ios. et, secundum Masor., in quibusdam ms.; legentur a S. Ignatio, Orig., Theodoret., Procop., (Vere.), « *Tantummodo esto vir fortis, et praestare bella Domini* », haec promissione obtinendarum nuptiarum inducendis speratur David, ut se incautus hostibus obiceret et ita perimeretur. Voce *bella Domini* inflammantis et illicendus erat pius Davidis animus (Clair). « *Saul autem reputabat, dicens: Non sit manus mea in eum, sed sit super eum manus Philistinorum* ». Cf. 2 Reg. 12, 9. Verba continent poenitentiam eius consilii, quo v. 41 studuerat Saul Davidem confingere. Simul ostendunt eam etiam tam, quando sui plene compos erat, in cogitationibus invidiae et odii perseverasse. Vide viri exiguum fidem, qui simul Davidem aemulum a Deo regno destinatum suspicabatur, et tamen Philisthaeorum manibus interim posse sperabat. v. 18 « *Ait autem David ad Saul: Quis ego sum, aut quae est vita mea, aut cognatio patris mei in Israel, ut fiam gener regis?* » David nuptiis regis obicit humanam originem, quae nulla regis liberalitate sanari queat. Prudentis haec potius responsio est, quam abiecte de propria conditione sententia; quae enim Davidem inter pastorem regisque filiam, qui ipse pastor fuerat, tanta disparitas! Oportebat tamen magnam oblatae honoris aestimationem profiteri. Vel etiam David illum respice declinare studebat, quod regis mentem aut divinaret aut haberet compertam: fortasse enim rex, quibus temporibus insaniebat, intima cordis consilia effutiebatur.

Difficultatem habet *וְיָדָע, quis est vita mea*. Walli, punctans *וְיָדָע*, formam esse putat dilecti necesse cuius. Cur non argue bene retinamus punctationem Masor., omninoque versionum *וְיָדָע vita mea?* At cum haec quomodo quadrat pronomen *quis*, quod non nisi de personis usurpatur? Insuper sequenti copula caret: *quis est vita mea cognationis patris mei*, quam tamen supplere *Vulg. Syr.* Ergo per *וְיָדָע* censenda sunt aliquae personae designari, quarum is vocis sensus non sit usitatus. Verisimile igitur est, quod habet Walli., sensum *cognatio patris mei*, esse glossam; explicandi *וְיָדָע* causa adscribam. In quem sensum etiam trahi potest *Vulg. aut.*

v. 19 « *Factum est autem tempus, cum deberet dari Merob, filia Saul, David, dala est Hadrieli Molathitae uxor* », qui 2 Reg. 21, 8 filius scribitur Berzellai, Molathites dictus fortasse ab Abel Mehula tribus Issachar, haud longe a Bethsean et a Iordane sita, patria Elisaei prophetae: Iud. 7, 23 (22); 3 Reg. 4, 12; 19, 16. « Ferendum esset mitius, si debi-

tam negaret; at oblatae auferre, dolor est et ignominia maxima », cf. Iud. 15 (Sanct.). Videtur Saul expectasse, Davidem, desiderio eorum nuptiarum abreptum, iam ante illas pugnas esse interitum; vel, qua erat ingenii inconstantia rex, prius consilium abdicavit. v. 20 « *Dilexit autem David Michol, filia Saul altera* ». Non e Davidis corde hic amor originem duxit, regis male fidei haud ignari. « *Et nuntiatum est Saul, et placuit ei* ». v. 21 « *Dixitque* », i. e. cogitavit cf. v. 17, « *Saul: Dabo eam illi, ut fiat ei in scandalum, et sit super eum manus Philistinorum* ». Agitur proxime de promittenda uxore; sed ubi David conditionem perdifficilem v. 27 implevit, non ausus est rex secundo promissa denegare.

« *Dixitque Saul ad David: In duabus rebus gener meus eris hodie* ». Hebr. Secunda vice (Calm., et cf. Iob 33, 14; 2 Esdr. 13, 20) generum te praebis mihi hodie. Prima vice praebuerat, quando se paratum professus est ad Merob ducendam. Verbo desunt apud LXX et, secundum Masor., in quibusdam ms.; ergo in iisdem fontibus, ubi desiderantur v. 17-19, quibuscum re copulantur. Quidnam respondit David regi haec proponenti? Aut nihil respondit, si id sine regis offensione fieri poterat, aut eadem fere, quae v. 18. Hinc iam rex coepit agere per alios clam, quasi propriam, non regis mentem loquerentur, quo citius Davidi place-ret (v. 26) consilium. v. 22 « *Et mandavit Saul servis suis: Loquimini ad David clam me, dicentes: Ecce places regi, et omnes servi eius diligunt te. Nunc ergo esto gener regis* ». v. 23 « *Et locuti sunt servi Saul in auribus David omnia verba haec. Et ait David: Num parum videtur vobis, generum regis esse? Ego autem sum vir pauper et tenuis* ». Hebr. bis eadem radice utitur: *Num parvi aestimatur a vobis etc.?* Ego autem sum vir pauper parvaeque aestimationis, ergo par solis rebus parvae aestimationis perficiendis, et tenui doti afferendae. v. 24 « *Et renuntiaverunt servi Saul, dicentes: Inhuicemodi verba locutus est David* ». v. 25 « *Dixit autem Saul: Sic loquimini ad David: Non habet res sponsalia necesse, nisi tantum centum praeputa Philistinorum, ut fiat ultio de inimicis regis* ». Praeputa afferenda erant argumentum totidem interemptorum hostium, uti alias praecisa capita. Falso autem tenet Duquel, requisita esse praeputa, ut certo constaret Philisthaeos, non Hebraeos, esse occisos; quamnam rationem potuit David habere mactandi Hebraeos? Tantum numerum requirebat Saul, qua ferocius David Philisthaeos adiretur, et ita eorum manibus interiret. « *Porro Saul cogitabat tradere David in manus Philistinorum* ». v. 26 « *Cumque renuntiassent servi eius David verba, quae dixerat Saul, placuit sermo in oculis David, ut fieret gener regis* ». Non puto, quod habet Clair, Davidem Saulis dolam non perspexisse; sed divini in servanda vita auxilii

securus erat; non poterat non assentiri suggestioni regiae tam explicitae; coniciebat, hac vice haud fore in potestate Saulis, filiam ei denegare, qui insigni victoria rursus omnium in se animos convertisset. v. 27 « *Et post paucos dies surgens David, abiit cum viris, qui sub eo erant. Et percussit ex Philisthinum ducentos viros, et attulit eorum praepudia, et annumeravit ea regi, ut esset gener eius. Dedit itaque Saul ei Michol, filiam suam, uxorem ».*

Discrepant numeri. Apud LXX centum praepudia postulat, centum recipit; apud Syr. ducenta postulat, ducenta recipit; apud Hebr. Vulg. Quid. centum postulat, ducenta recipit; in veteris auctoris Davidem parat. « caesis plurimis, sexcenta attulisse capita ». Nota Velle. ויבליח et explicat ea, indicare, numerum qui attulit est, fuisse aequalem numero, qui petebatur; ergo leviorem LXX esse praeferebam. At ea vox refertur ad numerum immediate praecedentem: attulit praepudia occisorum, totumque eorum numerum exsolvit regi; ubi non definiatur, fieri sine occisi centum aut ducenti.

v. 28 « *Et vidit Saul et intellexit, quod Dominus esset cum David ».* Non otiose haec verba repetuntur, cf. v. 12. 14. Hoc unum regis invidia penetrare stodebat, quisnam ille esset, quocum esset Dominus, qui recessisset a se. Quidquid Davidi prospere cederet, confirmabat dudum conceptam suspicionem, cum Davide esse Deum, Davidem regno destinari. « *Michol autem, filia Saul, diligebat eum* ». Michol regem adegerat, ut hac vice staret promissis; eadem mox 19. 11 sqq. Davidis vitam servavit. — Adverte in his benignam Dei providentiam. Abiecerat is quidem Saulem, eiusque posteritate regno exclusa, illud Davidi promiserat. Sed poterant adhuc res summo Saulis honore componi. Standum solummodo ei erat promisso, quo se futurorum ignarus obstrinxerat, filiam matrimonio dandi ei, qui devicisset Goliath. Tum ipse rex electus familiae adscendebatur Saulis, sceptrum in alienum non transferebatur. Quam gratiam cum Saul prima vice in facto Merob repudiasset, oblata est ei eadem gratia secundo: exarsit Michol amore Davidis; Ionathas, omnes servi regis, universus populus illud connubium expetierunt et impetraverunt. Sed ignoravit rex miserimus gratiam sibi quadamtenus obtrusam.

v. 29 « *Et Saul magis coepit timere David* », nunc regis generum factum. Sequentia usque ad finem capituli desunt apud LXX et in quibusdam ms. hebr. « *Factusque est Saul inimicus David cunctis diebus* ». Hic versus veluti clausula est omnium inde a v. 6 narratorum.

C. Patens Saulis odium 1 Reg. 18, 30-20, 43.

Iam a latentibus insidiis in apertas inimicitias Saul prorumpit. Tres sub hoc capite veniunt articuli. Primum Saul ad necem Davidis suos adhortatur, reconciliatione per Ionathan effecta. Secundo ipse Saul Davidem quaerit interficiendum, in domo regia, in propria Davidis domo, tandem in ipso prophetarum coenobio; ubi David servatur primum sua agilitate, inde uxoris sollicitudine, denique divini spiritus interventu. Concluditur totum caput reconciliatione Davidis cum Saule per Ionathan frustra quaesita.

1) Saul suos ad necem Davidis provocans 1 Reg. 18, 30-19, 7.

v. 30 « *Et egressi sunt principes Philistinorum; a principio autem egressionis eorum prudentius se gerebat David, quam omnes servi Saul, et celebre factum est nomen eius nimis* ». Verte: *quandocumque autem egrediebantur, prudentius etc.*; hunc esse sensum locutionis, patet ex 3 Reg. 14, 28. Hoc versu Davidis prudentia magis etiam, quam id v. 5. 14. 15 factum fuerat, commendatur ex numero expeditionum, comparatione aliorum regis servorum, et gloria comparata. Cap. XIX v. 1 « *Locutus est autem Saul ad Ionathan, filium suum, et ad omnes servos suos* », post acceptum nuntium de rebus a Davide tam feliciter gestis, « *ut occiderent David* ». Hebr. de occidendo David; non, ut ipsi occiderent, id enim Ionathae certe non dixerat; sed generatim, eum occidi oportere (Keil). Sanct.: « cum res fraudulentis tentata consiliis non procederet, in apertum erupit, quae latere diu non poterat invidia, et ex ea ortum odium implacabile ». Non potuit silere invidia, percrebrescente Davidis fama. « *Porro Ionathas, filius Saul, diligebat David valde* ». v. 2 « *Et indicavit Ionathas David, dicens: Quaerit Saul, pater meus, occidere te; quapropter observa te, quaceso, mane, et manebis clam, et abscondere* ». Mane, i. e. cras mane (LXX); videtur Ionathas vespere convenisse Davidem; fortassetiam rex vespertino tempore insaniebat, matutino sapiebat. Abscondere, ut absens crederis, dum prope ades. v. 3 « *Ego autem egrediens stabo iuxta patrem meum in agro, ubicumque fueris* ». Describuntur loci frequenti usu familiares: Ego, egressus domo, stabo in agro, qui prope domum est, quem nosti, et tu cras ibi absconditus. Cur vero Davidi latendum erat in illo agro? ut suis auribus regis verba audiret, inquit Them.; melius secundum sequentia: quo expeditus Ionathas illum regis mentem edocere posset, nec diuturnior Ionathae absentia suspicionem crearet. « *Et ego loquar de te ad patrem meum, et quodcumque vi-*

dero, nuntiabo tibi ». *Hebr. et videbo, quid; et indicabo tibi*; ubi recte supplet *Syr. et videbo, quid in mente eius sit*. Norat Ionathan, ea nocte caedis propositum patris menti inesse, sed sperabat meliora consilia mane esse praevalitura. v. 3 « *Locutus est ergo Ionathas de David bona ad Saul, patrem suum, dixitque ad eum: Ne pecces, rex, in servum tuum David, quia non peccavit tibi, et* » imo « *opera eius bona sunt tibi valde* ». Triplex pro Davide argumentum tangitur: quod sit servus, innocens, tuus; ob quam triplicem rationem iniuria afficiendus non est. Iam eius utilitatem accuratius exponit v. 5: « *Et posuit animam suam in manus suas* », periculum sponte subit, vitam veluti manu gestans, ut eam, si opus esset, illico abdicare posset (cf. 28, 21; Iud. 12, 3); « *et percussit Philisthaeum, et fecit Dominus salutem magnam universo Israeli* », quia Dominus erat cum eo (cf. 17, 37; 18, 12): « *vidisti, et laetatus es. Quare ergo peccas in sanguine innocuo, interficiens David, qui est absque culpa?* » v. 6 « *Quod cum audisset Saul, placatus voce Ionathae, iravit: Vivit Dominus, quia non occidetur* ». Reliqui: *Et auscultatus est Saul voci Ionathae, et iravit*; ubi adverte assonantiam verborum יִשְׁמַע וְיִשְׁמַע. Hinc et ex 14, 24 inferi Cler., fuisse Saullem ad irandum promiorem: fuit utique, sed hac occasione sufficientem habuit rationem. Eo iuramento nihil sacrius esse poterat ad Davidem securum reddendum. v. 7 « *Vocavit itaque Ionathas David, et indicavit ei omnia verba haec; et introduxit Ionathas David ad Saul, et fuit ante eum, sicut fuerat heri et nudius tertius* ». Rursum receptus est in familiam Saulis, a qua 18, 13 fuerat amotus, rursus armigeri et psallis munus recepit (cf. v. 9), non abdicato ducis officio (v. 8). Reconciliatus fuit sincera, sed ob regis animi inconstantiam effectum caruit (*Calm.*).

2) Saul Davidem interficiendum perquirens 1 Reg. 19, 7-24.

v. 8 « *Motum est autem rursus bellum, et egressus David pugnavit adversum Philisthim, percussitque eos plaga magna, et fugerunt a facie eius* ». *Hebr.* potest etiam verti *incaluit autem bellum*, ut non de bello ab illo 18, 30 diverso agatur. Insignior haec prioribus victoria et acclamationes, quibus fortasse rediens David exceptus est, Saulis furorē redintegravit. v. 9 « *Et factus est spiritus Domini malus in Saul; sedebat autem in domo sua, et tenebat lanceam* », « *dignitatis insigne* (cf. 22, 6), sine quo non magis in publicum prodilat Saul, quam Pharaonem sine securi, flagello et baculo, reges Assyriorum sine gladio et arcu » (*Weiss*); « *porro David psallebat manu sua* ». v. 10 « *Nisusque est Saul confingere David lancea in pariete, et declinavit David a facie Saul*

lancea autem casso vulnere perlata est in parietem », — minus ornate reliqui et *infexit lanceam parieti* — « *et David fugit, et salvatus est nocte illa* ». LXX *Ios.*, supplentes 77^v, verba et factum est nocte illa ad sequentia trahunt, satis apte; secus dicendum est, voce nocte illa totam reliquam usque ad v. 12 narrationem anticipari. v. 11 « *Misit ergo Saul satellites suos in domum David, ut custodirent eum, et interficeretur mane* ». Ideo fortasse *mane*, ut aliqua iudicii species adhiberetur (*Ios.*). David securus domum se receperat, ratus furorē regis, uti alias, paulatim esse remissurum. Latuit eum satellitum adventus, non latuit uxorem. « *Quod cum annuntiasset David Michol, uxor sua, dicens: Nisi salvaveris te nocte hac, eras morieris; » v. 12 « depositum eum per fenestram; porro ille abiit et aufugit, atque salvatus est » ». In cuius liberationis memoriam concinit David Ps. 58 (39), v. 13 « *Tulit autem Michol stultam, et posuit eam super lectum, et pellem pilosam caprarum posuit ad caput eius, et operavit eam vestimentis* ». *Hebr.* Teraphim, i. e. idolum tutelare, cf. Gen. 31, 19; Iud. 17, 5.*

Vox articulum habet, ergo designatur illud determinatum teraphim, quod in domo asservabatur; videtur autem illud humani corporis, vel saltem faciei, formam esse imitatum. 77^v, quod apud LXX *Ios.* corruptum legebatur 77^v *Ios.*, cum *Hebr.* *Yabtbl.*, *Castell.* vertendum est *pulemar*, quam significationem stabilit 1 Reg. 8, 15. Pro vestimentis verto *stragula*, cf. 1 Reg. 1, 1. Altera vox praeterea habet 78, altera articulum: ergo designatur res, quibus lecti communitur instruebantur.

v. 14 « *Misit autem Saul apparitores, qui repererunt David; et responsum est, quod aegrotaret* ». v. 15 « *Rursumque misit Saul nuntios, ut viderent David, dicens: Afferte eum ad me in lecto, ut occidatur* ». *Hebr.* respondit fem., sc. Michol. Teraphim positum fuerat, ut si quis intraret in cubiculum subobscurum, deciperetur. Satellites vel responso ad ianuam accepto abierunt; vel, ingressi cubiculum lectumque obiter intui, verbis Michol crediderunt, maritum in lecto decumbere. Verum Saul gnarus favoris, quo apud omnes fruebatur David, suis ipse voluit oculis videre. v. 16 « *Cumque venissent nuntii, inventum est simulacrum super lectum, et pellis caprarum ad caput eius* ». v. 17 « *Dixitque Saul ad Michol: Quare sic illusisti mihi, et dimisisti inimicum meum, ut fugeret? Et respondit Michol ad Saul: Quia ipse locus est mihi: Dimitte me, alioquin interficiam te* ». *Hebr.*: *Quare vis, ut interficiam te?*

v. 18 « *David autem fugiens, salvatus est, et venit ad Samuel in Ramatha, et nuntiavit ei omnia, quae fecerat sibi Saul* ». Prophetæ consilium in rebus adversis exquiri, simul locum sanctum, tanquam tutum quoddam asylum, petit (*Malv.*). « *Et abierunt ipse et Samuel, et morati sunt in Naioth* ». v. 19 « *Nuntiatum est autem Sauli a dicen-*

ibus: *Eccc David in Naioth, in Ramatha*. v. 20 *Misit ergo Saul viatores, ut raperent David. Qui cum vidissent eum cum prophetarum cunctinantium, et Samuelem stantem super eos, factus est etiam spiritus Domini in illis, et prophetare coeperunt etiam ipsi*.

Vocei Naioth incerta scriptio; versiones non veterant; *Chald. bonus doctrinae scripsit* i. e. synagogam; derivatum a ניה *habitare*, designat habitationem, coenobium prophetarum. Ita erat eorum *conventus* seu *ecclesia*, קהלה, uti recte legitur LXX *Chald. Syr. Ag. Syam. Theod.* contra *Hebr. Vulg.* להקה, *caveam*. Samuel *stabat propositus super eos* (*Hebr.*); quem voeis ניה sensum colligas ex 3 Reg. 4, 5. 7. — Cf. tamen etiam 1 Reg. 22, 9.

v. 21 *Quod cum nuntiatum esset Sauli, misit et alios nuntios; proptulerunt autem et illi. Et rursum misit Saul tertios nuntios; qui et ipsi prophetaverunt. (Et iratus iracundia Saul), — hoc incisum ex LXX in Vulg. penetravit (Verre). — v. 22 *Abiit etiam ipse in Ramatha, et venit usque ad cisternam magnam, quae est in Socho, et interrogavit et dixit: In quo loco sunt Samuel et David? Dictumque est ei: Eccc in Naioth sunt, in Ramatha*.*

Trullio servavit accuratam descriptionem loci 10, 5, ubi primum inventus est Saul inter prophetas; servavit accuratam item descriptionem loci, ubi ultimum inter illos versatus est. Socho, locus ignotus; ceterum LXX legunt Sephi, Syr. Sopho, et ex comparatione Gen. 36, 23 cum 1 Par. 1, 40 patet, formas Sephi et Sopho facile permutari. Pro המדול בור *cisternam magnam* legebant LXX המדול בור *cisternam arenis*, quae lectio erit praeferenda (*Wath.*), supposito prioris vocem *hebr.* reapse prius caruisse articulo, imo legi in statu constructo: nam status constructus non ponitur ante adiectivum, sed ante nomen dependentis.

v. 23 *Et abiit in Naioth in Ramatha, et factus est etiam super eum spiritus Domini, et ambulabat ingrediens, et prophetabat, usque dum veniret in Naioth in Ramatha*. v. 24 *Et expoliavit etiam ipse se vestimentis suis, et prophetavit cum ceteris coram Samuele, et cecidit nudus tota die illa et nocte. Unde et erit proverbium: Num et Saul inter prophetas?* Proverbium tum non primum formatum est, cf. 10, 12, sed confirmatum. Tamen, cum primum eo homines tantum expresserant admirationem, quod tam obscurus homo Saul prophetis accessisset, nunc exprimebant admirationem, quod rex prophetis infensor et quandoque spiritus mali influxibus subiectus divinum quid pateretur.

Saul gradatim hostilem animum manifestaverat; ab invidia processerat ad odium, ab odio ad violentiam; incremente infenso animo, constanter incluserat cognitio, Deum esse cum Davide eumque regno destinari. Nunc tandem Saul in patentes prorumpit inimicitias, ne Samuelis quidem aspectum et prophetarum veritus asylum: ast nunc quoque Deus miraculo demonstrat, se esse cum Davide, nihilque in illum Saulem valere. Simul, cuius regia electio fuerat inaugurata 10, 10 pro-

phetica ecstasi, eius nunc reprobatio altera eiusmodi ecstasi publice confirmatur. — *Sancit*: *« Mutavit illum spiritus Domini, i. e. pulsus quidam et mens nova inspirata divinitus, quae priorem regi cogitationem excussit, quae illum insano furore correptum in Davidis exitium praecipitem agebat. Et, quasi eo consilio in Ramatha ad Samuelem prophetarum collegium venisset, ut laudaret Deum huiusmodi sacros in illorum conventu rite concineret, sic, puto, a divino spiritu in eo tantum articulo mutatus, Samuelis atque Davidis immemor, illa cauto recitabat carmina, quae nunquam didicisset, imo quae neque ipse animadverteret, cum illam carminibus sacris operam daret, neque cum ad se rediit, quidquam eius a se fuisse tentatum recordaretur ».*

Hebr. ingrediebatur ingrediens atque prophetans, constructio nisitata ad intensitatem actionis exprimentendam. — *Expoliavit se*, ergo etiam, quidquid ad ornatum regium pertinebat, deposuit (*Pr. Hier.*). Universim igitur prophetae, dum conferti prophetabant, superiores vestes deponunt. — *Cecidit*: audacius *Keil* inde, quod in hoc inciso non scribitur, *etiam ipse*, infert reliquos non cecidisse, prophetarum et salutarum ecstasim brevius durasse ecstasi ipsius Saulis. Quia ipsis contigerit, non adocemur.

3) Reconciliatio tentata sed repudiata 1 Reg. 20, 1-43.

*Cap. XX v. 1 *« Fugit autem David de Naioth, quae est in Ramatha, veniensque locutus est coram Imatha: Quid feci? quae est iniquitas mea, et quod peccatum meum in patrem tuum, quia quaerit animam meam? » Reliqui coram patre tuo*, sc. tamquam iudice. Verba sunt innocentis, qui causam iniuriae examinari postulat, ubi nullam esse posse causam scit, nisi forte erroneam, quam explicari indeque dilui percipit. Fugit fortasse, dum adhuc Saul ibidem propheticis spiritu agitabatur. Ex eo, quod eius fuga et adventus simul a s. auctore narrentur, non sequitur simul locum habuisse. Potuit David, Rama egressus, aliquamdiu latere; interea potuit perquisitio ipsius subsidere, sive quod Saul divino interventu 19, 20 sqq. esset perterritus, sive quod frustra Davidem perquiri intelligeret, sive quod furor quieverit, sive quod subditi inavimus opus sequebantur. Hinc potuit Davidi animus addi, ut propius ad aulam accederet, et Ionatham ex conducto conveniret. Convenit autem inermis 21, 8, fuisse etiam habitu ementito. Saulem aliquamdiu aliqua Samuelis admonitione, ei in Naioth data, esse cohibitum (*Cham.*), minus probabile videtur ex 13, 33.*

Pulchre *Beda*, ad illa verba v. 28 *« Rogavit me obnix, ut iret in Bethlehem »*, exponit, quomodo David de reditu ad Saul cogitare potnerit: *« Mirum quidem videtur iuxta litteram, cur hoc modo de David vel Saul cogitare et interrogare, vel Ionatham respondere voluerit; cum manifestissima processerit causa regis livoris, qua non frustra David suae salutis, imo etiam vitae consulere debuerit.*

Nisi forte putandus est Saul crebro se invadente dæmonio multa fecisse vel dixisse, quæ more emergentiorum nec præmeditari prius, nec post remissiæ valuerit; inter quæ hæc quoque in David parentis potius quam audientis animo gesto credi debere. Cui etiam sensui videtur adscriptura, quæ, absente a mensa Saulis David, non præmissam iniuriam retractasse Saulen, sed tantum cogitasse dici, ne forte esset pollutus, vel nocturno videlicet somno, vel coitu, vel aliquo rei fimbriis vel sordidatis tactu, quo a mundorum iuxta legis edictum accretur convictu.

v. 2 « *Qui dicit ei: Absit, non morieris* ». Id infert Ionathan exinde, quod pater, qui omnis se consilii participem faciat, eiusmodi sibi consilium non manifestaverit. Neque assertiois veritati obstat 19, 1, ubi Saul aram Ionathæ consilium interimendi David aperuerat; illud enim erat consilium, longiori tempore ante et stimulante furore expressum, solemnique v. 5 iuramento abdicatum. « *Neque enim faciet pater meus quidquam grande vel parvum, nisi prius indicaverit mihi. Hinc ergo celavit me pater meus sermonem tantummodo? Nequaquam erit istud* », i. e. non morieris; vel non ita, i. e. non celabit me sermonem istum. Non consuevit celare, nulla est specialis ratio huius rei celandæ; verum obtineat Ionatham amor, secus perspiceret, quantum habeat pater rationem huius præcisæ consilii celandæ. v. 3 « *Et iuravit rursum Davidi. Et ille ait: Scit profecto pater tuus, quid invenit gratiam in oculis tuis, et dicit: Nesciat hoc Ionathas, ne forte tristetur. Quinimo vivit Dominus et vivit anima tua, quia uno tantum, ut ita dicam, gradu ego morisque decidimur* ».

Hebr. Chald. וַיִּשְׁבַּע לַדָּוִד, et iuravit rursum David, contra quam lectionem merito obiicit Theod. Davidem nunquam prima vice intrasse. LXX וַיִּשְׁבַּע לַדָּוִד, et respondit David Ionathæ; sed lectio nunquam a reliquis discrepat. Syr. וַיִּשְׁבַּע לִי דָוִד, et iuravit ipsi David, sc. per septem, verba eicit Dominus etc. Omnibus perpenis, lectio Vulg. præplacet וַיִּשְׁבַּע לַדָּוִד, nam pro 7 tres prostant versiones, et pro 77 item tres. — Hebr. Minime, sc. res habet vel evenit, ut tu putas; sed eicit Dominus etc. — Uno tantum fecte supplet Vulg. Chald. Syr.

v. 4 « *Et ait Ionathas ad David: Quodcumque dixerit mihi anima tua, faciam tibi* ». v. 5 « *Dixit autem David ad Ionatham: Ecce calendarum crastino, et ego ex more sedere soleo iuxta regem ad vesendum; dimitte ergo me, ut abscondar in agro usque ad vesperam diei tertiæ* », i. e. secundæ diei festi, quæ tertia est a numerata die qua David cum Ionathæ colloquitur, cf. v. 18-19. — *Calendarum seu neomenia, initium mensis (Num. 10, 10; 28, 11), ex Num. 28, 11 celebrandæ erant sacrificiis et consequenter epulis sacrificabilibus, constanterque a Iudæis celebratæ sunt: 2 Par. 2, 4; Ps. 80 (81), 4; Is. 1, 13 sq.; Am. 8, 5; Ez. 45, 17; 46, 3; Os. 2, 11 (13); 1 Mach. 10, 34; Coloss. 2, 16. Occasione earum festivitatum assueverat Saul principes secum congregare, et fortasse etiam cum ipsis*

de re publica deliberare. *Ego sedens sedebo*, sc. si res de more cœlat, nisi tu mihi nuæ veniam concedas, ne adsum. Illic sensus versionibus exprimitur, neque necesse est eam Wellh. secundum LXX textum corrigere et ego non sedebō. Textus non affirmat, Davidem solis calendarum iuxta regem sedisse, sed tum tanto certius exspectabatur, quod convivio abesse non poterat, nisi prævio sacrificio etiam abluisset. Quare prætextus, quem v. 6 suggerit, non est aliquod negotium sæculare, sed prætextus religionis, qui sufficientem præbeat excusationem absentia a sacrificio. — Verba dimitte ergo me Theod. indicat esse meræ urbanitatis.

v. 6 « *Si respiciens requisierit me pater tuus, respondebis ei: Rogavit me David, ut iret celeriter in Bethlechem, civitatem suam, quia victimæ solennes ibi sunt universis contribulibus suis* ». Sacrificium solenne seurdierum esse sacrificium annuum, ostendimus ad 1, 2. 20 sq. Hæc sacrificia pridem fiebant apud arcam 1, 21, aliquando Deut. 12 in templo peragenda: dum arca a propria statione exulabat, videtur facta esse in loco, ubi cognatio residebat. Davidem eiusmodi sacrificio mendaciter fluxisse, gratuito supponit Keil: potuit quippe revera eiusmodi aliquid sacrificium eo ipso tempore offerri (Est., Cabul.). v. 7 « *Si dixerit: Bene, pax erit servo tuo* ». Ergo non erat proprus inusitatum, talis familiaris celebritatis causa regio convivio abesse. « *Si autem fuerit iratus, scito, quia completa est malitia eius* ». Hebr. malum ab ipso profecturum. Completum, i. e. decretum est (Arabes) irrevocabiliter. v. 8 « *Pax ergo misericordiam in servum tuum* », indicans mihi foris latenti periculum: « *quia foedus Domini* », Domini nomine consecratum (Lep.), « *me famulum tuum tecum iure fecisti* »; quare ad eam misericordiam mihi præstandam ex fidelitate obligaris. « *Si autem est iniquitas aliqua in me, tu me interfice, et ad patrem tuum ne introducas me* ». Si reus inveniar, solutus es obligatione; sed malo tua manu, quam furentis genitoris mortem obire. Hebr. *Et usque ad patrem tuum quare duxeris me?* v. 9 « *Et ait Ionathas: Absit hoc a te* », ut a me vel occidaris, vel patri tradaris; tua quippe mihi innocentia indubia est; « *neque enim fieri potest, ut si certe cognovero completam esse patris mei malitiam contra te, non annuntiem tibi* ».

v. 9 Vulg. interpretata est causale; neque enim fieri potest; constructio est possibilis, sed minus obvia. Melius adversativum: « *sed, si certe cognovero decretum esse malum de patre meo profecturum in te, neque indicavero tibi* » — Ellipsis est scripturae familiaris; supple: « *hæc et hæc faciat mihi Deus (Keil)*. Textu Ioviter altero Syr. hæc obtinuit apodosis: *certum ad te, et indicabo tibi*.

v. 10 « *Responditque David ad Ionatham: Quis renuntiabit mihi, si*

quid forte responderit tibi pater tuus dare de me? »¹ versiones unanimiter verterunt *si forte, an forte*. Promiserat Ionathan, se nuntiaturum esse Davidi: id praestare poterat vel immediate per se, vel mediate per nuntium. Nunc personam nuntiaturi exquirat David, ne pateat deceptioni. Responsum dat Ionathan v. 22, v. 41 « *Et ait Ionathas ad David: Veni, et egrediamur foras in agrum* ». In domo videntur primum collocti esse; nunc Ionathas, Domini iuramento appellaturus, in apertum prodit (*Ios.*). Minus placet *Vatabl.*: « hoc dicit, ut familiarius colloquantur »; fuerant enim iam ante ab omnium conspectu remoti. Responsioni ad pettum praemittit foederis pridem inito renovationem. « *Cumque exisset ambro in agrum* », v. 42 « *ait Ionathas ad David: Domine Deus Israel, si investigavero sententiam patris mei crastino vel perendie, et aliquid boni fuerit super David, et non statim misero ad te, et notum tibi fecero* », v. 43 « *haec faciat Dominus Ionathae, et haec addat* »; haec iterum iterumque infligat mihi. « *Si autem perseveraverit patris mei malitia adversum te, recubabo aurem tuam, et dimittam te, ut vadlos in pace, et ait Dominus tecum, sicut fuit cum patre meo* ». *Ps. Hier.*: « Sublime faciat regnum tuum, sicut sublime fecit patris mei regnum ». Hic primum Ionathas clare pronuntiat, se Davidem futurum regem agnoscere, et qua tali illi adhaerere. Cf. 16, 13 sq.; 18, 12, 14, 28. Quod Saul invidiose formidat, regnum divinitus Davidi tribuendum, id Ionathas sponte acceptat.

כחור החרוה non est cras hora tertia (*Syr.*), sed mane tertiae diei, i. e. perendie mane. Quod usque perambulans mane investigatur, utique crastino vel perendie (*Vulg.*) investigatur. — Si autem placebit patri meo tantum (*Hebr.*): est usus verborum inter יושב אר ארץ et פרחים אר דוד. Verbo tenens quod attinet natum, ad quam constructionem cf. 2 Reg. 11, 25 et Eccl. 8, 277 d.

v. 44 « *Et si vixero, facies mihi misericordiam Domini* », cf. 2 Reg. 9, 3, « *quali Dominus uti consuevit erga homines* » (*Sacy*), vel simpliciter: misericordiam magnam. Non enim exiguum quid sibi petebat Ionathas, idemque v. 15 domui suae, si attendas morem Orientis, quo novus rex depulsi praedecessoris familiae radicibus interimeret. Idem sibi postulat Saul 24, 21 sqq. « *Si vero mortuus fuero* », v. 45 « *non auferes misericordiam tuam a domo mea usque in sempiternum, quando eradicaverit Dominus inimicos David, unumquemque de terra. Auferat Ionathan de domo sua, et requirat Dominus de manu inimicorum David* ». Hoc incisum ex LXX in *Vulg.* penetravit (*Ver.*); non est nisi altera v. 16 versio, eo praefereunda, quod verbum optativo, non praeterito vertat, ipsum tamen verbi sensum non expressit, v. 46 « *Pepergit ergo Ionathas foedus cum domo David, et requisivit Dominus de manu*

inimicorum David ». Confusionem parit vox ¹ multoties repetita, neque semper eodem sensu. v. 44 onisera *Vulg.* LXX primum et secundum ², v. 45 onisit *Vulg.* secundum, dum illud LXX vertebat *et si non*, ita tamen, ut in constructione prorsus abundet. Veritatem vidit *Syr.*, primum ³ v. 44 punctans ⁴ *utinam*. Praeterea *Vulg.* LXX in fine v. 44 legebant vel suppleverunt particulam conditionalem: *si mortuus fuero*. Secundum haec planius, fidelius et vividius reddi potest *Hebr.*: *Et utinam, si vixero ego, utinam facturus sis mecum misericordiam Domini; et utinam, si mortuus fuero, non auferas misericordiam tuam a domo mea usque in sempiternum; et utinam, quando feriet Dominus inimicos David, unumquemque de terra, feriat Ionathas foedus cum domo David, et ultionem requirat Dominus de manu inimicorum David*. Vel omissa particula condicionali, quam *Vulg.* LXX fortasse non legerunt sed suppleverunt, et servata divisione *Masor.*, ita vertere licet: *Et utinam, si vixero ego, utinam facturus sis mecum misericordiam Domini, et non moriar; et non auferas* etc. Sensus planius est: Ionathas, v. 13 Davidi regnum apprecatus, sibi suaeque domui deprecatur regis futuri misericordiam, concluditque generali contra etiam inimicos imprecatio.

Est usus verborum inter *ferire foedus et ferire (eradicare) inimica*. — בָּקַשׁ do ultione requirenda cum *Chald.* Arab. intelligi *Castelli*; item Arab. ad *Ios.* 22, 23. — Sequenti versu, sive cum *Masor.* legas הַשְׁבִּיעַ, sive cum LXX הַשְׁבִּיעַ, sensus omnino esse debet, Ionatham iurasse Davidi respectu eorum, quae salutem Davidis spectabant, non exegisse ab illo iuramentum respectu suae et posteritatis salutis; scius non posset illud iuramentum dici profectum esse ex magno Ionathae in Davidem amore.

v. 47 « *Et addidit Ionathas deicere David, eo quod diligeret illum; sicut enim animam suam, ita diligebat illum* ». Iam sequentes versus continent id, quod Ionathan iterato iuramento Davidi promisit, v. 48 « *Dirigite ad eum Ionathas: Cras calendae sunt, et requireris* »; v. 49 « *requiratur enim sessio tua usque perendie. Descendes ergo festinus* », — potius verte: *Erit enim sedes tua vacua; et perendie magis etiam requireris* — « *et venies in locum, ubi celandus es in die, quo operari licet* », — verte: *ubi celatus fueris cras* — « *et sedebis iuxta lapidem, cui nomen est Ezel* ».

בָּקַשׁ recto verit incusa erit *Chald.* h. l. et v. 25, 27, *Vulg.* v. 25, 27, *Arabs* v. 25. Pro דָּרַךְ (*Masor.*, *Vulg.* haecense) reliqui versus legebant דָּרַךְ *requireris*; sensum versus perspexerunt *Chald.* *Syr.* — Venies, sc. tertia die non perendie. — הַשְׁבִּיעַ vertunt *diebus, qua operari licet, ergo dies feriatis*. Sed num alia latibula frequentabat David diebus feriatis, alia diebus festis? Simplicitate sua se commendat lectio *Syr.* הַשְׁבִּיעַ *cras*. Ergo perendie eodem in loco latibis, ubi latueris cras. Cur

ita? Ut, si forte ipsa necem Ionathas dilecti patris mentem, eo ipso die possit Davidi inallure. — *Sodabur iuxta lapidem* Escl. Certo לָאָה cum Hebr. *Vulg.* legebat Chald. vertens אָרָא. Unde, cum utraque radix significet ire, non improbabilis est explicatio *Iyr.*, *Vatabl.* et aliorum; designari lapidem cisternam, qui ad viam indicantem esset erectus. Sed LXX Syr. pro לָאָה legebant לָאָה ille, iuxta lapidem illam. Ionathas utique lapidem accuratius describerat, sed s. auctor, ommissa descriptione, indeterminate formula utitur. — *Bursam pro לָאָה lapis* legebat LXX אָרָא acerbus, sicut dicitur v. 20 subterquum פָּרָא, cum אָרָא sibi mass., cf. 4 Reg. 15, 25.

v. 20 « *Et ego tres sagittas mittam iuxta eum, et faciam quasi exerceas me ad signum* ». Obiciunt, pauciores tribus postea Ionatham misisse sagittas; v. 36 dicit saltem recensentur sagittae, tertia facta esse non negatur, sed id solum, quod ibi necessario narrandum erat, exprimitur. v. 21 « *Mittam quoque et puerum, dicens ei: Vade, et asser mihi sagittas* ». v. 22 « *Si dixerit puero: Ecce sagittae intra te sunt, tolle eas; tu veni ad me, quia pax tibi est, et nihil est mali, vivit Dominus. Si autem sic locutus fuerit puero: Ecce sagittae ultra te sunt; vada in pace, quia dimisit te Dominus* »; ipse te iubet recedere. Cum LXX lego: *Ecce sagitta intra te est*, i. e. ex hac parte tui, proprior mihi, nam suffluxum est sing.; ex חָצֵי חֶסֶד facile oriri potuit חָצֵי חֶסֶד.

v. 23 « *De verbo autem, quod locuti sumus ego et tu, sit Dominus inter me et te usque in sempiternum* », tanquam vindex, non secreti servandi (Arabs), sed promissionis implendae (Mato.). Cf. Gen. 31, 48 sqq. v. 24 « *Abconditus est ergo David in agro, et venerunt calendae, et sedit rex ad comedendum panem* ». v. 25 « *Cumque sedit rex super cathedram suam, secundum consuetudinem, quae erat iuxta parietem, surrexit Ionathas, et sedit Abner ex latere Saul, vacuumque apparuit locus David* ». Lege: Et Ionathas sedit ex adverso. Ionatham ex adverso regis consedissee, evidens sit etiam inde, quod Saul illico questionem v. 27 ad Ionatham dirigit, et quod v. 33 lanceam in eum iacere nititur, Abner, princeps militiae, utique dexteræ regis assidebat, sinistra Davidi reservata.

LXX אָרָא surrexit legebant אָרָא, quod de omni genere motionis ex adverso seu coram aliquo usurpatur: cf. Ps. 16 (17), 13; 88 (89), 15. Ipsi perperam vertunt אָרָא, vertendum *edit ex adverso*. אָרָא primum deligatum est in אָרָא, hoc scriptioe defective evasit אָרָא. Recto notat *Wells*, id narratione exprimi, omnia consueta ratione praerata esse, quo facilis adverteretur illud unum, quod innotum erat, absentia David; ergo exprimitur, Ionatham consueto loco *consedissee*.

v. 26 « *Et non est locutus Saul quidquam in die illa; cogitabat enim, quod forte evenisset ei, ut non esset mundus, nec purificatus* ». Lev. 7, 20: « *Anima polluta, quae ederet de carnibus hostiae pacificorum,*

quae oblata est Domino, peribit de populis suis ». *Smet.*: « *Cum maculae, quae a sacra mensa removenit, plurimae sint, ab illarum aliqua putabat Saul Davidem esse pollutum* ». v. 27 « *Cumque illuxisset dies secunda post calendae* », i. e. dies secunda calendarum, cf. dicenda ad v. 35, « *rursum apparuit vacuum locus David. Dixitque Saul ad Ionatham, filium suum: Cur non venit filius Isai nec heri nec hodie ad vescendam?* » v. 28 « *Responditque Ionathas Saul: Rogavit me obviare, ut iret in Bethlehem, et ait* »; v. 29 « *Dimitte me, quoniam sacrificium solenne est in civitate, unus de fratribus meis accesserit me* », Hebr. ipse frater meus, sc. natu maximus. « *Nunc ergo, si inveni gratiam in oculis tuis, vadam cito, et videbo fratres meos. Ob hanc causam non venit ad mensam regis* ». v. 30 « *Iratus autem Saul adversum Ionatham, dixit ei: Fili mulieris virum ultra rapientis, nunquid ignoro, quia diligis* » — Hebr. praefers, sc. mihi; LXX coniunctus es, legens אָרָא pro אָרָא — « *filium Isai in confusionem tuam, et in confusionem ignominiosam matris tuae* » Ratio, cur Saul propriae uxori convicietur, neque ex textu neque aliunde ulla apparet. Quod *Vulg.* LXX verba ad Ionathae matrem retulerint, non inde factum est, quod pro אָרָא legerint אָרָא (*Wells*), sed quod genus fem. pro abstracto poni non animadvertierint. Verbe: filii perversitatis pertinaciae, i. e. pertinaciae in perversitatem degenerantis; *Duguet* « *fili perversae et pervicax* ». Quam expositionem novit *Malb.* et *Caba.*: « *Cave tamen* », inquit, « *hoc accipias a Saule dictam de matre Ionathae* ». Ultima verba verbotenus sonant: *et in confusionem utilitatis matris tuae*, quae est utique supremum genus confusionis. Tibi aliquando amor David erit confusioni, et etiam matri tuae, ex cuius utero prodiisti. Etiam haec verba non matri probrum inferunt, sed filio. v. 31 « *Omnibus enim diebus, quibus filius Isai vixerit super terram, non stabilieris tu neque regnum tuum. Itaque iam nunc mitte, et adduc eum ad me, quia filius mortis est* », quia ipsi moriendum est. Adverte, quam deliberate Saul nece Davidis divinum decretum de conferendo illi regno subvertere sudeat. v. 32 « *Respondens autem Ionathas Sauli, patri suo, ait: Quare morietur? quid fecit?* » v. 33 « *Et arripit Saul lanceam, ut percuteret eum* », ipsum primogenitum intercepturus, ut thronum suae domui conservaret. « *Et intellexit Ionathas, quod definitum esset a patre suo, ut interficeret David* ». v. 34 « *Surrexit ergo Ionathas a mensa in ira furoris, et non concessit in die calendarum secunda panem. Contristatus est enim super David, eo quod confudisset eum pater suus* », opprobrio enim affecisset. Aegrius fert Ionatham iniuriam Davidi, quam sibi illatam (*Clair*). v. 33 « *Cumque illuxisset mane, venit Ionathas in agrum iuxta placitum David* », — quod placitum *Chald.* intelligit de tempore; melius *Vulg.* LXX indeterminate — « *et puer parvulus*

cum eo »; qui non ita facile, quid ageretur, suspicaretur. Hoc *mane* fuit alterius post calendae diei, nam ipsae calendae v. 24 et dies secunda calendarum v. 27, seu prima post calendae, iam affluerant; vespere secundae diei secundo Saul accubuerat, ergo nunc iam mane tertiae diei agebatur. Quomodo id quadrat cum v. 18 sq., ubi de solis duabus diebus sermo est? Eo loco affirmatur, non prima post calendae die Ionatham Davidi nuntium esse allaturum, sed ea die et ipsis calendis Davidis absentiam fore conspicuam; monetur iis elapsis diebus David v. 19 ad locum conditum venire. v. 36 « *Et ait ad puerum suum: Vade, et affer mihi sagittas, quas ego iecio. Cumque puer cucurrisset, iecit aliam sagittam trans puerum* ».

Recte aliam supplevit *Vulg.*, duas enim saltem misit Ionathas sagittas. Dum primum iaciebat, adstabat puer locumque notabat; dum curreret ad locum, alteram misit Ionathas, de qua vero dici poterat: *Est sagitta longius istinc (Hebr.)*. Exiit autem cum puero Ionathas, ne solus exiens suspicionem attraheret: secus potuisset recta solus Davidem adire.

v. 37 « *Venit itaque puer ad locum iaculi, quod miserat Ionathas; et clamavit Ionathas post tergum pueri et ait: Ecce, ibi est sagitta porro ultra te* », longius istinc. v. 38 « *Clamavitque iterum Ionathas post tergum pueri, dicens: Festina velociter, ne steteris* »; ne puer prope latentem David advertere posset; vel quod impatientia consumeretur Ionathas conveniendi Davidis. « *Collegit autem puer Ionathae sagittas, et attulit ad dominum suum* ». Pluralem sagittas habent *Keri* et versiones omnes. v. 39 « *Et quid ageretur, penitus ignorabat; tantummodo enim Ionathas et David rem iuraverant* ». v. 40 « *Dedit ergo Ionathas arma sua puero, et dixit ei: Vade, et deser in civitatem* ». v. 41 « *Cumque abiisset puer, surrexit David de loco, qui vergebat ad austrum, et cadens prorsus in terram, adoravit tertio* », vel potius ter; « *et osculantes se alterutrum, flevorunt pariter, David autem amplius* ».

Abstr. surrexit de iacto austrum וַיִּשְׁרָץ , quod fortasse ortum duxit ex וַיִּשְׁרָץ accretis *LXX.* *Chald. Syr.*, ubi v. 19, de iacta lapidem. — *Atem*: *Vulg.* *Syr.* legebant וַיִּשְׁרָץ , sed *Hebr. Chald. LXX* וַיִּשְׁרָץ donec וַיִּשְׁרָץ magnum seu nullam fecit; ibi etiam *Chald. Syr.* וַיִּשְׁרָץ . Sed quid malum fecit? *Vulg.*: *Retum, flevit abundantius. Cur non tempus? donec Davidi sero flevit.* — *LXX* וַיִּשְׁרָץ וַיִּשְׁרָץ , unde ortum sit nascimus.

V. 42 « *Dixit ergo Ionathas ad David: Vade in pace* », cf. v. 22. Haec verba, quae sunt colloquii ultima, confirmant explicationem modo datam, donec. « *Quaecumque iuravimus ambo in nomine Domini, dicentes: Dominus sit inter me et te, et inter semen meum et semen tuum, usque in sempiternum* » — supple: rata sint, vel « eorum me-

metto » (*Sa*). Ellipsis Hebraeis familiaris, unde non oportet cum *Wolff.* expungere dicentes: « quoad ea, quae iuravimus, Dominus sit inter me et te ». v. 43 « *Et surrexit David, et abiit; sed et Ionathas ingressus est civitatem* ».

PARS II. DAVID FUGITIVUS IN TERRA IUDA. 1 REG. 21-26.

Haec pars tria membra complectitur. Primum (21, 1-22, 23) ostendit, quomodo David, per diversa loca vagatus, tandem monitu prophetae Gad Iudaeam repetit; colligitur circa illum manus fortium, accedit pontifex. Alterum (23, 1-13) in liberatione Ceilae exhibet Davidem vel exilium salutis Iudaeorum sollicitum. Tertium (23, 14-26, 25) miram ostendit Dei circa Davidem providentiam.

1) David huc illuc incertus vagans 1 Reg. 24, 1-22, 23.

Abstr. — David fugitivus Noben venit et ab Achimelech pontifice, quaesito praetextu, panes accipit et gladium. Inde confugit in Geth; sed, eam civitatem minus tutam sibi reputans, in spelunca Odollam primos sibi socios adiungit. E Moabotide in Iudaeam a propheta redire iussus, in saltu Haret delitescit; pontifex vero ob praestitam Davidi opem cum octoginta quatuor sacerdotibus iussu Saulis trucidatur; cuius filius Abiathar a Davide benigne excipitur.

Cap. XXI v. 1 « *Venit autem David in Nobe ad Achimelech sacerdotem, et obstupuit Achimelech, eo quod venisset David, et dixit ei: Quare tu solus, et nullus est tecum?* » Ex 22, 11. 19; Is. 40, 31 (32) nomen civitatis est *Nob*, dempto π locali; erat ea tribus Benjamin, prope Anathoth (2 Esdr. 11, 32), et quidem meridiem versus, hanc procul Ierusalem; inter civitates sacerdotales pridem Ios. 21 non recensebatur. De Achimelech dicimus ad 22, 9. — *Obstupuit*: וַיִּשְׁתַּבַּח usurpatur de affectu modo vehementiore 28, 3; Iob 37, 1, modo paciore versus, hanc procul Ierusalem; inter civitates sacerdotales pridem Ios. 21 non recensebatur. De Achimelech dicimus ad 22, 9. — *Obstupuit*, quod David solus adventaret: tantus quippe erat vir, ut iam non sine comitatu in publicum prodire consueverit. Noverat praeterea fortasse pontifex regis in Davidem invidiam, ideoque hunc profugum esse suspicabatur; tum vero aderat timoris ratio, cum neque Davidem praesentem, neque regem absentem offendere luberet. v. 2 « *Et ait David ad Achimelech sacerdotem: Rex praecipit mihi sermonem* », i. e. rem aliquam, « *et dixit: Nemo sciat rem, propter quam missus es a me, et cuiusmodi praecepta tibi dederim; nam et pueris* » — pueris autem — « *condixi in illum et illum locum* ». *Lege keri וַיִּשְׁרָץ* pro *kethib וַיִּשְׁרָץ*.

cum eo »; qui non ita facile, quid ageretur, suspicaretur. Hoc *manu* fuit alterius post calendas dici, nam ipsae calendae v. 24 et dies secunda calendarum v. 27, seu prima post calendas, iam affluerant; vespere secundae diei secundo Saul accubuerat, ergo nunc iam mane tertiae diei agebatur. Quomodo id quadrat cum v. 18 sq., ubi de solis duabus diebus sermo est? Eo loco affirmatur, non prima post calendas die Ionatham Davidi nuntium esse allaturum, sed ea die et ipsis calendis Davidis absentiam fore conspicuam; monetur iis elapsis diebus David v. 19 ad locum conditum venire. v. 36 « *Et ait ad puerum suum: Vade, et affer mihi sagittas, quas ego iecit. Cumque puer cucurrisset, iecit aliam sagittam trans puerum* ».

Recte aliam supplevit *Vulg.*, duas enim saltem misit Ionathas sagittas. Dum primum iaciebat, adstabat puer locumque notabat; dum curreret ad locum, alteram misit Ionathas, de qua vero dici poterat: *Est sagitta longius istinc (Hebr.)*. Exiit autem cum puero Ionathas, ne solus exiens suspicionem attraheret: secus potuisset recta solus Davidem adire.

v. 37 « *Venit itaque puer ad locum iaculi, quod miserat Ionathas; et clamavit Ionathas post tergum pueri et ait: Ecce, ibi est sagitta porro ultra te* », longius istinc. v. 38 « *Clamavitque iterum Ionathas post tergum pueri, dicens: Festina velociter, ne steteris* »; ne puer prope latentem David advertere posset; vel quod impatientia consumeretur Ionathas conveniendi Davidis. « *Collegit autem puer Ionathae sagittas, et attulit ad dominum suum* ». Pluralem sagittas habent *Keri* et versiones omnes. v. 39 « *Et quid ageretur, penitus ignorabat; tantummodo enim Ionathas et David rem iuraverant* ». v. 40 « *Dedit ergo Ionathas arma sua puero, et dixit ei: Vade, et deser in civitatem* ». v. 41 « *Cumque abiisset puer, surrexit David de loco, qui vergebat ad austrum, et cadens prorsus in terram, adoravit tertio* », vel potius ter; « *et osculantes se alterutrum, flevorunt pariter. David autem amplius* ».

Abstr. surrexit de iacto austrum וַיִּשְׁרָץ , quod fortasse ortum duxit ex וַיִּשְׁרָץ *accrētis* LXX. *Chald. Syr.*, ubi v. 19, de iacta lapidem. — *Atem*: *Vulg.* *Syr.* legebant וַיִּשְׁרָץ , sed *Hebr. Chald.* LXX וַיִּשְׁרָץ donec וַיִּשְׁרָץ magnum seu nullam fecit; ibi etiam *Chald. Syr.* וַיִּשְׁרָץ . Sed quid malum fecit? *Vulg.*: *Retum, flevit abundantius. Cur non tempus? donec Davidi sero flevit.* — LXX וַיִּשְׁרָץ וַיִּשְׁרָץ , unde ortum sit nascimus.

V. 42 « *Dixit ergo Ionathas ad David: Vade in pace* », cf. v. 22. Haec verba, quae sunt colloquii ultima, confirmant explicationem modo datam, donec. « *Quaecumque iuravimus ambo in nomine Domini, dicentes: Dominus sit inter me et te, et inter semen meum et semen tuum, usque in sempiternum* » — supple: rata sint, vel « eorum me-

metto » (*Sa*). Ellipsis Hebraeis familiaris, unde non oportet cum *Wolff.* expungere dicentes: « quoad ea, quae iuravimus, Dominus sit inter me et te ». v. 43 « *Et surrexit David, et abiit; sed et Ionathas ingressus est civitatem* ».

PARS II. DAVID FUGITIVUS IN TERRA IUDA. 1 REG. 21-26.

Haec pars tria membra complectitur. Primum (21, 1-22, 23) ostendit, quomodo David, per diversa loca vagatus, tandem monitu prophetae Gad Iudaeam repetit; colligitur circa illum manus fortium, accedit pontifex. Alterum (23, 1-13) in liberatione Ceilae exhibet Davidem vel exilium salutis Iudaeorum sollicitum. Tertium (23, 14-26, 25) miram ostendit Dei circa Davidem providentiam.

1) David huc illuc incertus vagans 1 Reg. 24, 1-22, 23.

Abstr. — David fugitivus Nobem venit et ab Achimelech pontifice, quaesito praetextu, panes accipit et gladium. Inde confugit in Geth; sed, eam civitatem minus tutam sibi reputans, in spelunca Odollam primos sibi socios adiungit. E Moabitate in Iudaeam a propheta redire iussus, in saltu Haret delitescit; pontifex vero ob praestitam Davidi opem cum octoginta quatuor sacerdotibus iussu Saulis trucidatur; cuius filius Abiathar a Davide benigne excipitur.

Cap. XXI v. 1 « *Venit autem David in Nobe ad Achimelech sacerdotem, et obstupuit Achimelech, eo quod venisset David, et dixit ei: Quare tu solus, et nullus est tecum?* » Ex 22, 11. 19; Is. 40, 31 (32) nomen civitatis est *Nob*, dempto π locali; erat ea tribus Benjamin, prope Anathoth (2 Esdr. 11, 32), et quidem meridiem versus, hanc procul Ierusalem; inter civitates sacerdotales pridem Ios. 21 non recensebatur. De Achimelech dicimus ad 22, 9. — *Obstupuit*: וַיִּשְׁתַּבַּח usurpatur de affectu modo vehementiore 28, 3; Iob 37, 1, modo quippe erat vir, ut iam non sine comitatu in publicum prodire consueverit. Noverat praeterea fortasse pontifex regis in Davidem invidiam, ideoque hunc profugum esse suspicabatur; tum vero aderat timoris ratio, cum neque Davidem praesentem, neque regem absentem offendere luberet. v. 2 « *Et ait David ad Achimelech sacerdotem: Rex praecepit mihi sermonem* », i. e. rem aliquam, « *et dixit: Nemo sciat rem, propter quam missus es a me, et cuiusmodi praecepta tibi dederim; nam et pueris* » — pueris autem — « *condixi in illum et illum locum* ». *Lege keri וַיִּשְׁרָץ* pro *kethib וַיִּשְׁרָץ*.

Primum praecipuum omnem interrogationem de itineris obiecto, dein affirmat se non esse solum. Retinentia utitur mentali, nam certe eius modi secreta mandata rex multoties antea Davidi dederat, non tamen tunc. Etiam Davidem condixisse pueris, iam ante supremum 20, 33 cum Ionatha congressum, veri nequaquam absimile est. v. 3. *Nunc ergo, si quid habes ad manum, vel quinque panes, da mihi, aut quicquid inveneris*. Da mihi, quod ad manum habes, ad minimum (ita intelligendum vel) quinque panes. De Wellh.: «Nunc ergo, quid habes ad manum etc.». Sed recte advertit *Then.*, in hac constructione, ex genio linguae hebr., desiderari complementum aliquod, e. g.: Quid habes ad manum ad manducandum? v. 4. «*Et respondens sacerdos ad David, ait illi: Non habeo laicos panes ad manum, sed tantum panem sanctum: si mundi sunt pueri, maxime a mulieribus?*». Panes sunt propositionis, de quibus Lev. 24, 9 dicitur: «*Eruntque Aaron et filiorum eius, ut comedant eos in loco sancto*». Pontifex se declarat paratum ad panes sanctos Davidi tradendos, eo quod lex misericordiae antecedit legem ritalem (cf. Matth. 12, 3-7; Marc. 2, 23-27).

Cur vero insisit conditioni, ut sint mundi ab uxoribus, quae et ipsa ad legem ritalem pertinet? Quia ea conditione vel ipsi sacerdotes ligabantur Lev. 22, 3: «*Omnis homo, qui accesserit de stirpe vestra ad ea, quae consecrata sunt, et quae obtulerunt filii Israel Domino, in quo est immunditia, peribit coram Domino*». Coitum autem immundos facere, constat ex Lev. 15, 16. Iam, licet necessitas, in qua David tunc versabatur, pontifici sufficiens videretur ratio dispensandi in lege Lev. 24, 9, non idcirco profanus negligenda erat conditio vel ipsos sacerdotes obligans. Est: «*non, quia et immundi comedere potuissent, si omnino extrema fuisset necessitas; sed, ut significaret, quod homo in necessitate constitutus, quia legem aliquam plene observare non potest, tamen non debeat propterea legem illam omnino negligere*». Ceterum vel hic indulgentia utitur pontifex; non enim omne immunditiae genus praefendit, sed addita voce *tantum, saltem, maxime*, soli immunditiae ex coitu contractae insisit.

v. 5. «*Et respondit David sacerdoti, et dixit ei: Equidem, si de mulieribus agitur, continemus nos ab heri et nudius tertius, quando egrediebamur*». Verbotenus: Profecto conclusa fuerat nobis uxor heri et nudius tertius, in egressu meo, i. e. quando egrediebar. «*Et fuerunt vasa puerorum sancta*». Vasa plerique intelligunt corpora. Intelligitur sane illud, quod coitu omnino maxime redditur immundum; ergo non vestes (Kimchi). «*Porro via haec polluta est, sed et ipsa hodie sanctificabitur in vasis*». *הי* pollutionem, profanum est, sed et ipsa hodie sanctificabitur in vasis. *הי* pollutionem, profanum est, sed et ipsa hodie sanctificabitur in vasis. Recte Gord.: «*via profana, quia David tendebat ad Philisthaeos fugiens Saulem*». *הי* intelligi potest impersonaliter, erit

sanctificatio; ergo non est corrigendum cum *Ev.*, Wellh. *שפי*: «*sanctificabuntur*». Recte autem notat Wellh., sibi opponi *in egressu meo et hodie*. Ergo sensus hic est: Profecto abstineramus ab uxoribus antehac, in egressu nostro, ideoque tum eramus mundi; inde ab egressu nostro versamur in itinere extraneo, quia a domibus et uxoribus longissime separamur; si ergo mundi eramus nudius tertius ab uxoribus, quanto magis hodie, cum procul uxoribus hoc triduo versati simus.

Aliae expositiones commemorat *Then.*, merito indicans, eas introducere Davidem aliquid dicentem, quod non sit ad rem et sensu careat. Quod idem iudicium de *Then.* expositione ferendum est, qui cum interpretatur modum agendi, et *ratio* seu instrumentum ipsum pontificem, ut verba expriment saltem quamdam adulationem: Et si hic modus agendi, sc. ut laici comedant panes sacros, profanus est seu legi contrarius, ad hodie sanctificatur per instrumentum, tua sc. intercedente auctoritate!

v. 6. *Dedit ergo ei sacerdos sanctificatum panem; neque enim erat ibi panis, nisi tantum panes propositionis, qui sublati fuerant a facie Domini, ut ponerentur panes calidi*. Addunt reliqui: *in die, quo removebantur*. Hebr. totam sententiam habet numero singulari, nam *כ* finale in *הוכיח* (qui sublati fuerant) ex sequenti voce agglutinatum est ideoque delendum; id inde colligit Wellh., quod et praecedens *ל* et subsequens *הריק* numero singulari legantur. v. 7. *Erat autem ibi vir quidam de servis Saul in die illa intus in tabernaculo Danini, et nomen eius Doeg Idumaeus, potentissimus pastorum Saul*. Pro intus in tabernaculo Domini reliqui habent *detentus coram Domino*: «*libens an intus, incertum*» (Ephraem apud Vere.). *Arabs* suggerit, fuisse ibi voti exsolvendi, Ephraem peccati expiandi causa. Expressio *coram Domino* certe indicat ibi fuisse sanctuarium aliquod cultus Mosaii. Sed quale? Arcam, ante eventum 2 Reg. 6, 3, ex Cariathiarim alio fuisse translata, ostendi nequit, nam 1 Reg. 14, 18 textus est incertus. E contra tabernaculum, quod ante fuerat in Silo, saltem semel locum mutasse, ex 2 Par. 1, 3 efficitur; probabile igitur videtur, illud etiam prius e. Si fuisse destructa in Nohem, pontificis sedem, esse translatum. Recte igitur *Vulg.* intus in tabernaculo. — Viri mentio h. l. inseritur, quia, quae h. l. narrantur, 22, 40 Sauli retulit, panis sc. et gladii traditionem; dicta 21, 1-3 fortasse non audivit. Una litera mutata, LXX illum ex Idumaeo fecere Aramaeum seu Syrum. Dicitur *princeps pastorum Saul*, cuius expressionis synonyma est altera 22, 9 *praepositus servorum Saul*. Creverunt opes Saul, ex praesal maxime bellica, ut qui pridem ipse asinas paucas quaesitum ivisset, nunc pastorum catervam praesto haberet. v. 8. *Dixit autem David ad Achimelech: Si habes hic ad manum hastam aut gladium? quia gladium meum et arma mea non tuli mecum; sermo enim regis urgebat*.

v. 9 « *Ed dixit sacerdos : Ecce hic gladius Goliath Philisthaei, quem percussisti in Valle Terabinthi, est involutus pallio post ephod : si istum vis tollere, tolle, neque enim hic est alius absque eo ;* » unicus est, quem habemus. « *Et ait David : Non est huic alter similis, da mihi eum* ». Haec rursus suadent, tabernaculum fuisse in Nobe. Agitur enim de loco, ubi fixam et notam aliquam haberet ephod pontificis stationem. Insuper 17, 54 narratur David reposuisse arma Goliath in tabernaculo.

v. 10 « *Surcecit itaque David, et fugit in die illa a facie Saul, et venit ad Achis, regem Geth* ». Is Ps. 34 (33) vocatur Achimelech, Vulg. Achimelech. Inde a caede Goliath plures probabiliter anni effluerant ; in die illa expressio est omnino indeterminata, neque supponere cogitur, Davidem Goliae gladium manu gestantem urbem Geth esse ingressum. Ceterum advertit, eum fuisse virum Davidem, qui Philisthaeis contra Saulem summe utilis esse posset ; cf. Goriolani inter Volscos adventum. v. 11 « *Dixeruntque servi Achis ad eum, cum vidissent David : Numquid non iste est David, rex terrae ?* ». Terra probabiliter intelligitur Iudaea. Hinc Male. putat, famam unctionis David iam latius percrebruisse. Melius Menoch. exponit per modum hyperbolae ; « David ille inclytus, et quasi alter rex Hebraeorum ». Sed Lap. intelligit Philisthaeam, ut Philisthaei Davidem ironice regem appellarint Philisthaeae, quod 17, 9 statutum fuisset, Philisthaeis Goliath devicto serviendum esse Hebraeis. « *Nomine laue cantabant per choros, dicentes : Percussit Saul mille, et David decem milia ?* » cf. 18, 7. Verba haec non admirationis esse, sed invidiae, ipse indicavit David, continuo simulans amentiam. Eandem invidiam habes 29, 3. v. 12 « *Posuit autem David sermones istos in corde suo* », — gallice : « il les prit à cœur » — « et extimuit valde a facie Achis, regis Geth », v. 13 « *Et immutavit os suum coram eis* ». Hebr. in oculis eorum, i. e. simulate tantum, « et collabebatur inter manus eorum, et impingebat in ostia portae, defluantque salivae eius in barbam ». »

Eam suffixim anticipatam וישני sit inusitatum, imo secundum Wellh. « monstrum grammaticale », probabiliter legendum וישן, et immutavit. — Collabebatur : vox Lev. 25, 16; 31, 7 de ebrais quoque usurpatur. — Impingebat : recte Vulg. LXX יתקו א יתקו. Hebr. Quidam ויתקו (7) scripserunt ; erroneo certe Syr. וישן et collabebatur, nam non agitur de finibus, sed de valvis portae domus regum. Chait : « Videtur David audivisse verba v. 11, ubi primum medius inter aulicos prodivit, et illico statuisse amentiam simulare ; secus facillias patrisse simulatio ». Sacrum quid apud antiquos amentia reputabatur.

v. 14 « *Et ait Achis ad servos suos : Vidistis, hominem insanum ?* esse : « *quare adduxistis eum ad me ?* » v. 15 « *An desunt nobis furiosi,*

quod introduxistis istum, ut fureret ne praesente ? hincne ingredietur domum meam ? » Hanc Davidis inter Gethaeos commorationem respiciunt Ps. 33 et 55.

Cap. XXII v. 1 « *Abiit ergo David inde, et fugit in speluncam Odollan. Quod cum audissent fratres eius et omnis domus patris eius, descenderunt ad eum illuc* ». Ipsi norant eius unctionem. Quamvis fuerit civitas Odollan in planitie Iuda, haud procul a Thammias, Jerimoth, Socho, Azeca et Maresa (cf. Gen. 38, 1, 12; Jos. 13, 35; 2 Esdr. 11, 30; Mich. 1, 15), tamen quae de nostra spelunca 2 Reg. 23, 13 sqq.; 1 Par. 11, 15 sqq. traduntur, omnino suadent, eam haud procul a Bethlehem abfuisse, ideoque ab altera illa civitate distingui : erat is sc. locus, inter quem et Bethlehem non erat cisterna, ad quem potus aquae de Bethlehem commode transferri posset, a quo etiam (cf. v. 3) facilis ad Moabitae pateret accessus. Porro, quae hic spelunca, v. 4 sq. vocatur praesidium seu arx; utrumque nomen recurrit 2 Reg. 23, 13 sq.; 1 Par. 11, 15 sq.; neque tamen hinc cum Wellh. inferas, ויהל mendum esse pro ויהל, quod non nisi arcem montanam significet ; quandoque enim etiam speluncae pro arcibus sum, et quidem in montanis. — Ps. 141 est « intellectus David, cum esset in spelunca », Ps. 56 in eam occasionem scriptus est, « eum fugeret a facie Saul in spelunca ». Verius referuntur ad eventum 24, 1, tum enim vere fugiebat David a facie Saul; nunc e contra sponte de Geth redit in Iudaeam. — Cur cum cognati conveniunt? « Metu Saulis, ne in eos saeviret, quia in Davidem non poterat » (Malv.).

v. 2 « *Et convenerunt ad eum omnes, qui erant in angustia constituti, et oppressi aere alieno, et amaro animo* », — italice « i malcontentis » — « et factus est eorum princeps, fueruntque eum eo quasi quadringenti viri ». Simile quid Iud. 11, 3 narratur de Iephte. Hic veros nos docet, non solum David regnante Saul male habuisse, sed alios cuiusque ordinis plures, sive quod rex ipis quoque esset incensus, sive quod ab aliorum iniuriis non satis illos defenderet. Ideo sane David in spelunca Odollan venerat, ut et cognatos sibi iungeret, et alios rebus publicis alienatos.

Porro non infimae notae viros ad Davidem convenisse, docemur 1 Par. 12, 16 sqq., qui locus huc spectare videtur. « Venerunt autem et de Benjamin et de Iuda ad praesidium, in quo morabatur David. Egressusque est David obviam eis, et ait : Si pacifice venistis ad me, ut auxilium mihi, cor meum iungatur vobis; si autem insidiamini mihi pro adversariis meis, cum ego iniquitatem in manibus non habeam, videat Deus patrum nostrorum, et iudicet. Spiritus vero induit Amasai, principem inter triginta, et ait : Tui sumus, o David, et tecum, fili Isai.

Pax, pax tibi, et pax adiutoribus tuis; te enim adiuvat Deus tuus. Suscepit ergo eos David, et constituit principes turmae. Ex eodem textu videtur effici, cohortem Salisim (« triginta ») iam a Saul esse conseriptam, cf. 14, 52. Nam Amasai, a Saule profugus ad David, absolute appellatur « princeps inter triginta », quasi eo titulo iam ante insignitus fuerit; David autem non praeficitur « triginta », sed « turmae », quod ille Salisim cohortem apud se nondum haberet.

v. 3 « *Et profectus est David inde in Maspha, quae est Moab, et dixit ad regem Moab: Memento, oro, pater meus et mater mea vobiscum, donec sciam, quid faciat mihi Deus.* ». Sciebat David, se tandem potiturum esse regno; nesciebat, qua proxime fortuna esset usurus. — Masphae nomen significat arcem montanam, situm definire non valemus, rex Moab utique tum ibidem versabatur. Maspha certe non est illud praesidium, ubi v. 4 dicitur David aliquandiu esse commoratus, quod voluit Syr.; sensus enim obvius est, parentes David mansisse in Maspha, saltem primum, Davidem vero in loco ab eorum sede diverso; item sensus v. 3 est, Davidem apud Moabitas non esse moratum, sed divinae se providentiae commisisse. Praesidium illud est spelunca Odollam, quae alias etiam praesidii nomine venit. Obiiciunt ex v. 3 praesidium illud in ditioe tribus Iuda non fuisse, cuius certe fuerit spelunca Odollam, quae proxime aberat a Bethlehem: iubet quippe propheta Davidem, ex praesidio proficisci « in terram Iuda ». Distinguenda est quaestio iuris et facti. Etiam 23, 3 opponitur Iudaeae Ceila, cuius tamen Ceila iure ad tribum Iuda pertineat: sed ea de facto tum a Philisthaeis oppugnabatur. Cum identidem prope Bethlehem contra Philisthaeos sit dimicatum, non est absolum, quaedam ibidem loca in potestate tum fuisse Philisthaeorum. — Regem Moab appellat David, ex Ruth Moabitide ortus. Cur non ipse inter Moabitas substituit? Fuerant hi 14, 47 a Saule devicti, neque par erat, altero illos bello Davidis causa implicari.

v. 4 « *Et reliquit eos ante faciem regis Moab, manseruntque apud eam cunctis diebus, quibus David fuit in praesidio.* ». v. 5 « *Dixitque Gad propheta ad David: Noli manere in praesidio; proficiscere, et vade in terram Iuda. Et profectus est David, et venit in saltum Harec.* ». Quandiu manserit David in Odollam nescimus. Gad 1 Par. 24, 9 vocatur « videns David »; iterato refertur Davidem consiliis adivisse, in numeratione populi 2 Reg. 24, 11 et 1 Par. 24, 9, in distribuendis officiis levitarum 2 Par. 29, 25. Harec ignotum. v. 6 « *Et audivit Saul, quod apparuisset David et viri, qui erant cum eo. Saul autem cum maneret in Gabaa, et esset in nemore, quod est in Ramu, hastam manu enens,* », « tamquam sceptrum » (Malc.), « cunctique servitius circumstarent eum », v. 7 « *ut ad servos suos, qui assistebant ei: Audite nunc, filii Iemini, nunquid obtinuis vobis dabit filius Isai agros et vi-*

ucas, et universos vos faciet tribunos et centuriones » (cf. 8, 12, 14), v. 8 « *quoniam conturastis omnes adversum me, et non est, qui mihi remittet, maxime cum et filius meus foedus inierit cum filio Isai?* ». Solemne concilium a rege habebatur (Köhl in Gabaa, sub terebintho in colle (Hebr.); terebinthi vel quercus significatio videtur evinci comparatione 31, 13 et 1 Par. 10, 12, certe est arbor aliqua. Saul iam pro certo habet, Davidem regno destinari, et ubique coniturationem suspicatur. Opes et honores, prae ceteris, hominibus suae tribus contulerat. Nunquid, Hebr. xane; sensus idem. Ironice praetendit Saul, a Davide regnum adepto Beniaminitas aeque fore honorandos, atque a se ipso; idque ironice probat ex ipsa Beniaminitarum agendi ratione, qui contra Saulem contribulem cum Davide coniuraverint. Coniuratio eo manifestatur, quod omnes, quae a Davide agantur, celent. Et tamen tanto maior erat fidelibus servis ratio regis monendi, quod ab ipso filio desereretur. Chald. Syr.: non est, qui mihi remittet de foedere etc.; cui versio favet, quod v. 13, in constructione analogae, omnino ita sit intelligendum. « Non est, qui vicem meam doceat ex vobis, nec qui annuntiet mihi », et tamen esset specialissima ratio, « eo quod suscitaverit filius meus servum meum adversum me, insidiantem mihi usque hodie ». Hebr. sicut hodie fit atque patet. Chald. qui annuntiet mihi, quod suscitaverit etc., et hinc constructioni rursus favet v. 13.

Saulis suspicio veritatem multum excedit. Ex eo, quod Davidis latebras ignoraverat, infert, eas sibi a suis studiose celari; ex Ionathae erga Davidem amicitia construit eorundem contra se coniturationem, filiumque sibi insidiari affirmat. v. 9 « *Respondens autem Doeg Idumaeus, qui assistebat, et erat primus inter servos Saul: Vidi, inquit, filium Isai in Nobe apud Achimelech, filium Achitob, sacerdotem.* ». In hanc occasionem concinnavit David Ps. 31.

Hebr. assistebat super servos Saul, i. e. constabat inter servos Saul; expressionis sensum collige ex Gen. 45, 1 « nullis eorum adstantibus ». Doeg pastor non erat adscriptus aulae regiae, sed forte aderat. Cur non, secundum 19, 20, cum constitutum super servos Saul sen primum inter illos affirmemus, ratio est, quia certe Alner et Ionathas illo erant superiores; nec facile Saul, qui Beniaminitas reliquis praeferre consueverit, primum locum Idumaeo tribuisset. Sensus narrationis potius hic est, recasantibus universis famulis regis, trucidatos esse sacerdotes a viro quodam inferioris conditionis, Doeg. Cf. Wellh. — II. 1. nobis inquirendum est de Achimelech, filio Achitob; quem non pauci eundem esse voluerunt cum Achia, filio Achitob, fratris Iehabod, filii Phinees 13, 3. Quae opinio tota nititur altera opinione, Saulem solos duos annos regnasse, quam ad 13, 1 admitti non posse ostendimus. Ea autem dimissa, nihil est, cur Achimelech negemus ab Achia esse diversum. Post eadem ac, apud Lapidem Adiutori 4, 11 Achitob, filius Phinees, suscepit pontificatum. Cui successit Achias filius, qui initio regni Saul pontificatum obtinebat. Tempore fugae Davidis ei iam successerat Achimelech frater. Ab illa clade viginti anni 7, 2 elapsi sunt

usque ad Samuelem iudicem, qui officium illud usque ad senium retinuit: pluribus iam annis regnaverat Saul: habuimus ergo spatium saltem sexaginta annorum, quod pro tribus pontificibus nequaquam brevis est.

v. 40 « Qui consuluit pro eo Dominum, et cibaria dedit ei; sed et gladium Goliath Philisthaei dedit illi ». Consuluisse Achimelech Dominum pro David, cap. 21 non explicitè narratur, sed 22, 15 implicitè concepitur. v. 41 « Misit ergo rex ad accersendum Achimelech sacerdotem, filium Achitob, et omnem domum patris eius, sacerdotum, qui erant in Nobe, qui universi venerunt ad regem ». v. 12 « Et ait Saul ad Achimelech: Audi, fili Achitob. Qui respondit: Praesto sum, domine ». v. 13 « Dixitque ad eum Saul: Quare coniurastis adversum me, tu et filius Isai, et dedisti ei panem et gladium, et consulisti pro eo Deum, ut consurgeret adversum me, insidiator usque hodie permansens? » Suspiciosus rex rarsum ex facto praebiti auxilii coniurationis animum infert. v. 14 « Respondensque Achimelech regi, ait: Et quis in omnibus servis tuis, sicut David fidelis, et gener regis, et pergens ad imperium tuum, et gloriosus in domo tua? » Haec Achimelech proxime non Davidis (Sancti), sed sui ipsius exculpandi gratia affert.

Vulg. Syr. ܩܕܕܝܫܐ derivabant a ܩܕܕܝܫܐ, se vertens, pergens, observans; cui versioni congruit ܩܕܕܝܫܐ. LXX Chald. ܩܕܝܫܐ nequaquam ܩܕܝܫܐ, ergo praepositus super auditionem tuam, et concordat 2 Reg. 25, 23; 1 Par. 11, 25, ubi eiusmodi dignitas aulica commemoratur; in quidem expressio ܩܕܝܫܐ non congruit, verum ܩܕܝܫܐ et ܩܕܝܫܐ saepissime permittantur, et LXX legit ܩܕܝܫܐ. Sed quid ista audilio sibi vult? Syr. observans mandata tua, quod tamen iam includebatur in fidelis. LXX ܩܕܝܫܐ ܩܕܝܫܐ; ܩܕܝܫܐ ܩܕܝܫܐ; sed, eos vocis sensum non perspexisse, inde patet, quod eandem 2 Reg. 23, 23. veterit ܩܕܝܫܐ, Ges. « conscientis omnia audientia i. e. secreti regni »; sed secreti idea certe est praeter olynthologiam. Then., Firsit « praepositus cohortis praetorianae »; et hic sensus optime quadrat cum locis parallelis, cum Is. 57, 17, tandem eum contextu; nam praeter regiam consanguinitatem (gener regis) et aulicam excellentiam (honoratus in domo tua), videtur necessario efferenda h. l. Davidis iudicis auctoritas.

v. 43 « Nam hodie cepti pro eo consilere Deum? » Usitata praesens res est, ut ego pro Davide consulam Deum, neque ideo carpendus sum. « Absit hoc a me », coniuratio sc., cuius accusor. « Ne suspicetur rex adversus servum suum rem huiuscemodi in universa domo patris mei »; nemo in domo patris mei me ipso alacrior a prodicione. E contra LXX Syr. adversus servum suum et universam domum patris mei. « Non enim scivit servus tuus quidquam super hoc negotio, vel modicum vel grande ». v. 46 « Dixitque rex: Morte morieris, Achimelech, tu et omnis domus patris tui ». Id erat contra legem Deut. 24, 16: « Non occidentur patres pro filiis, nec filii pro patribus, sed unusquisque pro peccato suo morietur ». v. 17 « Et ait rex emissariis, qui circumstant

eum: Convertimini, et interficite sacerdotes Domini, nam manus eorum cum David est, scientes quod fugisset, et non indicaverunt mihi ». Qui pepercit Agag, sacerdotibus non pepercit (Theodoret.). « Noluerunt autem servi regis extendere manus suas in sacerdotes Domini ». Videntur existimasse insanire regem, insuper cohibebantur reverentia sacerdotii. — Emissarii seu cursores (Hebr., cf. 9, 11) ex 2 Reg. 15, 1; 3 Reg. 1, 5; 14, 28 regem in publicum procedentem comitabantur, et ante eius curram incedebant vel currebant. Saul tamen neque curru neque equo usus esse videtur. — Hebr. Chald. addunt ܩܕܝܫܐ: Interficite eos, quamvis sacerdotes sint, nam ipsi quoque coniuraverunt.

v. 18 « Et ait rex ad Doeg: Convertere tu, et irruere in sacerdotes. Conversusque Doeg Idumaeus, irruit in sacerdotes, et trucidavit in die illa octoginta quinque viros vestitos ephod lineo ». LXX trecentos quinque, Is. trecentos octoginta quinque. Monent Vatabl., Sa, verba non affirmare, omnes sacerdotes indutos ephod ad Saulem accessisse, sed eos fuisse viros, quibus ob sacrum ministerium ephod induendi ius esset; fortasse etiam accesserant induit « ephod lineo » (cf. 2, 18), quo aliis etiam praeter pontificem indui fas erat. Sanct.: « Non sine causa scriptor sacer observavit, genere Doeg fuisse Idumaeum, ut Israelitidem gentem a tanti sceleris turpitudine liberaret. Neque enim ullus ausus esset ex Hebraeorum semine, sacerdotali sanguine sacrilegum ferrum et manus sceleratas imbueret ». v. 19 « Nobe autem, civitatem sacerdotum, percussit in ore gladii, viros et mulieres, et parvulos et lactentes, bovemque et asinum et ovem in ore gladii ». Quoad expressiones cf. 15, 3. Supposititium contra regiam auctoritatem peccatum punit Saul ea poena, quae Deut. 13, 13 sqq. pro idololatriae crimine statuitur (Keil). v. 20 « Evadens autem unus filius Achimelech, filii Achitob, cuius nomen erat Abiathar, fugit ad David ». v. 21 « et annuntiavit ei, quod occidisset Saul sacerdotes Domini ». Fortasse is in Nobe remanserat, ut sacerdotis officia persolveret (Clair); v. 22 « Et ait David ad Abiathar: Sciebam in die illa, quod, cum ibi esset Doeg Idumaeus, procul dubio annuntiaret Sauli ». Sed non potuerat suspicari, quidquam gravius inde secuturum esse sacerdotibus. « Ego sum reus omnium animarum patris tui ». Pro ܩܕܝܫܐ, quod non significat reus sum, videntur Vulg. LXX Syr. legisse ܩܕܝܫܐ. Saul pronus est ad accusandos alios, David ad accusandum se. v. 23 « Mane mecum, ne timeas » Saulem; « si quis quaesierit animam meam, quaeret et animam tuam, mecumque servaberis ». Putavit Menoch., pronomina possessiva esse transponenda: Qui quaesierit animam tuam, quaeret animam meam, a me inimicus habebitur. Pessima consolatio, inquit Welth., est pro Abiathare, praeter suos etiam Davidis inimicos iam sibi fore infensos. Sed sensus verborum hic est: Commu-

nes habebimus tam hostes, quam specialem mihi promissam Dei protectionem, indeque tu certissime mecum salvus eris.

3) Liberatur Cella 1 Reg. 23, 1-43.

ARG. — Ceilam a Philisthaeis pressam liberat David. Quem Saul ibidem obsessurus adrolat, sed David oraculi monitu se subducit.

Cap. XXIII. v. 1. « Et annuntiaverunt David, dicentes: Ecce Philisthim oppugnant Ceilam, et diripiunt areas ». « Messis tempus erat » (Mar.). Annuntiavit vel rumor popularis, vel quidam de Ceila auxilii petendi gratia adventantes. *Ceila* (Ios. 13, 44) prope Philisthaeorum fines erat, situm accuratius describere non valemus. v. 2. « Consultuit ergo David Dominum, dicens: Num vadam, et percutiam Philisthaeos istos? Et ait Dominus ad David: Vade, et percuties Philisthaeos, et Ceilam salvabis ». v. 3. « Et dixerunt viri, qui erant cum David, ad eum: Ecce nos hic in Iudaea consistentes timemus; quanto magis si ierimus in Ceilam adversum agmina Philisthinorum? »

Iudaeam intelligunt regionem tam de facto, quam de iure ad Hebraeos pertinentem, et dicta ad 22. 5. Oppositio habetur, non tam inter Iudaeam et Ceilam, quam inter hic in Iudaea et inter agmina Philisthinorum. Trahebant Philisthinorum aciem non incertam, sed scite instructam, tanto magis quod aderat periculum, ne inter illam et Sionem interciperent (Malv.). — LXX aduersum agmina non legebant, nam $\epsilon\iota\varsigma\ \tau\alpha\ \epsilon\kappa\tau\epsilon\lambda\alpha$, in epistola, corruptum est ex $\tau\epsilon\ \kappa\alpha\kappa\acute{\alpha}$ (Welh.).

v. 4. « Rursum ergo David consultuit Dominum. Qui respondens, ait ei: Surge, et vade in Ceilam: ego enim tradam Philisthaeos in manu tua ». v. 5. « Abiit ergo David et viri eius in Ceilam, et pugnavit adversum Philisthaeos, et abegit iumenta eorum, et percussit eos plaga magna; et salvavit David habitatores Ceilae ». Greges illos aut secum adduxerant, aut probabilius Hebraeis rapuerant. David, nee opinantes aggressus, facile in fugam egit. v. 6. « Porro eo tempore, quo fugiebat Abiathar, filius Achimelech, ad David in Ceilam, ephod secum habens descenderat ». Hebr. Syr. ephod descenderat in manu eius; LXX verit liberius, uti Vulg.; Chald. ephod detulit in manu sua, sed Hebr. kal habet, non hiplil. — In Ceilam omnes textus habent, ergo vox non est facile extingenda, licet perantiquus error esse possit. Aliunde animadversio de Abiathar praecise ideo h. l. subiungitur, ut intelligamus, quomodo priora duo oracula facta sint, sc. per ephod a pontifice gestatum. Planius legunt LXX: Porro quo tempore fugiebat Abiathar, filius Achimelech, ad David, et ipse cum David Ceilam descendit, habens ephod in manu sua. Neque repudianda est solutio, priora oracula

facta esse alia via, fortasse per Gad prophetiam (Malv.), et Abiatharem nonnisi Ceilae se Davidi iunxisse (Malv., Mar. ad 22, 20). Obicit Clair, שאל ביהיה nunquam de consulendo propheta usurpanti.

v. 7. « Nuntiatum est autem Sauli, quod venisset David in Ceilam; et ait Saul: Tradidit enim Deus in manus meas, conclususque est introgressus urbem, in qua portae et serae sunt ». Tradidit, verbotenus abalienavit כִּי , non ex כִּי vendidit (LXX) corruptum, sed selectum propter assonantiam cum כִּי conclusus est. Putavit David, me portis et seris exclusum iri, cum isdem ipse velut avis captiva concludendus sil. v. 8. « Et praecepit Saul omni populo, ut ad pugnam descenderet in Ceilam, et obsideret David et viros eius ». Ea Saulis erat mens, nequaquam populo primum manifestata. Obsideret, כִּי kethib, quod secutae sunt versiones; כִּי כִּי , ut venaretur, et v. 7. — v. 9. « Quod enim David recessisset, quia praepararet ei Saul clam malum, dixit ab Abiathar sacerdotem: Applica ephod ». כִּי כִּי Vulg. LXX derivarunt a כִּי silere, Sgr. Chald. melius a כִּי incidere, fabricari, insidiari. Recte Beda: ex facto, inquit, adhibiti hae vice ephod « datur conici, quo ordine supra (v. 2, 4) Dominum consuluerit, i. e. applicata ad se sacerdotali veste, et sic ex ore sacerdotis Domini responsione quaesita ». v. 10. « Et ait David: Domine Deus Israel, audivit famam servus tuus, quod dispartit Saul venire in Ceilam, ut evertat urbem propter me ». v. 11. « si tradent me viri Ceilae in manus eius? et si descendet Saul, sicut audivit servus tuus? Domine Deus Israel, indica servo tuo. Et ait Dominus: Descendet ». v. 12. « Dixitque David: Si tradent me viri Ceilae et viros, qui sunt mecum, in manus Saul? Et dixit Dominus: Tradent ».

Ita v. 11, 12 legant Hebr. Vulg. Chald. Duas primum David quaestiones ponit (Tradentne? Descendetne?): ad alteram solum respondente oraculo, priorem rejecit David. Unde infert Kell, hoc genus oraculi ad singulas tantum singulis velius quaestiones respondisse. At, num id non novit David? cur ergo duas simul proposuit quaestiones? Id eam Clave tribui potest Davidis anxietati, qua etiam factum sit, ut, quae logica prior ponenda fuisset quaestio, eam altero loco collocaverit; prius enim interrogatum fuerat, venturose esset Saul, postea traditurus essent Ceilae. — Alteram lectionem exhibent LXX Syr., inter se non penitus concordantes. Non ita magis momenti est, Syr. omittere verba Domine Deus Israel, indica servo tuo, et in suo addere Surge, et egredere de civitate. His igitur missis, LXX legunt: *obsidebiturne* (penetabitur כִּי pro כִּי) *Descendetne* Saul, sicut audivit servus tuus? Et ait Dominus: *Obsidebitur*. Syr. omisso v. 11. legit: *Tradentur* (כִּי) *me viri Ceilae et viros, qui sunt mecum, in manus Saul? Et dixit Dominus: Tradent*. Ex quibus lectionibus evidens fit, certissime textum originale exhibuisse formam *obsidebitur* (LXX), vel *obsidebuntur*, vel *obsidebitur*. Fuisse insuper in textu originali formam verbi כִּי , non ita evidens est, neque Ios. videtur legisse. — Hinc tan-

dem duplex se offert solutio. Prior textum *Hebr. Vulg. Chald.* pro gemitu habet, eiusque dissecta membra apud *LXX Syr.* observat. Altera primitivum textum, quod in oraculis fore fit, existimari valde convenientem et nonnulli obscurum, tota interrogatione consistente unica voce צמח. Cuius explicandae gratia, variae pro diversa punctatione adscriptae sunt glossae: « Trudentia — me viri Ceilae in manus eius? » « Trudentia — me viri Ceilae et viros, qui sunt in manu, in manus Saul? » « obseculabitur? — descendetne Saul, sicut audivit servus tuus? » Quae dolu glossae, plus minus, in textu irrepserunt. Haec altera explicatione eliminatur. Celliarum futura proditio, si verbum ex kal vel niphal, non vero ex hiphil punctemus. Ceterum, quod solum David in vestigare cupiebat, id erat, descensurusne esset Saul ad ipsum obsequendum, non traditurus se essent Celliae; ipsi certe in animo non erat, cum Celliis vel in eorum urbe Sauli resistere, qui constanter nefas duxerit, levare manum contra christum Domini. Cf. dicenda ad 30, 8. — Tamen prior solutio certissime prae altera commendatur; et contra suppositionem, eius oraculi responsa fuisse tam concinna, videtur facere 30, 8.

v. 13 « Surrexit ergo David et viri eius quasi sexcenti, et egressi de Ceila huc atque illic vagabantur incerti. Nunquamque est Sauli, quod fugisset David de Ceila (et salvatus esset) ». *LXX Jos.* scribunt quadringentos, fortasse correctione adhibita ex 23, 2; ceterum viros fuisse sexcentos, ex 25, 13 colligitur, ubi etiam *LXX* sexcentos habent. — *Et salvatus esset altera* est versio vocis fugisset, ex *Itala* in *Vulg.* translata (*Ver.*).

3) Mira Dei circa Davidem providentia 1 Reg. 23, 14-26, 25.

Anc. — Diximus *Intr.* n. 7, 23, 14 esse veluti *tesseram*, quae sequenti narratione demonstratur; miram sc. Dei circa Davidem perpetuis angustiis in Ziphendorum pago agitatum providentiam duplici quodam, veluti inductionis, argumento exhiberi; unde ex factorum allatorum similitudine eadem illa esse inter se concludi non oportere, proprium quippe esse inductionis, ut casibus similibus efficiatur. Cf. *ib.* dicta.

v. 14 « Morabatur autem David in deserto, in locis firmissimis, mansitque in monte solitudinis Ziph, (in monte opaco, querebat enim tamen) — querebatque eum — Saul cunctis diebus, et non tradidit eum Deus in manus eius ». Cunctis diebus, sc. donec quereere desuit, cf. 27, 4; cuiusmodi generales expressiones non sunt urgendae.

צורה significare loca, non arte solum, sed vel natura firma, ostendit *Er.* 33, 27. — *LXX*, pro in monte, in deserto Ziph, habet in deserto, in monte Ziph; addit et 27, 15 צורה vel צורה; et וצורה. cui in *Vulg.* correspondet in monte opaco, quod est ex *Itala* transsumptum (*Ver.*). Iam huius additamenti duplex se offert explicatio. Potest illud nihil esse aliud, nisi altera versio verborum in monte Ziph, cum ipsum Ziph interpretetur *flor. montem equalitatem, caligantem, nebulosum*. Vel potest illud additamentum idem esse, quod v. 15 sonat in *silex*, וצורה; sc. צורה *chald.* significat in modum silex, crescere; cf. *Eurip. Or.* 223 וצורה; וצורה, de coma sil-

vae instar crescente; hinc opaco. Prior explicatio praepaet. — Ziph, hodie Tell Zif, inter Hebron et Carmeliam; post generalium determinationem in deserto, in locis firmissimis, ille locus effertur, prope quem David frequentius delituit, et iterato a Saul expositus est. Duae erant civitates Ziph *Jos.* 15, 24, 55, sed altera h. l. intelligitur, haud longe (cf. 24) a Maon sila. Nota, Davidem duas latrobras ita seligere, ut in Iudaea quidem versetur, attamen non nisi in deserto a Moabide separatur, cf. 22, 3.

Iam post generalem sententiam v. 14, s. auctor 23, 15-26, 25 ad duo particularia facta narranda progreditur. Quae eo, quo evenerunt, ordine referuntur; nulla enim inversi ordinis ratio ostendi potest. Utrumque factum insignem praebet commentarium verborum v. 14 « et non tradidit eum Deus in manus eius », bis enim ipse Saul in manus Davidis, quem persequitur, traditur. Ergo tantum abest, ut ex eventuum analogia inferre liceat, eundem numero eventum bis discrepanti ratione narrari, ut potius ex hac ipsa analogia diversitas eventuum sponte fiat; sunt ea duo distincta argumenta ad eandem assertionem stabilendam prolata. Praeterea uterque eventus speciale momentum habet. Prioris eventus 23, 15-24, 23 momentum est in verbis Saul, Davidis innocentiam futurumque regnum explicite agnoscens. Alter eventus 25, 1-26, 25 occasionem describit, ob quam David Iudaea secedere decreverit. Scilicet nuptiae Davidis cum Abigail, quae opimam illi hereditatem contulit, Saulis invidiam ante priori eventu quadamtenus sopitam reintegravit, quam ille mox Michole alteri viro tributa manifestavit. Qua re cognita Ziphaci rursus, ubi David versaretur, regem edocuerunt. David autem 26, 19 regi insequenti consilium communicat excedendi Iudaea. — Duo praeterea in tota hac narratione notanda. Alterum est perseverans Ionathae amicitia, qui Davidis latibula oppido nosset, eumque clam roge conveniret. Neque veri absolum videtur, fuisse etiam alios, qui simili ratione Davidi faverent, quod viri innocentiam perspectam haberent, pristina officia meminissent, futurum regnum divinarant, regisve odium morbo vel diabolico influxu tribuerent. Quo factum est, ut, licet rex Davidem assidue insectaretur, hic de consiliis eius edoceretur, resque molliter, ut plurimum, gereretur. Ex altera parte habes Ziphacos, regem assidue de Davidis latibus edocentes; nam, quod ipsi bis 23, 19 et 26, 4 id egisse narrentur, non sequitur, bis eundem referri eventum, sed illos in eiusmodi obsequio et assiduos fuisse et fere unicos. Reapse reliqua illa Iudaeae pars videtur potius Davidi favisse. Quae vero Ziphacos ratio Davidi tam infensos reddiderit, ntrum veteres eum domo Isai inimicitiae an regii favoris ambitio, nescimus. Cave tamen, ne cum recentioribus nimis insistas « proditioni » Ziphacorum. Davidis quippe electio nondum videtur fuisse publice nota, Saul adhuc erat legitimus rex, non erat cuiusque civis eius in Davidem odii causas discutere et reprobare, ipse

tandem David Ps. 33 de « proditiōe » nequaquam conqueritur. Plura vide apud *Himpel* l. c. p. 104 sqq.

a. David praescindit oram chlamydis Saul 4 Reg. 23, 15-24, 23.

Ang. — Primum e duobus factis supra laudatis hoc est. David delitescens in deserto Ziph a Ionatha rursus inuisitur. Saul vero, per Ziphacos certior factus Davidemque persecutus, ingruentibus Philisthaeis ab incepto desistere cogitur; mox reversus a Davide in spelunca quadamprehenditur, a quo christum Domini verito generose dimittitur incolimus.

v. 15 « Et vidit David, quod egressus esset Saul, ut quaereret animam eius. Porro David erat in deserto Ziph, in silva ». Scriptura, quae intervallo acta sunt, continēta narratione prosequitur. Saul, audita Davidis fuga, aliquandiu substitit v. 13; dein, eius comperto latibulo, egressus est.

Et *abit* : pro אָבִיבַע, *Walt.* punctandum censent אָבִיבַע et *timuit*, ad vero minime est necessarium. Post *non tradidit eum Deus in manus eius* contextus planior habetur, si pergatur et *vidit*, quam si pergatur et *timuit* : quis enim timori locus in tam speciali Dei providentia? Nescis sequentia illam punctationem exigunt : *confortavit manus eius, ne timeas*. Pro אָבִיבַע לֵאמֹר, *Walt.* legimus אָבִיבַע בְּרַחֲמֵי יְהוָה, *Walt.* finale *facit* declarat esse *in* locale, non obstante praepositione usurpata : durum tamen videtur huiusmodi *in* locale, nisi nullus tactus exprimitur. *Abi, for.* scilicet, accipiunt ut nomen proprium. Non ita quidem accipere versiones, illud tamen favet, in ea vitae pastoralis aetate singulos colles, silvas, imo prominentes arbores sua nomina propria habuisse.

v. 16 « Et surrexit Ionathas, filius Saul », de castris paternis, prope Davidis latibulum situs, « et *abit* ad David in silvam, et confortavit manus eius in Deo, dixitque ei » : v. 17 « Ne timeas; neque enim inveniet te manus Sed, patris mei, et tu regnabis super Israel, et ego ero tibi secundus; et Saul, pater meus, scit hoc ». Cf. 24, 21. Confortari manus possunt, modo pecunia Iud. 9, 4, 24, modo verbis Iob 4, 3 et h. l. Confortatur David in Deo, tota quippe securitatis ratio petitur ex divino decreto, quo regno destinatur. Non tamen hinc sequitur necessario, Ionatham de Davidis unctioe eductum fuisse : cum regno destinari, inferre poterat ex Saulis refectione et evidenti divina Davidis protectione (*Menoeh*). — Ionathas non solum sperat se fore socium (*Calm*), sed dignitate secundum.

v. 18 « Percussit ergo uterque focudus coram Domino; mansitque David in silva, Ionathas autem reversus est in domum suam ». Est renovatio foederis 20, 42 sqq.

v. 19 « Ascenderunt autem Ziphaci ad Saul in Gabaa dicentes : Nonne ecce David latitat apud nos in locis tutissimis silvae, in colle Hachila, quae est ad dexteram deserti? » Potest etiam verti *ascendebant*, ut iste ascensus prior fuerit v. 13 sqq. narratis, et fortasse ex ipsis Ziphacis didicerit Ionathas, ubinam David lateret. *Desertum* h. l. exprimitur voce שִׁיבִין, quam speciale quoddam deserti genus significare, perperam ex aliis locis colligi affirmat *Then.* ; videtur intelligi ipsum desertum Ziph. Ille qui, in urbe et colle Ziph constitutus, facie ad orientem versa prospiciebat, coram se cernebat desertum Ziph et, ad eius dexteram i. e. ad meridiem deserti, collem Hachila (*Mar.*). Erit is ergo fere inter Ziph et Carmel quaerendus. v. 20 « *Nunc ergo, sicut desideravit anima tua, ut descenderes, descende; nostrum autem erit, ut tradamus eum in manus regis* ». v. 21 « *Dixitque Saul: Benedicti vos a Domino, quia dobestis vicem meam* ». Formula usitata est, qua quis alteri bona apprecabatur, qua h. l. utitur Saul, eius sensu non accuratius attento : quomodo enim secus persecutoribus David, quem innocenter esse sciebat et regem a Deo destinari praesentebat, divinam apprecaretur benedictionem? Nisi forte dicamus, eum, ut erat animo versatilis (cf. 19, 7, 10; 26, 23 et 27, 1), illa modo perspexisse, modo non perspexisse. v. 22 « *Abite ergo, oro, et diligentius praeparate, et curiosius agite, et considerate locum, ubi sit pes eius, vel quis viderit eum ibi; recogitat enim de me, quod callide insidiet ei* ». Melius *LXX Chald. Syr.* אֲבִיבַע intelligunt impersonale : *dicitur est enim mihi, quia collidus est valde*. Norat Saul ipse Davidis in agendo prudentiam; eius in eludendis insidiis calliditatem non nisi alieno didicerat testimonio.

Hebr. *He' ism*, et porro animum adverte (אָבִיבַע) omisso בְּרַחֲמֵי, cf. 1 Par. 28, 2, et discite, et inspicite locum eius. Saul anxius pluribus vocibus attentionem incalcat, minime tamen synonymis. Commentatur primum continuata attentio (porro *animum adverte*), inde rei perquisitio (discite), curae non auditu solo, sed visu confirmata (inspicite). Superfluum pronuntia *Walt.* post tam accuratam v. 19 latibuli descriptionem, tam insubstantivum latibuli perquisitum. Sed David frequenter stationem mutare consueverat, et aliquod tempus ellaxerat a susceptis Ziphacorum Gabaaui protectione; cf. dicenda ad v. 24 — *Hebr.* inspicite locum eius, qui fuerit pes eius : quis vidit eum ibi? אָבִיבַע et אָבִיבַע evidentiter sensu latitum et finis unius eiusdemque sententiae relativae; unde pro אָבִיבַע, perquam abrupto, legendum אָבִיבַע, quod *LXX* corruptum legebant אָבִיבַע, אָבִיבַע (*Then.*) : inspicite locum, ubi fuerit pes eius fugitivus.

v. 23 « Considerate et videte omnia » — אָבִיבַע verte cum *Ev.* §. 278 e « omnia omnino » — e latibula eius, in quibus absconditur, et revertimini ad me ad rem certam, ut valam vobiscum ». אָבִיבַע חָלְבָּהּ, אָבִיבַע אָבִיבַע, de cuius sensu ipsae versiones ambigisse videntur. Eum definiens vel

cum *Chald.* in veritate, profecto, certe, ad quam versionem fortasse revocari possunt *Alex.* αἰ; ἔρεζον, et *Symm.* ἐν ἔρεζον; vel cum *Syr.* ad praeparandum, ad instruendum me. *Vulg.* ad rem certam utriusque sensui aptari potest. « Quodsi etiam in terram se abstruserit, perscrutabor eum in cunctis millibus Iuda ». *Hebr.* LXX simpliciter Quodsi fuerit in terra, i. e. in territorio tribus Iuda; cf. 27, 4, ubi narratur Saul, quam primum comperit Davidem in Philisthaeam esse transgressum, ab illo perquirendo destitisse. v. 21 « At illi surgentes abierunt in Ziph ante Saul. David autem et viri eius erant in deserto Maon, in campestribus ad dexteram Iesimon ». Iesimon eadem vox est, quam v. 19 vertebamus deserti ergo etiam h. l. eadem ratione vertenda. Maon civitas haud procul distans a Ziph *Ios.* 13, 53, hodie Main; intercedit Carmela inter Maon et Ziph. Ego reapse colle Haehila secesserat David, et sapienter v. 22 Saul Ziphaeos fuerat adhortatus, ut diligenter exquirerent locum, ubi David lateret. Desertum Ziph v. 13 erat inter Ziph et Mare Mortuum. Tanti collis Haehila, quam desertum Maon erant ad dexteram, i. e. ad meridiem deserti Ziph. v. 25 « Icit ergo Saul et socii eius ad quaerendum eum », Ziphaeos secuti, et nuntium ab eis expectantes. « Et nuntiatum est David, statimque descendit ad petram, et versabatur in deserto Maon. Quod cum audisset Saul, persecutus est David in deserto Maon ».

Quaenam est illa petra? Correctius LXX pro *בֵּית* (et versabatur) legitur *בֵּית*: ad petram, quae est in deserto Maon. Sed quomodo descendit ad petram, locum sublimem, ex campestribus i. e. planitie? *Wells.* respondet, descendisse eo sensu, quo 25, 1, cf. 24, 1, sc. profectum esse meridiem versus.

v. 26 « Et ibat Saul ad latus montis ex parte una; David autem et viri eius erant in latere montis ex parte altera. Porro David desperabat, se posse evadere a facie Saul ». *בֵּית* est trepide fugere, cf. 2 Reg. 4, 4; 4 Reg. 7, 13; *Ps.* 47 (48), 6; 103 (104), 7; hinc recte *Aq.* *בְּיָדָיו מְרַעַע*, trepidus erat, quod non est omnino idem atque desperabat. Sensum non plene reddunt *Chald.* *Syr.* festinabat. LXX *Theod.* *Symm.* pro *בֵּית* videntur legisse *בֵּית*, tegebatur, abscondebatur se. « Itaque Saul et viri eius in modum coronae cingebant David et viros eius, ut caperent eos ». v. 27 « Et nuntius venit ad Saul, dicens: Festina et veni, quoniam insuderunt se Philisthaem super terram », tanto numero, ut necessario cum omnibus continuo copiis sit abscedendum: concisa narratio divinae providentiae gubernationem illustrat, cf. 1 Mach. 1, 6, v. 28 « Reversus est ergo Saul; desistens persequi David, et perrexit in occursum Philistinorum; propter hoc vocaverunt locum illum Petram Dividentem » — Petram Separationis. Radix etiam admittit sensum: Petram Evasionis (*Clair*).

Cap. XXIV v. 1 « Ascendit ergo David inde, et habitavit in locis tutissimis Engaddi ». v. 2 « Cumque reversus esset Saul, postquam persecutus est Philisthaeos, nuntiaverunt ei » — non improbabiliiter coniectat *Sanct.* Ziphaeos, — « dicentes: Ecce David in deserto est Engaddi ». Quanto tempore bellum Philisthaicum duraverit, nescimus. v. 3 « Assumens ergo Saul tria millia electorum virorum ex omni Israel, perrexit ad investigandum David et viros eius etiam super abruptissimas petras, quae solis ibicibus perviae sunt ». Engaddi urbs primitus fuit Amorrhaeorum, et Asasouthamar vocabatur *Gen.* 14, 7; 2 Par. 20, 2, haud procul a Sodoma. Postmodum tribui Iuda accensita est *Ios.* 13, 62. Quo in loco Ammonitae et Moabitae convenerunt contra Iosaphat. *Ios.* (*Ant. Iud.* IX. 1. 2) collocat in litore Maris Mortui, ubi etiamnum est Ain Djiddi. — *Hebr.* David et viros eius super faciem rupium ibicum. *Vulg. Chald.* intelligunt petras solis ibicibus accessas. Potest etiam intelligi nomen proprium, utique a loci natura derivatum. — *Caulas gregium.* v. 4 interpretati sunt *Vulg. Syr.* caulas ovium; fortasse intelliguntur caulae caprarum, quae petris abruptis delectantur. v. 4 « Et venit ad caulas ovium, quae se offerebant vivanti; eratque ibi spelunca, quam ingressus est Saul, ut purgaret ventrem; porro David et viri eius in interiore parte speluncae latebant ».

Hebr. ut aperiret pedes, quod *Syr.* interpretatur ut dormiret. Dormientes pedes operiebant *Ruth* 3, 4, 7. Facilius, Saule somno, potuerunt ea omni dici, quae v. 5, 7, 8 referuntur: potuitque ora vestimenti Saule inensio praecidi. Obstat, nullibi secus *aperire pedes* pro somno dici. E contra *Iud.* 3, 24 expressio omnino de purgando ventre adhibetur; et ita h. l. intelligunt *Vulg. Chald. Aq. Ios.* tamen LXX *בְּיָדָיו מְרַעַע* *Chry.* de somno interpretatur. Saul, si quis suppressas voces audivit, facile potuit supponere pastorem esse ibidem degentem; neque regem decebat, dum id negotii ageret, post tergum respicere: omnis quippe artum rerum aspectus legi adversabatur, ut colligitur ex *Deut.* 23, 12 sqq., et sic more vel ipsos pedes operiendi. — Non adierant necessario Davidis viri omnes.

v. 3 « Et dixerunt servi David ad eum: Ecce dies, de qua locutus est Dominus ad te: Ego tradam tibi inimicum tuum, ut facias ei, sicut placuerit in oculis tuis ». Aliqui supponunt yaticinium aliquod deperditum, a Samuele vel Gad editum (*Sanct.*). *Calm.* nihil aliud putat exprimi, quam: Ecce dies opportuna, ut hostilium tois te liberes. Planius *Clair* supponit, servos David praec oculis habere promissiones per Samuelem pridem Davidi factas, eas tamen suo modo transformatas enuntiare; se ipsi promissionem, Davidem potiturum esse regno loco Sauli, ita intelligebant, Saulem adhuc superstitem in potestatem venturum esse Davidis. « Surrexit ergo David, et praecidit oram chlamydis Saul silenter », clam. Forte eam Saul ad tempus seposuerat (*Keil*). Intentio ex v. 11 ea

erat, ut Saul intelligeret, suam vitam fuisse in potestate Davidis. Illico autem conscientiae stimulus angitur David, ne, oram chlamidis abscindens, christo Domini irreverentes intulerit manus. v. 6 « *Post haec percussit cor suum David, et quod abscidisset oram chlamidis Saul* ». v. 7 « *Dixitque ad viros suos: Propitius sit mihi Dominus, ne faciam hanc rem domino meo, christo Domini, ut mittam manum meam in eum, quia christus Domini est* ». Ille versus non refertur ad abscissionem orae chlamidis; ex verbis enim David et ex v. 8 patet, Davidis socios, ea abscissione minime contentos, instituisse, ut manus Sauli violentas inferret. v. 8 « *Et confregit David viros suos sermionibus, et non permisit eos, ut conurgerent in Saul. Porro Saul, exurgens de spelunca, pergebat coepto itinere* ». *וַיִּשְׁכַּח סַבְרָה, findere; LXX persuasit, Chald. placavit, Syr. compunctit.*

v. 9 « *Superexit autem et David post eum et, egressus de spelunca, clamavit post tergum Saul, dicens: Domine mi rex. Et respexit Saul post se, et inclinans se David pronus in terram adoravit* ». v. 10 « *Dixitque ad Saul: Quare audis verba laminiim loquentium: David quaerit malum adversum te?* » Sensus obvius est, fuisse aliquos in aula Saulis, qui regem contra Davidem excitarent, ex quorum numero fortasse erat Chusi, de quo Ps. 7, l. v. 11 « *Ecces hodie viderunt oculi tui, quod tradiderit te Dominus* » — *hodie* non *utiose* h. l. repetunt reliqui textus — « *in manu mea in spelunca, et cogitavi, ut occiderem te, sed pepercit tibi oculus meus. Dixi enim: non extendam manum meam in dominum meum, quia christus Domini est* ».

Et cogitari, ita Vulg. Masor. 1600 num reversa de ea re cogitavit David? Chald. Syr. pro וַיִּשְׁכַּח punctabant וַיִּשְׁכַּח, sensu impersonali, dictum est, dixerunt. LXX legisse videntur וַיִּשְׁכַּח, notat (Wellh.).

v. 12 « *Quin potius, pater mi, vide et cognosce oram chlamidis tuae in manu mea, quoniam cum praesciderem summam chlamidis tuae, nobis extendere manum meam in te; animadvertite et vide, quoniam non est in manu mea malum, neque iniquitas, neque peccavi in te: tu autem insidiaris animae meae, ut auferas eam* ». Theodoret. : « *Quis non admiretur prophetae virtutem insidiatorem vocavit patrem et dominum ipse, qui regni acceperat consecrationem; christum Domini eum, qui gratia Dei privatus esset: reverebatur quippe adiectam etiam a Deo consecrationem* ». Hebr. ita verti potest: Profecto exinde, quod, cum praesciderem summam chlamidis tuae, te tamen non occiderim, animadvertite et discite etc. *Non est in manu mea malum*, videtur intelligendum de consilio contra regem directo; *iniquitas seu defectio (וַיִּשְׁכַּח)* est intermissio

aliqua obsequii regi debiti; *peccatum* exprimit genus quodlibet offensae, punitiorem exigens. v. 13 « *Judicet Dominus inter me et te, et ulciscatur me Dominus ex te; manus autem mea non sit in te* ». Non ipse ego iudicium et ultionem exsequar; verba non tam sunt imprecatio divinae, quam abdicatio propriae ultionis: hinc pro sit potius verte *erit*. v. 14 « *Sicut et in proverbio antiquo dicitur: Ab impiis egredietur impietas; manus ergo mea non sit in te* ». Exstat in textibus omnibus. Sensus est: Quia impiorum est impie agere, et quia ego impietatem reputo, manus violentas inferre christo Domini, ideo manum meam a te cohibebo. Forte longius petitur, quod habet *Duguet*, insinuare Davidem, inventum in manum impiam (cf. 31, 4), quae, quod ipse facere abhorreat, perficere non vereatur. — Ceterum advertite, quomodo s. auctor non semper verbotenus, quae dicta fuerint, referat: illam sane antiqui proverbii appellationem ipse addidit lectorum gratia, talem enim appellationem orationis fervor in Davide vix ferebat, nec Saul de proverbio ipsi optime noto monendum erat. v. 15 « *Quem persequeris, rex Israel* », tantae potestatis et divinae electionis princeps? « *quem persequeris?* » Reliqui textus addunt pronomen *tu*, nequaquam praetermittendum. « *Canem mortuum persequeris, et pulicem vivum* ». Illud vilitatem exprimit, hoc exilitatem. Malum, si quod intulit David regi, comparatum regiae eminentiae tantum fuit, quantum punctura pulicis, ad quem puniendum haud decet regem magno cum apparatu exire.

Canis animal immundum, imo ex Eccl. 9, 5 animalium abiectissimum, imago moralis immunditiae Matth. 7, 6; Ap. 22, 15. Canis appellatio I Reg. 8, 13, vel capitis canis 2 Reg. 3, 8, vel canis mortui 2 Reg. 9, 8; 16, 9; h. l., grave erat probrum.

v. 16 « *Sit Dominus iudex, et iudicet inter me et te: et videat, et iudicet causam meam, et eruat me de manu tua* ». Redit David ad verba v. 13. Iudicio Domino reservato, iam actio iudicialis per partes describitur: *videat*, i. e. causam cognoscat; *iudicet*, Hebr. *disentiat causam meam*; et *eruat*, Hebr. *et iudicet me de manu tua*, et sententia sua me liberet. Sed verba non imprecantur malum Sauli: Deus potest etiam vindicare causam David, dum facit Saulem perspicere Davidis innocentiam.

v. 17 « *Cum autem complexset David loquens sermones huiusmodi ad Saul, dixit Saul: Numquid vox haec tua est, fili mi David? Et levavit Saul vocem suam, et flevit* ». Non est haec interrogatio, sed recognitionis exclamatio; vox *fili mi* respondet voci v. 12 *pater mi*. Flevit conscientia admissae iniustitiae et iniuriae Davidi illatae, cf. v. 18 sqq., item inutilitatis omnium suorum conatuum v. 21, fortasse etiam sensu propriae miseriae, quod praevideret, se spiritu malo adactum brevi in pristinam conditionem relapsurum esse. v. 18 « *Dixitque ad David:*

Iustior tu es, quam ego ». *Menoeh*. « i. e. ego iniustus, tu vero iustus ». Ubi e duobus litigantibus unus altero iustior pronuntiatur, non eo ipso eius adversarius iustus declaratur, cf. Gen. 38, 26. Iam Deus per ipsum Saulis os Davidis causam vindicare (v. 16) aggreditur. « *Tu enim tribuisti mihi bona, ego autem reddidi tibi mala* ». v. 19 « *Et tu indicasti hodie, quae feceris mihi bona : quonodo tradiderit me Dominus in manus tuas, et non occideris me* ». Clarius secundum Hebr. : *Et tu demonstrasti mihi hodie, quod tribueris mihi bona (v. 18), quoniam, cum tradidisset me Dominus in manus tuas, non occidisti me*. Mihi hodie parcendo demonstrasti, falso te insidiarum accusari, teque semper antehac bene mecum egisse. v. 20 « *Quis enim, cum invenerit inimicum suum, dimittet eum in via bona?* » *Via prosperitatis* opponitur viae mortis, vel simili expressioni. Saul evolvit argumentum v. 19 enuntiatum : exinde, quod David regem in spelunca dimiserit, sequitur, eum non esse inimico in illum animo, sed potius e tribuisse illi bona ». « *Sed Dominus reddat tibi vicissitudinem hanc pro eo, quod hodie operatus es in me* ». *Vicissitudinem*, i. e. *beneficium* (Hebr.). LXX : *Si quis invenerit inimicum suum, et dimiserit eum in viam bonam, reddet ei Dominus beneficium, sicut tu hodie operatus es in me*; sed ultimum incisum ostendit, falso ita construi sententiam. v. 21 « *Et nunc, quia scio, quod certissime regnaturus sis, et habiturus* », Hebr. *et stabiliturum sit*, « *in manu tua regatum Israel* »; Hebr. LXX Chalcl. initio v. 22 repetunt et *nunc* — v. 22 « *iura mihi in Domino, ne deleas semen meum post me, neque auferas nomen meum de domo patris mei* ». Unde illi Sauli essetudo subiortur? ex chlamydis abscissione, quae ex 15, 28 significatone est « *regni amputatio* » (Isid.). Abscederat Saul summitatem pallii Samuelis; ex facto Davidis praescidentis oram chlamydis, inferi eundem successioni regni destinari. Accedebant alia utique indicia, dum observata. Quae res perspecta, rex illico suae posteritati prospicit, uti 20, 15 fecerat Ionathas. Ab obligatione praestitit iuramenti solutus est David, resumpta cap. 26 a Saule persecutone; accessit divinum contra dominum Saul oraculum 2 Reg. 21; tamen promissis stetit David catenus, quatenus pepercit Miphiboseth, filio Ionathae. v. 23 « *Et iuravit David Sauli. Abiit ergo Saul in domum suam, et David et viri eius ascenderunt ad loca montium* », ad loca inaccessa (Hebr.). Ergo parum fidebant Saulis animo versatili. Non tamen ignoranda est diversa lectio Syr. *בצורה* pro *בצורה* : *ascenderunt Maspham*, sc. ad sacrificium pacis et reconciliationis offerendum. Qua cum lectione concordat, quod David 26, 1 dicatur mortuo Samuele rursus in desertum se recepisse, sive ex Maspha, sive probabilius ex Bethlehem, quo fortasse a sacrificio se receperat.

b David tollit hastam et scyphum Saul 1 Reg. 25, 1-26, 25.

Præmittuntur nuptiae cum Abigail contractae, tamquam redintegrati odii occasio.

ARG. — David a Nabale, dum is tendendorum gregum festum ageret, spretus contra illum cum armata manu nec opinantem procedit; cui in via annonam dono offerens occurrit Abigail, prudens viri uxor, cumque, ut vindictae renuntiet, demulcet. Nabale brevi post subita morte sublato, Abigailem David uxorem ducit, qua re incensus Saul ad pristinas redit inimicitias.

Quo sine historia Abigail narretur, ex ultimo eiusdem patet versu, ubi, post commemoratas v. 43 duplices Davidis nuptias : « *Saul autem* », pergitur, « *edit Michol, filiam suam, uxorem David, Phalti, filio Lois, qui erat de Gallim* ». Videtur igitur (*Male.*) ex illis ipsis nuptiis revixisse Saulis aversio, quasi David Saulis filiam uxorem deseruisset. Unde Saul Micholus cum Davide matrimonium dissolvit, invalide quidem, uti protestatus est David 2 Reg. 3, 14. — Initio narrationis Samuelis mors commemoratur, vel ideo solum quod eo ipso tempore contigerit, vel quod ea quoque Sauli quodammodo fuerit occasio in pristinum furorem relabendi, sublato sc. magno preatore Samuele (cf. 15, 35), qui sua veluti interposita mediatione ruinam devoti regis consueque cohibuisset.

Cap. XXV v. 1 « *Mortuus est autem Samuel, et congregatus est universus Israel, et ploraverunt eum, et sepelierunt eum in domo sua in Ramatha, Consurgensque David descendit in desertum Pharan* ». Nam sponte convenit populus, an a Saul convocatus, qui studuerit solemnibus exsequiis neglectum vivi prophetae resarcire? Videtur Samuel in luctu et oratione pro Saule (cf. 15, 35) perseverasse, suis orationibus Davidem veluti (cf. 22, 5) in regione Hebraeorum detinuisse; his orationibus cessantibus, mox David a Iudaea, divina miseratione a Saule recessit.

Cum 28, 3 dicatur Samuel sepultus esse in *Ramatha urbe sua*, non absolum videntur, per *domum* h. l. urbem intelligi; cf. multa urbium nomina, composita cum *712*. *Chalcl.* putat, domum h. l. intelligi aulam vel hortum domui adiacentem; recurrit ad 2 Par. 33, 20, ubi qui 4 Reg. 21, 18 dicebatur sepultus esse in horto domus suae, refertur sepultus esse in domo. — *Pharan* certe non intelligitur magnam desertum Pharan, Palaestinam inter et Aegyptum, hoc enim longius aberat. LXX legitur *Mion*, et consonat v. 2. Nota tamen loca, qui nunc Wadi Charatin dicitur, ad occidentem Bethlehem, nomen antiquitus fuisse Pharan. In hac valle Pharan aliquando delituit Simon Giora (Is. Bell. iud. IV, 9, 4); postea S. Chariton ib. anachoretis praefuit. Cf. B. Riess Bibelatlas, Freiburg i. B. — Reliquiae Samuelis a *Her.* (23, 343) feruntur esse in Thraciam, inde teste *Nicophoro Callisto* (146. 1090) Constantinopolim translatae.

Iustior tu es, quam ego ». *Menoeh*. « i. e. ego iniustus, tu vero iustus ». Ubi e duobus litigantibus unus altero iustior pronuntiatur, non eo ipso eius adversarius iustus declaratur, cf. Gen. 38, 26. Iam Deus per ipsum Saulis os Davidis causam vindicare (v. 16) aggreditur. « *Tu enim tribuisti mihi bona, ego autem reddidi tibi mala* ». v. 19 « *Et tu indicasti hodie, quae feceris mihi bona : quando tradiderit me Dominus in manus tuas, et non occideris me* ». Clarius secundum Hebr. : *Et tu demonstrasti mihi hodie, quod tribueris mihi bona (v. 18), quoniam, cum tradidisset me Dominus in manus tuas, non occidisti me*. Mihi hodie parcendo demonstrasti, falso te insidiarum accusari, teque semper antehac bene mecum egisse. v. 20 « *Quis enim, cum invenerit inimicum suum, dimittet eum in via bona?* » Via prosperitatis opponitur viae mortis, vel simili expressioni. Saul evolvit argumentum v. 19 enuntiatum : exinde, quod David regem in spelunca dimiserit, sequitur, eum non esse inimico in illum animo, sed potius e tribuisse illi bona ». « *Sed Dominus reddat tibi vicissitudinem hanc pro eo, quod hodie operatus es in me* ». *Vicissitudinem*, i. e. beneficium (Hebr.). LXX : *Si quis invenerit inimicum suum, et dimiserit eum in viam bonam, reddet ei Dominus beneficium, sicut tu hodie operatus es in me*; sed ultimum incisum ostendit, falso ita construi sententiam. v. 21 « *Et nunc, quia scio, quod certissime regnaturus sis, et habiturus* », Hebr. *et stabiliturum sit*, « *in manu tua regatum Israel* »; Hebr. LXX Chalcl. initio v. 22 repetunt et *nunc* — v. 22 « *iura mihi in Domino, ne deleas semen meum post me, neque auferas nomen meum de domo patris mei* ». Unde illi Sauli essetudo subiortur? ex chlamydis abscissione, quae ex 15, 28 significatone est « regni amputatio » (Isid.). Abscederat Saul summitatem pallii Samuelis; ex facto Davidis praescidentis oram chlamydis, inferi eundem successioni regni destinari. Accedebant alia utique indicia, dum observata. Quae res perspecta, rex illico suae posteritati prospicit, uti 20, 15 fecerat Ionathas. Ab obligatione praestitit iuramenti solutus est David, resumpta cap. 26 a Saule persecutone; accessit divinum contra dominum Saul oraculum 2 Reg. 21; tamen promissis stetit David catenus, quatenus peperit Miphiboseth, filio Ionathae. v. 23 « *Et iuravit David Sauli. Abiit ergo Saul in domum suam, et David et viri eius ascenderunt ad loca montium* », ad loca inaccessa (Hebr.). Ergo parum fidebant Saulis animo versatili. Non tamen ignoranda est diversa lectio Syr. *בצורה* pro *בצורה* : *ascenderunt Maspham*, sc. ad sacrificium pacis et reconciliationis offerendum. Qua cum lectione concordat, quod David 26, 1 dicatur mortuo Samuele rursus in desertum se recepisse, sive ex Maspha, sive probabilius ex Bethlehem, quo fortasse a sacrificio se receperat.

b David tollit hastam et scyphum Saul 1 Reg. 25, 1-26, 25.

Præmittuntur nuptiae cum Abigail contractae, tamquam redintegrati odii occasio.

ARG. — David a Nabale, dum is tendendorum gregum festum ageret, spretus contra illum cum armata manu nec opinantem procedit; cui in via annonam dono offerens occurrit Abigail, prudens viri uxor, cumque, ut vindictae renuntiet, demulcet. Nabale brevi post subita morte sublato, Abigailem David uxorem ducit, qua re incensus Saul ad pristinas redit inimicitias.

Quo sine historia Abigail narretur, ex ultimo eiusdem patet versu, ubi, post commemoratas v. 43 duplices Davidis nuptias : « Saul autem », pergitur, « dedit Michol, filiam suam, uxorem David, Phalti, filio Lois, qui erat de Gallim ». Videtur igitur (*Male.*) ex illis ipsis nuptiis revixisse Saulis aversio, quasi David Saulis filiam uxorem deseruisset. Unde Saul Micholus cum Davide matrimonium dissolvit, invalide quidem, uti protestatus est David 2 Reg. 3, 14. — Initio narrationis Samuelis mors commemoratur, vel ideo solum quod eo ipso tempore contigerit, vel quod ea quoque Sauli quodammodo fuerit occasio in pristinum furorem relabendi, sublato sc. magno preatore Samuele (cf. 15, 35), qui sua veluti interposita mediatione ruinam devoti regis consueque cohibuisset.

Cap. XXV v. 1 « *Mortuus est autem Samuel, et congregatus est universus Israel, et ploraverunt eum, et sepelierunt eum in domo sua in Ramatha, Consurgensque David descendit in desertum Pharan* ». Nam sponte convenit populus, an a Saul convocatus, qui studuerit solemnibus exsequiis neglectum vivi prophetae resarcire? Videtur Samuel in luctu et oratione pro Saule (cf. 15, 35) perseverasse, suis orationibus Davidem veluti (cf. 22, 5) in regione Hebraeorum detinuisse; his orationibus cessantibus, mox David a Iudaea, divina miseratione a Saule recessit.

Cum 28, 3 dicatur Samuel sepultus esse in *Ramatha urbe sua*, non absolum videntur, per *domum* h. l. urbem intelligi; cf. multa urbium nomina, composita cum *ῥαμα*. *Chalcl.* putat, domum h. l. intelligi aulam vel hortum domui adiacentem; recurrit ad 2 Par. 33, 20, ubi qui 4 Reg. 21, 18 dicebatur sepultus esse in horto domus suae, refertur sepultus esse in domo. — *Pharan* certe non intelligitur magnam desertum Pharan, Palaestinam inter et Aegyptum, hoc enim longius aberat. LXX legunt *Mion*, et consonant v. 2. Nota tamen loca, qui nunc Wadi Charatim dicitur, ad occidentem Bethlehem, nomen antiquitus fuisse Pharan. In hac valle Pharan aliquando delituit Simon Giora (*Is.* Bell. iud. IV, 9, 4); postea S. Chariton ib. anachoretis praefuit. Cf. B. Riess Bibelatlas, Freiburg i. B. — Reliquiae Samuelis a *Her.* (23, 343) feruntur esse in Thraciam, inde teste *Nicophoro Callisto* (146. 1090) Constantinopolim translatae.

v. 2 « *Erat autem vir quispiam in solitudine Maon* » (23, 25), « *et possessio eius in Carmelo* », in urbe Carmel 13, 12; Jos. 13, 35, habitatio a loco pascuorum distinguitur; « *et homo ille magnus nimis; erantque ei oves tria milia, et mille caprae; et accidit, ut tonderetur grex eius in Carmelo* » x. 3 « *Nomen autem viri illius erat Nabal, et nomen uxoris eius Abigail; eratque mulier illa prudentissima et speciosa, porro vir eius durus et pessimus et, maledictus; erat autem de genere Caleb* ».

Magnus il. e. opulentus. — *Hebr.* et *intererat togatorum* orium Carmelae, נָבָל cum *Walth.* refer ad Nabal; si vox sumatur impersonaliter et factum est. v. 3 concipiendus erit in parenthesis. — *Keil* putat Nabal (*nebulo*) esse merum cognomen, aliud fuisse viri nomen; sed cum solo cognomine appellari dicimus virum 2 Reg. 1, 2; 3, 3, quibus locis ex officio Davidis familia recensetur. — *Hebr.* durus moribusque malus: illa naturalis dispositio, haec acquisita. *Keri* נָבָל, *Vulg.* Chab. scribuntur ex *Caleb* progenitam, qui ea in regione partem nactus erat Jos. 15, 13 sqq. *Keil* בָּלָב *LXX Syr.* derivant a בָּלָב *ovis*: ergo *mutilus* cernitur. At נָבָל, inter hanc vocem et priora inseram, indicat non iam virum moxiae exprimi (*Then.*).

v. 4 « *Cum ergo audisset David in deserto, quod tunderet Nabal gregem suum* », qua occasione festivitatis instituebatur, cf. 2 Reg. 13, 23, atque, uti ex v. 7 colligi videtur, quicumque de familia fuerant bene meriti, aliquid sibi doni expetere consueverant, uti nunc ipsum quibusdam locis in eunte anno fieri consuevit, v. 5 « *misit decem iuvenes, et dixit eis: Ascendite in Carmelum, et venietis ad Nabal, et salutabitis eum ex nomine meo pacifice* ». Decem mittuntur, vel ut eo numero Nabal honoretur, vel ut David digne representetur, vel quod is numerus ad eam, quae expectaretur donorum molem asportandam sufficere videretur. v. 6 « *Et dicetis: Sit fratribus meis et tibi pax, et domui tuae pax, et omnibus, quaecumque habes, sit pax* ».

נָבָל = *Vulg.* negligens acerrimus et duram supponens contractionem, נָבָל pro נָבָל, verit. fratribus meis. *Walth.*, eadem contractione retenta, sed acerrimus observato et voce cum praecedentibus iuncta: « *Sic dicetis fratri meo* », sc. Nabal; sed v. 8 David se filium Nabal, non fratrem profiteretur. Melius reliqui per vitam vel ad vitam. Quod explicat Jos.: « *precat, ut in multos annos idem facere illi daretur* », sc. oves tondere; seu simpliciter « *ad multos annos* » 1. — Ergo verte: *Vivas!* Tam tibi pax, quam domui tuae pax, et omnibus, quae habes, pax.

v. 7 « *Audivi, quod tonderent pastores tui, qui erant nobiscum in deserto. Nunquam eis molesti fuimus, nec aliquando defuit quidquam eis de grege omni tempore, quo fuerunt nobiscum in Carmelo* ». Verbum נָבָל habes 20, 34. His cum 23, 4 collatis docemur unam aliquam rationem, qua David sibi et suis de annona providere consueverat. Pacificum cum incolis agebat, a rapina illos defendebat, dein opportunis tenu-

poribus aliquid doni gratuiti amicissime requirebat, quod non facile quibus viris sexcentis viris armatis stipato negaverit. Praeterea licet supponere, plerisque de tribu Iuda ipsi contribuli fuisse, et exempla Ziphaeorum et Nabalis exceptiones fuisse, non regulam. Ceterum Saul, quae in remotis illis atque desertis regni tractibus fiebant, ignorabat, secus enim rem periculo vacuam non fuisse futuram, docet exemplum Achimelech 23, 11 sq. — v. 8 « *Interroga pueros tuos, et indicabunt tibi. Nunc ergo inveniant pueri tui* » — pueri Davidis, *Hebr.* suffixum ignorat — « *gratiam in oculis tuis; in die enim bona* », i. e. festiva, largitionibus facientis prae ceteris apta, « *venimus. Quodcumque invenerit manus tua, da servis tuis et filio tuo David* ». Affectuosa appellatione hominem durum conciliare studet. v. 9 « *Cumque venissent pueri David, locuti sunt ad Nabal omnia verba haec ex nomine David, et siluerunt* ». Ita etiam *Chald.* verit. *Hebr.* et quieverunt. *Keil* et considerunt; sed nunc moris erat, ut nuntius, responso neque expectato, conderet? v. 10 « *Respondens autem Nabal pueris David, ait: Quis est David? et quis est filius Isai?* » Cf. Ex. 3, 2: « *Quis est Dominus, ut audiam vocem eius?* » Non novi neque David, neque stirpem eius; amicitiae ostensionem detrecto; filius Isai non est filius meus. « *Hodie increverunt* » sc. numero « *servi, qui fugiunt dominos suos* ». Indignus est David, quem ut amicum tractem; insuper alii innumeri eadem mihi ratione tractandi essent. *Sonet.*: « *Haec non ad Davidem solum spectant, sed etiam ad Davidis socios, quos servos appellat fugitivos; et tamen reges videri volunt et aliis imperare, quae sibi ad victum vitaeque subsidium necessaria sunt* ». v. 11 « *Tollam ergo panes meos et aquas meas et carnes pecorum, quae occidi tonsoribus meis, et dabo viris, quos nescio unde sint?* » Aquas recte vertit *potum Chald.*; *LXX vinum; Clair.*: « *Tollam ergo cibum meum et potum meum?* » v. 12 « *Regressi sunt itaque pueri David per viam suam, et reversi venerunt et nuntiaverunt ei omnia verba, quae dixerat* ». v. 13 « *Tunc ait David pueris suis: Accingatur unusquisque gladio suo* ». Ipsa dictionis concinnitas ostendit, quantopere David eo nuntio fuerit incensus. « *Et accincti sunt singuli gladiis suis, accinctusque est et David ense suo, et secuti sunt David quasi quadringenti viri, porro ducenti remanserunt ad sarrinas* ».

Sane David ira abripiebatur, eiusque consilium committere ab interpretibus peccati argui, merito ad v. 26 et 35 affirmat *Sanct.* Cum Davidis regia unctio a populo ignoraretur, aut certe Saul nondum esset regno privatus, non erat culpandus Nabal, quod cum servum profugum reputaret. Usus quidem erat Nabal verbis iniuriosis, sed perperam David eorum poenam suis ipse manibus exigere conatus est, qui nulla ipse tum publica auctoritate insignitus esset. Quid ergo?

Oportuit, huius etiam causae iudicium Domino deferre, cf. 24, 13, 16; uti enim regis persona sacra est, ita et civium personae suam habent inviolabilitatem.

v. 14 « *Abigail autem, uxori Nabal, nuntiavit unus de pueris suis dicens: Ecce David misit nuntios de deserto, ut benedicerent domino nostro, et aversus est eos* », Hebr. *irruit in eos*, sc. verbis, invecutus est in eos, cf. 14, 32; 13, 19. v. 15 « *Homines isti boni satis fuerunt nobis, et non molesti, nec quidquam aliquando perit omni tempore, quo fuimus conversati cum eis in deserto* ». Hebr. *quo fuimus conversati cum eis, dum versabamur in deserto*; ultimum vero incisum *dum etc.* LXX Syr. trahunt ad sequentia. v. 16 « *Pro muro erant nobis tam in nocte quam in die* », defendentes nos contra praedatores deserti, « *omnibus diebus, quibus pervimus apud eos greges* ». v. 17 « *Quam ob rem considera et recogita, quid facias, quoniam completa est malitia* », decretum est malum (cf. 20, 9) a Davide, « *adversum virum tuum, et adversum domum tuam; et ipse est filius Belial, ita ut nemo possit ei loqui* »; quam ob causam ego te alloquor. v. 18 « *Festnavit igitur Abigail, et tulit ducentos panes, et duos utres vini, et quinque arietes coctos, et quinque sata polentae, et centum ligaturas vinee passuae, et ducentas massas caricarum, et posuit super asinos* ». *Stnet.*: « Quae omnia, ut apparet, pro se suisque Nabal ad splendidum illud tonsoriumque convivium abundanter paraverat ». Advenit Welth., haec omnia non fuisse destinata ad epulum sexcentis Davidis sociis instruendum, ad hoc enim nequaquam sufficissent, sed ad instar doni, quale ipse v. 8 exspectat.

פָּנִים, sata, עֲבֹרֹת, אֲנָסִים derivatum, aequat 13-13 lit. (Schröder ap. Riehm); res tamen non est certa. — Polentae s. e. fermenti tostae, cf. 17, 17. — Centum utres passuae פָּנִים non videtur esse caseus (Syr.), cum sit cibum, quem milites 30, 12 in itinere ciliissimo secum ferant cum fide passis; ergo est aliquid genus fructus, et quidem uvae (Fulg. LXX Chald.): Eian secus cum fide passis nominatur 2 Reg. 46, 1; 1 Par. 42, 40. Non videtur fuisse magnae molis, cum Augustinus examinis 30, 12, praeter fragmentum palathae, relicturae dolibus עֲבֹרֹתֵי. Teste Ger. apud Venetas hodie dum uvae passuae « sirmelli » audiunt. Ducentas massas caricarum, alias palathas dictas. Eae ex fideis coaeficiebantur 1 Reg. 20, 7, non tamen singulis constabant fideis 1 Reg. 30, 12; putant auctores fuisse genus quoddam « marmelade ». Certae singulae palathae exiguae molis erant, cum Iudith 10, 5, praeter alia nonnulla, palathas numero plures sibi ancillae portandas imposuerit.

v. 19 « *Dixitque pueris suis: Praecedite me, ecce ego post tergum sequar vos. Viro autem suo Nabal non indicavit* ». Etiam secus munera ad placandam iram oblata praemittelantur, cf. Gen. 32, 16 sqq. v. 20 « *Cum ergo ascendisset asinum, et descenderet ad radices montis, David et viri eius descendebant in occursum eius, quibus et illa occurrit* ».

Verte: Et factum est, cum ipsa asino insidens descenderet per abdita montis, ecce David et viri eius descendebant in occursum eius, et illa iniegit in eos; ita subito, ut iam simul essent, antequam potuissent consilium capere, vellent colloqui, necne; unde David v. 21 primum in acerbis querelas prorupit. Si vocem *descendere* premus, oportebit dicere, occursum locum habuisse in aliquo saltu inter duos colles, quo utriusque simul descenderint. Abdita montis intellige loca, quibus vel confertis arboribus, vel tramitis sinuositate prospectus interciperetur. v. 21 « *Et ait David: Vere frustra servavi omnia, quae huius erant in deserto, et non perit quidquam de cunctis, quae ad eum pertinebant: et reddidit mihi malum pro bono* ». Videtur David primum supposuisse, haec sibi dona Nabal nomine offerri, quem errorem v. 25 corrigi Abigail. Illic conqueritur, se frustra obsequium praestitisse, non quasi quaesitis donis esset frustratus, nam haec tandem aderam, sed quod intenderit officii viri amicitiam conciliare. v. 22 « *Haec faciat Deus inimicis David, et haec addat, si reliquero de omnibus, quae ad ipsum pertinent, usque mane mingentem ad parietem* ».

Haec rursum et rursum facit Deus — sed cui? Sensum ex natura rei unico verum exhibent LXX Syr. scribentes David, nam formula haec solennis est, qua quis sibi malum imprecetur, non aliis. Sol Hebr. Vulg. Chald. *inimicis David*, quae lectio ob datam rationem vera esse non potest; quomodo orta sit, inquirendum. *Calu.*: « Reputandum est igitur, haec iurandi formula David imprecari qualem sibi mala omnia, nisi de Nabal exigui ultionem; sed mali omnis vitandi gratia, nomine suo omisso, inimicorum suorum nomen substituisse ». Quod effugium, Rabbini quidem familiare, Davide certe indignum erat. Unde commode emendavit hanc explicationem Welth., statuens, *inimicos* pie a scribis hebraeis esse suppletos, ne imprecatio videretur in ipsius Davidis caput converti, iurata caede non perfecta. Sed tandem, cum עָבֹרֹת (Syr.) et אֲנָסִים non ita difficile permittentur, quid velat, quasnam Syr. lectionem servos suo David genuinum, et ex ea Hebr. Vulg. Chald. derivatum esse statuiamus? — *Rethib.*, Chald. אֲנָסִים דְּבִקְרֵי, usque ad *lucem naturalem*, reduplicatione et corruptione orta lectio ex עָבֹרֹת דְּבִקְרֵי, « usque mane »; plurimi etiam codices hebr. sequuntur *Levi*, cf. *Rossi*. — Expressio de « mingente ad parietem » cum recurrit de domo Iericham 3 Reg. 14, 10, de domo Basa 16, 11, de domo Ahab 21, 21, et 4 Reg. 9, 8. Non intelligitur eandem (*Arabo.*, *Kitchin*), qua id de solis cambis nubibus intelligeretur, neque quadrat, quae locis citatis adduntur de « propinquis » etc. Intelligitur quisvis homo sexus masculini (*Rochar* 1. 674 sqq., *Rabbi Levi*), soli enim mures in expeditionibus, qualem susceperat David, exterminari consueverant.

v. 23 « *Cum autem vidisset Abigail David, festnavit, et descendit de asino, et proccidit coram David super faciem suam, et adoravit super terram* », v. 24 « *et cecidit ad pedes eius, et dixit* »: — Prima saluti semper ex aliqua distantia fiebat, unde Abigail, a prima prostratione consurgens, propius accessit, et rursum ad pedes David supplex procubuit. Non est necesse cum LXX legere et adoravit super terram

ad pedes eius.— *In me sit, domine mi, haec iniquitas*. A me exigatur ratio eorum, quae acta sunt, cum Nabal ob stultitiam reddendae rationi impar sit. *Sanct.*: « Personam removet turpem, et honestam inducit ». Nota tamen, Abigail solum postulare, ut iniuria sibi adscribatur, et excusanda vel laenda permittatur, non autem affirmare, a se esse commissam: unde perperam *Clair* affirmat mulierem sibi postea contradicere, ubi se facti ignaram fuisse contendat. « *Loquatur, obsecro, ancilla tua in auribus tuis, et audi verba famulae tuae* ». David, loquentem non interrompens, foeminae veniam concedit loquendi ostenditque, se excusationem, si quae proferri queat, paratum esse recipere. v. 25 « *Ne ponat, oro, dominus meus rex* » — vocem *rex* reliqui textus ignorant omnes — « *cor suum super virum istum iniquum Nabal, quoniam secundum nomen suum stultus est, et stultitia est cum eo; ego autem ancilla tua non vidi pueros tuos, domine mi, quos misisti* ». Argumentatur Abigail hoc modo: a Nabal, utpote stulto, factorum ratio exigi non poterat; mearum partium fuerat, pro stulto marito tuis pueris respondere; est, qui id praestare potui, cum illos ne conspexerim quidem? ab omni igitur culpa liberanda sum. Nota cum *Sanct.*, — haec verba, licet in Nabalera dura sint, a sceleris tamen gravitate illum excusare. Advertit assonantiam inter nomen Nabal et stultitiae etymon. v. 26 « *Nunc ergo, domine mi, vivit Dominus et vivit anima tua, qui prohibuit te, ne venires in sanguinem, et salvavit manum tuam tibi* ». Abigail tacite supponit, Davidem ipsi ea, quae illa ignara essent acta, vitio non vertere, et extollit benevolam Dei providentiam, qua ipsa Davidi occurrit atque ita iniustam sanguinis effusionem praeventit.

Putat *Vatabl.*, iuramenti formula priora confirmari, sc. Abigail adventum puercorum ignorasse; verum *Nunc ergo* novum utique inducit argumentum. — *Ne venires in sanguinem* commode vertit *Aq.* « *ne sanguinis reus fieres* ». Pro et *salvavit manum tuam tibi* verte eadem ratione, utque v. 31, et *altescuris te manum tuam*.

« *Et nunc fiat sicut Nabal inimici tui, et qui quaerunt domino mortuum* ». Magis sibi devotio Davidem Abigail, imprecata inimicis eius mala: Sicut Nabal pleantur stultitia. Sensus non est: Pereant sicut Nabal; nam mariti interitum exoptare uxorem non decebat, neque praesciebat Abigail, qui ratione paucis diebus post misere periturus esset Nabal. Abunde punitus est Nabal, si qua illi poena ferenda, ipsa sua stultitia. Sequens sententia apud *Hebr.* incipit voce et *nunc*. v. 27 « *Quapropter suscipe benedictionem hanc, quam attulit ancilla tua tibi, domino meo, et da pueris, qui sequuntur te, dominum meum* ». *Clair*: « Ante veniam (v. 28) implorandam, Abigail demulcere studet Davidem, primum ostendens, a Deo se illi obliviam missam esse ad praeve-

niendam eadem, dein poenas apprecans inimicis eius, tandem allata dona offerens ». Quae dona, non Davidis usui directe assignat, quasi eius dignitate inferiora, sed puercorum, etiam horum animos demulcere anxio. *Benedictio* (cf. 2 Cor. 9, 5 *εὐλογία*) vocatur donum, non tam quod donans simul bona quaeque apprecatur recipienti, sed quod sit benedictio a Deo accepta, ideoque aptissima, quae alteri dono conferatur: cf. Gen. 33, 11. Iam sequitur veniae petitio, vel potius absolutionis a crimine, cuius neque Abigail rea fuit, neque Nabal reus esse potuit. v. 28 « *Aufer iniquitatem famulae tuae. Faciens enim faciet Dominus tibi; domino meo, domum fidelem, quia proelia Domini, domine mi, tu procliaris. Malitia ergo non invenitur in te omnibus diebus vitae tuae* ». Verte optativo *Faciens faciat*: supplicationem illico fulcit Abigail benedictionis appreciatione. Expressionem habes 2, 35. Sequentia ita iungo: *et (quia) malitia non invenitur in te cunctis diebus vitae tuae*, sc. quibus procliaris et quamvis procliaris. Eiusmodi expressiones universales non sunt premendae, nec quidquam propheticum in nostra haec latet. David in vita caestrensi innocentiam servavit; proelia Domini procliaris est, tum quamdiu a Saule imperio militari honoratus est, tum exul Ceilan liberans et pastores Hebraeos a praedatoribus vindicans; dignus igitur est, qui speciali ratione a Deo remuneretur. Ad movendum Davidis animum aptissima erat apprecatio *Faciat tibi Dominus domum permanentem*, cuius tota tum familia et possessio Saulis invidia misere esset disiecta. v. 29 « *Si casu surrexerit aliquando homo persequens te et quaerens animum tuum, erit anima domini mei custodia quasi in fasciculo viventium apud Dominum Deum tuum; porro inimicorum tuorum anima rotabitur, quasi in impetu et circulo fundae* ». Tolle *caim*, et pro futuro scribe optativum. *Vulg.* post *ידך* videtur legisse copulam, vel pro *ידך* legebat: *ידך*: hinc *in impetu et*. Reliqui omnes *in medio cavillatis famulae*. Erat cavitas in funda, cui inserebatur lapis. *ידך* usurpatur de crumena Gen. 42, 35; Prov. 7, 20; de fasciculo odoramentorum Cant. 4, 12 (13). Malim hunc alterum sensum h. l. retinere. Iusti sunt veluti fasciculus odoramentorum, quem Dominus in sinu suo repositum habet. Porro soli iusti vere vivunt, vita sc. gratiae. Verba proxime respiciunt vitam temporalem, non tamen excludunt vitam aeternam: *thesaurizabis eos in thesauro vitae aeternae* (*Chald.*). Verum antithesis momentum non est in voce *viventium*, quasi David nullis inimicorum conatibus interimendus sit; secus in altera antithesis parte mortem inimicorum efferri oporteret. Est oppositio inter statum quietis, et statum quietis expertem. Inimicos David circumagat Deus, sicut lapis a fundatore circumagitur; non est sermo de lapide e funda proiciendo; David autem veluti in sinu Domini requiescat, et securus fruatur vita.

v. 30 « *Cam ergo fecerit Dominus tibi, domino meo, omnia, quae locutus est bona de te, et constituerit te ducem super Israel* », v. 31 « *non erit tibi hoc in singulum et in scrupulum cordis domino meo, quod effuderis sanguinem innocuum, aut ipse te ultus fueris* ». Demulset Davidem Abigail, tum principatum, ad quem evahendus sit, extollens, tum conscientiae pacem, qua ex adhibita nunc moderatione fruituras sit. Percrebuerant iam, quae Davidi promissa fuerant, sive per prophetas, sive per eius fratres 16, 13, sive per Ionatham vel Saullem. « *Et cum benefecerit Dominus dominae meae, recordaberis ancillae tuae* ». Non specialem aliquam gratiam sibi exposulat, sed, cum David divina institutione regnatorus sit, ipsa de benedictionibus regni eius participare desiderat. Aliam peraptam explicationem adstruit Sanct. : « *tunc cogitatum esse Davidem, cum ad regiam sedem sublatus fuerit, quam hoc documentum fuerit opportunum, quo nunc ab effundendo innocuo sanguine revocatus est* ».

Cam ergo : 2 h. l. omnes versiones intelligunt temperate. — Hebr. et in effusionem sanguinis innocui, etc. : sed eam copulam merito ignorant Vulg. LXX Chald. — In singulum et in scrupulum, utraque vox idem significat : ergo vel sacer auctor scripsit כְּסֵפֶר וְסֵפֶר, vel solum scripsit כְּסֵפֶר, aliter non usitatum, cuius explicandae gratia quidam in margine adscripsit כְּסֵפֶר, quae dem addita in textum penetravit.

v. 32 « *Et ait David ad Abigail : Benedictus Dominus Deus Israel, qui misit hodie te in occursum meum, et benedictum eloquium tuum* », Hebr. sapientia tua (cf. v. 3), quae, Deo ita providente, iter tuum direxit, v. 33 « *et benedicta tu, quae prohibuisti me hodie, ne irem ad sanguinem* », sanguinis reus fierem (v. 26), « *et ulciscerer me manu mea* ». v. 34 « *Alioquin vixit Dominus Deus Israel, qui prohibuit me, ne malum facerem tibi : nisi cito venisses in occursum mihi, non remisisset Nabal usque ad lucem matutinam mingens ad parietem* ». Cf. v. 22. v. 35 « *Suscepit ergo David de manu eius omnia, quae attulerat ei, dixitque ei : Vade pacifice in domum tuam, ecce audivi vocem tuam, et honoravi faciem tuam* », quavi in terram (v. 28) supplex demiseras. Hebr. elevavi faciem tuam ; oppositum confundere faciem 3 Reg. 2, 16. 20.

v. 36 « *Venit autem Abigail ad Nabal* », cui ne verbum indicaverat v. 19, quique tam erat stolidus, ut, post tantam Davidi illatam iniuriam, incursus epularetur ; « *et ecce, erat ei convivium* », Hebr. convotatio, « *in domo eius, quasi convivium regis* », excellentia et abundantia ciborum et potus, ubi cf. sordidam v. 4 parcimoniam ; « *et cor Nabal incundum* », Hebr. hilare super illud sc. convivium, « *erat enim Chrisus nimis* ». Qualis maritus mulieris prudentia et forma eximiae ! « *Et non*

indicavit ei verbum pusillum aut grande usque mane » ; quod ipsum erat tempus, quo ei v. 22. 34 misere fuerat pereundum, nulla salutis possibilitate relicta ; sed periculum averterat uxor. v. 37 « *Diluculo autem, cum digressisset vinum Nabal, indicavit ei uxor sua verba haec, et emortuum est cor eius intrinsecus, et factus est quasi lapis* », ictus apoplexia (Thea.). Quare ? propter periculum, in quo fuerat, ne ebrius occideretur (Sanct.) ; ob animi acritudinem, quod sola uxoris prudentia stultitiae poenam evasisset (Keil). v. 38 « *Cumque pertransissent decem dies, percussit Dominus Nabal, et mortuus est* », repetito apoplexiae ictu. v. 39 « *Quod cum audisset David mortuam Nabal, ait : Benedictus Dominus, qui iudicavit causam opprobrii mei de manu Nabal, et servum suum custodivit a malo* », cohibuit ab iniquitate : ergo David non indicabat, ius sibi fuisse, iniuriae violenter ulciscendae. « *Et matutina Nabal reddidit Dominus in caput eius* ». Divinae providentiae gubernatio mirabiliter in hoc facto eluxerat. Cum enim David coram Saule praeventus, illico Nabal apoplexia correptus corruit, quo se momento David sua manu ulcisci decreverat, et ita causam Davidis iudicavit Deus.

De manu Nabal refertur, non ad opprobrii mei, sed ad vindicavit causam meam, quam expressionem habes 24, 16. Nabal, Davidem servum profugum declarans, de eo suo arbitrio iudicium tulerat, eiusque causam veluti nunc apprehenderat. — Sententiam Ulrique nullum Nabal etc. Mezer. et Vulg. indubie ad orationem Davalis trahunt, non ad sequentem narrationem. Obiicit Thea., ita vocem « Dominus » abundare. Respondit, eam vocem ex his esse, quae quandoque in textum irrepserunt ; ceterum omnem difficultatem tolli, ita modo sententia non cum precedenti iungatur, sed independenter ad instar exclamationis constructur.

« *Misit ergo David, et locutus est ad Abigail, ut sumeret eam sibi in uxorem* ». Noverat formosam, noverat, quod plus est, prudentia eximiam, piam ; uxorem expetiit, ut deinceps ab illa, ne delinqueret, cohiberetur. Erat et alia nuptiarum appetendarum ratio, quod feminam nobilem eius Iudaeae tractus ducens, eius regionis homines sibi Bethlehemitae devinciret. v. 40 « *Et venerunt pueri David ad Abigail in Carmelum* », iusto utique luctus tempore elapso, « *et locuti sunt ad eam, dicentes : David misit nos ad te, ut accipiat te sibi in uxorem* ». Nabalis domus erat in Maon, possessio Carmelae, ubi etiam eo demortuo vidua reperitur, quae 27, 3 ; 1 Par. 3, 1 simpliciter Carmelita appellatur. Fortasse Abigail Carmela erat oriunda, et opes Nabali in matrimonium attulerat, iisdem nunc Davidis causam illustrans et firmans. v. 41 « *Quae consurgens adoravit prona in terram, et ait : Ecce famula tua sit in ancillam, ut laetet pedes servorum domini mei* ». Similibus verbis

uitur iis, quibus B. Virgo angeli invitationem acceptavit. Eo usque parata sum Davidis desiderata implere, ut vel servorum eius pedes, si opus sit, lavare non detrectem. Aliter *Ios.*, putans illam indignam se reputasse nuptiis Davidicis, dignam solum, quae servorum pedes lavaret. v. 42 « *Et festinavit et surrexit Abigail, et ascendit super asinum, et quinque puellae ierunt cum ea, pedissequae eius, et secuta est nuntias David, et facta est illi uxor* ». Ita, opinione citius, impleta est Abigailis petitio v. 31, ut David sui recordaretur. *Sonet.*: « Non distulit Abigail postulata complere, neque deterruit a nuptiis aut Davidis inopia, aut sterilis et vasta solitudo, in qua vagus et profugus incertis semper sedibus errabat; neque Saulis potentia, qui nullam non movebat lapidem, ut, quem ambibat coniugem, opprimeret ». Ceterum norat ipsa, illum regem futurum.

v. 43 « *Sed et Achinoam accepit David de Iezrahel; et fuit utraque uxor eius* ». Cf. 27, 3; 30, 5; 2 Reg. 2, 2; 3, 2; 1 Par. 3, 1. Iezrahel h. l. intelligitur, non tribus Issachar *Ios.* 19, 18, sed tribus Iuda *Ios.* 15, 36, haud procul a Maon, Carmela et Ziph sita. Putat *Menoeh.*, Achinoam esse ductam ante Abigail, quod illius filius fuerit primogenitus 2 Reg. 3, 2; 1 Par. 3, 1; sed patuit, quae posterius dicta fuerat, prior gignere filium, altera nullos interim liberos, aut solas feminas edente. v. 44 « *Saul autem dedit Michol, filiam suam, uxorem David, Phaltii, filio Laïs, qui erat de Gallim* ». 2 Reg. 3, 13 Phaltiel. Laïs, civitas tribus Benjamin, haud longe ab Anathoth *Ios.* 10, 33; 2 Reg. 3, 13. Reconciliationem cum Saul cap. 24 narratam aliquamdiu quies subsequuta est, qua usus est David ad rem familiarem nuptiis stabilendam. Duplicibus vero Davidis incensus nuptiis, rediit iam Saul ad pristinas insidias, adente se Davide in priora latibula. Saul, ubi ille versaretur, a Ziphacis didicit, ultro fortasse obsequium obtrudentibus, resumente animos tota tam in aula quam per regionem Davidi adversa factione. Quid mirum, ex rebus tam analogis ortum esse evertentem, cap. 26 narrandum, altari cap. 24 narrato valde similem, neque tamen eundem?—Ceterum v. 44 etiam sic veriti potest: *Dederat autem Saul Michol etc.* Sic ipse Saul, nullo accepto praetextu, Davidi iniuriam intulisset ablata uxore; is vicissim in locum unius regiae stirpe ortae dnas substituisset honesto et opulento loco natus.

Aug.—Saul Davidem rursus insecutus in colle Hachila castra ponit. Quo noctu penetrans David regem quidem interimere recusat, hastam vero et scyphum aufert. Dein ex adversa rupe somno sopitos compellens divinum iis, qui regem in se incitaverint, iram imprecatur, suumque simul consilium aperit excedendi tandem terra sancta.

Cap. XXVI v. 1 « Et venerunt Ziphacae ad Saul in Gabea, dicentes :

Eccc David absconditus est in colle Hachila, quae est ex adverso solitudinis ». *Hebr.* a facie, 23, 19 ad dexteram, i. e. ad meridiem deserti, uti ib. explicavimus. v. 2 « *Et surrexit Saul, et descendit in desertum Ziph, et cum eo tria millia virorum de electis Israel, ut quaereret David in deserto Ziph* ».

Numerum videtur secum sumpsisse eundem, quem 24, 3: non enim numerus in causa fuerat, cur Davidem non apprehenderit ante. Ceterum ex 13, 2 videtur consuevisse Saul, tria virorum millia etiam pacis tempore secum retinere: ergo, iam 24, 3 quam h. l., duxit adversum David, quotquot secum habebat. Fortasse etiam illa cohors praetoriana, a numero militum primitus illi adscriptorum, dicta est trium millium cohors, licet plures paucioresve haberet milites, sicut postmodum Persarum selecta cohors dicta est decem millium immortalium.

v. 3 « *Et castrametatus est Saul in Gabea Hachila* », i. e. in colle Hachila cf. v. 1, « *quae erat ex adverso solitudinis, in via* »; *secus viam*, notam aliquam viam, quibus verbis castrorum locus describitur, non collis, cuius situs iam sufficienter describebatur. Porro David videtur, colle relicto, penitus in desertum se abdidsisse. « *David autem habitabat in deserto. Videns autem, quod venisset Saul post se in desertum* ». v. 4 « *mixit exploratores, et didicit, quod illuc venisset certissime* ». *Illuc* addidit *Vulg.* explicationis gratia. 1722 58 vertunt *Vulg. Chald. certissime. Syr.* habet *post se*, si tamen haec vox reapse sit versio vocis hebraicae. Sed quid tandem hoc est: David videns, quod venisset Saul post se, didicit per exploratores, quod venisset post se? vel: Videns David, quod venisset Saul post se, didicit, quod venisset certissime? *LXX* 1722 58 ex *Κελά*, ubi 1722 58 est versio vocis 1722, omissio 58, et ex *Κελά* probabilius est corruptio aliqua utriusque vocis. Ceterum expressio hebr. etiam veriti potest: in locum paratum, vel in locum erectum, prominentem, in promontorium (?). v. 5 « *Et surrexit David clam, et venit ad locum, ubi erat Saul, cumque vidisset locum, in quo dormiebat Saul et Abner, filius Ner, princeps militiae eius, et Saulem dormientem in tentorio, et reliquum vulgus per circuitum eius* ». v. 6 « *ait David ad Achimelech Hethaem et Abisai, filium Sarviae, fratrem Iobab, dicens: Quis descendet mecum ad Saul in castra? Dirique Abisai: Ego descendam tecum* ». Invitatio ad utrumque dirigebatur, sed Achimelech, hoc solo loco nominatus, videtur illam silentio declinasse, indignus porro, cuius nomen inter heroes David recensetur.

Clam scli *Vulg. LXX* habent; non tamen sensu caret ea vox (*Wells.*), cum potuerit David clam reliquis suis sociis proficisci. — 1722, quod *Vulg.* recte veritit *tentorium*, ab 1722 rotundum esse, *Chald.* veritit *circumvallatio. Keli* « arx plastrorum »: sed mirum est, Saulum intra circumvallationem vel arcem dormivisse, reliquos utanos

extra eandem. Cf. dicta ad 17, 20. — *Hebr. et respondit David ad Achimelech*: 722 enim sequente מִן usurpatur etiam Dav. 21, 7; 26, 3, nulla praecedente interrogatio, quamvis vel in eiusmodi locis respondendi significatio non penitus desideretur: Achimelech et Abisai, silentio adstantes Davidi, dum castra Saulis observaret, ipsa praesentia et obtuta, quid facto opus esset, interrogabant. — *Sarua*, soror David 1 Par. 2, 16, eo utique longe maior nata, mater item fuit Asaelis.

v. 7 « *Venerunt ergo David et Abisai ad populum nocte, et invenerunt Saul iacentem et dormientem in tentorio, et hastam fixam in terra ad caput eius, Abner autem et populum dormientes in circuitu eius* ». Fixa erat hasta ad caput, ut illico eam prehendere posset rex in nocturno tumultu; non (*Keil*), ut qua sceptrum indicaret, ubinam decumberet rex, id enim indicabat ipsum tentorium, cf. Iulstih 13, 8. v. 8 « *Dixitque Abisai ad David: conclusit Deus inimicum tuum hodie in manus tuas; nunc ergo perfodiam eum lancea in terra semel, et secundo opus non erit* ». *Hebr. et non iterabo ei ictum. Hebr. feriam eum lancea et in terra*, quod recte uti *Vulg.* vertunt LXX Chald. — v. 9 « *Et dixit David ad Abisai: Ne interficias eum; quis enim extendet manum suam in christum Domini, et innocens erit?* » Verbum חָקַק sensu translato, uti videtur, proxime exemplationem a poeta significat, et non nisi consequenter a culpa: Ex. 21, 19; Num. 3, 31; Ps. 18 (19), 14; Iud. 13, 3. v. 10 « *Et dixit David: Vivit Dominus, quia, nisi Dominus percussisset eum, aut dies eius venerit, ut moriatur, aut in praelium descendens perierit* ». v. 11 « *propitius sit mihi Dominus, ne extendam manum meam in christum Domini* ». Opposito est inter varias causas mortis: nisi morbo (cf. 23, 38) inopinative evenit interierit, aut senio confectus, aut proelio interemptus fuerit (*Theodoret*), at certe manu mea nunquam peribit. « *Nunc igitur tolle hastam, quae est ad caput eius, et scyphum aquae, et abeamus* ». v. 12 « *Tulit igitur David* », de manu Abisai accipiens, « *hastam et scyphum aquae, qui erat ad caput Saul, et abierunt. Et non erat quisquam, qui videret et intelligeret et evigilaret, sed omnes dormiebant, quia sopor Domini irruerat super eos* ». Cf. Gen. 2, 21.

Ergo etiam scyphus, uti hasta, ad caput regis erat: aqua pro potu universim sumitur, cf. 25, 11 et 3 Reg. 19, 6; porperam igitur *Chir* intelligi vas ablutioibus facientis destinatum. — *אֶת אֶתְרֵי* ad caput eius explicant, vel ut substantivum locale adverbialiter positum: e regione capitis; vel ut coalescens e praepos. אֶת substantivum אֶתְרֵי, quod terminationi plur. fem. superaddit terminationem plur. masc. (Ges. §. 86), ergo: de regione capitis. Alteri huius explicatio favet, h. l. et Iud. 13, 18 respice אֶת subintelligendum esse, quod etiam h. l. expresserunt LXX Chald. Syr., et alios textus 19, 13. 16; 26, 7. 11; 3 Reg. 19, 6; Gen. 28, 11. 18 optime per אֶת posso explicari. — *Qui videret, aut perciperet, aut evigilaret*. Trium verborum distinctio haec esse potest: quandoque homo somno exciatus distincte videt, quae aguntur; quandoque semisopitus et clausis oculis tamen confuse percipit, aliquid periculi in-

gnere; quandoque strepitus aliquo excitatur, quin ullo modo videret aut perciperit, quid agatur.

v. 13 « *Cumque transcendisset David ex adverso, et stetisset in vertice montis de longe, et esset grande intervallum inter eos* », v. 14 « *clamavit David ad populum et ad Abner, filium Ner, dicens: Nonne respondebis, Abner? Et respondens Abner, ait: Quis es tu, qui clamas et inquietas regem?* » Adverte sermonis concinnitatem, ob locorum distantiam. Clamare אָלָא non est « clamare ad regem » (*de Wette*), loquitur enim David ad populum et ad Abner, non vero ad regem; sed clamare versus regem seu in caput regis (*Chald.*), ita ut solus sonus, non sensus ad ipsum dirigatur; ergo ita, ut ipse incommoedetur (*Vulg.*). — Grande intervallum erat, non necessario linea recta, sed itinere descendente et ascendente, aliquo circuitu fortasse implicato; videtur enim aliqua vallis fuisse interiecta. Locus, ubi constitit David, fere aequo altus fuisse videtur atque ille, ubi castra fixerat Saul, secus difficilius exaudita esset vox. v. 15 « *Et ait David ad Abner: Numquid non vir tu es? et quis alius similis tui in Israel?* » Vir es prae ceteris robustus et fortis, qui et pugnare et vigilare facili ope queas. « *Quare ergo non custodisti dominum tuum regem? Ingressus est enim unus* » i. e. aliquis « de turba, ut interficeret regem dominum tuum ». Multum differt haec narratio ab illa cap. 24. Ibi David agebatur animo ob praecisam ohlamydis oram, hic lanceam et scyphum audacter aufert; ibi ipsum regem humillime alloquitur, hic ironice militiae principem. v. 16 « *Non est bonum hoc, quod fecisti. Vivit Dominus, quantum filii* », i. e. rei, « *mortis estis eos, qui non custodistis dominum vestrum, christum Domini. Nunc ergo vide, ubi sit hasta regis, et ubi sit scyphus aquae, qui erat ad caput eius* ». Neglectae custodiae accusatio confirmatur tum facto ablatae lanceae et scyphi, tum Davidis notitia eius facti.

v. 17 « *Conspexit autem Saul vocem David, et dixit: Numquid vox haec tua, fili mi David?* » Iisdem, quibus 24, 17, affectibus movetur Saul. Simul eius, quod iam ex sono vocis cognoverat, confirmationem quaerebat, nam Davidis formam prae tenebris discernere haud valebat. « *Et ait David: Vox mea, domine mi rex* ». v. 18 « *Et ait: Quam ob causam dominus meus persequitur servum suum? Quid feci, aut quod est malum in manu mea?* » v. 19 « *Nunc ergo audi, oro, domine mi rex; verba servi tui: Si Dominus incitat te adversum me, odoretur sacrificium; si autem filii hominum, maledicti sunt in conspectu Domini, qui viceverunt me hodie, ut non habitem in haereditate Domini, dicentes: Vade, servi diis alienis* ». Rursum attende, quanto perè differant haec verba ab iis, quae David cap. 24 ad Saulem loqueba-

tur: ibi regem demulcere, hic magis eundem terrore studet. — David se innocentem esse omnino supponit: ridiculum enim est, si is, qui vere est reus, rogaret regem, ut pro scelere expiatione sacrificium offerri permitat, et ita rem componat. Ergo non est vertendum cum *Chald. sacrificium meum*, cum de sacrificio, non a Davide, sed a Saule offerendo agatur. Imvero, Davidis innocentia supposita, duo tantum Davidis animo occurrunt, qui persecutionis instigatores esse possint: Deus aut homines malevoli. Deus ad iniustitiam instigare potest non aliter, quam subtracta gratia, qua tentationi resistatur, hancque non subtrahit, nisi in poenam praevii cuiusdam delicti. Ergo, in hac hypothesis, placendus erit a Saul, oblato aliquo sacrificio: olfaciat igitur Deus sacrificium, (*LXX Syr. olfaciat aliquis, ergo olfact*). Adverte, quam delicate David innuit, posse aliquid culpae esse in ipso Saul, simul exprimens desiderium, ut ea culpa non puniatur, sed sacrificio eliminetur, omnemque maledictionem pro aliis inimicis reservans. Simul manifestat consilium deserendae hereditatis Domini, i. e. terrae sanctae, populi electi, cum suo cultu et ceteris omnibus gratis. Eo tandem, inquit, eorum hominum malitia res iam perducta est, ut consilium interim terra sancta excedendi; morali necessitate me expellunt, cum evidenti religionis periculo (*Theodor.*); unde equivalenter dicunt: Vade, servi diis alienis.

v. 20 « *Et nunc non effundatur sanguis meus in terram coram Domino* ». Verbis his non vitam deprecatur a Saule (*Menoeh.*), sed propositum abeundi enuntiat: tota oratio nequaquam est deprecatoria. Supple: abibo igitur in terram alienam. Iam assignat rationem, cur illud propositum inierit, quod sc. rex Israel se persequatur, contra quem fas sibi non sit vitam defendere vi: « *Quia egressus est rex Israel, ut quaerat pulicem vivum, sicut persequitur perdix in montibus* ». Animal ignobile persequitur, ac si esset nobilem illorum animalium aliquod, quod venatores persequi consueverunt.

כַּדְּבִיבִי non est « procul a Domino » (*Them.*), sed *coram Domino* (*Vulg. LXX Chald.*), quem sensum alias etiam praeposito habet. David non vult terram sanctam, in qua Dominus specialiter praesens est, suo sanguine innocente effuso deserari. — *LXX* *quia egressus est rex Israel, ut quaerat animum meum, sicut persequitur perdix in montibus*; pro קָרַע legi כָּרַע אֶדָּם omitti, quae vox non ita raro in s. textum irrepsit. Pro lectione *LXX* inter alia militat particula *וְאֵל*, quae bene individuali animo Davidis, non vero indeterminato pulci praefigitur. Perperam igitur recentiores aliqui, ex hoc textu cum 24, 15 collato, officere student, nostro capite illo, quod cap. 24, narrari factum, diversa tamen ratione. — *Persequitur* (*Vulg.*) intellige passiva, ut *Chald.*, punctandum *וְאֵל*, *venatione agitur. Masor. Syr.* וְאֵל active: sicut venatur Saul, vel aliquis pulicem. Falsè omnino *LXX*: sicut venatur nycticorax, « quasi conferretur rex cum nycticorace, qui pulices suos caperet » (*Clar.*). — Inmerito obicit *Thien.*, perdicem esse camporum amantem, non montium: ubique enim illa abundat.

v. 21 « *Et ait Saul: Peccavi; revertere, fili mi David; nequaquam enim ultra tibi malefaciam, eo quod pretiosa fuerit anima mea in oculis tuis hodie. Apparet enim, quod stulte egerim, et ignoraverim multa nimis* ». *וַיִּשָׁב* errorem significat ex ignorantia commissum, cf. Gen. 43, 12; Ps. 18 (19), 13: adhuc igitur Saul excusare se nititur. v. 22 « *Et respondens David, ait: Ecce hasta regis; transeat unus de pueris regis, et tollat eam* ». v. 23 « *Dominus autem* », a te enim accepti beneficii retributionem iam non exspecto, « *retribuet unicuique secundum iustitiam suam et fidem: tradidit enim te Dominus hodie in manum meam, et nobis extendere manum meam in christum Domini* ». Iustitia et fidelitas intelligitur Dei. Verba tradidit te Dominus hodie in manum meam, quae etiam 24, 11 habentur, sunt illustratio verborum 23, 14, quae totius huius narrationis tesseram esse notuimus: « *et non tradidit eum* (Davidem) *Deus in manus eius* ». v. 24 « *Et sicut magnificata est anima* », i. e. vita, « *tua hodie in oculis meis, sic magnificetur anima mea in oculis Domini, et liberet me de omni angustia* ». Omnem fiduciam David in Deo reponit, nullam omnino in promissis Saul. v. 25 « *Ait ergo Saul ad David: Benedictus tu, fili mi, David: Et quidem faciens facies, et potens poteris* ». Verba futuri annuntiationem potius, quam boni appreciationem continent: Benedictus eris, non sis; certissime perficies, certissime superabis; cf. 24, 21. « *Abiit autem David in viam suam, et Saul reversus est in locum suum* ».

PARS III. DAVID INTER PHILISTHAEOS EXUL I Reg. 27-31.

ARG. — Historice eventus narrantur, neque tamen sine arte. Sublato Samuele, cuius precibus ruina domus Saul eousque differebatur, excedit regione David et, qua erat prudentia, Gethaorum brevi favorem sibi conciliat; Saul, in extremam abreptus vesaniam, quem vivum neglexerat prophetam, mortuum evocare attentat. Dein David, a Philisthaeis ex acie dimissus, Amalecitas praedones consequitur atque fundit, atque sic eo ipso tempore victoria clarescit, quo Saul cum filiis infelici proelio occumbit. Ita David ipsis eventibus, Deo providente, successor designatur, a quo uno republicae salus speranda sit.

1) David secessit ad Achis I Reg. 27, 1-12.

Cap. XXVII v. 1 « *Et ait David in corde suo: Aliquando incidam una die in manus Saul,* » — *Hebr. perdar in manus Saul* —: « *nonne melius est, ut fugiam et salver in terra Philistinorum, ut desperet Saul, cessetque me quaerere in cunctis finibus Israel? Fugiam ergo ma-*

tur: ibi regem demulcere, hic magis eundem terrore studet. — David se innocentem esse omnino supponit: ridiculum enim est, si is, qui vere est reus, rogaret regem, ut pro scelere expiatione sacrificium offerri permitat, et ita rem componat. Ergo non est vertendum cum *Chald. sacrificium meum*, cum de sacrificio, non a Davide, sed a Saule offerendo agatur. Imvero, Davidis innocentia supposita, duo tantum Davidis animo occurrunt, qui persecutionis instigatores esse possint: Deus aut homines malevoli. Deus ad iniustitiam instigare potest non aliter, quam subtracta gratia, qua tentationi resistatur, hancque non subtrahit, nisi in poenam praevii cuiusdam delicti. Ergo, in hac hypothesis, placendus erit a Saul, oblato aliquo sacrificio: olfaciat igitur Deus sacrificium, (*LXX Syr. olfaciat aliquis, ergo olfact*). Adverte, quam delicate David innuat, posse aliquid culpae esse in ipso Saul, simul exprimens desiderium, ut ea culpa non puniatur, sed sacrificio eliminetur, omnemque maledictionem pro aliis inimicis reservans. Simul manifestat consilium deserendae hereditatis Domini, i. e. terrae sanctae, populi electi, cum suo cultu et ceteris omnibus gratis. Eo tandem, inquit, eorum hominum malitia res iam perducta est, ut consilium interim terra sancta excedendi; morali necessitate me expellunt, cum evidenti religionis periculo (*Theodor.*); unde equivalenter dicunt: Vade, servi diis alienis.

v. 20 « *Et nunc non effundatur sanguis meus in terram coram Domino* ». Verbis his non vitam deprecatur a Saule (*Menoeh.*), sed propositum abeundi enuntiat: tota oratio nequaquam est deprecatoria. Supple: abibo igitur in terram alienam. Iam assignat rationem, cur illud propositum inierit, quod sc. rex Israel se persequatur, contra quem fas sibi non sit vitam defendere vi: « *Quia egressus est rex Israel, ut quaerat pulicem unum, sicut persequitur perdix in montibus* ». Animal ignobile persequitur, ac si esset nobilem illorum animalium aliquod, quod venatores persequi consueverunt.

כַּדְּבִיבִי non est « procul a Domino » (*Them.*), sed *coram Domino* (*Vulg. LXX Chald.*), quem sensum alias etiam praeposito habet. David non vult terram sanctam, in qua Dominus specialiter praesens est, suo sanguine innocente effuso desereri. — *LXX* *quia egressus est rex Israel, ut quaerat animum meum, sicut persequitur perdix in montibus*; pro קָרַע legi כָּרַע אֶדָּם omitti, quae vox non ita raro in s. textum irrepsit. Pro lectione *LXX* inter alia militat particula מָן, quae bene individuali animo Davidis, non vero indeterminato pulci praefigitur. Perperam igitur recentiores aliqui, ex hoc textu cum 24, 15 collato, officere student, nostro capite illo, quod cap. 24, narrari factum, diversa tamen ratione. — *Persequitur* (*Vulg.*) intellige passiva, ut *Chald.*, punctandum מְרַדֵּי, *venatione agitur. Masor. Syr.* מְרַדֵּי active: sicut venatur Saul, vel aliquis pulicem. Falsè omnino *LXX*: sicut venatur nycticorax, « quasi conferretur rex cum nycticorace, qui pulices suos caperet » (*Clar.*). — Inmerito obicit *Thien.*, perdicem esse camporum amantem, non montium: ubique enim illa abundat.

v. 21 « *Et ait Saul: Peccavi; revertere, fili mi David; nequaquam enim ultra tibi malefaciam, eo quod pretiosa fuerit anima mea in oculis tuis hodie. Apparet enim, quod stulte egerim, et ignoraverim multa nimis* ». כָּדָב עָרֹם errorem significat ex ignorantia commissum, cf. Gen. 43, 12; Ps. 18 (19), 13: adhuc igitur Saul excusare se nititur. v. 22 « *Et respondens David, ait: Ecce hasta regis; transeat unus de pueris regis, et tollat eam* ». v. 23 « *Dominus autem* », a te enim accepti beneficii retributionem iam non exspecto, « *retribuet unicuique secundum iustitiam suam et fidem: tradidit enim te Dominus hodie in manum meam, et nobis extendere manum meam in christum Domini* ». Iustitia et fidelitas intelligitur Dei. Verba tradidit te Dominus hodie in manum meam, quae etiam 24, 11 habentur, sunt illustratio verborum 23, 14, quae totius huius narrationis tesseram esse notuimus: « *et non tradidit eum (Davidem) Deus in manus eius* ». v. 24 « *Et sicut magnificata est anima* », i. e. vita, « *tua hodie in oculis meis, sic magnificetur anima mea in oculis Domini, et liberet me de omni angustia* ». Omnem fiduciam David in Deo reponit, nullam omnino in promissis Saul. v. 25 « *Ait ergo Saul ad David: Benedictus tu, fili mi, David: Et quidem faciens facies, et potens poteris* ». Verba futuri annuntiationem potius, quam boni appreciationem continent: Benedictus eris, non sis; certissime perficies, certissime superabis; cf. 24, 21. « *Abiit autem David in viam suam, et Saul reversus est in locum suum* ».

PARS III. DAVID INTER PHILISTHAEOS EXUL I Reg. 27-31.

ARG. — Historice eventus narrantur, neque tamen sine arte. Sublato Samuele, cuius precibus ruina domus Saul eousque differebatur, excedit regione David et, qua erat prudentia, Gethaorum brevi favorem sibi conciliat; Saul, in extremam abreptus vesaniam, quem vivum neglexerat prophetam, mortuum evocare attentat. Dein David, a Philisthaeis ex acie dimissus, Amalecitas praedones consequitur atque fundit, atque sic eo ipso tempore victoria clarescit, quo Saul cum filiis infelici proelio occumbit. Ita David ipsis eventibus, Deo providente, successor designatur, a quo uno republicae salus speranda sit.

1) David secessit ad Achis I Reg. 27, 1-12.

Cap. XXVII v. 1 « *Et ait David in corde suo: Aliquando incidam una die in manus Saul,* » — *Hebr. perdar in manus Saul* —: « *nonne melius est, ut fugiam et salver in terra Philistinorum, ut desperet Saul, cessetque me quaerere in cunctis finibus Israel? Fugiam ergo ma-*

nis eius ». *Menoch.* : « Prudens est Davidis consilium : Dominus enim, qui protector illius erat, simul volebat, ut ex humanae prudentiae legibus sibi caveret ». Neque dubium, Davidem prophetarum monita regione excessisse, uti eorumdem moniti 22, 5 eam fuerat ingressus. — Recte interrogationem exprimit *Vulg.* ; meram assertionem non est mihi bonum exprimit *Syr.*, pergens sed, et *LXX.*, pergens nisi : verum tum loco scribi oportuit *En* 5. Ultime verba possunt etiam interrogationi contungi : Nonne melius est, ut... fugiam manus eius ?

v. 2 « *Et surrexit David, et abiit ipse, et secessit viri cum eo, ad Achis, filium Maach, regem Geth.* » Illic omnino idem esse videtur, atque Achis 21, 40 sqq., et fortasse etiam idem, atque « Achis, filius Maacha » 3 Reg. 2, 39 (*Calm.*). v. 3 « *Et habitavit David cum Achis in Geth, ipse et viri eius : vir et donus eius, et David et duae uxores eius, Achinoam Iezrahelitis et Abigail, uxor Nabal Carmeli.* » Verbe : unusquisque et familia eius, David et duae uxores eius etc. Illustratur Achis in illis excipiendis benignitas, cuius aliqua etiam causa videtur fuisse timor egregii duois, venientis non iam solius, sed cum tanto armorum comitatu. v. 4 « *Et nuntiatum est Saubi, quod fugisset David in Geth, et non addidit ultra quaerere eum.* » v. 5 « *Dixit autem David ad Achis : Si inveni gratiam in oculis tuis, detur mihi locus in una urbe regionis huius, ut habitem ibi; cur enim manet servus tuus in civitate regis tecum?* » *Menoch.* : « Quasi dicat : Si manerem, essom tibi oneri, vel quod in civitate frequenti, gippe regia, cum sexcentis viris et eorum familiis angustias facerem ; vel ne ego cum tanto comitatu quasi alter rex existimer velle videri, vel ne aliqua de me sit suspicio, quasi regi aut regno insidier ; vel ne sim oneri, si me tuis expensis alere velis. Porro David seorsum a rege habitare cupiebat, ut populari regiones incircumcisorum tutus posset, atque suos ab idololatriae periculo subduceret ». v. 6 « *Dedit itaque ei Achis in die illa Siceleg, propter quam causam facta est Siceleg regnum Iudaeusque in diem hanc.* » Urbs primum Ios. 15, 31 tribui Iuda, dein 49, 3 et 1. Par. 4, 30 tribui Simeon attributa, postmodum a Philistinis occupata. Verba non ita necessario sunt interpretanda, Achis se eius urbis possessione penitus abdicasse (*Kail*), sed solum ex facto assignatae urbis secutum esse alterum factum, ut ea a regibus Iuda constantiter possideretur. Ratio urbis colenda regi Achis haec videtur fuisse : favor Davidis (cf. 29, 6), invidia Philisthaeorum una habitantium (cf. 29, 3 sqq.; 21, 11). v. 7 « *Fuit autem numerus dierum, quibus habitavit David in regione Philistinorum, quatuor mensium.* » Praeter *Vulg.* *LXX.* omnes habent anni et quatuor mensium. Vocem ימים etiam Ios. legebat; eam quandoque significare annum, cf. 1. 3. 20; 2, 19; 29, 3; Lev. 25, 29; etiam Iud. 17, 40 se-

undum Chald. v. 8 « *Et ascendit David et viri eius, et agebant praedas de Gessuri et de Gerzi et de Amalecitis; hi enim pagi habitabantur in terra antiquitus, euntibus Sar usque ad terram Aegypti.* » *Gessuraei* Ios. 13, 2 sq. una cum Philisthaeis regionem obtinebant ab Accaron usque Aegyptum; distinguendi ab aliis Gessuraeis ad septentrionem terrae sanctae, trans Iordanem habitantibus Ios. 12, 5; 13, 11. 13; Dcut. 3, 14. — *Gerzaei* vel *Gezraei* (*keri*) nunquam seors nominantur, apud *LXX.* omittuntur; non tamen illico sequitur, mendosa Gessuraeorum scriptio- ne in s. textam irropsisse. — De *Amalecitis* vide cap. 15.

In sequentibus habet *Hebr.* בני חנה ויבנות הארץ אשר כפרים בואך. Sed *אשר* non legebant *Vulg.* *Syr.* *LXX.* Fomin ויבנות ad gentes modo recensitas, ob genericis discrepantiam, referri nequit. Unde *Vulg.* *LXX.* intellexerunt regiones, hi pagi habitabantur. Sed *Chald.* *Syr.* legebant pronomen masc. חמה, et *Syr.* videtur legisse חמה. ויבנות, ubi sensus esset : hi enim incolebant regionem, sensus satis planus. — בואך quandoque terminum a quo exprimit : Gen. 49, 19-30; Iud. 11, 33; 1 Reg. 15, 7; quandoque non : Gen. 13, 10; 25, 18. Unde quod terminum a quo h. l. non exprimitur, non est ratio cum *Then.* affirmandi, textum esse corruptum. Sed fortasse terminus a quo in textu primitivo legebatur; nam pro כפרים *Chald.* legebant כפרים אצלם ab *Aclam.* pro quo testis *Wells.*, quoddecim codices legitur a *Tolom.* cf. 15, 4. Quae lectio si genuina esset, verum oporteret : hi enim incolebant regionem a Telaim euntibus Sar et usque ad terram Aegypti.

v. 9 « *Et percutiebat David omnem terram, nec relinquebat viventem virum et mulierem; tollensque oves et boves et camelos et vestes, recedebatur et veniebat ad Achis.* » Erant illae gentes inimicae Iudaeorum et, prae ceteris, tribus Iuda. Tamen, nisi instinctum in Davide supponas divinum, tanta caedes, maxime mulierum, iusta non fuit. v. 10 « *Dicebat autem ei Achis : In quem irruisti hodie? Respondebat David: Contra meridiem Iudae, et contra meridiem Ierameel, et contra meridiem Ceni.* » Affirmare igitur videbatur David, quem immerito mendacii arguit *Sacy*, se clades intulisse aut ipsis Iudaeis, aut eorum foederatis. *Meridies* seu *Negeb* in nomen proprium regionis meridionalis transierat, quae a variis gentibus incolebatur, cf. 30, 1. 14.

Ierameel fuerat primogenitus Hesron, nepotis Iudae, 1 Par. 2, 9. 25; eius posteri videbantur impium ad meridiem terrae sanctae consedisse 1 Reg. 30, 29. De *Cinnis*, Iudaeorum foederatis, cf. 15, 6. — *Andacis* vero infert *Then.*, *Gessuraeos*, *Gerzaeos*, *Amalecitas* fuisse Philistinorum foederatos; an fuerint, necne, non constat. Davidis verba sufficienter explicantur ex similitudine persuadendi regi, se Iudaeis nocuisse; non est necesse supponere nullum confandam cladum regis amicus inflictarum. Merito autem suggerit *Then.*, gentes v. 8 recensitas habitasse prope meridionales terminos Iudaeae, haud procul Ierameel et Ceni.

v. 11 « *Virum et mulierem non vivificabat David, nec adducebat in Geth, non vivos servabat triumphi argumenta aut mancipia futuros, dicens : Ne forte loquantur adversum nos : Haec fecit David. Et hoc*

erat decretum illi omnibus diebus, quibus habitavit in regione Philistinorum». Ceterum ex narratione collige, Davidem non maiora aliqua proelia subisse, quae ignorari vix potuissent: paucos hostes, nocturno fere tempore, circumventos trucidabat, greges abigebat. Cf. *Sancet*. ad v. 8.—v. 12 « *Credidit ergo Achis David, dicens* », vel ad servos suos, vel secum cogitans: « *Multa mala operatus est contra populum suum Israel: erit igitur mihi servus sempiternus* ». Hebr. pessime olet apud etc., i. e. pessimam famam tactus est.

2) Saul adit pythonissam 1 Reg. 28. 1-25.

Cap. XXVIII v. 1 « *Factum est autem in diebus illis, congregaverunt Philistinim agmina sua, ut praepararentur ad bellum contra Israel, dixitque Achis ad David: Sciens nunc scito, quantum mecum egredieris in castra, tu et viri tui* ». Licet Achis aliquam in Davide fiduciam reponeret (27, 12, 29, 3), potuit tamen etiam quaedam diffidentiae ratio subesse (cf. 29, 2), quod Davidem secum in castra adduxerit, ne se. David armatus in Philisthaei milite nudata relinqueretur. v. 2 « *Dixitque David ad Achis: Nunc scies, quae facturus est servus tuus* ». Verba sunt ambigua, et tamen aliquid magi praetendunt. « *Et ait Achis ad David: Et ego custodem capitis ponam te cunctis diebus* ». Pro ipso bello (cf. 29, 2) David custos capitis constitutus non est, sed postea promittetur constituendus.

Hebr. Chald. Congregaverunt (קבצו) Philisthaei castra sua in exercitum (צבא); LXX planius Congregati sunt (קבצו) Philisthaei in (2) castra sua ad excedendum (צבא); fortasse ultimam vocem etiam Vulg. legebat, ut praepararentur. Quae lectio fere indicat auctorem, qui tum in ipsa Philisthaeorum regione versaretur, et belli « praeparationes » oculis intueretur; alias enim s. textus, missis « praeparationibus » in Philisthaea factis, congregatos Philisthaeos extemplo in medium Iudaeam introduci: cf. 1, 1; 13, 5; 17, 1; 23, 1; 27, 1; 2 Reg. 5, 17; 22; 21, 15 sqq. — v. 2 utrumque effectum apud Hebr. Chald. Syr. voce קבצו incipit (LXX קבצו): Quapropter scies, Quapropter custodem. Nunc scire Vulg. LXX; Hebr. Chald. הנה הו, quod praefendum, quia connexio cum prioribus iam per קבצו efficiebatur, et quia oppositio est in pronominiibus.

v. 3 « *Samuel autem mortuus est, plangitque eum omnis Israel, et sepelierunt eum in Ramatha urbe sua. Et Saul abstulit magos et ariolos de terra* ». Pone totam sententiam tempore plusquamperfecto: recapitulatur enim, quae acta fuerant iam ante novissimam Philisthaeorum expeditionem (Theodoret., *Ps. Hier.*). Ex v. 9 licet concludere, abstulisse Saulem magos, eos occidendo.

Cur interemptorum magorum mentio fiat, evidens est, se. ut melius intelligatur sequens narratio de Saule et pythonissa. Cur vero rursus mentio fit mortis et exsequiarum Samuelis? Videtur aliquis intercessisse nexus inter prophetiae mortem et magorum excidium. Recole, quae diximus ad 25, 1, tam solennibus Samuelis exsequiis institui vix potuisse, nisi cooperante Saule. Probabilis Saul, accepto nuntio de morte Samuelis, intimo animo conturbatus est: sublatum sensit indefessum mediatorem, prostratum unicum munitionem, qua ipse a ruina toties praedicta defendebatur. Nunc omnia formidare, nunc exquirere vias, quibus mortuum placaret, quem vivum neglexerat. Hinc exsequiae summo fastu institutae, hinc idololatricae per totam late regionem bellum indictum, hinc in Gabaonitas alienigenas 2 Reg. 21 sacvitum, hinc exterminati magi et arioli. Auxit ad vesaniam usque terrores, quod in validissimo Philisthaeorum exercitu ipsum Davidem adesse audiret, quem proelio contra se dimicaturum esse, minime dubitaret. Quis resisteret Davidis gladio, cum iam non Samuelis manus in coelum protensae ruinae proerastinarent!

Magos: מַגוֹס primitivum nomen erat eius pythonis (cf. v. 7 sq.), per quod necromantia exercebatur, hinc necromantarum ipsorum. Vox non est derivanda a varis radicibus semiticeis, ut sonat « revertentem », vel « quasi ex utro loquentem », vel « profunda voce loquentem »; sed repetitur ex lingua aecadica. Ariolos: אַרְיֹלוֹס, ille, qui aliquid scit, quod ceteris impervium est, maxime futura et praeterita. Utrumque hominum genus severe proscibitur Ley. 19, 31; 20, 6; Dent. 18, 11.

Superstitionum genera praecipua, quae Deut. 18, 10 sqq. severe prohibentur, sed apud Iudaeos maxime extremis regni temporibus usque veniebant, haec sunt: 1) augurium, ex variorum factorum naturalium observatione (שׂוֹרֵק) petitum, cf. 4 Reg. 17, 17; 21, 6; 2) somniorum observatio, uti vertit Vulg. vocem שׂוֹרֵק, quam tamen Scholz (Goetzendienst u. Zauberesen bei d. alten Hebraern, Regensburg 1877, p. 73) cum Aben Esra de nubium observatione explicat, cf. 4 Reg. 21, 6; 2 Par. 33, 6; Is. 2, 6; 3) divinatio per revelationes falsas (שׂוֹרֵק) 1 Reg. 6, 2; 4 Reg. 17, 17; Mich. 3, 6 sq.; Is. 3, 2; Ez. 13, 1 sqq.; omnis Ez. 21, 21 (26) tria genera recensentur, sagittarum commixtio, teraphim oraculum, extorum inspectio, quibus mortuorum evocationem merito accensebis.

v. 4 « *Congregatique sunt Philistinim, et venerunt, et castrametati sunt in Gethoe: congregavit autem et Saul universum Israel, et venit in Gethoe* ». Gethoe civitas est tribus Issachar Jos. 19, 48, haud longo a Gethoe, ad radices Hermonis minoris, tunc Sulem, quae vocis forma iam Cant. 7, 1 transparet in voce « Sulamitis ». Mons Gethoe, nunc Djebel Fokua. Revera intelligi loca tribus Issachar confirmatur ex 31, 12, ubi viri Iabes Galaad corpus Saul sepeliendum suscipiunt. Hinc autem sponte fluit, Philisthaeos tum, praeter Philisthaeorum Pentapolin, fere

totam maris oram usque ad Phoenicum fines obtinuisse. v. 3 « *Et vidit Saul castra Philisthim, et timuit, et expavit cor eius nimis* », ob numerum et bellicum apparatus hostium, qui (2 Reg. 1, 6) maxime curribus et equitatu pollebant; ob Davidis in eorum castris praesentiam; ob herorum numerum, qui a se (cf. 14, 32) ad Davidem defecerant: cf. 1 Par. 12, 1-7, 19-22, ubi notandus prae ceteris v. 22: « Sed et per singulos dies veniebant ad David ad auxiliandum ei, usquedum fieret grandis numerus, quasi exercitus Dei ». Mortuo Samuele videntur Israelitarum plurimi de rebus Saulis desperasse, v. 6 « *Consulitque Dominum, et non respondit ei* » — Dominus addunt *Hebr.* LXX *Chald.*, neque videtur vox h. l. omittenda, nam, Domino non respondente, consulit mortuos Saul — « *neque per somnia, neque per sacerdotes, neque per prophetas* ». « Vias omnes consuetas et permissas tentavit Saul, ut Dei voluntatem et futurorum arcana assequeretur » (*Calm.*). Regem novimus iam ante (cf. dicta ad 14, 18 sq. et 37) divinis oraculis exquirendis ad superstitionem usque fuisse addictam: nunc intendit evocare Samuelem, prophetam Dei, et ex eo, utvis sacrilega ratione, divinum elicere oraculum. v. 7 « *Dixitque Saul servis suis: Querite mihi mulierem habentem pythone, et vadam ad eam, et sciscitabor per illam. Et direxerunt servi eius ad eum: Est mulier pythone habens in Endor* ».

Somnia non necessario intelliguntur ea, quae ipse Saul expertus sit: somnia poterant etiam per alios obtineri (*Calm.*); cf. Num. 12, 6: Jer. 23, 25, 32: Joel 2, 28 (3, 1); Zach. 10, 2. Ceterum: si oraculum per somnia quaerebatur, exercitus saltem per aliquot dies prope Gelboe substituerunt. — *Per sacerdotes, Hebr. per Urim*, quod gestabat pontifex. Ego, post Abiatharis 23, 6 ad Davidem fugam, novum Urim confectum est. — *Pythone*, אִוִּיב, cf. dicta ad v. 3. — *Per illam: בַּיָּד* videtur opponi, non tam *בְּיָדָהּ* v. 6, quam ibi *בְּיָדָהּ* etc., *per somnia, per Urim, per prophetas*. Volebat Saul arte magica divinum elicere responsum. — *Endor*, nomen hodieum servans, ad septentrionem montis Gelboe, haud longe a Naini, vicus tribus Issachar, sed tribui Manasse quondam attribuitis, ubi perseveraverant reliquae Chananaeorum (Jos. 17, 11 sq.) eorumque superstitiones.

v. 8 « *Mutavit ergo habitum suum, vestitusque est aliis vestimentis, et abiit ipse et duo viri cum eo, veneruntque ad mulierem nocte, et ait illi: Divina mihi in pythone, et suscita mihi, quem dixero tibi* ». Ergo idem erat divinare in pythone, et evocare mortuum (*Keil*). Ementito vestitu et noctu pergit Saul, tum quod eum puderet in propriae legis transgressione deprehendi, tum quod Philistaeorum excubias fallere oporteret. v. 9 « *Et ait mulier ad eum: Ecce tu nosti, quanta fecerit Saul, et quomodo eraserit magos et ariolos de terra: quare ergo insidiaris animae meae, ut occidas?* » Eiusmodi videtur mulier omnibus,

quicumque eam adirent, esse locuta, ad eliciendum secreti iuramentum. v. 10 « *Et iravit ei Saul in Domino, dicens: Vivit Dominus, quia non eveniet tibi quidquam mali propter hanc rem* ». וְז culpa, dein malum e culpa natum, poena, incommodum. v. 11 « *Dicitque ei mulier: Quem suscitabo tibi? Qui ait: Samuelem mihi suscita* ». Hinc, uti ex v. 15, clare patet, Saulem exspectasse se visurum, non solum inanem quamdam apparitionem, sed ipsum Samuelem. — *Hebr. fac ascendere*: popularis opinio erat, caque s. Scripturae tropis consonans, inferos esse infra terrae superficiem; cf. Is. 29, 4 « *Erit quasi spectri de terra vox tua* ». Eratque maxime conveniens imaginatio, ut animae describerentur ibi versari indeque redire, quo corpus fuisset sepulturae mandatum. v. 12 « *Cum autem vidisset mulier Samuelem, exclamavit voce magna, et dixit ad Saul: Quare imposuisti mihi? Tu es enim Saul* ».

Quae hic quaestiones suboriuntur: quid terrerit mulierem? unde Saulem agnovit? Varias responsiones h. l. indicabimus tantum, totam materiam ad calem capitis penitus discussuri. Sunt igitur, qui tenent, mulierem aut praevie per servos Saul de eius adventu factam esse certiorum, aut illum intrantem ex proceritate agnovisse; finxisse tamen ignorantiam, simulasse visionem aliquam, terrorem, Saulis agnitionem; eius quaestis propria sed ementita voce respondisse. Alii tenent, regine praesentiae primum fuisse ignaram, eius factam esse consciam aut per daemoneum (*Theodoret.*), aut ex adiacentis. Potuit enim illa inferre, nemini praeterquam Sauli Samuelem apparitum fuisse; potuit nunc primum, suborta suspitione, attendere proceritatem viri, qui interrogatum venerat. Minus tamen placet explicatio *Jos.*, edoctam esse ab ipso Samuele, cum prophetam vix deemerit cum tali muliere conversari. — Rursum ad quaestionem, quid mulierem terrerit, prioris explanationis patroi respondet, actitium fuisse illum terrorem; reliqui, territam esse aspectu eius, qui apparuerit, viri, tam diversi ab apparitionibus magicis artibus produci solitis: « Deos vidi ascendentes de terra » (*Jos.*); aut territam esse adventu magicas formulas praecoepante (*Sauct.*); aut territam esse agnito Saule, quem magicas artes extremo supplicio puniendum esse timeret (*Clair*). Certe, si terror fuit genuinus, proximum eius ex natura rei obiectum erat apparitio, secundarium tantam Saulis praesentia.

v. 13 « *Dixitque ei rex: Noli timere; quid vidisti?* » Saul nihil videbat neque probari potest, in tota apparitione quidquam *vidisse*: sola verba audiebat. Mulieris voce primum aliqua spes in eius animo excitata est, ipsum Samuelem adfuturum, et desideratum ei responsum daturum. « *Et ait mulier ad Saul: Deos vidi ascendentes de terra* ». Nimis ad litteram vertunt *Vulg. LXX Syr.* Esse pluralem maiestatis tantum patet ex praecedente quaestione et sequente contextu. Vox אֱלֹהִים adhibetur de angelis Ps. 137 (138), 1; 8, 6 (cf. *Hebr.* 7, 9), de angelis vel iudicibus

P. 81 (82), l. 6. *Angelum vertit h. l. Chald.* Melius intelligitur vox h. l. cum *Ges.* de apparitione Samuelis, divinam quandam maiestatem praeferente (*Jos.*), v. 14 « *Dixitque ei: Qualis est forma eius? Quae ait: Vir senex ascendit, et ipse amictus est pollio* », talari sc. veste prophetarum, quam ab infantia gesserat Samuel, cf. 2, 19 et speciatim 13, 27. Saul, prophetam convenire perecupidus et de apparitionis veritate minime dubius, ex illa unica nota satis generali concludit, prophetam revera adesse: « *Et intellexit Saul, quod Samuel esset, et inclinavit se super faciem suam in terra, et adoravit* », v. 13 « *Dixit autem Samuel ad Saul: Quare inquietasti me, ut suscitarem?* » Reprehensionis ea sunt verba.

Suscitari dicitur quidem de spectris, quae magicis artibus evocantur; sed potest aeque praedicari de mortalis, qui influxu sive divinisive diabolico, nullis intercedentibus magicis artibus, inter vivos rediunt: ergo perperam ex ea voce infert *Clair*, apparitionem Samuelis non obtinuisse locum, nisi post inceptas mulieris incantationes. Potuit Samuel *suscitari* divina voluntate, consequente Saulis desiderio eius videndi, et ita suscitabatur etiam a Saul, nullatenus vero magicis artibus. Ergo ex hac voce nihil omnino officitur quoad mulieris incantationes. Aliquid fortasse inferri potest ex nexu inter v. 11 et 12. Nam, cum Saul petat « *Samuelem mihi suscita* », utique incantationibus, et simpliciter pergatur « *Cum autem vidisset mulier Samuelem* », sensus obvius videtur hic esse, Samuelem factum esse visibilem post illas, quae petebantur, adhibitas incantationes. Quaestio certo definiri nequit. — Certum ex hoc textu est, Saulem aliquam vocem ipsum *audivisse*, eamque existimasse esse Samuelis. Fuitne naturalis an imitatione expressa, non liquet; ita utique tum Saul abripiebatur superstitione et responsi obtinendi pruritu, ut quamlibet vocem, maxime si sepulchreum quendam sonum praeterideret, pro Samuelis voce acceptaturus esset.

« *Et ait Saul: Coaretor nimis, siquidem* » — ita recte *Vulg.* vertit hanc copulam — « *Philistinum pugnant adversum me, et Deus recessit a me, et exaudire me voluit* », *Hebr.* non respondit mihi, « *neque in manu prophetarum, neque per somnia. Vocavi ergo te, ut ostenderes mihi, quid faciam* ». Omittit *Urin*; temerarium autem est, aliquas innocentis huius vocis omisissae offingere rationes. Stulte Saul responsum, quod Deus pertinaciter per legitima oracula praestare renuerat, a propheta Dei mortuo extorquere conatur, v. 16 « *Et ait Samuel: Quid interrogas me, cum Dominus recesserit a te, et transierit ad adversum tuum?* » *Vulg.* *LXX Chald. Syr.* legebant et sit cum aemulo tuo, praepositionem ignorat *Hebr.*: et sit inimicus tuus.

v. 7 « *Faciet enim tibi Dominus, sicut locutus est in manu mea, et scindet regnum tuum de manu tua et dabit illud proximo tuo David* », qui primus h. l. ore prophetico Sauli nomine designatur, v. 18 « *Quia*

non obedisti voci Domini, neque fecisti iram furoris eius in Amalec: idecirco, quod poteris, fecit tibi Dominus hodie ».

Vulg. *LXX* et aliqui codices *hebr.* legunt *faciet tibi*; *Masor. Chald. Syr.* *faciet ei*, i. e. vel aemulo tuo David, si is v. 16 exprimitur, vel *sibi*, ut sit datus commodi. — Primam v. 18 partem, quae terminatur voce *Amalec, Masor., LXX. Syr.* ... *ina* ... *Chald.* (p. 2. . . 822) evidenter sumunt ut prodosin ad septentia, non ut apodosis v. 17: ergo in *Vulg.* v. 17 clausulibus est puncto. — *Fecit et facit*: tempus praeteritum pro re irrevocabili decreta adhibetur. — *Idecirco, quod poteris, Hebr.* idcirco verbum hoc: non exprimitur saepe angustiae (*Then.*), quas tum patebatur Saul, sed praeter illas ipsa etiam caedes brevi secutura.

v. 19 « *Et dabit Dominus etiam Israel tecum in manus Philistinum; eras autem tu et filii tui mecum eritis; sed et castris Israel tradet Dominus in manus Philistinum* ». Antehac reprobatio Saul generali tantum modo expressa fuerat: « *Abiecit te Dominus, ne sis rex* », « *scilicet Dominus regnum Israel a te* » (15, 23, 28); violenta mors non fuerat praenuntiata. Nunc distinctius edicitur, Saulis cladem comminari fore toti populo, eum cum filiis esse occasurum. Hinc voces *etiam et tecum*. Strages populi, utpote prius nondum praenuntiata, bis affirmatur. Non est necesse, cum *Wellh.* textum, omnibus versionibus communem, mutare. — *LXX filii tui tecum cadent*, quae lectio fortasse est scribae cuiusdam correctio, iniquum reputantis, ut Saul nequam dicatur futurus eum Samuele iusto. Sed textus solum affirmat, Samuelem et Saulum una futuros esse in inferis, sensu latiori acceptis, quatenus completebantur limbum, purgatorium, infernum: « *ut non ad aequalitatem felicitatis, sed ad parem conditionem mortis referatur* » (*Aug.*) Apposite *Sanet.* provocat ad *Eccle.* 3, 19: « *Unus interitus est hominum et iumentorum, et aequa utriusque conditio: sicut moritur homo, et illa moriuntur* ». — Filiorum caedes indicat, irreparabilem fore universae domus Saul ruinam.

v. 20 « *Statimque Saul cecidit porrectus in terram* ». *Hebr.* plentudine staturae suae. Ergo Saul stans, non prostratus aut genuflexus (*Then.*), cum Samuele fuerat collocutus. 772 festinare, sensu adverbiali verbo copulatur, cf. v. 24; *Gen.* 43, 9; *Iud.* 9, 48; ergo non est necesse, cum *Wellh.* emendare *772*. Sequentium idearum, in *Hebr.* coordinatarum, logicam subordinationem recte expressit *Vulg.*: « *etiam comederat panem tota die illa* », et tota nocte addunt reliqui. Duae causae afferuntur, cur exanimis corruerit Saul, inedia et terror, v. 21 « *Ingressa est itaque mulier illa ad Saul (conturbatus enim erat valde), dixitque ad eum: Ecce obedivit ancilla tua voci tuae, et posui animam meam in manu mea* » (cf. 19, 3), « *et audivi sermones tuos, quos locutus es ad me* ». Mulier exinde, quod Saulis desiderio obscuro nefariam artem exer-

cuisset, titulum veluti quemdam, ut a Saule vicissim audiatur, derivat. Cur vero mulier institit, ut cibum sumeret apud ipsam rex? Non ad omnem suspicionem adhibitae deceptioni regi adimendam (*Then.*), quae enim vitulo cocto et azymis ad extinguendas suspiciones virtus? sed quia tum necesse erat, ut rex cibo reficeretur, qui exanimis iacebat in domo; et praecipuis, quia non poterat rex in illam animadvertere, in cuius domo cibum gustasset. v. 22 « *Nunc igitur audi et tu vocem ancillae tuae, et ponam coram te buccellam panis, ut comedens convalescas, et possis iter agere* ». Sicut panis generatim pro cibo ponitur, ita buccella panis pro « aliquid cibi », v. 23 « *qui renuit, et ait: Non comedam. Coegerunt autem eam* » (cf. 2 Reg. 13, 26) « *scribi sui et mulier, et tandem aulica voce coram surrexit de terra, et sedit super lectum* ». כַּבֵּי, id in quo recumbitur, כִּלְיָה, ad opulendum vel dormiendum. *Renuit*, quod terror cibi appetitum represserit, vel quod eo familiaritatis cum muliere valerrima descendere noluerit, v. 24 « *Mulier autem illa habebat vitulum pascalem* », vitulum saginatum (*Chald.*), eumque sensum radix כַּבֵּי in lingua chald. habet — « *in domo, et festinavit, et occidit eum; tollensque farinam, misit eam, et coxit azyma* », v. 25 « *et posuit ante Saul et ante servos eius. Qui, cum comedissent, surreverunt, et ambulaverunt per totam noctem illam* ». Hebr. *obierunt eadem nocte*, verius; nam non est integrae noctis iter ab Endor ad Gelboe.

nam variae eius eventus explicandi exogitatae sunt rationes. *Ipsam Prophetiae animam virtute daemonis fuisse adductam, defenderunt Orig.* (12. 1011 sqq.), *Iustin.* (6. 720), *Anast. Sinait.* (89. 763). Dicunt: cum Christus se permisit a daemone transportari et a Iudeis crucifigi, potuit Deus aequè permittere, ut prophetae anima a daemone adduceretur. Verum, data rei possibilitate, nullum in tota narratione habetur vestigium, rem ita actam esse. Exinde, quod mulier virtute daemonis Samuelem evocare adorta sit, non sequitur, eadem virtute Samuelis apparitionem effectam esse. Ipse *Orig.* (17. 42) ab illa sententia recessit: « *Ventrilogua Samuelem non evocavit: impossibile enim erat, nec qui ascendit veritatem dixit. Quis autem is fuerit, et per quam virtutem ascenderit, quaere* ».

Unde, si prophetae animam adfuisse asseras, dicere oportebit, cum divino interventu adfuisse. Audi *Aug.* (40. 143 sqq.): « *Non est absurdum credere, ex aliqua dispensatione divinae voluntatis permixtum fuisse, ut non invitus, nec dominante atque subjugante magica potentia, sed volens atque obtemperans occultae dispensationi Dei, quae et pythionissam illam et Saulem latebat, consentiret spiritus prophetae sancti se ostendi aspectibus regis, divina eum sententia percussurus* ». Verum Ipse *Aug.* alteram tum praeferebat opinionem; pergit enim ita: « *Quamquam in hoc facto potest esse alius facilior exitus et expeditior intellectus, ut non vere spiritum Samuelis excitatum a rege sua credamus, sed aliquid phantasma et imaginariam illusionem diaboli machinationibus fac-*

tam, quam propterea scriptura nomine Samuelis appellat, quia solent imagines rerum eorum nominibus appellari, quarum imagines sunt ». Cf. 34. 52 sq. Postmodum (40. 162 sqq.), perpeno textu Eccli. 46, 23, magis rursus *Aug.* ad priorum sententiam propendit.

Ea *Aug.* sententia, de apparitione Samuelis illusionem daemonis effecta, apud S. S. Patres et antiquos scriptores longe plurimos erat recepta. Et primum quidem S. Doctoris verba 40. 142 sqq., eam sententiam praeferebant, verholenus descriperunt *Isid.*, *Ps. Beda* (93. 440), *Claud. Taur.*, *Rhaban.*, *Angelm.*, *Eucher.* Eiusdem sententias sunt *Tert.* (2. 749), *Dauid.* (30. 497), *Greg. Nyss.* (46. 107 sqq.), *Ps. Iustina.* (6. 1296), *Cyrrill. Alex.* (68. 437), *Eustach. Antioch.* (18. 613 sqq.), *Philastr.* (12. 1135), *Acta s. Pionii* (Bolland. 1 Febr. acta priora cap. 2, posteriora cap. 3), *Rupert.*, *Ephraem.*, *Ps. Aug.* (de mirab. s. scripturae, 35. 2479), et alter *Ps. Aug.* (Quaestiones N. et N. T. 35. 2231). Eidem sententiae assentitur *Deer. Gratiani* causa 26, q. 2 cap. « *Illud* »; q. 3 cap. « *Nec mirum* ».

S. *Thom.* I. q. 89 a. 8 ad 2 putat, hanc sententiam, salva Eccli. auctoritate, defendi non posse; II II. q. 95 a. 4 ad 2 utramque sententiam ex aequo citat; II II. q. 174 a. 5 ad 4 difficultatis ex Eccli., quam ante declaraverat insolubilem, solutionem ipse proponit: « *Quamvis etiam dici possit, quod non fuerit anima Samuelis, sed daemon ex persona eius loquens, quem Sapiens* » (i. e. Eccli.) « *Samuelem nominat et eius praenuntiationem prophetiam, secundum opinionem Saulis et adstantium, qui ita opinabantur* ».

Sane haec tanta est Patrum auctoritas, ut minime carpendus sit *Matth. Polus* (*Synopsis Crit.*, Ultraj. 1684) exclamans: « *Malem cum his errare, quam cum reliquis (nam mihi excipio Romanae Ecclesiae os infallibile, quod certo scio nunquam a tantis Patribus recessurum) bene sentire* ». Et *Clair* p. 77, sententiae Patrum adversarius, fatetur: « *Theologi omnes usque ad saeculum decimum septimum Samuelis apparitionem daemonis artificium interpretati sunt* ». Ex recentioribus ei sententiae accesserunt *Ianssen. Gandav.*, *Vatabl.*

Mediam quamdam *Theodoret.* profertur sententiam, *apparuisse spectrum aliquod Samuelis, non a daemone sed a Deo effectum*: « *Hinc est ergo perspicuum, quod ipse Deus universorum, efformata ut voluit specie Samuelis, protulerit sententiam . . . Illa quidem dixit, quam viderat figuram; Saul autem ex figura coniecit esse Samuelem; historia vero eum, qui conspectus est, nominat Samuelem, propterea quod ille sic crediderit. Ita etiam angelos, qui Abrahamo apparuerunt, et illorum Dominum viros nominavit, quandoquidem illi arbitratis patriarcha mensam apposuit. Sic etiam eos, qui non sunt dii, deos nominat Dominus noster, qui est super omnes deos. Ita etiam hic eum, qui conspectus est in figura Samuelis, sive angelum, sive spectrum Samuelis figuram praese ferens, Samuelem vocavit* ». In I. Par. 40, 13: « *Sive autem visus sit angelus* », inquit, « *in figura Samuelis formam exhibens, sive animus ipsius Samuelis, sciendum est, hoc non esse factum praestigii ventriloguae, sed Dei sapientiae et virtutis* ». Ille videtur admittere, animam ipsius Samuelis adfuisse: advertendum tamen, eum h. l. nuntiis per transeunam de pythonissa loqui, et ad I Reg. 28 dicta nos re-

mittere. Ergo ex verbis primum citatis eius opinio dilucidanda est. Similiter *Procop.* (87. 1116 sq.) dicit, formam Samuelis per angelum, sive lucis sive tenebrarum, fuisse effectam.

Non sibi contradicit *Basil.* (32. 692), ubi incliter loquitur de pythonissa « animas evocante », quin discernat, fueritne Samuelis anima evocata vere, an apparenter tantum. Alios quosdam auctores subicimus, qui quandoque pro una alterave sententia citantur, sed vel non omnino clare loquuntur, aut rem obiter tantum tangunt, ut eorum auctoritas merito favoreari nequeat. *Sulp. Sever.* (20. 117) haec pauca verba habet, quibus ad factum 1 Reg. 28 alludere, nequaquam vero illud explicare intendit: « Per mulierem, cuius viscera spiritu erroris impleverat, Samuelam evocatum consulti ». *Zeno Veron.* (11. 376) ipsum Samuelam fuisse affirmat, sed non explicat, Deian daemoneis virtute fuerit adductus. *Auctor Cant. et Marcon.* (apud Clair p. 81): « Samuel... post requiem propheticam pura tenet », postquam agit, non interpretem. *Rhaban.* (109. 1095) nihil habet, nisi brevissimam quamdam mysticam expositionem: quid de sensu literali indicaverit, ex 109. 67 sup. perspicitur, ubi totam *Aug.* locum descripsit. *Ambr.* (15. 1547): « Samuel post mortem, secundum scripturas testimonium, futura non tacuit »; sed est obiter dictum, usque S. D. ubi illo modo ex professo questionem discutit, neque, qua virtute Samuel adductus sit, definit. *Hier.* (26. 16): « In Samuelis phantasmate pythonissa loquitur », nihil est, nisi formula citandi textum 1 Reg. 28. 13. Ideo 57. 66 comparat oraculum pythonissae cum oraculo sacerdotum Philistaeorum 1 Reg. 6. 8 sup.; ergo videtur supponere, illud non a Samuele, sed a pythonissa profectum. 25. 114 haec habet: « Has autem dicant Hebraei maleficis artibus eruditae per necromantiae et pythicum spiritum, qualis fuit illa, quo visa est suscitasse animam Samuelis ». Quae verba videtur affirmare, Samuelum apparenter tantum, non vero esse suscitatum, itaque virtute necromantiae.

Alteri sententiae, ipsum Samuelum divina virtute apparuisse, praeter *Aug.*, qui posterius illi argis favebat, Patrum nullus accessit. Verum mutatae sortes, ubi *Lutherus* (ed. 1691. II p. 48) Patrum sententiam eo detorsit, ut ostenderet, nullam vivos inter atque defunctos intercedere communionem. Cuius vestigia pressit *Calvinus* (ed. Amst. II p. 418). Nunc iam conferto agmine theologi atque interpretes catholici in *Aug.* sententiam, a *Lyr.*, *Abul.* et *Dionys. Carth.* resuscitatum abiere: *Caët.*, *Sanct.*, *Serar.*, *Suar.* (de Relig. III lib. 2 cap. 16 n. 15), *Bellarmin.* (I lib. 4 Cap. 11), *Est.*, *Malr.*, *Menoch.*, *Tirin.*, *Lap.*, *Calm.*, *Duguet*, *Clair*; et eam *Sauret* appellaverit « veram, et pacis communionem posteriori saeculo », et oppositam *Tirin.* « pacis temerariam ».

Ineunte saeculo decimo septimo sententiam Patrum resuscitavit *Reginaldus Scotus*, mitigata forma. Cum ipsis negabat, animam Samuelis apparuisse, sive a Deo submissam, sive a daemone adductam; ipsum vero, qui 1 Reg. 28 describitur, eventum non illusioni daemoneae tribuebat, sed fraudi mulieris. Saul, ut supra monuimus, nihil vidit; sed neque mulier. Simulata est se videre apparitionem, finxit Samuelis verba, regi illusit. Hanc sententiam propugnavit *Van Dale* (de orig. et progressu idololatriae p. 620 sq.); *Dissert. de divinatione idol.* sub V. T.), *Cler.*, *Then.*, *Specker's commentary*, alique. Leve inter hanc Patrumque sententiam intercedit discrimen, quodque non tam in dogmatica vel scripturistica aliqua ratione consistit, quam potius in questione, quosque humana astutia daemoneos illos effectus imitari valeat.

Diversarum sententiarum patronos recensuimus: iam, quae poteris sunt momenti, argumenta examinabimus.

Præcipua eorum, qui ipsum Samuelum apparuisse censent, argumenta haec sunt:

- 1) Sensus obivus narrationis est, ipsum Samuelum apparuisse: mulier Samuelum describit, Saul illum agnoscit, Samuel respondere affirmatur.
- 2) Terror mulieris v. 12 ostendit, aliquid praeter leges artis necromantiae accidisse, quod non potuit esse aliud, quam ipse Samuel apparitio.
- 3) Praedictio fuit vera, ergo divina. Audi *Duguet*: « Ille, qui regi apparuit, ei futura praescripsit, tot adfinitis definita, tot individuis notis distincta, quot nullus unquam creatus intellectus coniectura assequi potuisset, omni immunis errore. Unde norat daemones, pugnam fore die proximo sequenti, eamque Israelitis inquam, maxime eum regis oraculo praemoniti summe interesset pugnam declinare, neque id facta difficile esset? Unde norat, Saulum occisum iri una cum tribus illis, diversis locis (?) pugnantibus, stragem fore universalem, ipsa castra desertum atque direptum iri? »
- 4) Eccli. 46, 23 de Samuele ait: « Et post hoc dormivit, et notum fecit regi, et ostendit illi finem vitae suae, et exaltavit vocem suam de terra in prophetia delere impietatem gentis ».

Veteres auctores, qui Eccli. non citant, non raro meminerunt adfirmanti LXX ut 1 Par. 10, 13; quod ipsi pro inspirato habebant: « quia consulit Saul pythonissam, ut inquireret, et respondit ei Samuel propheta ». Hic textus acque explicitus est, atque Eccli. 46, 23: unde, qui, eo non obstante, defendunt non ipsum Samuelum apparuisse, censendi sunt neque ob Eccli. 46, 23 sententiam fuisse mutati.

Ad haec argumenta reponunt ii, qui Samuelum apparuisse negant.

- 1) Sensus obivus narrationis nequaquam is est, ipsum Samuelum apparuisse. S. auctor refert factum, quale illud, traditione aut immediata aut mediata, a Saulo, aut a duobus eius comitibus, aut a muliere didicerat; nullam tamen facti explanationem dare conatur. Mulierem refert dixisse, se aliquid videre: videtur revera, non disquiri. Saulum ait ex mulieris descriptione iudicasse, adesse Samuelum; prudenter indicaverit necne, non definit. Samuelum dicit respondisse, eum se, qui Samuel esse indubio existimabatur; cf. supra *Aug.* et *Theodoret.* explanationes.
- 2) Terror, qualis in muliere describitur, potius suspitionem generat adhibitas a muliere fraudis. Quodsi enim reapse divinitus submissa apparitio in locum expectati a muliere spectri subintrasset, necne debuisset substitutio mulierem ingenti omnino terrore replere? Atqui non tam ipsa apparitio videtur mulierem terrore percellisse, quam ex apparitione derivata notitia, regem praesentem adesse: nulla enim intermissa mora, exclamat mulier « Ta es Saul! ». Ubi autem rex eam homo esse animo iudicat, statim pergit mulier quiete ex ordine ea, quae videt aut videre se simulat, describere, non veluti persona ingenti aliquo terrore oppressa. Apparitionem Saul non videt, nisi per pythonissam; num decens erat mulierem magis artibus adiectam seligere tamquam instrumentum, quo Saul particeps fiat apparitionis divinitus submissae?
- 3) Argumentum ex veritate praedictionis petitum quod attinet, audi *Calm.* adversarium: Quod eo oraculo pandebatur, non superabat « sive daemoneis, sive etiam feminae pythonissae scientiam. Saulis reprobatio, Davidis substitutio res erant in toto late Israele notissimae. Adfinitae Saulis res, despondentes militum animi, ipse rex ad

ultimam desperationem adductus, haec, inquam, omnia latere nomen poterant. Has animi angustias, summumque rerum suarum discrimen Saul ipse feminam atheniens manifestavit. Post haec autem omnia mirum fuerit, si de sinistro belli eventu certum feminam oraculum protulerit? • Immo igitur affirmat *Duguet*, nullo creato intellectu potuisse tot adiuncta, praenosci. Potuerunt, si quis attente observasset prophetarum de Saule et Davide oracula. Saulis extremam animi abiectionem. Vox • cras • non diem proxime sequentem exclusivo designat, sed latiori etiam acceptione tempus proxime insequens (*Mor.* 26. 26). Filios cum patre occisum iri, inde probabile evadit, quod ipsi divino oraculo a successione excluderentur. Nocte dieus, Sauli tam fuisse futurum fuisse paginam declinare. Id si attendisset, solummodo illud indeterminatum • cras • procrastinasset. Dein ipsam oraculum eiusmodi erat, quod Saul in extremam propelleret desperationem et ita impletionem efficaciter promoveret.

4) Eccli. 46, 23 quod attinet, primam habes auctoritatem *S. Thomas*, qui, re maturius perpensa, difficultatem solvi posse existimavit; habes tot Patrum et antiquorum scripturam, qui vel Eccli. 46, 23 vel additamentum LXX ad 1 Par. 10, 13 quod ipsi credebant inspiratum, prae oculis habebant, placitum; recole *Theodoretii* explicationem supra relatam. Respondeo Eccli. non est censendum notam aliquam pandere revelationem, sed 1 Reg. 28 relata suo modo referre: non est 1 Reg. 28 ex Eccli. 46, 23 explicandum, sed vice versa Eccli. 46, 23 ex 1 Reg. 28. Hinc etiam redit *lousanii* explicatio (ap. *Suar.*), • Spiritum Sanctum in utroque loco tenuisse eundem modum loquenti circa phantasticum Samuel, qualem Saul et pythonissa decepti esse putant. • Quomodo vero Eccli. laudi vertit Samueli rem, quam Samuel non fecit? Potuit ad laudi verti Samueli, sicuti Eccli. 48, 11 laudi vertitur *Isaac*, quod emortuorum ossium contactus mortuum vitas restituerit: • mortuum prophetavit corpus eius •: sicuti laudi vertitur magno illi heroi *Idi*, quod eius cadaver equo impositum *Maugeron* aciem fugaverit. Potuit id laudi verti eo magis in poetica oratione, quali Eccli. utitur, et quidem sive phantasma aliquod Samuelis figuram imitans revera intervenit, sive totam apparitionem nullius fluxerit. Toti enim ei eventui interfalli specialis Dei providentia, intuitu Samuelis concessa, qua momenta omnia ad eius impenda vaticinia dirigerentur.

Pro sententia *Reginaldi Sauti* addi potest haec ratio, non esse recurrendum ad demonis interventum, si res per multos fraudes explicari queat: potest autem. Mirae enim sunt praestigiarum artes: facile decipi potuit rex superstitiosus et trepidus, qui omnia credere esset paratus; multum incitabat desiderium altionis obtinendae pro interfectis a rege artis suae sociis; prophetiae de Saule et Davide edictae iam publici iuris erant, atque ex illis cum reliquis adductis comparatis eventus imminentes praesentis ac probabilis conjectura praesagiri poterat.

Ceterum, quaecumque demum sententiam sequaris, lector benevole, cura et feceris animo ab omni praedudicio immuni. Qualtem forsasse non omnes si servaverint, qui de hac questione disputaverant. Etenim ad defendendam sententiam, ipsum Samuelem apparitioni nequaquam interfuisse, aliquos veteres scriptores movit etiam desiderium eliminandae *Orig.* sententiae, animam Samuelis esse a demone adductam ad quam sententiam eliminandam, non est necesse, omnium Samuelis interventum negare. Rursus ad recedendum ab antiquorum sententia, de apparitione mero praestigio demonis effecta, non parum movit aliquos saeculi decimi septimi auctores novatorum audacia, factum eo detorqueant, ut communionem vivos inter atque defunctos fidelis negarent. At nihil novatorum placio ex illo facto roboris accedere, quis non videt? Nec desunt alia argumenta bene multa, quibus illa communio inconcessa stabilitur. Quaestio hinc agitur pure exegetica, ex solis rationibus exegeticis definienda.

Pauca h. l., quo ultimo de Samuele agit s. narratio, de viri indole subdicere lubet. Fuit is propheta magnus: fructus precum et lacrimarum pie matris, in sanctuario adolevit, inter praevicatoricos impollutus. Vacuus sui, plenus Deo, quasi lucerna eluxit in tempore caliginoso, et zelatus est pro cultu et arca et gente. Nihil ei exosius idololatria, nihil fiducia in Deum sanctius. Precator validus precibus victoriam impetravit 7, 9, precibus regni institutionem 8, 6 cum Deo discussit, precibus Saulis interitum 15, 35 ad propriam usque mortem distulit, precibus Davidem successurum 16, 1 sqq. agnovit. Dicendi genus nervosum, concisum, igneum, modo populam ad poenitentiam commovens 7, 3, modo 12, 4 eiusdem approbationem extorquens fragoremque 12, 18 de coelo eliciens, modo 15, 24 perfidum regem ad sceleris confessionem adigenus. Rarus, dum adollesceret, propheticus sermo fuerat: senem circumsaltabant chori prophetarum, quibus instruendis in loco prope Ramam assiduum operam navabat. Eius encomium Eccli. 46, 16-23 celebratur. Potissima eius laus institutum regnum fuit, primum eo loco celebratum: • Dilectus a Domino Deo suo Samuel propheta Domini, renovavit imperium, et unxit principes in gente sua •. Altera laus iudicis officium integre administrata, eaque tanto illustrior, quo hinc desidia Hellae precesserat, illinc filiorum intercesserat avaritia: • In lege Domini congregationem iudicavit, et vidit Deus Iacob •, i. e. et respexit Deus Iacobum. Accedit prophetiae charisma: • In fide sua probatus est propheta, et cognitus est in verbis suis fidelis, quia vidit Deum lucis •. Praeter tria haec officia tres particulares eventus a s. vate commendantur, victoria de Philisthaeis precibus impetrata: • Invocavit Dominum omnipotentem, in oppugnando hostes circumstantes undique, in oblatione agni involati: et intonuit de coelo Dominus, et in sonitu magno auditam fecit vocem suam, et contrivit principes Tyrriorum et omnes duces Philisthim •; apologia administrati iudicis officii: • et ante tempus finis vitae suae et saeculi, testimonium praebuit in conspectu Domini et christi; pecunias et usque ad calefamenta ab omni carne non accepit, et non accusavit illum homo •; tandem Saulis, de qua modo disserimus, apud pythonissam reprobatio: • Et post hoc dormivit, et notum fecit regi, et ostendit illi finem vitae suae, et exaltavit vocem suam de terra in prophetia delere impietatem gentis •.

3) David, ex acie relegatus, Amalecitas fundit 1 Reg. 29, 1-30, 31.

Cap. XXIX v. 1 • Congregata sunt ergo Philisthim universa agmina in Aphee, sed et Israel castrametatus est super fontem, qui erat in Izzrahel •. Differt utique hoc Aphee, quod haud longe abest a Gellboe, ab

altero Aphec 4, 1; ex 3 Reg. 20, 23. 26 patet, fuisse in regione plana et aperta, exercitui Philisthaeorum explicando aptissima. Iezrahel, civitas tribus Issachar, haud longe a Sunam Jos. 19, 18, regum tempore frequenter nominata, hodie Zerim. Fontem illum putarim fuisse inter Iezrahel et Gelboe. Loci hi sane diversi sunt ab illis 28, 4 descriptis, Sunam et Gelboe. Supponi potest, Philisthaeos de Sunam recessisse in Aphec, locum eorum equitatum et carribus magis accommodatum, et Hebraeos secutos esse: de Gelboe in Iezrahel. Sed totus versus etiam legi potest in plusquamperfecto, ut Philisthaei prius devenerint in Aphec, indeque progressi sint in Sunam (*Calm.*) et, quae hoc capite narrantur, acciderint in itinere. v. 2 « *Et satrapae quidem Philisthim incedebant in centuriis et millibus, David autem et viri eius erant in novissimo agmine cum Achis* ». Cf. Num. 2, 31; Dent. 13, 9 (10). Erat igitur tum Philisthaeorum mos, in centuriis et millibus ad certamen prodire. Sed etiam apud Hebraeos obtinebat idem mos, cf. 8, 12; 18, 13. « *Dixeruntque principes Philisthim ad Achis: Quid sibi volunt Hebraei isti?* » non est hic eorum locus, ob rationem v. 4 enuntiandam. « *Et ait Achis ad principes Philisthim: Nam ignoratis David, qui fuit servus Saul, regis Israel, et est apud me multis diebus vel annis, et non inveni in eo quidquam ex die, qua transfugit ad me, usque ad diem hanc?* » Veritas est apud me iam duos annos, et cf. 27, 7, ubi David dicitur moratus esse apud Achis annum et quatuor menses. Annus inchoatus pro integro numeratur.

Hebr. Vulg. Chald. *וה ימים ארבעים וארבע*, iam dies vel iam annos; LXX *וה ימים שנים*; Sgr. *וה ימים שנים*, hinc ex Hebr. Vulg. LXX Chald. infer *שנים* altero, *ימים* prior loco esse a cribellatum, et semel certo lectum esse, quod probabiliter collocabis initio, et genuina lectio fuerit *וה ימים שנים* (*Wells*). Addeendum fuerat *שנים* duo, quia pluralis *ימים*, significatione sing. *annus*, dualem non habet. Sed prius *שנים* quam punctationem retinet LXX, *Major*, Vulg. Chald. punctarunt *שנים*; hinc, ut aliquis esset sensus, irrepit copula (*Syr.*), quae exercitum primam in *יא*, dein in *ה יא*, repetit pronominem. — *Qua transfugit ad me*, Hebr. *וה ימים ארבעים וארבע*, *וה ימים ארבעים וארבע*, et sic legantur omnes versiones; sed in Hebr. illud excidit ob similem terminationem praecedentis vocis.

v. 4 « *Irati sunt autem adversum eum principes Philisthim, et dixerunt ei: Revertatur vir iste, et sedeat in loco suo, in quo constitisti eum, et non descendet nobiscum in proelium, ne fiat nobis adversarius, cum proelium cooperimus. Quomodo enim aliter poterit placare dominum suum, nisi in capitibus nostris?* » In capitibus nostris legunt Vulg. Syr. h. l., et Hebr. Vulg. Syr. 1 Par. 12, 19, ubi noster textus citatur; in capitibus virorum istorum, i. e. circumstantium Philisthaeorum, legunt Hebr. LXX Chald. h. l. et LXX 4 Par. 12, 19 :

critice acquirabiles sunt lectiones. v. 5 « *Nonne iste est David, cui cantabant in choris, dicentes: Percussit Saul in millibus suis, et David in decem millibus suis?* » Cf. 18, 6 sq. v. 6 « *Vocavit ergo Achis David, et ait ei: Vivit Dominus, qui rectus est i. e. sincerus, fidelis, cf. 27, 12, « es tu, et bonus in conspectu meo, et erit tuis et introitus tuis » — Hebr. Chald. Syr. copula omissa bonus est in conspectu meo erit tuis et introitus tuis, i. e. quidquid agis, cf. 2 Reg. 3, 25 — « mecum est in castris, et non inveni in te quidquam mali ex die, qua venisti ad me, usque in diem hanc; sed satrapis non places ».* Vix putarim Achis per nomen Iehovae (*Vivit Dominus*) iurasse; sed s. auctor id, quod Achis dixit, expressione refert, quam Iudaeus dixisset (*Calm.*). Sanct. : « Captat prius benevolentiam Davidis, cui id etiam futurum esse molestum existimabat », quod regulis displiceret.

v. 7 « *Revertere ergo, et vade in pace, et non offendas oculos satraparum Philisthim* ». Hebr. *non facias malum in oculis etc.*, non facias id, quod ipsis displicet. v. 8 « *Hicque David ait ad Achis: Quid enim feci, et quid invenisti in me, servo tuo, a die, qua fui?* », esse coepi, « in conspectu tuo, usque in diem hanc, ut non veniam, et pugnem contra inimicos domini mei regis? » David certe pugnare contra Hebraeos volebat: ubi vero intellexit, se certo dimittendum, instituit quo invitior tandem videretur recedere, omnemque regi adimeret suspicionem. Finxit se non credere, quod rex protestabatur, nulla se re a Davide offensum esse; vehementem simulat ardorem pro ipso pugnandi (*Sanct.*). v. 9 « *Respondens autem Achis, locutus est ad David: Scio, quia bonus es tu in oculis meis, sicut angelus Dei; sed principes Philisthimorum dixerunt: Non ascendet nobiscum in proelium* ». Achis tam anxius est, ut Davidi suspicionem adimat, ut pleonasmum quodam et exaggeratione loquatur: Scio, non solum conicio aut praetendo; in oculis meis, meo iudicio, ex animo quippe loquor; sicut angelus Dei, comparatio eo tempore non infrequens (cf. 2 Reg. 14, 17. 20; 19, 27), non nimis premenda. v. 10 « *Igitur consurge mane, in et servi domini tui, qui venerunt tecum; et cum de nocte surreveritis et coeperit dituocere, pergite* ». Vult eos prima luce proficisci, ne pugnae implicentur. Sicut Davidem v. 3 vocaverat servum Saul, ita eius socios nunc vocat servos Saul; vel dicas eum *Wells*. : « Quod Philisthaeus Saulem appellat Davidis dominum, Davidisque bellatores Saulis milites, non plus habet admirationis, quam quod v. 9 per Iehovam iuret ». v. 11 « *Surrexit itaque de nocte David ipse et viri eius, ut proficiscerentur mane, et revertentur ad terram Philisthim; Philisthim autem ascenderunt in Iezrahel* » (v. 1) ad pugnam. *Rup.* : « Utique Deo providente factum est, ut David, legitimus rex, neque proditor neque hostis patriae iudi-

comederat panem, neque biberat aquam tribus diebus et tribus noctibus. v. 13 « Dixit itaque ei David: Cuius es tu, vel unde, et quo pergis? Qui ait: Puer Aegyptius ego sum, servus viri Amalecitae; dereliquit autem me dominus meus, quia aegrotare coepi indiuertius. v. 14 « Siquidem nos erupimus ab australi plagam Cerethi, et contra Iudam, et ad meridiem Caleb, et Siceleg succendimus igni. »

Hebr. Nos irrupimus in Negeb Cerethi, in illud (Negeb), quod pertinet ad Iudam, et in Negeb Caleb. De nomine regionis Negeb diximus v. 1. Iam ille tractus meridionalis a variis obliuebatur gentibus, quae h. l. ab oriente ad occidentem enumerantur. Cerethi tribus quaedam Philisthaeorum erant, quibuscum Ez. 25, 16: Soph. 2, 5 identificantur. incolentibusque situs oceanus. Inter Cerethi et Caleb plures minores familiae tribus Iuda habitabant. Caleb praepotens erat familia eiusdem tribus, quae videtur usque ad Mare Mortuum (cf. 25, 3) sedes obtinuisse.

v. 15 « Dixitque ei David: Potes me ducere ad cuneum istum? Qui ait: Iura mihi per Deum, quod non occidas me, et non tradas me in manus domini mei, et ego ducam te ad cuneum istum. (Et iuravit ei David). » Ultima verba videntur esse expungenda (Verc.). Occisionem sibi metuebat, quod pertinisset ad agmen hostile, et Siceleg esset praedatus. Quaeres, qui potuerit Aegyptius nosse, quo loco, triduo intermisso, versarentur Amaleitae: « Iatrones certa solent designare loca, in quae conferant, quae furto sustulerunt » (Sanct.). v. 16 « Qui cum duxisset eum, ecce illi discubebant super faciem universae terrae, comedentes et bibentes, et quasi festum celebrantes diem pro cuncta praeda et spoliis, quae ceperant de terra Philisthaim et de terra Iuda. » Philisthaim sane h. l. intelliguntur Cerethi. v. 17 « Et percussit eos David a vespere usque ad vespem alterius diei, et non evasit ex eis quisquam, nisi quadringenti viri adolescentes, qui ascenderant camelos et fugerant. » Cum LXX verte viri servi, ex Aegypto vel aliunde collecti. Amaleitis pro vita et possessionibus dimicantibus, servi conscensis camelis diffugerunt, illisque fugae opportunitatem ademerunt.

A vespere: potius verte eum LXX Syr. ab aurora (tot. « ab hora prima »), nam צפון h. l. certe aliud est ab ערב immo diato sequenti: hostes, qui magnam noctis partem in crapula transigissent, prima luce somno oppressi impellebantur, cf. 11, 11. — Usque ad vespem alterius diei, ערב לחרתום. Suffixum certe est mendosum, cum sensu careat et a Vulg. LXX Chalda. ignoratur; nec placet Ges. explicatio, non usse suffixum, sed terminationem pluribalem, ut in ירכב, cum sic iam abundaret praefixum ה. Syr. legitur באחריתום, à tergo evasa: fortasse genuina lectio erat אחרית, ergo usque ad vespem sequentem, non tamen alterius diei.

v. 18 « Eruit ergo David omnia, quae tulerant Amaleitae, et duas uxores suas eruit. v. 19 « Nec defuit quidquam a parvo usque ad magnum, tam de filiis quam de filiabus, et de spoliis; et quaecunque

rapuerant, omnia reduxit David. » Hebr. a parvo usque ad magnum, et usque ad filios et filias, qui utique magnis annumerabantur, a praeda generatim sumpta usque ad singula, quae rapuerant. Sic habetur ratio enumerationis, neque est necesse cum LXX invertere. v. 20 « Et tulit universos greges et armenta, et minavit ante faciem suam, diceruntque: Haec est praeda David. » Hebr. ante faciem possessionis huius. Tulit sc. David greges ab iis, de quibus v. 19, diversos, ergo greges Amaleitarum proprios, non de Siceleg abactos, et minari curavit ante faciem omnium eorum, quae recuperaverant quaeque ad varios pertinebant; et dixerunt: Haec est praeda David; quam utique David expectabatur omnibus esse distributurus, cf. v. 22.

v. 21 « Venit autem David ad ducentos viros, qui laxi substiterant, nec sequi potuerant David, et residere eos iusserat in torrente Besor; qui egressi sunt obviam David et populo, qui erat cum eo. Accedens autem David ad populum, salutavit eos pacifice. » Patet, populum altero loco intelligi ducentos viros. v. 22 « Respondensque omnis vir pessimus et iniquus de viris, qui ierant cum David, dixit: Qui non venerunt nobiscum non dabimus eis quidquam de praeda, quam eruvimus; sed sufficiat unicuique uxores et filii, quos cum acceperint, recedant. » Respondebant ad illorum occursum, honorum omnium communionem praecedentem, ad comitatem et salutationem, a Davide illis exhibitam. Hebr. Propterea, quod non venerunt necum: qui singularis צב, ex mente uniuscuiusque individui loquentis (cf. 2 Reg. 21, 4), eandem sensum offert; ceterum codices plures legunt צבתי. Quos cum acceperint: Hebr. valde acerbe hos miment, quasi de grege pecora, cf. v. 20. — v. 23 « Dixit autem David: Non sic facietis, fratres mei, de his, quae tradidit nobis Dominus, et custodivit nos, et dedit latrunculos, qui eruperant adversum nos, in manus nostras: Concilians appellatio fratres mei (cf. 23, 8) h. l. valde apta est: « Demulcere vult, non uti autoritate » (Clair). Pro צבתי ארז ארז לXX legunt ארז ארז ארז, sensu haud mutato. Apollonius incipit ab Athnach: Non sic facietis, fratres mei, quandoquidem tradidit etc. Deus, non nostra fortitudo, praedam nobis dedit (Sanct.).

v. 24 « Nec audiet vos quisquam super sermone hoc, non est ferendus hic sermo: « aequa enim pars erit descendentibus ad proelium, et remanentibus ad sarcinas, et similiter dividetur. » Vide, quanta fuerit Davidis auctoritas in sociis, libere et adhaerentes (Clair). v. 25 « Et factum est hoc, ex die illa et deinceps, constitutum et praefinitum et quasi lex in Israel usque in diem hanc. » Hebr. Et factum est, ut constitutum hoc in iustitiam et iudicium Israeli, cf. Num. 31, 26 sq. Non est necesse cum Syr. supplere ut constituerit David, sed verbum sume impersonaliter, ut alias saepe.

Palehre Salet. : « Eodem tempore, quo Saul, postquam a pythónico spiritu oraculum rogarat, cum tota familia, et sua et Palaestinarum manibus, occubuit subitque cum ignominiosa morte alia plurima a triumphante atque illudente populo ludibria, consulto Domino David et illo responsa reddente per ephod, victoriam reportabat de hoste Amalecita, redibatque cum populo iam libero atque hilari et triumphali voce personante. Vide, quam consilium dissimile, quam dispar exitus ».

v. 26 * *Venit ergo David in Sicleg, et misit dona de praeda senioribus Iuda, proximis suis, dicens: Accipite benedictionem* (cf. 23, 27) *de praeda hostium Domini* *. Putat Salet, haec dona missa esse post acceptum nuntium mortis Saul: et merito quidem. Davidis exercitus, tot gregibus impeditus, certe multo lentius in Sicleg reversus est, quam inde fuerat contra Amalecitas profectus. Dein certe unus alterve dies requiei concessus est, antequam dona, quae praecipue gregibus constituisse videntur, dimitterentur. Sed iam tertia post reditum in Sicleg die nuntius allatus est de caede Saul, 2 Reg. 4, 2. Iam ratio, cur David dona miserit senioribus, *amicis suis*, facile perspicitur: volebat suis rebus faventes in sui gratia confirmare; eos, qui se antehac aversati fuerant, spe favoris conciliare; omnium oculos in victoriam convertere, a se partam, quo ipso tempore Saul cum victoria vitam amiserat. v. 27 * *His, qui erant in Bethel, et qui in Ramoth ad meridiam, et qui in Iether* *, v. 28 * *et qui in Aroer, et qui in Sephemoth, et qui in Esthano* *, v. 29 * *et qui in Rachal, et qui in urbis Jerameel, et qui in urbis Ceni* *, v. 30 * *et qui in Arama, et qui in lacu Asan, et qui in Athach* *, v. 31 * *et qui in Hebron, et reliquis, qui erant in his locis, in quibus commoratus fuerat David, ipse et viri eius* *.

Bethel commode intelligitur sanctuarium celebre tribus Ephraim (*Menoch.*): illuc misit David dona titulo religionis, simul et septentrionales tribus sibi devinciret. Non misit sanctuarium Beniaminitica, Galgalam et Maspham, neque Ramam Samuels, fortasse quod ibi nimum valeret auctoritate domus Saul. Iae filii Samuels, ab omni ambicione regni nequaquam immunes: summopere autem curandum erat Davidi, ne de na ad eos miseret, qui ea detractarent accipere; id enim eius auctoritatem non auxisset, sed minisset. Obicitur, dona missa esse ad seniores Iuda, non Ephraim. Sed verba v. 26 non sunt exclusiva, quasi dona solis senioribus Iuda missa fuerint, et Bethel ideo videtur primo loco posita esse, quod ceteras urbes in habilitate antecederet. Ceterum neque omnino respicienda est sententia *Kell.* Bethel idem esse h. l. quod Bethul (Jos. 19, 4) vel Bathuel (1 Par. 4, 30), urbs tribus Simeon, hanc praedam, ut videtur, a Sicleg sita. — *Ramoth Negeb* (cf. 27, 10) illa sane erat ex pluribus Ramoth, quae erat in provincia Negeb; fortasse eadem quae Jos. 19, 8. — *Iether*, urbs in montanis Iuda Jos. 45, 48, sacerdotibus tributa 21, 14; 1 Par. 6, 57 sq. — *Aroer*: haec est Adada Jos. 45, 22; LXX h. l. *Αρραζή*. *Sephemoth* et *Esthano*, cf. Jos. 15, 50; 21, 14, urbes ceteroquin ignotae. — *Rachal*: legendum cum LXX Carmel, quae urbs inde a nuptiis Abigail usqueerat Davidi amica. — *Jerameel* et *Ceni* habes 27, 10. — *Arama*

seu Harma Jos. 45, 30 pertinebat ad Negeb. — *Lacus Asan*: pro *באר* lege *בול* cum omnibus versionibus et codicibus hebr. compluribus; ergo *Bor Asan* vel *Ber Asan*. Videtur esse idem locus, qui alias *Asan* appellatur, et cum *Alhach* vel *Ether* copulatur; cf. etiam 1 Par. 6, 39 (44). — *Athach*. Cum praecedente *Asan* connectum legitur: h. l., ubi *Hebr. Chald. Syr. אַתַּח*; Jos. 15, 62 *עַרְי*, LXX *עַרְי*; 19, 7 *עַרְי*; 1 Par. 4, 32 *רַבַּן*, LXX *רַבַּן* (?), *Syr. אַתַּח*. Hinc probabilis genuina nominis forma est *Ether עַרְי*. Forma *רַבַּן*, medianibus formis *אַתַּח*, *אַתַּח*, videtur posse reduci ad *עַרְי* vel *עַרְי*. — Fecit igitur David, quod 25, 5 sqq. ipse a Nabal expetierat, simulque sibi eas civitates amicitia magis magisque devincibat.

4) Saul a Philisthaeis vincitur et opprimitur 1 Reg. 31, 1-13.

Cap. XXXI. Iam redit s. scriptor ad narrationem eorum, quae Saulem inter et Philisthaeos gesta sunt; quam eandem narrationem habes 1 Par. 10. v. 1 * *Philisthim autem pugnabant adversum Israel, et suggerunt viri Israel ante faciem Philisthim, et ceciderunt interfecti in monte Gelboe* *. Videntur Iudaei ex Iezabel fuisse repulsi in Gelboe (*Then.*); vel fortasse Gelboe ideo nominatur, quod robor exercitus Hebraeorum montana occupaverit; vel ipse fons 29, 1 simul erat prope Iezabel, et ad radices montis Gelboe. v. 2 * *Irueruntque Philisthim in Saul et in filios eius, et percusserunt Ionatham et Abinadab et Melchisa, filios Saul* *. cf. 14, 49. v. 3 * *Totumque pondus proelii versum est in Saul; et consecuti sunt eum viri sagittarii, et vulneratus est vehementer a sagittariis* *. *Vulg. LXX* punctabant *יָסִי* et vulneratus est; *Masor. Chald. Syr. יָסִי* et timuit, idque praeferebunt ob sequens *valde*, quod verbis timendi saepe iungitur. *הַיָּרֵי הַבְּרִיטִים אֲנִשִּׁים בַּקֶּשֶׁת sagittarii, viri arcus* (?), cum grammatica vix conciliari potest. *Chald. LXX* videntur legisse statum constructum *אֲנִשִּׁי*; ergo *sagittarii potentes arcu*; vel *אֲנִשִּׁים* omnino cum 1. Par. omitendum. v. 4 * *Dixitque Saul ad armigerum suum: Evagina gladium tuum, et percute me, ne forte venial inircumcisi isti, et interficiant me, ut dentes michi* * (cf. v. 9). Eoque ambo arcibus videntur contra sagittarios dimicasse. Summum opprobrium regi Israel, ab incircumcisis occidi. * *Et nobis armiger eius, fuerat enim nimio terrore perterritus; arripuit itaque Saul gladium, et irruit super eum* *. Noluit armiger, non tam quod ratio ipsi reddenda esset creditae sibi vitae regis (*Then.*), sed, uti textus dicit, quod terrore exanimatus esset, sagittariis eum undique petentibus.

v. 5 * *Quod cum vidisset armiger eius, videlicet quod mortuus esset Saul, irruit etiam ipse super gladium suum, et mortuus est cum eo* *. v. 6 * *Mortuus est ergo Saul et tres filii eius, et armiger illius, et universi viri eius in die illa pariter* *. Idem nonnihil succinctius 1 Par. 10, 6. Certe superstes fuit Abner, et alii quidam sine dubio; et eiusmodi gene-

rales expressiones non sunt premendac. Aliud exemplum habes versu immediate sequenti: nonne 28, 4 congregaverat Saul « universum Israel » ? sed en apparet, plurimos Israelitas ex utraque parte fluminis pugnae non interfuisse. v. 7 « *Videntes autem viri Israel, qui erant trans vallem et trans Iordanem, quod fugissent viri Israelitae, et quod mortuus esset Saul et filii eius, reliquerunt civitates suas et fugerunt; veneruntque Philisthim et habitaverunt ibi* ». Auctor, sistens in monte Gelboe, dividit regionem in partem occidentalem, quae ab eo monte ad et trans vallem Iezrahel protenditur, et partem orientalem, quae a monte extenditur ad flumen, et Menoch. Philisthim Iordanem non traiecerunt.

v. 8 « *Facta autem die altera, venerunt Philisthim, ut spoliarent interfectos, et invenerunt Saul et tres filios eius in montibus Gelboe* ». Interfecto Saul, Philisthaei ad multam noctem insecuti erant fugientes (Sanct.). Saul, ornamentis regis iam exutus 2 Reg. 1, 10 ex vultu vel statura agnitus est. v. 9 « *Et praeciderunt caput Saul, et spoliaverunt eum armis, et miserunt in terram Philistinorum per circuitum, ut annuntiaretur in templo idolorum et in populis* ».

LXX miserunt ea: sed melius absolute, intelligendo nuntias (loc.), propter sequens ad annuntiantium. Pro ביתו templo LXX legunt בית, idem habent Hebr. LXX 1 Par. 10, 9; sed Vals. Chald. ibi, et reliqui omnes h. l. legunt בית. Quid tandem est: ut annuntiaretur idolis?

v. 10 « *Et posuerunt arma eius in templo Astaroth, corpus vero eius suspenderunt in muro Bethsan* ». Templum Astaroth intelligitur celeberrimum in tota Philisthaea, fortasse illud, quod teste Herod. 1. 403 antiquissimum omnium erat Ascalone. Bethsan, urbs tribus Manasse, sed intra fines tribus Issachar sita Ios. 17, 11, postea Scythopolis nuncupata. Fousque videntur Philisthaei Iordanem versus processisse, et cadavera ad terrorem Iudaeorum exposuisse.

1 Par. 10, 10 loco ultimi incisi legitur: « et caput eius affixerunt in templo Dagon ». Possibile utique est, aliquam textus corruptionem intercessisse; sed pro certo id supponi nequaquam oportet. Licet enim auctor Par. nostrum utique textum prae oculis habuerit et satis accurate reddiderit, minime tamen constat, voluerint illum serviliter describere; quia potius perspicuum est, eum sibi vis vindicasse, aliquas expressiones mutandi et aliqua adiuncta addendi. Aliquod trophaicum in nobilissimo fano Dagon (cf. 5, 2) Azotic collocatum esse, de se sat probabile est; aliunde corpus revera suspensum esse in muro Bethsan, patet ex itinere illuc a viris Iabes unica nocte instituto.

v. 11 « *Quod cum audissent habitatores Iabes Galaad, quaecumque fecerant Philisthim Saul* », v. 12 « *surrexerunt omnes viri fortissimi,*

et ambulaverunt tota nocte, et tulerunt cadaver Saul et cadavera filiorum eius de muro Bethsan », ubi haec quoque affixa fuerant, « veneruntque Iabes Galaad, et combusserunt ea ibi ». Vicem rependerunt Saul, quod se Ammonitarum obsidione (cap. 11) liberasset. Iudaei cadavera comburere non solebant. Id in Saule factum esse videtur non tam ideo, ut Philisthaeis omnis adimeretur facultas, illis cadaveribus ulterius illudendi (Then.), nam Iabes Galaad locus tutus erat et reputabatur, neque Philisthaei facile sepulchrum violassent; sed ideo potius, quod carnum putrefactio iam ulterius processerat, quam ut corpus more Iudaico condiri posset, unde etiam solae carnes combustae sunt, non ossa (Vatabl.). v. 13 « *Et tulerunt ossa eorum, et sepelierunt in nemore* », — Hebr. sub terebintho cf. 22, 6, — « *Iabes, et icinaverunt septem diebus* ». Pro magno infortunio habebatur, si pro defunctis luctus omitteretur: cf. Ps. 77 (78), 63 sq. Ad ritum huius luctus cf. Gen. 50.

Addit narrationi hanc clausulam 1 Par. 10, 13 sq.: « Mortuus est ergo Saul propter iniquitates suas, eo quod praevaticatus sit mandatum Domini, quod praeeperat, et non custodierit illud; sed insuper etiam pythonissam consuluerit, nec speraverit in Domino; propter quod interfecit eum, et transtulit regnum eius ad David, filium Isai ».

LIBER SECUNDUS SAMUELIS

HISTORIA DAVID REGIS 2 Reg. 1-20.

Quae Historia cum, ex Intr. n. 8 dictis, partim ex fastis regni Davidici et partim aliunde sit petita, ad ordinem narrationis perspicendum oportebit hanc duplicem documentorum classem discernere. Documenta quippe ex fastis transsumpta iam ibidem eodem, quo in nostro libro leguntur, ordine descripta fuisse in comperto est; unde eorum ordo a nostri libri ordine quadamtenus independens est. Hinc in tres partes haec Historia dispescitur: 1) regnum David in Hebron 1, 1-4, 12, cuius historia ex fastis non videtur fluxisse; 2) regnum Davidis in Ierusalem, ex fastis descriptum, 5, 1-11, 1 (cum 12, 29-31); 3) peccatum Davidis eiusque sequela 11, 2-20, 26, quod rursus fasti ignorabant.

PARS I. REGNUM DAVIDIS IN HEBRON 2 Reg. 1-4.

Historicum ordinem sequitur narratio, in qua facili opera partes quasdam discernes. Duae sunt pericopae sili concisioris, quibus narrandorum veluti medulla exprimitur; quarum una 2, 1-4 a regnum Davidicum in Iudaea primum constitutum commemorat, altera 3, 1-3 idem, non obstante bello civili, firmiter in dies roboratum ostendit. Altera omnino correspondet pericopae ex fastis 3, 13-16. Circa illas duas pericopas narrationes reliquae disponuntur. Habes igitur 1) regni Davidis in Hebron originem 1, 1-2, 7, quae origo summarie describitur 2, 1-4 a; praecedit 1, 1-27 Davidis luctus de interitu Saul, sequuntur 2, 4 b-7 gratiae a Davide labesitis redditae pro sepultura Saul. 2) habes regni Davidici in Hebron confirmationem 2, 8-4, 12; ubi primum narratur Ishobeth regno contra Davidem potius 2, 8-11; describitur 2, 12-32 proelium, in quo occidit

Asael, cuius mors causa fuit secutae necis Abner; 3, 6-30 refertur Abneri interitus, quem proxime secuta est 4, 1-12 ruina domus Saul.

4) Davidis luctus de Saul 2 Reg. 1, 1-27.

Abc. — Nuntium mortis Saul accipit David in Siceleg ab Amalecita; quem, quod regem sua manu occidisse praetenderet, supplicio affecit; Saulis autem et Ionathae caedem lugubri cantico comploravit.

Cap. I v. 1 « Factum est autem, postquam mortuus est Saul, ut David reverteretur a caede Amalec, et maneret in Siceleg duos dies ». v. 2 « In die autem tertia apparuit homo veniens de castris Saul veste concissa, et pulvere conspersus caput; et ut venit ad David, cecidit super faciem suam, et adoravit ».

Vulg. negligit, quod reliqui omnes habent, alteram וַיִּי אֵת הַיּוֹם v. 2. Proditio igitur sententiae est factum est autem, apodosis est v. 2. Adiuntur prodisi verba postquam mortuus est Saul, ut generalis quaedam introductio narrationis rerum post Saulis obitum gestarum. Verba et David reversus est a caede Amalec, et manet in Siceleg duos dies cum LXX interpretare parenthesis; diebus quippe v. 2 de tertia die s. auctor, recollere debuit v. 1, unde ex tertia dies computanda esset, atque ita ad 1 Reg. 30 narrata reverti. Ergo verba fere ita: Factum est autem post mortem Saul (David autem reversus a caede Amalec duos iam dies substituit in Siceleg), ut tertia die appareret homo etc. — Praegnantior Hebr. Chald. Syr. de castris, de cum Saul. Ubi LXX, mutata punctatione, de populo Saul: at certe falso, cum v. 6 vir ille affirmet « Casu veni in montem Gelboe ».

v. 3 « Dixitque ad eum David: Unde venis? Qui ait ad eum: De castris Israel fugi ». v. 4 « Et dixit ad eum David: Quod est verbum, quod factum est? Qui ait: Fugit populus ex proelio, et multi corruerunt e populo mortui sunt, sed et Saul et Ionathas, filius eius, interierunt ». Solus e filiis Ionathas nominatur, quod Davidi esset amicissimus, vel quod fere simul cum patre, ultima spes regni, occuberit. Recte secundum sensum addit Vulg. quod factum est: nam aliquod verbum seu aliquid rei locum habuisse, vel ipse docebat nuntii aspectus. Eadem expressio recurrit 1 Reg. 4, 16, quare perperam Thea. emendat textum. v. 5 « Dixitque David ad adolescentem, qui nuntiabat ei: Unde seis, quia mortuus est Saul et Ionathas, filius eius? » Faelum nequaquam illico admittit David, sed auctoritatem examinat nuntiantis: sed facile admitti consuevere, quae exoptantur. v. 6 « Et ait adolescens, qui nuntiabat ei: Casu veni in montem Gelboe, et Saul incubebat super hastam suam; porro curru et equites appropinquabant ei ». Saul, pugnando exhaustus, substiterat nixus lancea. Hebr. occurrens occurri in monte Gelboe. Amalecites fingit se nullius partis fuisse, et casu occurrisse: assertio

parum probabilis, ut homo neutrius partis in eum praecise locum se ingesserit, circa quem utraque pars acerrime dimicaret. v. 7 « *Et conversus post tergum suum videns me, vocavit. Cui cum respondissem: Adsum* », v. 8 « *dixit mihi: Quisnam es tu? Et aio ad eum: Amalecites ego sum* ». Utquid ea interrogatio? an ut intelligeret Saul, hostiense accederet, an amicus aut saltem innoxius advena? an, ut certior factus hominam non esse Hebraeam, alienigenam ad sui necem invitaret, quod Hebraeo nimis foedum fuisset, intulisse manus christo Domini? Ceterum aucti Sancti: « Ego hunc virum, sive Amalecita sit, sive Idumaeus, aut etiam Palaestinus (quis enim homini de patria credat, quem in aliis deprehenderit esse mendacem!), in tota hac narratione nihil dixisse puto, nisi ad suam utilitatem artificiose conductum. Qui fortasse in Palaestinarum castris militabat, et se Hebraeorum simulabat adhaesisse partibus, ut evangelia a Davide extorqueret splendida, de cuius gloria sese credebat esse egregie meritum ». Ergo nihil eius assertis contra inspiratum 1 Reg. 31 narrationem efficitur. v. 9 « *Et locutus est mihi: Sta super me et interfice me, quantum teneat me angustiae, et adhuc tota anima mea in me est* ». Inerat corpori vitae plenitudo, sed spasmo ad tempus obstructa, unde ignominiosa immineret captivitas.

Sta super me, i. e. « *consurge adversum me* », uti *Julg.* verit. 1 Par. 21, 1; Dan. 8, 25; 11, 44; et etiam Lev. 19, 16. — Radix *צב* parum est explorata, videtur habere significationem texendi, commiscendi. *LXX Syr. Callig. Chald. tremor*, quae omnia, sicut etiam *angustiae*, ad veritatem videntur posse revocari: sed minus huic aptatur, quod se-pollit, et adhuc *tota anima mea in me est*. Unde fortasse cum *Ag.* et *Rabbini* praeferebimus *eri epaimes, goll*, « *crampe* », qui facile pagna diutius protracta injungitur; et optime quadrant sequentia.

v. 10 « *Stansque super eum* », consurgens adversus eum, « *occidit eum: sciebam enim, quod vivere non poterat post ruinam* ».

Hebr. post eorum suum. Saul novulum conciderat in terram, antequam eum Amalecita adiecisset, hasta mixus v. 6 conciderat. Ergo recte *Valg. post ruinam*. Cur non poterat vivere? quod desperatione, pudore consumendus esset; vel plangis quod, rebus suis et Hebraeorum misere perditis, Philistaeorum manus effugere non posset. Ergo sensus est: occidit eum, quod occidentam tandem scirem; ita se excusat Amalecita de illata christo Domini neco. — In sequentibus versionis omnes legebant articulum, ergo *צב* pro *צב*, *armillam*.

« *Et tuli diadema, quod erat in capite eius, et armillam de brachio illius, et attuli ad te dominum meum huc* ». Diadema sane et armilla irrefragabile erant argumentum mortis Saul, ostendebant etiam nuntium in monte Gelboe praesentem adfuisse; reliqua vero narratio, vel ex integro vel utique magna ex parte, erat conficta. Amalecitarum certe aliqua pars (cf. 1 Reg. 27, 8 sqq.) Philisthaeis societate devincta erat; gens erat ob

latrocinia famosa; ille fortasse Amalecita nihil praestiterat, quam ut, ipsa proelli nocte (cf. 1 Reg. 31, 8), Saulis cadaver diademate atque armilla spoliaret. Festinatio, qua ipse, Amalecita cum esset, ad Davidem convolvit, ostendit, cum sola spe praemii instigatum fuisset. Praeter fausti autem nuntii primatum, vindicabat sibi Amalecites ille meritum occisi propria manu Saulis, velabat hostilem, quem in proelio contra Hebraeos gesserat, animum improbabili illa assertione « *casu veni* », Davidemque alloquio « *dominus meus* » demulcere studebat.

v. 11 « *Apprehendens autem David vestimenta sua scidit, omnesque viri, qui erant cum eo* » — *Hebr. et etiam omnes, i. e. et pariter omnes* —, v. 12 « *et planxerunt, et flevunt, et ieiunaverunt usque ad vesperam super Saul, et super Jonathan filium eius, et super populum Domini, et super domum Israel, eo quod corruisset gladio* ». Planctus fnebris verbis constabat et exclamationibus. Id patet quum ex more Orientalium universali, tum ex textibus: Mich. 1, 8 (dracones et struthiones non utique lacrymis, sed sonis inconditis planctum edebant); Ier. 22, 18; 34, 5; 2 Reg. 3, 31 sqq.; 3 Reg. 13, 30. Inprimis *ווי* seu « *Vae* » exclamabatur. Iam versus videtur, oratione indirecta, praecipuas efferre exclamationes, quas tunc usurpavit David virique eius, hoc fere modo: *Vae, Saul! Vae, Jonathan! Vae, popule Domini! Vae, domus Israel!* In eiusmodi planctu exclamationes, vel eadem vel synonymae, frequentius iterabantur, cf. Ier. 22, 18; 2 Reg. 18, 33. Perperam ergo *Welth.* exinde, quod *populus Domini* idem sit atque *domus Israel*, conatur efficere, *LXX* primitus, uti nunc, legisse *יהודה* pro *יהיה* *על*, *populus Iuda* pro *populus Domini*. Eam praeter *LXX* nullus textus sequitur lectionem. Alii negant, expressiones esse plane synonymas, sed exprimi locum de clade, primum domus regiae, dein populi a Deo specialiter electi, tandem populi qui naturali consanguinitate lugentibus esset copulatus. Nota tamen, ipsum nomen *Israel* esse divinae electionis, non merae consanguinitatis.

v. 13 « *Dixitque David ad iuvenem, qui nuntiaverat ei: Unde est tu?* » Dixerat David v. 8, cuius gentis nuntius esset; nunc cupiebat discere, ad quam partem gentis pertineret, utrum ad eam, quae, extra fines Iudaeae habitans, Philisthaeis se foedere iunxerat et iusto proelio Saulem fuerat aggressa, an ad eam, quae ut advena terram *Israel* incolebat regemque *Israel* revereri tenebatur. Advenae David crimini veritatem actum, quem in hoste fortasse non ita vituperasset. « *Qui respondit: Filius hominis advenae Amalecitarum ego sum* ». v. 14 « *Et ait ad eum David: Quare non timuisti mittere manum tuam, ut occideres christum Domini?* » Ergo David intelligebat malitiam suidii. Quodsi enim, eius opinione, licuisset Sauli adimere sibi ipsi vitam, licuisset utique alteri Sau-

lem iubentem interficere. v. 15 « Vocatusque David unum de pueris suis, ait : Accedens irruo in eum. Qui percussit illum, et mortuus est. » Hobraeo cuius ius erat, imo obligato, ulciscendae necis christi Domini. v. 16 « Et ait ad eum David : Sanguis tuus super caput tuum : os enim tuum locutum est adversum te, dicens : Ego interfeci christum Domini ». David non examinavit accuratius, verane essent, quae Amalecita praetenderat (*Clair*). Quodsi is revera hostis erat, non advena, uti ipse affirmabat, e mentito praetextu Davidis urbem ingressus, iustas temeritatis poenas morte luebat. Si advena erat neque tamen Saulis intersector, iuste sui ipsius utvis falsus accusator interinebatur, maxime tempore belli et publicae commotionis. Si advena erat et intersector, regicidii poenas luebat. Ultram concipias, eius sanguis erat super caput eius. « Accedit, quod fuerit Amalecita, in quem universorum Dominus tulerat sententiam mortis » (*Theodoret.*).

Sanguis tuus posset intelligi obiective, sc. a te effusus (*Patribl.*). Melius intelligitur subjective : tuis propriis sanguis meo iussu fundendus (*Mar.*). Quem sensum videntur Lev. 20, 9; Jos. 2, 19; 3 Reg. 2, 37; neque inepte appellat *Calva*. Matth. 27, 25 « Sanguis eius super nos », et exponit *Lap.* : « Sanguinis tui effusionem sibi tuoque capiti imputa, quia fassus es, te occidisse Saulem regem ». Porro sanguinem intelligi responsabilitatem effusi sanguinis, recte percepit *Chald.* vertens culpa occisionis tute.

v. 17 « Planxit autem David planctum huiusmodi super Saul et super Jonathan, filium eius ». Hinc et ex 2 Reg. 3, 33 et 2 Par. 33, 25 videtur officii קנה non esse quemlibet planctum, sed canticum funebre. Quod sane pars fuit planctus, de quo v. 12, quique duravit usque ad vesperam; subicitur hic per modum appendix ad prius narrata. Quando vero Amalecita fuerit interemptus, num ante inceptum planctum, aut eo durante aut absoluto, non liquet. — *Rup.* : « Quis planxit? Rex unctus, electionis suae non inscius, qui non ignoraret per mortem Saul yacrefactum sibi esse thronum regum, ut, qui profugerat, iam reparitaret. Mira ergo innocentia, mira adversus ambitionem temperantia ». Cf. etiam *Clair*. v. 18 « Et praecipit, ut docerent filios Iuda arcum, sicut scriptum est in Libro Istororum, et ait : Considera Israel pro his, qui mortui sunt super excelsa tua vulnerati ». Scriptum est refertur vel ad planctum vel ad arcum, vel ad utrumque. *Liber Istororum* citatur etiam Jos. 10, 13, qualis fuerit ignoratur. Aliqui supponunt fuisse collectionem quandam narrationum vel hymnorum, quae decursu temporum fuerit conscripta (cf. *Sanct.*). Apposite advertit *Theodoret.* : « Hinc est perspicuum, quod liber Regum sit conscriptus ex multis libris prophetis ». Cur vero noster auctor, qui secus, et quidem pro factis longe maioris momenti, citationibus non indulget, pro hoc cantico librum iusto-

rum appellat? Probabilissima ratio eo est, eum textum cantici in iis fontibus, quos in reliqua narratione sequebatur, non reperisse, ideoque ex libro iustorum, adiecta citatione, transsumpsisse. Cur autem liber iustorum posteriori tempore non iam citetur, ratio haec esse videtur, quod in eius locum varia prophetarum scripta et libri dierum regum, qui passim citantur, successerint.

Alter v. 18 pars spuria est, orta ex duplici eiusdem incisi apud *LXX* translatione, per Italiam in *Vulgatam* transvecta (*Ver.*). Verba v. 19 *Quomodo ceciderunt fortes* omnes pariter textus habent. Quod voces et ait initio *Vulg.* suppleverit (et codices graeci non pauci), admirationem non habet, cum saepe neque immerito eiusmodi *Vulg.* inserat, ut sensus fiat magis perspicuus. Sed ante *Quomodo ceciderunt fortes Hebr.* pro cantici initio solum habet ללל במותך על גבעת צור; ubi *LXX* : Στήματα Ἰσραὴλ ἐπὶ τῶν τεθνεώτων ἐπὶ τῆς σοῦ τραυματίων; *Vulg.* : Considera Israel pro his, qui mortui sunt super excelsa tua vulnerati. *Elyti, Israel, super montes tuos interfecti sunt.* Iam *LXX* exhibet erroneam versionem eius, quem modo descripsimus, hebr. textus העבוי derivabant non אבוי, sed cum *Chald.* אבוי vel אבוי stare : ἀπέθανον. ἐπὶ τῶν τεθνεώτων et ἐπὶ τῆς σοῦ τραυματίων non sunt nisi duae versiones eiusdem vocis במותך על גבעת צור. Quae erronea versio post *Hier.* irrepit in *Vulg.* v. 18 ideoque eliminanda est. Genuinam textus hebr. versionem *Hier.* v. 19 tradit, a quo canticum exordiaris.

Supraest vox arcum, crux interpretum. Quae cum desit apud *LXX.* commodissima expositio est, vocem aliunde in textum irrepisse. Sed omnes versiones habent. Hinc *Chald.* videtur intellexisse de arte iacendi sagittas, et *Petr. Conestor* (198. 1324) explicat, « eo quod audierit populum a sagittariis interfectum »; quod tamen omnino est praeter contextum. Nam a v. 17, quem etiam hebraei distinguunt parasha, novus contextus oritur. Traditur canticum, cuius tamen initium nominis v. 19 habetur, v. 17 sq. sunt quaedam ad canticum introductio; v. 17 canticum annuntiat; verba « sicut scriptum est etc. », ubi illud reperitur, declarant; ergo etiam verba « ut docerent etc. » ad canticum referri debent, non ad artem iacendi sagittas. *Soraz. Mor.*, et alii arcum contendunt esse titulum cantici, inde desumptum, quod vox arcus v. 22 recurat. Suggestit *Sanct.* hebraeorum morem, librum a prima voce appellandi, v. g. *Bereschith*; et *Gesen.* comparat *Coranum*, Suras designantem una aliqua voce, in illis recurrente.

PLANCTUS DAVID.

Scribebat *Petr. Conestor* : « Et est continetia huius carminis tripartita. — Primo agit de loco, ubi facta est strages, et imprecatur ei; secundo commendat Saul et Jonathan; tertio specialiter commendat Jonathan, ostendens quantum dilexerit eum ». Tres utique partes repetitis vocibus « Quomodo ceciderunt

fortes » distinguuntur. Magis ad rem cum *Keil* defendes, verba « Inelyti, Israel, super montes tuos occisi sunt » exprimere totius carminis veluti tesseram, quae sequentibus ita evolvatur, ut v. 20-24 Saulis et Ionathae sors coniunctim, v. 25 sq. sors Ionathae sola defleatur, repetitis constanter vocibus « Quomodo ceciderunt fortes », quorum tandem repetitione carmen claudatur v. 27, desinens in suspirium. Haec de carminis materia distinguenda intelligas esse dicta; in quot strophas carmen distribuat, videas apud auctores, qui de metrica Hebraeorum disputaverunt: G. *Gietmann* S. L., De re metrica Hebraeorum, p. 71 sq.; *Bickell*, Carmina V. T. metricae p. 198, 233. Et hic quidem octo strophas distinguit, singulas singulis versibus respondentes, nisi quod v. 26 ultimae strophae reservetur, v. 25 et 27 in paucissimam stropham confundantur; singulas strophas duo decasyllabi, interiecto uno octosyllabo, efficiunt. Alter quatuor binorum versuum strophas describit; singulae strophae constant tribus enneasyllabis, uno hendecasyllabo, tribusque rursus enneasyllabis; quarta tamen strophae duos heptasyllabos cum quatuor enneasyllabis complectitur; clausulae instar est v. 27, duobus constans enneasyllabis.

v. 19 « *Inelyti, Israel, super montes tuos interfecti sunt* ». Hebr. ²²⁵græce vertetur ²²⁵γλδ: Gloria, Israel, super montes tuos occisa est. Non est vertendum *corvus* (*Syr.*), occisi enim lamentantur non unus, sed duo viri; heroes cervis seu capreis comparantur (2 Reg. 2, 18; 1 Par. 12, 8; Cant. 2, 9; cf. etiam Eccli. 27, 32; Prov. 6, 5) ob solam celeritatem, sed non hoc fuerat opus in monte Gelboe; initio cantici tam animati non quilibet tropus expectatur, sed vox totam iacturae magnitudinem exprimens, qualis est vox gloria sed *inelyti*. Cf. 1 Reg. 4, 21 sq., ubi arcae iactura gloriae translatio appellatur — « Quomodo ceciderunt fortes! » *Sanct.*: « In planctu haec est inter Hebraeos familiaris exordiendi forma. Sic in Ieremiae Threnis cap. 1: Quomodo sedet sola civitas, et cap. 2: Quomodo obtexit caligine, et cap. 4: Quomodo obscuratum est aurum. Sic Is. 14: Quomodo cecidisti Lucifer, de rege Babylonis ».

v. 20 « *Nolite annuntiare in Geth, neque annuntietis in campis Ascalonis, ne forte laetentur filiae Philistinum, ne exultent filiae incircumcisorum* ». Duae pentapoleos civitates efferantur ideo fortasse, quod ceteris Davidi essent proximiores. *Annuntietis*, recte LXX ²²⁶αγγελητε, faustum nuntium annuntiare. Mulieres domi relictae de exitu procliorum erant perquam sollicitae (Jud. 5, 28 sqq.), victoriamque partem celebrabant (1 Reg. 18, 6 sq.). Laetitia Philistaeorum confusio futura erat Israelitarum: hinc studet quasi s. vates acceptam ignominiam silentio premere. v. 21 « *Montes Gelboe, nec vos nec pluvia veniant super vos, neque sint agri primitiarum* », i. e. agri producentes oblationes sacrificales, quae primitiis constabant. Colhibere et pluvia, omni genere

humoris, tanta sit ariditas, ut ne primitiae quidem progerminent. « *Quia ibi abiectus est clypeus fortium, clypeus Saul, quasi non esset unctus oleo* ».

Obiicit *Welsh.*, montes Gelboe constare sterilibus rapibus, parum ergo illis adaptari imprecationem sterilitatis. Confer tamen serpentis imprecationem Gen. 3, 14: « super pestes tuum gradieris ». Num constat, eos montes atque steriles tempore Saulis fuisse, atque nunc sunt (cf. Jos. 17, 15 sqq.)? aut eos h. l. non accipit omnimodum latius, inelusa ex parte campi Ierabel, ad quam se proclium porrexerat? Concedatur tandem s. vati aliqua licentia poetica.

Praetendit *Keil*, ²²⁷id solum edicere, *conspurcatum* esse clypeum sanguine eorum, quos debuerat defendere. Sed ex hac significatione derivari alteram *abhorrendi, abiectissimi* (*Fulg.*), patet ex Lev. 26, 33 sq. — *Quasi* adiectiv. *Valg.* — *Non unctus oleo* plures referunt ad clypeum, abiectum esse clypeum quasi rem inutilem et molestam. At quid unctio cum clypeo? *Rup.*: « *Abiectus est clypeus Saul iam ignobiliter, ac si non esset unctus oleo, ac si nunquam efficacius reliisset a sanguine interfectorum, ab adipe fortium* »; nam ergo oleum clypei idem est, quod adipe fortium? *Vatabl.* supponit fuisse clypeum coriaceum seu corio opertum, qui identidem unctio olei indigeret, ne dilaberetur. *Manst.* audacter affirmat olim clypeos inungi solitos, « ut nitida clypei superficies non facile saecula et icus armorum quosque susceperat »; *Clav.*, « ut ne ferragine corrumperetur, splendorque eius servaretur ». Verum eas explanationes *Calv.* ut ineptas respuit: « *Mentem Davidis graviora plane occupant*. Postque « *communis et vera sententia* » (*Sanct.*), ut unctio cum *Chald.* referatur non ad clypeum, sed ad Saulum. Primum, quia כִּסְתָה (plures quidem codices legunt כִּסְתָה) non est partic. pass., sed adiectivum verbale, de solis personis praedicari solitum; quod si insuper in referendis adverbis, quam constanter David Saulum colat tanquam « christum Domini », intelligas omnino vim expressionis non *christus deo*. Simili quodoque ratione populus Israel a prophetis praenuntiatur futurus « non populus ».

v. 22 « *A sanguine interfectorum, ab adipe fortium, sagitta Ionathae nunquam rediit retrorsum, et gladius Saul num est reversus inanis* ». Ad sensum imaginis cf. Is. 34, 6: « *Gladius Domini repletus est sanguine, incrustatus est adipe de sanguine agnorum et hircorum, de sanguine medullatorum arietum* ». — Pro *sagitta*, Hebr. *arcus*, quod explicat *Ther.*, ut *arcus* Ionathae semper progredieretur, neque a fundendo sanguine desisteret. Commode tamen etiam per *arcum* potest intelligi *sagitta*, quasi contentum pro continente: sagitta semel emissa non revertetur, clypeo vel thorace repercuta atque a sanguine fundendo prohibita. Ita perfectior habetur parallelismus cum sequenti membro. v. 23 « *Saul et Ionathas, amabiles et decori in vita sua, in morte quoque non sunt divisi; aquilis velociores, leonibus fortiores* ». Utrumque adiectivum *amabiles et decori* habet articulum, intelligitur ergo ii viri, qui prae ceteris amabiles fuerant et decori. Fuerat eiusmodi Saul initio maxime regni: David, iniuriarum oblitus, eorum iam unice, quae ad laudem faciunt, meminit (*Keil*). — Ipsa voce quoque effertur, Saul et Ionatham in vita quoque fuisse inseparabiles, quod LXX discrete

exprimunt: *Indivisi in vita, etiam in morte non sunt divisi*; ubi delendum *εὐχαριστῆς*, quippe quod sit mera repetitio praecedentis *εὐχαριστῆς*. Laudandus imprimis Ionathas, qui a patre etiam reprobo, dum viveret, non recessit. — « Ab hoc experimento discant, quicumque pugnant, quod, etsi fortes sint et inclyti multum, etsi velocitatem aquilorum atque fortitudinem habeant leonum, nullatenus tamen victoriam aversante Deo perficere poterunt » (*Sup.*) v. 24 « *Filiae Israel super Saul flete, qui vestiebat vos cocco in deliciis, qui praebebat ornamenta aurea cultui vestro* ». Tripudii filiarum incircumcisorum (v. 20) opponitur luctus filiarum Israel, quae Sauli quondam I Reg. 18, 7 epinicium occinerant. Monet vates, ne propter vesaniae excessus collarum a rege beneficiorum obliviscantur, pretiosarum maxime vestium et ornamentorum, quae animos mulierum vel maxime devincire consueverunt.

Quis color sit *κόκκινον*, clare describitur Is. 1, 18: « Si fuerint peccata vestra ut cocco, quasi nix dealbabitur: et si fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana alba erunt ». Est ergo purpureum. — In *deliciis* i. e. *delectabiliter*, ita recte *Hebr.* vertitur. *LXX* indeterminate *πρὸς τὰς κόκκινον*: *Syr.* *super colorem*, videtur cogitasse de veste coccoina, sed eius ora rarius distinguebatur coloribus. *Chald.* *et qui offerbat vobis delicias* fere in *Vulg.* recidit, nam vox *chald.* non est necessario de excellenti intelligenda. *Vulgatae* versionem videtur etiam confirmare sequens *172* (*ornamenta*), quod et significatione et radice cum *177* connectitur. — *Cultum* intellige vestitum. Pro *praebebat*, *Hebr.* *ascendere* *ficiebat*, expressio usitata, ubi agitur de politu a filiabus in interiorum partem terrae saeculae. Sermo igitur est de praeda (*Pz. Illy.*) expeditionibus bellicis parata, quam Saul inter bellatores suos distribuerat, ex qua illi, quae ad cultum muliebrem facerent, uxoribus et filiabus donabant.

Incipit iam altera carminis pars, quae in solius Ionathae laudibus versatur. v. 25 « *Quomodo ceciderunt fortes in proelio* », non in fuga! *Hebr.* *in medio proelio*, non primo congressu a valentioribus prostrati, sed, quod utique honorificentius est, longo certamine exhausti et a plurimis hostibus undique circumventi, « *Ionathas in excelis tuis occisus est* ». v. 26 « *Doleo super te, frater mi Ionatha, decore iunioris et amabilis super amorem mulierum* ». *Hebr.* *Decorus (vel carus) mihi fuisti valde, et insignis fuit amor tuus mihi*. Jam *amor tuus* explicari potest (*Sanct.*) vel obiective: amor tuus in me; vel subjective: amor meus in te; quem alterum sensum *Vulg.* expressit. Extollit David etiam amorem supra amorem coniugalem, qui nobilissimus et purissimus est ordinis naturalis: hinc rursus suadet, eum amorem intelligi subjective. Nam David oppido norat, quantum amaret et proprias uxores et Ionatham; quantum esset coniugalis Ionathae amor, sola coniectura assequi poterat. « Quomodo enim eos, qui sunt coniuncti lege matrimonii, coniunctio efficit unam carnem, ita etiam eorum, qui sincere amant animas, unum

affectio » (*Theodoret.*) « (*Sicut mater unicuique amat filium suum, ita ego te diligebam.*) » Haec in sola *Vulg.* habentur, ostendunt tamen, horum etiam verborum auctorem, quisquis ille tandem sit, amorem illum intellexisse subiectivum.

« Hunc v. expositiorum in vulgatam latinam versionem antiquissimis temporibus insertum iam fuisse, evincunt plerique latini codices. At vero, cum nullus veterum interpretum nullusque *Hebr.* codex eiusdem vestigium exhibeat; eumque huiusmodi additamenta ab indole hieronymianae versionis abhorreant, laud dubitamus in sententiam concedere *Abulensis*, qui illum primo additum per modum expositionis in aliqua glossa, ac dein imperitia librorum textui adiunctum fuisse, probabile affirmavit » (*Verc.*).

v. 27 « *Quomodo ceciderunt robusti, et perierunt arma bellica!* » *Vasa seu instrumenta bellica (Hebr.)* melius refertur ad Saulem et Ionatham, « qui erant vera vasa ac instrumenta bellica Israelis » (*Vatabl.*). Cf. Act. 9, 15 « *Vas electionis est mihi iste* ».

Brevi li. I. conspectu Saulis indolem describere lubet. Fuit is in positionem Israelitis concessus rex, quod potest tum ex regno praevie tribui Iuda promisso, ex Saulis origine ex Gabaa urbe abominiosis Iud. 19, ex verbis Dei I Reg. 8, 7, 22. Concedebatur, quia defecturus praesceiebatur; in qua tamen defectione nequaquam eius necessario aeterna reprobatio includebatur. Hinc una cum Dei in regem severitate, adverte eiusdem in hominem lenitatem. 13, 13 sq. excludit illud Davidi genero eiusque ex filia Saulis posteris concederet, honorifico eius filius in aula Davidis loco reservato. Quod probe intellexit Ionathas, 23, 17 Davidi dicens: « Tu regnabis super Israel, et ego eris tibi secundus ». Rursum, licet 13, 26 Sauli dicitur: « Projecit te Dominus, ne sis rex super Israel », tamen de facto Saul, secundum textum Act. 13, 21, regnavit quadraginta annis, ergo totidem quot ipse David. Severa sententia perquam leniter effectum mandata est. Verum Saul, Dei in se benignitatem nequaquam intelligens, regnum sibi et filiis servare, Davidem aemulum exterminare studebat. Quorsum in hoc aut suspicione et invidia, aut melancholiae morbo, aut diabolico instinctu ageretur, vix possumus definire, cf. dicta ad 16, 14. At vel tunc furentem regem duplex veluti munio ab interitu protegibat, hinc propheta Deum pro ipso interpellans 15, 35, hinc David palladii instar invito concessus. Mortuo propheta sensit quodammodo Saul potissimum sui regni fulcrum esse sublatum: hinc solemnibus exsequiis defuncto parentare, magos et ariolos, imo vel ipsos Gabonitas exterminare. Verum redintegrata eodem circiter tempore in Davidem persecutione, excedit hic Hebraeorum regione; quo sublato intra paucos menses contra Saulem exercitum cogunt Philistaei. Saul, imminente interitus terrore percutus, quem vivum

neglexerat, mortuum magis evocare artibus attentat prophetam; quo admissa scelere, secundum legem morte expiando, proelio cum filiis interiuntur.

2) David Hebrone rex constitutus, eius in Iabesitas pietas 2, 4-7.

Ang. — Dei monito David cum suis Hebronem procedit, ibique a tribu Iuda rex agnosquitur, Iabesitas ob redditum corporibus Saulis et Ionathae honorem commendat.

Cap. II v. 1 « *Igitur post haec consulit David Dominum, dicens: Num ascendam in montem de civitatibus Iuda? Et ait Dominus ad eum: Ascende.* ». Cur consulit? Ut deosatur, possitne iam nunc ascendere, quin aut Philisthaeorum incurrat suspicionem, aut veterum inimicitarum ab Hebraeis aliquos experiatur effectus. Et quidem Philisthaeos nihil tum esse suspicatos, ostendit 3, 17. Nominis tenus serviebat adhuc David Achis, regi Geth; putabatur prius pro Philisthaeis contra Hebraeos dimicasse (1. Reg. 27, 40 sqq.); credebatur igitur Philisthaeorum causam suscipere, dum cum armata manu meridionalem regionem tractam ingrediebatur. Ipsa prior unctio, Hebrone a viris Iuda peracta, suspicione caruit, cum discordiam Hebraeorum augere videretur. Non nisi cum Israelitae universi ad Davidem Hebronem convenissent, eumque « in regem super Israel » unxissent, Philisthaei, collecto exercitu, Saulis in regno successorem tandem adorti sunt. Ut vero David Hebraeis, et praeceteris Iudaeis, esset acceptus, plures providente Deo efficiebant rationes: sanguinis communio, tantisque contribulium (1. Reg. 22, 4) et fortissimorum quorumque ex reliquis tribubus (1. Par. 12) in eius castris numerus; pristina eius apud omnes gratia (1. Reg. 18, 5 sqq.), rebus adversis usque immeritis nequaquam imminuta; auxilium identidem (1. Reg. 23, 13 sq.; 27, 8 sq.) praestitum, maxime contra inimicos, et donaria novissime (1. Reg. 30, 26 sqq.) senioribus submissa; favor Samuelis defuncti, societas Gad prophetae et Abiathar sacerdotis, ephod gestantis; fortitudo et prudentia, difficultatibus quibuslibet par; tot psalmorum, qui iam in plurimorum ore essent, non sine numinis inspiratione concinnatio. Quae omnia efficiebant, ut, licet Davidis a Samuele peracta unctio forte ignoraretur, in ipso tamen uno omnis reipublicae salus, omnis fanstioris fortunae spes collecta appareret. Cf. Weiss.

« *Dixitque David: Quo ascendam? Et respondit ei: In Hebron.* ». Non in Bethlehém, finibus tribus Benjamin proxime adiacentem; sed in Hebron, media in tribu Iuda sitam, dupliciter sacram, quod esset sacerdotibus attributa (Ios. 21, 13), et simul una sex civitatum refugii (Ios. 20, 7), sacriorem etiam sepulcris, quae ibidem exstabant Abrahae,

Sarae, Isaaci, Iacobi et Liae (Gen. 49, 29 sqq.). Addit Theodoret., fuisse Hebron tribus Iuda eo tempore metropolim: utique inter maximi momenti civitates recenselatur et medium in regione situm obtinebat. Considera primordia regni Davidici non in Gabaai fuisse stabilita, civitate abominationis, sed in Hebron. Qui modo exul fuerat, in civitate primum refugii secedit, cum pontifice et ephod in civitate sacerdotum sedem figit, sceptrum Iudae promissum prope patriarcharum sepulchra consecrat.

v. 2 « *Ascendit ergo David et duae uxores, Achinoam Iezrahelitica et Abigail uxor Nabal Carmeli* »; v. 3 « *sed et viros, qui erant cum eo, duxit David singulos cum domo sua, et manserunt in oppidis Hebron* », in viculis ad eam civitatem pertinentibus, cf. Ios. 10, 37. Ceterum ad h. l. cf. 1. Reg. 27, 3. — v. 4 « *Veneruntque viri Iuda et unxerunt ibi David, ut regnaret super domum Iuda.* ».

Unctus est prima vice David 1. Reg. 16, sed secreto; unctus est etiam tertio 2. Reg. 5, 3 in regem super universum Israel: unctio iusta de causa repetebatur, sicut etiam unctio regis in variis suis regnis successive ungi potest. Etiam Saalem his 1. Reg. 10, 1 et 11, 15 unctus esse, improbabile non est. Tres istae unctiones ad diversa factae sunt. Prima erat velut declaratio voluntatis et electionis divinae, ut David suo tempore rex fieret. Itaque per eam accipiebatur quidem ius ad regnum, sed nondum usum aut exercitium sui iuris. Secunda vero et tertia, quia fiebant consensu et auctoritate populi, tradebant seu dabant ei subditi, ut iuris periti loquuntur, ius in regno ». Ita Est., similiter Calm.

« *Et nuntiatum est David, quod viri Iabes Galaad sepelissent Saul* ». 1. Reg. 31, 11 sqq. Non forte id didicit David, sed, qui tam sincere plangerat mortuos, mox ipse inquisivit, iustasne honor cadaveribus persolveret esset (Clair). v. 5 « *Misit ergo David nuntios ad viros Iabes Galaad, dixitque ad eos: Benedicti vos Domino* », i. e. a Domino, « *qui fecistis misericordiam hanc cum domino vestro Saul, et sepelistis eum* ». Recte Syr. ut sepeliretis eum. « *Illis gratias agit, perinde atque si ipsi tantum illud officium foret impensum* » (Sanct.). Quo facto David et regiam Saulis dignitatem agnoscit simulque declarat, se defuncti regis amicum infensum nequaquam futurum. v. 6 « *Et nunc retribuit vobis quidem Dominus misericordiam et veritatem: sed et ego reddam gratiam, eo quod fecistis verbum istud* ».

Misericordiam et fidelitatem, i. e. filelem misericordiam, quae pie actis insta mensura correspondeat. Hebr. et ego reddo vobis (vobis) gratiam hanc, (הודאת אשר), seu salutationem hanc: exigua regis liberalitas, et pro מצוה scribendum erat שבת (Welsh). Phario est lectio Vulg. et Arab. אשר תחת, ubi תחת significat gratiam congruam, quam rex opportuno tempore se persolaturum esse promittit. Salutatio

perquam honorifica utique tamquam eius gratiae anticipatio quaedam concipienda est. Sequentem versum *Hebr.* orditur voce *Et nunc*.

v. 7 « *Confortate manus vestras, et estote filii fortitudinis, licet enim mortuus sit dominus vester Saul, tamen ne vacit domus Iuda in regem sibi* ». Manus terrore dissolvuntur, resumptis animis confortantur. Hinc *confortare manus* magis pertinet ad affectum; *estote filii fortitudinis*, exhibete vos tales, potius effectum seu actum spectat. Deiectionis causa mors regis fuerat, spei motivum novi regis unctio proponitur. Iudaei quidem unxerant Davidem regem *sibi*, neque enim penes ipsos erat, cum ungere regem etiam pro aliis: hoc aliorum erat, cf. 5, 3. Tamen factum, adesse legitimum aliquem in tribu Iuda regem, efficaciter sollicitabat reliquis tribus ad eundem regem acceptandum. Hinc illud Davidis ad Iabesitas nuntium erat, non solum pietatis, sed etiam insignis politicae prudentiae actus, quo Iabes Galaad, urbem trans Jordanem munitissimam, suis partibus adiungere conabatur, quo ipso tempore v. 9 Abner Galaaditidem ad Isbosethi partes pertrahere studebat.

3) Isboseth ad regnum accessio, interitus Asael 2 Reg. 2, 8-32.

Ang. — Interim Isboseth filius Saul rex in Mahanaim trans Jordanem declaratur. Unde egressus Abner cum armata manu obvium habet Ioabum cum cohorte; qui primum amice collocati mox arma conserunt. Quo certamine ab Abner occiditur Asael Ioabi frater, Ioab autem a persequendis Beniaminitis tandem desistere coactus fratrem sepulturae mandat.

v. 8 « *Abner autem, filius Ner, princeps exercitus Saul, tulit Isboseth, filium Saul, et circumduxit eum per castra* ». Versiones omnes, *Symm., Ios., Ps. Hier.* habent *traduxit eum in Mahanaim, LXX ascendere fecit de castris in Mahanaim*. Omnino intelligitur urbs Mahanaim transiordanica, ad septentrionem vadi fluminis Iaboc sita Gen. 32, 2 (3). 22; 2 Reg. 17, 24; 3 Reg. 2, 8; ad tribum Gad pertinens, sed a tribu Manasse brevi intervallo seiuncta Ios. 13, 26. 30; 21, 37 (38); levitis attributa ib.; urbs munita 2 Reg. 18, 24. Abner et Isboseth videntur ambo interfuisse proelio in Gelloe: nisi malueris supponere, Isboseth in Gabaa substituisse, fuisseque obtusae vel etiam minus sanae mentis, ob quam causam 1 Reg. 14, 49 inter filios Saul non fuerit recensitus. Certe fuit merum in manu Abner instrumentum.

Hebr. princeps exercitus, qui iuravit Saulis: sensus obivus est, non totum exercitum Saulis esse in Gelloe destructum, cf. expressionem 1 Reg. 31, 6. — Isboseth ex

1 Par. 8, 33; 9, 39 vocabatur Esbaal, sicut Miphoseth vocabatur Meribbaal (duplice diversa *hebr.* scriptio) 1 Par. 8, 34; 9, 40, sicut Gedeon seu Ierobaal (Iud. 6, 32) 2 Reg. 11, 21 in *Hebr.* vocatur Ieruboseth. Vocabulum בְּרַת *dominus* promissus etiam de vero Deo praedicabatur, postea soli idolo reservabatur, atque ex nominibus propriae expansionis subsistebatur בְּרַת *ignominia*. Citant pro hac re etiam Ier. 11, 13; Os. 9, 10.

v. 9 « *Regemque constituit super Galaad, et super Gessuri, et super Iezrahel, et super Ephraim, et super Beniamin, et super Israel universum* ». Haec pedetentim effecta sunt, probabilius eo, quo recensentur ordine (*Tir.*). Primum obtinuit Abner regionem transiordanicam, cui, fausta opportunitate usus, annexit regnum Gessur. Ubi dein victoras Philisthaei, praeda onusti atque desides effecti, in propria se receperunt, facile occupavit Issachar, Ephraim et Beniamin, tandem *Israel universum*. Quae ultima expressio non designat eam tantum regionem, qua posthac constitit regnum Israel (*Then.*), cum ita Beniamin esset excludendus, sed totam terram sanctam, exclusa utique, cui David imperabat, Iudaea (*Keil*).

Gessuri nomen corruptum legitur apud *LXX Chald.*; est regio Basan contermina Deut. 3, 14; Ios. 12, 5, inter Galaad Hermonemque sita Ios. 13, 9 sqq., ab Israelitis subacta Ios. 13, 13; 2 Reg. 15, 8 appellatur Gessur Syriae, ut distinguatur a Gessur 1 Reg. 27, 8. Ex enumeratione h. l. apparet, Gessur et Galaad eo certe tempore fuisse finitima. Ex eo, quod illico 3, 3 David narretur duxisse uxorem filiam regis Gessur (cf. 13, 37), fortasse licet concilio, regnum Gessur a Saule (cf. 2 Reg. 21, 3) vel Abner fuisse cinctum, a Davide exceptum et in regnum restitutum. — *Iezrahel* tribus est Issachar.

v. 10 « *Quadragesima annorum erat Isboseth, filius Saul, cum regnare coepisset super Israel, et duobus annis regnavit; sola autem domus Iuda sequebatur David* ».

Huius versus maiorem partem putat *Wells* esse eliminandam, quod verba *40a autem annorum Iuda etc.* evidenter sint conflativa v. 9, quod Isboseth non duobus sed septem annis regnaverit, quod fuerit quadragesimo minor, quippe nondum fuerit matrimonio iunctus, et puerilem potius quam virilem mentem exhibens. At eius in agendo imbecillitas potest etiam ex obvisa mente explicari. Licet biennio regnaverit, tamen non illico post eius mortem regnum ad Davidem devenisse, et multo minus universae tribus uno die ad Davidem in Hebron convenisse (3, 1) putandas sunt; potuerunt ea omnia commode septennium (5, 5) occupare. *Est.* aliter putant, id nostro versu elici, regnasse Isboseth biennio ante expulsiōnem contra Davidem susceptam, omnique post hanc triennio fere superstitium regnasse: sed is non est sensus expressus, quo alius totam regni durationem referre conatetur.

v. 11 « *Et fuit numerus dierum, quos commoratus est David, imperans in Hebron super domum Iuda, septem annorum et sex mensium* ».

v. 12 « *Egressusque est Abner, filius Ner, et pueri Isboseth, filii Saul,*

de castris in Gabaon ». Urbs celeberrimis tribus Benjamin, Ios. 9. Sea reliqui textus, et quidem verius, habent de Mahanaim in Gabaon: indicandus erat terminus a quo. David non est adortus partem adversam, sed ab illa se defendit (Clair). v. 13 « Porro Iobab, filius Sarviae, et pueri David egressi sunt, et occurrerunt eis iuxta piscinam Gabaon », quae ex Ier. 41, 12 videtur fuisse satis spatiosa: « ad aquas multas, quae sunt in Gabaon ». Hebr. sententiam concludit voce pariter, cuius loco Vulg. v. 13 ita incipit: « Et cum in unum convenissent, e regione sederunt, hinc ex una parte piscinae, et illi ex altera ». Utiq; egressus est Abner, ut tribum Iuda subigeret (Sanct.). Quomodo vero ausa est haec tribus contra tot alios tribus bellum suscipere? Id explicat Sanct. ex numero et bellica virtute contribulium, et ex magno numero eorum, qui ex aliis tribubus Davidi se iunxerant, cf. 1 Par. 12; Iud. 20 una tribus Benjamin contra ceteras omnes dimicaverat; tandem, licet tribus tum plures adhaerent Abner, videntur tamen ex v. 15 soli tum Beniaminitae cum ipso militasse. v. 14 « Dicitque Abner ad Iobab: Surgant pueri et intendant coram nobis. Et respondit Iobab: Surgant ». Certamen, imprimis singulare, Iusus quidam bellicus habetur. Certamine singulari volebat Abner rem dirimere, vel ut parceret multorum caedi vel, quod coniecit Sanct., quia, cum numeris minus valeret, volebat diem illo certamine extrahere, ut noctu ab hoste valentior se subduceret. v. 15 « Surrexerunt ergo, et transierunt in medium spatium interiectum, puta in tertium latus piscinae, « numero duodecim de Benjamin, ex parte Isboseth filii Saul », — Hebr. duplici 5 de Benjamin et de Isboseth — « et duodecim de pueris David ». Numero: Hebr. h. l. habet Athnach, ergo intellege numero aequali. v. 16 « Apprehensoque unusquisque capite comparis sui, defixit gladium in latus contrarii, et ceciderunt simul ». Pro apprehendere Hebr. habet ungere (manum), quod ex Gen. 21, 18 idem sonat atque apprehendere. In qua expressione vocem manum supprimit posse, noster locus docet, nisi defendere mavis, quam LXX vocem exprimunt, in Hebr. errore librarium excidisse. Iam Hebr. ita verit potest: Et iunxerunt unusquisque manum suam capiti contrarii, et gladium suum lateri contrarii, et ceciderunt simul; vel: Etiunxerunt unusquisque (manum) capiti contrarii, et gladius eius (fuit) in latere contrarii etc. Sensus idem manet. Modus pugnandi ostendit, gladios idoneos fuisse solum ad transigendum, non vero ad secundum. At quot in eo certamine occubuerit? Prima facie videtur dicendum, utrumque omnes. Tamen Angelom., Sanct. (non vero Ios., cui ea sententia perperam adscribitur) censent, posse verba intelligi, ut soli ex parte Abner ceciderint: atque revera hoc sensu minus truceulento textus intelligi potest. Putaverim Davidis heroes victores existisse, quod non solum robore excelleret, sed

insuper artem pugnandi probe docti essent, quaeprehendendo manu capite adversarii constabat, dum altera manu gladius impingebatur. « Vocaturque est nomen loci illius Ager Robustorum, in Gabaon ». Pro « Vocaturque est nomen loci illius Ager Robustorum, in Gabaon » Hebr. videtur LXX legisse אגרי הרוכבים, אגרי הרוכבים, quae radix sensum derivatum insidiandi, sed primarium apprehendendi habet: ergo Ager Apprehendentium, qui sensus valde est aptus et ostendit, quantopere homines percussi fuerint nova illa pugnandi ratione, qua adversarii caput prehendebatur.

v. 17 « Et ortum est bellum durum satis in die illa, fugatusque est Abner et viri Israel a pueris David ». A certamine singulari ventum est, uti videtur, ad proelium generale. Iam ad 1 Reg. 11, 8 disseruimus de origine appellationis « Iuda et Israel », ea rursus h. l. recurrit: unde ex ea non valet illatio, post Salomonem nostrum librum esse conscriptum. v. 18 « Erant autem ibi tres filii Sarviae, Iobab et Abisai et Asael; porro Asael velocissimus fuit, quasi unus », i. e. unuslibet, angl. « any », « de capreis, quae morantur in silvis », vel potius in campo. Ex toto eo bello factum unicum narratur mortis Asael, quod fuit causa subsecutae mortis Abner, Sarvia, uti monuimus, soror erat David 1 Par. 2, 16. v. 19 « Persequebatur autem Asael Abner, et non declinavit ad dexteram neque ad sinistram omnino persequi Abner ». Non declinabat ad alios ullos, licet eos facilius et assequi et superare poterit, cf. v. 21; omnino enim sibi proposuerat animum, ut interimeret Abner et ita belli finem faceret. v. 20 « Respexit itaque Abner post tergum suum, et ait: Tunc es Asael? Qui respondit: Ego sum ». v. 21 « Dicitque ei Abner: Vade ad dexteram sive ad sinistram, et apprehende unum de adolescentibus, et tolle tibi spolia eius. Noluit autem Asael omittere, quin urgeret eum ».

Si ambitione instigaris, militum gregariorum aliquem tibi elige, non ducentem robore longe praestantem, et illius spoliis contentus esto. Est modus, Asael ab ulteriore prosecutione sui dehortandi, non eum invitandi ad alium aliquem interendum. In omnibus his (cf. v. 22, 23) Abner magnam ostendit moderationem: fortasse non ambitione ducebatur, sed solo studio iuris haereditarii tenendi; aderat amicicia pridem in filios Sarviae concepta, aestimatio et desiderium eorum suis partibus adiungendorum; nobilis animi commiseratio erga iuvenem generosum, in propriam ruinam properantem; dubitatio quaedam, essetne Davidi ius regni divinitus collatum. Filii e contra Sarviae egregie in his omnibus eam manifestant « duritiam », ob quam 3, 39 a Davide reprehenduntur.

v. 22 « Rursumque locutus est Abner ad Asael: Recede, noli me sequi, ne compellar e confodere te in terram; et levare non potero faciem meam ad Iobab, fratrem tuum ». Erubescenda mihi erit facies Iobab, viri robore

mihî aequalis, si virum annis et robore inferiore inaequali certamine interfecero. Maxime verebatur Abner, ne Iobbi in suum caput provocaret inimicitias, cuius implacabilem noverat animum (*Clair*).

Hebr. Quare perentiam te in terram? quare vis, quare me cogis, ut etc. ? — *Quando levabo etc?* LXX addunt: זאי נסד ערני נסד; *Interprete* נסד; *לואי נסד* זאי נסד ערני. Quae non sunt nisi altera eaque corrupta. Versio praecedentium. Pro נסד videntur legisse נסד, pro נסד לואי נסד נסד imperativum interpretabatur verbi נסד.

v. 23 « Qui auctore contempsit, et noluit declinare; percussit ergo cum Abner aversa hasta in inguine, et mortuus est in eodem loco ». Percussit in renibus vel parte ventri inferiore, inferiori extremitate hastae. Non percussit « aversa facie, quin respiceret » (*Then.*); stulta enim esset ea sui defensio, quo ab inimico averteret faciem, et iam ante locutus erat Abner conversa ad Asaelem facie (v. 20). Non « uti fugiens tenebat lanceam, percussens retrorsum feliciter, illico interfecit » (*Ios.*); nam ea ratione potuit totus tam violenter et simul tam praecise adhiberi? Sed percussit inferiori extremitate hastae (*Theodore.*), quae acumen habebat probabiliter ex metallo, et qua hasta in terram figebatur (1 Reg. 20, 7). Sed cur aversa hasta percussit? Fortasse, ut minus letale vulnus infligeret; verum obstat ictus vehementior, imperfecto instrumento corpus penitus transverberans. Vel ut ostenderet, se iuniorum adversarium non dignum reputare, quem ipso lanceae ferro percuteret, ergo quasi in poemam neglectae monitionis. Vel ut rem casu magis quam consilio factam esse posset excusare. — In fine reliqui textus omnes habent: *et erit hasta a terga eius, et mortuus est in ipso loco.* — « Omnesque qui transibant per locum illum, in quo ceciderat Asael et mortuus erat, subsistebant », non ad luctum edendum, nam proelium usque ad vesperam continuatum est, sed « ad videndum eum » (cf. 20, 12), neque putandi sunt singuli diu substituisse. v. 24 « Persequentibus autem Iob et Abisai fugientem Abner, sol occubuit, et venerunt usque ad collem aqueductus, qui est ex adverso vallis itineris deserti in Gabaon ».

In aervo pastorali, ubi nullas collis, nulla paene dixerim arbor, nomine proprio carebat, hic collis certissime nomine proprio appellabatur, et hoc nomen proprium certe h. l. legabatur. Id legitime omnes sensere versiones, Syr. veniens Gabaath maris, LXX Chald. Ios. utique rectius collis Ammah. — 872 cum Vulg. legebant LXX, Symon, Theod., et recte Vulg., Symon; Theod. ubi ventum nulli, cuius vallis situs illic accuratius describitur. LXX intellexit nomen proprium: Item Chald., Syr., cum Hebr. legentes 772. Sed non placet h. l. admittere nomen proprium. Gā vel Giach, quod socius nullibi recurrit. Faret 772 verbi dicitur aqua et Gea. fons, a radice significatione pronumpero. — « Itineris deserti in Gabaon »: in reliqui omittunt. Verbo accuratius describitur collem. Non dicitur collem esse in via ad desertum, sed in via deserti: si Gabaone exiens sumas viam, quae dirigitur versus desertum Gabaon, tum

socius hanc viam offendet illum collem; intrum vero ante vel post desertum vel intra illud, non exprimitur. Videtur utique Abner medium inter septentrionem et orientem iter tenuisse, erat enim fugiens versus Mahanaim (cf. v. 20).

v. 23 « Congregatique sunt filii Beniamin », cf. dicta ad v. 13, « ad Abner »; *Hebr.* post Abner, ipso in prima acie prostante, « et, conglobati in unum cuneum, steterunt in summitate tumuli unius ». Perperam censet *Then.*, cuneum esse idem atque *gall.* « carré »; hoc enim armatam ex omni parte frontem exhibet, dum Beniaminitae videntur hostes solum ex adverso, e superiori tamen loco expectasse. *Tumulus unius* ille certe idem est, qui v. 24 *collis Ammah* vocabatur; et ita videtur corrigendum, loco *collis Echath*; cf. *Welth.* iam Abner e loco superiore loquitur ad Iob, qui in radice collis suos in cuneum colligebat. v. 26 « Et exclamavit Abner ad Iob, et ait: Num usque ad internecionem tuam mucro desceviet? An ignoras, quod periculosa sit desperatio? Usquequo non dicis populo, ut omittat persequi fratres suos », « eodem prognatos parente, et eisdem sacris ac religione coniunctos » (*Sauct.*)?

Hebr. Num in perpetuum comedet gladius? et consentiunt versiones. 772 significare in perpetuum discit ex Amos 1, 11, ubi aequiparatur 772 (Iob. 34, 26; Ps. 15 [16], 11), LXX primam vocis significationem praetulit, *voque* ad victoriam. *Vulg.* aut hanc ipsam secuta est, aut veritatem secundum sensum. — *Hebr.* An ignoras, quod desperatio venit in fine? 772, *amarus*, desperationis significationem induit 17, 8 et Iud. 18, 25.

v. 27 « Et ait Iob: Vivit Dominus, si locutus fuisses, mane recessisset populus persequens fratrem suum ».

Locus est vexatus. Facile explicatur *Vulg.* *Ascendisset* (*Hebr.*), ex mente viri de tribu Iuda, cogitantis de reditu a Gabaon in Hebron, recte S. Hier. reddidit *recessisset*: ascenditur quippe domum. Sensus igitur est: Si vel verbulum supplicationis (ut omittat persequi fratres suos) hodie mane dixisses, iam tum rediissem populum; faciam autem, te rogante, nunc. — Contra *Vulg.* hoc unum est, quod textus reliqui omnes pro si legunt nisi. Quo posito, abner nisi locutus esses, referunt ad provocationem mane factam ab Abnero ad certamen singulare; ergo: Nisi hodie mane nos provocasses, iam inde ab hodie mane recessisset unusquisque a fratre suo (*Luc. Brug.*). Ast, nomine uterque exereitus mane egressus fuerat animo dimicandi, et etiam absqueprovocatione dimicasset? nomine provocationis scopus si fuerat, praevixere copiosiori sanguinis effusioni? Sentiens itaque explanationis deficientiam *Keil* affirmat, Iob haec tantum dicere ad Abnerum inculpendum sequeculpendum. *Then.* e contra nisi locutus esses refert ad modo dicta ab Abnero v. 26; ergo: Nisi nunc pacis verba locutus esses, nonnisi cras mane rediissem populum; post pugnam per totam noctem ad internecionem usque protractam. — Res criticæ componi nondum potest. Ad explanationem quod attinet, certe sua se simplicitate commendat *Vulg.* « Romani

correctores prudentissime se gesserunt, dum, perpensis hinc inferencebus, nil immutandum esse existimantur » (Verc.).

v. 28 « *Insonuit ergo loab buccina, et stetit omnis exercitus, nec persecuti sunt ultra Israel, neque inire certamen* ». v. 29 « *Abner autem et viri eius abierunt per campestria* » — per depressionem Iordanis, quae saepe numero בְּעֵמֶק appellatur. Abierunt autem concitato gressu, prae metu — « *tota nocte illa, et transferunt Iordanem, et hustrata omni Bethoron venerunt ad castra* », seu verius in Mahansaim. Quoad Bethoron, *Vulg. et Ag.* videntur cogitasse de eadem urbe, ac 1 Reg. 13, 18, sed haec prorsus est extra questionem. Recte notat *Keil*, addita voce *omni* denotari, non urbem, sed pagum aliquem, Bithron, trans Iordanem et cis Mahansaim situm. v. 30 « *Porro loab reversus, omisso Abner, congregavit omnem populum: et defecerunt de pueris David decem et novem viri, excepto Asael* ». *Syr.*, *duodecim*: videtur respexisse ad v. 15 sq. v. 31 « *Servi autem David percusserunt de Benjamin, et de viris, qui erant cum Abner, trecentos sexaginta, qui et mortui sunt* ». Merum לְעִירֵי , quod etiam *LXX* et *Chald.* legebant, explicari vix potest. *Vulg.* videtur aliquam praeterita particulam legisse: « qui et mortui sunt ». *Syr.* nihil legebat. v. 32 « *Tuleruntque Asael, et sepelierunt eum in sepulcro patris sui in Bethlehem; et ambulaverunt tota nocte loab et viri, qui erant cum eo, et in ipso crepusculo pervenerunt in Hebron* ». Potest intelligi, eos die post proelium in Bethlehem exsequias celebrasse (*Jos.*), et inde sequenti nocte Hebron perrexisse; vel ipsa nocte proelii ea omnia confecisse (*Keil*), quod quidem arduum erat, non tamen impossibile. Admittendum tamen erit, exsequias in Bethlehem non fuisse solennes, sed furtivas, fortasse non a loab, sed ab aliis consanguineis ibidem degentibus peractas. loab videtur et ipse sibi a Beniaminitis timuisse; vix norat, quam festine Abner discesserat; agebatur superstitione quadam loci, in quo tot viri Israelitae modo tam insolito (cf. v. 16) occubuisse; sentiebat, omnem pacis spem esse praecisam (cf. 3, 1), et festinabat Davideri, quo loco res essent, certiorum fieri.

Sed iam narratione huius proelii absoluta, rem accuratius nonnihil discutiamus. Supponimus v. 12, quod plerique supponunt, « egressum » esse Abner ea intentione, ut Davidem armis subigeret; res tamen non ita evidens est. Tam hoc quam aliis locis loabum poscimus violentum, ambitiosum, crudellem; norat sane pugnandi arte suos excellere (cf. dicta ad v. 16), felicem belli eventum anticipabat, certissime rem amice componi volebat. Ex alia parte Abner hic et sequenti capite certatur quieti animi vir, a sanguine inutiliter fundendo abhorrens, pacis studiosus (cf. 3, 12 sqq.). Ex quibus omnibus id fere efficitur, Abnero

pacificam compositionem, loabo concertationem in animo fuisse. Iam vox « egressus » v. 12 hostili sensu facile carere potest; item vox « sedendi » v. 13, consistit quippe exercitus pugnam expectantes, sed consistit etiam, dum duces res amice componere conantur; vox « ludendi » v. 14 (לְעִירֵי), quocumque sensu accipiat, de certamine sive singulari sive fictitio, לְעִירֵי est. Unde ea quoque explicatio improbabilis non est, conatum esse Abner res pacifice componere, ideoque exercitum concessisse; ob eandem causam Abnerum suggestisse lusum militarem, quo ad speciem milites inter se certarent, armorum usum secluso periculo ostenderent, et ipsa lusus societate conciliarentur invidiam. Acquivit Abneri suggestioni loab dolose, suos ad hoc selectos rem serio agere praemonuit, itaque tandem omnem pacis spem pro tempore praescidit. Dicimus, nihil in textu hanc explanationem excludere, qua admissa facile perspicitur, cur soli ex parte Abner, sique universi occubuerint, supposita se. ea v. 16, quam Angelom. et Sanct. tradunt, interpretatione.

4) Davidis regnum Hebrone confirmatum 2 Reg. 3, 4-5.

Confirmatum est duplici ratione, felici sc. belli eventu v. 1, et familia v. 2-3 numeris aucta. *Cap. III v. 1* « *Facta est ergo longa concertatio inter domum Saul et inter domum David; David proficiens et semper se ipso robustior, domus autem Saul decreescens quotidie* ». *Hebr. David vadens et invalescens, domus autem Saul vadens et titubans*. Iam, inquit *Gord.*, « crescente sensim imperio Davidis, crescit simul, res domestica »; hinc v. 2 « *Natiqque sunt filii David in Hebron; fulque primogenitus eius Amnon de Achinoam Iezrahelide* »; v. 3 « *et post eum Cheloab de Abigail, uxore Nabal Carmeli; porro tertius Absalom, filius Maacha, filiae Tholmai regis Gessur* »; v. 4 « *quartus autem Adonias, filius Hagarith; et quintus Saphatias, filius Abital* »; v. 5 « *sextus quoque Iethraam, de Eglia uxore David. III nati sunt David in Hebron* ».

לְעִירֵי utique idem nomen est atque Caleb (*Syr.*), cum Nabal fuerit de genere Caleb 1 Reg. 25, 3. Formae לְעִירֵי (*LXX*) et 1 Par. 3, 1 58, 27, Daniel, לְעִירֵי , לְעִירֵי , vix tamquam corruptiones nominis Caleb explicantur. Fuitne vir ille bitominus? — Tholmai 13, 37 dicitur filius Amniam, regis Gessur, Est hoc loco cum 2, 9 comparato videtur affidi, Gessur brevi a societate Israhel esse abstractum; quas sane aliqua fuit ratio, cur regnum David v. 1 confirmatum asseratur. Alias, praeter bellicosos eventus, fuere Davidis in gubernando prudentia, et continua virorum fortium ex aliis tribubus ad Davidem accessio. — לְעִירֵי (*LXX*) corruptione ortum est ex Adonia. Cum Adonias 3 Reg. 1 narretur regnum ambuisse, probabile sit matrem eius Haggaiu oculum fuisse ex familia opibus et auctoritate praestante; idem de reliquis duabus uxoriibus videtur, haec enim comitibus ideo h. l. recensentur, quod ad regnum Davidicum con-

firmandum contulerint. — Uxoribus sibi Regis ultimo afflicta, ut etiam 1 Par. 3, 3, ut afflicta, omnes illas, a prima usque ad ultimam, uxores fuisse, non concubinas.

5) Abneri interfectio 2 Reg. 3, 6-39.

Anc. — Abner ab Isposeth offensus nuntios mittit ad Davidem et, restituta eidem uxore Michol, seniores Israel, ut Davidis se partibus iungerent, cohortatus, ipse Davidem adit, a quo amice excipitur. Inde vero redeuntem, inscio rege, dolo interimit Iobab. Quod facinus David exsecratus solennes Abneri exsequias instituit.

v. 6 « *Cum ergo esset proelium inter domum Saul et domum David, Abner filius Ner regebat domum Saul* ». Item LXX Chald. : Syr., accuratius secundum etymon, fortiter agebat in domo Saul; utrumque fere coincidit. In Abneri consistebat robur causae Isposeth. Porro v. 6 est prodisis, cuius apodosis sunt verba v. 7 Dixitque etc.; prior pars v. 7 est parenthesis (Then.). v. 7 « *Fuerat autem Sauli concubina nomine Respha, filia Aia* ». Plura de Respha 21, 8 sqq. Nomen Aia varie legitur, « *Dixitque Isposeth ad Abner* » : v. 8 « *Quare ingressus es ad concubinam patris mei? Qui iratus nimis propter verba Isposeth, ait: Numquid caput canis ego sum adversum Iuda hodie?* » Numquid, qui hucusque in supremo honore habebatur, factus sum subito nullius notae vir, qui impune respectui possim haberi?

LXX Chald. minus apte hodie ad sequentem versum trahunt. Vulg. ita explicat Ps. Hier. : « Propter te et propter domum patris tui dico caput canis esse contra Iudam, eo quod non reduciam domum Israel ad David, quem scio unctum esse regem et regnaturum super universum Israel ». Difficultatem facit textus Hebr., ubi הוֹדִיעַ אֵת אָשֶׁר interpositam אַנְבִּי eam prioribus imagi noque; quod fecit Syr. caput canum Iuda; dum LXX verba omittunt. Solutionem praebet Chald. : Numquid caput canis ego sum? Nunc sur vir ultra de reliquiis domus Iuda. כִּנְקַן הַדָּוִד בְּכֶן הַדָּוִד וְהוֹדִיעַ בְּרִי הַדָּוִד לְשָׂרָא דְבֵית דָּוִד? Nunc quid nobis est hodie, sed quae indicat, quomodo est primitus legeretur. כִּנְקַן est hebr. הוֹדִיעַ hodie; רָשָׁה est hebr. רָשָׁה est hebr. וְאֵשׁ מְלָא, omisso tropo; וְאֵשׁ מְלָא eadem est atque habet. דָּוִד רְשָׁאָה vel דָּוִד שָׂרָא cognatio (Iov. 18, 17; cf. 1 Par. 7, 24). Haec vox hebr. deformata est in אֵשׁ, vel propter subsequens אֵשׁ et textu excidisse dicenda est, ut textus primitus fuerit הָאֵשׁ חֶבֶן אֵשׁ לְשָׂרָא דְבֵית דָּוִד הַדָּוִד הַדָּוִד : Numquid caput canis ego sum, de cognatione Iuda, hodie, qui est הוֹדִיעַ : « te minus canes vocant hostes », advertit Mar. Numquid nunc, quaeritur Abner, acquirar' uni ex illis combus tribus Iuda, qui ante fideliter serviorio domui Saul? Cum ista sententia qui fecerim etc. primitus ab Abner inceptu, explicatur tempus verbi qui fecerim. — Ceterum facile defenditur textus hebr. receptus; si ante אֵשׁ אַנְבִּי supplens copulam, quam fortasse legebat Vulg. Syr. : Numquid caput canis ego, qui hodie pro Iuda sentiam, Iudae partes sustineam, dum pridem favorio domui Saul?

« *Qui fecerim misericordiam super domum Saul, patris tui, et super fratres et proximos eius, et non tradidi te in manus David* ». Commemorat Abner, quam bene meritis sit de Isposeth. « *Et tu requisisti in me, quod argueres pro muliere hodie!* » Et tu vitas super me, punis vel reprehendis in me, iniquitatem mulieris (cum articulo, huius mulieris) hodie, post obsequium tibi tam diu et tam fideliter praestitum. Iniquitas mulieris intelligitur non a, sed in muliere commissa, res quo nequa venie in comparationem cum tantis in republicam meritis. v. 9 « *Haec faciat Deus Abner, et haec addat ei, nisi, quomodo iuravit Dominus David, sic faciam cum eo* », v. 10 « *Et transferatur regnum de domo Saul, et elevetur thronus David super Israel et super Iudam, a Dan usque Bersabee* ». Cf. 1 Reg. 3, 20. Haud est dubitandum, quin David regna in Helmon potius, promissionem a Deo acceptam promulgaverit, eandem forte iteravit Gad aliisque propheta. v. 11 « *Et non potuit respondere ei quidquam, quia timebat illum* ». Hebr. Non potuit iterum: rependerat pro praesumptis cum vidua regia nuptiis satis timidam v. 8 reprimitionem; ad minas ne verbulo quidem respondit.

v. 12 « *Misit ergo Abner nuntios ad David pro se, dicentes: Cuius est terra? et ut loquerentur: Fac mecum amicitias, et erit manus mea tecum, et reduciam ad te universum Israel* ». Feri mecum foedus. Verba Cuius est terra? brevissima formula complectuntur, et ipso exordio orationis quasi in medio collocant quaestionem, ob quam tanto tempore fuerat pugna, et respectu cuius Abner pacem proponi, ratus eius fore terram, cui ipse eam concesserit (Tir.). Primo לא כר generalis illa quaestio exprimitur, altero eiusdem discussio suscipitur.

אֵשׁ חֶבֶן הַדָּוִד לְשָׂרָא דְבֵית דָּוִד לְשָׂרָא דְבֵית דָּוִד. Ipsa lectio LXX, licet ex textu hebr. valde mince profecta, contra recentiores criticos evincit, duplex לאכר esse genitium. Cum aliqua se. inversione duobusque mendis ipsi legebant לאכר לְשָׂרָא דְבֵית דָּוִד, quod ita ipsi partim veterunt et partim transcriperant (cf. Cod. Alex.): הָאֵשׁ חֶבֶן הַדָּוִד לְשָׂרָא דְבֵית דָּוִד לְשָׂרָא דְבֵית דָּוִד. Recte ipsi cum Chald. אַנְבִּי הוֹדִיעַ non vertunt אֵשׁ חֶבֶן הַדָּוִד לְשָׂרָא דְבֵית דָּוִד, legatum enim loco militans milti evidens est, sed in ipso loco seu illic, gall. « sur le champ ». Ceterum advertit, ex Eusebii Locis Hebr.: ubi dicitur אֵשׁ חֶבֶן הַדָּוִד לְשָׂרָא דְבֵית דָּוִד, a Symm. לאכר לְשָׂרָא דְבֵית דָּוִד videri effici, Ensebium in suo codice LXX אֵשׁ חֶבֶן הַדָּוִד (חֶבֶן) non legisse; tamen habet editio LXX Sixtina, deest apud Syr. — Cf. Verbo.

v. 13 « *Qui ait: Optime, ego faciam tecum amicitias; sed unam rem peto a te, dicens: Non videbis faciem meam, antequam adduxeris Michol, filiam Saul; et sic venies et videbis me* ». Non nisi hac conditione impleta, de rebus componendis cum Abner conferre vult. Repetiti Michol

firmandum contulerint. — *Uxoribus* titulus Regis ultimo afficitur, ut etiam 1 Par. 3, 3, ut afflictor, omnes illas, a prima usque ad ultimam, uxores fuisse, non concubinas.

5) Abneri intersectio 2 Reg. 3, 6-39.

Anc. — Abner ab Ishobeth offensus nuntios mittit ad Davidem et, restituta eidem uxore Michol, seniores Israel, ut Davidis se partibus iungerent, cohortatus, ipse Davidem adit, a quo amice excipitur. Inde vero fideumtem, inscio rege, dolo interimit Isob. Quod facinus David exsecutus sollemnes Abneri exsequias instituit.

v. 6 * Cum ergo esset proelium inter domum Saul et domum David, Abner filius Ner regerat domum Saul ». Item LXX Chald. : Syr., accuratius secundum etymon, fortiter agebat in domo Saul; utrumque fere coincidit. In Abneri consistebat robur causae Isboseth. Porro v. 6 est prodisis, cuius apodosis sunt verba v. 7 Dixitque etc.; prior pars v. 7 est parenthesis (Then.). v. 7 * Fuerat autem Sauli concubina nomine Respha, filia Aia ». Plura de Respha 21, 8 sqq. Nomen Aia varie legitur. * Dixitque Isboseth ad Abner : v. 8 * Quare ingressus es ad concubinam patris mei? Qui iratus nimis propter verba Isboseth, ait : Numquid caput canis ego sum adversum Iuda hodie? ». Numquid, qui hucusque in supremo honore habebat, factus sum subito nullius notae vir, qui impune respectui possim haberi?

LXX Chald. minus apte hodie ad sequentem versum trahunt. Vulg. ita explicat Pa. Hier. : « Propter te et propter domum patris tui dico caput canis esse contra Iudam, eo quod non reduciam domum Israel ad David, quem scio unctum esse regem et regnatum super universum Israel ». Difficultatem facit textus Hebr., ubi הוֹדָהְ אֶת־יְהוָה propter interpositam אֶת־אֲבִי eam prioribus imigi noquit; quod fecit Syr. caput canem Iuda; dum LXX verba omittunt. Solutionem praebet Chald. : Numquid caput canis ego sum? Nunc autem viri vultum de reliquiis domus Iuda. בְּכַנֵּן הָיוּ וְהוֹדָהְ בְּחַנֵּן הָיוּ בָּרַךְ הוֹדֵשׁ לְסֹאֵרָה דְבַרְוֹ וְהוֹדָהְ אֶת־יְהוָה. Iam haec ultima sententia non est nisi horata versio prioris, sed quae indicat, quomodo ea primitus legeretur. כָּנַן est hebr. הוֹדֵשׁ hodie; אֶת־יְהוָה est hebr. וְהוֹדָהְ אֶת־יְהוָה, a. misso tropo; וְהוֹדָהְ אֶת־יְהוָה est autem hebr. וְהוֹדָהְ אֶת־יְהוָה vel הוֹדָהְ אֶת־יְהוָה cognatio (lex. 18, 17; cf. 1 Par. 7, 24). Haec vox hebr. deformata est in אֶת־יְהוָה, vel propter subsequens אֶת־יְהוָה e textu excidisse dicenda est, ut textus primitus fuerit הוֹדָהְ אֶת־יְהוָה אֶת־יְהוָה לְסֹאֵרָה דְבַרְוֹ : Numquid caput canis ego sum, de cognatione Iuda, hodie, qui ego, וְהוֹדָהְ אֶת־יְהוָה a. advenit. Hier. Numquid nunc, quaeritur Abner, acquirar? an ex illis combus tribus Iuda, qui ante fideliter serviorum domui Saul? Cum in sententia qui fecerim etc. primitus ab אֶת־יְהוָה inceperit, explicatur tempus verbi fecerim etc. defenditur textus hebr. receptus; si ante אֶת־יְהוָה suppleas copulam, quam fortasse legebant Vulg. Syr. : Numquid caput canis ego, qui hodie pro Iuda sentiam, Iudae partes sustineam, dum pridem favorum domui Saul?

* Qui fecerim misericordiam super domum Saul, patris tui, et super fratres et proximos eius, et non tradidi te in manus David ». Commemorat Abner, quam bene meritus sit de Isboseth. * Et tu requisisti in me, quod argueres pro muliere hodie! ». Et tu vitas super me, punit vel reprehendis in me, iniquitatem mulieris (cum articulo, huius mulieris) hodie, post obsequium tibi tam diu et tam fideliter praestitum. Iniquitas mulieris intelligitur non a, sed in muliere commissa, res quo nequa venire in comparationem cum tantis in rempublicam meritis. v. 9 * Haec faciat Deus Abner, et haec addat ei, nisi, quomodo iuravit Dominus David, sic faciam cum eo ». v. 10 * et transferatur regnum de domo Saul, et elevetur thronus David super Israel et super Iudam, a Dan usque Bersabee ». Cf. 1 Reg. 3, 20. Haud est dubitandum, quin David regna in Helmon potius, promissionem a Deo acceptam promulgaverit, eandem forte iteravit Gad aliusve propheta. v. 11 * Et non potuit respondere ei quidquam, quia metuebat illum ». Hebr. Non potuit iterum; rependerat pro praesumptis cum vidua regia nuptiis satis timidam v. 8 recriminationem; ad minas ne verbulo quidem respondit.

v. 12 * Misit ergo Abner nuntios ad David pro se, dicentes : Cuius est terra? et ut loquerentur : Fac mecum amicitias, et erit manus mea tecum, et reducam ad te universum Israel ». Per mecum foedus. Verba Cuius est terra? brevissima formula complectuntur, et ipso exordio orationis quasi in medio collocant questionem, ob quam tanto tempore fuerat pugna, et respectu cuius Abner pactationem proponit, ratis eius fore terram, cui ipse eam concesserit (Tir.). Primo לא כֹּר generalis illa quaestio exprimitur, altero eiusdem discussio suscipitur.

חָתַח לְאָבְנֵר לְפָנֵי דָּוִד. Ipsa lectio LXX, licet ex textu hebr. valde minime perfecta, contra recentiores criticos evincit, duplex לְאָבְנֵר esse genitivum. Cum aliqua se. inversione duobusque mendis ipsi legebant לְפָנֵי דָּוִד לְאָבְנֵר לְפָנֵי דָּוִד, quod ita ipsi partim veterunt et partim transcriperunt (cf. Cod. Alex.): וְהוֹדָהְ אֶת־יְהוָה לְפָנֵי דָּוִד לְאָבְנֵר לְפָנֵי דָּוִד. Recte ipsi cum Chald. Ag. מינחתי דָּוִד non vertunt לְפָנֵי דָּוִד, i. e. loco sui (Symm.), legatum enim loco militantis muni evidens est, sed in ipso loco seu illico gall. = sur le champ. Ceterum advertit, ex Eusebii Locis Hebr.; ubi dicitur וְהוֹדָהְ אֶת־יְהוָה ab Aq. veris παραγγελας, a Symm. ἵνα ἰσχυρόν videri efficit, Eusebium in suo codice LXX παραγγελας (חָתַח) non legisse; tamen habet editio LXX Sixtina, deest apud Syr. — Cf. Verbo.

v. 13 * Qui ait : Optime, ego faciam tecum amicitias; sed unam rem peto a te, dicens : Non videbis faciem meam, antequam adduxeris Michol, filiam Saul; et sic venies et videbis me ». Non nisi hac conditione impleta, de rebus componendis cum Abner conferre vult. Repetit Michol

lem David, quod esset uxor sua sibi que iniuste ablata, quod ob insignem exhibitum amorem (1 Reg. 18, 28; 19, 11 sqq.) sibi cara esset, quod ita ipse se domui Saul affinem, ideoque eius assensibus minime infensum actu profiteretur (cf. *Lap.*): « Quoddam ad regnum suffragium videbatur, si Saulis, qui regnaverat, filium haberet in matrimonio » (*Menoeh.*). — ²² post ²⁸ ² abundat, a *LXX Chald.* ignoratur et, cum ²² praecedat et sequatur, probabilis mendose irrepit (*Then.*).

v. 14 « *Misit autem David nuntios ad Isboeth, filium Saül, dicens: Redde uxorem meam Michol, quam despondi mihi centum praepulvis Philisthinum.* » Centum repulviserat Saul (1 Reg. 18, 25, allatis centum ius in uxorem acquisiverat David, centum igitur h. l. exprimit, licet de facto ducenta solverit. Ab Isboeth petit, quod caput is esset domus Saul; quod is certissime sciretur cecursum esse, maxime si Abner instaret, et ita reparatio evasura esset longe solemnior, cum a Saule ablata a Saulis filio, soror a fratre, restitueretur. Transferrebat in super ea ratione Phaltielis indignatio a Davide in Isboethum, dum intelligeret Davidem non vi, sed iure, quod suum erat recuperasse. v. 15 « *Misit ergo Isboeth, et tulit eam a viro suo Phaltiel, filio Lais.* » Cf. 1 Reg. 23, 44. « Non repugnavit Isboeth, sentiens David irritandum non esse eo tempore, quo Abner alienato erat animo » (*Menoeh.*). Tam David quam Abner agnoscent invaliditatem secundi matrimonii, vivente primo marito, a quo fuerat uxor vi, nulla intercedente divortii causa, ablata. Ceterum Phaltielem bona fide egisse et cum recentioribus quibusdam putasse, auctoritati civili in re matrimonii plenam competere auctoritatem, ostendit v. 16 « *Sequebaturque eam vir suus plorans usque Bahurim. Et dixit ad eum Abner: Vade et recedere. Qui reversus est.* » *Ibat pergens et plorans post eam* (*Hebr.*) inde a Gallim. Abner eam iussu Isboeth de Gallim tulerat, vel iusserat Phaltielem, ut eam sibi in Bahurim adduceret; inde cum reverti iussit, sane quod sibi soli, non illi, iter intra Davidis fines tutum reputaret.

Bahurim civitas Benjaminica 19, 16; ex h. l. probabilis tribui Iuda contentina; et ex 15, 23, 30; 17, 22, 24 in vin, quae a Ierusalem ducit ad Iordanem. Merito *Chal.* ad 16, 5 (cf. *Misist.*. *Vatabl.*) suggerit, eam locum etiam habuisse nomen *Almath*, quod et *Chald.* utroque loco tribuit, quodque Ios. 21, 18; 1 Par. 6, 60; 7, 8 tribuitur loco ab Anathoth parum distanti. Utrumque nomen significat « iuventutem ».

v. 17 « *Sermonem quoque intulit Abner ad seniores Israel, dicens: Tam heri quam nudius tertius quaevebatis David, ut regnaret super vos.* » Dixerat s. auctor v. 14 sqq., quomodo Abner expleverit conditionem v. 13 a Davide statutam; v. 17-19 narratur, quae Abner eodem tempore fecerit ad reducendum Israel ad David; hinc « sermonem in-

tulerat » (*Malv.*). Quae formula solemnior est communi illa « locutus est » suggeritque, sermonem habuisse Abner in publico conventu. Phires fortasse inde ab initio non nisi metu et suasionibus fuerant induci, ut adhaerent Isboeth. Certe postea plures ad Davidem transfugerant, alii transitum iam parabant, idque maxime effliciebant oracula prophetarum (cf. v. 18) late iam divulgata, quibus Davidi regnum promittebatur. Quod sane argumenti genus ad movendos seniorum animos non parum habebat efficaciae. v. 18 « *Nunc ergo facite.* », desiderata executioni mandate (*Then.*), « *quoniam Dominus locutus est ad David.* » — haec ratio praescindendae omni morae, expectandique fausti eventus, Domini quippe consilium exsecutori estis — « *dicens: In manu servi mei David salvebo populum meum Israel de manu Philisthinum, et omnium inimicorum eius.* » Nullibi haec verba leguntur: sed non omnia prophetarum oracula libris conscripta sunt atque ad nos devenerunt? num Gad aliique prophetae nullas unquam prophetias ediderunt? In rebus extremis solitus erat Deus novis editis oraculis populum suum consolari; haud igitur mirum est, si post stragem etiam in monte Gelboe effectum oracula quaedam prodierint. Placet nostrae prophetiae originem ei tempore adscribere, cum in ea Philisthaeorum habeatur mentio. v. 19 « *Locutus est autem Abner etiam ad Benjamin.* » *Loqui in auribus* modum aliquem magis familiarem colloquendi insinuat. Non poterat Benjaminitas Abner auctoritate terrere, ipsi enim fortissimi erant et robur exercitus Isboeth. Ex his verbis indicaverim, Abner singulas tribus seorsim adiisse. « *Et abiit ut loqueretur ad David in Hebron omnia, quae placuerant Israeli, et universo Benjamin.* » Non solum consilium adhaerendi Davidi exposuit (*Then.*), sed insuper conditiones adhaesionis. Sane imprimis Benjaminitae prospexerunt, ne qua anteaorum vindicta de ipsis sumeretur, ne honorum tacturam patenterent, ne Iudaeis inferiores haberentur. Illud licet ex voce *universo* conieceri, Benjaminitas unanimitate in Abneri partes abiisse? v. 20 « *Venitque ad David in Hebron cum viginti viris; et fecit David Abner et viris eius, qui venerant cum eo, convitium.* » Non utique ipso adventus die, sed negotio absoluto, quod quidem, Abnero aequa petente et Davide liberaliter peita concedente, brevi expeditum esse videtur. Convitii splendor fuit signum externum internae animorum unionis. *Then.* putat viginti viros adhibitos esse, qui deducerent Micholem, *Koël*, qui nomine tribuum dictis Abneri auctoritatem adderent: certe virum, qualis Abner erat, non decebat absque comitatu tale iter suscipere. Haec ratio sufficit, aliam taxus non enuntiat. v. 21 « *Et dixit Abner ad David: Surgam.* », — et ibo addunt *Hebr.* *LXX Chald.* *Syr.*: consilium prius cum Davide initum nunc exsequi aggreditur — « *ut congreget ad te dominum meum regem omnem*

Israel, et ineam tecum foedus et imperes omnibus, prout desiderat anima tua ».

Reliqui imperes super omne, quod etc. : sensus idem est, nam neutrum illud omne obiective significat personas omnes. Pro ineam Hebr. Chald. Syr. ineam (cf. 3, 3), fortasse melius : non ad Abner, qui iam Davidem salutem regem, pertinet, cum eo foedus ferre.

« Cum ergo deduxisset David Abner, et ille isset in pace », — hanc absolute ponuntur, concludunt enim narrationem eorum, quae inter David et Abner gesta sunt : Deduxit ergo David Abner, et ille ivit in pacem. Sequens sententia incipit ab *Et ecce. Ire in pace* frequens scripturis locutio, non solum significat non molestatum abire (*Then.*), sed abire perfecte reconciliatum.

v. 22 « Statim pueri David et Iob venerunt caesis latronibus, cum praeda magna nimis ; Abner autem non erat cum David in Hebron, quia iam dimiserat eum, et profectus fuerat in pace », v. 23 « Et Iob et omnis exercitus, qui erat cum eo, postea venerunt ; nuntiatum itaque est Iob a narratibus : Venit Abner, filius Ner, ad regem, et dimisit eum, et abiit in pace ». Videtur ad illud usque tempus negotiationes inter David et Abner habitae esse secretissimae, ita ut ne ipse quidem Iob, quo loco illae essent, accurate sciret. Verum, quod Abner ad Davidem venerit, ab eo convivio exceptus et amice dimissus fuerit, haec utique latere non poterant. Nota, quanto studio s. auctor inculect, advenisse Iob Abner iam non fuisse in Hebron : ergo Iob non fuerat a rege accersitus ad interimendum Abner, rex innocens erat caedis eius.

Hebr. *Et ecce pueri David et Iob veniebant de latronibus*. וְיָוָה, (cf. 1 Reg. 30, 8) secundum otymon acies, sacpius significat latrones; recte quoad sensum etiam verunt LXX expeditio. Postea, recte quoad sensum a Vulg. supplentur, Hebr. solum repetit verbum veniebant. — v. 23 Hebr. Vulg. Chald. legunt וְיָוָה וְיָוָה, et abiit et recessit quod Est. (3. 289 h) et כִּלְיָל interpretantur omnino abiit, nulla sc. re molestatus. LXX Syr. pro וְיָוָה legunt particulam interrogativam מַה־וָה, quam ad v. 25 trahunt : sine via potuit Iob v. 23 ostendi ab affirmatione nostri, bene vero ab expositione *Nonne nostri* ? Tamen expositio potuit vocis modulatione exprimi, ommissa particulam interrogatoria ; quod suggerit nostra Vulg., v. 25 adscriptio interrogationis signo.

v. 24 « Et ingressus est Iob ad regem, et ait : Quid fecisti ? Ecce venit Abner ad te : quare dimisisti eum, et abiit et recessit ? » Ex modo, quo Iob Davidem alloquitur et quo David v. 39 de Iob conqueritur, inferas Iob non multo iuniorem fuisse Davide, ergo Saruim sororem fuisse longe maiorem natu Davide. Aliunde videtur Iob aliquantum iunior fuisse Davide, nam Davide moriente decrepita aetate (cf. 3 Reg. 4) Iob nondum videtur destitutus fuisse robore et audacia ad res magnas

adoriendas. v. 25 « Ignoras Abner, filium Ner, quoniam ad hoc venit ad te, ut deciperet te, et sciret exitum tuum, et introitum tuum et nosset omnia, quae agis ? » וְיָוָה, verbis decipere. Ultimae duae expressiones sunt synonymae, priorem vide 1 Reg. 18, 13. 16. Num haec Iob ipse credebat ? Eius utique non erat eximia sinceritas ; ceterum, qui malo sunt animo, frequenter etiam aliorum mentem sinistre interpretantur. David Iobi dictis nequaquam est assensus (cf. v. 28 sqq.), fortasse tamen illa non satis explicitè repudiavit, ut Iob coniceret necem Abneri sibi, si non tacite permitti, at certe impunitam esse discessuram ; praeterea oppido norat, quam necessarius (cf. v. 39) ipse regi esset. v. 26 « Egressus itaque Iob a David, misit nuntios post Abner, et reduxit eum a cisterna Sira, ignorante David ». Misit, inquit Iob., « qui eum Davidis nomine revocarent ». Locus est ignotus, probabilis situs in via, quae ab Hebron ducit Benjamin versus, secundum Iob. viginti stadiis distans ab Hebron. v. 27 « Cumque redisset Abner in Hebron, seorsum adduxit eum Iob ad medium portae, ut loqueretur ei in dolo, et percussit illum ibi in inguine, et mortuus est in ultionem sanguinis Asael, fratris eius ».

Obicit *Then.*, medium portae non fuisse locum idoneum ad secreta colloquendum : quam difficultatem iam praecoccupaverat Chald. Syr. veritentes אֲנִיחָהּ אֲנִיחָהּ — שָׁלַח Vulg. LXX derivare a שָׁלַח, errare, peccare, ergo dolo ; Chald. Syr. a שָׁלַח, quietum esse, ergo quiete. Iob eo concessit praetextu maiorie quietis, revera ne a quoniam prohiberetur, et ut actio prehendendis micionem in loco obscuriore ignoraretur.

v. 28 « Quod cum audisset David rem iam gestam, ait : Mundus ego sum et regnum meum apud Dominum usque in sempiternum a sanguine Abner, filii Ner ». Hebr. *de cum Domino* : id ideam suggerit rei a tribunali divino dimissi et a crimine absoluti (*Then.*). — *Regnum* adicitur, quandoque enim regis progenies ferre debet sequelas peccati parentis, cf. 1 Reg. 13, 13 sq. — « Illud, in sempiternum, ex Hebraeorum usu nihil habet praeter epitasim non vulgarem, sed quae maiorem in modum rem negatam aut affirmatam exaggerat » (*Sauct.*) : v. 29 « Et venit ». — Hebr. *advolvatur*, sc. sanguis — « super caput Iob et super omnem domum patris eius, nec deficiat de domo Iob fluxum seminis sustinens, et leprosus, et tenens fuscum, et cadens gladio, et indigens pane ». Dira imprecatio, quam inspiraverat Davidi quum horror sceleris, tum desiderium omnis a se suspicionis efficaciter removendae.

« Fluxus seminis laborans innullis est ad generandum, quia semen profundum ; putatur ergo Iob hic sterilitate et אֲנִיחָהּ » (*Lap.*) : — וְיָוָה utique etiam significat *fuscum* ; hic tamen baculum, LXX אֲנִיחָהּ, illum se. cui illi innuntur infirmi, « qui sunt mutilato corpore » (*Theodoret.*), qui ambulare erecti nequeunt « praec dolore morbi

pedam, qui vocatur podagra. (Rabbi Loais apud Amam.) Ita Chald. quoque verbat, sed corrige נאן נאן.

v. 30 « Igitur Ioab et Abisai, frater eius, interfecerunt Abner, eo quod occidisset Asael, fratrem eorum, in Gabaon in proelio ». Ergo Abisai consenserat neci; fortasse ne quis eam impediret, providerat. Ubi advertit Male. : « Notant, rationem reddi imprecationis Davidis in totam paternam familiam eius (Ioab), quia ambo fratres, qui superfueraut, in necem Abneri turpiter conspiraverant ».

Abner Asaelm iusto in proelio occiderat, et quidem his de periculo admonitum: ergo iniuste a Ioab interemptus est, qui invidia moveretur viri, brevi futuri acceptissimi David (Ios.), cf. 20, 10. Hanc versum expungit Wellh., quod sit velut supplementum quoddam serius adiectum, quo ostendatur, cur David v. 29 et 30 non solum Ioab maledicatur, sed toti domui patris eius. At detur versus esse eiusmodi supplementum: nam ideo serius illud adiecti oportuit? num non saepe auctores, cum liberos suos conscribunt, eiusmodi ipsi adiectum? aut non potuit Nathan ipse serius illud adiectisse, quod illam maledictionem reapse aliqua explicatione indigere sentiret? Praeterea, licet versus id etiam explicet, cur David una cum Ioab toti domui patris eius maledixerit, tamen neque ad hoc vice neque ad hoc potissimum explicandum adiectus fuit versus: ratio primaria fuit, ut ostenderetur Davidis innocentia in caede Abner. Quam auctore summo studio inculcat. Sic v. 26 monerat, revocatum esse Abner « ignorante David »; v. 28 sq. David se ab omni culpa defendit, et totam maledictionem in Ioabum coniecit; v. 32 sqq. David Abnerum solemnibus exsequiis honorat; v. 37 asseritur totus populus innocentiam David perspexisse; v. 38 sq. David rursus de filiis Saratae conqueritur. Medii inter haec omnia inseruntur v. 30 sq. : « Igitur Ioab et Abisai interfecerunt Abner... Dixit autem David etc. ». Nonne haec uno calamo conscripta sunt? — Adverte, totam hanc partem de Davide Hebrone regnante apologiae cuiusdam rationem habere, ostendentis Davidis in ruina domus Saul innocentiam. Hinc primum eius in Saulum mortuum pietas describitur; ipse nominis Deo his consulto Hebrone sedem fixisse, non ipse sed Ioab belli auctor fuisse ostenditur. Verum duo supererant facta, in quibus David non ab omni suspitione erat immunis, interfectio Abner et Ishobeth; utrumque ita narratur, ut clarissime pateat, facta illa inscio et nequaquam consentiente David occurrisse.

v. 31 « Dixit autem David ad Ioab et ad omnem populum, qui erat cum eo », i. e. aut probabiliter exercitum, qui erat cum Ioab, aut incolas Hebron, qui erant cum David: « Scindite vestimenta vestra, et accingimini saccis, et plangite ante exsequias Abner ». Ilbr. ante Abner; sed intelliguntur exsequiae; imo ex verbis fortasse inferre licet cum Ios., Ioab et reliquis ante feretrum, David post illud in funebri processione incessisse, פו « sacculus », aethiop. vestimentum ex erinibus.

« Porro rex David sepeliebatur feretrum ». v. 32 « Cumque sepelissent Abner in Hebron, levavit rex David vocem suam, et flevit super tumulum Abner; flevit autem et omnis populus ». v. 33 « Plangensque rex et lugens Abner, ait: Nequaquam, ut mori solent ignavi, mortuus est Abner ». v. 34 « Manus tuae ligatae non sunt, et pedes tui non sunt compedibus aggravati: sed sicut solent cadere coram filiis iniquitatis, sic corruisti ». Non manibus et pedibus ligatus ductus es ad mortem, quia malefactor non eras; occidisti inique occisus. Quo carmine Abneri innocentia et Ioabi scelus modo maxime solemniter enantiabantur; simul etiam Davidis innocentia indubie patefiebat: occui enim occisor in exsequiis occisi taliter aget?

בגל, Chald. impius: sic v. 34 amplificat id, quod v. 33 edixerat, non sicut malefactorem corruisse Abner, sed malefactorum manu insontem ipsum. Vulg. derivat significationem ignavis, ut affirmetur Abner non ignobilem mortem obisse, qualis sit ignavi militis aut malefactoris, sed etc. — Sunt aggravati: recte Vulg. in ונשאו legiti pro ו (accesserunt), quod legunt Masor. LXX Chald. Syr. Praeterea LXX legebant et iungebant בגל בגל, adhaerentes sicut impius; Syr. בגל בגל, adducta et sicut cadens. Sed in his sequendi sunt Hebr. Vulg. Chald.

« Congeminansque omnis populus flevit super eum ». Hebr. Et populus etiam magis flevit super eum, commotus verbis David. v. 35 « Cumque venisset universa multitudo cibum capere cum David, clara adhuc die, uravit David dicens: Haec faciat mihi Deus, et haec addat, si ante occasum solis gustavero panem vel aliud quidquam ». Quibus sane auditis populus etiam ipse abstinnit, sicut luctus eadem solemnitate habitus est pro Abner, qua habitus fuerat 1, 12 pro Saul et Ionatha. « Haec ei (David) gratiam apud populum conciliarunt. Nam, qui Abnerum vel maxime dilexerant, vehementer hunc defuncto praestitum ab eo honorem servatamque fidem probaverunt: quod cum, ut cognatum et amicum, omnibus exsequiarum iustus dignatus fuerit, et non ut inimicum turpis et tunc neglectae sepulturae ignominia afficeret » (Ios.).

Cibum capere cum David: videtur fuisse quoddam epulum funebre. Sed Hebr. LXX Chald. Syr. legelmo לרבייהו, manducare facere; cf. 13, 5; unde animalium, adhibuisse populum Davidi genus consolationis vel maxime sensualis. At difficile intelligitur, qui venerit universus populus ad cogendum David, ut cibum sumeret. Qua difficultate perspecta, Ios. pro universo populo posuit familiares regis tantum. Lectio plerumque codicum est להכיריהו, ad deducendum ad convivium, sed sic abundat Vulg. Symm. legebant לביריהו, ad manducandum cum David, quae lectio est omnino plana.

v. 36 « Omnisque populus audivit ». — Hebr. intellexit, sc. geminum esse Davidis dolorem, « caedem Abneri non fuisse patratam rege conscio ».

(Malv.) — « et placentur eis cuncta, quae fecit rex in conspectu totius populi ». Hebr. Chald. et placuit in oculis eorum, sicut cuncta, quae fecit rex in conspectu totius populi, bona erant. Similiter Syr. v. 37 « Et cognovit omne vulgus et uniuersus Israel in die illa, quoniam non actum fuisset a rege, ut occideretur Abner, filius Ner ». Primum cognovit omnis populus se. Iuda, cf. v. 23. 31 sqq., mediate didicit populus Israel.

v. 38. « Dixit quoque rex ad seruos suos : Num ignoratis, quoniam princeps et maximus cecidit hodie in Israel ? » Est *וְהָאֵלֶּיךָ דָּבַר*; LXX Syr. dux magnus, v. 39 « Ego autem adhuc delicatus et unctus rex, porro viri isti filii Sarcinae duri sunt mihi, retribuatur Dominus facienti malum iuxta malitiam suam ». Sensus verborum omnino is est, ut David se excuset, quod non ipse retribuatur Iobabo, eum puniat et imperio priuet. Ratio, cur eam punitionem Domino relinquat, proxime est, quia viri isti duri sunt mihi, i. e. fortiores me sunt. Ad quae verba *Ego autem delicatus etc.* evidentem antifibesin quandam exprimunt, enuntiant regis debilitatem ut oppositam Iobabi robori, aliquando utique tollendam, sed adhuc (Hebr. hodie) perdurantem. Sensus accurate expressit Malv. : « Occisores tanti viri agnosceis maximo supplicio dignos; sed infirmus rerum mearum status non patitur, ut nunc supplicium sumam de his, qui plus quam ego apud populum possunt ». Cecidit hodie dux magnus, cuius ego ad regnum recenter aduectus opera utique fueram usus, cuius igitur necis certissime auctor non fui; quam tamen ulcisci in praesens non valeo, infirmior quippe sum, quam ut inter Iudaeos et in bello contra Israel carere Iobabi fortitudine queam. Quod excusationis genus simul undecim tribus invitatio est ad se Davidi adiungendum et ita eius potentiam augendam.

Difficultatem verba faciunt. *Delicatus et unctus rex* habent Hebr. Vulg. Chald. Quod explicat Amasa : « Unctus tantummodo, nequam in possessionem inimicis »; al. falsus, nam unctus erat rex super Iuda, et in possessionem regni Iuda venerat. Sa : Ego ulique sum debilis, et recens accipi unctorem regiam; sed vox *recens* in textu non est. Eiv. : Unque ego nunc in palatio vivo, et unctorem regiam nactus sum; attamen etc. — LXX pro *וְיֵשׁוּב בְּכֹחַ דָּךְ* legunt *וְיֵשׁוּב בְּכֹחַ דָּךְ*, propinquus et constitutus a rege; ubi, si literas evidentior corruptas resituis, exurgit sequens probabilis lectio *וְיֵשׁוּב בְּכֹחַ דָּךְ*, debilis et depressus, plus quam deest regem. Hunc fore sensum libere reddidit Iva. : « Status autem, me infirmiorum causa, quam ut in Iobab et Abisai, filios Sarcinae, animaduertam ».

Liceat nobis h. l. de Iobabi indole pauca subicere. Iobab vir durus : durum, fecit ambitio; fecit etiam crudeliter et perfidum. Religio illi dura, rudis : obstitit 24, 3, ne populus numeraretur, quod provocandam Dei iram neque regi neque sibi usui futuram esse prospiceret. Davidi fidem constanter servavit; licet plus illo quandoque valeret et robore et astu, nunquam de throno usurpando videtur

cogitasse; eius praeprius enituit fides in turbis ab Absalome excitatis. Domui quoque David sincere addictus erat Iobab, sed animo carnali et a fidei lumine alieno. Hinc 14, 1 sq. Absalomem tum nata maximum patri reconciliare studuit; postea Adoniae, qui proximus natus esset, partes sustinuit atque, ut a Salomone capitis damnaretur, promeruit. Post regis fidem nihil illi sacrius se ipso : illad alte animo fixerat, ut alium ferret post regem secundum nullum. Hinc Davidem inter et Isboseth res pacifice componi passus non est. Abnerum interemit, praetextu quidem ulionis, sed longe verius ideo, quod sibi ab eius apud regem et plebem gratia fimeret. Neque anni multi viri indolem emendarunt, nam 20, 10 sq. ex eadem ambitione Anasam confodit; ubi dicebant, qui testes aderant : « Ecce qui esse voluit pro Iobab comes David ». Absalomem, quem sibi, a patre in gratiam receptum, insensum futurum pertimescebat, iaculo transfixit. Regis interim furorem, primam impotentem neglexit, postea rebus utiliter gestis compevit. In expugnanda arce Sion eius enituit fortitudo, pecunias postea in munitionem urbis liberaliter impendit 1 Par. 11, 6, 8, regi gloriam devictorum Ammonitarum 2 Reg. 12, 28 modeste concessit. Cuius vafritiem perspectam tandem habuit David atque, ut iustas ferret poenas, Salomoni commendatum reliquit 3 Reg. 2, 5 sq.

6) Isbosethi interitus 2 Reg. 4, 1-12.

ARG. — Abneri nece Isbosethi res misere collabuntur, Beniaminitae duo, rati se gratum Davidi facturum, Isbosethum trucidant, sed iusto a Davide supplicio afficiuntur. Davids in hoc facto innocentia elucet tum ex eo, quod sicarii Beniaminitae essent et Isbosetho familiares, tum ex gravissimis, quas de illis sumpsit David, poenis.

Cap. IV v. 1 « Audivit autem Isboseth, filius Saul, quod cecidisset Abner in Hebron, et dissolutae sunt manus eius, omnisque Israel perturbatus est ». Describitur accepti nuntii effectus in Isboseth et in populo. Manus propendentes inertes exprimentur terrorem et consequentem ignorantiā, quid sit faciendum. « Tantum virum et auctoritatis habuit Isboseth, quantum illi tribuerat patronus et imperator Abner : quare, cum sublatum audivit, statim deiectus est animus, et totius corporis dissoluti nervi » (Sanct.). In populo autem desiderabatur iam, qui « regobat domum Saul » (3, 6). Negotiationes cum David ad tempus interruptae erant, interempto eo viro, qui earum auctor fuerat et promotor. Mors Abner primum utique Davidi imputabatur dubitabaturque, acturusne esset ut hostis, an ut amicus.

v. 2 « Duo autem viri principes latronum erant filii Saul, nomen uni Baana, et nomen alteri Rechab, filii Remmam Berolithae de filiis Beniamin, siquidem et Beroth reputata est in Beniamin »; v. 3 « et surgerunt Berolithae in Gethaim, fueruntque ibi advenae usque ad tempus

illud, vel potius, *hoc*, sc. scriptoris sacri. Illud inculcatur, occisores Isboeth fuisse Beniaminitas, ut ex una parte sceleris atrocitas illustretur, ex altera Davidis innocentia: vix enim David Beniaminitas sicarios conduxisset, et minime omnium eos viros, qui in exercitu Isboeth imperium aliquod obtinerent.

Erant duces *Iurmatim*, quorum utique belli gerendi ratio à latrocinio parum videtur fuisse remota; ceterum notat *Vere.*, etiam latronum nomine quandoque veri nominis milites designari. — *Beroth* urbs erat Gabaonitarum los. 9, 17, tribui Benjamin attributa 18, 25; nominatur etiam 1 Esdr. 2, 25; 2 Esdr. 7, 29. Quodsi autem urbs primitus fuerit attributa tribui Benjamin, quomodo nunc tandem narratur esse reputata in Benjamin seu *adnumerata Benjamin* (Hebr.)? Respondeas, non explicari h. l. fuisse eam urbem intra fines Beniamin, quod licet clarius patebat, sed illud explicari factum, quomodo urbs, quae fuerit a Iosue 9, 17 sqq. incolis Chanaanais perenniter concessa, nunc tandem eo devenit, ut incolas haberet Beniamine prognatos. Hinc perspicere est, quo tempore Remmon ille de filiis Benjamin transmigraverit in Beroth. Quatuor erant civitates Gabaonitarum: Gabaon, Caphtira, Beroth, Cariathiarim. Cariathiarim scimus tempore Samuelis incolae habuisse Chanaanacos, Gabaonitas 2 Reg. 21, 1 Saul interfecerat. Vix ergo dubitari potest, uno eodemque tempore Saulem quatuor illis urbibus infulsisse, quo tempore cum aliis etiam Remmon in Beroth commigraverit, et agris Berothitarum ditatus sit. — *Gethaim* 2 Esdr. 11, 33 Beniaminitis tribuitur, quo quidem solo facto non probatur stricte, eam antiquitus etiam ad Beniaminitas pertinuisse. Sane, sicut Rama vocabatur Ramathaim, ita Gethaim potuit etiam nomen habere Geth (*Calm.*). Unde rursum probabilis sit conjectura *Wells.*, hoc Geth seu Gethaim idem esse atque Geth Remmon, urbs sacerdotum Dauidis primitus attributa, neque longe distans a finibus Beniamin, ut ex locis una enumeratis los. 19, 45; 21, 24 effici videtur.

v. 4 « *Erat autem Ionathas, filio Saul, filius debilis pedibus; quinque enim fuit, quando venit nuntius de Saul et Ionathas ex Jezrahel; tollens itaque eum matris sua fugit, eumque festinaret, ut fugeret, cecidit, et claudus affectus est; habitavit vocabulum Miphioseth* ». 1 Par. 8, 34; 9, 40 vocatur Meribbaal: cf. dicta ad 2, 8. Puer cum matrice videtur fuisse Gabaae Saulis, unde apparet etiam illinc populam trans Iordanem fugisse 1 Reg. 31, 7. Erat puer *percussus* pedibus, sc. paralyti.

Haec de Miphioseth animadversio praeparat cap. 9; cur vero hoc praecise loco inseratur, non ita liquet. Attende parallelam constructionem v. 2, *duo viri principes erant filio Saul*, et v. 4 *erat Ionathas filius*. In eo videtur esse auctor, ut nobis ostendat, qui, sublato Abner, domni Saul superfuert adfutores; quos enumerat Isboeth terrore exanimem, populam omnino perturbatum, Miphioseth infantem eundemque infirmum, tandem duces exercitus duos, ceteris

uti videtur praestantiores, sed qui ipsi Isboeth interemerint. « Cum latrones isti viderent, neminem fore designatae a se caecis aut regni vindicem, praeter Miphiosethum puerum adhuc et claudum, spe impunitatis in factum audacius peroperunt » (*Malv.*).

v. 5 « *Venientes igitur filii Remmon Berothitae, Rechab et Baana, ingressi sunt fervente die domum Isboeth, qui dormiebat super stratum suum meridie* ». *Suum* reliqui non habent; *Hebr. Chald. Syr.* intelligebant: super stratum meridianum; cf. *germ.* « *Mittagschlaefchen* ». *עריבים* explicat *Furst* lucem duplicem, medium inter lucem crescentem et decrecentem tempus; verum, cum formae analogae עריבים Ex. 12, 6 et שריים 1 Par. 8, 8 eandem illam explicationem minime patiantur, melius fortasse cum *Ges.* illas dualis formas explicabimus ut intensivas: plenissima lux i. e. meridies. — Sequens v. 5 pars ex LXX irrepsit in *Vulg.* cf. *Vere.*: « *(Et ostiaria domus purgans triticum obdormivit)* ». v. 6 « *Ingressi sunt autem domum latenter, assumentes spicas tritici, et percusserunt eum in inguine Rechab et Baana, frater eius, et fugerunt* ». v. 7 « *Cum autem ingressi fuissent domum, ille dormiebat super lectum suum in conclavi* ». *Hebr.* in cubiculo strati sui, ubi sc. dormire consueverat, « *et percutientes interfecerunt eum; sublatoque capite eius, abierunt per viam deserti tota nocte* ». Intelligitur via sequens depressionem Iordanis (cf. 2, 29), trans flumen, ducens per regionem non ita dense inhabitatam, ideoque ab observatione remotiorem, maxime nocturno tempore.

Ceterum locus est vexatus. Dissonant textus, cum illud de ostiaria sola *Vulg.* et LXX habeant, spicas vero percussumque inguinem LXX ignorent. Inelligi nequit illud *assumentes spicas tritici*. Tandem offendit, narrari ter sicariorum adventum (v. 5 *ingressi sunt*, v. 6 *ingressi sunt*, v. 7 *cum autem ingressi fuissent*), his interfecionem (v. 6 *percusserunt eum in inguine*, v. 7 *percutientes interfecerunt eum*), his quoque profecionem (v. 6 *fugerunt*, v. 7 *abierunt*). Confusio videtur originem fluxisse ex textu *Hebr.* partim deligurato, partim falso interpretato. *Hebr.* *והוא באר עך תוך הנה באר עך תוך הנה* verbositas *Seldi* *Vulg.*: *ingressi sunt autem domum latenter, assumentes spicas tritici*; ubi latenter cum *Vere.* revoceamus ad *תוך* *עד* usque ad interiora, licet illud etiam possit explicari ut repetitio sequens *בולטו* (*fugerunt*). Sed eadem verba ita legebat LXX: *והוא שנייה הנה חלקה הים*; et ecce ostiaria domus purgans triticum, seu et ecce ostiaria domus purgationis tritici חלקה separarō, seceverit; quia LXX versionem reddidit *Vulg.*: *et ostiaria domus purgans triticum*. Sane חלקה ex לקח potius, facilius etiam לקח לקח לקח. Unde textus geminus ita restituitur: ונה באר עך תוך הנה חלקה הים; Et ipsi (vel: et ecce) ingressi sunt intra domum purgationis tritici. — In sequentibus *עריבים* legabant *Hebr. Chald. Syr.*, quod reddidit *Vulg.* *et percusserunt eum in inguine*; *Hebr.* *והוא לדה וישן* *Vulg.* ubi cum ipso *defiguratus obdormiverat*, *Vulg.* *obdormivit*. Lectiones sunt valde affines, haec altera contextui longe melius faveat, ut

statim patebit. — Vocem tandem וַיִּסְתַּר Vulg. *vertit et fugerunt*, LXX et *latuerunt*: utraque significatio quadrat radici סָתַר *evadere*, potest enim quis aut ne apprehendatur evadere fuga, aut ne conspiciatur evadere latibulo. Alter sensus melius aptatur contextui. — Ergo totum textum sic restitimus: Et ipsi ingressi fuerant intra domum purificationis tritici; ipse vero defatigatus obdormierat. Et Rechab et Baana, frater eius, latenter ingressi sunt domum; ille vero dormiebat in cubiculo strati sui. — Vides iam, non eadem bene narrari, sed, enuntiato v. 5 generaliori modo scitariorum adventu; eorum iam v. 6 sq. singillatim narrari gesta. Primum absconderunt se in aedificio quodam domus Isboseth contiguo, in domo purificationis tritici; inde opportuno tempore procedentes, latenter ingressi sunt ipsam domum.

v. 8 « *Et attulerunt caput Isboseth ad David in Hebron, dixeruntque ad regem: Ecce caput Isboseth, filii Saul, inimici tui, qui quaerebat animam tuam; et dedit Dominus domino meo regi ultionem hodie de Saul et de semine eius* ». Nullam casdis afferunt rationem, praeter utilitatem ex ea Davidi proventuram, ob quam se utique remunerandos expectant; imo quasi selecta divinae providentiae instrumenta gloriantur, quod haec eorum scelus ad suos fines permisit. v. 9 « *Respondens autem David Rechab et Baana, fratri eius, filii Bennon Berothitas, dixit ad eos: Vivit Dominus, qui eruit animam meam de omni angustia* », v. 10 « *quoniam cum, qui annuntiaverat mihi et dixerat: Mortuus est Saul, qui putabat se prospera nuntiare, tenui et occidi eum in Sieleg, cui oportebat mercedem dare pro nuntio* ». v. 11 « *quanto magis nunc, cum homines impij interfecerint virum innocuum, in domo sua super lactum suum, non quaerem sanguinem eius de manu vestra, et auferam vos de terra?* » Dominus cum superstitie Saul multoties, tum maxime per ruinam domus Saul, quam eo permittente Rechab et Baana seclerate perfecerant, eruerat animam David: unde novo gratitudinis titulo obligatur David ad regis officia religiose obeunda, et speciatim ad Rechab et Baanae scelus puniendum. Quorum scelus augetur inde, quod virum innocuum occiderint, *Hebr. iustum*, i. e. qui nemini nocuerit neque malum intulerit — adverte negativam hanc iustitiae descriptionem, — quodque occiderint in loco maxime suo, a quo inimicus iure perquam longissime excludatur, et in eo statu et situ, quo minime sibi potuerit cavere, quae omnia neci imprimunt notam violentiae et ignaviae.

Qui putabat se prospera nuntiare: Hebr. et ipse erat quasi bonum nuntium annuntians in oculis suis; LXX Syr. in oculis meis, quod utique intelligi oportet ironice.

v. 12 « *Praecipit itaque David pueris suis, et interfecerunt eos; praecedentesque manus et pedes eorum, suspenderunt eos super piscinam in Hebron; caput autem Isboseth tulerunt, et sepelierunt in sepul-*

cro Abner in Hebron ». Praecedunt manus, quibus necem operati erant, pedes, quibus pro mercede ecurrerant (*Keil*). Putabat iam *Ios.* ante mutilatos esse, et postea occisos: sed textus contrarium habet (*Sanct.*). — In Hebron sepelitur caput, quod eo tempore ex Iudaea nondum pateret accessus in terram Beniamin, ubi erat sepulcrum familiae Cis.

PARS II. REGNUM DAVIDIS IN IERUSALEM 2 Reg. 5-20.

Ostendimus Intr. n. 3 et 8, huius narrationis partem magnam ex fastis esse decerptam, totiusque narrationis ideam principem hanc esse, quomodo Davidi, aedificatio domum Deo, vicissim Deus aedificet domum. Circa hanc reapse ideam tota disponitur narratio.

Duas primum in partes narratio dispescitur, quarum prior cap. 5-11 excerpta ex fastis complectitur, paucis interspersis, quae aliunde petuntur; altera peccatum David enarrat. De altera parte suo loco dicemus.

In priori parte cap. 5-7 praeparat magnam illam promissionem, cap. 7 eandem enarrat, cap. 8-11 concludit summario bellorum David, et aedificatioe narratione belli Ammonitici, inter quae inseritur narratio de Miphiboseth ad aulam Davidis accito, quae requiritur ad 16, 1 sqq. intelligendam, neque poterat alio loco inseri ob eximiam sequentis narrationis unitatem. Praeparatur autem promissio domus aedificandae, narratio 1) 5, 1-5 quomodo David fuerit agnitus rex super universum Israel, 2) 5, 6-10 quomodo sedem regni Hierosolymis fixerit, 3) 5, 11-16 quomodo palatium aedificaverit, uxores duxerit, filios genuerit, 4) 5, 17-23 quomodo duobus bellis feliciter gestis Hebraeos a Philistaeorum iugo exemerit, 5) 6, 1-23 quomodo arcem de Cariathiarim in Sion traduxerit. Quibus narratis iam efficitur, ut hinc habeas domum David firmiter stabilitam, illinc arcem Dei Hierosolymas quidem translatam, sed domo adhuc carentem; ita sane aptissime praeparatur illa de domo arcae a Davide, et domo Davidis a Deo aedificanda promissio. Bella Philisthaica h. l. ea tantum narrantur, quae ad regnum Davidicum primum stabilendum contulerunt; dum ea, quae 21, 13 sqq. habentur, narrantur non tam ob utilitatem in totum regnum ex illis derivatam, quam potius ob quorundam heroum egregia facta memoriae tradenda.

A. Excerpta ex Fastis 2 Reg. 5, 4-11, 4.

1) Praeparatur promissio Davidi facienda 2 Reg. 5, 4-6, 23.

a. David universi Israel rex agnoscitur 2 Reg. 5, 4-5.

Cap. V v. 4 « *Et venerunt universae tribus Israel ad David in Hebron, dicentes: Ecce, nos os tuum et caro tua sumus* ». v. 2 « *Sed et heri et nudius tertius, cum esset Saul rex super nos, tu eras educens et reducens Israel. Dixit autem* » — et dixit — « *Dominus ad te: Tu pasces populum novum Israel, et tu eris dux super Israel* ». Venerunt « ex omnibus tribubus aliqui, praesertim principes » (Mar.). Num simul venerunt? Nolim affirmare. Plus septennio regnavit David in Hebron, biennio tantum Ishoseth (2, 10 sq.) tamen Ishoseth brevi post mortem Saul videtur esse creatus rex in Mahanaim: manet ergo quinqueannum ab interfecto Ishoseth, quo tribus septentrionales sibi relictae paulatim ad partes Davidis transiisse videntur. — Cum *exitus et introitus* (3, 23; 1 Reg. 18, 13, 16) significet omnia, quae quis agit, expressio *educere et raducere Israel* significat totam administrare rempublicam vel rem militarem. — Verum quodnam est argumentum verborum? *Michaelis, Theol.*: Nolumus amplius regem nobis ceteroquin acceptum ideo solum recensare, quod ex alia sit tribu. Simplicius ita: Eiusdem gentis es, cuius nos sumus; iam regnante Saul egregie de republica meritus es; insper te Deus ad regnum selegit: quare te libentissime regem agnoscimus. Recteque *Menoeh*, provocat ad Dent. 17, 15: « *Eum constitues, quem Dominus Deus tuus elegerit de numero fratrum tuorum. Non poteris alterius gentis hominem regem facere, qui non sit frater tuus* ». — Dictum illud Domini verbotenus in prophetiis ad nos transmissis non habetur (cf. etiam 3, 9, 18); sed nonne id ipsum factis loquebatur Dominus, quando per Samuelem ungebat Davidem? Verbis praeterea enuntiasse videtur aut Samuel, aut propheta alius. — Argumentorum v. 4 sq. prolatorum legitima conclusio ea erat, ut David rex ab omnibus agnosceretur: quam conclusionem factis impletam ostendit v. 3 « *Venerunt quoque et seniores Israel ad regem in Hebron, et percussit cum eis rex David foedus in Hebron coram Domino* ». Cf. 3, 13, 21. Foedus illud coram Domino percussum est, Iehova sc. in testem invocato (Sanct.). « *Unxeruntque David in regem super Israel* ». Cf. dicta ad 2, 4. — 1 Par. 11, 3, quae narratio ceterum verbotenus cum nostra coincidit, addit (hebr.): « *secundum verbum Domini per manum*

Samuelis »; quod verbum non habemus necesse supponere esse diversum ab eventu 1 Reg. 16, 12 sq. narrato. Duplici publica unctione (2, 4 atque h. l.) David duo regna, personali quam dicunt unctione, obtinuit. Quae distinctio nunquam est oblitterata (cf. v. 5; 12, 8; 19, 40 sqq.; 20, 2; 3 Reg. 1, 35; 4, 20 etc.), et mortuo Salomone separatione regnorum est completa. v. 4 « *Filius triginta annorum erat David, cum regnare coepisset, et quadraginta annis regnavit* ». v. 5 « *In Hebron regnavit super Iudam septem annis et sex mensibus; in Ierusalem autem regnavit triginta tribus annis super omnem Israel et Iudam* ». Haec repetuntur 3 Reg. 2, 11 et 1 Par. 29, 27, omissis tantum *sex mensibus*; unde videtur posse concludi, integrum Davidis regnum fuisse quadraginta annorum et sex mensium; nisi mavis defendere trigesimum tertium annum, Hierosolymis transactum, fuisse incompletum.

b. David regni sedem Hierosolymis figit 2 Reg. 5, 6-10.

Narratur David urbe Ierusalem potius ibidem regni sedem fixisse. v. 6 « *Et abiit rex et omnes viri, qui erant cum eo, in Ierusalem ad Iebusacum habitatorem terrae* », i. e. aborigenes terrae sanctae (Tir.).

Modo dicebatur David triginta annis in Ierusalem regnasse, unde concludit *Clair*, captam esse Ierusalem ipso eorum triginta annorum initio: conclusio probabilis, non tamen necessaria, nam expressio « regnavit in Ierusalem » potest etiam largiori aliquo sensu intelligi. Observa Davidis pietatem, ab ipso regni exordio adnitentis divinum implere mandatum, quo illae gentes proscribantur; cum illa confer Samitis vafritionem, contra Iebusacos arce firmissa protectos nihil toto regno molientis, sed Innoxios Gabaonitas adorantis, quorum incoluntiam Iosue lego providerat. — *Iebusaci* originem ducebant a Chanaan, filio Cham, Gen. 10, 16. Eorum terra fuerat Abrahama Gen. 13, 21 promissa, et promissio identidem iterata. Quorum rex Adonisedec, cum quatuor aliis regibus, a Iosue cap. 10 devictus et interemptus est. Urbs Iebus seu Ierusalem Ios. 18, 28 et Iud. 1, 21 Boniaminitis, Ios. 15, 63 Iudaeis tribuitur; simul narratur Hebraei non potuisse extirpare Iebusacos, sed illis permixti regionem incoluisse. Ea urbs, quod fere aequali proportionem ad Iudaeos et ad Boniaminitas pertineret, aptissima erat, quo David sedem imperii ex Iuda et Israel coadunati conferret.

« *Dictumque est David ab eis: Non ingredieris huc, nisi abstuleris caecos et claudos, dicentes: Non ingredietur David huc* ». *Chald. LXX* ultima haec distinctus construunt ut dicta a caecis et claudis, i. e. ab idolis. Ita tollitur ea, quae secus adesse videretur, repetitio; nihil quippe abundat in sententia huiusmodi: Non intrabis huc, nam dii te abigent, ne intres. — *אם כי* *Vulg. Chald. Syr.* vertunt nisi, ubi *אם כי* explicandum est, ut sit infinitivus cum suffixo, constructione secus haud usu-

A. Excerpta ex Fastis 2 Reg. 5, 4-11, 4.

1) Praeparatur promissio Davidi facienda 2 Reg. 5, 4-6, 23.

a. David universi Israel rex agnoscitur 2 Reg. 5, 4-5.

Cap. V v. 4 « Et venerunt universae tribus Israel ad David in Hebron, dicentes: Ecce, nos os tuum et caro tua sumus ». v. 2 « Sed et heri et nudius tertius, cum esset Saul rex super nos, tu eras educens et reducens Israel. Dixit autem — et dixit — Dominus ad te: Tu pasces populum novum Israel, et tu eris dux super Israel ». Venerunt ex omnibus tribubus aliqui, praesertim principes (Mar.). Num simul venerunt? Nolim affirmare. Plus septennio regnavit David in Hebron, biennio tantum Isboseth (2, 10 sq.) tamen Isboseth brevi post mortem Saul videtur esse creatus rex in Mahanaim: manet ergo quinque annis ab interfecto Isboseth, quo tribus septentrionales sibi relictae paulatim ad partes Davidis transiisse videntur. — Cum *exitus et introitus* (3, 23; 1 Reg. 18, 13, 16) significet omnia, quae quis agit, expressio *educere et reducere Israel* significat totam administrare rempublicam vel rem militarem. — Verum quodnam est argumentum verborum? *Michaelis, Theol.*: Nolumus amplius regem nobis ceteroquin acceptum ideo solum recensare, quod ex alia sit tribu. Simplicius ita: Eiusdem gentis es, cuius nos sumus; iam regnante Saul egregie de republica meritis es; insper te Deus ad regnum selegit: quare te libentissime regem agnoscimus. Recteque *Menoeh*, provocat ad Dent. 17, 15: « Eum constitues, quem Dominus Deus tuus elegerit de numero fratrum tuorum. Non poteris alterius gentis hominem regem facere, qui non sit frater tuus ». — Dictum illud Domini verbotenus in prophetiis ad nos transmissis non habetur (cf. etiam 3, 9, 18); sed nonne id ipsum factis loquebatur Dominus, quando per Samuelem ungebat Davidem? Verbis praeterea enuntiasse videtur aut Samuel, aut propheta alius. — Argumentorum v. 4 sq. prolatorum legitima conclusio ea erat, ut David rex ab omnibus agnosceretur: quam conclusionem factis impletam ostendit v. 3 « Venerunt quoque et seniores Israel ad regem in Hebron, et percussit cum eis rex David foedus in Hebron coram Domino ». Cf. 3, 13, 21. Foedus illud coram Domino percussum est, Iehova sc. in testem invocato (Sanct.). « Unxeruntque David in regem super Israel ». Cf. dicta ad 2, 4. — 1 Par. 11, 3, quae narratio ceterum verbotenus cum nostra coincidit, addit (hebr.): « secundum verbum Domini per manum

Samuelis »; quod verbum non habemus necesse supponere esse diversum ab eventu 1 Reg. 16, 12 sq. narrato. Duplici publica unctione (2, 4 atque h. l.) David duo regna, personali quam dicunt unctione, obtinuit. Quae distinctio nunquam est oblitterata (cf. v. 5; 12, 8; 19, 40 sqq.; 20, 2; 3 Reg. 1, 35; 4, 20 etc.), et mortuo Salomone separatione regnorum est completa. v. 4 « Filius triginta annorum erat David, cum regnare coepisset, et quadraginta annis regnavit ». v. 5 « In Hebron regnavit super Iudam septem annis et sex mensibus; in Ierusalem autem regnavit triginta tribus annis super omnem Israel et Iudam ». Haec repetuntur 3 Reg. 2, 11 et 1 Par. 29, 27, omissis tantum *sex mensibus*; unde videtur posse concludi, integrum Davidis regnum fuisse quadraginta annorum et sex mensium; nisi mavis defendere trigesimum tertium annum, Hierosolymis transactum, fuisse incompletum.

b. David regni sedem Hierosolymis figit 2 Reg. 5, 6-10.

Narratur David urbe Ierusalem potius ibidem regni sedem fixisse. v. 6 « Et abiit rex et omnes viri, qui erant cum eo, in Ierusalem ad Iebusacum habitatorem terrae », i. e. aborigenes terrae sanctae (Tir.).

Modo dicebatur David triginta annis in Ierusalem regnasse, unde concludit *Clair*, captam esse Ierusalem ipso eorum triginta annorum initio: conclusio probabilis, non tamen necessaria, nam expressio « regnavit in Ierusalem » potest etiam largiori aliquo sensu intelligi. Observa Davidis pietatem, ab ipso regni exordio adnitentis divinum implere mandatum, quo illae gentes proscribantur; cum illa confer Samitis virtutem, contra Iebusaeos arce firmissa protectos nihil toto regno molientis, sed Innoxios Gabaonitas adorantis, quorum incoluntiam Iosue lego providerat. — *Iebusaci* originem ducebant a Chanaan, filio Cham, Gen. 10, 16. Eorum terra fuerat Abrahama Gen. 13, 21 promissa, et promissio identidem iterata. Quorum rex Adonisedec, cum quatuor aliis regibus, a Iosue cap. 10 devictus et interemptus est. Urbs Iebus seu Ierusalem Ios. 18, 28 et Iud. 1, 21 Boniaminitis, Ios. 15, 63 Iudaeis tribuitur; simul narratur Hebraei non potuisse extirpare Iebusacos, sed illis permixti regionem incoluisse. Ea urbs, quod fere aequali proportionem ad Iudaeos et ad Boniaminitas pertineret, aptissima erat, quo David sedem imperii ex Iuda et Israel coadunati conferret.

« Dictumque est David ab eis: Non ingredieris huc, nisi abstuleris caecos et claudos, dicentes: Non ingredietur David huc ». *Chald. LXX* ultima haec distinctus construunt ut dicta a caecis et claudis, i. e. ab idolis. Ita tollitur ea, quae secus adesse videretur, repetitio; nihil quippe abundat in sententia huiusmodi: Non intrabis huc, nam dii te abigent, ne intres. — *אם כי* *Vulg. Chald. Syr.* vertunt nisi, ubi *אם כי* explicandum est, ut sit infinitivus cum suffixo, constructione secus haud usu-

tata. Sed LXX vertunt quia vel sed, et similiter Ios. : « sed depellent te »; ubi formam verbalem explent כויל, ut scribatur perfectum loco futuri tamquam pro re decreta, et singularis pro plurali, quod subiectum in plurali sequatur verbum. Sed Wellh. pro כויל punctat כויל, quo altera haec difficultas eliminatur. Sensus ceteroquin planus est. Ubi David cum exercitu affuit in conspectu arcis, Iebusaei loci natura freti deditionem recusarunt, asserentes urbem per caecos et claudos defensum iri. Iam, qui hoc nomine vaniam, ambiguntur.

Putabat Ios., Iebusaeos reapse ludibrii causa homines caecos et claudos armatos in summis moenibus constituisse. « Fortassis etiam », inquit Mar., « quod Athenis in Prytaneo factum scimus, in ex arce alebantur milites bello inutiles facti, quos ad resistendam satis fore aiant propter arcis munitionem ». Ephraem (l. 401, apud Vera.) veros adfuisse caecos negat, figuram sermonis interpretatur: tam praeculta esse moenia, ut, si qui resisterentur defensores, vel caeci et claudi ad id muneris sufficerent. Ita etiam Sa. « Irrisio est, quasi diceat: Vel caeci et claudi arcem defendent ». Sed obstat v. 8 utique supponens, illos caecos et claudos revera, et non solum hypothetice, in moenibus adfuisse. Hinc alia interpretatio per caecos et claudos designari affirmat idola (Petr. Comestor « imagines ») a Iebusaeis in muro collocata, quorum auxilio nisi deditionem illi recusaverint. Ubi rursus duplex se offert ratio explicandi, quomodo idola nomine caecorum et claudorum designari poterint. Buryensis (apud Anam.) cui assentitur Furst, idola sic metaphoricè designari ait, quae oculos habentes non viderint, et pedes habentes non ambulaverint, cf. Ps. 148 (145), 3. 7. Verum, cum talis sane in historica nostra narratione metaphora durior appareat, licebit supponere, habuisse Iebusaeos quaedam idola suae civitati exclusive propria, quorum nomina cum hebr. vocibus Iffer et Piseach quandam habuerint similitudinem, unde Hebraei ea iisdem vocibus ignominiose corrupta reddiderint.

v. 7 « Cepit autem David arcem Sion, haec est civitas David ». Cepit arcem, non solum inferiorem civitatem (Ios.): quae hic v. 8 et 1 Par. v. 6 narratur, in ipsa arcis expugnatione, seu ante eam, acta sunt. Arx Sion probabilis sita erat in colle urbis orientali, et ad meridiem loci, ubi postea aedificatum est templum. Primum h. l. in s. scriptura nominatur, nomen videtur derivatum a אר, ergo *petra erecta, arx*; si tamen ex linguis semiticis derivandum sit, et non potius ex lingua horigenum prae-chanaanitarum. Nomen *civitatis David* venit pars solum urbis Ierusalem. 1 Par. 13, 3. 29 arca transportatur de Ierusalem in civitatem David. Filia Pharaonis 2 Par. 8, 11 domum habuit in Ierusalem, sed non in civitate David. Uterque locus distinguitur 2 Par. 3, 2. Sepeliri in Ierusalem 2 Par. 28, 27 non est idem atque sepeliri in civitate David.

v. 8 « Proposuerat enim David in die illa praemium, qui percussisset Iebuseum, et tetigisset domatum fistulas, et abstulisset caecos et claudos, odientes animam David ». Hebr. Dixerat autem David in die illa: agi vero de praemio proponendo patet tum ex ipso versu, tum ex 1 Par. 11, 6. Utrumque locum idem Davidis respicere effatum perspicuum est, sed in neutro integrum habetur. 1 Par. 11, 6 : « Dixitque : Omnis, qui percussorit Iebuseum in primis, erit princeps et dux. Ascendit igitur primus Iob, filius Saruiae, et factus est princeps ». His nobis ostenditur ratio, cur Iob, qui tantopere in nece Abner iram Davidis provocaverat, non solum punitione caruerit, sed etiam universi exercitus ex Iuda et Israel coacti imperium obtinuerit : novo se. praeclare facto de republica meritis erat. Et aliud exemplo v. 8 subiicitur egregie factum : « Iob autem reliqua urbis extruxit ». Qui potuit imperio exni vir, qui et in arcem munitissimam primus penetraverat, et magnam pecuniae summam publicis usibus impenderat? Noster scriptor, qui aliquando 3 Reg. 2, 5. 31 Davidi et Salomoni auctor futurus esset intermendi Iob, quae ad Iobi laudem conferunt, reticet, quod ea ad integritatem narrationis minime requirantur. Viciissim conditionem propositi a Davide praemii enucleatius commemorat, et ex ea occasionem sumit citandi proverbii (cf. 1 Reg. 10, 12; 19, 24), quod ipsius eventus, e quo natum erat, perenne quoddam exstabat monumentum. Scribit autem sententiam truncatam, sola conditione expressa, non ipso praemio : illa enim vel sola ad explanandum proverbium sufficiebat. Nota, quantopere hac narratione illustretur veritas, arcem Sion speciali Dei providentia captam, atque idolis veluti creptam esse. — Abstulisset sola Vulg. habet, fortasse supplevit; Syr. etiam copulam omittit, quae in Vulg. ante eam vocem, in Hebr. ante caecos legitur. — Obscura est vox אר, cuius radix non improbabilius significationem curvatis praefert, cum ad res curvas, uti canalem, fuscinulam, hamum, significandas descendat. Deficientibus nos lexicis, eo pressius versionibus adhaerere nos oportet. Vertunt igitur LXX pugnionem, Syr., אפעון; Symm. pinnaculum; fere identice Chald. munitionem; Vulg. domatum fistulas, quod etiam re fere coincidit (Mar.), cum cae in summo muro et prope pinnacula reperiantur (Aq. ἀρδιστάς, aqua prorumpens? Cf. Ps. 42, 8). Ergo probabilissima versio manet pinnaculum seu summitas muri; et concordat radicalis significatio curvatis, cum in pinnaculis desinat murus ubique aequaliter prostare. — Porro quaeritur, quodnam sit obiectum verbi אר, quod tangendi vel ferendi sensum praebet. Illud communius construitur cum 2, ut h. l. esset vertendum qui tetigerit pinnaculum. Sed Is. 32, 14 idem verbum regit accus., et ita h. l. construxerunt LXX et Aq., ut nobis (omissa cum Syr. copula) liceat vertere

qui tetigerit in pinnaculo caecos et claudos. Sensus igitur, secundum superius dicta, hic erit: Qui (primus) percusserit Iebusaeum, et ferierit in fastigio muri idola, ibidem superstitione collocata, praemium obtinebit. Sensus hic utique sat facilis est. — Manent explicanda verba *odientes animam David*. Tres lectiones textus hebr. offert, et duae praeterea ex versionibus arriunt. אֲנִי hanc offert versionem: Quicumque etc., eum odio habet anima David; seu: Quicumque, dum contra Iebusaeum dimicat, in fastigio muri percussit caecum vel claudum, eum David, caecorum tenerrime miseratus, odio habet. אֲנִי , si copulam a Syr. neglectam inseras: Quicumque percusserit Iebusaeum et atigerit fastigium muri, caeci et claudi odio habebunt animam David. Vel omissa copula: Qui percusserit Iebusaeum, et ferierit in fastigio caecos et claudos, qui oderunt animam David — sed durius suppletur אֲנִי , exosos animae David: haec expressio optime applicatur caecis illis, maxime si supponantur esse idola; suffragantur autem huic lectioni puncta a masorëthi אֲנִי kelhib אֲנִי subscripta. *Vulg.*, LXX, Syr. legebant אֲנִי , odientes animam David, qui sensus etiam quadrat, licet non idem ei insit vigor ac praecedenti. *Chald.* tandem אֲנִי : caecos et claudos odio habet anima David. Planissima, uti innumus, ea versio est, qua *exosos animae David* de caecis et claudis praeficitur. Unde tota phrasis (cf. *Bochart*, Phaleg I, IV, c. 36) haec est: qui percusserit Iebusaeum (primus), et ferierit in pinnaculo caecos et claudos (i. e. idola), exosos animae David, ille — hoc cum *Ps. Hier. Vatabl.* supple. ex 1 Par. 11, 6 — erit princeps et dux.

« *Idcirco dicitur in proverbio: Caecus et claudus non intrabunt in templum.* ». *Domum Dei* etiam scribit LXX, sed *Hebr.*, *Chald.*, *Syr.* simpliciter *domum*. Proverbium hoc certe natum est captivae Sion tempore, eo autem tempore templum non exstabat. Ergo sensus potius est: Non redibunt domum, veluti emortui neque ulli iam usui futuri, quod optime dicitur de idolis ex fastigio moentium ignominiose praecipitatis. Similiter nos ironice dicimus: Iste homo non iterum surget. Ceterum, si attendas idolorum quoque templa vocari eorum domus (cf. 1 Reg. 5, 2; 3 Reg. 16, 32 etc.), poteris etiam cum *Vulg.* vocem *templum* retinere.

Porperant *Theo.*, volens ostendere caecos et claudos prohibitos fuisse ingressu templi Hierosolymitani, provocat ad Act. 3, 2; Id. 8, 39; 9, 1. Quod claudus ille quotidie penetrat ad Portam Sponiosam, non ideo fiebat, quod claudi templo excluderentur, sed quod sibi copiosior fuerit elemosyna; et quod Iesus templo egressus offendit caecum natum, neque probat caecos templo fuisse exclusos. Imo *Math.* 21, 14 explicite affirmatur: « Accesserunt ad eum caeci et claudi in templo ». — *Vatabl.* putat *domum* intelligi arcem Sion. Sed in arce postmodum erat domus David, quam 9, 7 ingrediebatur Miphboseth claudus; neque sufficit cum *Mal.* dicere:

« Excepit fuit ab hac lege Miphboseth, vultiorum alia lege pietatis et gratitudinis ». — Non improbabilius suggerit idem *Mal.*, proverbium postea in omne genus eorum personarum esse extensum.

v. 9 « *Habitavit autem David in arce, et vocavit eam civitatem David, et aedificavit per gyrum a Mello, et intrinsecus.* ». Locus parallelus 1 Par. 11, 8 habet: « Aedificavitque urbem in circuitu a Mello usque ad gyrum ». Etiam nostro loco pro אֲנִי legebant LXX *Syr.* אֲנִי , et *aedificavit eam*, sc. civitatem iam existentem munitionibus cinxit *per gyrum* seu *in circuitu*. Id autem praestitit a Mello usque ad gyrum, quae voces factum quidem exprimentur idem atque vox *in circuitu*, simul tamen etiam ordinem executionis: orsus est David munire arcem a Mello seu turri, quae unum erat peripheriae punctum, et inde perrexit per totam peripheriam. Iam vox אֲנִי et *intrinsecus* (*Vulg.* *Chald.* *Syr.*) ad eundem sensum potest revocari: aedificavit a Mello et intrinsecus, semper arcis peripheriam muniens, non vero ad exteriora procedens. Posset tamen vox etiam ita explicari, ut non sit idem atque *et usque ad gyrum* (1 Par.): circummuniit sc. urbem, incipiens a Mello, et insuper etiam intra urbem aliqua aedificia construxit.

Mello non est nomen proprium, nam et in urbe Sichein erat Mello quoddam *Ind.* 4, 6, 29. Pars ea erat quaedam fortificationum, distincta tamen a palatio, et a muro exteriori et interiori 3 Reg. 9, 15, 25; 2 Par. 32, 5; non minus agger, cum *Ind.* 9, 6, 20 de eius incolis sermo sit. *Chald.* אֲנִי *collem* significat. Mello in Sichein ea valetur structura fuisse, quae *Ind.* 9, 16. אֲנִי *larris* appellatur. Certe non est forum, dictum Mello a plenitudine populi confluentis (*Mar.*), quam expositionem *Mal.* assertit esse quorundam Hebraeorum.

v. 10 « *Et ingrediebatur proficiens atque succrescens, et Dominus Deus exercituum erat cum eo.* ». Cf. quae ad 1 Reg. 1, 3 de hoc Dei titulo diximus, et adverte, quam apposite hoc titulo Deus tanquam amplificator regni Davidici designetur. *Hebr.* *Et proficiebat David proficiens et crescens*, cf. 3, 1.

c. Davidis palatium, uxores, filii recensentur 2 Reg. 5, 11-16.

v. 11 « *Misit quoque Hiram, rex Tyri, nuntios ad David, et ligna cedrina, et artifices lignorum, artificesque lapidum ad parietes; et aedificaverunt domum David.* ». Nomen Hiram variis antiquitatis documentis genuinum demonstratur; gessit illud etiam rex aliquis Tyri tempore Teglatphalasar, cf. III. Rawlinson 9, 51. Hiram, coaevus David, idem quoque amicum se exhibuit Salomoni 3 Reg. 5, 1 (15); 2 Par. 2, 3 (2); et adhuc superstes erat regni Salomonis anno vigesimo quarto,

cf. 3 Reg. 6, 1; 2 Par. 3, 2 cum 3 Reg. 9, 10 sqq.; 2 Par. 8, 1. Secundum *Menandrum* VIII. 3. 3 vixit Hiram quinquaginta tribus, regnavit triginta quatuor annis: ergo regnavit decem ultimis Davidis annis. Sed haec Menandri asserta accurata vix esse possunt; nam nonnisi regnante Hiram aedificavit domum cedrinam David, nonnisi haec aedificata cogitavit de templo extruendo, cum Bethsabee adulterium commisit, Salomonem genuit: ergo Salomo adhuc infans regnum esset exorsus, quod admitti nequit.

v. 12 « *Et cognovit David, quoniam confirmasset eum Dominus regem super Israel, et quoniam exaltasset regnum eius* » — LXX Syr. h. l., uti ad 1 Par. 14, 2 omnes, quod exaltatum esset regnum eius — « super (Hebr. propter) populum suum Israel ».

Quaerit hic versus sine conclusio praecedentium, an Introductio sequentium. Alterum non videtur: nam cum ea, quae v. 13 asseritur, uxorum multiplicatio non sit actus Deo specialiter placens, non perspicitur, quomodo ad illam David impulsus fuerit ipsa divinae electionis conscientia (v. 12). Nolim tamen cum *Kell* Davidem peccati contra legem Deut. 17, 17 de uxoris regis non multiplicandis statum incensurari. Ea lex prohibebat multas simul haberi uxores; sed ex iis, quas David per quadraginta annos duxit, certe plures maturius obierunt, alias serius successerunt. Est ergo noster versus conclusio ex praecedentibus derivata, non ex sola Hiram amicitia, nam haec nimis sero obtinuit, sed ex omnibus successive divinis beneficiis, ex quibus in dies David de propria electione certior fiebat.

v. 13 « *Acceptit ergo David adhuc concubinas et uxores de Ierusalem; postquam venerat de Hebron* ». De Ierusalem legunt h. l. omnes, dum 1 Par. 14, 3 Hebr. Vulg. LXX legunt in Ierusalem. Sine dubio ea matrimonia in Ierusalem celebrata sunt. Sed nequaquam necesse est corrigere in pro De. Mulieres illae sumptae sunt de Ierusalem, et ita connubia illa effecerunt, ut rex pluribus urbis familiis affluente coniungeretur, atque ita ipsa urbs ei tanto magis esset devota. Additur autem postquam venerat de Hebron: haec fieri coeperunt, non post aedificatam v. 11 domum cedrinam, sed inde ab eo tempore, quo Hierosolymam Hebrone translata est sedes regni. Ergo in nostra narratione ordo rerum magis quam temporum servari videtur. « *Natique sunt David et alii filii et filiae* »; v. 14 « *et haec nomina eorum, qui nati sunt ei in Ierusalem: Samua et Sobab et Nathan et Salomon* »; — hi quatuor, filii Bethsabee 1 Par. 3, 5, ponuntur primo loco, non ideo necessario quod natu maximi fuerint, sed quod eorum mater honore reliquis uxores praecesserit. Enumerantur non ordine dignitatis, nisi forte dixeris, Salomonem tanquam dignissimum ultimo loco poni; sed, cum ipse reapse

junior regno potitus sit (1 Par. 22, 5), valde probabile fit, eam enumerationem institui ordine aetatis. Nathan utique ille est, qui Luc. 3, 31 inter proavos Messiae recensetur (cf. Zach. 13, 12), — v. 15 « *et Iebahar et Elisua et Nepheg* », v. 16. « *et Iaphia et Elisama et Elioda et Eliphalet* ».

Nomen Elioda primitus erat Baaliada 1 Par. 14, 7; postea Baal eliminatum est. Inter Elisua et Nepheg inseruntur 1 Par. 3, 7 et 14, 5 sq. alter Eliphalet et Noga; et, cum 1 Par. 3, 8 dicantur filii David in Ierusalem non ex Bethsabee nati fuisse novem, videntur illa duo nomina genuina esse. Tamen h. l. ne a *Be*. quidem lecta esse, infero ex eius enumeratione, in qua, loco alicuius nominis deperditi, post *Aywee*; inseritur *Eyewe*; quae duo nomina tui Samua respondent, et ita *videntur* textus hebr. numerus servatur. Cur vero illa duo nomina alterius Eliphalet et Nogae h. l. non recensentur? Fortasse viri illi iuvenes obiere (*Kimchi*): unde coniecit *Kell*, defuncti Eliphalet nomen alii postmodum fratri, qui ultimis recensetur, inditum esse. — Porro LXX h. l. post enumerata quae in Hebr. exstant nomina, totam scriem, sed nonnihil defiguratam, tredecim nomina ex integro subiecit, qualis 1 Par. 3 et 14 legitur, mendose utique. — Ex filii David duo nomen idem habent, atque vir quidam ex triginta fortissimis David, sc. uterque Eliphalet, cf. 23, 34. Samua idem habet nomen, atque unus e fratribus David (שׂוּמָא 1 Par. 20, 7 et *leri* 2 Reg. 24, 21 contra *ketib* שׂוּמָא; 1 Reg. 16, 9 et 17, 13 שׂוּמָא), cuius filius Ionathas fortibus accensetur. Sed est etiam 23, 11 Semma (שׂוּמָא), filius Age de Arari, heros David; et item 23, 25 Semma de Harodi et 23, 33 Semma de Orori, qui 1 Par. 11, 27 Sammoth appellatur; qui tres forte unus et idem sunt. Tandem Nathan nomen gerit inelyi prophetae; vel conferri potest Nathan de Soba (23, 36; cf. 1 Par. 11, 36), pater Igaal herois. Ex quibus probabile efficitur, Davidem aliquibus filiis nomina heroum vel prophetae honoris causa indidisse. Ceterum, quod ad 1 Reg. 16 notavimus, Davidem suos fratres studiose in obscuritate cohibuisse, idem quoad suos fratres observavit Salomon.

d. Excutitur iugum Philistaeorum 2 Reg. 5, 17-25.

Narratio stabiliti regni Davidici exigit, ut doceamur, quomodo David Hebraeos a iugo Philistaeorum liberaverit. Prius hi soli regno septentrionali infensi fuerant, tanquam continuationi regni Saul; quando vero David illud quoque regnum obtinuit, in ipsum conversum est eorum odium. v. 17 « *Audierunt ergo Philistim, quod unxissent David in regem super Israel, et ascenderunt universi, ut quererent David; quod cum auisset David, descendit in praesidium* »; v. 18 « *Philistim autem venientes diffusi sunt in valle Rephaim* ».

יְרֵד אֶל סִיעֵדָה secundum contextum v. 9 intelligendum esset de arce Sion (*Mar.*); item secundum v. 18, ubi Philistim narratur consedis in valle Rephaim, i. e. haud prociat a Sion. Sed in arcem Sion, locum late ammantem, nunquam descenditur. *Fatoli*. putat intelligi speluncam Odollam 1 Reg. 22, 1; sed tum הַרְעֵיָדָה mutandum esset in הַסֵּעֵדָה, et insuper nomen proprium certissime scribendum erat. *Kell* recitavit LIBRI SAMUELIS. — 29

ad locum munitionis deserti Ziph, qui 1 Reg. 23, 14; 19; 24, 1. 23 בִּזְיֵהָ vel בִּזְיָהָ vocatur; sed desideratur nomen proprium. Difficultatem sensit auctor 1 Par. 14, 8, rem circumscribens יֵצֵא לְפָנֶיךָ « egressus est obviam eis »; sane ipse minime ita intellegebat locum, ut David in castris Sion hostes expectasset. Curgentinam lectionem non statuimus fuisse יֵצֵא לְפָנֶיךָ, descendi de arce? Ant. dicimus ignotam nobis aliquam munitionem intelligi. — Ille et v. 22 pro *diffusi sunt legibus* יִנְבְּשׁוּ, 1 Par. 14, 9. 13 in loco alioquin verbosissimo identico legitur יִנְבְּשׁוּ. Verba tam quoad sensum quam quoad consonantes ferri conueniunt. Alteram tantum legebatur in documento, ex quo uterque s. auctor hanc narrationem. Nihil volat, hic aut illic librariorum mendam coacti; sed nam s. auctoribus fontes ita serviliter exscribendi erant, ut non teneret pro una voce alteram, et sensu et forma fore eandem substituere? — Vallis Raphaim positio clare demonstratur 10s. 18, 8; 18, 16. Vallis Ben Hinnom cingebat urbem Ierusalem a meridie, et partim ab occidente, iam in extremitate occidentali eius vallis erat mons, qui idem erat in extremitate septentrionali vallis Raphaim. Videtur haec igitur fuisse ea, quae nunc nomine Wady el Werd notatur, dirigenteque a Ierusalem versus Betle. Raphaim nomen erat gentis perantiquae, quae principales sedes occupaverat trans Iordanem, cuius tamen etiam disiecta membra eis Iordanem reperiebantur, Gen. 15, 20; 10s. 17, 15; 2 Reg. 21, 16 sqq. 1 Par. 20, 4 sqq. Iam ex ea vallis positione confirmatur, quod בִּזְיָהָ v. 17 intelligi arces Sion: sane in hac eum quaevis erant Philisthaei, et ad hanc recta ducebat vallis Raphaim profectos a Gaza vel a Geth.

v. 19 « *Et consuluit David Dominum, dicens: Si ascendam ad Philisthim? et si dabis eos in manu mea? Et dixit Dominus ad David: Ascende, quia tradens dabo Philisthim in manu tua.* » v. 20 « *Venit ergo David in Baal Pharasim, et percussit eos ibi, et dixit: Divisit Dominus inimicos meos coram me, sicut dividuntur aquae. Propterea vocatum est nomen loci illius Baal Pharasim.* ». Locus nomen fortasse iam habuit ante, sed nova nunc nomini significatio indita est. Situs utique erat ille locus in valle Raphaim; cuius meminit Is. 28, 21 sub appellatione montis Pharasim, exosum eliminans vocabulum Baal. Perperam vero Clair ex eodem textu infert, fuisse Baal Pharasim prope Gabaa; de duabus diversis locis et eventibus loquitur propheta.

Hebr. sicut diruptio aquarum. Quod minus commode explicat *Sanz.*: sicut diffunduntur, significatio aquae; nam פָּרַץ violentam perruptionem sonat. Ergo verius *Mar.*: « sicut aquae rumpunt obiecta, sic ipse hostes rupit ». Non ita placet explicatio a *Malv.* citata, passive expressionem intelligens: tam facile, ac rumpuntur aquae. Quid enim est aquae rumpi, et num id tam facile fit?

v. 21 « *Et reliquerunt ibi sculptilia sua, quae tulit David et viri eius.* ».

Nota assonantiam inter עִבָּב et עִבָּב, qua suadet, nequaquam עִבָּבִים ex עִבָּבִים 1 Par. 14, 12 corruptum esse, uti vult *Wellh.*; sed neque ibi supponenda est corruptio. Equid non potuit alteriter auctor, dum in fontibus *idola* legebat, scribere *deos*, aut vice versa? — 1 Par. 14, 12 et dixit David, ut comburerent igne; *Chald.* eum

h. l. et combussit eos David et viri eius. Fonus certe narrabat destructionem idolorum, quae Dent. 7, 5. 23 praecipitur, tandemque certe uterque auctor exprimere voluit. Sed ea rursus, sicut indeterminatis, exprimitur verbis *tulit* et *David*, haec eadem fortasse in fontibus legebantur, auctor vero 1 Par. rem clarius expressit.

Haec prima clade nondum penitus fracta erat Philisthaeorum potentia. Utrum alteram expeditionem brevi post primam susceperint, utrum fortasse illae pugnae, quae 21, 13 sqq. et 23, 9 sqq. narrantur, interceserint, ignoramus. v. 22 « *Et addiderunt adhuc Philisthim, ut ascenderent, et diffusi sunt in valle Raphaim.* » v. 23 « *Consuluit autem David Dominum: Si ascendam contra Philisthaeos, et tradas eos in manus meas?* » Ad verba *Si ascendam etc.* notat *Ver.*: « Haec verba ex superiori v. 19 mutata videntur »; desunt enim apud reliquos omnes tam h. l. quam 1 Par. 14, 14. « *Qui respondit: Non ascendas contra eos, sed gyra post tergum eorum, et venies ad eos ex adverso.* » i. e. ab ante, e regione « *pyrorum* », quarum densae frondes adventantium copiarum aspectum hostibus facile poterant eripere (*De Muis*).

Contra eos נִקְרְאוּ legebat *Valg.* LXX, quod exiit ex *Hebr.*: advertit enim *Wellh.*, eam lectionem oppositione sequentis *post tergum eorum* (אֶחָרֵיהֶם) confirmari. Pro qua LXX h. l. uti 1 Par. 14, 14 omnes, videntur legisse כְּעֵרִים, *de super ipsi*, i. e. ex loco superiore: aliqui codices *Hebr.* אֶחָרֵיהֶם. — *Pyrorum* vertunt *Valg.*, et LXX ad 1 Par. 14, 14, *montes Nabbin*, *arbores Chald.*; *Syr.* retinet vocem *Hebr.* בְּאֵרֵים, *Gen.* *Winer* non improbabilius consentit intelligi arbustum, quod apud Arabes « *baka* » audit, simile balsamo.

v. 24 « *Et cum audieris sonitum gradientis in cacumine pyrorum, tunc inibis proelium, quia tunc egredietur Dominus ante faciem tuam, et percussat castra Philisthim.* » Tunc inibis proelium (*Valg.* LXX) potius correspondet textui 1 Par. 14, 15 *egredieris ad proelium. Hebr.* יִצֵּי, quod *Chald.* *Syr.* vertunt *confartaberis*; melius fortasse *propera*, cf. *Gen.* et significationem radicis arabicae. — Sed quid est illa vox *gradientis* (*Valg.* *Syr.*)? צֵדָה motum significat, cf. *Gen.* 49, 22; *Chald.* *sonitus*, *Syr.* 1 Par. 14, 15 *strepitus*, LXX ὁ ἰσχυρὸς ὁ ἰσχυρὸς. Videtur intelligi illa commotio et consequens sonitus, quem ventus in cacuminibus arborum excitat. Ita *Malv.*, subiciens: « Prae quo (ramorum strepitu) Philisthaei non poterunt percipere strepitum exercitus Davidis adventantis ». Alluditur ad factum omnino naturale; neque necesse est, illud h. l. accipere ut supernaturale signum adfuturi divini auxilii, sed simpliciter tanquam signum temporis, quo sit ad pugnam propterandum: quo sc. tempore, sive matutino sive vespertino, aura pervadit arbores, eo prosiliendum ad certamen. Miraculum affinxit *10s.* affirmans, « silvam nullo perlante vento motum iri ». v. 25 « *Fecit itaque David, sicut praeceperat ei Dominus, et percussit Philisthim de Gabaa, usque*

dum venias Gezer ». Gezer, inter Bethoron et mare sita Jos. 16, 3, usque ad Salomonis tempora 1 Par. 20, 4 a Philisthaeis retenta; cuius reliquias *Ganneau* 1873 inter Eeron et el Kulab reperit, in loco cui nomen Tell el Djezer. Pro Gabaa LXX h. l., et ad 1 Par. 14, 16 omnes, legunt Gabaon. Si legas Gabaa, poteris intelligere Gabaam Saulis; sed etiam, et rectius, cum *Sa* Gabaam Iudae (Jos. 15, 57), sitam, uti videtur, in loco qui nunc Ieba appellatur, medio fere itinere inter Bethlehem et Thammam (nunc Tibnah), sed nonnihil versus meridiem. Thammam iam Samsonis tempore (Jud. 14, 1, 5) Philisthaeorum erat. Versus noster enuntiare videtur, non directionem, qua Philisthaei ex valle Raphaim aufugerint, sed novos limites, quibus David Philisthaeorum imperium circumscriperit: inde ab illa victoria, Davidis regnum usque ad lineam a Gabaa ad Gezer ductam protendebatur.

4. David arcam in Sion tradidit 2 Reg. 6, 1-23.

Anc. — Regno firmiter stabilito et ab hostium incursionibus defenso, nihil pius rex antiquius habuit, quam ut arcam, oblivioni quadamtenus in Cariathiarim mandata, reduceret eique in regni sede Sione permanentem, quam Moses praedixerat, sedem assignaret. Sed Oza, quod arcam in itinere irreverenter attigisset, percusso, arcam primum in domo Obbededem collocavit, aliquanto post inde solemniter Sionem transferendam. Davidem ante arcam salantem despicit Michol, sed iustus superbiae poenas dat. Pulchre *Rhab.*: « In historia beati regis et prophetae David, qui arcam Dei adduxisse narratur, humilitas approbata, superbia damnata, et temeritas vindicata monstratur ». Volebat autem David arcam Hierosolymam transferre, et ut civitatem illam, quam Israelitici imperii caput esse volebat, illo pretioso nobilitaret ornamento, et stabili propugnaculo muniret » (*Sauct.*).

Cap. VI v. 1 « Congregavit autem puerum David omnes electos ex Israel triginta millia ».

LXX 70,000, cf. 1 Reg. 11, 8: — 7772 certe significat *electos*, unde secundario derivatur significatio *israelitis* (cf. Dent. 32, 25 etc.), ad quam tamen h. l. cum LXX non est necesse recurrere. — *Rabano* videtur referri ad 5, 6; cf. 1 Par. 11, 6, ubi narratur Iobab in expugnatione Sionis factus adduxit, ubique super Israel, nunc dicit Iuda iam erit: ergo congregatos ibi. aderat Israel. *Movers* refert ad 5, 1, 3, obicientem *Them.*, ibi non Davidem populum, sed ipsum se populum congregasse, ut Davidem regem salaret; quae tamen *Themii* exceptio non est omnino peremptoria. Fortasse, ex mente s. scriptoris, vox *puerum* eum ad 5, 6, tum ad 5, 1, 3 refertur. — Dubitat *Them.*, Davidem cum 30,000 arcam accessisse; sed factum confirmat 1 Par. 13, 5, et viri illi tam honoris quam protectionis causa adhibebantur. *Themii* versio: « Et

augmentavit David electorum numerum, ut essent 30,000 », et textui repugnat (quomodo enim potest numerus *omnium* electorum augmentari?), et versionibus, et Iudaeorum traditioni, a v. 1 et non a v. 2 novam habitarum incipit: illa enim eum exercitus mentio potius ad priorem expeditionum bellicarum narrationem pertinet.

v. 2 « Surrexitque David et abiit et universus populus, qui erat eum eo de viris Iuda, ut adducerent arcam Dei, super quam invocatum est nomen Domini exercituum, sedentis in Cherubim super eam ».

Et adducerent: omnes textus, excepta Vulg., addunt *inde*; id igitur pro genuino recipiendum. Verum hoc adverbium locale supponit praecedentem aliquam loci indicationem, quae in textu iam non exstat. Adsunt tamen vestigia. Nam LXX habent de principibus Iuda, in ascensione, i. e. בעלה; Syr. de viris Iuda in Gabaa seu in colle, quod nom in בעלה resolvitur. Aliunde Jos. 15, 9 docetur, Cariathiarim, ubi arca reapse servabatur, nomen fuisse בעלי, Baala; et in loco secus verbotenus identico 1 Par. 13, 6 habetur: « Et ascendit David et omnis vir Israel Baatan בעלתה, i. e. Cariathiarim, quae pertinet ad Iuda ». Hinc vix dubitari licet pro בעלי יהודה primitus lectum esse בעלי יהודה, fortasse praefixo ב vel ל vel אל. Imo, quod paucis post verbis habetur et omnino abundanter secundo repetitum שב, fortasse vestigium est pronominis אשר (cf. 1 Par. 13, 6), ut lectio fuerit אשר ליהודה בעלה. Hanc restitutionem, quoad substantiam, iam habent *Houb.*, *Vatseb.*, *Calm.* — Super quam invocatum est etc.; eundem in fustibus textum legebat 1 Par., quem ita reddidit: « arcam Domini Dei sedentis super Cherubim, ubi invocatum est nomen eius ». Nostram super eam ubique idem est atque super quam. Nomen Domini super arcam, nihil arcam invocatum, vel potius vocatum, quatenus arca ab eius nomine ipsa nunciscitur « arca Domini »; hunc esse sensum expressionis extendit Gen. 48, 16; 2 Par. 7, 14 collatum cum Num. 6, 27; Is. 4, 1 etc.

« Et imposuerunt arcam Dei super plastrum novum », uti fecerant Philisthaei 1 Reg. 6, 7, « tuleruntque eam de domo Abinadab, qui erat in Gabaa » — verte in colle, uti 1 Reg. 7, 1 —; « Oza autem et Ahio, filii Abinadab, minabant plastrum novum ». Qui erat in Gabaa: verius quae, quod quidem pauci codices habent (*Ver.*), describitur enim domus situs, cf. 1 Reg. 7, 1; de Abinadab ipso nihil tota haec narratio refert, ita ut conciliat filium, eum et Eleazarum filium tum mortuum fuisse.

Ozae nomen, עזא vel עזר, non est infrequens: tres eius nominis viros novimus 1 Par. 6, 29 (14); 8, 7; 1 Esdr. 2, 49, et ab eius nominis viro fortasse appellatus est hocus 4 Reg. 21, 18. Alios quoque Ahio novimus duos, 1 Par. 8, 14 nunn, et 8, 31 et 9, 37 alterum. Verum quidem Ahio LXX h. l. et 1 Par. 13, et Syr. 1 Par. 13 fratres eius; et verbum Hebr. v. 4 est in singulari, Ahio praecedat. Vulg. 1 Par. 13, 7 verit. frater eius, sed melius nomen proprium retinetur, cum illud etiam alias recurrit.

v. 4 « Cumque tulissent eam de domo Abinadab, qui » (quae) « erat in Gabaa, custodiens arcam Dei Ahio praecedebat arcam ». Pro custodiens Hebr. Chald habent eum עז, quod a contextu abhorret. Quam enim

Verc. suggerit explicationem : « qui erat in Gabaa cum arca Dei », primum ponenda erant haec verba v. 3 ; dein superflua sunt, cum non poterit Abinadab non esse cum arca, quamdiu illa in domo eius erat ; tandem potius arca dicenda erat esse cum Abinadab, ipsius enim in domo servabatur. LXX sola verba habent *Ahio praecebat arcam*, reliqua parte versus omissa. Reapse videtur subesse alicuius librarii error, qui cum alterum *plaustrum* v. 3 scripsisset, ad primum inadvertenter resiliens, iteraverit voces חרשה ואשרא סבית חובתא אשך נבכעה. Geniuus ergo textus sic erat : Minabant plaustrum cum arca Dei, et Ahio praecebat arcam. Imo, cum ita quoque עלא a communi usu abhorreat, suggerit *Houb.* excidisse vocem נבכעה, ut textus fuerit : Minabant plaustrum, et Oza (ibat) cum arca Dei, Ahio vero praecebat arcam. Quae quidem textus restitutio nulla lectione firmatur. — v. 5 « *David autem et omnis Israel ludebant coram Domino in omnibus lignis fabrefactis, et citharis, et lyris, et tympanis, et sistris, et cymbalis* ». *Ludebant*, cf. 2, 14 ; 1 Reg. 18, 7 ; *Chald.* *laudabant* ; unica voce totum sacrum ibilum exprimitur.

In omnibus lignis fabrefactis : עלני ברושים, in lignis cypressinis. quod omnes h. l. versiones legebant ; unde Ges. palat intelligi instrumenta musica ex eiusmodi ligno confecta. Sed cum 1 Par. 13, 8 idem fere consonantes leguntur, sensu tamen longo aptiori, tumque evidens sit, voluisse h. l. nostrum auctorem eundem ipsum textum reproducere, quem auctor 1 Par. reproduxit, hinc uti ibi legalur ובישרים על, omnibus viribus, et in cantibus (Lud. Capell.). Ita primitus lectum esse confirmat lectio LXX על לרץ זמר וזמרה. — Et citharis : חרשה cf. 1 Reg. 10, 5 ; 16, 16. — Et lyris : נבלים, cf. 1 Reg. 10, 5, quod instrumentum *Vulg.* modo vertit *nabluum* (1 Par. 15, 16, 20, 28 ; 1 Mach. 13, 51), modo *psalterium* (1 Par. 13, 8 ; 16, 5 ; 25, 4, 6 ; 1 Reg. 16, 5 etc.), modo *lyrium* (3 Reg. 10, 12 ; 18, 5, 14 ; Am. 5, 23). Sed lyro aliud quandoque instrumentum significat, eum 1 Par. 13, 16 cum *nablis*, 16, 5 cum *psalteris* copulatur. — Et tympanis : תופים unde *hispan.* « adulo », cf. 1 Reg. 10, 5 ; 18, 6. — Et sistris : סטריים, a יסר quater, sicut מטרופון a מטר (Ges., Fürst). *Chald.* רביעין (cf. *Syr.*) significat « instrumenta musica, e tenuibus quadrisquelaminis confecta, quae una cum campanulis nominantur » (Levy, *Chald.* Wörterbuch). Vox *sistrum* in *Vulg.* secus solum usuevit 1 Reg. 18, 6, ubi correspondet hebr. שטרים. Utraque vox hebr. אסר אסריתא 1 Par. 13, 8 pro סטריים habetur, וזמרה וזמרה, *tubae* (cf. Os. 5, 8 ; 4 Reg. 11, 14), sed id non probat voces esse synonymas. — Et cymbalis : צלצלים, quod Ps. 150, 5 cum תוף copulatur, quod penetrantem sonum exprimit et secus de tubis (Lev. 25, 9 ; Num. 34, 6) praedicatur. 1 Par. 13, 8 habetur סטריים, cf. 2 Esdr. 12, 27 ; 1 Esdr. 3, 10, quod ultimo loco cum solis tubis psalmorum cantum comitatur. Ad haec instrumenta notat *Ios.* (Antiq. VII, 12, 3) : « *Clytra*, decem intensa choritis, plectro percuntur ; *nabluum*, duodecim sonos habens, digitis pulsatur ; *cymbala* erant serica, lata et magna ».

v. 6 « *Postquam autem venerunt ad arcam Nachon, extendit Oza manum ad arcam Dei, et tenuit eam, quoniam calcitrabant boves et declinaverunt eam* ». Nachon non est adiectivum firmam, stabilitam (*Chald.*

Syr.), secus requiretetur articulus ; sed est nomen proprium. 1 Par. 13, 9 נידן. — Verba et declinaverunt eam non videntur esse S. Hieronymi auctoris (*Verc.*). Ea tamen *Hebr.* שבו הבקר ני felicitus reddunt, quam verba quoniam calcitrabant boves : שבו enim habet significationem mittendi, ergo pellendi, declinandi, dum significatio calcitrandi demonstrari nequit. 1 Par. 13, 9 *Vulg.* vertit : « bos quippe lascivens paululum inclinaverat eam ». v. 7 « *Iratusque est indignatione Dominus contra Ozam, et percussit eum super temeritate ; qui mortuus est ibi iuxta arcam Dei* ».

על השל (super temeritate) est אסריתא, cui *Vulg. Chald.* significationem tribunt, quae in *chald.* et *syr.* alioquin vori competit, sed respectu erroris inadvertenter admissa, in *Hebr.* autem demonstrari nequit. *Syr.* inserit simpliciter verba, quae in loco parallelo 1 Par. 13, 10 habentur : על אשר שלח דוד על הארון, « eo quod iugisset arcam ». Verum, quominus cum *Houb.* על השל vel accipiamus tanquam eius sententiae defiguratae residuum, prohibet suppletorum multitudo. Melius cum *Ev.* recurramus ad *chald.* כן שלח, ex *improvisio*.

Cur Oza percussus fuerit, audi *Theodoret.* : « Non luit poenas propter temeritatem, inclinatio enim plastro manum applicare oportebat ; sed alterius delicti luit poenas. Nam cum Deus iussisset, ut sacerdotes arcam humeris ferrent, praeter legem eam vixerunt plastro. Hoc autem eos fefellit, quod ea sic emissa a Philisthaeis nemini nocuisset. Oportuerat autem attendere, neque legem novisse Philisthaeos, neque sacerdotes, qui eam secundum legem portarent, praesto fuisse ». Ubi recole, quod ad 1 Reg. 7, 1 monuimus, nulla ratione probari posse, Oza fuisse levitam, immo probabilius eum fuisse Chananaeum, utpote ex Carithiarum oriundum. Quod autem obicit *Saunders*, ob crimen arcae non humeris sublatae sed plastro vectae, non unum sed plurimos fuisse pleetendos, Davidem sc. et sacerdotes, qui in eum modum vehendae arcae conspirassent, momenti non est. Numi crimini vertemus divinae providentiae unius pro multis inflictam punitionem ? annon potuit Oza sacerlegi consilii auctor fuisse ? num corporis mors necessario simul aeternam damnationem significat ? Ceterum, cum dicatur 1 Par. 13, 10 interemptus esse Oza, « eo quod tetigisset arcam », poteris etiam cum *Duguet* affirmare, ipsum tactum nefas fuisse, non in se, nam ex adiuncto inclinatae arcae erat fere necessarius, sed in causa arcae humeris non sublatae. Quam irreverentiam tamdiu patienter tulit Deus, quoad ea irreverenti contactu, utut in se non necessariis esset, cumlaretur.

v. 8 « *Contristatus est autem David, eo quod percussisset Dominus Ozam ; et vocatum est nomen loci illius Percussio Ozae usque in diem hanc* ». Cf. appellationem 5, 20. — *Hebr.* eandem h. l., quam v. 7, vocem habet ; unde LXX *Chald. Syr.* verterunt *iratus est*. Notandum חרה א לXX

quandoque verti לַרְעִיבָה (cf. Gen. 4, 5; Ion. 4, 4), et etiam synonymum רָץ significare cum irasci (2 Par. 26, 19), tum tristari (Gen. 40, 6). v. 9 « *Et extimuit David Dominum in die illa, dicens: Quomodo ingreditur ad me arca Domini?* » Praegnantius Syr. h. l., et ad 1 Par. 13, 12 omnes: *Quomodo introducam?* Quis aut purus ero, ideoque illacis potero prope ad arcam accedere? Veleum Malv.: Quomodo introducam arcam in Sion, cum hoc portento Deus declaret, non esse id suae voluntatis? Sed num David non ante exquisierat Dei voluntatem per prophetas? v. 10 « *Et noluit divertere ad se arcam Domini in civitatem David, sed divertit eam in domum Obededom Gethaci* ». In eam praec aliis domum delata esse videtur arca ideo, quod omnium proxima esset ei loco, ubi percussus est Oza; fortasse etiam ut, si quae praeter ea ex arcae praesentia accideret calamitas, ea non Israelitam sed alienigenam affligeret, cf. v. 11.

Hic et 1 Par. LXX virum vocant Obed Adar: id aut errori tribuendum; aut, si omnium admittatur, dicendum, sic nomen idoli Adar ex nominibus propriis in a. scriptura eliminari, sicuti alias nomen Baal. Ios. eundem hunc Obedelom videtur habere, atque levitam et cantorem, filium Iduthum, 1 Par. 15, 18. 21, 24; 16, 5. 38; 26, 4. 8. 15; hincque *Vavab*, flugit peregrinatum illum esse inter Gethaicos, ubi quoque dictum Gethaoum. Grathula suppositio. Nomen Obedelom haud infrequens erat: alter levita ita vocatur 1 Par. 16, 38, thesaurarius regis Amasiae 2 Par. 25, 24. — Ubi fuerit domus Obedelom, definire certo aequitum: Si tamen more adertas, semper agi de translatione arcae in civitatem David, i. e. arcam Sion (v. 10. 12. 16), et translationem inde factam esse, uti narratio suadet, unico die, non improbabilius asseres, domum Obedelom fuisse aut in ipsa urbe Ierusalem, aut certe haud procul ab ea. — Gethaous dicebatur Obedelom, sive ab urbe Philisthaica Geth, sive a Gethaim seu Geth Rommon (*Mals*., cf. dicta ad 4, 3).

v. 11 « *Et habitavit arca Domini in domo Obededom Gethaci tribus mensibus, et benedixit Dominus Obededom et omnem domum eius* »; puta ea gregum multiplicatione et segetum ubertate, quae trimestri spatio concedi potuit. v. 12 « *Nuntiatumque est regi David, quod benedixisset Dominus Obedelom et omnia eius propter arcam Dei. Abiit ergo David* » — 1 Par. 15, 25 addit: « *et omnes maiores natu Israel et tribuni* » — « *et adduxit arcam Dei de domo Obededom in civitatem David cum gaudio* ». Quae sequuntur, ex *Itala* in *Vulg.* transiere (*Verc.*), neque sunt nisi altera v. 13 translatio: « *Et erant cum David septem chori et victima vituli* ». Ubi *LXX* aliquid plus habent: *Et erant cum eo portantes arcam septem chori et victima, vitulus et agni*. Iam si haec in hebr. retrovertas et cum hebr. v. 13 compares, patet identitas:

v. 13 וְהָיוּ כִּי יָצְאוּ נְשָׂאֵי אֲרוֹן שֵׁשׁ עֶזְרִים וְיִזְבַּח שֶׁדֶר וְכֹרֵי אֵשׁ

v. 12 וְהָיוּ [עִם הָאֵל] נְשָׂאֵי אֲרוֹן [שֵׁשׁ] עֶזְרִים וְיִזְבַּח שֶׁדֶר וְכֹרֵי אֵשׁ [וְכֹרֵי אֵשׁ]

Ex vitulo saginato facile factum est כֹּרֵם agni. Ceterum, priorum vocem solum vitulum saginatum, et non etiam alia animalia pin-

guia, v. g. ovem, significare, extra controversiam non est; dubitavit *Tolet.*, et post ipsum *Ges.* (Thes. p. 816). — v. 13 « *Cumque transcendissent, qui portabant arcam Domini, sex passus, immolabat bovem et arietem* ».

Versionem LXX iam explicavimus; reliquae omnes concordant cum Hebr. *Then.* autumat, Hebr. edicere post *senos* passus habitum esse sacrificium: « *Quomodo* », exclamat, « *sacrificia in via immolari potuerunt? Nonne haec processio taedii plena esse debuit, praec omnibus quae unquam locum habuere? Nonne via in sanguinis torrentem mutari debuit?* » Respondet *Keil*, iter certe duabus leucis minus fuisse, quibus distat Cariathiarim a Ierusalem; etiamsi igitur senis passibus sacrificia assignentur, suffecturas fuisse aliquas hecatombas; nec affirmari, ad singula sacrificia processionem substituisse. Sed, quod praecipuum est, textus non affirmat post *senos*, sed post *sex* passus habitum esse sacrificium; et intelligi sex primos passus tantum, patet ex tempore verborum (*Wellh.*). Utrum vero passus fuerint sex an septem, quem numerum LXX h. l. habent et omnes 1 Par. 15, 26, ambigitur; fortasse numerus septenarius tamquam sacrior praefendus. David, uti ex 1 Par. 15 patet, in hac arcae translatione legis praescripta accuratus, quam pridem, observavit. Arcam non curru vexit more Philisthaeorum (cf. 1 Reg. 6, 7), neque in domum privatam divertit, sed prius tabernaculo arcae preparato (v. 1), per levitas ad id electos (v. 2) et consecratos (v. 12) humeris portari iussit (v. 13). Ubi deinde arca, nomine laeso, se portari passa est, post septem primos gressus substituit processio et gratiarum actionis victimam immolavit.

1 Par. 15, 26 legitur: « *Cumque adiuvisset Deus levitas, qui portabant arcam foederis Domini, immolabantur septem tauri et septem arietes* ». Quibus verbis putat *Keil* exprimi sacrificium alterum in fine itineris oblatum. Sed, cum ea verba reperiantur in loco nostro versus omnino correspondente, cum narratio v. 14-16 parallela sit narrationi 1 Par. 15, 27-29, de cursum iterum, non finem describens, cum illa expressio « *cumque adiuvisset Deus levitas* » sit obscurior, textus vero hebraei valde illumines, non improbabilius defenditur, textum 1 Par. 15, 26 esse depravationem eius textus, quem 2 Reg. 6, 13 correcte exhibet. Ubi nota, Par. conscripisse textui originali integritatem aliquam explanationis gratia addere. Sic ad « *qui portabant* » addidit « *levitas Dei* », pro « *arcam Domini* » scripsit « *arcam foederis Domini* ». Iam voces « *levitas Dei* », transpositae in « *Deus levitas* », confusioni usam praebuerunt, cum iam « *Deus* » videretur esse subiectum phrasae. Porro וְיִזְבַּח aliquantulum suo loco migravit, et pro כֹּרֵי, quod ipsum ex כֹּרֵי אֵשׁ corruptum ostendimus, positum est synonymum אֵשׁ. Quibus attentis iam comparantur textus, et eorum substantialis identitas patet:

2 Reg. 6, 13	וְיִזְבַּח	נְשָׂאֵי אֲרוֹן	וְיִזְבַּח
1 Par. 15, 26	וְיִזְבַּח [עִם הָאֵל]	וְיִזְבַּח נְשָׂאֵי אֲרוֹן	וְיִזְבַּח וְיִזְבַּח וְיִזְבַּח
2 Reg. 6, 13	שֵׁשׁ עֶזְרִים	שֶׁדֶר וְכֹרֵי אֵשׁ	שֵׁשׁ עֶזְרִים
1 Par. 15, 26	שֵׁשׁ עֶזְרִים	וְיִזְבַּח אֵלֶיךָ	שֵׁשׁ עֶזְרִים

v. 14 « *Et David saltabat totis viribus ante Dominum; porro David erat accinctus ephod lineo* ». De hac veste cf. dicta ad 1 Reg. 2, 48. Maiorem etiam in hoc reverentiam David ostendit, quod in priori processione v. 5 fortasse neglexerat. Ex quibus omnibus colligitur, caede Ozae non tam individui hominis, quam regis totiusque populi neglectum in sacris admissum esse puniunt. Vestes sacrae nonnihil accuratius describuntur 1 Par. 15, 27.

לָרַק (Vulg. saltabat), עָרַק אֲשֶׁר־בְּיָמָיו. Et 1 Par. 15, 29 correspondere לָרַק, falso astrunt Ges. Forst. enim reversa correspondere עָרַק (cf. 2, 13), cuius significatio est *locari, ludere*; ex nullo textu clare evinci potest saltandi significatio. Chald. עָרַק, uti v. 5, laudabat; idem Syr. LXX *Et David saltabat in organo modulatis coram Domino*, scilicet pro לָרַק legentes עָרַק לָרַק, uti iam v. 5 עָרַק לָרַק ἵεροψαλμοῖς habent, quod ibi abundant tanquam textus versio corrupta et repetita. Iam saltandi significatio (Vulg.), licet ex eymo et versioibus enim usqueat, re tamen vera est, quia musicam sacram corporis motus harmonicus comitatur; corroboratur v. 16, ubi habetur עָרַק לָרַק לְעֵינֵי הַמַּלְאָכִים (Vulg. subsistentem), cuius loco 1 Par. 15, 29 est לָרַק לְעֵינֵי הַמַּלְאָכִים (29, 6; 113, 411), i. e. significatio exsultandi, saltandi certo competit, et concordant versiones.

v. 15 « *Et David et omnis domus Israel ducebant arcam testamenti Domini in iubilo et in clangore buccinae* ». Alia instrumenta addit 1 Par. 15, 28. חֲרִיבָה. Chald. לִבְבָא, item Syr., dicitur de iubilo fragore instrumentorum musicorum expresso. — v. 16 « *Cumque intrasset arca Domini in civitatem David, Michol filia Saul, prospiciens* », Hebr. *prolens se*, « *per fenestram, vidit regem David subsistentem atque saltantem coram Domino, et desepit eum in corde suo* ». Michol filia erat regis, qui de arca tot annis in Cariathiarim relegata vix unquam videtur fuisse sollicitus. v. 17 « *Et intraverunt arcam Domini, et imposuerunt eam in loco suo in medio tabernaculi, quod tetenderat ei David, et obtulit David holocausta et pacifica coram Domino* ». v. 18 « *Cumque complisset offerens holocausta et pacifica, benedixit populo in nomine Domini exercituum* ». Tatis benedictio fusius describitur 3 Reg. 8, 55. v. 19 « *Et partitus est universae multitudini Israel, tam viro quam mulieri, singulis collyridam panis unam, et assaturam bubulae carnis unam, et similam frizam oleo; et abiit omnis populus, unusquisque in domum suam* ».

Collyridam חֲרִיבָה 1 Par. 16, 3 חֲרִיבָה, rotundum quid, ergo toria, placenta. — *Assaturam bubulae carnis אֲשֶׁר־בְּחֵיבָה*, eodem modo vertunt Chald. Syr. Quodsi ea versio reapse orta sit ex discrepta voce in אֲשֶׁר־בְּחֵיבָה, ergo caro bovina assata, sane versio ridicula est: sed nunc non aliquam significationis vocis traditionem habuerunt fortasse ii, a quibus ea vertendi ratio profecta est? Derivationis אֲשֶׁר־בְּחֵיבָה (ergo portio) iam meminit Nalo.; sed quaeritur maxime, cuius rei portio intelligatur. LXX ἑσθιασίου, aliquod genus polentae, quam tamen vocem *Theu.* putat non

esse aliud, nisi diversam lectionem אֲשֶׁר־בְּחֵיבָה, terminatione graeca affixa: 1 Par. 16, 3 ἑσθιασίου, Ag. Symm. ἑσθιασίου, quae est melius placenta. Ubi tandem adverte, sic illo potuisse ἑσθιασίου ex ἀσθιασίου corruptione oriri, vel vice versa. Omnino designatur cibus aliquis solidus, nam potus vix medius inter duo ciborum genera ponetur. — *Similam frizam oleo*. Quid sit אֲשֶׁר־בְּחֵיבָה ex Os. 3, 1 colligitur: est scilicet aliquid pertinens ad vitam, ergo fortasse trita passa. Alii lagenam interpretati sunt, humanitatem magis quam lexicon secuti.

v. 20 « *Reversusque est David, ut benediceret domui suae* », sicut v. 18 benedixerat populo, « *et egressa Michol, filia Saul, in occursum David, ait: Quam gloriosus fuit hodie rex Israel discedens se ante ancillas servorum suorum, et nudatus est, quasi si nudetur unus de scurris* ». Miime dubitandum est, Michol rem gestam grosse exaggerare. Tam ephod quam stola videntur breviora fuisse ordinariis vestibus regis, unde is indui, est nudari quadamtenus. Fortasse verba Michol simul manifestant contemptum status levitici, cuius eae vestes propriae erant. Aut dicas cum *Est.*, nudatione exprimi ipsam regii ornatus abdicationem. Product utique verba mulieris animum elatum et acerbum, quo se rege patre progenitam omnibus reputabat superiorem; maiestatis exhibitioni plus aequo tribuebat. Qui animus procul dubio continuarum eam inter aliasque regias uxores rixarum ansam praebat: inde non pie tantum, sed prudenter etiam egit David, cum hac occasione increpando et relegando.

Hebr. *Quomodo nudando se nudat unus de vocis* לָרַק vacuum significat, et quidem omne genus vacuitatis: esuriam, paupertatem, nuditatem, vanitatem. LXX *unus de saltatoribus*. Intelligitur infimae plebis homo, qui longissime absit a regia maiestate. — לָרַק varie explicari grammatici, sive ut sit rarior forma infinitivi absoluti (Ges.), aut eisdem (7522) transformato ad instar praecedentis infinitivi constructi (Ew.), aut mendum librarii (Oshausen).

v. 21 « *Dixitque David ad Michol: Ante Dominum, qui elegit me potius quam patrem tuum, et quam omnem domum eius, et praecepit mihi, ut essem dux super populum Domini, in Israel* », v. 22 « *et ludam, et vilior stam plus quam factus sum, et ero humilis in oculis meis, et cum ancillis, de quibus locuta es, gloriosior apparebo* ». Accipe ultima haec eodem, quo praecedentia, sensu: Propter Dominum etiam plus quam antehac illius ironicae gloriae subire paratus sum, quam mihi v. 20 obiecisti. Quae expositio sua se simplicitate commendat. *Aliter Theu.*: Bona ancillarum opinio mihi reparatio erit tuae despectionis; ast vix decet regem tanti facere bonam ancillarum opinionem. *Keil*: Haec agens cum illis ancillis coram Domino glorificabor; verum ancillarum glorificatio nullatenus est in quaestione. *Ew., Welh.*, questionem interpretantur indignationis plenam: Tunc me vis ancillarum existimatio-

nem ambire! — Pulchre *Paterius*. : « Ego David plus saltantem stupeo, quam pugnantem : pugnando quippe hostes subdidit, saltantem autem coram Domino semetipsam vicit ».

LXX v. 21 inserunt : *Ante Dominum tui, benedictus Dominus!* quae verba usque constructionem planam reddunt, et facile poterunt excidere, scriba ab uno *וירי* ad alterum transiente. Aliunde amacothum *וירי* neque in se, valde durum est, et ob longitudinem menditii notescens facile exossatur. Ante Dominum, qui (vel: quia) etc. ubi *וירי*. — Pro *וירי*, et *אעתי*, *vacuus, despectus ero* (Vulg. *valior suam*), LXX legunt *וירי*, et *דעסערניר*. Prior lectio respicit ad « scarios » seu « vacuos », altera ad « indationem », cf. v. 29. Utraque sensum accurate reddi: Ante Dominum et propter Dominum illud, quod mihi obicit, probrum subito, etiam plus quam feci incusque. — *Ignis* in e. abicitus. David loquitur ex mente Michol, quae supposuerat, dehisce eum intelligere in oculis suis, ipsum se aliacisse ad instar scurorum. Subintellige: Et ero abicitus etiam plus, quam fui LXX legunt in oculis tuis, qui sensus in idem incidit, imo nonnulli est praegnantior: Nihil eno tuam de me opinionem, dammodo placeam Domino.

v. 23 « *Igitur Michol, filiae Saul, non est natus filius usque in diem mortis suae* ». Sensus copulae hebr. certe is est, effectus eorum, quae modo narrabantur, caruisse Michol filiis: potestque intelligi, vel ut Deus ei sterilitatem inflixerit (*Mab.*), vel ut David in posterum eius coitu abstinerit. Praestat fortasse utrumque coniungere, ut David ab uxore eoque sterili in posterum abstinerit. Idque valde conveniens erat, postquam David v. 21 uxori publice exprobrasset, patrem eius totamque domum a Deo esse reiectam. Quare, quae occasione ingressae arcae locum habere, causa fuere non quidem completa et unica, sed partialis et tempore ultima, cur Michol liberis orbata permanserit. Suos in eo facto sapientissimos fines — Dei providentia consequatur, e ut nullus regnaret ex eo semine; erat enim verisimile, populum fore praclaturum eum, qui utrumque fulgeret claritate generis » (*Theodoret.*). — Hic versus merito illis obicitur, qui ex Matth. 1. 23 impugnant B. V. post partum virginitatem, cf. *Senct.*

His versus 20-23 auctor 1 Par. omisit, quod ad privatam Davidis historiam pertinerent, et ad ruinam domus Saul, quae ille sibi auctor describenda nequaquam proposuerat; novit tamen factum, quod 1 Par. 15, 29 exinde elucet, quod Davidem a Michole despectum esse referat.

2) Domus Davidi aedificanda promittitur 2 Reg. 7, 1-29.

ARG. — Duplici documento haec promissio enarratur: primum v. 4-17 ipse Nathan inducitur eam promissionem Davidi annuntians, secundo v. 18-29 promissionem sibi factam David oratione ad Deum directa celebrat. Pronuntiat igitur Deus per Nathan, nulli antehac demandatam fuis-

se domus divinae aedificationem; recensentur favores Davidi collati; promittitur domus eidem a Deo aeternum duratura aedificanda, atque domus Deo a Davidis semine vicissim extruenda. David v. 18-24 primum gratias agit acceptae post tot beneficia tantae promissionis, quibus Israel prae omnibus nationibus honoretur; v. 25-29 Deo, ut cito promissa executioni mandet, supplicat.

Cap. VII v. 1 « *Factum est autem, cum sedisset rex in domo sua, et Dominus dedisset ei requiem undique ab universis inimicis suis* », v. 2 « *dixit ad Nathan prophetam: Videsne, quod ego habitem in domo cedrina, et arca Dei posita sit in medio pellium?* ». Nathan in munere prophético censendus est iniur fuisse quam Gad, qui et prior commemoratur 1 Reg. 22, 5, et inter historiographos regni Salomonis 2 Par. 9, 29 non recensetur. Unicus prophetarum, qui Samuelem inter et Eliam vivere, Eccl. 47, 1 encomio honoratur.

Cum sedisset etc., cum sedem stabilem fixisset, expeditionibus bellicis iam minus interruptam, in domo cedrina ope Hiram 5, 11 aedificata. — Pro *וירי* *dedisset ei requiem*, legunt LXX *וירי* *haereditare facisset eam*: 1 Par. 17, 1 omittit totum incusum: eo apud describitur tempus, quo Davidem idea paradisi pro arca *sedis* et *requiei* primum pervenerit. — *Pellium*: *וירי*, a *וירי* *agitare*, bene exprimit oppositionem inter solidam Davidis et provisionariam arcae habitaculum.

v. 3 « *Dixitque Nathan ad regem: Omne, quod est in corde tuo, vade fac, quia Dominus tecum est* ». Propheta erat consiliarius regis, neque tamen continuo prophético afflatu consilia edebat, cf. S. Thom. II. II. q. 171 a. 5; Deus, e dum prophetae spiritum aliquando dat, et aliquando subtrahit, prophetantium mentes et elevat in celsitudine, et custodit in humilitate » (*Rhab.*). « *Homo*, quod humana primum ratio dictabat, exposuit; idem *propheta*, divino afflatu spiritu, quod ante laudaverat, damnavit » (*Ephraem* I. 403, apud Vere.). Durius *Angelom.* alique prophetam carpant: « Erravit de sensu suo praesumens, prius enim Deum interrogare debuit ». Prudenter *Calm.*: « Forte etiam David », inquit, « virum consulebat, non prophetam ». v. 4 « *Factum est autem in illa nocte, et ecce sermo Domini ad Nathan, dicens: v. 5 « Vade et loquere ad servum meum David: Haec dicit Dominus: Numquid tu aedificabis mihi domum ad habitandum? »* » Et primum quidem eum consolatus est appellatione servi, est autem summus honor nomen gere servi Dei » (*Theodoret.*). *Syr.* h. l., et ad 1 Par. 17, 4 omnes, loco interrogationis legunt negationem: « Non tu aedificabis etc. »; Sensus idem est, nam factum in questionem vocare tantum est, atque animum ad illud negandum paratum manifestare.

Iam sequentia ordiuntur a particula causali *וירי enim*, non quasi haec rationem reddat verborum immediate praecedentium: Non aedificabis

mihî domum, quia non assuevi ante incolere domum; huiusmodi quippe argumentum vel ipsum Salomonem ab extruenda domo prohiberet. Sed tota sequens oratio ea particula praeparatur. Cuius summa haec est: Non tu aedificabis mihî domum, sed Salomo filius tuus. Quod divinum decretum Davidi primum durius videri poterat, quod ipse aedificare domum in animo haberit. Unde, quantum vel eo decreto Davidi conferatur, Deus exaggerat, ostendens primum v. 6 sq. nulli antiquiorum demandatam fuisse domus aedificationem, dein v. 8-11 recensens gratias ipsi David praevis callatas, v. 11-16 aperiens se Davidi vicissim, ob domum ab ipso (per Salomonem) aedificandam Deo, aedificaturum esse domum. — v. 6 « *Neque enim habitavi in domo ex die illa, qua eduxi filios Israel de terra Aegypti, usque in diem hanc; sed ambulabam in tabernaculo et in tentorio* ».

Keil interpretatur explicativum: « in tabernaculo tanquam habitaculo ». Quae verba LXX cum priorè parte v. 7 coniungunt: *sed ambulabam in tabernaculo et in tentorio per sancta loca, quae transivi cum omnibus filiis Israel*. Lectio 1 Par. 17, 5 « *וְלֹא בָנִיתִי בְּיָמַי אֶת אֵלֶּי וְיִסְמִי* », omisso participio « *בְּיָמַי* »; Syr. legebat « *וְלֹא בָנִיתִי בְּיָמַי אֶת אֵלֶּי וְיִסְמִי* »; *Vulg.* legebat participium aliud incipiens « *בְּיָמַי* », deû sine praepositione, tandem « *בְּיָמַי* ».

v. 7 « *Per cuncta loca, quae transivi cum omnibus filiis Israel, nunquid loquens locutus sum ad unam de tribubus Israel, cui praecepi, ut pasceret populum meum Israel, dicens: Quare non aedificastis mihî domum exstrimam?* » Loco « *בְּיָמַי* » legebat 1 Par. 17, 6 *Hebr. Vulg. Syr.* « *וְלֹא בָנִיתִי בְּיָמַי אֶת אֵלֶּי וְיִסְמִי* », ad unum de iudicibus *Israel*. Literae facillime permutantur, et sequentia melius de iudicibus praedicantur (*Calm.*), quos reapse elegerat Deus pastores populi sui, dum nunquam unam aliquam tribum ad id officii delegerat. Possimus ergo de lectione « *בְּיָמַי* » merito affirmare cum *Houb.*: « *mendum antiquissimum est* ». Quodsi tamen mendum concedere vereamur, ipsae tribus cum *Theodoreto*, de iudicibus interpretandae erunt: « *Et adiecit, se nullum iudicum, qui erant ex diversis tribubus, iussisse aedificare templum* ». Similiter *Ps. Hier.* — Sensus horum versuum ita definit *Sanet.*: « *Rationes reddit Deus, cur in praesens non urgeat templi fabricam, neque ferat graviter, si in aliud tempus differatur* ». Praeplacet idea a nobis superius enuntiata, ut Deus exaggeret, gratiam templi aedificandi esse tantam, quanta nulli iudicum concessa fuerit.

v. 8 « *Et nunc haec dices servo meo David: Haec dicit Dominus exercituum: Ego tuli te de pascuis sequentem greges, ut esses dux super populum meum Israel* ». Cf. *Ps.* 77 (78), 70 sq. Pulchre hanc ipsam electionem David 1 Par. 28, 4 pluribus explicat et cum vaticinio Gen. 49, 10 connectit. « *De Iuda enim elegit principes, porro de domo Iuda*

domum patris mei, et de filiis patris mei placuit ei, ut me eligeret regem super cunctum Israel ». Cf. h. l. v. 13, ubi idem « *וְיִסְמִי* », quod Gen. 49, 10. — v. 9 « *Et fui tecum in omnibus, ubicunque ambulasti, et interfeci universos inimicos tuos a facie tua* ». Recenset gratias Davidi pridem collatas, gratuitam vocationem, constantem protectionem in omnibus tam locis quam expeditionibus. Inde, mutato in sequentibus tempore verbi, ad beneficia adhuc perdurantia enumeranda procedit, ubi verba in praesenti potius quam in futuro essent scribenda: facio, pono, planto. « *Fecique tibi nomen grande, iuxta nomen magnorum, qui sunt in terra* ». v. 10 « *Et ponam locum populo meo Israel, et plantabo eum* ». De ei regionem firmasque in illa sedes, « *ut non facile evelli possit; instar plantae radices aget* » (*Mab.*). « *Et habitabit sub eo, et non turbabitur amplius, nec addent filii iniquitatis, ut affligant eum sicut prius* » v. 11 « *ex die, qua constitui iudices super populum meum Israel* ». Sub eo, « *וְיִסְמִי* », quod *Chald. Syr.* explicant in loco suo, non peregre in regione aliena; similiter *Syrm.* « *לְיָמֵי יְהוֹשֻפָתָא* »; LXX « *ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῶν υἱῶν* », seorsim, separatus a reliquis tanquam sui iuris natio. — Verba construenda sunt uti praecedentia, aut potius sensu finali: ut habitet, ut non turbetur, neque ultra affligant. Prior vero v. 11 pars cum antecedentibus iungenda, ubi *Hebr.* legit: *ut affligant eum sicut prius*, puta in Aegypto, et ex die, qua etc.; item *Chald.* h. l., et ad 1 Par. 17, 10 *Hebr. LXX*. Lectio, quam *Vulg.* utrobique sequitur, id affirmat, perturbationes epochae iudicum iam finem esse accepturas. « *Et requiem dabo tibi ab omnibus inimicis tuis* ». Hoc verbum aut finaliter rursus accipitur, aut absolute de beneficio perdurante; et id quidem melius, cum is *requies* status non tam futurus intendatur, quam ex v. 1 iam existens atque perdurans intelligatur.

Iam a praeteritorum et perdurantium commemoratione ad futurorum promissionem fit gressus. Ubi nota orationis vigorem, quo Deus volenti sibi aedificare domum promittit, se domum exstructurum ipsi. « *Praedictumque tibi Dominus, quod domum faciat tibi Dominus* ». Dabit posteritatem et in ea perpetuabit regnum. Quamdiu conditio populi electi incerta fuerat et instabilis, arca in tentorio erat morata; regno tandem in domo David permanenter stabilito, aedificanda erit arcae domus; haec ratio dilatatae adhuc aedificationis. Alijs verbis idem edicit 1 Par. 28, 3: « *Non aedificabis domum nomini meo, eo quod sis vir bellator, et sanguinem fuderis* ». Non ille, qui continuis pugnis fundamenta domus Davidicae iecit, aedificabit templum Domino, sed qui primus in domo bene stabilita nascetur. Conditio arcae sequitur conditionem nationis, unde haec primum perenniter stabilienda est, ut dein illa permanentem nascatur sedem. — Iam v. 12 distinctius enuntiat, illam domum Davidi aedifican-

dam intelligi regiam posteritatem: v. 12 « *Cumque completi fuerint dies tui, et dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de utero tuo, et firmabo regnum eius* ».

Ad eliminandam prophetiam de futura Salomonis nativitate, *Thien*. 827 mutat in 827, egressus est. At illam punctationem confirmant versiones omnes, et 1 Par. 17, 14 habetur futurum *וְיָבִי*. Et quid tandem rationalistam iuvat secundarii de Salomone vaticinii eliminatio, relicto longioris potiori vaticinio de domo David et de templo? Ceterum seminis nomine, ut infra ostendemus, nequaquam unice Salomo designatur, sed posteritas David Messia incluso: unde ex futuro verbi non strictè sequitur, vaticinium ante natum Salomonem esse editum aut, quod voluit *Munst.*, Absalomem et Adoniam tum iam natos a successione excludi. Vaticinium hoc ante Salomonem natum esse editum, efficitur non tam ex nostro hoc *texto*, quam ex 1 Par. 22, 8 sqq., vaticinio prius consequente et explicante, ubi de Salomone tanquam nascituro sermo est.

v. 13 « *Ipsè aedificabit domum nomini meo, et stabiliam thronum regni eius usque in sempiternum* ». v. 14 « *Ego ero ei in patrem et ipse erit mihi in filium; qui si inique aliquid gesserit, arguam eum in virga virorum, et in plagis filiorum hominum* ». Verba qui si inique etc. desunt 1 Par. 17, 13: *LXX* pro בְּיָמָיו לְיָמָיו videtur. *logisse* בְּיָמָיו לְיָמָיו, si venerit iniustitia eius. Haec per *אשר* praecedentibus intime copulata ostendunt agi de severitate *paterna*, idemque v. 15 vincit. Id dictum intelligas de punientis affectu, et non item de poenae mensura. Unde minus recte *Cler.* plectendos interpretatur « modicis poenis, quales parentes exigere solent ». Verius *Mar.* plectendos affirmat, ut plectuntur liberi a parentibus, qui id faciunt eo fine, « non ut perdant, sed ut castigent ». Porro *virga virorum et plagues filiorum hominum* aut eae intelligantur oportet, quae hominibus ab hominibus, imprimis filiis a parentibus infligi soleant, ergo maxime temporales prae aeternis (*Malv.*), aut eae, quae homines sunt: « *Virga virorum gladius est inimicorum* » (*Ps. Hier.*). Et hic sensus valde conformis est divinae V. T. oeconomiae. — Pulchre *Lap.*: « Castigabo Salomonem, si peccet, paterne ut pater, non severe et rigide ut index. Rursum, castigabo eum sicut castigare soleo homines, sc. humano more, poena humana, temporaria et clementi: puta morbo, fame, bello: non autem sicut castigavi angelos, quos coelesti regno privavi et gehennae in aeternum addixi; nec sicut castigavi Saulem, quem abieci et regno spolavi irremissibiliter et in aeternum ». v. 15 « *Misericordiam autem meam non inferam ab eo, sicut abstuli a Saul, quem amori a facie mea* ». — Recte *Vulg. LXX Syr.* et pauci codices hebr. אֲחַי, pro *וְיָבִי* recedat, cf. 1 Par. 17, 13; *Hebr. Chald.* et plures codices *Vulg. a facie tua*, i. e. cuius in locum *te* substitui; 1 Par. 17, 13 breviter « ab eo, qui fuit ante te ».

v. 16 « *Et fidelis erit domus tua et regnum tuum usque in aeternum ante faciem tuam* », — corrige *meam* cum *LXX Syr.* et paucis codicibus hebr. et *Vulg.*; expressio sat frequens, cf. 1 Par. 17, 24; Ps. 60 (61), 8; 71 (72) 5, 17 — « *et thronus tuus erit firmus iugiter* ». Pro *fidelis* potius scribe vocis significationem primariam *permanens*. Modo dicebat, se misericordiam suam non esse ablaturum a semine David, statim dicit, thronum David fore firmum iugiter, ergo etiam verba interiecta de perennitate domus David intelligi oportet. Quorsum ea *fidelis* perseverantura esset, v. 14 in dubio relinquebatur. Regni aeterna duratio his quidem exprimitur, nondum tamen omnino cogenter (cf. etiam 3 Reg. 9, 5, 7; 11, 38; 1 Par. 22, 10); posterioribus vaticiniis clarius usque definitur (cf. Ps. 88; Dan. 2, 44; Luc. 1, 33).

Iam ad hoc vaticinium adverte sequentia.

1) Veteres auctores, imprimis apologetae, ita argunt Christum eo vaticinio designati, ut Salomonem excludere videntur et aliquid excludant: ita *Tert.* (2, 350), *Laclant.* (6, 486), *Justin.* (6, 750), *Ambr.* (14, 895; 15, 1591), *Euseb.* (22, 430), *Cyr. Alex.* (76, 114) alique. Verum etiam Salomonem designari patet quum ex sensu obvio, tum ex Salomone vaticinium hoc 3 Reg. 8, 13-21 ad se ipsum applicante, neque a quoquam interprete iam in dubium vocatur. Hinc voce « semen tuum, quod egredietur de utero tuo » (h. l. v. 12) etiam intelligitur « filius tuus, qui egredietur de renibus tuis » (ibi v. 9); voce « domus » etiam intelligitur templum.

2) Verum non solum Salomonem intelligi ex ipso vaticinio colligitur, sicut neque solum templum. Etenim v. 13 thronus aedificatoris domus asserit stabilendus in aeternum, sensusque obivus est, ipsum aedificatorem in illo aeternum esse sessurum, paternoque in illo Dei affectu fructurum (v. 14). Latiori certe sensu intellexit Psalmista 88 (89), 31 sqq. ponens in plurali, quae h. l. v. 14 sq. in singulari leguntur (cf. 3 Reg. 2, 4). Audi *Aug.* (41, 540): « Haec tam grandem promissionem qui putat in Salomone fuisse completam, multum errat ».

3) Vaticinium etiam Christum respicere, patet ex citatione Hebr. 1, 5: « Cui enim dixit aliquando angelorum: ... Ego ero illi in patrem, et ipse erit mihi in filium? » Neque opus est ad sensum typicum recurrere, cum vaticinium sensu literaliter sponte Christo adaptetur. Hinc Christum intelligi, praeter auctores supra laudatos, censuere *Basil.* (32, 882), *Theodoret.*, *Procop.*, *Walafrid.* (413, 368 sq.), *Angelm.*, *Encher.* et recentiores catholici ad unum omnes.

4) Non solum Christum intelligi, patet v. 14: « qui si inique aliquid gesserit, etc. », qui Christo non convenit, cum nomen violenter de satisfactione vicaria posset exponi. Praeterea semen exaltandum videtur immediate post Davidis mortem v. 12.

5) Non solum Salomonem et Christum intelligi, sed generationes etiam intermediarias, inde patet, quod eae vere sint « semen » David, quod eae in « domo »

David aeternum duratura (v. 16) necessario includantur, quod secus thronus seminis David non posset dici sempiternus inde a Salomone (v. 13). Tandem in illis generationibus, et plenius quidem quam in ipso Salomone, verificantur v. 14 sq. Quam sententiam pluribus elucidavit L. Reinke, Beitrage IV 429 sqq. Ergo essemus complectitur omnes generationes Davidicas, a Salomone ad Christum. « Domus » intelligitur templum, quum Salomonis tum Zorobabelis; synagoga, tamquam Ecclesiae anticipatio; Christus, cuius humanitas templum est Io. 2, 19, a virgine Davidica conceptione aedificatum (Theodoret), qui in ea humanitate *Levi* *quod est quod* tamquam in tabernaculo ampliori et perfectiori non manufacto Hebr. 9, 11; tandem ecclesia, cuius singula membra templum sunt Dei 1 Cor. 6, 19; Io. 14, 23; 2 Cor. 6, 16, quae tota structura est spiritualis 1 Petr. 2, 5 in caelo consummanda Ap. 21, 3: « Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, et habitavit (αὐτοῦ) cum eis ». Paternus affectus v. 14 intelligitur quum Salomoni, tum etiam Christo et ecclesiae in gratia et gloria exhibitus. Castigationes v. 14 intelliguntur, quae tolli utriusque testamenti ecclesiae fuere inflictae. Consulendus in his Theodoret. Praeter hunc et Aug. supra citatum, tum Christum quam Salomonem in vaticinio intelligi, defendunt Rup., Sanct., Est., Malv., Menoch., Tir., Lap., Calm. etc. « Communis est sententia, quaedam ad literam de Salomone, quaedam de Christo esse intelligenda, et in regno Salomonis, licet non aeterno, regnum Christi adumbrari » (Sanet.). « Duo vitanda, ne sc. totum Iesu Christo, ne totum Salomoni tribuantur » (Calm.). Quidam utique auctores ambigere videntur, intelligaturne promissio de Christo sensu literali an mystico. Et mystico quidem intelligi sensu pluribus defendit F. X. Patritius S. I., De interp. script. sacrarum H. 191 sqq., Romae 1844. Sed cur ad sensum mysticum potius, nulla ratio apparet; intelligitur totum semen per modum unius et unice sensu, a Salomone ad Christum. Non tamen singula in singulis eius seminis membris aeque sunt impleta, sed aliqua nomini in Christo plenam veritatem habent, ab aliquibus (v. 14) Christus excluditur. Similiter plura de uno homine enuntiare consuevimus, quorum tamen aliqua solam animam, alia solam corpus spectent. Indidem etiam efficitur, plerumque utique absolute promitti, quatenus se. templum et Christum respiciunt, aliqua vero conditionate, quae humanae infidelitatis poenis praemonstrant.

6) Sicut Messiae adventus, et similiter etiam Davidis ad regnum possessio (1 Reg. 10, 13; 2 Reg. 3, 10; 5, 2), veritas vaticinii fuere declarata, ita etiam domus Davidica lata. Quaedam eiusmodi vaticinia (cf. Ps. 88, 27-38) explicari possunt ut verae nostri vaticinii repetitiones. Sed una aliqua certe diversa Davidi data est propheta, quae prior haec quoad temporalem et politicam suam partem declarabat. In ea causa commutabatur, ob quam ipse David a templi structura prohiberetur, regni se. conditio tot bellis agrata (3 Reg. 5, 3; 1 Par. 22, 8-28, 3); item, quis esset templum aedificaturus, sc. Salomoni, a quiete temporum nomen nactus (3 Reg. 3, 4 sq.; 4 Par. 22, 9 sq.; 28, 6 sq.); tandem conditionata permanentia throni temporalis domus Davidicae (3 Reg. 8, 25; 9, 5). De his cum in nostro vaticinio nulla fiat mentio, non est cur omnia ad anticum

cum Sanct. vaticinium revocemus: eadem promissio secundum varias suas partes successivis vaticiniis evoluta est.

v. 17 « Secundum omnia verba haec et iuxta universam visionem istam, sic locutus est Nathan ad David ».

Sequens oratio David duas habet partes: gratiarum actionem pro facta promissione v. 18-21, et petitionem impletionis v. 25-29. v. 18 « Ingressus est autem rex David, et sedit » — i. e. diutius commoratus est, orationem protraxit — « coram Domino, et dixit: Quis ego sum, Domine Deus, et quae domus mea, quia adduxisti » — pro *הייתי לך* LXX h. l. et 1 Par. 17, 16 legebat *הבית דלתי* dilexisti — « me lucisque? » Cf. 1 Reg. 9, 21. Sanct.: « Audierat (v. 8) David a Nathan, unde fuerit ad regnum solium et summum inter Israelitas ordinem sublatus: illa igitur secum cepit meditari primum optimus orator David, quae a Deo internum propheta primum audierat ». Voce *lucisque* designantur beneficia ipsi David ante collata, dum v. 19 celebrat beneficia posteris conferenda. Primum grati animi motivum desumitur ex beneficiorum gratitudine, viro obscurae stirpis collatorum, « ut ex pastore ovium faceres regem populorum » (Lap.). — v. 19 « Sed et hoc parum visum est in conspectu tuo Domine Deus, nisi loquereris etiam de domo servi tui in longinquum ». Sanct.: « Meditatur idem David, quod secundo loco audierat a propheta, nempe in domo sua aeternum fore solium ». Ad eminentiam ipsi David concessam accedit excellentia eius semini aeternum promissa. « *Ista est enim lex Adam, Domine Deus* ». Verte *lex hominis*, non est enim, cur nomen proprium Adae introducat.

Textus obscurior. *Gloria* apud Vere.: « Lex hominis, ut tibi serviaris, et tu ei beneficias ». Sa, Menoch.: Agis mecum non tam ut Deus, quin potius ut homo cum homine, amicus cum amico. *Rabbini* apud Amam.: Haec agitur cum tibi, qualis ego sum, hominione 1 Tir.: « Hoc usus et mos hominum est, et rationali creaturae insita lex, ut, quaevisque pellem opibus, honoribus, commodis, non tamen putent sibi plene satisfactum, nisi posteris quoque suis pari modo prospectum sit ». Quae omnia valde sunt vera, mire ad aedificationem conferunt, sed non tandem in simplicibus illis vocibus *Ista est lex hominis* inclusa et compressa latitant? Dicat potius textum esse corruptum, eiusque magis correctam, licet aeternum integrum, formam laudari 1 Par. 17, 17. Ubi pro *האדם* *האדם* *האדם* legitur *האדם* *האדם* *האדם*. Quod verba *האדם* « Et videris, i. e. videris mihi, secundum modum humanum », omnia ultra voce. Sed Hebr. habet futurum, dum contextus suggerit praeteritum, quod profecto exhibent Valg., LXX, וראיתי, et vertunt Berthou, Parat.: « fecisti me cernere quasi seriem hominum ascendentem », i. e. posteritatem meam; id, praecedente in longinquum, flaccidum est. Nota, pro *האדם* 2 Reg. 7, 19 Chaldaeum explicationis gratia substare *האדם* *האדם*, itaque 1 Par. 17, 17 LXX vertere sicut vaticinonem, utique independentem ab invicem, et Syrum 1 Par. 17, 17 in textu ceteroquin satis corrupto legisse videri vocem *האדם*. Uale conicimus, textum primitivum hoc fore dixisse: *Fecisti*

me videri quasi luminare (אֲנִי כְּנֹר) inter homines, et amplius; seu, uti verit. *Vulg.* 1 Par. 17, 17 « fecisti me spectabilem super omnes homines ». — Posse autem hoc nostro loco textum corrigi secundum 1 Par., inde patet, quod uterque s. auctor supponendus est id intendisse, ut Davidis verba quoad substantiam saltem redderent, et quod divergentia textus 1 Par. non inde orta esse supponi queat, ut auctor 1 Par. verius in locum expressionis 2 Reg. clariorem aliquam substitueret; nam neque eius textus, qualis nunc legitur, claritate excellit; facilius ergo uterque textus ex eodem primitivo textu corruptionis ortus esse supponitur.

v. 20 « Quid ergo addere poterit illuc David, ut loquatur ad te? Tu enim sis servum tuum, Domine Deus ». *Sanct.* : Quid ergo amplius poterit David postulare, tot acceptis beneficiis? Sed verbum hebr. est loqui, quod non est idem atque postulare. Melius ita : Quid adhuc loquatur David verba gratiarum actionis, cum tibi, Domine Deus, pateat cor eius? Experitur sc. David difficultatem in gratiarum actione dignis vocibus exprimenda; simul inde solatium sumit, quod Deus intenteatur cor, et in illo interno sensus, utvis imperfecte verbis expressos. Pro לָבִיב 1 Par. 17, 18 legitur לָבִיבִי, literis utique valde similibus. — v. 21 « Propter verbum tuum », i. e. priores promissiones messianicas universim sumptas, « et secundum cor tuum » fidele et misericors « fecisti omnia magna haec, ita ut notum faceres servo tuo ». *Sanct.* : « Nihil ex tot beneficiis David suis meritis adscriptum esse vult, sed totum benignitati divinae refert acceptum ». — Aliter 1 Par. 17, 19 : « propter servum tuum », לָבִיבִי pro לָבִיבִי, literis utique perquam similibus; ergo vel propter fidem servo ex promissione debitam, vel propter servi miseriam. Magnalia haec intelliguntur dignitas Davidi collata, et excellentia eius sententi reservata, in Deo quippe idem est decernere quod facere. Ita ut notum faceres : *Vulg.* 1 Par. 17, 19 « et nota esse voluisti »; is sane est. sensus. Non solum decrevit Deus illas gratias, sed etiam revelavit antecedenter et promisit, utique « propter verbum suum et secundum cor suum ». v. 22 « Idecirco magnificatus es » (cf. v. 26 « magnificetur nomen tuum »); *Chald. Syr.* magnus es tu, fortasse legentes לָבִיבִי « Domine Deus, quia non est similis tui, neque est Deus extra te, in omnibus » iuxta omnia, « quae audivimus auribus nostris »; quaecumque audivimus, confirmant tuam illam supereminentiam; iamque illa audita breviter v. 23 resumit David. Pro לָבִיבִי *Vulg.* hic et 1 Par. 17, 20, item h. l. LXX *Chald.* et plures codices hebr. legunt לָבִיבִי v. 23 « Quae est autem, ut populus tuus Israel, gens in terra, propter quam ixit Deus, ut redimeret eam sibi in populum, et poneret sibi nomen, faceretque eis magna et horribilia super terram, a facie populi tui, quem redemisti tibi ex Aegypto, gentem et deum eius », vel deos eius? Quae est autem, ut populus tuus Israel, gens in terra, propter quam ixit

(vel : quam adduxit) Deus, ut redimeret eam sibi in populum, et in ea marifesteret nomen suum, gloriam et laudem (cf. v. 9 « fecitque tibi nomen grande », et Ier. 13, 14), seu « faceret se celebrem » (Sa), patretque in eorum favore portenta, qualia in Aegypto et in terrae sanctae ingressu facta sunt, et eiceret a facie eorum gentem Chamanaeorum et deum (vel : deos) eius!

Hebr. Chald. Syr. gens una ארד, LXX gens alia ארר; utraque lectio vocationis singularitatem effert. — *Super terram* : *Hebr.* לְרֵשֶׁת לְרֵשֶׁת, *LXX* לְרֵשֶׁת, ad efficiendum te, et 1 Par. 17, 21 *Hebr. Vulg.* לְרֵשֶׁת, et ad efficiendum a facie populi tui etc. Suffixum secundae personae habent h. l. omnes, et ad 1 Par. 17, 21 *Hebr. LXX*; non infrequens est Hebraeis, transitio a suffixo orationis indirectae ad directae; et nota statim v. 24 Davidem directe Deum alloqui. Nulla igitur textus emendatione opus est. — *Gentem* : *Vulg. Syr.* יִי. Quem habent *Hebr. Chald. LXX* et, ad 1 Par. 17, 21, *Hebr. LXX* pluralem גִּימ, a sequenti suffixo numero discrepat.

v. 24 « Firmasti enim tibi populum tuum Israel in populum sempiternum; et tu, Domine Deus, factus es eis in Deum ». Quo versu beneficiarum enarratio resumitur et absolvitur. Pro לְרֵשֶׁת firmasti, *Hebr. Vulg. LXX* 1 Par. 17, 22 legebant לְרֵשֶׁת possidisti, constituisti; *LXX Chald. h. l.*, et *Syr.* ad 1 Par., fortasse legebant לְרֵשֶׁת acquisivisti.

Iam v. 23-29 David, ut promissa implerentur, humili oratione supplicatur. v. 25 « Nunc ergo, Domine Deus, verbum, quod locutus es super servum tuum et super donum eius, suscita in sempiternum, et fac sicut locutus es ». v. 26 « ut magnificetur nomen tuum usque in sempiternum, atque dicatur : Dominus exercituum, Deus super Israel. Et domus servi tui David erit » — melius optativo sit — « stabilita coram Domino ». Verba non sunt commate concludenda, sed puncto, uti habet *Vulg.* 1 Par. 17, 25. — v. 27 « Quia tu, Domine exercituum, Deus Israel, revelasti aures servi tui, dicens : Domum aedificabo tibi; propterea invenit servus tuus cor suum, ut oraret te oratione hac ». Apparentem petitionis audaciam eo excusat, quod divina promissione ad petendum fuerit sollicitatus. v. 28 « Nunc ergo, Domine Deus, tu es Deus, et verba tua erunt » (melius sunt; futurum pro perdurantibus usurpatur) « vera; locutus es enim ad servum tuum haec ». Pro enim melius verte et. Exaudiri postulat titulo divinitatis et consequentis ex ea fidelitatis : tu es Deus; quidquid Deus loquitur, verum est; huiusmodi promissiones mihi locutus es, ergo imple. v. 29 « Incipe ergo, et benedic domui servi tui, ut sit in sempiternum coram te : quia tu, Domine Deus, locutus es, et benedictione tua benedicetur » — melius benedicatur — « domus servi tui in sempiternum ». Verbis quia tu locutus es rursus appellat divinam fidelitatem; sed non iam meram promissorum impletionem pos-

tulat, sed ut promissa illico impleri incipiant, haud praescius, quanto-
pere impletio eius peccato procrastinanda sit.

3) Regnum Davidicum bellis firmatur et ampliat 2 Reg. 8, 1-10, 19.

Haec narrationis pars complementum quoddam est promissionis Davi-
di factae. Ut enim semen eius regno perenniter potiretur, conveniens
erat, ut de iustae molis regno eidem provideretur; item ut templum Hierosolymis tam pretiosum aedificaretur, solae duodecim tribus efficere vix
potuissent, nisi aliarum praeterea nationum tributa praesto fuissent. Bellorum
narratio bifariam dividitur, capite 8 summarium tradente bellorum,
et capite 10 gravissimum Ammonitarum bellum fusiis narrante. Inter-
seritur cap. 9 historia Miphiboseth, ex fastis nequaquam hausta, quod
eius viri mentio in narratione peccati David facienda sit, quae cum bello
Ammonitico individue est contexta.

a. Summarium bellorum David 2 Reg. 8, 1-18.

Anc.—Recensentur v. 1-10 bella contra Philisthaeos, Moabitas, Syros
Soba et Damascus, quod ultimum ex cap. 10 novimus cum bello Ammo-
nitico fuisse connexum; v. 11 sq. de praeda horum bellorum agitur, ubi
Ammonitarum nomen exprimitur; sequitur 13 sq. bellum Idumaeum,
et v. 15-18 narratio concludit elencho procerum aulae Davidicae.

De chronologica bellorum successione aliquae moveri possunt dubita-
tiones. Et primum constat, omnia ea bella ante Absalomis insurrectionem
esse gesta, post eam quippe 20, 23-26 orlo procerum ex parte est mutatus.
Bellum Idumaeum est bello Ammonitico-Syriaco, ideoque Davidis pecca-
to posterius, cf. v. 13: «cum revertetur capta Syria»; nisi forte con-
ficere mavis, locum habuisse post primam 10, 8 sq. et ante secundam 10,
13 sq. Syrorum stragem. Ubi 8, 1 auctor Philisthaeos devictos commemo-
rat, certe priora duo bella 3, 17-23, mox post captam Sion habita,
minime excludit; sed utrum iis duobus bellis et ante bellum Ammoniti-
cum Philisthaei tandem subiugati fuerint, utrum idem sit, 3, 25 percus-
sus esse Philisthaeos «de Gabaa usque dum venias Gezer», et 1 Par. 18,
1 sublatam esse «Geth et filias eius de manu Philisthaei», utrum pugnae
21, 17-22 narratae omnes et singulae ad illa duo bella pertineant, non
liquet. Considerata Philisthaeorum indole, nobis aliunde comperta, satis
probabile videtur, eos ad certam identidem rediisse. Quisit belli Moabi-
tici 8, 2 in bellorum successione locus, etiam minus constat. Ordinis
ratio, quo 8, 1-10 bella narrantur, potest esse aut ratio temporis seu

chronologica, aut ratio difficultatis, ut bellum Moabiticum Philisthaico
fuerit difficilius, Ammoniticum omnium difficillimum, aut ratio geogra-
phica: enumeratio quippe ab extremo austro per Philisthaeos, Moabitas,
(Ammonitas), Syros Soba, Damascenos, Emathitas ad extremum septem-
trionem ascendit.

Cap. VIII v. 1 «Factum est autem post haec, percussit David Phi-
listhaei, et humiliavit eos, et tulit David frenum tributi de manu Phi-
listhaei».

Post haec consecutionem exprimit, non necessario eventum, sed narrationis, ut sit
idem atque praeterea. Cf. 19, 1, ubi eadem voce incipit narratio belli Ammonitici, de
quo iam cap. 8 agebatur.—Pro frenum tributi legitur 1 Par. 18, 1 Geth et filias eius.
Ex 3 Reg. 2, 29 sq. intelligimus, propriis Gethaëis regulos esse permisso. Neque
immo admodum censendum Gethaëi paruisse Davidi (cf. 13, 18; 18, 2), qui pridem cum
laudem ipso esset versatus. Vix tamen nostram lectionem et lectionem 1 Par. 18, 1
nam ex altera corruptione ortas esse defendi potest, sed utraque diversa: elicit et
vera. 1 Par. affirmat, urbem Geth cum urbibus ei subiectis in potestatem Hebraeorum
cessisse; noster textus rem eandem generali expressione complectitur, מִפְּנֵי הַמָּוֶה
יָגֵד, verba frenum tributi, Symm. potestatem tributi; et quidem pro מִפְּנֵי signifi-
catio freni Ps. 31 (32), 9; Prov. 26, 3 stabilitur. At frenum aqueductus (3). Syr.
legebat nomen proprium cum aliqua literarum transpositione; sed, quo tandem
est illa urbs Ramathgana? לַחֲמַת גַּנָּא לְחָמַת גַּנָּא, quod fortasse secundum Boer. 4, 36 li-
cet vertere «regionem expugnatam». Male מוֹהַה derivavit ab מוֹהַ, mater, vertique
«metropolis», intelligens Geth, filiarum matron, Symm. et Vulg. fortasse interpretati
sunt corruptionem defectivam, מוֹהַה pro מוֹהַה, ergo frenum terrarum, servitutis, tributi.

v. 2 «Et percussit Moab, et mensus est eos funiculo coequans terrae;
mensus est autem duos funiculos, unum ad occidentum, et unum ad
vivificandum; factusque est Moab David serviens sub tributo». Clarius
Hebr.: Et mensus est eos funiculo procumbere iubens humi, et mensus
est duos funiculos ad occidentum, et funiculum plenum ad vivificandum.
Alia punctatione Chald.: et impletus est funiculus ad vivificandum.
Plenus funiculus aut simpliciter unum dicit funiculum, unam tertiam
partem, aut indicat, aliquam in eo funiculo dimittendo latitudinem esse
admissam, et ita plures numero servatos. Iussit igitur David Moabitas
humi prosterni, unum iuxta alium, utique solos viros armatos (Cler.);
dein non numeravit, sed simpliciter mensus est, et in tres partes distri-
buit, aequales aut saltem fere aequales; quattuor duas, sorte fortasse de-
terminatas (Chald.), morti addixit, tertiam servavit (Jos., Theodoret).
Poena haec non ita atrox erat, qua aetate non raro armatus quisque ne-
cetur. Quid Davidem tam infensum reddiderit Moabitis, pridem amicis
1 Reg. 22, 3 sq., ignoramus. Fortasse continuis indulserant praedationi-
bus; aut uti Philisthaei, quam primum David regno potitus est, facti
sunt inimici. Sanct.: Et ergo nos terram funiculo metimur, non nume-

romus glebas, quia longus ille esset et inutilis labor, sic etiam David quasi pulverem dimensus est Moabit, aut iam caecos et exanimis (?), aut ita subiectos, ut, quasi mortui essent, matre non auderent, aut se contra victoris nutum commovere.

v. 3 « *Et percussit David Adazer, filium Rohob, regem Soba, quando profectus est, ut dominaretur super flumen Euphraten* ». Sobam iam debellaverat 1 Reg. 14, 47 Saul. Aram Soba Ps. 30 (60), 3; 2 Reg. 10, 16 distinguitur ab Aram Naharain, quod erat trans Euphraten, ad cuius tamen fines pertingebat; erat confine regno Emath seu Hamath, ut patet quum ex inimicitis in illud exercitum v. 9 sq., tum inde quod Soba appellatur 1 Par. 18, 3 Soba Emath, et Emath 2 Par. 8, 3 Emath Soba; erat etiam confine regno Damasci h. l. v. 5; 10, 6 narratur se Ammonitis foedere iunxisse. Quibus omnibus docemur, Sobam sitam fuisse fere inter Euphraten et Damascum.

Adazer legitur h. l. Vulg. LXX Syr., et ad 1 Par. 18, 3 omnes, contra Hebr. h. l. *ex Chalæ*, legentes Adazer. Cf. nomen Obeladar pro Obelodam 6, 10; Benhadad apud LXX et in inscriptionibus cuneiformibus quod Benhadad (E. Schröder, Keilinschriften u. Geschichtsforschung, Giessen 1878). Illud improbabile est, nomen idoli Adar in nominibus propriis de consilio esse adulteratum; et dicta ad 6, 10. — Hebr. verbotenus ut *revertet manum suam ad flumen E.* וְיָשֹׁב אֶת יָדָיו אֶל הַנָּהָר; 1 Par. 18, 3 ut *erigeret, firmaret manum suam super E.* וְיָשֹׁב אֶת יָדָיו. Duae lectiones tam sunt affines, ut facile una ex altera nasci esse possit, non tamen necessario; utraque unum idemque factum historicum exprimitur censenda est; ergo utraque explicanda. Secundum utrobique sequitur LXX. Nostram lectionem quod attinet, recte contra Thea. advertit Wellh. 7 וְיָשֹׁב etiam construi eum 78 4 Reg. 15, 27, consequenter h. l. etiam construi posse cum וְ, e contra cum וְ constructam semper habere sensum hostilem. Iam veri potest manum ad flumen vel auxilii prestandi vel petendi causa; quod alterum h. l. intelligi, suadet 10, 16: « *Mistique Adazer, et eduxit Syros, qui erant trans fluvium* ». *Et ceperet manum suam super Euphraten*, significare potest ut *dominaretur super E.* (Vulg.), vel ut *firmaret terminum suam super E.*; cum quoque sensum, emaque satis naturalem, voci וְ tribuant Chalæ, et ad 1 Par. 18, 3 Syr.; vel ut *cepisset sibi trophæum super E.* (Symm., cf. 1 Reg. 15, 12).

v. 4 « *Et captis David ex parte eius mille septingentis equitibus, et viginti millibus peditum, subvercavit omnes iugales currum; dereliquit autem ex eis centum currus* », vel potius iugales currum, Obicit Thea.; summum sibi Davidem detrimentum fuisse inflatum, tot equis petulantem mutilatis. Sed in Hebr. verba omnia coordinantur: cepit, subvercavit, dereliquit. Non dicuntur equi confecto proelio esse subnervati, sed durante proelio id factum est ab Hebraeis, vel ut se a currum impetu defenderent, vel quia secus aut currus iam captos dimittere, aut prope illos subsistere debebant, nec fugientes hostes insequi poterant, cum essent ipsi currum rogendorum nequaquam gnari. Nota tandem

Theodoret.: « *Lex divina reges vetat multum uti equis, ut non in eis, sed in virtute divina confidant. Quam legem implens, currus plurimos confregit* ». Cf. Sauret.

Pro mille septingentis equitibus legitur LXX, et ad 1 Par. 18, 4 omnes, *mille currus et septem milia equitibus*; item *los*. Quos numerus cum Thea et Keil praefert Clair, quod iustior sit proportio septem millium, quam mille septingentorum equitum ad peditum viginti milia. Verum, quot equos fuerint in exercitu Adazer, ignoramus; plerique sane in fugam se dederunt, equorum velocitate fusi, nec nisi admodum pauci ab Hebraeis peditibus capti sunt.

v. 5 « *Venit quoque Syria Damasci, ut praesidium ferret Adazer, regi Soba; et percussit David de Syria viginti duo milia virorum* ». Non est necesse supponere, haec facta esse expeditione diversa ab ea, quae modo narrabatur; tamen sensus obvius est, id factum esse post primam eladem ab Adazer acceptam, et ita Damascenos non nisi una cum Syris Transeuphratensibus 10, 16 et post devictum primo proelio 10, 13 Adazer praesto adfuisse. v. 6 « *Et posuit David praesidium in Syria Damasci, factaque est Syria David serviens sub tributo; servavitque Dominus David in omnibus, ad quaecumque profectus est* ». Significatio praesidii pro דָּוִד demonstrari nequit: non ex 1 Reg. 10, 5, ut ibidem ostendimus, non ex 13, 3, non ex 2 Par. 8, 10, ubi lectio est aeneas; 3 Reg. 4, 19 vox designat praefectum, qui sensus etiam nostro loco convenit. Praefectus utique praesidium secum habebat. v. 7 « *Et tulit David arma aurea, quae habebant seroi Adazer, et detulit ea in Ierusalem* ». v. 8 « *Et de Bete, et de Beroth, civitatibus Adazer, multumque David aes multum nimis* ».

Quid fuerit שֵׁטֶל iam videntur dubitasse versiones. Vulg. 1 Par. 18, 7 *pharetrae*, itemque Es. 27, 11; Jer. 51, 11; sed Cant. 4, 4 *armaturae*; 4 Reg. 11, 19 *arma* uti h. l.; 2 Par. 23, 9 *pellae*. LXX singulis fere locis aliatis aliter vertunt. Chalæ Syr. religiose radicem שֵׁטֶל retinuerunt. 4 Reg. 11, 19 et 2 Par. 23, 9 omnino ostendunt, non fuisse merum aliquid ornatum militare, sed armaturas partem quandam principalem, probatissimum clypeum; quomodo enim pharetram interpretemur, prohibet nulla argum. facta mentio. Clypeos vero intellego aureos, non quasi totos ex auro confatos, sed quia auro ornatos, aut ad animum auri lamina operatos. — Urbes illae regni Soba ceteroquin ignotae sunt, unde minime mirum est, nomina esse lectionis incertae. Pro Hebr. verba legebant בֵּיתֵי לֶחֶם LXX, (non tamen *los*.) et. Syr.; בֵּיתֵי 1 Par. 18, 8 omnes. Hoc idem esse putat Mariette (Revue Archéol. 1801 IV p. 356) atque Feveux, quo usque in aliquo documento Pharaonis Thothmes III narrantur. Pro בֵּיתֵי 1 Par. 18, 8 Hebr. Vulg. בֵּיתֵי; *los* בֵּיתֵי, nisi forte בֵּית sit praepositionis residuum; LXX videntur legisse בֵּיתֵי (Verc.), hinc vertunt de electis civitatibus; satque mirum est, unum etiam codicem Vulg. habere Becheroth (Verc.). Ex eo, quod Soba non dicatur servasse David sub tributo, et quod illae tantum civitates captae nominentur, secundum loquendi modum historiographorum orientalium merito concludes, potorem partem regni Sobae intactam mansisse.

v. 9 « *Audivit autem Thou, rex Emath, quod percussisset David omne robur Adarezer* », v. 10 « *et misit Thou Ioram, filium suum, ad regem David, ut salutaret eum congratulans et gratias ageret, eo quod expugnasset Adarezer et percussisset eum. Hostis quippe erat Thou Adarezer. Et in manu eius erant vasa aurea, et vasa argentea, et vasa aerea* ». Causa legationis fuit congratulatio ob victum communem hostem, victoris contra eundem procurandum futurum auxilium et concilianda in praesens gratia.

וְיָרָא, 1 Par. 18. וְיָרָא. Pro וְיָרָא praeter Syr. ad 1 Par. 18, 10 omnes וְיָרָא; item *loc.* — *Hebr.* Vir enim proclorum Thou erat Adarezer, quae verba parenthesis quaedam amittit, sequentia rursus de Ioram intelligenda. *Explicat Chald.* : Vir enim genus bella cum Thou erat Adarezer; Syr. et h. l. LXX omittunt Thou, quo utique constructio fit plurius, sed vix sufficiens auctoritas.

v. 11 « *Quae et ipso sanctificavit rex David Domino cum argento et auro, quae sanctificaverat de universis gentibus, quas subegerat* : » v. 12 « *de Syria, et Moab, et filiis Ammon, et Philistinum, et Amalec, et de manibus* » i. e. spoliis « *Adarezer, filii Hohab, regis Soba* ». De Syria: pro וְיָרָא LXX Syr. h. l. et, ad 1 Par. 18, 11 omnes, legebant וְיָרָא, quae nomina facillime commutantur. Sed Edomitas statim recensentur v. 14, et Aram seu Syria non facile h. l. potuit praetermitti. Nota hanc omnem praedam Davidem sanctificasse, i. e. cultui divino consecrasse : quo clarius patet huius bellorum narrationis cum praecedente promissione templi aedificandi connexio. His sc. bellis opes accumulavit David, quibus postea tanto sumptu necessaria ad templi aedificationem comparavit.

v. 13 « *Fecit quoque sibi David nomen, cum reverteretur capta Syria, in Valle Salinarum, caesis decem et octo millibus* ». Haec contra Edomitas acta, in quorum regione erat Vallis Salidarum 4 Reg. 14, 7, fortasse in extremitate meridionali Maris Mortui. Vix dubium est, Idumaeos, Davide ad bellum Syriacum profecto, in Palaestina praedandi causa incurrisse. Sex mensibus durasse bellum, et usque ad interfectionem eorum omnium Idumaeorum, qui in Iobai manus inciderent, esse continuatum, 3 Reg. 11, 13 sqq. doceatur.

Sibi dicitur in textu, et tamara expressio facere nomen dativum commodi sibi vindicari : cf. 7, 23 ; 2 Esdr. 8, 10. *Hebr.*, LXX, Vulg. legebant וְיָרָא דָּוִד ; Syr. וְיָרָא דָּוִד בְּלָחֶמָה, fecit dō (דָּוִד pro דָּוִד) David pugnam, sed ibi error est spurium, cum locus nondum notus supponatur et illico nomine appellatur. *Chald.* וְיָרָא דָּוִד בְּלָחֶמָה, fecit David pugnam. Quae ultima lectio ad genuinum lectionem proxime accedit. Si sc., quod frequenter usu venit, nomen דָּוִד decessit temporis suppletum esse supponas, invenies vocem וְיָרָא componi ex ultima consonante praecedentis וְיָרָא, et ex prima sequentis vocis בְּלָחֶמָה. Unde restituitur textus : וְיָרָא בְּלָחֶמָה, et instituit

prolium (cf. Gen. 14, 2 ; Deut. 20, 12). — Quoad sequentia, textum restitutum statim subiecit : Et, cum reverteretur post percussam Syriam, percussit Edom in Valle Salis, decem et octo millia. וְיָרָא דָּוִד אֶת אֲדָמִים אֶת אֲרָם וְיָרָא אֶת אֲדָמִים וְיָרָא. Mira in textu confusio orta est ex similitudine inter אֲדָמִים וְיָרָא אֲדָמִים et inter אֲדָמִים וְיָרָא, unde alia alii omiserunt. Omnia tamen sententiae membra in variis textibus disiecta praeservata sunt. Et copulam quidem soli LXX servarunt. וְיָרָא בְּשָׁמַיִם textus habent omnes, וְיָרָא בְּשָׁמַיִם soli ignorant LXX. אֲדָמִים אֲדָמִים legunt *hebr.*, *Vulg.*, *Chald.* ; וְיָרָא praeter LXX legebant *Vulg.*, *Syr.*, in enim duo castelli verba expriment (בְּשָׁמַיִם וְיָרָא). Tandem אֲדָמִים אֲדָמִים habent *Lethib.*, LXX, *Syr.* Quae restituitio textus (cf. *Boab.*) egregie confirmatur titulo Ps. 59 (60), 2, qui cum textum adhibita aliqua abbreviatione reproducit : * et reversus est Iobai in caesle Syriae, et percussit Edom in Valle Salis, duodecim millia ». Habet וְיָרָא דָּוִד אֶת אֲדָמִים לְיָרָא. Locus parallelus 1 Par. 18, 12 sic est : « Abisai vero, filius Saruae, percussit Edom etc. » ; priora verba certe non sunt corruptio nostri textus, sed alter textus omnino diversus.

v. 14 « *Et posuit in Idumaea custodes, statuitque praesidium, et facta est universa Idumaea serviens David* ». Vocibus *custodes et praesidium* utrisque correspondet וְיָרָא, cuius voeis sensum v. 6 monimus potius esse *praefecti*. Ceterum incisum *statuitque praesidium* in *Hebr.* sic sonat : *statuitque praefectos in universa Idumaea*, quo sensu incisum non abundat, sed inculcat, quod praecedente inciso dicebatur (*Et posuit in Idumaea praefectos*), de universa valere Idumaea. Incisum a reliquis versionibus omittitur vel ex parte vel ex toto, 1 Par. 18, 13 non legitur.

Reliqua capituli pars, quod Intr. n. 4 monimus, omnino affinis est 1 Reg. 14, 47-51. Ibi, compendio narratis bellis Saul, eius familia exercitusque princeps recensetur : hic, post narrata bella David, primum brevi sententia eius regni indoles adumbratur, dein proceres aulae describuntur. Alter locus parallelus est 2 Reg. 20, 23-26. « *Et servavit Dominus David in omnibus, ad quaecunque profectus est* ». v. 13 « *Et regnavit David super omnem Israel, faciebat quoque David iudicium et iustitiam omni populo suo* ». Incolomis ex bellicis expeditionibus universis servatus est, ab universo populo rex agnoscebatur, muneris officia religiose obibat, sine personarum aut numerum exceptione. Regnavit super omnem Israel, « non solum, quia duodecim illi tribus suberat, cum tantum prius uni praecesset tribui Iuda, sed quia quicquid ad Israelis possessionem pertinebat, obtinuit » (*Saenct.*). Adverte, quantopere sequens descriptio aulae Davidicae descriptionem aulae Saul 1 Reg. 14, 50 excelsat, in qua omnia erant longe humiliora. v. 16 « *Iobai autem, filius Saruae, erat super exercitum; porro Iosaphat, filius Ahilud, erat a contractariis* ».

Ita וְיָרָא vertunt *Vulg.*, LXX; *Chald.* ille, qui super memorabilia ; *Syr.* semel commemorator, 1 Par. 18, 15 gubernator, administrator; *Aq.* ἡ ἐπιμελητικὸς. Videtur is utique regis acta scriptis mandasse, probabiliter regem de agendis monuisse, ergo

ferre cancellarius: « in Romano imperio recentiore vocatus magister memoriae » (Mose). Sanct. illum putat ex relegisse documenta, quae « verba dierum » numerantur. Adverte, cum 4 Reg. 18, 18, 26, 37; 2 Par. 31, 8 tertio dignitatis loco, et tam in locis quam 3 Reg. 5, 2 post « scribam » recesseri. Hic Iosaphat etiam sub Salomone munere functus est 3 Reg. 4, 3; videtur fuisse frater Banae, unus « regis praefectus, ib. v. 12.

v. 17 « *Et Sadoc, filius Achitob, et Achimelech, filius Abiathar, erant sacerdotes, et Saraius scriba.* » Non intelligitur Achitob abnepos Heli 1 Reg. 14, 3; sed series pontificum de stirpe Eleazar, filii Aaron et fratris Ithamar, exhibet unum vel fortasse etiam duos Sadoc, filius Achitob: cf. 1 Par. 6, 8, 12; 9, 11; 1 Esdr. 7, 2. Frequentia videntur ea nomina inter sacerdotes fuisse. — Abiathar: solus Syr. legit Abiathar, filius Achimelech, quod consonat cum 1 Reg. 22, 20 sqq. Sed difficile explicatur, quomodo eadem nomina transpositio, quae secundum Syr. h. l. esset supponenda, similiter locum habere poterit 1 Par. 18, 16; 24, 3, 6. Unde rectius hunc Achimelech statuimus filium eius Abiathar, qui ad Davidem transfugit, et nepotem antiquioris illius Achimelech. Neque est, cur argumentis probemus, potuisse nepotem avi nomine vocari, cum apud Iudaeos infantium nomina e cognatione desumerentur Luc. 1, 61. Etiam chronologica difficultas non adest, cum ignoremus, qua aetate Abiathar Davidi se iunxerit; potuit is esse grandaevior. — Saraius: ita h. l. Hebr. Vulg. Chald. Syr.; LXX Σαρῖ, cui consonat 1 Par. 18, 16 Σαρῖ, Σαρῖ. Idem rursus 2 Reg. 20, 25 kethib, Chald. סרש. LXX Σαρῖ, Keri סרש, Vulg. Siva, Syr. סרש. 3 Reg. 4, 3, ubi filii narrantur in itinere successisse, Siva, סרש, Chald. Syr. Hebr. סרש.

v. 18 « *Banaus autem, filius Ioiadae, super* » (pro « lege » cum Vulg. Chald. Syr. et 1 Par. 18, 17) « *Cerethi et Phelethi* », qui tandem 3 Reg. 2, 33 in Iobai locum successit. — Cerethos et Phelethos aliter alii ex etymologia nominum interpretati sunt, quae, uti patet, perquam incerta sunt et nugatoria. Verius Sa: « forte sic dicti, quod essent Cherethaei et Philisthaei, ut nunc solent Svitzeri seu Helyeti ». Item Calm. Philisthaeos indicat.

Ad Cerethaeos cf. 1 Reg. 30, 14, ubi exinde, quod una cum Iuda nominentur, pronum est concludere, Cerethos tum Davidi exni fuisse amicos. 2 Reg. 20, 23 in kethib scriptum est כרתי pro כרתי, unde probabile fit כרתי, qui 4 Reg. 11, 1-19 inter praetorianos recensentur, eosdem atque Cerethos fuisse. Alii כרתי referunt ad milites ex Caria כרתי ad milites ex Creta vel ex Cerethis Palaestinesibus conductos, qui eiusdem cum Cretensibus originis videntur fuisse. Phelethos fuisse Philisthaeos, imprimis concludere licet ex Ez. 25, 16 et Soph. 2, 5, ubi Cerethi et Philisthaei copulantur, uti secus Cerethi et Phelethi. Difficultatem facit elisio sibilantis, hebraicae linguae genio parum conformis. Sed ea obtinere potuit

ad illud nomen Cerethorum nomini conformandum, quo facilius utrumque pronuntiaretur. Praeterea, si Iudaei, et alius vidimus, studebant nomina propria Baal et Adar ex nominibus propriis eliminare, non est profecto mirum, eos Philisthaeorum, gentis quondam inimicissimae, nomen ex praetorianorum suorum appellatione eliminare studuisse. Et reapse, qui istis vocabulis significarentur, iam Iosephi et translatorum Chaldaei et Syri aevo oblivione erat obliuatum. Obicitur 4 Reg. 11, 4, 19, ubi cum כרתי copulantur, non כרתי, sed כרתי cursores (fortasse equites praetoriani). Sed idem cursores appellari poterunt nomine officii, et Phelethi nomine originis; sicut in Gallia idem et « Suisses » et « portiers » appellantur. Dein, cum non omnino certum sit כרתי idem esse atque כרתי, neque est certum כרתי esse כרתי. Et reapse in aliis textibus כרתי unquam de praetorianis legitima auctoritate Hierosolymis institutis praedicatur: 2 Reg. 15, 1; 3 Reg. 1, 3; 4 Reg. 10, 25; Est. 3, 13; 8, 14. Mirantur aliqui, David regem religiosissimum gentiles sibi praetorianos adscivisse; ubi primum quaeri potest, num illi non facti sint proselyti; cf. Tarcarum lamissarios, christianis parentibus natos. Dein non solum David plures sibi heros alienigenas adiunxit, uti Ethai Gethaem 13, 49; 18, 2, Selee Ammonitum 23, 37, Uriam Helthaeum 24, 29, Igaal de Soba 23, 36, sed insuper Gethaeos sexcentos 15, 18. Qua in re secutus est exemplum Saulis 1 Reg. 14, 52, qui, « quemcumque viderat virum fortem et aptum ad proelium, sociabat sibi ». Quae verba, in suo contextu, alienigenarum assumptionem non excludunt, sed suggerunt potius. Secutus est tandem David exemplum inter reges Orientales haud infrequens, quo et a malevolis, si qui inter Hebraeos non Iudaeos exstarent, efficaciter se tueretur, neque tamen propriam tribum Iuda aliis constanter anteferet.

« *Filii autem David sacerdotes erant.* » Pro certo teneri debet, neque David religiosissimum regem neque Salomonem passuros fuisse, quemquam Aarone non progenitum sacerdotium usurpare. Quod professae sunt versiones praeter Vulg. omnes, vertentes: LXX ἀλλὰ γὰρ, quam vocem Barhebraeus perperam explicat principes tribunicium (!), recte vero Itala principes aulae regiae; Chald. et Syr. magnates. 1 Par. 18, 17 Hebr. et Vulg. habent primi ad manum regis, LXX αἱ πρώται ἐπὶ ἀρχῆς, Syr. ut supra. Ceterum h. l. difficultatem non explicat corruptione aliqua textus, alii loci ostendunt, 20, 26: « Ira autem haerites erat sacerdos David »; 3 Reg. 4, 3: « Zabab, filius Nathan, sacerdos amicus regis ». Circumstantia, quod isti sacerdotes regis semper praeter sacerdotes Dei seu pontifices recensentur, ostendit officium a dignitate pontificali fuisse alienum (Sanct.), secus enim scriptura diceret: « Sadoc et Abiathar et Zabud, sacerdotes », vel similia (Est.). Aliqui interpretati sunt capellanum aulicum, vel consiliarium in spiritualibus, quos refellit Movers (302 sqq.); cf. Vere. — Advertit Kimchi, כרתי referri generatim ad ministerium altioris dignitatis, sive Deum sive regem respiciat; idque Grotius apte vertit λειτουργηται. Fortasse intelligitur officium magistri caeremo-

niarum aulicarum, est enim veluti sacerdotium quoddam aulicum cultus regiae maiestatis: « nam et rex est quasi Deus terrestris » (Tir.).

b. Historia Miphiboseth 2 Reg. 9, 4-13.

Ang. — David Miphibosethum, Ionathae filium ad aulam accessit, concessis eidem quaecumque Saulis fuissent.

Quando hoc capite narrata evenerint, non constat. Ex 21, 7 fortasse conicere fas est, eo fere tempore Davidem Miphiboseth ad aulam accessisse, quo cogebatur oraculo reliquos Saulis posteros Gabaonitis permittere. Ceterum adverte, Miphiboseth 4, 4 tempore mortis Saul fuisse quinquennem, ergo quo tempore David ab omnibus agnitus est rex, duodennem 5, 5; nunc iam 9, 12 parvulum filium habebat; debuerunt igitur ab initio regni Davidis in Ierusalem ad minimum tres anni effluxisse, probabiliter plures. Narratur historia Miphiboseth imprimis ut, quae 16, 1 sqq.; 19, 24 sqq. referenda sunt, intelligantur; dein ut continetur historia domus Saul, quae illis locis absolvitur, ad quam historiam etiam spectabat 6, 20 sqq. — Cap. IX v. 4 « Et dixit David: Putasne est aliquis, qui remanserit de domo Saul, ut faciam eum eo misericordiam propter Ionathan? » Id 1 Reg. 20, 43 promiserat David quoad domum, i. e. posteritatem Ionathae. Sauli 1 Reg. 24, 22 non aliam promiserat misericordiam, quam vitam eius posteris, sive universis sive quibusdam, concedendam. Quae altera promissione ceteroquin ipsa priori promissione servata adimpleatur. Estne sensus verborum etiam is, ut paratum profiteatur David animum, si nullus inveniatur ex Ionathae genitus, etiam alii euidam postero Saul faciendae misericordiae? An Miphiboseth superstitem esse iam ante norat, et quaestionem tantum pro forma posuit, fortasse ideo etiam, ut Gabaonitae putarent, inscium Davidem Miphiboseth peperisse? — Ex v. 3 patet, 27 eiusdem significationis esse atque 7, ergo miram exprinare interrogationem, non, quod vult Keil, affirmationem: Ubique superest adhuc aliquis. v. 2 « Erat autem de domo Saul servus nomine Siba, quem cum vocasset rex ad se, dixit ei: Tunc es Siba? Et ille respondit: Ego sum, servus tuus ». v. 3 « Et ait rex: Numquid superest aliquis de domo Saul, ut faciam eum eo misericordiam Dei », i. e. misericordiam insignem, excellentem (Est), cf. 1 Reg. 20, 14? « Dixitque Siba regi: Superest filius Ionathae, debilis pedibus », cf. 4, 4. Eam offert infirmitatem, quae et Davidis commiserationem esset excitatura, et timorem, si qui esset, compescere posset. v. 4 « Ubi, inquit, est? Et Siba ad regem: Ecce, ait, in domo est Machir, filii Amiel, de Lodabar ».

Lodabar ex 17, 27 laud procul aberat a Mahanaim, et idem videtur esse atque los. 13, 26 277. Nomen Machir habuit Gen. 50, 22 primogenitus Manasse, pater Galaad; unde probabile sit, nostrum Machir, prope Mahanaim in Galasside incolentem, origine quoque ad tribum Manasse pertinuisse. Is ex pietate vel gratitudine videtur filium Ionathae apud se absconditum servasse, « quasi patronus et tutor » (Menoch.), dum Siba aliqui servi Saul Gabaon Saulis repetierant, ibique forte domini possessiones administrabant. Urum Amiel, pater Machir, idem fuerit pater Bethsabee (1 Par. 3, 5), non constat; insuper hic 2 Reg. 11, 3, transpositis nominis partibus, Etiam appellatur; sane oportuit magnam esse aetatis differentiam inter Bethsabee et Machir.

v. 5 « Misit ergo rex David, et tulit eum de domo Machir, filii Amiel, de Lodabar ». v. 6 « Cum autem venisset Miphiboseth, filius Ionathae, filii Saul, ad David, corruit in faciem suam, et adoravit. Dixitque David: Miphiboseth? Interrogatio est, sicut v. 2. « Qui respondit: Adsum servus tuus ». v. 7 « Et ait ei David: Ne timeas, quia faciens faciam in te misericordiam propter Ionathan patrem tuum, et restituum tibi omnes agros Saul patris tui, et tu comedes panem in mensa mea semper ». Alii eos agros usurpatos fuisse a filiis Resphae (cf. 24, 8) contendunt, vel a Siba, quod etiam improbabilius est, vel fisco fuisse addictos. Monet alia suppositio: poterant illi eo usque de facto in potestate mansisse domus Saul, et nunc a Davide de iure etiam eidem tribui, et quidem uni eius domus membro. — Comedere panem in mensa regis insignis erat honor, cf. v. 11; 19, 28; 3 Reg. 2, 7; 18, 19. Eiusmodi viris videtur fixa in regis mensa fuisse attributa sedes, nec licet al, frequentius certe, absque excusatione abesse; cf. 1 Reg. 20, 28 sqq. Unde David non pie tantum cum Miphiboseth agebat, sed simul rei publicae prospiciebat, principem domus Saul constanter penes se retinens, honoratum sed impotentem. Reapse Miphibosethi responsum v. 8 tam humile est, ut non ad solam benevolentiam Davidis gratiam revocasse videatur. v. 8 « Qui adorans eum, dixit: Quis ego sum servus tuus, quoniam respectisti super canem mortuum similem mei? » Cf. dicta ad 1 Reg. 24, 15; idiotam utrobique substituit Chald. « Vocavit itaque rex Siba, puerum Saul, et dixit ei: Omnia, quaecumque fuerant Saul, et universam domum eius dedi filio domini tui ». Alii omnes relictas et universas domus eius. Verba suggerunt, iam ante possessiones domus Saul a Siba fuisse administratas. v. 10: « Operare igitur ei terram, tu et filii tui et servi tui, et inferes filio domini tui cibos, ut alatur. Miphiboseth autem, filius domini tui, comedit semper panem super mensam meam ». Hinc patet, inferes cibos, ut alatur non esse literaliter sumendum. Sicut panis cuiusque generis cibum, ita ali quodvis sustentationis genus exprimit. Redditi bonorum Saul ad Miph-

hoseih pertinebunt, providebuntque ipsi convenientem statum; insuper eius utique familia illis aletur. «*Erat autem Sibae quindocim filii et viginti servi*. Ex his inferas amplitudinem possessionum Miphibosetho collatarum, et familiae opulentiam. v. 11 «*Dixitque Siba ad regem: Sicut iussisti, domine mi rex, servo tuo, sic faciet servus tuus. Et Miphiboseth comedet super mensam meam, quasi unus de filiis regis*».

Cum *Yala*, coecorum *Chabli* et *kelhib* ²⁷⁷², sed suffixum evidentiter falsum est, referatur enim ad mensam Sibae, dum certe intelligitur mensa regis. Irigo praeferebatur *keri* ²⁷⁷² mensam eius, i. e. David vel regis, uti recte illud explicant LXX et Syr. (*Haynat*). Participium habet verbum *comedet*, non *comedet*. Neque dicitur cum *Welth*, ita nempe quod v. 13. Non exacte sibi: nam ibi narratur vir constanter Hierosolymis habitasse, hic constanter regiam mensam pascuisse. Dein, num omnes omnino repetitiones a e. textu excluduntur? Num, quae de Sibae familia v. 10 dicuntur, non praecedunt quadammodo v. 12 dicenda? cur v. 13 dicitur (cf. v. 3) inseritur Miphiboseth fuisse claudus?

v. 12, 13 recapitulatio quaedam sunt, statum domus Miphiboseth describens. Cf. locos parallelos 1 Reg. 14, 40 sqq., ubi uxor, liberi et proceres familiae Saul recensentur; 2 Reg. 4, 2, 4, ubi familia Isboseth recensetur; et, quoad David, 3, 4 sqq. et 5, 13 sqq. v. 12 «*Habebat autem Miphiboseth filiam parvulum nomine Michae; omnis vero*—melius et omnis—*cognatio domus Sibae serviebat Miphiboseth*». v. 13 «*Porro Miphiboseth habitabat in Ierusalem, quia de mensa regis iugiter vescabatur; et erat claudus utroque pede*». Non tam intelligitur claudicatio, quae oculis cerni possit quaeque semper utroque pede fit, sed interna pedum debilitas, qua neutro firmiter niti poterat, sed haecalis incedere cogebatur. Describitur hinc Miphibosethi opulentia, illinc omnimoda impotentia nocendi Davidi, sive propriis viribus, sive prolis, quae unico eoque parvulo filio constaret.

e. Bellum Ammoniticum 2 Reg. 10, 1-19.

Ang. — Hoc bellum seorsim narratur, quod fuerit gravissimum omnium; quod, exceptis bellis Philisthaeis et Moabitico, et fortasse Idrumaeo, fuerit causa reliquorum, unde magno studio ostendit auctor, illud absque Davidis culpa ortum esse. Pro auctore libri Samuelis hoc bellum etiam ideo maioris momenti erat, quod occasio fuerit peccati David, illi-co ab ipso narrandi; haec autem ratio non movebat auctorem fastorum, a quo haec narratio primitus conscripta, atque inde in librum Samuelis transumpta fuit. v. 1-5 belli occasio exponitur, v. 6-14 descri-

bitur prima expeditio contra Syros et Ammonitas, v. 15-19 altera expeditio contra solos Syros suscepta, dum tertiae expeditioni contra Ammonitas 11, 1 et 12, 26 sqq. narratio peccati David inseritur.

Cap. X v. 1 «*Factum est autem post haec, ut moreretur rex filiorum Ammon, et regnavit Hanon, filius eius, pro eos*. Post haec non necessaria exprimit successione temporis, cf. 8, 1. Rex ille vocabatur Naas (v. 2), eratque idem, qui 4 Reg. 11 a Saule narratur devictus, v. 2 «*Dixitque David: faciam misericordiam cum Hanon, filio Naas, sicut fecit pater eius mecum misericordiam*». Amice agam cum Hanon. Quam gratiam Naas Davidi exhibuerit, ignoramus: videtur Naas, similiter atque reges Moab (1 Reg. 22, 3 sq.) et Geth (1 Reg. 27), Davidem fugitivum tanquam inimicum Saulis considerasse et adiuvisse. Ceterum versus ostendit, hoc primum exstitisse bellum Davidem inter et Ammonitas, neque fuisse posterius illo cap. 8 narrato, sed potius idem atque illud; nam, cum ex 12, 29 sqq. pateat, hoc nostro bello penitus contritos esse Ammonitas, et ex 10, 19 post hoc bellum Syros iam non auxilio venisse Ammonitis, ergo nostrum bellum esse simul primum et ultimum a Davide contra Ammonitas susceptum, ideoque cum cap. 8 narrato identicum. «*Misit ergo David, consolans eum per servos suos super patris interitus*». Eiusmodi legationes, sive solatii sive gratulationis causa, inter reges amicos obtinebant et obtinent: cf. 8, 10 legationem Thou, 3 Reg. 3, 4 Hiram legationem ad Salomonem regno positum, 4 Reg. 20, 12 legationem Merodach Baladan ad Ezechiam morbo restitutum. «*Cum autem revissent servi David in terram filiorum Ammon*», v. 3 «*dixerunt principes filiorum Ammon ad Hanon dominum suum: Putas, quod propter honorem patris tui miserit David ad te consolatores? et non ideo, ut investigaret et exploraret civitatem, et everteret eam, misit David servos suos ad te?*» Benevolentia in Davidem evanuerat, eo in regem ab universo Israele assumpto; dein prima illa erat regia Hebraeorum legatio, in urbem Babbath Ammon adventans, et utique legati, licet non explorandi causa a Davide mitterentur, multa erant observaturi suoque regi nuntiaturi. Potuit insuper Ammonitarum suspicio excitari inimicitias, quae post pristinam amicitiam Davidem inter et Moabitas exarserant, cf. 8, 2 (*Keil*); si tamen bellum Ammoniticum prius fuit Moabitico, — *Hebr.*: *Nam honorat David patrem tuum in oculis tuis, quia mittit ad te consolatores?* Num tibi persuasit, se honorare patrem tuum? Quisquis penetrantes habet oculos, perspicere profecto debet, Davidem sincere tecum non agere. Ad sagacitatem regis provocant.

v. 4 «*Tulit itaque Hanon servos David, rasisque dimidiam partem barbae eorum, et praescidit vestes eorum medias usque ad nates, et di-*

hoseth pertinebunt, providebuntque ipsi convenientem statum; insuper eius utique familia illis aletur. «*Erat autem Sibae quindocim filii et viginti servi*. Ex his inferas amplitudinem possessionum Miphibosetho collatarum, et familiae opulentiam. v. 11 «*Dixitque Siba ad regem: Sicut iussisti, domine mi rex, servo tuo, sic faciet servus tuus. Et Miphiboseth comedit super mensam meam, quasi unus de filiis regis*».

Cum *Yala*, coecorum *Chabli* et *kelthi* כֶּלְתִּי, sed suffixum evidentiter falsum est, referatur enim ad mensam Sibae, dum certe intelligitur mensa regis. Irigo praeferebatur *keri* כֶּרִי, mensam eius, i. e. Davidi vel regis, uti recte illud explicant LXX et Syr. (*Hayat*). Participium habet verbum *comedit*, non *comedit*. Neque dicitur cum *Welth*, uti nempe quod v. 13. Non exacte sibi: nam ibi narratur vir constanter Hierosolymis habitasse, hic constanter regiam mensam pascuisse. Dein, num omnes omnino repetitiones a e. textu excluduntur? Num, quae de Sibae familia v. 10 dicuntur, non praecedunt quadammodo v. 12 dicenda? cur v. 13 dicitur (cf. v. 3) inseritur Miphiboseth fuisse claudus?

v. 12, 13 recapitulatio quaedam sunt, statum domus Miphiboseth describens. Cf. locos parallelos 1 Reg. 14, 40 sqq., ubi uxor, liberi et proceres familiae Saul recensentur; 2 Reg. 4, 2, 4, ubi familia Isboseth recensetur; et, quoad David, 3, 4 sqq. et 5, 13 sqq. v. 12 «*Habebat autem Miphiboseth filiam parvulum nomine Michae; omnis vero*—melius et omnis—*cognatio domus Sibae serviebat Miphiboseth*». v. 13 «*Porro Miphiboseth habitabat in Ierusalem, quia de mensa regis iugiter vescabatur; et erat claudus utroque pede*». Non tam intelligitur claudicatio, quae oculis cerni possit quaeque semper utroque pede fit, sed interna pedum debilitas, qua neutro firmiter niti poterat, sed haecalis incedere cogebatur. Describitur hinc Miphibosethi opulentia, illinc omnimoda impotentia nocendi Davidi, sive propriis viribus, sive prolis, quae unico eoque parvulo filio constaret.

e. Bellum Ammoniticum 2 Reg. 10, 1-19.

Ans. — Hoc bellum seorsim narratur, quod fuerit gravissimum omnium; quod, exceptis bellis Philisthaeis et Moabiticis, et fortasse Idrimaeo, fuerit causa reliquorum, unde magno studio ostendit auctor, illud absque Davidis culpa ortum esse. Pro auctore libri Samuelis hoc bellum etiam ideo maioris momenti erat, quod occasio fuerit peccati David, illico ab ipso narrandi; haec autem ratio non movebat auctorem fastorum, a quo haec narratio primitus conscripta, atque inde in librum Samuelis transumpta fuit. v. 1-5 belli occasio exponitur, v. 6-14 descri-

bitur prima expeditio contra Syros et Ammonitas, v. 15-19 altera expeditio contra solos Syros suscepta, dum tertiae expeditioni contra Ammonitas 11, 1 et 12, 26 sqq. narratio peccati David inseritur.

Cap. X v. 1 «*Factum est autem post haec, ut moreretur rex filiorum Ammon, et regnavit Hanon, filius eius, pro eos*. Post haec non necessaria exprimit successionem temporis, cf. 8, 1. Rex ille vocabatur Naas (v. 2), eratque idem, qui 4 Reg. 11 a Saule narratur devictus, v. 2 «*Dixitque David: faciam misericordiam cum Hanon, filio Naas, sicut fecit pater eius mecum misericordiam*». Amice agam cum Hanon. Quam gratiam Naas Davidi exhibuerit, ignoramus: videtur Naas, similiter atque reges Moab (1 Reg. 22, 3 sq.) et Geth (1 Reg. 27), Davidem fugitivum tanquam inimicum Saulis considerasse et adiuvisse. Ceterum versus ostendit, hoc primum exstitisse bellum Davidem inter et Ammonitas, neque fuisse posterius illo cap. 8 narrato, sed potius idem atque illud; nam, cum ex 12, 29 sqq. pateat, hoc nostro bello penitus contritos esse Ammonitas, et ex 10, 19 post hoc bellum Syros iam non auxilio venisse Ammonitis, ergo nostrum bellum esse simul primum et ultimum a Davide contra Ammonitas susceptum, ideoque cum cap. 8 narrato identicum. «*Misit ergo David, consolans eum per servos suos super patris interitus*». Eiusmodi legationes, sive solatii sive gratulationis causa, inter reges amicos obtinebant et obtinent: cf. 8, 10 legationem Thou, 3 Reg. 3, 4 Hiram legationem ad Salomonem regno positum, 4 Reg. 20, 12 legationem Merodach Baladan ad Ezechiam morbo restitutum. «*Cum autem revissent servi David in terram filiorum Ammon*», v. 3 «*dixerunt principes filiorum Ammon ad Hanon dominum suum: Putas, quod propter honorem patris tui miserit David ad te consolatores? et non ideo, ut investigaret et exploraret civitatem, et everteret eam, misit David servos suos ad te?*» Benevolentia in Davidem evanuerat, eo in regem ab universo Israele assumpto; dein prima illa erat regia Hebraeorum legatio, in urbem Babbath Ammon adventans, et utique legati, licet non explorandi causa a Davide mitterentur, multa erant observaturi suoque regi nuntiaturi. Potuit insuper Ammonitarum suspicio excitari inimicitias, quae post pristinam amicitiam Davidem inter et Moabitas exarserant, cf. 8, 2 (*Keil*); si tamen bellum Ammoniticum prius fuit Moabiticum, — *Hebr.*: *Nam honorat David patrem tuum in oculis tuis, quia mittit ad te consolatores?* Num tibi persuasit, se honorare patrem tuum? Quisquis penetrantes habet oculos, perspicere profecto debet, Davidem sincere tecum non agere. Ad sagacitatem regis provocant.

v. 4 «*Tulit itaque Hanon servos David, rasisque dimidiam partem barbae eorum, et praescidit vestes eorum medias usque ad nates, et di-*

missi eos ». Radebantur integre barbae in signum poenitentiae et luctus : Is. 43, 2; Ier. 48, 37; et Ez. 7, 18. Dimiliae barbae, sc. in alterutra gena, abrasio summa erat ignominia : quippe barba inter praecipua viri ornamenta reputabatur; cf. Is. 7, 20, ubi barba et crinibus opulentia regionis figuratur. Plura ex gentium orientalium, maxime Arabum, historia congerit *Calm.*, ut ostendat, quam studiose barba nutriatur, quam ignominiose radatur. — Vestes scilicet *medias*, non usque ad dimidium (*Chald.*), sed in medio, a parte sc. posteriore, a pedibus sursum usque ad ranes, « ut turpitudine et nuditas eorum in conspectu omnium appareret, et circumcisio derideretur » (*Menoch.*). Vestes intellige festivas, tolareas, quibus induti legati regem adierant. Id genus publicae nudationis probrosum erat et in se, et magis etiam in legatis; proclamabat illud, eos non honore habendos esse tanquam legatos, sed tanquam detectos exploratores Indubrio. — *וַיִּשְׁלַח נְתִימָי* nates etiam habetur Is. 20, 4, unde videtur eadem significatio confirmari. Utrum *אֲנָשֵׁי חֶפְצָה* 1 Par. 49, 4 sit euphemismus (*Thon.*), an scriptoris mendum, definiti nequit, v. 5 « Quod cum nuntiatum esset David, misit in occursum eorum, erant enim viri confusi turpiter valde; et mandavit eis David : Manete in Iericho, donec crescat barba vestra, et tunc revertimini ». Nuntiatum est populari rumore, aut nuntiis a legatis ad eum praemisissis. In Iericho manere iussi sunt, fortasse quod in ea civitate regis placita expectantes substituerant, vel quod ea urbs propius abesset (*Sauct.*), et commodior videretur. *Thon.* iussi rationem in eo cernit, quod virorum aspectu Davidem moerore et ignominia affecisset : potius die, cum virorum confusio parere voluisse.

Sequitur iam v. 6-14 prima contra Ammonitas et Syros expeditio, v. 6 « *Videntes autem filii Ammon, quod iniuriam fecissent David, miserunt et conduxerunt merce de Syrum Rohob et Syrum Soba, viginti milia pedum, et a rege Maacha mille viros, et ob Istob duodecim milia virorum* ». Rohob nomen est a dynastia pettum בֵּית רוֹהוֹב, domus Rohob. Ex documentis assyris constat, appellationes cum בֵּית compositas desumptas esse ex nomine famosioris cuiusdam eius nationis regis. Sic regnum Israel vocabatur « domus Amri ». Rohob ex Num. 43, 22 (24) erat in via Emath, a meridie; ex Iud. 18, 28, ubi *Hebr.* versus addit בֵּית לַיִשׁ urbs Lais, a Danibus occupata, erat in regione Rohob. *Loto Syrus domus Rohob* 1 Par. scribit *Aram Naharaim* i. e. Mesopotamiam. Si id revera referatur ad Rohob, nomen *Aram Naharaim* longiori sensu usurpatur, atque secus fieri consuevit. Sed nomina non sunt necessario identica : 1 Par. 19, 6 omittuntur numeralia, omittuntur Istob et Rohob; sequenti versus summa numeralium suppletur, et Rohob, si textum corrigis, recensetur. Ergo 1 Par. 49, 6 per *Aram Naharaim* nequa-

quam Rohob exprimitur, quod potius sub Soba includitur, quocum etiam h. l. copulatur; sed verius ea Mesopotamiae pars, quam sibi subiecerat Adarezer, filius Rohob, rex Soba, cf. 8, 3; 10, 16. — *Soba*. Illud etiam ex nostro textu elucet, non idem esse Beth Rohob, quod Soba. Videntur regna designari diversa, regnumque Soba fuisse subactum ab Adarezer, filio Rohob 8, 3. Regnum tamen Soba omnino videtur principalis fuisse, cum Adarezer semper rex Soba appelletur. — *Maacha*, *Vulg.* etiam Machati, regnum ad septentrionem terrae sanctae situm, atque intra eundem limites Is. 43, 43, prope Gessuri (cf. dicta ad 3, 3) : cf. 20, 15; 3 Reg. 15, 20; 4 Reg. 15, 29; Deut. 3, 14; Is. 42, 5. Nomen videtur nactum esse a Maacha, filio Nachor, fratris Abrahae, Gen. 22, 24; unde nomen regni proprium erat Beth Maacha, cf. 20, 15; 3 Reg. 15, 20; 4 Reg. 15, 29. — *Istob*. Ita omnes versiones et *Ios.*, idque recte legi ostendit v. 8. Solus *Hebr.* separat in duas voces, *virii Tob*. Unde *Vatib.* aliique putavere intelligi regionem Tob, de qua Iud. 11, 3, 5, et quam dicunt haud longe a regione Ammonitarum abfuisse. Verum tam Tob quam Istob sunt אֲנָשֵׁי חֶפְצָה, et eadem esse gratuito asseruntur. Aliunde, cum vox אֲנָשֵׁי bis in sententia recurrat, facillime potuit etiam אֲנָשֵׁי אֲנָשֵׁי separari in אֲנָשֵׁי אֲנָשֵׁי. — Inserit h. l. nostrae narrationi sequentem versum 1 Par. 49, 7 : « Qui cum venissent, castrametati sunt e regione Medaba. Filii quoque Ammon, congregati de urbibus suis, venerunt ad bellum ». Medaba, urbs Ammonitarum, quondam Rubenitis tributa Is. 43, 9, 16. Castrametati sunt autem e regione, אֲנָשֵׁי אֲנָשֵׁי Medabae, quae quatuor horarum itinere a Rabbath distabat, urbe Ammonitarum principe ideoque munitissima; non prope Medabam, sed potius prope Rabbath, ubi ex nostro contextu patet proclium locum habuisse. Ammonitae locum inter ipsos et Rabbath obtinebant, atque si ipsi e regione erant Medabae.

LXX *Videntes, quod ignominia affecti essent cum Davide* (corrigimus, quem admiserunt errorum punctandi בֵּית בֵּית; *Chald.* quod *propositum esset contra David*; *Vulg.* *Syr.* quod *iniuriam fecissent David*). Quomodo intelligendum si niptal, docet 1 Par. 19, 6 substituens Ithipael : *quod se excessos, fuerentes fecissent penes David*. — *Conduxerunt merce* : 1 Par. addit, id factum esse mille talentis argenti. — *Viginti milia pedum* : hunc numerum 1 Par. addens nullibus duodecim de Istob, exhibet numerum totalem triginta duo milia. Adhuc quidem *curram*, ut incredibilis plaus est istiusmodi numerus, cf. dicta ad 1 Reg. 13, 5; et, cum numeralia ceteroquin cum nostro textu concordant, puto בֵּית *currus* scriptum esse mendose pro בֵּית בֵּית אֲנָשֵׁי, cum propter assonantiam, tum quod illa vox 1 Par. 19, 6 iam recurreret; ergo : *Conduxerunt triginta duo milia de Rohob*. Poterant duodecim milia de Istob hoc modo adscribi Rohob, quod Istob tributarii vel certe foederati fuerint regis Rohob et Soba, et tunc poterint sub appellatione foederati principalis subsumi. Sed cur fidem iam Rohob dicuntur, qui modo Mesopotamiae et Soba? Respondeo, v. 6 recenseri *regiones*, unde maxime milites desumpti sint, quae erant Mesopotamiae et Soba; v. 7

exhiberi nomen militare nationis, quod erat Rohob vel potius Beth Rohob, Adarezer enim, filius Rohob, subiecerat sibi Soba et Mesopotamiam. — Pro mille viros 1 Par. 19, 7 indeterminate ponit cum populo eius. Miratur Wellh., regi Maacha mille tantum viros attribui ideoque, expunctis duabus vocibus, legit: « et a rege Maacha et ab Istob duodecim milia virorum ». Sed Maacham et Istob non posse sic commisceri, evincit 1 Par., ubi duodecim milia virorum de Istob viris Rohob adduntur, viris Maacha seorsim, repetitis. Dicimus ergo, vel regnum Maacha tam exiguum fuisse, ut plus mille bellatores non suppetere, vel Ammonitas defecisse pecuniam, qua plus mille viris sine concederet.

v. 7. « Quod cum audisset David, misit Iob et omnem exercitum bellatorum ». Ita etiam construxere Chald. Syr.: LXX omnem exercitum robustos, seu cum Bertheau omnem exercitum, i. e. Gibborim: sed cohors Gibborim non erat totus exercitus. Then. omnem exercitum et Gibborim», sed copula non est in textu. Planius omnem cohortem Gibborim. Per se intelligitur David misisse exercitum: sed, quod de bello difficillimo ageretur, explicitè affirmatur misisse ducent lectissimum ipsamque cohortem praetorianam totam, nulla eius parte reservata. v. 8. « Egressi sunt ergo filii Ammon, et direverunt aciem ante ipsum introitum portae: Syrus autem Soba et Rohob et Istob et Maacha seorsum erant in campo », se. urbis Rabbath.

Pro פָּרָחַ פָּרָחַ habetur 1 Par. העיר העיר, iuxta portam civitatis. Quod Then. corrigens praeter expressionem declarans unice rectum, quod ea solemnibus sit, cf. 11, 23; 1 Reg. 7, 4; 10, 8; Iud. 9, 35; 10, 44. Sed 2 Reg. 11, 23 legebat Vulg. Syr. פָּרָחַ העיר; item 1 Reg. 7, 3 LXX; Iud. 9, 35, 44 habetur expressio complexa פָּרָחַ העיר העיר. Ergo alteram rationem eadem esse non constat. Facillime quidem potuit העיר mutari in עיר, vel vice versa. Sed non est necesse mendam in alterutro sacro auctore supponere, quia sacri officios non tenebantur, quibus utebantur, documenta ad litteram exscribere.

v. 9. « Videns igitur Iob, quod praeparatum esset adversum se proclium et ex adverso et post tergum, elegit ex omnibus electis Israel, et instruit aciem contra Syrum ». חָיִי primitus utique electum significat (Chald. Syr.); quodsi vero Iob ipsi electis delectum adhibuit, satis exiguum manum contra tantum Syrorum numerum videtur eduxisse. LXX praetulerunt derivatam vocis significationem juvenis. v. 10. « Reliquam autem partem populi tradidit Abisai fratri suo, qui direxit aciem adversum filios Ammon ». v. 11. « Et ait Iob: Si praevaluerint adversum me Syri, eris mihi in adiutorium: si autem filii Ammon praevaluerint adversum te, auxiliabor tibi ». Ex hoc v. concludit Koll, Iob aggressurum fuisse Syros, Abisai vero instructa contra Ammonitas acie substiturum pugnaeque primum temperaturum, nisi ipsi cum adorirentur: ast nihil in sacro textu innuit, Abisai non ipsum etiam Ammonitas adorturum fuisse, v. 12. « Esto vir fortis, et pugnemus pro populo nostro et civitate Dei nostri: Dominus autem faciet, quod bonum est in conspectu

suo». Vulg. ad 1 Par. 19, 3 « Confortare et agamus viriliter ». Pro civitate Dei nostri alii omnes civitatibus, et 1 Par. ipsa etiam Vulg. Civitas Jerusalem, ante exstructum templum, non tam sacra Hebraeis habebatur. v. 13. « Init itaque Iob et populus, qui erat cum eo, certamen contra Syros, qui statim » (vocem ignorant reliqui textus, item ad 1 Par. Vulgata) « fugerunt a facie eius ». v. 14. « Filii autem Ammon videntes, quia fugissent Syri, fugerunt et ipsi a facie Abisai, et ingressi sunt civitatem: reversusque est Iob a filiis Ammon, et venit Jerusalem ». Then.: quia tempus anni effluerat, quo commode urbs Ammonitarum obsidione cingi poterat.

v. 15. « Videntes igitur Syri, quoniam corruiissent coram Israel, congregati sunt pariter ». v. 16. « Misitque Adarezer et eduxit Syros, qui erant trans fluvium, et adduxit eorum exercitum. Sobach autem, magister militiae Adarezer, erat princeps eorum ». Reguli tributarii sub duce regni Soba militabant; ubi Ios., nescio quem computum secutus, pedum numerat octoginta, equitum decem milia. — His versibus incipit narratio secundae expeditionis, contra Syros susceptae.

Corruissent: exactius idem verbum 1 Par. Vulg. verit eam essent. — Pariter: הוּוּ omne genus simultaneitatis exprimere potest: universi, eodem loco (Fursi), eodem tempore. Praefereendum videtur unice rectum, ad quod facile revocatur Vulg. pariter, Chald. Syr. sicut unus, ad unum omnes. Syri, accepta clado haud deterriti, ad unum omnes convenere, « illi ipsi, qui antea fugerant, ignaviae notam abstergere volentes fortiter pugnando » (Menach.); dein, suis numeris nequaquam usi, socios ex Mesopotamia advocaverunt. — Fluvium intelligitur Euphrates (Chald.). LXX סוּבַח סוּבַח סוּבַח: quae lectio orta est ex porperam h. l. ingesto סוּבַח סוּבַח סוּבַח, correspondente hebraeo סוּבַח סוּבַח סוּבַח, (Bertheau). Hinc Ios. fabricatus est « Chulaman, Syrorum Transcaucasensium regem ». — Et adduxit eorum exercitum. Vulg. punctabat יוֹבָא חַיִי: Syrii חַיִי יוֹבָא חַיִי, et adduxerunt eorum exercitum. Sed alii omnes יוֹבָא חַיִי חַיִי, veneruntque in Helam, qui locus v. 17 cum ה. paragogico, et in pausa חַיִי חַיִי scribitur, Chald. et Syro in utroque versu scribentibus eadem ratione. 1 Par. 19, 16 hoc membrum omittitur, non tamen a Syro., et v. 17 habetur quod, quod potuit חַיִי חַיִי ortum ducebo eo facillius, quod immediate sequitur alterum חַיִי חַיִי. Nota tandem, Ag. legisse חַיִי חַיִי יוֹבָא חַיִי, וְסוּבַח סוּבַח סוּבַח, adhaec praepositione, quam fortasse situm legebat LXX (Vatic.) Chald. Syr.: quae lectio si genuina esset, iam efficeret, חַיִי חַיִי omnino esse nomen loci.

v. 17. « Quod cum nuntiatum esset David, contraxit omnem Israel, et transiit Iordanem, venitque in Helam; et direverunt aciem Syri ex adverso David, et pugnaverunt contra eum ». Haec vice ipse David profectus est ad bellum. De situ Helam id solum novimus, fuisse trans Iordanem. Cum Ammonitarum (cf. v. 19) in hac expeditione nulla fiat mentio, sed potius Syri suo marie sub proprio duce bellum gesserint, potuit Helam a Rabbath longius abesse, fortasse septemtrionem versus

v. 18 « Fugeruntque Syri a facie Israel, et occidit David de Syris septingentos currus, et quadraginta millia equitum ».

Ita b. l. omnes; ubi illud mirum est, nullos occisos esse pedites. 1 Par. 19, 16 habet « septem millia currum, et quadraginta millia pedum ». *Ios.* « septem millia equitum, et quadraginta millia pedum ». Quod Syr. habet *quatuor millia equitum* (1 Par. *peditum*), falsum est, utpote quod nulla alia auctoritate nitatur; sicut etiam eiusdem h. l. additum *et populus multus*, i. e. pedites. Iam si superiores numeros conferimus cum Is. 8, 4, 5 et 1 Par. 18, 4, 5, qui ad idem proelium videntur referri, habemus equites 1700 vel 7000, pedites 12000 (de Soba et Damasco), currus 1000. Ex quibus numeris omnibus inter se collatis probabile fit, in nostro textu primitus et equites et pedites et currus scriptos fuisse; notantur 8, 4 numerus 1700, utpote qui vocem et *centum* et *nulle* in se continet, quemque ortum conicio ex 700 (cf. 8, 4; 10, 18) et 1000 (10, 18; 1 Par. 18, 5; 2 Reg. 9, 1), equitibus sc. et carribus. Hinc textus primitivus fortasse hinc fuit: שבע מאות פרישים ארבע רבבות אדם ארבע מאות ארבעים אלף איש נגדו, septingentes equites, et mille currus, et quadraginta millia pedum. Hostibus primo impetu disiectis; equitatus fere totus fuga se subduxit, currus equitibus minus expediti mille capti sunt, pedestres copiae fere totae interfectae sunt.

« Et Sobach principem militiae percussit, qui statim mortuus est », v. 19 « Videntes autem universi reges, qui erant in praesidio Adarezer », i. e. qui cum praesidem sequebantur, eius tributarii, *Hebr. servi Adarezer*, « se victos esse ab Israel, expaverunt, et fugerunt quinquaginta et octo millia coram Israel. Et fecerunt pacem cum Israel, et servierunt eis », tributum pendentes, « Univeruntque Syri auxilium praebere ultra filios Ammon ». Quae uncinis inclusimus, sola habet *Vulg.*, non sunt tamen S. Hieronymi; unde petita sint, nescimus (*Ver.*).

B. Peccatum David eiusque sequelae 2 Reg. 11, 1-20, 26.

Promiserat Deus, se Davidi aedificaturum esse domum, cum ecce David infansdo scelere propriam domum desecrat. Placatus per poenitentiam Deus promissa implere aggreditur. Non potest tamen Dei aedificatio profanato superstrui fundamento: unde nascitur Salomo aedificaturus templum Deo, et promissionum David haeres futurus, dum Amnon et Absalom misere intereunt. Hinc narrationis tres discernae partes: cap. 11 Davidis peccatum, cap. 12 Davidis reconciliationem, cap. 13-20 peccati sequelae.

1) Peccatum David 2 Reg. 11, 1-27.

Ang. — Exercitu contra Ammonitas dimicante, David Hierosolymis cum Bethsabee adulterium committit; Uriam e castris revocatum poly-

num, ut uxore utatur, inducere conatur, tandem in castra remissum hostium tellis interim curat; mortui uxorem ducit atque ex ea filium suscipit.

Greg. (76. 687): « Ad hoc in scriptura s. virorum talium, i. e. David et Petri, peccata sunt indicata, ut cautela minorum sit ruina maiorum; ad hoc vero utrorumque illic et poenitentia insinuat et venia, ut spes pereuntium sit recuperatio perditorum. De statu ergo suo David cadente nemo superbiat, de lapsu etiam suo David surgente nemo desperet ». *Theodoret.* hac historia demonstrari affirmat, quantum valeant afflictio et labor: qui Saule insequente sapienter se gesserat, qui in acie existens ex legibus divinis vitam administraverat David, idem otio diffluens in nefarium scelus prolapsus est. « Negotium Davidem fecit castum, otium adulterum » (*Lap.*).

Cap. XI v. 1 « Factum est autem vertente anno, eo tempore quo solent reges ad bella procedere, misit David Iob, et servos suos cum eo, et universum Israel, et vastaverunt filios Ammon, et obsederunt Rabba; David autem remansit in Ierusalem ».

Vertente anno, ad Hierum revertente (*Hebr. Syr.*), ergo non sub fine anni (*Chald. Arab.*), sed sequenti anno (ita ad 1 Par. 20, 1 LXX *Syr.*), anno secundo (*Arab. Ib.*), post anni circulum (*Vulg. Ib.*), et quidem eius anni initio seu « vertente vere » (*Ios.*). Initium anni, qui mense Nisan incipiebat, tempus erat, quo reges ad expeditiones bellicas prodeire consueverant: *Hebr. tempus egressionis regum* (*kethib* כֶּתִיב legati ab omnibus versionibus confodiant). Intelliguntur autem reges eorum regionum quilibet, non soli reges Soba, Istob etc., uti suggerit *Ps. Hier.*, imo principalis reges Hebraeorum. — Quaevis iam, unde ille annus computetur. Censet *Kal* computari a 10, 11, ubi narrantur Ammonitae intra urbem Rabbath esse repulsi. Solutio pendet ex quaestione, fuerintne, quae 10, 15-19 narrantur, gesta eodem anno ac ea, quae 10, 6-11 habentur: videntur gesta esse anno sequenti, opus enim habuit Adarezer aliquo temporis spatio ad suorum animos erigendos et Transaeuphratenses accersendos. Quae vero cap. 11 narrantur, utique posteriora fuerit 10, 15-19 narrantur: nam cap. 11 describitur *ultima* contra Ammonitas expeditio, destructione urbis principis 12, 29-31 concludens, dum expeditio 10, 15-19 relata ruinam Ammonitarum processit, ut sequi videtur ex v. 19: « timeruntque Syri auxilium praebere ultra filios Ammon ». Hanc ipse ab initio David 10, 17 direxit, illam ab initio Iob. Dicamus ergo cum *Calm.*, quae cap. 11 narrantur, gesta esse « post annum a bello Syriaco » (secundo) « et verna anni tempestate ». — Quaeritur, qui intelligantur *serri* regis. Thei, servos putat intelligi eos, qui constanter arma gerebant, dum reliquis populis necessitate solum urgente ad arma vocabantur; vel servos centuriones, populum gregarios milites, quae altera expressio fundamento caret. *Servi* regis 10, 2 ii sunt viri, quibus rex utitur legatis: idem 15, 11, 16 alio nomine *domus* regis appellantur, et v. 18 a Gerethis, Phelathis et Gethaeis distinguuntur. Videntur intelligi Israhelitae regiae familiae adscripti, et quidem h. l. bellatores potius quam consiliarii.

v. 2 « Dum haec agerentur, accidit, ut surgeret David de strato suo post meridiem, et deambulet in solario domus regiae, viditque milite-

v. 18 « Fugeruntque Syri a facie Israel, et occidit David de Syris septingentos currus, et quadraginta millia equitum ».

Ita b. l. omnes; ubi illud mirum est, nullos occisos esse pedites. 1 Par. 19, 16 habet « septem millia currum, et quadraginta millia pedum ». *Ios.* « septem millia equitum, et quadraginta millia pedum ». Quod Syr. habet *quatuor millia equitum* (1 Par. *peditum*), falsum est, utpote quod nulla alia auctoritate nitatur; sicut etiam eiusdem h. l. additum *et populus multus*, i. e. pedites. Iam si superiores numeros conferimus cum Is. 8, 4, 5 et 1 Par. 18, 4, 5, qui ad idem proelium videntur referri, habemus equites 1700 vel 7000, pedites 12000 (de Soba et Damasco), currus 1000. Ex quibus numeris omnibus inter se collatis probabile fit, in nostro textu primitus et equites et pedites et currus scriptos fuisse; notantur 8, 4 numerus 1700, utpote qui vocem et *centum* et *nulle* in se continet, quemque ortum conicio ex 700 (cf. 8, 4; 10, 18) et 1000 (10, 18; 1 Par. 18, 5; 2 Reg. 9, 1), equitibus sc. et carribus. Hinc textus primitivus fortasse hinc fuit: *שבע מאות פרישים אלף רכב וארבעים אלף איש דגלי*, septingentos equites, et mille currus, et quadraginta millia pedum. Hostibus primo impetu disiectis; equitatus fere totus fuga se subduxit, currus equitibus minus expediti mille capti sunt, pedestres copiae fere totae interfectae sunt.

« Et Sobach principem militiae percussit, qui statim mortuus est », v. 19 « Videntes autem universi reges, qui erant in praesidio Adarezer », i. e. qui cum praesidem sequebantur, eius tributarii, *Hebr. servi Adarezer*, « se victos esse ab Israel, expaverunt, et fugerunt quinquaginta et octo millia coram Israel. Et fecerunt pacem cum Israel, et servierunt eis », tributum pendentes, « univcruntque Syri auxilium praebere ultra filios Ammon ». Quae uncinis inclusimus, sola habet *Vulg.*, non sunt tamen S. Hieronymi; unde petita sint, nescimus (*Ver.*).

B. Peccatum David eiusque sequelae 2 Reg. 11, 1-20, 26.

Promiserat Deus, se Davidi aedificaturum esse domum, cum ecce David infansdo scelere propriam domum desecrat. Placatus per poenitentiam Deus promissa implere aggreditur. Non potest tamen Dei aedificatio profanato superstrui fundamento: unde nascitur Salomo aedificaturus templum Deo, et promissionum David haeres futurus, dum Amnon et Absalom misere intereunt. Hinc narrationis tres discernae partes: cap. 11 Davidis peccatum, cap. 12 Davidis reconciliationem, cap. 13-20 peccati sequelae.

1) Peccatum David 2 Reg. 11, 1-27.

Ang. — Exercitu contra Ammonitas dimicante, David Hierosolymis cum Bethsabee adulterium committit; Uriam e castris revocatum poly-

num, ut uxore utatur, inducere conatur, tandem in castra remissum hostium tellis interim curat; mortui uxorem ducit atque ex ea filium suscipit.

Greg. (76. 687): « Ad hoc in scriptura s. virorum talium, i. e. David et Petri, peccata sunt indicata, ut cautela minorum sit ruina maiorum; ad hoc vero utrorumque illic et poenitentia insinuat et venia, ut spes pereuntium sit recuperatio perditorum. De statu ergo suo David cadente nemo superbiat, de lapsu etiam suo David surgente nemo desperet ». *Theodoret.* hac historia demonstrari affirmat, quantum valeant afflictio et labor: qui Saule insequente sapienter se gesserat, qui in acie existens ex legibus divinis vitam administraverat David, idem otio diffluens in nefarium scelus prolapsus est. « Negotium Davidem fecit castum, otium adulterum » (*Lap.*).

Cap. XI v. 1 « Factum est autem vertente anno, eo tempore quo solent reges ad bella procedere, misit David Iob, et servos suos cum eo, et universum Israel, et vastaverunt filios Ammon, et obsederunt Rabba; David autem remansit in Ierusalem ».

Vertente anno, ad Hierum revertente (*Hebr. Syr.*), ergo non sub fine anni (*Chald. Arabi*), sed sequenti anno (ita ad 1 Par. 20, 1 LXX *Syr.*), anno secundo (*Arabi* h. l.), post anni circulum (*Vulg.* h. l.), et quidem eius anni initio seu « vertente vere » (*Ios.*). Initium anni, qui mense Nisan incipiebat, tempus erat, quo reges ad expeditiones bellicas prodeire consueverant: *Hebr.* tempus egressionis regum (*kethib* כְּתִיבִים legati ab omnibus versionibus confodiunt). Intelliguntur autem reges eorum regionum quilibet, non soli reges Soba, Istob etc., uti suggerit *Ps. Hier.*, imo principalis reges Hebraeorum. — Quaevis iam, unde ille annus computetur. Censet *Köl* computari a 10, 11, ubi narrantur Ammonitae intra urbem Rabbath esse repulsi. Solutio pendet ex quaestione, fuerintne, quae 10, 15-19 narrantur, gesta eodem anno ac ea, quae 10, 6-11 habentur: videntur gesta esse anno sequenti, opus enim habuit Adarezer aliquo temporis spatio ad suorum animos erigendos et Transcaucasios accessiones. Quae vero cap. 11 narrantur, utique posteriora fuerit 10, 15-19 narrantur: nam cap. 11 describitur *ultima* contra Ammonitas expeditio, destructione urbis principis 12, 29-31 concludens, dum expeditio 10, 15-19 relata ruinam Ammonitarum processit, ut sequi videtur ex v. 19: « timeruntque Syri auxilium praebere ultra filios Ammon ». Hanc ipse ab initio David 10, 17 direxit, illam ab initio Iob. Dicamus ergo cum *Calm.*, quae cap. 11 narrantur, gesta esse « post annum a bello Syriaco » (secundo) « et verna anni tempestate ». — Quaeritur, qui intelligantur *serri* regis. Thei, servos putat intelligi eos, qui constanter arma gerebant, dum reliquis populis necessitate solum urgente ad arma vocabantur: vel servos centuriones, populum gregarios milites, quae altera expressio fundamento caret. *Servi* regis 10, 2 ii sunt viri, quibus rex utitur legatis: idem 15, 11, 16 alio nomine *domus* regis appellantur, et v. 18 a Gerethis, Phelathis et Gethaeis distinguuntur. Videntur intelligi Israhelitae regiae familiae adscripti, et quidem h. l. bellatores potius quam consiliarii.

v. 2 « Dum haec agerentur, accidit, ut surgeret David de strato suo post meridiem, et deambulet in solario domus regiae, viditque milite-

rem se lavantem ex adverso super solarium suum; erat autem mulier pulchra valde ».

*Post meridiem: Hebr. tempore vespertino; los. זָרְחָה עֵשֶׂת י. o. tertia vel quarta hora pomeridiana. Sane 277 non significat primum tempus pomeridianum. Quoad David somnum pomeridianum consueto longius protraxit eoque tempore, quo homines minime solebant, in solario deambulavā, tollitur ea, quae aliquos angit, Bethsabee impudentia eo loco lavantis, in quem e solario domus regiae aspectus pateret. Sane hoc solarium soli regi reservabatur et tempus diei, quo ipse in eo deambulare consueverat, optime scilicet. Recte sentit Cler., alias prope non adfuisse domos, e quibus in atrium sui horum Bethsabee prospectus pateret, alioque imprudentissimum ac fere incertum futurum fuisse mulieris factum. Sed nolim eidem auctori assentiri, longius a loco Bethsabee abuisse regiam domum, nam sensus textus obivus est ille tunc esse regiam, non indistincta aliqua percepta mulieris forma, sed eius individua pulchritudine animadversa. — *Ex adverso super solarium suum: Hebr. כְּפֶלֶס אֲחֵרִים* cum LXX vertendum est de solario se. vidli, pala in loco inferiori, qui superiori aspectui pateret, in atrio aliquo non testo. Recte notat Mar., mulierem non lavasse super solarium (Vulg. Chald.): id ab usu orientis abhorret, et nimis saperet locutionem. Vulgatae verba aut sunt inera hebr. textus explicatio, quae tamen vix h. l. requirebatur, aut orum fluat a lectione aliqua כְּפֶלֶס אֲחֵרִים.*

v. 3 « *Misit ergo rex et requisivit, quae esset mulier* ». Cur requisivit? Quod vespertino tempore, inquit *Munst.*, David non certo potuit illam agnoscere. Melius, quod mulieres ad anam non accederent, ideoque regi minus essent notae. « *Nuntiatumque est ei, quod ipsa esset Bethsabee, filia Eliam, uxor Uriae Hethaei* ». Increvit tentatio, ubi didicit rex, mulierem esse uxorem viri absentis. Urias 23, 39 heroibus David accensetur.

Hethaei, gens Gen. 10, 15 Canaanitis attributa, Abrahæ tempore Gen. 23, 3 etiam Hebronem obtinens, tempore Pharaonicae in Syriam dominationis circa Orontem maxime incolens. Reges Hethaeorum cum regibus Syriae Salomani tributum pendunt 3 Reg. 10, 29, quorum ipse vicissim filias 11, 1 duxit uxores. Sub Ioram rege Israel Syri 4 Reg. 7, 6, adventum Hethaeorum non minus quam Aegyptiorum veriti, in fugam se dederant. Plures monumenta Assyriaca Hethaeorum regulos inveniunt, quorum princeps fere orat rex Karkemiscl, lucebant regionem Amanum montem inter et Euphratem fluvium. Perperam a *Movers et Fürst* confundebantur cum Cethim (Gen. 10, 4) Cyprum incolentibus, qui constantur כְּתִים scribantur, non כְּתִי. Cf. *E. Schrader*, Keilinschriften und Geschichtsforschung, Giessen 1878, p. 223 sqq. Neque tamen dicimus, Uriam ex descripta superius regione oriundum fuisse, cum etiam Salomonis aeo quaedam Hethaeorum reliquiae in ipsa terra sancta existerent, 3 Reg. 9, 20 sq.

Nuntiatum est: ita vertendum impersonale נִשְׁמַע; perperam putat *Cler.*, verba esse Davidis, mulierem iam aliquantulum agnoscentis. Nomen בַּת שָׂרַע Par. 3, 5 leviter alteratum legitur, estque ib. punctandum בַּת שָׂרַע. Eliam ib., transpositis vocis

componentibus, legitur Amiel, unde patet falso legere LXX Eliam. Eum Eliam eundem esse, atque 23, 34 Eliam filium Achitophel, audacius praesumit *Pe. Hier.*

v. 4 « *Misis itaque David nuntias, tulit eam* ». Non dicitur dolo aut vitulisse; parum probabile est, per nuntios intentionem adulterii significasse; mulier regiam invitationem declinare non poterat. Deo relinquendum de intentionibus iudicium. Certe postmodum David eam erga Bethsabee manifestavit praedilectionem, quae sincera fundaretur aestimatione; vix autem aestimasset, quam indicasset ex ambitione se ipsam adulterio sponte obieisse. « *Quae cum ingressa esset ad illum, dormivit cum ea, statimque sanctificata est ab immunditia sua* ». Magna huius tam maguae turris ruina, magnum spectaculum, in quo quisque nostrum videat, quia nunquam, dum vivit, de status sui firmitate securus esse debet, (Rup.). « *Mullebri succumbit formae, quem neque leo, neque ursus, neque terror Israelis Goliath, neque mille tela frangere aut domare poterant* » (Tir.).

Statim merito Vulg. supplevit. Ultimam incisionem, a reliquis veraionibus discordantes *Syr. et Theodoret.*, interpretati sunt sensu plusquamperfecto: « ipsa autem (sane ante aditum regem) expurgaverat menstruationem », et ita quomodo maxime disposita erat, quae conciperet (*Grot.*); vel exprimitur, regem non eo saltem peccasse, quod cum immunda congressus sit (*Vatabl.*). Quae altera expositio futilis, prior vix non secunda est. Agitur de mundatione Lev. 15, 18 post copulam praescripta. « Facile neglecta lege morali, accurate servata lex caeremonialis », concludant *Theol. Köll. Omnia*; adverte tamen, senel admissa moralis praeviaricatione, melius fuisse legem caeremonialem servare quam negligere.

v. 5 « *Et reversa est in domum suam concepto foetu. Mittensque nuntiavit David et ait: Concepti* », vide consulas et nomini tuo et salutem meam (*Tir.*). Monuit, « ut de via delicti occultandi dispiceret; moriendum quippe illi erat secundum patrias leges, adulterio admissio » (*Ios.*), Lev. 20, 10. Id Davidem reapse dispexisse, ostendunt sequentia. v. 6 « *Misit autem David ad Ioab dicens: Mitte ad me Uriam Hethaeum. Misitque Ioab Uriam ad David* ». « *Unum iam officie intendit, quod praeceteris cordi esse solet alte prolapsis quomodo prospiciat bonae hominum existimationi* » (*Duguet*). Pulchre peccati processum describit *Theodoret.*: « *Prospiciens simpliciter, non curiose, vidit mulierem lavantem. Sed, non fugiens aspectum revera perniciosum, formae inescatus venustate deglutivit hamum peccati. Et hoc quidem peccatum ei conciliavit libido; alterum pudor. Nam cum resovisset mulierem esse gravidam, veritus est, ne convinceretur; omnem tamen movit lapidem, ne in secundam incideret iniustitiam* ». Urias ex 23, 29 unus erat ex Gibborim, ergo aptus sane, qui, quo loco res essent, regem nuntiaret. Ast praetertantum is erat; cupiebat rex, ut Urias in domum descenderet et cum

uxore rem haberet, ut prolis ortus spirius lateret, v. 7 « *Et venit Urias ad David. Quaesivitque David, quam recte ageret Ioab et populus, et quomodo administraretur bellum.* » v. 8 « *Et dixit David ad Uriam: Vade in domum tuam, et lava pedes tuos. Et egressus est Urias de domo regis, secutusque est eum cibus regius.* » Cum nullis tunc vestibus indui solerent crura, sudor et pulvis morem hunc lavandi pedes necessarium reddebat (Calm.).

Hebr. Quaesivitque David, quomodo haberet Ioab, et quomodo haberet populus, et quomodo haberet bellum; לְיוֹאָב Theod. verit̄ t̄i יְרִיבָיו. Urias illico ab itinere (non enim laterat pedes) ad regem deflexit, diu ab eo colloquio detentus est, ut tanto magis quibus et invidiae recessibus experitur desiderium. — Cibus regius: בִּצְמָר, aliquot quod elevatur, LXX ἄριστος. Am. 5, 14 in intelligitur de dono honorario, 2 Par. 24, 6, 9 de donario templo dicendo, Gen. 43, 34 de portioibus hospitibus honorandis attributis. Intelligitur ergo h. l. aut minus generatim (Syr.) aut, quod probabilius est, cibus a rege submissus (Vulg. Chald.).

v. 9 « *Dormiit autem Urias ante portam domus regiae cum aliis servis domini sui, et non descendit ad domum suam.* » Utrum subodoratus sit rem (Keil), non liquet: sensus v. 11 expressi potuerunt esse omnino sinceri, v. 10 « *Nuntiavitque est David a dicentibus: Non viit Urias in domum suam.* » Haud dubium, quin ipse David inquisierit. « *Et ait David ad Uriam: Numquid non de via venisti? quare non descendisti in domum tuam,* » quod omnes homines facere consuevere reduces ex itinere (Ios.)? v. 11 « *Et ait Urias ad David: Arca Dei et Israel et Iuda habitant in papilionibus,* » (tentoriis), « *et dominus meus Ioab et servi domini mei* » (Ioab) « *super faciem terrae manent: et ego ingrediar domum meam, ut comedam et bibam et dormiam cum uxore mea?* » Hinc discimus, arcam in castra fuisse delatam: eodem quippe sensu affirmatur arca habitare in papilionibus, quo Israel, Iuda et Ioab. « *Unde,* » inquit Cler., pro aliis locis, ubi quaeritur, fueritne arca in castris, « *colligere licet, argumenta ex merito silentio desumpta in horum librorum interpretatione satis per se firma non esse.* » Quia mente Urias locutus sit, non constat: alii viri pietatem commendant, dum alii eum, acceptae iniuriae haud ignarum, regis conatus cludere arbitrantur. Utique non intendebat Urias regi exprobare, quod non ad bellum ipse processisset: sed non videtur fuisse plane aequum, ut rex, domi remanens, arcam dimitteret in castra. « *Per salutem tuam, et per salutem animae tuae non faciam rem hanc.* » v. 12 « *Ait ergo David ad Uriam: Mane hic etiam hodie, et cras dimittam te. Mansit Urias in Ierusalem in die illa et altera.* »

Per salutem etc.: putant Theod., Wollh. eam adiurationem esse corrigendam; 1 Reg. 1, 26; 17, 35; 2 Reg. 14, 19 legi: « per salutem animae tuae »; 1 Reg. 20, 3 et 25, 26

« vivit Dominus et vivit anima tua »; nostram adiurationem pleonasmio laborare. Sed cum homines vehementi affectu inclinat pleonasmio semper abstinent? Similiter Ioab. praeferebat LXX ἄριστος pro חָיִיךָ: « Quomodo, per salutem animae tuae, faciam rem hanc? » Sed ea lectio sufficienti auctoritate desinitur. — כְּמֵתִי non significat « partem diei sequentis » (Theod.), sed diem sequentem, cf. Gen. 19, 34; Ex. 9, 6; Iud. 9, 42. Ergo David uno etiam die dilatus, quam indixerat, desinuit Uriam; inebriationem, uti videtur, repetit. Syr. vocem versus sequenti iungit: altera die vocavit eum David: et ita construi posse, ex Lev. 7, 16 evincitur. Sed cur David non ipsa eum die coenae subbaverit, quem ob eum solum finem destineret, ut inebriatus uxori iningeretur?

v. 13 « *Et vocavit eum David, ut comederet coram se et hiberet, et inebriavit eum; qui egressus vespere, dormiit in strato suo cum servis domini sui, et in domum suam non descendit.* » Egressus est vespere, epulo sat diu protracto; sed hebraea voce non cogimur, de veri nominis inebriatione cogitare, v. 14 « *Factum est ergo mane, et scripsit David epistolam ad Ioab, misitque per manum Urias,* » v. 15 « *scribens in epistola: Ponite Uriam ex adverso belli, ubi fortissimum est proelium, et derelinquite eum, ut percussus intereat.* » « *Abiit ferens gladium suae caecidis* » (Theodoret.). Modus propositae necis indicabat, non esse admissum ab Uriā delictum, quod publice mulctari posset morte: ergo vix licebat Ioabo ei mandato obsequi. Sed libenter usus est Ioab occasione, qua regem aliquibus sceleris complice nancisceretur, quo securius evaderet admissorum ipse scelerum poenas, v. 16 « *Igitur cum Ioab obsideret urbem, posuit Uriam in loco, ubi sciebat viros esse fortissimos.* » v. 17 « *Egressique viri de civitate bellabant adversum Ioab, et ceciderunt de populo servorum David, et mortuus est etiam Urias Hethaeus.* » v. 18 « *Misit itaque Ioab, et nuntiavit David omnia verba proelii,* » v. 19 « *praecepitque nuntio dicens: Cum compleveris universos sermones belli ad regem,* » v. 20 « *si eum videris indignari, et dixerit: Quare accessistis ad murum, ut proliarimini? an ignorabatis, quod (multa) desuper ex muro tela mittantur?* » v. 21 « *Quis percussit Abimelech, filium Ierobaal? nonne mulier misit super eum fragmen molae de muro, et interfecit eum in Thèbes? Quare iuxta murum accessistis? dices: Etiam servus tuus Urias Hethaeus occubuit.* » Factum Abimelech habes Iud. 9, 50 sqq.

Hebr. Chald., expuncto nomine Baal, legunt fortiboseth; sed cum Yuiq. legunt LXX et etiam Syr., qui tantum liberas יָיִן in יָיִן corrupti, Nedubech. Cuius corruptionis initium adiectum reperis textui graeco: filium Ierobaal, filii Ner (Abel) 1 — מֵתֵי פֶלֶאֱוֹסוּ verū fragmen (Vulg. LXX Syr.), patet ex 1 Reg. 30, 12; hinc derivatur significatio partis, dimidii (Chald.). Lam דְּבַר פֶּלֶאֱוֹסוּ esse partem seu molam superiorem molendinii, germ. « der Lacerfer », inde patet, quod mola inferior Iob. 41, 15 (16) vocetur פֶּלֶאֱוֹסוּ וְהַדְּרִית et ita intellexerunt Chald. Syr.

v. 22 « *Abiit ergo nuntius, et venit, et narravit David omnia, quae ei praeceperat loab* ».

Soli LXX addunt, sicut v. 19, *uniceros sermones belli*; dein, interposita sententia *Et indignatus est David contra loab, et dixit ad nuntium, verbotenus repetat interrogationes v. 20 sq. ex mente Davidis prolatus. Quem textum Thea. declarat genuinum, cui assentitur Wella. Rationes afferuntur hae. In textu masor. desideratur mentio indignationis David, cuius v. 23 exorditur a 72. Verum ipsi hinc 72 initiale verba nuntii v. 23 inducit tamquam responsum seu explicationem ad quaestionem, a qua referenda, quod cum v. 20 sq. dictis eadem esset, s. auctor abstinere potuit; responso autem praesisse verba indignationis, ex contextu elucet. Davidis indignantis verba auctore facile aut irreperire poterunt, aut exciderunt. Sola, quorum v. 20 similia, licet non eadem habentur, verba *Et indignatus est David contra loab, et dixit ad nuntium* textui LXX aliquam praebent probabilitatem, non tamen eam, quia reliquis locis omnibus sit praeteritum.*

v. 23 « *Et dixit nuntius ad David: Praevulnerunt adversum nos viri, et egressi sunt ad nos in agrum: nos autem facto impetu persecuti eos sumus usque ad portam civitatis* ». Hebr., LXX, Chald. usque ad ostium portae. v. 24 « *Et dixerunt iacula sagittarii ad servos tuos ex muro desuper: mortuique sunt de servis regis, quin etiam servus tuus Urias Helhaeus mortuus est* ». v. 25 « *Et dixit David ad nuntium: Haec dices loab: Non te frangat ista res, (varius enim eventus est belli.) nunc hunc et nunc illum consumit gladius. Conforta bellatores tuos adversus urbem, ut destruas eam, et exhortare eos* ».

Vulg.: Non te frangat ista res: reliqui non sit mala in oculis tuis haec res, ne illam repotes infortunium. — Verba, quae unicus inclisimus, sola habet *Vulg.*: quae Nar. non improbabiter coniecit, alteram esse translationem verborum וְהָיָה לְךָ כִּי, sicut *Luc.* sicut illi. — Hebr. conforta bellum tuum, et destrue eam. Et confortata eam. Quod ultimum inclisum non Davidis nomine loabulo est nuntiandum, sed a Davide mundo dicitur: Conforta eum se. loabum, his et similibus verbis, quasi delecturo animo. David, quem moerens ac tremens excipere debuit nuntium, apparenti exceptit acquanimitate.

v. 26 « *Audivit autem uxor Urias, quod mortuus esset Urias vir suus, et placuit eam* ». Fraudis Davidis non fuerat conscia ante, nunc in suspicionem venit. v. 27 « *Transacto autem luctu misit David, et introduxit eam in domum suam, et facta est ei uxor, peperitque ei filium* ». Rem tandem homo feliciter compositam reputare poterat: non iam timenda supererat laesi indignatio mariti, non lege sancita poena, non publica ignominia, ipso libido transierat in ius. Dei scelus permittentis in praecedentibus vix occurrerat mentio, nunc brevi sententia eius exprimitur indignatio, severa iam expiatione placanda: « *Et displicuit verbum hoc, quod fecerat David, coram Domino* ». Possunt verba, si placet, etiam ad sequentia trahi.

2) Reconclitatio David 2 Reg. 12.1-31.

Ang. — Annus fere peccatum inter et poenitentiam intercessit, natus enim est puer adulterio conceptus. Pluribus describit *Duguel* regis eo tempore conditionem, qui religionem coleret et iustitiam, sceleris conscientiam sopire incassum niteretur, remorsibus, quos in psalmis euntyavit, continuo invalescentibus, et scandalo latius usque serpente. Deficiebat sinceræ confessionis humilitas, obtinebat animum pudor et delectio. Tandem adest propheta Nathan, ad sceleris confessionem regem adigit Deoque reconciliat. Habes v. 1-14 sermonem Nathan, v. 15-25 mortem pueri adulterio concepti et Salomonis nativitatem, v. 26-31 Ammonitici belli conclusionem.

Cap. XII v. 1 « *Misit ergo Dominus Nathan ad David: qui cum venisset ad eum, dixit ei: Duo viri erant in civitate una* », melius aliqua, « *unus enim in aliis consideramus peccatum, et aliter domesticas nostras culpas* » (*Theodoret.*) Ubi sapienter monet *Calin.*: « *Abs re utique phrases istae omnes ad litteram ita urgerentur, ut veritas de singulis exigere, seu de ove, quae argumentum est parabolae, seu de Bethsabae, quae sub huius similitudinis ambagibus designatur* ». v. 2 « *Dives habebat oves et boves plurimos valde* ». Cogita plures, quas habebat David, uxores. v. 3 « *Pooper autem nihil habebat omnino, praeter ovem unam parvulam, quam emerat et nutrierat, et quae creverat apud eum cum filiis eius simul, de pane illius comedens, et de calice eius bibens, et in sinu illius dormiens: eratque illi sicut filia* ». *Moist.* nonnihil subtilius advertit, etiam uxores emi consevisse: id a mente s. auctoris alienum est, qui oviculum non uxori, sed liberis comparat. Dicitur ovis cincta, ut intelligatur non esse pars gregis numerosioris iam acquisiti, sed unica spes procurandae quondam opulentiae, sicut ab uxore sibi expectat paternam liberos, senectutis solamen futuros. — Falso sane verit LXX quae creverat cum eo et cum filiis eius simul: abdicat igitur scrupulum *Cler.*, agnam, quae creverit cum viro, iam agnam non esse. — *De pane*: Hebr. Chald. de buccella, quae vox cibi non communionem solum, sed simul paritatem exprimit. Mensam veluti et torum habebat cum viro illo pampere communia. — *Eratque illi sicut filia*: describuntur ius et affectus, iis quidem, qui in coniugio habentur, inferiores, at quodammodo affines.

v. 4 « *Cum autem peregrinus quidam venisset ad divitem, parcens* » — *Hebr. miseratus* : miseratus suis rapit aliena — « *ille sumere de ovibus et de bobus suis, ut exhiberet convivium peregrino illi, qui venerat ad se, tulit ovem viri pauperis, et praeparavit cibos homini, qui venerat ad se* ». *Hebr. praeparavit eam*. Ille dives eo praefertur Davidi, quod hospitalitatis etiam, non merae libidinis motivo actus sit : hoc habet cum ipso commune, quod hospitalitatis praetextu ipse, libidinis ille, alterius familiae iura infringat. Voces, quibus peregrinus designatur, constanter mutantur : *וְיָחִיד אֲדֵנָהּ*, *וְיָחִיד אֲדֵנָהּ*, *וְיָחִיד אֲדֵנָהּ*, veluti ut inculcetur, nullum alium ei viro titulum fuisse, quam fortitū advenae, viatoris. — v. 5. *Iratus autem indignatione David adversus hominem illum nimis, dixit ad Nathan : Vivit Dominus, quoniam filius mortis est vir, qui fecit hoc* ». Sequentia ostendunt, filium mortis sensu latiori intelligi quemlibet reum poenae. Sapienter haec parabola selecta est, ubi de rego ageretur, cui nihil sanctius esset, quam ut faceret iudicium et iustitiam omni populo suo (8, 15). v. 6 « *Ovem reddet in quadruplum, eo quod fecerit verbum istud, et non pepercerit* ». Verbum *hebr.* significat mansuetum esse, hinc misereri, refracnare. Egregie parabola vim explicat. Prov. 6, 30 sqq. : « *Non habebitur respectus fur : furatur enim, ut impleat ventrem, quia patitur famem ; deprehensus quoque reddet septuplum, et omnem substantiam domus suae tradet. Qui autem violat conjugatam, desipit, perdit vitam id agendo, castigationem et ignominiam inveniet, et opprobrium illius non delebitur. Quoniam zelosa est indignatio mariti, et non parcat in die vindictae, neque ullam considerabit redemptionem, neque acquiescet propter multitudinem donorum* ».

Quadruplum : qui numerus Ex. 22, 1 (21, 37) assignatur restituendus. Olinct *Thien.*, Davidem in tanto affectu, certe non cogitasse de Exodi textu. Cogitavit implicite, non explicite. Instructus Iudaeus scielat habitualiter, legitimam oris subdnetas restitutionem esse quadruplam, idque etiam in affectu equitatis, poterat. Cf. Zachariam Luc. 19, 8 ; in magno etiam ipse affectu exclamantem « reddo quadruplum ». LXV legitur *septuplum*, ubi rursus urget *Thien.*, Davidem in vehementi affectu minaturum fuisse poenam, ea severiora, quae stricta lego praescriberetur : et citat Prov. 6, 31 ; Gen. 4, 15. Tamen *quadruplum* h. l. etiam habent *Ag. Symm. Theod. Ios.* — Subtilis *Menoch.* quadruplam restitutionem credit in morte quatuor filiorum David : infantuli Bethsabee, Amnonis, Absalonis, Adoniae.

v. 7 « *Dixit autem Nathan ad David : Tu es ille vir. Haec dicit Dominus Deus Israel : Ego unxi te in regem super Israel, et ego erui te de manu Saul* », v. 8 « *et dedi tibi domum domini tui, et uxores domini tui in sinu tuo, dedique tibi domum Israel et Iuda et, si parva sunt ista, adiciam tibi multo maiora* ». Per domum Saul familiares designantur, cf. 13, 16, et generatim quidquid domini est. Dedit i. e. ob-

tulit haec Deus, licet David sibi ea non retinuit. Sub ea voce certe etiam includuntur Saulis et eius familiarium filiae, quas potuisset sibi David, si libuisset, honesto iungere matrimonio. Eodem sensu obtulit ei Deus uxores Saul : potuisset David licite eas sibi copulare et in sinu suo vivere (*Sa*). Una 1 Reg. 14, 50 scribitur uxor Saal, una 2 Reg. 3, 7 concubina, nihil prohibet plures fuisse. Item data est Davidi domus Israel et Iuda etiam ad hoc, ut ad placitum filias eorum sibi assumeret uxores. Ultima verba bene explicat *Syr.* : *quodsi pauca haec erant, dixisses utinam, et adiecisses alia et alia. v. 9 « Quare ergo contempsisti verbum Domini, ut faceres malum in conspectu meo? »* Ita *keri* ; sed evidenter praefendum *ketib* in conspectu eius, quod sequuntur *LXX, Chald., Syr.* « *Uriam Bethaem percussisti gladio, et uxorem illius accepisti in uxorem tibi, et interfecisti eum gladio filiorum Ammon* ». Crimina occulta nuda enuntiantur, ultimum membrum excusationem veluti negantis, se Uriam interfecisse, pracludit (*Malc.*). Nota, hoc scelus fuisse omnium secretissimum et gravissimum, neque in parabola adumbratum ; unde fingas terrorem regis audientis. Num ea publico dicebantur? Non liquet. Ex parabola tamen materia videtur rex pro tribunali sodisse, et v. 14 innuere videtur, regis scelera iam quaedamtenus publica esse effecta. Quoad *Syr. et Arab.*, qui alias Syrum sequitur, v. 10 « *Quam ob rem nun recedet gladius de domo tua usque in sempiternum, eo quod despexeris me, et tuleris uxorem Uriae Hebraei, ut esset uxor tua* ».

Quaeritur, qui gladius intelligatur et quomodo prophetia sit impleta. Et primum quidem *domum* non est necesse totam posteritatem intelligere, sed familiam David tunc exstantem ; a qua gladius non recessit in *sempiternum* i. e. nullatenus, quoad domus eo sensu accepta existit. Iam gladius intelligi potest primum *figurative* pro punitione, cuius duae in sqq. partes offeruntur, prostitutio uxorum in poenam commissi adulterii, et infantis mors in poenam peractae necis. Postem idem, et quidem aptius, accipi *proprie*, et explicari de caede Amnon, Absalom et Adoniae, filiorum David. Nec videtur deesse spatium pro his omnibus eventibus, cum scriptura enumeret duos annos (13, 23) a stupro Thamar usque ad necem Amnon, annos tres (13, 38) exilii Absalom in Gessur, annos inde quatuor (15, 7 secundum *Syr. et Ios.*) usque ad Absalomini insurrectionem. Quibus si addas annos aliquos pro eventibus, certe illi epochae attribuendis, defendere poteris Salomonem tredecim annorum (cf. 3 Reg. 3, 7 ; 1 Par. 29, 1) regnum suscepisse, atque ita tota illa epocha vere *gladii* plena fuisse demonstrabitur. Accedit, quod Davidi paranti bellum contra Absalom amice occurrit Sobi, filius Naas, Ammonites (17, 27) ; videtur igitur hic, devicto fratre Hanon (cf. 10, 2 et 12,

30), more regum Orientis, a Davide constitutus fuisse regulus tributarius Ammonitarum; unde rursus sequitur, Absalomis rebellionem post finitum Ammoniticum bellum, indeque etiam post Davidis adulterium habuisse locum. Et hinc plene perspicitur idea divinae castigationis Davidi inflictae, Abusus est ille uxore proximi sui: omnes eius uxores ante adulterium legitime ductae prosternuntur, v. 11 cf. 16, 22, et ita imiles efficiuntur 20, 3. Interfecit ille proximum suum: adducuntur gladio v. 10 omnes eius filii, quicunque regni potiundi expectationem habent, ipse iidem v. 14 parvulus in adulterio conceptus; totaque Dei promissio transfertur in filium post peccatum generandum, ex uxore post peccatum legitime ducta. Est haec, desecratis fundamentis, sponditus suscepta reedificatio domus, quam 7, 11 promiserat Deus se Davidi aedificaturum.

v. 11 « *Itaque haec dicit Dominus: Ecce ego suscitabo super te malum de domo tua, et tollam uxores tuas in oculis tuis, et dabo proximo tuo, et dormiet cum uxoribus tuis in oculis solis tui* ». De domo tua i. e. per manus filiorum thorum; non perventum alienos violare tua iura, si cuti tu, alienus cum esses, violasti iura Uriae. In oculis tuis: tu oculis testium immediatorum rem veluti praesens conspicies. Imo invocatur testis actu praesens eius facti futuri, quae invocatio adorationis vim habet. Tam certo, atque sol nunc lucet, et haec fient. Facta reapse res est « *coram universo Israele* » 16, 22, in tentorio tenso in eiusdem, uti videtur, palatii solario, unde adulterio animo prospexerat David (Sanct.), v. 12 « *Tu enim fecisti abscondite: ego autem faciam verbum istud in conspectu omnis Israel, et in conspectu solis* ». Haec divinorum iudiciorum lex, absconditorum revelatio. v. 13 « *Et dixit David ad Nathan: Peccavi Domino* ». Peccavi, fateor, in Uriam, peccavi in Bethsabee, peccavi in populum, cui plurimum exemplo malo nocui: sed haec omnia comparatione offensus Dei tam in me munifici, tam a me dilecti, quasi nihil pendo... Tibi soli peccavi, quia comparatione offensionis divinae offensiones alicui, alicuique gravissimae, quasi nullae existimantur » (Tir. post Sanct.). « *Idem, quod Saul (1 Reg. 15, 24), locutus est David, sed diverso animo* » (Menoch.). Cf. Calm.; item Aug. (12. 442). Brevis et sincera confessio, terminans diuturnas mentis angustias. Simul quoque tacita acceptatio poenae mortis, quam ipse v. 5 in seipsum in se pronuntiaverat et lex in eius scelera staterat. Verum hanc conclusionem Nathan illico praeccludit: cf. sequens quoque, 22. « *Dixitque Nathan ad David: Dominus quoque transtulit peccatum tuum: non morieris* ». « *Velox confessio, velocior medicina* » (Ps. Eucher.). « *Hic considerare possumus, quantum valet apud Deum humilis et vera poenitentia* » (Angelom.). Condonat Deus culpae reatum, condo-

nat punitionem ei reatum iure debitam, quaeque omnes promissiones Davidi factas retractasset, non condonat poenas accessorias v. 10-12 praenuntiatas. « *Duplicis mortis reus erat, nam et adulter et homicida secundum legem interimebantur* » (Theodoret.). v. 14 « *Veruntamen, quoniam blasphemare fecisti inimicos Domini propter verbum hoc, filius, qui natus est tibi, morte morietur* ». Piel וְיָמָא hoc unico loco sensu causativo legitur, unde Geiger וְיָמָא tamquam spurium expungit: « *quoniam blasphemasti Dominum* »; at habent illud textus omnes. v. 15 « *Et reversus est Nathan in domum suam* ».

Effectum iam nanciscuntur ultima v. 14 prophetae verba: moritur filius adulterio conceptus, nascitur inde Salomon perfectae reconciliationis pignus. « *Percussit quoque Dominus parvulum, quem pepererat uxor Uriae David, et desperatus est* ». Non otiose mulier h. l. uxor Uriae appellatur. Versio desperatus est (Valg. Syr.) confirmatur 1er. 30, 12, 15; 17, 16. LXX Ios. aegrotavit. v. 16 « *Depræcatusque est David Dominum pro parvulo, et ieiunavit David ieiunio, et ingressus seorsum iacuit super terram* ». Hebr. Chald. Syr. et ingressus est et pernoctavit, totam noctem in oratione, ieiunio et humi cubatione transiegit. v. 17 « *Venerunt autem seniores domus eius* », qui auctoritate et gratia, adde etiam et aetate, plus apud regem poterant » (Sanct.), « *cogentes eum, ut surgeret de terra; qui noluit, nec comedit cum eis cibum* ». Septimus, de quo statim, dies est vel suscepti ieiunii vel, quod in idem recidit, exorti morbi. v. 18 « *Accidit autem die septima, ut moreretur infans. Timueruntque servi David nutiare ei, quod mortuus esset parvulus; dixerunt enim: Ecce, cum parvulus adhuc viveret, loquebantur ad eum, et non audiebat vocem nostram, quanto magis, si dixerimus: Mortuus est puer, se affliget* », sc. continuato ieiunio (Ios.)? Certe expressio non cogit, cogitare de suicidio. v. 19 « *Cum ergo David vidisset servos suos missitantes, intellexit, quod mortuus esset infans, dixitque ad servos suos: Num mortuus est puer? Qui responderunt ei: Mortuus est* », v. 20 « *Surrexit ergo David de terra, et lotus unctusque est; cumque mutasset vestem* » (cf. Gen. 41, 14), « *ingressus est domum Domini, et adoravit; et venit in domum suam, petivique, ut ponerent ei panem, et comedit* », v. 21 « *Dixerunt autem ei servi sui: Quis est sermo, quem fecisti? Propter infantem, eum adhuc viveret, ieiunasti, et fletas: mortuo autem puero, surrexisti, et comedisti panem* ».

Ita omnes praeter LXX, qui ita iungunt: *Quis est sermo, quem fecisti de infante? Eo vivente ieiunasti etc.* Verum illud 17 absolutum et omnino indeterminatum durius est, et debet sequi copula. LXX Chald. Syr. pro וְיָמָא videntur, uti v. 22 legisse

772. — v. 22 *Hebr. LXX Chald. miserabitur mihi, Syr. miserabitur ei sc. infanti, Vulg. utrumque pronomen exprimit: donet eum mihi.*

v. 22. « Qui ait: Propter infantem, dum adhuc viveret, ieiunavi et flevi, dicebam enim: Quis scit, si forte donet eum mihi Dominus, et vivat infans? » v. 23. « Nunc autem, quia mortuus est, quare ieiunum? Nunquid potero revocare eum amplius? Ego vadam magis ad eum, ille vero non revertetur ad me ». Intellige vel absolute: Mortui non revertuntur, lege generali; vel cum *Mtvo.* conditionate: « Si perseveravero in fletu, potius ego me conficiam, quam illum revocavero: stulto et inutili labore consummar ».

v. 24. « Et consolatus est David Bethsabee uxorem suam, ingressusque ad eam dormivit cum ea; quae genuit filium, et vocavit nomen eius Salomon, et Dominus dilexit eum ». Consolatus est verbis, consolatus est etiam magis resumpto conjugali commercio. — Vocavit: *keri* et *Chald.* utuntur verbo feminino, *kehib* et *Syr.* masculino; verum, citius verbum legas masculinum, non necessario illud Davidem prae Bethsabee indicat subiectum, quandoque enim verbi forma masculina prae feminina usurpatur. — Salomon i. e. pacificus, ita vocatus 1 Par. 22, 9, quod Dominus illi daturus esset requiem « ab omnibus inimicis suis per circuitum »; unde aliqua eius attributi nominis occasio fuerit etiam bellum Ammoniticum, brevi ante pueri natiuitatem terminatum (*Them.*); sed certe non integra vel potissima causa illud fuit. — Considera parallelismum nostri versus cum ultimo verso cap. 11: «eperitque ei filium, et dilexit verbum hoc coram Domino » — « genuit filium, et Dominus dilexit eum ». Ceterum ultimum incisum intime cum v. 23 iungas: perfectam reconciliationem et inde secutam dilectionem Deus deputato etiam propheta declarat. v. 25 « Misitque in manu Nathan prophetae, et vocavit nomen eius Amabilis Dominus, eo quod diligeret eum Dominus ». *Hebr.* est nomen proprium Iedidiah. Duplex igitur nomen a Deo inditum habuit Salomo (cf. 1 Par. 22, 9), sed hoc alterum Iedidiah non tam ad usum constantem, quam ut ipso nomine exprimeretur veluti sigillo factum divinae reconciliationis.

Eo quod diligeret eum Dominus, ita Vulg. explicat Hebr. propter Dominum: certe melius quam Syr. eo quod Dominus esset dilectus eius. — Disputatur, quodnam sit sententiae subiectum. David, inquit *Mar.*: verum, quid miserit David et sit quem, non perspicitur. Num misit prophetam ad Bethsabee; ad hoc uxori nomen communicevit? *Them.* textum corrigi, יישיר, פרו יישיר, hoc sensu: Et misit David puerum ad Nathan, ut educaretur; Nathan vero paterno plane affectu prae alterum nomen Iedidiah, Ast correctio nullo nititur critico fundamento. Sano prophetae a Deo, non a rege, miti consueverunt: unde optinus cum *Vatablo, Sa, Menoch.* subiectum statuitur Deum. ברו שיהו modo sensum habet mittere per aliquem (3 Reg. 2, 25; Ex. 4, 13), modo

sensum committere alicui (2 Reg. 18, 2): hoc altero tamen sensu obiectum exigit. Ergo priorem sensum retineamus: Misit Deus per prophetam mandatum, sc. imponendi talis nominis, et consequenter ad illud mandatum propheta nomen Iedidiah imposuit, et quidem propter Dominum. Non ideo propter Dominum, quia mandaverat Dominus, ea enim esset tautologia; sed, quod in Domino raspe esset causa eiusmodi appellationis, amorse. Salomonis, seu eo quod diligeret eum Dominus (*Vulg.*).

v. 26. « Igitur pugnabat Ioab contra Rabbath filiorum Ammon, et cepugnabat urbem regiam ». Cf. 1 Par. 20, 4: « Porro David manebat in Ierusalem, quando Ioab percussit Rabbath, et destruxit eam ». Certum est eandem hic dici urbem regiam, quae versu sequenti urbs aquarum, nam v. 27 idem factum enuntiatur verbis nuntii, quod v. 26 enuntiabatur verbis a. auctoris. Sensusque manet idem, sive cum *Chald.* et *Syr.* utrobique legas « urbem regiam », sive cum *Wellh.* « urbem aquarum » (sed critica ratione caret *Wellh.* correctio). Rabbath exstructa erat prope fluvium et, uti videtur, duplici constabat parte (*Mar., Vatabl.*), « urbe aquarum » seu inferiore, et acropoli (*Malv.*): haec altera supererat capienda. *Ios.* exponit, Ioabum arcem aqua praecidisse; quod non improbabile apparet. v. 27. « Misitque Ioab nuntios ad David, dicens: Dimicavi adversum Rabbath, et expiendam » — vel rectius, *capta*; ita versiones omnes — « est urbs aquarum ». v. 28. « Nunc igitur congrega reliquam partem populi, et obside civitatem, et cape eam, ne, cum a me vastata fuerit urbs, nomini meo adscribatur victoria ». Fortasse haud paucos milites amiserat Ioab (*Keil*), nec minus necessitate, quam regii nominis studio ad accersendum regem movebatur. — *Hebr.* ne vocetur nomen meum super eam: eadem expressio, quae 6, 2. Vel agitur generatim de Ioab nomine urbis destructione gloriose appellando, de gloria rei feliciter gestae ei adscribenda, vel de urbe Ioabi nomine appellanda « urbs Ioab », sicut arx Sion fuerat dicta « civitas David »; cf. Num. 32, 41; Iud. 18, 29. Ad prius confer, quod *Curtius VI.* 2 de Cratone duce refert: « Ille omnibus preparatis, regis (Alexandri) expectabat adventum, captae urbis titulo, sicut par erat, cedens ». v. 29. « Congregavit itaque David omnem populum, et profectus est adversum Rabbath, cumque dimicasset, cepit eam; v. 30. « et tulit diadema regis eorum de capite eius, pondo auri talentum, habens gemmas », — vel gemmas; *Hebr.* utrumque sensum admittit — « pretiosissimas, et impositum est super caput David ».

Quem regem cepit aut vivum aut mortuum. *LXX* et 1 Par. 20, 2, aliam punctationem secuti, legebant Melchom, filium Ammonitarum, sed vehementer dubito, Davidem suo usui quidquam assumpturum fuisse, quod ad ideli ornatum pertinisset, cf. 2 Mach. 12, 46. — Talentum auri 725 aequat 58: 932 Kilogr. (Schneider ap. Riehm), quod pondus certe David non « perpetuo in capite gustavit » (*Ios.*). *Cler.*, Rabbathorum vestigii insidens, suggerit, coronam illam « machina quondam seu fune suspensam fuisse, ita ut videretur adhuc regio capiti regis eam subeuntis, dumtaxat ostentationis

causa et in throno solentis. Sed, quoniam שָׁקֵל non solum pondus significat, sed etiam pretium, feliciter tandem idem auctor post Sanct. suggerit, שָׁקֵל verti posse velor seu pretium: pretium quippe in statera appendebatur. Iam cuius talenti auri seu 168,750 fr. pretium pro diademate aureo, geminis orato non videtur nimium. Atque quod aestimatio sit approximativa et hinc, quod fere fit, potius immoderata.

« Sed et praedam civitatis asportavit multam valde »; v. 31 « populam quoque eius adducens serravit, et circumegit super eos ferrata carpenta, divisitque cultris, et tradidit in typo laterum. Sic fecit universis civitatibus filiorum Ammon, et reversus est David et omnis exercitus in Ierusalem ». Noli tamen existimare, in omnem Ammonitarum nationem animadvertendum esse tam crudeliter. Agitur de viris armatis, in civitatibus munitis deprehensis, usque verisimiliter nequaquam universis, cf. 8, 2. Item recole atrocitates ab Ammonitis in Israelitis pridem commissas 1 Reg. 11, 2, cf. etiam Am. 1, 13: « eo quod dissecuit (Ammon) praegnantem Galaad »: (Theodoret.). Perperam tandem Houb. opinatur, omnia et singula tormenta in singulos esse adhibita; quin imo alia in alios. Iam si David nonnisi eas poenas Ammonitis inflavit, quas ipsi priores Hebraeis intulissent (Calm.), legem V. T. implevit « oculo pro oculo etc. » (Lev. 24, 20). Denique cum Sanct. advertit, has poenas Davidem exegisse, quo tempore a peccato nondum respicerat.

Hebr. וְיָשָׁם וְיָשָׁם, 1 Par. 20, 3 וְיָשָׁם וְיָשָׁם, quas lectiones componit Walth. in וְיָשָׁם, et serravit eis, derivandum a וְיָשָׁם, Chald. Syr. נָסַר, quibus in linguis serrandi sensum habet. In sequentibus Vulg. paraphrasi quaedam utitur; Hebr. serravit eis serris, tribullis ferreis et cultris (?) ferreis בְּיָדָם (cf. 1 Reg. 7, 9) etiam LXX Chald. vertunt serris וְיָשָׁם (cf. 1 Reg. 17, 18) וְיָשָׁם secare; LXX Chald. intelligunt trabalum, quae erat trabs acutis lapidibus instructa ad excutiendas spicas; carpenta (Vulg.) ad eundem sensum potest revocari, ut sit genus quoddam curruis; spicis excutientis inseriens. בְּיָדָם, quod mendose 1 Par. scribitur בְּיָדָם, certe est instrumentum secans. Vulg. cultris, LXX וְיָשָׁם, Chald. securibus (cf. 1 Reg. 6, 4). Syr. horrore eius armiferae percussus, satius duxit Ammonitas compedibus atque catenis vincire. In typo laterum: LXX ἐν τῷ τύπῳ, videtur eum Vulg. sentire, Ammonitas esse coniectos in fornaces oppondis lateribus destinatas; Chald. raplant eis per platens; Syr. tradidit eos per menducam (?). Cum בְּיָדָם secus nonnisi Ier. 43, 9 et Nah. 3, 14 legatur neque ibi consentiant versiones, rem in medio relinquimus.

3) Davidis peccati sequelae 2 Reg. 13, 1-20, 16.

a. Interitus Ammon 2 Reg. 13, 1-14, 33.

ARG. — Ammon primogenitus, sororem Thamar deperiens, simulata aegritudine puellam in cubiculum pellicit atque opprimit, oppressam

foede eiecit. Biennio post ab Absalome eiusdem fratre ad convivium vocatus interficitur. Absalom triennio exulat. Tum Ioab arrepsit mulierem sapientem Thecutidem, quae adhibita parabola regi supplicat, ut filium fratris occisorem vindictae consanguineorum subtrahat. Rex petitis mulieris cum iuramento assentitur, mox perspecta parabola Absalomi redeundi veniam concedit, biennio post eundem ad aulam iterum adsciscit.

Nota, quam similia patris sceleribus commiserint Davidis filii. Peccaverat David violata coniugata, Ammon peccat violata virgine sorore: peccaverat David interempto viro omnino innocente Uria, Absalom peccat occiso Ammon fratre, sororis stupratore. Unde explicatur Davidis in filios lenitas, qui ab Amnone reprehendendo 13, 21 abstinerit, Absalomi post quinquennium plene sit reconciliatus.

Cap. XIII v. 1 « Factum est autem post haec, ut Absalom, filii David, sororem speciosissimam, vocatulo Thamar, attanaret Ammon, filius David », v. 2 « et deperiret eam valde, ita ut propter amorem eius aegrotaret, quia, cum esset virgo, difficile ei videbatur, ut quippiam inhoneste ageret eum ea ». Recte Vulg. subordinat sententiae membra, in Hebr. coordinata; recte supplet inhoneste. Sed quaenam in virginitate difficultas? Responde cum Vatabl., Sa aliusque, difficultatem in eo fuisse, quod virgines arctius custodirentur. Then. difficultatem collocat in virginitatis modestia: ast virginitatis modestiam iuvenis lascivus vix non semper imaginatur facili ope posse superari.

Hebr. et angustum factum est Ammon usque eo, ut aegrotum se faceret propter Thamar, sororem suam וְיָשָׁם significat aegrotum se facere, et quidem h. l. intelligitur de vera, v. 5 sq. de ficta solum aegritudine. At quomodo v. 5 sq. Ammon se fingit aegrotum, qui v. 2 affirmat fuisse vere aegrotus? Finxit se magis aegrotum, quam ipsis erat. Pulchre h. l. Sanct. in effectus insanii amoris invenitur.

v. 3 « Erat autem Ammon maieus nomine Ionadab, filius Semmaa fratris David, vir prudens valde ». Cf. 1 Reg. 16, 9. v. 4 « Qui dixit ad eum: Quare sic attentaris maie, fili regis, per singulos dies? cur non iudicas mihi? » Sane filium regis omnium minime decebat deperire, qui omnibus afflueret, ad omnia pertingeret. — Hebr. mane et mane. Then. affirmat, mane vel maxime observari morbi effectus: sed febriliter laborantes utique vespere magis afficiuntur. Videtur Ionadab filium regis singulis diebus mane convenisse, et hinc progressum infirmitatis de mane in mane observasse. — Respondet iam Ammon abrupta locutione, omissio v. « Dirique ei Ammon: Thamar, sororem fratris mei Absalom, amo ». v. 5 « Cui respondit Ionadab: Cuba super lectum tuum, et languorem simula, cumque venerit pater tuus, ut visitet te, dic ei: Veniat, oro, Thamar soror mea, ut det mihi cibum, et faciat

causa et in throno solentis. Sed, quoniam שָׁקֵל non solum pondus significat, sed etiam pretium, feliciter tandem idem auctor post Sanct. suggerit, שָׁקֵל verti posse velor seu pretium: pretium quippe in statera appendebatur. Iam cuius talenti auri seu 168,750 fr. pretium pro diademate aureo, geminis orato non videtur nimium. Atque quod aestimatio sit approximativa et hinc, quod fere fit, potius immoderata.

« Sed et praedam civitatis asportavit multam valde »; v. 31 « populam quoque eius adducens serravit, et circumegit super eos ferrata carpenta, divisitque cultris, et tradidit in typo laterum. Sic fecit universis civitatibus filiorum Ammon, et reversus est David et omnis exercitus in Ierusalem ». Noli tamen existimare, in omnem Ammonitarum nationem animadversum esse tam crudeliter. Agitur de viris armatis, in civitatibus munitis deprehensis, usque verisimiliter nequaquam universis, cf. 8, 2. Item recole atrocitates ab Ammonitis in Israelitis pridem commissas 1 Reg. 11, 2, cf. etiam Am. 1, 13: « eo quod dissecuit (Ammon) praegnantem Galaad ». (Theodoret.). Perperam tandem Houb. opinatur, omnia et singula tormenta in singulos esse adhibita; quin imo alia in alios. Iam si David nonnisi eas poenas Ammonitis inflixit, quas ipsi priores Hebraeis intulissent (Calm.), legem V. T. implevit « oculo pro oculo etc. » (Lev. 24, 20). Denique cum Sanct. advertit, has poenas Davidem exegisse, quo tempore a peccato nondum respicerat.

Hebr. וְיָשָׁם וְיָשָׁם, 1 Par. 20, 3 וְיָשָׁם וְיָשָׁם, quas lectiones componit Walth. in וְיָשָׁם, et serravit eis, derivandum a וְיָשָׁם, Chald. Syr. נָסַר, quibus in linguis serrandi sensum habet. In sequentibus Vulg. paraphrasi quaedam utitur; Hebr. serravit eis serris, tribullis ferreis et cultris (?) ferreis בְּיָדָם (cf. 1 Reg. 7, 9) etiam LXX Chald. vertunt serris וְיָשָׁם (cf. 1 Reg. 17, 18) וְיָשָׁם secare; LXX Chald. intelligunt trabalum, quod erat trabs acutis lapidibus instructa ad excutendas spicas; carpenta (Vulg.) ad eundem sensum potest revocari, ut sit genus quoddam curvus, spicis excutientis inseriens. בְּיָדָם, quod mendose 1 Par. scribitur בְּיָדָם, certe est instrumentum secans. Vulg. cultris, LXX ἰσχυροῦς, Chald. securibus (cf. 1 Reg. 6, 4). Syr. horrore eius karuiferae percussus, satius duxit Ammonitas compedibus atque catenis vincire. In typo laterum: LXX ἐν τῷ τύπῳ, videtur eum Vulg. sentire, Ammonitas esse coniectos in fornaces oppondis lateribus destinatas; Chald. raplant eis per platens; Syr. tradidit eis per menducam (?). Cum בְּיָדָם secus nonnisi Ier. 43, 9 et Nah. 3, 14 legatur neque ibi consentiant versiones, rem in medio relinquimus.

3) Davidis peccati sequelae 2 Reg. 13, 1-20, 16.

a. Interitus Ammon 2 Reg. 13, 1-14, 33.

ARG. — Ammon primogenitus, sororem Thamar deperiens, simulata aegritudine puellam in cubiculum pellicit atque opprimit, oppressam

foede eiecit. Biennio post ab Absalome eiusdem fratre ad convivium vocatus interficitur. Absalom triennio exulat. Tum Ioab arrepsit mulierem sapientem Thecutidem, quae adhibita parabola regi supplicat, ut filium fratris occisorem vindictae consanguineorum subtrahat. Rex petitis mulieris cum iuramento assentitur, mox perspecta parabola Absalomi redeundi veniam concedit, biennio post eundem ad aulam iterum adsciscit.

Nota, quam similia patris sceleribus commiserint Davidis filii. Peccaverat David violata coniugata, Ammon peccat violata virgine sorore: peccaverat David interempto viro omnino innocente Uria, Absalom peccat occiso Ammon fratre, sororis stupratore. Unde explicatur Davidis in filios lenitas, qui ab Amnone reprehendendo 13, 21 abstinerit, Absalomi post quinquennium plene sit reconciliatus.

Cap. XIII v. 1 « Factum est autem post haec, ut Absalom, filii David, sororem speciosissimam, vocatulo Thamar, attanaret Ammon, filius David », v. 2 « et deperiret eam valde, ita ut propter amorem eius aegrotaret, quia, cum esset virgo, difficile ei videbatur, ut quippiam inhoneste ageret eum ea ». Recte Vulg. subordinat sententiae membra, in Hebr. coordinata; recte supplet inhoneste. Sed quaenam in virginitate difficultas? Responde cum Vatabl., Sa aliusque, difficultatem in eo fuisse, quod virgines arctius custodirentur. Then. difficultatem collocat in virginitatis modestia: ast virginitatis modestiam iuvenis lascivus vix non semper imaginatur facili ope posse superari.

Hebr. et angustum factum est Ammon usque eo, ut aegrotum se faceret propter Thamar, sororem suam וְיָשָׁם וְיָשָׁם significat aegrotum se facere, et quidem h. l. intelligitur de vera, v. 5 sq. de ficta solum aegritudine. At quomodo v. 5 sq. Ammon se fingit aegrotum, qui v. 2 affirmat fuisse vere aegrotus? Finxit se magis aegrotum, quam ipsis erat. Pulchre h. l. Sanct. in effectus insanii amoris invenitur.

v. 3 « Erat autem Ammon maieus nomine Ionadab, filius Semmaa fratris David, vir prudens valde ». Cf. 1 Reg. 16, 9. v. 4 « Qui dixit ad eum: Quare sic attentaris maie, fili regis, per singulos dies? cur non iudicas mihi? » Sane filium regis omnium minime decebat deperire, qui omnibus afflueret, ad omnia pertingeret. — Hebr. mane et mane. Then. affirmat, mane vel maxime observari morbi effectus: sed febriliter laborantes utique vespere magis afficiuntur. Videtur Ionadab filium regis singulis diebus mane convenisse, et hinc progressum infirmitatis de mane in mane observasse. — Respondet iam Ammon abrupta locutione, omissio v. « Dirique ei Ammon: Thamar, sororem fratris mei Absalom, amo ». v. 5 « Cui respondit Ionadab: Cuba super lectum tuum, et languorem simula, cumque venerit pater tuus, ut visitet te, dic ei: Veniat, oro, Thamar soror mea, ut det mihi cibum, et faciat

pulmentum, ut comedam de manu eius ». Reliqui ut videam et comedam. Ubi *Vulg.* pulmentum, ibi *Hebr.* repetit vocem *cibus*. Primum ponitur generalis petitio *cibet me*, dein singula, quae in ea includuntur cibatione, enumerantur: cibi preparatio, inspectio, comestio. Aegroti quandoque valde sunt fastidiosi respectu qualitatis et apparentiae eius, quem sumunt, cibi; quare etiam petitio, ut Thamar adesset, admiratione carebat. — David adulterio intruserat se in alienam familiam, puniendus iam est malis suscitandis 12, 11 « de domo sua »: hinc ipse fratris filius Ionadab eius filio fit stupri auctor (*Duguet*). v. 6 « *Accubuit itaque Amnon et quasi aegrotare coepit; cumque venisset rex ad visitandum eum, ait Amnon ad regem: Veniat, obsecro, Thamar soror mea, ut faciat in oculis meis duas sorbitiunculas, et cibum capiam de manu eius. Nauseam ciborum omnium simulavit* » (*Caba*).

Quod genus cibi sint לֶחֶמֶת, disquiratur. Et primum v. 8 sq. attende rei preparationem. Farinae massa seu conspersio dicitur לֶחֶם גֵּזֶרֶת *Gen.* 18, 6, postea coquitur בֶּשֶׂל *Ex.* 16, 23; sed inter utraque operationem intercedit tercia, expressa verbo לָבַב, denominativo לִבְבִית. Coquitur autem in sartagine לִבְבִית, cf. *Chald.*, atque ex ea effunditur. Iam illa operatio לָבַב, inter dependantem et coquentium media, alia vix esse potest, quam quae rem in propriam formam et figuram colligat. Unde infero לֶחֶמֶת non esse sorbitiunculas (*Vulg.*), sed esse aliquod liquidum intelligitur. Ubi tamen advertatur nota codicis M (apud Varo.): « Sorbitiunculas vocat chandellos, qui de farina vel de amygdalis fiunt, et sorbendo i. e. lauciendo, ut vulgo dicitur ». *LXX* κατὰ τὴν ἑβραϊκὴν conspersio. *Ferst* intelligit « convolvulos », genus quoddam operis pictorii tenuis et coarctatum. *Ger.* « Pfannekuchen », « pancake », a לָבַב plinquent esse. *Mulo* vocem derivat a לָבַב cor, quod cor reficiat et roborat, vel quod cordis figuram exprimat. Sola etymologia dicit eiusmodi dubium vix plene elucidari poterit.

v. 7 « *Misit ergo David ad Thamar domum, dicens: Veni in domum Amnon, fratris tui, et fac ei pulmentum* », *Hebr.* *cibum*. Intelligitur domus regia: hinc patet, filios regis separatas a palatio aedes inchoisse (*Duguet*). v. 8 « *Venitque Thamar in domum Amnon fratris sui, ille autem iacebat; quae tollens farinam* » conspersam *Ex.* 12, 34. 39 « *mixcuit* », i. e. depsit, « *et liquefaciens in oculis eius corit* » בֶּשֶׂל de carne praedicatur *Ex.* 29, 31; 23, 19, de arte culinaria generatim *Ex.* 46, 24, differt a verbo pinsendi פָּסָה « *sorbitiunculas* ». v. 9 « *Tollensque quod coxerat, effudit (et posuit) coram eo. Et noluit comedere dixitque Amnon: Eiecite unguentos a me* ». Primum videtur ipsa cibum obtulisse per manus virorum. *Ios.* censet Amnonem practendisse, velle se a strepitu remotum quiescere. « *Cumque eieissent omnes* », v. 10 « *dixit Amnon ad Thamar: Infer cibum in conclave, ut vescar de manu tua. Tulit ergo Thamar sorbitiunculas, quas fecerat, et intulit ad Amnon fratrem suum in conclave* ». v. 11 « *Cumque obtulisset ei cibum, apprehendit*

eam, et ait: Veni, cuba mecum, soror mea ». v. 12 « *Quae respondit ei: Noli, frater mi, noli opprimere me, neque enim hoc fas est in Israel. Noli facere stultitiam hanc* ». Cf. vetitum congruediendi cum sorore *Lev.* 18, 9. 11; 20, 17, et nota verba 18, 3. 24: « *Iuxta consuetudinem (שִׁבְעָה) terrae Aegypti, in qua habitastis, non facietis: et iuxta morem regionis Chanaan, ad quam ego introductus sum vos, non agitis, nec in legitimis eorum ambulabitis. . . Nec pollumini in omnibus his, quibus contaminatae sunt universae gentes, quas ego eieciam ante conspectum vestrum* ». Repetito negationum firmitatem resistantiae exprimit. Ostendit *Duguet*, quomodo Thamar omne genus argumentorum exhibuerit: fratris nomen appellat, quod ipsam sceleris immunitatem exprimit; Dei legem et gentis mores commemorat; suo ostenso opprobrio commiserationem elicere studet, infamiam eius, cui regnum quondam debeatur, exaggerat; ostensa connubii spe praesentem passionis aestum eludere studet.

v. 13 « *Ego enim ferre non potero opprobrium meum, et tu eris quasi unus de insipientibus in Israel. Quin potius loquere ad regem, et non negetur tibi* ». *Hebr.* *Quo feram? ubi abscondam?* לָבַב insipientiam simul et impietatem sonat, duplex igitur opprobrium filio regis penitus indignum. Opprobrium tam sibi quam illi impendens demonstrat puella. Quo cum neque moveretur frater, ultimum tentat argumentum, verbis se ad veri nominis coniugium paratam professa.

Quomodo tale quid suggere re potuit, lege fratrum cum sororibus coniugis prohibente? Acceptata est vix non ab omnibus interpretibus *Iosephi* solutio, volente puellam tantum, oblata connubii spe, impuros fratris conatus eludere. Alii suggerunt, eam legis ignaram esse potuisse, « utpote matre nata gentilis (*Sanct.*), aut animo perturbato eiusdem immemoriam. *Grotius* suspicatur, puellam iuris minime peritam regi ius quoddam dispensandi attribuisse. Verum solutio primo loco posita abunde sufficit, ad refutandam rationalistarum iugam, ex verbis Thamar inferentiam. Mosaicis prohibitiones fuisse aevo Davidico ignotas, ideoque eodem posteriores. Imo contrarium confirmat tota agenda ratio Amnonis et Ionadab, qui certe tanto creuitu illud prosequi non fuissent, quod recto itinere poterat obtineri; Davidis et Absaloni, qui de connubio post stuprum ne verbum quidem fecisse videntur; ipsius tandem Thamar, quae, quantum possibilitas coniugii relinqueretur, atque ignominiam non propalasset (cf. v. 18-20).

v. 14 « *Noluit autem acquiescere precibus eius, sed praevalens viribus oppressit eam, et cubavit cum ea* ». v. 15 « *Et eosam eam habuit Amnon odio magno nimis, ita ut maius esset odium, quo oderat eam, amore, quo ante dilexerat* ». Factum mirae psychologicae veritatis: persaepe libido transit in odium. « *Dixitque ei Amnon: Surge, et vade* ». Copulam ignorat *hebr.*, nervosius, v. 16 « *Quae respondit ei: Maius est hoc*

malum, quod nunc agis adversum me, quam quod ante fecisti, expellens me ».

Textus est nonnihil intricatus. *Hebr.* : על אדות הרעה הגדולה הזאת באחרת אשר : על אדות עשיתי כעני לשלתי, propter malitiam hanc maiorem priore, quam fecisti mecum, ut dimittes me. Idem LXX v. 16 habet. — *Chald.* aliqua transponit, alia omittit, unam vocem addit, ut legerit hebraicum ita : אכתיב על אדות עשיתי עני הרעה הגדולה הזאת אכתיב : לשלתי, propter quod fecisti mecum malitiam hanc magnam, iussisti me dimitti. Affinitas cum *Hebr.* clarescit, si omissa cum additis compares. Omittit *Chald.* באחרת (אשר) addit [אחת] (אשר) ואת, quae / dante lectione evidenter ad unum textum primitivum revocantur. Idem fere legebat *Syr.* : propterea quod fecisti mecum malitiam hanc magnam, mediantibus. — Ab his differit *Fulg.* על אדות (על אדות) גדולה הרעה. — Ab his differit *Fulg.* על אדות (על אדות) גדולה הרעה הזאת אשר עשיתי כעני באחרת לשלתי, quae v. 15 inserta exstat : הזאת אשר עשיתי כעני באחרת לשלתי, quia maior est haec malitia posteriori priore. Iam in ראשני videtur *Hebr.* contineri. — Accedit tandem *Itala* lectio : Noli, frater, expellere me, quoniam maior erit haec malitia noxissima, quam prius quam fecisti mecum, ut dimittas me ; quam residua *Boad.* אל אדתי על אדות גדולה הרעה הזאת באחרת אשר עשיתי כעני לשלתי. Quae cum *Fulg.* et LXX (v. 15) h[ab]et communes, quod בגדלה ante nomen ponens facta praedicantur. — Iam haec lectiones duas sua sponte classes efficiunt : prior constat *Hebr.* LXX (v. 16) *Chald.* *Syr.*, altera *Fulg.* LXX (v. 15), quam sequitur etiam *Itala*. In illa rursus praefertur *Chald.* *Syr.*, exhibentes sensum plantam, dum in *Hebr.* LXX (v. 16) habetur anaecoluthum durius, in quo explicando frustra insulavere interpretes. Sed etiam *Fulg.* LXX (v. 15) *Itala* plantam sensum offerunt, dummodo לשלתי non ad immediata praecedentia trahas, sed ad sententiae initium : Quia maior priore (stupri) iniuria est haec altera, quanti intasisti mihi dimissionis iniuria. Sed cur maior ? et cur de dimissione conqueritur puella, quam ob consanguinitatem non liceret non dimitti ? Mitto responsionem dicentem, puellam concubium cum fratre licitum pulasse, saltem vi dispensationis a rege obtinendae. Melius *Sanct.* : « Violatio occulta fuit, expulsio manifesta ; ex illa exigua, ex hac non levis oriebatur infamia ». Cf. *Isr.* Secundum haec, non tam de facto quam de modo expulsionis conquererebatur Thamar.

« Et noluit audire eam », v. 17 « sed vocato puero, qui ministrabat ei, dixit : Effice hanc a me foras, et claude ostium post eam ». Dimittitur a servo nobilis puella, non a domino domus ; obserat ostium, ut fedius ei praeccludatur. Modus eiectionis excitabat suspicionem, Thamar ipsam se stupro obtulisse, et a fratre verescendo fuisse repudiatam. v. 18 « Quae induta erat talari tunica ; huiusmodi enim filiae regis virgines vestibibus utebantur. Eiecit itaque eam minister illius foras, clausisque fores post eam ».

כעני פנים, et *Gen.* 37,3, tunica ad exterritate, i. e. ad amplexus manuum et pedum descendens (*Grec.*) : LXX ζωνος περιστερας, tunica ad articulos descendens (non : intexta fructibus, ut quidam veterant) ; *Symm.* ζωνος περιστερας ; *Chald.* גדולה pallium. — *Hebr.* quoniam ita induebantur filiae regis virgines, tunica. Ultimam vocem כעני פנים *Fulg.*, LXX *Chald.* censurant esse accusativum determinativum verbum. Neque obicit, quae caruisse manibus : quae opinio hoc solo textu nititur, quibusdam interpretantibus, gestasse filias regis eas tunicas manibus loco כעני manibus carentis.

Walth. ex textu inferi, diu post Davidis aetrum eam animadversionem fuisse conscriptam, non enim brevi post potuisse eum vestendi morem memoria exidisse. Respondeo, illationem fortasse futuram fuisse legitimam, si de sumptuoso vestitu ageretur, non vero si de simplici. Mens s., auctoritas haec esse potuit, ut simplicitatem filiarum regis commendaret, quae nulla alia re distingueretur, nisi tunica panno longiori. Haud diu ante Hebraei ex conditione extremas simpletatis emerentia, quando in toto exercitu nonnisi lanceae et gladii duo reperiebantur, scuta Syroium auro ornata admirationem excitabant. Neque dubitari licet, quin ipso iam Salomonis aetate et reliqua omnia, et regiarum virginum ornatus longe ab ista simplicitate recesserit, et quia Nathan propheta suarum partium esse dixit earundem regiarum virginum fastum iterato reprehendere. Rursus obicit *Walth.*, eam animadversionem non eo, quo pertinet, loco nunc legi, cum inseratur inter eiectionis mandatum et mandati executionem. Respondeo cum *Sanct.* : « Cur h. l. scriptura meminit talaris tunicae, quae virginum et regia stirpe notum erat insigne ? Sane ut illustrior esset ignominia, quam solius Thamar a fratris sui servulo extra domum eiecta, quam ex familiari veste regium esse virginem ignoraret nemo ». Cf. dicta *Intr.* n. 9.

v. 19 « Quae aspergens cinerem capiti suo, scissa talari tunica, impositisque manibus super caput suum, ibat ingrediens et clamans », seu lamentans, « ne, si re iam manifeste leviter iniuriam ferre videretur, non vim passa, sed volens corrupta crederetur » (*Menioch.*). Imposuit manus capiti (cf. *Jer.* 2, 37), « veluti post tantam infamiae notam os suum eclatura » (*Calm.*). Is est motus in afflictis maxime naturalis : nos dicemus, faciem manibus tegere. Thamar ad instar scorti domo eiecta publice signa edit, quibus se passam esse iniuriam proclamavit. Si silens domum abiisset, ab omnibus re habita esset, atque idipsum videtur Amnon intendisse. v. 20 « Dixit autem ei Absalom frater suus : Numquid Amnon frater tuus concubavit tecum ? » *Hebr.* euphemisticae : Numquid fuit tecum ? Notaverat Absalom quaedam amoris Amnon in sororem signa, sciverat vocatam in illius domum, intellexit luctus causam. « Sed nunc soror tace, frater tuus est, neque affligas eum tuum pro hac re. Mansit itaque Thamar contabescens in domo Absalom fratris sui ». Non fraterno affectu movebatur Absalom, sed senes indecari, quod crederetur in sorore scelus fratris propalante. Neque affligas eum tuum pro hac re, quasi non tanti momenti res esset regiae virginis stupratio. Inane consolationis genus, quo docemur, nullum aliud consolationis motivum animo praesto fuisse, secus alio fortiori usus esset Absalom. De sorore fratri matrimonio iugenda Absalom ne cogitasse quidem videtur, quod rem illicitam reputaret : quae si licuisset, fuisset medium maxime obvium ad Thamaris honorem reparandum. Neque mirum Absalomem in consilium intermendi fratris devenisse, quo et sororem ulcisceretur, et sibi obtinendi regni aditum aperiret. v. 21 « Cum autem audisset rex David verba haec, contristatus est valde ». Sequentem versus partem soli LXX legebant, unde per *Italam* in *Fulg.* pene-

travit (Verc.). Sed reapse probabile est, textum primitus explicasse, cur David Amnonem non punierit. Num constupratae filiae narratio apte concluditur brevissima animadversione, patrem regem contristatum esse valde? « *Et noluit contristare spiritum Amnon filii sui, quoniam diligebat eum, quia primogenitus erat ei* ». « Cum David in eodem genere gravissime peccasset, verendatus est exprobrare filio flagitium » (Sanct.). Non infligit poenam mortis (Lev. 18, 9, 29), memor proprii, qui illam promeruisse quondam, peccati. Debuit autem saltem illum reprehendere, reparationem quamdam pro Thamar urgere, filium ad tempus ab aula relegare. Fuit autem etiam secus David in filios indulgentior (cf. 3 Reg. 1, 6), v. 22 « *Porro non est locutus Absalom ad Amnon nec malum nec bonum; oderat enim Absalom Amnon, eo quod violasset Thamar sororem suam* ». Illic versus intime cum praecedenti cohaeret, quo etiam David siluisse dicebatur. Silebat Absalom, ut securus odium celaret.

v. 23-25 Absalomis vindicta narratur. v. 23 « *Factum est autem post tempus biennium*, — *Hebr. post biennium dierum*, cf. 14, 28; Gen. 41, 1; Ier. 28, 3, 11 — « *ut tonderent oves Absalom in Baathazor, quae est iuxta Ephraim* ». Festiva erat ea occasio, cf. 1 Reg. 25, 4. Ephraim videtur intelligi urbs quaedam seu vicus Ephraim, nam tribus, mons, silva non ita sine addito introduci solent. Putant esse urbem Ephrem Jo. 11, 54, et hanc esse eandem atque *Ἀσθαζορα* 1 Mach. 11, 34. Ceterum res est omnino incerta. — Tandiu siluit Absalom, ut iniuriae sororis incurus et immemor videretur, et invitatio Absalomis adscriberetur desiderio reconciliationis. « *Et vocavit Absalom omnes filios regis* », v. 24 « *venitque ad regem, et ait ad eum: Ecce tondentur oves servitui; veniat, oro, rex cum servis suis ad servum suum* ». Videtur Absalom praenovisse, regem ad eiusmodi festum non esse venturum: vix enim praesente rege ausus esset Amnonem interficere. Vel fortasse eiusmodi invitatio, singulis annis locum habebat, regisque absentia primum suggessit Absalomi, opportunitatem dari interinendi fratris. Certe Amnon omnino securus venit (cf. v. 28), quod in re singulis annis recurrente etiam facilis explicatur. v. 25 « *Dixitque rex ad Absalom: Noli, fili mi, noli rogare, ut veniamus omnes, et gravemus te. Cum autem egeret eum, et noluisset ire, benedixit ei* ». Nota, urbanitatis in oriente partes esse, invitationem non illico acceptare, declinatam iterum atque iterum urgere. *Benedixit ei*, i. e. « bene precatus est illi » (Molt.), seu « laetam festivitatem apprecatus est » (Keil). Quam benedictionem Absalom interpretatus est expressionem firmi consilii non veniendi. v. 26 « *Et ait Absalom: Si non vis venire, veniat, obsecro, nobiscum saltem Amnon frater meus. Dixitque ad eum rex: Non est necesse, ut va-*

dat tecum ». « De Amnone quaerit, tanquam inter filios regis natu maiore » (Calm.). Fortasse rex nolebat, ut Amnon se crederet Absalomi, saltem se absente; aut solum more orientalium invitationi noluit illico assentiri.

Hebr. Et non: veniat, quousc. etc., i. e. Et si tu non venis, veniat etc. Eandem constructionem observa Iud. 6, 13; 1 Reg. 5, 17; 10, 15.

v. 27 « *Coegit itaque Absalom eum; et dimisit cum eo Amnon et universos filios regis* ». Sequens sententia ex LXX in Vulg. penetravit (Verc.): « *Feceratque Absalom convivium quasi convivium regis* »; tam lautum, quale pro ipso rege parari solebat, abundantia et excellentia tam cibi quam potus insigne. v. 28 « *Praeceperat autem Absalom pueris suis, dicens: Observate; cum temulentus fuerit Amnon vinum, et dixerit vobis* », (Jos. « nutu significavero ») « *percutite eum* » — pro eum reliqui Amnonem: nomen erat exprimendum, ne ceteri regis filii periculo exponerentur — « *et interficite; nolite timere: ego enim sum, qui praecipio vobis* »; ego pro facto respondebo, vel etiam: is ego sum, qui vos a quoquam defendere queam; « *roboramini, et estote viri fortes* ». *Temulentus*. — Jos. de suo addit « somno oppressus », sed *Hebr.* tantum habet *eum bonum fuerit cor*, quod *Chald. Syr.* interpretantur: *cum hilare factum fuerit cor*. Recte Sanct. advertit, vix aliam praeter eiusmodi hilaritatem « temulentiam » potuisse Absalomem certo in Amnone praesagire: accesserat is fortasse cum aliqua diffidentia, sed bonum vinum expellit timorem. — Verba *Percutite eum etc.* non sunt verba ab Absalome in convivio dicenda, sed apodosis sententiae. — v. 29 « *Fecerunt ergo pueri Absalom adversum Amnon, sicut praeceperat eis Absalom. Surgentesque omnes filii regis, ascenderunt singuli mulas suas et fugerunt* ». v. 30 « *Cumque adhuc pergerent in itinere, fama pervenit ad David, dicens: Percussit Absalom omnes filios regis, et non remansit ex eis saltem unus* ». v. 31 « *Surrexit itaque rex, et scivit vestimenta sua, et occidit super terram, et omnes servi illius, qui assiscebant ei, sciderunt vestimenta sua* ». *Hebr. Chald. Syr.* pro *per* legibant participium *פָּרַץ*, ergo *stabant scissis vestibus*. Cf. 1 Reg. 22, 7. — v. 32 « *Respondens autem Ionadab, filius Semmaa fratris David* » (cf. v. 3), « *dixit: Ne aestimet dominus meus rex, quod omnes pueri filii regis occisi sint: Amnon solus mortuus est, quoniam in ore Absalom erat positus ex die, qui oppressit Thamar sororem eius* ».

Illa Vulg. LXX; sed *positus* non respondet voci *hebr.*, quae est feminina. *hehith* *פָּרַץ* posset esse *פָּרְצָה* *correspondens* Syro *פָּרְצָה* *propositum*, *Chald.* *פָּרְצָה* *indidiae*. *Keri* *פָּרְצָה* potest esse partic. fem. kal, et cf. v. 33 expressionem *בְּהַרְבֵּי* *הַיָּם*.

bat, ut de ipso melius ceteris omnibus mereretur. — *Thecua* civitas tribus Iuda 2 Par. 11, 5 sq., prope aliquod desertum sita 1 Mach. 9, 33, haud longe ab Herodio (Ios. Bell. Iud. IV, 9, 3), patria Ames prophetae 1, 1, nunc Tekua, duarum horarum itinere a Bethlehem distans, meridiem versus. Utrum Thecua, sicut Abela 20, 18, celebris fuerit ob sapientiam incolarum et speciatim mulierum, ignoramus. Fortasse haec una ibi mulier eminebat. Cuius sapientia non erat divinae inspirationis, sed dexteritas quaedam in rebus agendis et difficultatibus enodandis. Adhibita est Thecutis, « quia narrare debebat aliquid obscurum et incognitum regi; si autem fuisset Hierosolymitana, quae tale quid narrasset, potuisset statim refelli a rege » (Est.).

Versum esset ad Absalom: recte Valey, Syr. pro 32 intelligunt vel legitur 38, quae voces facillime commutantur inter se. *heli defecit* vertendum esse *contra*, 32; si enim cor regis versum esset ad Absalom, quid opus erat advocare mulierem sapientem? Respondeas, intellexisse Iohā aliquam cordis David ad Absalom inclinationem, eamque fuisse advocata muliere, quae ne ipso quidem omne in praesentia tūc punctum, cum rex, filium tūcque revocaverit, sed v. 29 haec in a sul alioquo acceret. — Curram Iohā non ea omnia dixit ipse? Videtur nondum certus fuisse, aliquid in scripto (cf. 3 Reg. 2, 3), de regia gratia recuperata; hinc 12, 38 honorem captae Rabbali Davidi detulerat, hinc verba 14, 22.

v. 4 « *Itaque, cum ingressa fuisset mulier Thecutis ad regem, cecidit coram eo super terram, et adoravit, et dixit: Serva me, rex!* » « Familiaris et quasi legitima formula, qua ab aliquo ius nostrum obtinere volumus » (Sancet.).

Ingressa, 327: ita verbum, *hēri* et multorum codicum *kethib*, contra *kethib* receptum et *Chald.* 3287; quam lectionem frustra Keil tanquam bysteronproteron tuari conatur. — *Serva me*: « me » addunt Valey, Syr., quod Tir. certum putat ex addita primitus parientia disprecativa 32, ut mulier sua sit salubatione Hosanna. Legunt LXX *Serva, rex, serva*, qua repetitione Thea. Wolla, in oratione affectum vehementem simulante delectatur.

v. 5 « *Et ait ad eam rex: Quid causae habes? Quae respondit: Non, mulier vidua ego sum, mortuus est enim vir meus* ». v. 6 « *Et ancillae tuae erant duo filii, qui rivati sunt adversum se in agro, nullusque erat, qui eos prohibere posset, et percussit alter alterum, et interfecit eum* ».

v. 7 « *Et ecce consurgens universa cognatio adpersum ancillam tuam, dicit: Trade eum, qui percussit fratrem suum, ut occidamus eum pro anima fratris sui, quem interfecit, et deleamus haeredem. Et quarunt extinguique scintillam meam, quae relicta est, ut non supersit viro meo nomen et reliquiae super terram* ». De cognatione cf. 1 Reg. 10, 21. « Qui illam litem noluerant dirimere, nunc congregati petunt, ut sibi alter tradatur.... Quibus tacite significabat regem, qui neque Ammonem

castigasset, neque Absalomis moerorem alleviasset » (Theoret.). — *Hebr. et deleamus insuper haeredem*, 32 indicat, novam introduci ideam. Cognati non solum volebant legem talionis implere, sed insuper et praecipue agebantur motivo proprii lucri: extincto quippe proximo haerede, haereditas ad cognatos descendebat, cf. Num. 27, 9 sqq. Certe ii, quibus proximum erat ius, supponunt reliquam cognationem incitasse; vel dici potest expressio *universa cognatio*, uti eiusmodi expressiones passim, non esse omnino literaliter sumenda. Verba *et deleamus haeredem* non sane supponi possunt a cognatis esse publice pronuntiata; unde Syr. recte ad sensum vertit *et delere volunt haeredem*; mulier vero, fictitio affectu abrepta, ea ex ore ipsorum cognatorum refert (Calm.). — *Scintillam meam, quae relicta est* intellige carbonem ultimam ignescentem, unicam spem resuscitandi ignis (Sancet., Lap.); similem imaginem habes 21, 17. « Cum unicus superis tanquam pruna residua in mediis cineribus et luctuosus familiae meae reliquis, potius ferendus quam extinguendus est » (Malv.). v. 8 « *Et ait rex ad mulierem: Vade in domum tuam, et ego iubebo pro te* ». *Hebr. et versiones* rectius de te, nondum enim rex pro muliere decrevit, sed potius inquisitionem promittit; quae est causa, cur mulier his non contenta loqui pergat, donec v. 11 rex dicat: « Non cadet de capillis filii tui super terram »; et tunc tandem mulier ad applicationem parabolae gressum facit. v. 9 « *Dirigitque mulier Thecutis ad regem: In me, domine mi rex, sit iniquitas et in domum patris mei: rex autem et thronus eius sit innocens* ». Intelligitur iniquitas non puniti, si quod sit, filii sceleris.

Iniquitas h. l., uti 1 Reg. 23, 24, proxime intelligitur reatus, non culpae: sed poenae: quomodo enim reatus culpae domum etiam patris afficere potest? Sed quoniam iniquitas intelligitur? Num sola iniquitas occisi filii? At haec penes solum fratrem est aut eius domum, certe non penes domum matris, et multo minus penes regem. Ergo intelligitur iniquitas non interdicendi occisorem (Mar.). « Si religio aliqua regem absterret, ne hoc filio suo condonet, existimatque placendam sibi esse interfectis sanguine iustitiam et sanguinem interfecti a se fratris; si metuit, ne in caput suum totumque regnum ultionem caedis huius provoet; totam in me summo peccati huius culpam et poenam. Punit Deus in me crimen, cuius veniam a te postulo ». Sed quorsum haec? « Quia a rege sibi mulier cavere vult, interposita iurisdictioni religione, ne quid a cognatis accidat adversi » (Sancet., cf. Calm.). Mulier omnino vult, interposita iuramentum religionis, filii, cuius effugit infortunium, vitam impetrare. Hinc, quisquis tandem regis mente fuerit verborum v. 8 sensus, simulat se illa de sola inquisitionis promissione intelligere, atque putare regem quodam legis talionis tuendae scrupulo teneri. Ita sane rex intellexit.

v. 10 « *Et ait rex: Qui contraxerit tibi, adduc eum ad me, et ultra*

non addet, ut tangat te ». Tangit matrem, qui adoritur filium: plus igitur iam concedit rex quam causae inquisitionem, ipsam filii incolunitatem promittit.

Pro qui LXX Chald. Syr. quicumque. Si aliud ab Hebr. legebant, quod minime necesse est supponere, potius legerunt כָּל, ortum ex repetitione (duarum alinarum litterarum vocis כָּל, quam כָּל (Thea.), quod sensu quicumque in libris Samuelis nullibi adhibetur, v. 18, 12 praefendum est כֵּרִי כָּל, et 20, 11 habetur אֲשֶׁר כָּל. — Hebr. qui locutus fuerit ad te quasi hyperbole: quicumque locutus fuerit, non dico contra te, sed vel solum ad te, de isto negotio, illum addae etc.

v. 11 « Omnis ait: Recordetur rex Domini Dei sui, ut non multiplicentur proximi sanguinis ad ulciscendum, et nequamquam interficiant filium meum »; « Recordatio hic pro iuramento posita est » (Ps. Hier.). « Recordari Dei h. l. idem videtur esse, quod iurare; quod David ipse docuit, qui statim obsecutus Thecutidis precibus iusiurandum adhibuit » (Sanct.). « Vult (mulier) regem promissionem suam iureiurando confirmare, quasi dicat: Si interdixisset uni tantum, statim emerget alius, qui filium meum occidat: ita eris causa, quod ultores sanguinis effusi existant multi » (Vatabl.). — Eandem quem Hebr. textum legebat Vulg.; eundem Syr., nisi quod pro כָּל legebat כָּל אֲשֶׁר: in quo a LXX deseritur, qui rursus כָּל in כָּל אֲשֶׁר ignorabant; Chald. paraphrasi rem non explicat, sed confundit. Omnibus attentis textus Hebr. genuinus habendus est. Sensus est: Ne multiplicentur numero ultores sanguinis ad destruendum, et sic tandem exterminent filium meum. Adducit (v. 10) ultor potest, quando est unicus; si plures sint, dum unus adducitur, aliter ferit, cf. Sanct., Mar. « Qui ait: Vivit Dominus, quia non cadet de capillis filii tui super terram ». Optatum tandem mulier nacta est iusiurandum, cuius efficaciam vide 12, 5 sqq. Fateor equidem, parabolam ab hac muliere prolatae longe minus efficacem mihi videri illa, quam protulit Nathan, qua illico rex ad iusiurandum praestandum motus est: defectus is est mulieris, non scripturae. v. 12 « Dixit ergo mulier: Loquatur ancilla tua ad dominum meum regem verbum. Et ait: Loquere ». Parabolam applicare aggreditur mulier. v. 13 « Dixitque mulier: Quare cogitasti huiusmodi rem contra populum Dei, et locutus es », i. e. cogitavit, « rex verbum istud, ut peccet et non reducat eiectum suum? » Consilium non revocandi eiecti sui, Absalomis, ipsum est illud scelus contra populum Dei admissum, et a muliere aequiparatur letalibus v. 7 cognatorum insidiis. Cernit hic Amama argumentum quoddam ab eventu turpi: « quasi dicat: Rex in simili causa dissimilem iam tulit sententiam; eo ipso se quasi reum peregit, dum perseverat in proposito non revocandi expulsum ». Eo revocatio ex mente mulieris et Iobi populo Dei est ne-

cessaria, quod Absalom nunc sit aetate maximus haeresque regni naturalis. Recte enim ex absoluto scripturae post Annonis necem de Cheleab, altero Davidis filio 3, 3, silentio concludimus, Cheleab eo tempore non iam fuisse superstitem, ideoque Absalom fuisse natu maximum. « Denique multorum ad se studia atque animos, qua erat morum suavitate, allexerat Absalom, qui illius causa arma libenter surerent, sicut fecere postea in causa, quae nullam habere videbatur honestatis speciem » (Sanct.). — כָּל אֲשֶׁר (Vulg. ut peccet) secundum diversam punctuationem verti potest, aut tanquam reus (Chald. Syr.), aut quasi delictum (LXX Symm.), quod alterum fortasse ob parallelismum cum כָּל אֲשֶׁר erit praefendum. v. 14 « Omnes morimur, et quasi aquae dilabimur in terram, quae non revertuntur », seu potius, quae effusae colligi nequeant. « Nostrium vivere longum quoddam et familiare mori est. Ut enim aqua in declivi loco semper labitur, donec se marinis fluctibus infundat, sic etiam ad mortem properat, et cum morte convivit aut etiam commoritur vita mortalium » (Sanct.). Vel pluviae aqua intelligi potest (Lap.), non tamen debet. Generatim exprimitur brevis et miseria vitae humanae, cuius consideratio utique ad abdicandam vindictam impellit: cur persequatur homo reum, brevi naturae debitum solutum? »

Aliter Theodoret: « Non potes illum (Annonem) a mortuis excitare: cur stades hunc quoque interimere, ut vivas orbatus duobus? » Malv.: « Oportet te statim, o rex, parcere Absalomi et providere de successore, ne mors te praecipuet, ne reliquas regnum civilibus bellis obnoxium ». Cler.: « Absalom posset mori in exilio; quodsi contingeret, rex eum nunquam esset vivum conspexurus; itaque satius multo foret, si quam primum ab exilio revocaretur. Infirma est ratiocinatio, et qua quodvis scelus potuisset excusari ». Infirma omnino, ad Clerici tota, non Thecutidis. Ratio, cur hi atque interpretes argumenti vim non perspexerint, est quia nimis accurate et profunde hanc verbosam mulierem supponebant esse locutam. Ipsa in exordio adhuc sermonis versatur: cf. v. 15 « Nunc igitur veni, ut loquar... Loquar ad regem »; v. 17 « dicat ergo ancilla tua »; quod exordium sapiens rex v. 18 interiecta interrogatione truncavit. Indicat mulier motiva quasdam introductoria et magis indeterminata, et quidem his verbis brevitate et miseriam vitae humanae universam spectatae.

« Nec vult Deus perire animam, sed retractat cogitans, ne penitus pereat qui abiectus est ». Alterum habes mulieris motivum introductorium: Dei in abiectos misericordia commendatur tanquam exemplar humanae misericordiae (Ps. Hier.). Deus non vult perire animam, i. e. vitam, immediate post commissum scelus, sed rexit consiliorum suorum texturam, ne etc. — Facile in Davide hoc argumentum excitavit memoriam misericordiae, sibi a Deo post Uriae necem adhibitae; cum duas protulit vuculas in testimonium poenitentis animi » (Sanct.); ad

eam tamen necem mulier, quod sentit. *Castalia*, alludere minime intendebat, haud quippe tutam ad regum alludere scelera. — *Chald.*, elohim interpretatus iudicem humanum, textum mire torsit. Peius *Cler.* interpretatur principem: « Annon princeps ignoscere potest alicui, et excogitare rationem, ne exulem a se depellat? » Languidissimum sane argumentum, cui facile opposuisset David, a posse ad esse non valere illationem. — Negationem initio sententiae omittit *LXX*, sed si legas ad modum interrogationis, manet idem sensus. — *Hebr.* ne abiiciatur obiectus: obiectus h. l. non intelligitur idem, qui v. 13 cietus dicebatur, sc. Absalom, sed omnes abiecti et miseri universim. Apposite omnino supplavit *Vulg.* vocem *penitus*, unde solvitur *Wellh.* obiectio, non abiecti iam abiectam; potest linum fumigans exstingui. — Pulchre argumentum amplificat *Duguet*: « Quare, o rex piissime et religiosissime, non imitaris Dei bonitatem, qui, utvis sollicitus sit suarum legum conservandarum scelerumque multandorum, tamen tanta patientia maximos peccatores sustinet? qui, ne accelerata vindicta ineluctabiliter perdat, vivere sicut et tempus poenitentiae concedit? Nonne, quod opportunis per terram Israel spatibus civitates refugii distribuerit, cum sanguini velle parcere comprobatur? Qui, quando sceleratos ab aspectu arcae et publici cultus solemnibus exulare iubet, tempus tamen definit, quo absoluti exilio restituantur patriae civiumque iuribus ».

v. 13 « Nunc igitur veni, ut loquar ad dominum meum regem verbum hoc, praesente populo ». Ita *Vulg. LXX*, quod exponit *Sanct.*: ut testes regni iuramenti haberem multos. Ioab certe aderat, et sine dubio etiam alii. Sed *Hebr.*, *Chald.*, *Syr.* legunt: quoniam timere me fecit populus. Quem *Cler.* intelligit cognatos, cum supponat mulierem relabi in fictitiam illam narrationem periclitantis filii: sed num cognati apte vocantur populus? Hinc *Vatabl.* interpretatur ipsum populum, « qui dicebant, si rem aperte » et sine filiorum parabola, « tibi declararem, forte ut exardesceres ». Sed num verisimile est, mulierem, antequam ad regem ingrederetur, cum populo deliberationem aliquam instituisse? Praeplacet « verbum hoc » cum *Calm.* interpretari parabolam filiorum: Parabolam tibi, o rex, proposui, verebar enim populi tibi circumfusi coronam.

« Et dixit », cogitavi apud se (*Malc.*), « ancilla tua: Loquar ad regem, si quomodo faciat rex verbum ancillae suae ». — recte pergit *LXX* et *audiat rex, ut liberet etc.*; est enim v. 16 continuatio praecedentis sententiae — v. 16 « et audivit rex, ut liberaret ancillam suam de manu omnium, qui volebant de haereditate Dei delere me et filium meum simul ». Haereditas Dei proxime intelligitur gens electa, mediate eiusdem possessiones. Exponit igitur mulier satis verbose, adactam se

esse verecundia adstantium et regiae clementiae fiducia ad regem parabola alloquendum; simul tamen astute repetit, quam rex iuramento iam coram testibus sanciverat incolunitatis filii promissionem, ut intelligat rex, concedi oportere veritati, quod parabola iam fuerit concessum (*Duguet*). v. 17 « Dicat ergo ancilla tua, ut fiat verbum domini mei regis sicut sacrificium ». Rectius: Dixit ergo, sermonem absolvit ancilla tua, et fiat etc. Soli *LXX* Dixit mulier, ut verba non sint pars praecedentis orationis: sed praestat reliquorum lectio. Concluditque orationem vel potius orationis exordium mulier appreciatione et commendatione regiae sapientiae et divinae assistentiae. Sed *Hebr.* *Chald.* pro *אני* punctabant *אניך*: ergo verbum regis sit in requiem, praestet pacem et veniam Absalomi, vel nobis pro Absalome supplicantibus (*Duguet*). Cum mulier omnino supponat, hanc pacificam solutionem esse unice veram et rectam, ideo eius obtinendae spem confirmat celebrata regis sapientia Deiique providentia: « Sicut enim angelus Dei, sic est dominus meus rex, ut nec benedictione nec maledictione moveatur, unde et Dominus Deus tuus est tecum ». Reliqui simpliciter ut *audiat bonum et malum* etc., cum audiendi verbum etiam adhibeatur ad significandam intellectionem rerum auditu perceptarum (cf. Gen. 11, 7; 42, 23; et h. l. v. 20), ut discernat bonum et malum. His tertium comparationis inter regem et angelum circumscribitur. — Unde addit *Vulg.* exprimens, uti videtur, speciale Dei auxilium consequi regis sapientiam eiusque intuitu dari; dum reliqui, solam copulam legentes, illa duo coordinant, ut propter duplicem rationem regiae sapientiae et divini luminis mulier confidat petita concessum iri.

v. 18 « Et respondens rex, dixit ad mulierem: Ne abscondas a me verbum, quod te interrogo ». *אני* sine articulo, ergo « ne verbum quidem me celaveris » (*Wellh.*): « Dixitque ei mulier: Loquere domine mi rex », v. 19 « Et ait rex: Nunquid manus Ioab tecum est in omnibus istis? » Ex qua interrogatione patet, Ioabum iam prius Absalomis partes sustinuisse. Emortuo sc. Annon vir ambitiosus eum, qui nunc natu maximus esset, conciliare sibi studuerat; uti postea Adoniam. « Respondit mulier, et ait: Per salutem animae tuae, domine mi rex, nec ad sinistram, nec ad dexteram est ex omnibus his, quae locutus est dominus meus rex ». Versiones recte intellexerunt, *אני* poni pro *אני* est. Subiectum sententiae non est mulier (si *deslexi*, *Syr.*); sed, si deflectendi vocem claritatis gratia addi libeat, vertendum est cum *Chald.*: si est *deslexio*. Verbotenus: Si est aliquid sive ad sinistram sive ad dexteram omnium, quae etc. Et sensus est vel: Profecto, non est quidquam praeter illud, quod intelligit rex; rex cuncta perspiciet nec quidquam eclari potest (*Sanct.*); « remipsam attigisti, nihil aberrans huc aut illic »

(Sa). Vel: Profecto, non est quidquam praeter illud, quod iubet rex; non est possibilis evasio regii mandati, unde neque est timendum, ne quidquam fore celaturam (Calm.). « Servus enim tuus Iob ipse praecipit mihi, et ipse posuit in os ancillae tuae omnia verba haec ». v. 20 « Ut verterem figuram sermonis huius, servus tuus Iob praecipit istud ». Synon. ad circumducendam prosopopeam sermonis huius. Cum quo interpretes generatim intelligunt figuratam seu parabolicam adhibiti sermonis formam: Iob praecipit mihi, ut uterer parabola. Vatabl. censet, יבִי intelligi posse non sermonem mulieris, sed quod agitur negotium; ergo « ut mutarem conditionem negotii », ut Absalomi veniam impetrarem. « Tu autem, domine mi rex, sapiens es, sicut habet sapientiam angelus Dei, ut intelligas omnia super terram ». v. 21 « Et ait rex ad Iob: Ecce placatus feci verbum tuum; vade ergo, et revoca puerum Absalom ». LXX Syr. legebant יבִי, quod Vulg. in forma יבִי (cf. Est. 8, 5) vertit placatus. Sensus est: Ecce feci secundum verbum tuum. Praeteritum exprimit, rem firmiter esse decretam. v. 22 « Cadensque Iob super faciem suam in terram, adoravit et benedixit regi; et dixit Iob: Hodie intellexit servus tuus, quia inveni gratiam in oculis tuis, domine mi rex: fecisti enim sermonem servi tui ». v. 23 « Surrexit ergo Iob et abiit in Gessur, et adduxit Absalom in Ierusalem ». Putabat Iob, se nunc tandem in plenam cum rege gratiam rediisse, cuius argumentum ipsi erat tantum momenti concessio petiti. Prius variis usus fuerat artibus (12, 28; 14, 2), ex quibus colligere licet, eum de regis gratia necdum fuisse certum. v. 24 « Dixit autem rex: Revertatur in domum suam, et faciem meam non videat. Reversus est itaque Absalom in domum suam, et faciem regis non vidit ». Remanserantne intacta damus et bona Absalom? Crediderim propter uxorem et filios; sed tum vix intenderat David exilium perpetuum. — Ab aula Absalom excluditur. « Quod factum est a Davide, ut ferox Absalomis ingenium contineret in officio, utque ex poena diuturniore admissi criminis gravitatem agnosceret » (Menoeh). « Prudenter », inquit Sanct., « se h. l. gessit David; sic enim voluit Iob et populi votis satisfacere, ut tamen non videretur iustitiae et humanitatis immemor ». E contra queritur Then., imperfectam hanc veniam obtulisse Absalom, non profuisse, iuste utique agebat David, maxime qui in Amnonem lenitate deliquisset; potuit tamen iusta et prudens punitio Absalom, ob insitam vafrirtem, occasio esse gravioris sceleris. v. 25 « Porro sicut Absalom vir non erat pulcher in omni Israel, et decorus nimis »; — Hebr. et versiones habent laudabilis nimis. ponit causam pro effectu Vulg. → « a vestigio pedis usque ad verticem non erat in eo ulla macula », i. e. defectus. v. 26 « Et quando tondebat capillum, semel in anno tondebatur, quia gravabat

eum caesaries, ponderabat capillos capitis sui ducentis siclis, pondere publico ».

Semel in anno, Syr. ab anno ad annum. Expressio כָּפֵי יָסִים לְיָסִים non est identica cum expressionibus Gen. 8, 6; 16, 3; 2 Par. 18, 2, videlicet significare a fine anni ad annum, seu quotannis in fine anni. Nota, certum non raro tempus publica superstitione tandem assignari capillis. Isr., uti sinepe, rem exaggerat: « negre octo diebus tondebatur ». — Pondere publico. Hebr. lapide, i. e. pondere regii. Ex hoc nomine aliqui concludunt intelligi pondus a pondere sanctuarii (Isr. 30, 13; Lev. 27, 25; 1 Par. 23, 29) distinctum; fuisseque illud aut pondus aliquod hebr., a pondere sanctuarii diversum, aut pondus regis magni, i. e. babilonicum (Calm.). Ex qua tamen altera hypothesi perperam post Le Pelletier (apud Calm.) inferunt Then., Wolk., nostrum versum scriptum esse post exilium; etenim antiquissimum erat Babilonicum commercium, et consequenter babilonicorum pondus pro universum orientem usus. Sed hodie pondus regis idem esse statuitur, quod sanctuarii. Unde causantur multi, impossibile videri unius hominis comam ad ducentorum siclorum pondus exerescere, i. e. 3274 gramm.; unde Mar. antiquissimum quendam, quippe qui in omnes versiones transierit, suspicatur errorem, dum Lap. audacter negat, hoc pondus Absalomem gravasse, « quia haec coma erat capiti eius connaturalis, unde facile ab anima capiti sustentabatur ». Respondeas, in textu non agi de pondere comae, sed de pretio, quod utique argenti pondere determinabatur (Sanct., Tier). Neque intrinsicus comae valor aequabat ducentos siclos seu 9375 fr., neque comae tum vulgo vendi consueverant, sed tantum pro illa solvebant principis aulatores.

v. 27 « Nati sunt autem Absalom filii tres et filia una, nomine Thamar, elegantis formae ». v. 28 « Mansitque Absalom in Ierusalem duobus annis, et faciem regis non vidit ». Sicut recensebatur 3, 2 sqq. familia David in Hebron imperantis, 5, 13 sqq. familia eiusdem Hierosolymis regnantis, 4, 2-4 familia Isboseth, 8, 16 sqq. aula Davidis prius perfecte constituta, 20, 23 sqq. eadem post Absalomis cladem restituta: ita h. l., quo Absalom iam iam est ad breve interregnum elevandus, recensetur eiusdem familia.

Filiorum nomina non traduntur, vel quod iuniores adhuc (cf. 18, 18) negotio nullo praecelaro facinore peracto meriti sint (Sanct.), vel quod a Salomone ab omnibus officiis et honoribus exclusi, obscuram egerint vitam. Nomen filia videtur esse naeta, cum ob formae elegantiam palmam emulantis, tum ob memoriam dilectae atque stupratae sororis (Sanct.). Imvero 3 Reg. 15, 2, 10 et 2 Par. 11, 21 sq. uxor Roboam et mater Abiae vocatur Maacha, filia Absalom; huiusque intelligi Davidis filium rebellem, patet 2 Par. 11, 18, ubi docentur uxores principales Roboam omnes ex regia stirpe fuisse assumptas. Eadem uxor 2 Par. 13, 2 vocatur, mendose uti videtur, Michai, filia Uriel de Gabaa. Iam, quod Thamar attinet et Maacham, variae praesto sunt solutiones. Prima tenet, utrumque nomen eiusdem mulieris fuisse proprium (Sanct.); altera, fuisse mulieres diversas (Calm.). Sed cur tunc h. l. non recenseatur Maacha? Probabilis, quod tempore narrationis cap. 14 nondum fuerit naeta; addit ratio altera probabilis, quod fuerit filia Absalomis ex una concubinarum Davidis

(16, 22). Et haec solutio omnino praecipuet. Quod LXX in l. addunt: « et facta est uxor Roboam filio Salomonis, et peperit et Abiam », certissime est interpolatum.

Tandem Absalom ad aulam quoque iterum admittitur. v. 29 « *Misit itaque ad Iobab, ut mitteret eum ad regem; qui noluit venire ad eum* ». Peritus aulicus postulata sua omnia considerat, neque ad rem tentandam nisi de evectu securus accedit » (*Caln.*). Mittendus ad regem Iobab, of. v. 32. « *Cumque secundo misisset et ille noluisset venire ad eum* », v. 30 « *dixit servis suis: Scitis agrum Iobab iuxta agrum meum, habentem messem hordei: ite igitur, et succendite eum igni. Succenderunt ergo servi Absalom segetem igni* ». Sequens pars versus ex LXX in Vulg. penetravit (*Vege.*); « *Et venientes servi Iobab, scissis vestibus suis, dixerunt: Succenderunt servi Absalom partem agri igni* ». v. 31 « *Surrexitque Iobab et venit ad Absalom in domum eius, et dixit: Quare succenderunt servi tui segetem meam igni?* » Hinc infert Clair, Absalomi tum non licuisse domo sua excedere. v. 32 « *Et respondit Absalom ad Iobab: Misi ad te obsecrans, ut venires ad me, et mitterem te ad regem, et diceres ei: Quare veni de Gessur? melius mihi erat ibi esse. Obsecro ergo, ut videam faciem regis: quodsi memor est iniquitatis meae, interficiat me* ». Hebr. quodsi est in me iniquitas: intellige, iniquitas praeter illam facto revocationis iam condonatum; vel absolutè: malo mori quam venia frui, qua patris aspectu excludat. v. 33 « *Ingressus itaque Iobab ad regem, mutavit ei omnia, vocatusque est Absalom, et intravit ad regem, et adoravit super faciem terrae coram eo, osculatusque est ree Absalom* ».

b. Interitus Absalom 2 Reg. 15, 1-20, 26.

Absalome patri reconciliato, omnia videbantur composita; regem interim agebat timor, ne « malum de domo sua » (12, 11) forte nondum cepisset linem, ne forte « gladius » (12, 10) nondum reductus esset in vaginam. Quanam interim Absalom mente velvehat consilia? Amnon licentiosus fuerat, violentius, incurius. Absalom sui compos, astutus, ambitiosus. Sororem paucis silere iubet, odium biennio dissimulat, dein fratrem hospitem trucidat. Non sola simulabatur stupratrice sororis iniuria, sed consilium ceperat Amnonis vita simul et regno privandi, lucro sibi versurus sororis opprobrium. Impunitatem promittebat Davidis in Amnonem lenitas; offendi animam patris de filio stupratore interempto diuturnior luctus; exacerbatum dimidiatum concessa venia. Hinc primum nata in patrem aversio, hinc eius regno efficiendi consilium. Perit simulata pietate Absalom, ut ad aulam rursus admittatur, non

quo genitoris fruatur amplexu, sed ut impiae ambitioni efficacius queat indulgere: nec suspicantem osculo prodit.

Narratio commode in duas partes distribuitur, quarum prior Absalomis defectionem, altera eiusdem stragem refert.

Absalomis defectio 2 Reg. 15, 1-16, 14.

Abc. — 13, 1-13 docemur, quomodo Absalom assumpto 13, 1 regio statu, et devinctis sibi v. 2-6 civium animis defectionem praeparaverit, quam tandem v. 7-13 Hebrone compleverit. 15, 14-37 narratur Davidis ex Hierosolymis egressus, simul tamen penes ipsum germina panduntur rerum aliquando feliciter restituendarum: adsunt quippe v. 14-23 probatorum heroum legiones, adsunt cum filiis pontifices 24-30 regem de Absalomi consiliis certiore facti, adest 31-37 Chnsai ipsa Absalomis consilia subversurus. Subnectitur 16, 1-14 factum Miphiboseth et Semei. Haec narrationis pars concluditur Absalomis Hierosolymis adventu 15, 37; 16, 13.

Cap. XV v. 1 « *Igitur post haec fecit sibi Absalom currus et equites, et quinquaginta viros, qui praecederent eum* ». Cum 3 Reg. 1, 5 Adonias regnum usurpaturus eundem fastum assumpsit, is certe regis proprius erat, et quidem regis Iudaeorum. Superflue igitur *Then*, coniciit, Absalomem ea in re avum Tholmai esse imitatum. Aliunde assumptus ille fastus in eo videbatur posse excusari, qui regis successor futurus merito praesumeretur.

Cum *Then*, et *Keil* putat *Clair*, כַּחֲמַיִן, qua distinctum ab אֲחָרָיִם, significare *breui* post haec, et appellant ad 3, 28: et fundamento caret coniectura. — Hebr. *currus*, quem singularem versiones interpretatae sunt collective. Potest etiam intelligi unicus currus, regio fastu adornatus equorumque numero conspicuus. — *Equites*: LXX *equos*: vox hebr. utrumque significat, primario equos. Ambigi igitur potest, intelligentur equi curribus trahendis, an vehentibus viris destinati.

v. 2 « *Et mane consurgens Absalom stabat iuxta introitum portae, et omnem virum, qui habebat negotium, ut veniret ad regis iudicium, vocabat Absalom ad se, et dicebat: De qua civitate es tu? Qui respondens aiebat: Ex una tribu Israel ego sum servus tuus* ». Primo mane adstabat prope portam, qua ad regium intrabatur tribunal. v. 3 « *Respondentibusque ei Absalom: Videntur mihi sermones tui boni et iusti, sed non est, qui te audiat, constitutus a rege* ».

Potat *Then*, agi de officialibus, qui quaelas examinarent, regique examinatas proponerent definiendas. Sed ex Absalomis verbis « Quis me

(16, 22). Et haec solutio omnino praecipuet. Quod LXX in I. adstant: « et facta est uxor Roboam filio Salomonis, et peperit et Abiam », certissime est interpolatum.

Tandem Absalom ad aulam quoque iterum admittitur. v. 29 « *Misit itaque ad Iobab, ut mitteret eum ad regem; qui noluit venire ad eum* ». Peritus aulicus postulata sua omnia considerat, neque ad rem tentandam nisi de evectu securus accedit » (*Caln.*). Mittendus ad regem Iobab, of. v. 32. « *Cumque secundo misisset et ille noluisset venire ad eum* », v. 30 « *dixit servis suis: Scitis agrum Iobab iuxta agrum meum, habentem messem hordei: ite igitur, et succendite eum igni. Succenderunt ergo servi Absalom segetem igni* ». Sequens pars versus ex LXX in Vulg. penetravit (*Vege.*); « *Et venientes servi Iobab, scissis vestibus suis, dixerunt: Succenderunt servi Absalom partem agri igni* ». v. 31 « *Surrexitque Iobab et venit ad Absalom in domum eius, et dixit: Quare succenderunt servi tui segetem meam igni?* » Hinc infert Clair, Absalom tum non licuisse domo sua excedere. v. 32 « *Et respondit Absalom ad Iobab: Misi ad te obsecrans, ut venires ad me, et mitterem te ad regem, et diceres ei: Quare veni de Gessur? melius mihi erat ibi esse. Obsecro ergo, ut videam faciem regis: quodsi memor est iniquitatis meae, interficiat me* ». Hebr. quodsi est in me iniquitas: intellige, iniquitas praeter illam facto revocationis iam condonatum; vel absolutè: malo mori quam venia frui, qua patris aspectu excludat. v. 33 « *Ingressus itaque Iobab ad regem, mutavit ei omnia, vocatusque est Absalom, et intravit ad regem, et adoravit super faciem terrae coram eo, osculatusque est eum Absalom* ».

b. Interitus Absalom 2 Reg. 15, 1-20, 26.

Absalome patri reconciliato, omnia videbantur composita; regem interim agebat timor, ne « malum de domo sua » (12, 11) forte nondum cepisset linem, ne forte « gladius » (12, 10) nondum reductus esset in vaginam. Quanam interim Absalom mente velvehat consilia? Amnon licentiosus fuerat, violentius, incurius. Absalom sui compos, astutus, ambitiosus. Sororem paucis silere iubet, odium biennio dissimulat, dein fratrem hospitem trucidat. Non sola simulabatur stupratrice sororis iniuria, sed consilium ceperat Amnonis vita simul et regno privandi, lucro sibi versurus sororis opprobrium. Impunitatem promittebat Davidis in Amnonem lenitas; offendi animam patris de filio stupratore interempto diuturnior luctus; exacerbatum dimidiatum concessa venia. Hinc primum nata in patrem aversio, hinc eius regno efficiendi consilium. Perit simulata pietate Absalom, ut ad aulam rursus admittatur, non

quo genitoris fruatur amplexu, sed ut impiae ambitioni efficacius queat indulgere: nec suspicantem osculo prodit.

Narratio commode in duas partes distribuitur, quarum prior Absalomis defectionem, altera eiusdem stragem refert.

Absalomis defectio 2 Reg. 15, 1-16, 14.

Abc. — 13, 1-13 docemur, quomodo Absalom assumpto 13, 1 regio statu, et devinctis sibi v. 2-6 civium animis defectionem praeparaverit, quam tandem v. 7-13 Hebrone compleverit. 15, 14-37 narratur Davidis ex Hierosolymis egressus, simul tamen penes ipsum germina panduntur rerum aliquando feliciter restituendarum: adsunt quippe v. 14-23 probatorum heroum legiones, adsunt cum filiis pontifices 24-30 regem de Absalomis consiliis certiore facti, adest 31-37 Chnsai ipsa Absalomis consilia subversurus. Subnectitur 16, 1-14 factum Miphiboseth et Semei. Haec narrationis pars concluditur Absalomis Hierosolymis adventu 15, 37; 16, 13.

Cap. XV v. 1 « *Igitur post haec fecit sibi Absalom currus et equites, et quinquaginta viros, qui praecederent eum* ». Cum 3 Reg. 1, 5 Adonias regnum usurpaturus eundem fastum assumpsit, is certe regis proprius erat, et quidem regis Iudaeorum. Superflue igitur *Then*, coniciit, Absalomem ea in re avum Tholmai esse imitatum. Aliunde assumptus ille fastus in eo videbatur posse excusari, qui regis successor futurus merito praesumeretur.

Cum *Then*, et *Keil* putat *Clair*, כַּחֲמַיִן, qua distinctum ab אֲחָרָיִם, significare *breui* post haec, et appellant ad 3, 28: et fundamento caret coniectura. — Hebr. *currus*, quem singularem versiones interpretatae sunt collective. Potest etiam intelligi unicus currus, regio fastu adornatus equorumque numero conspicuus. — *Equites*: LXX *equos*: vox hebr. utrumque significat, primario equos. Ambigi igitur potest, intelligentur equi curribus trahendis, an vehentibus viris destinati.

v. 2 « *Et mane consurgens Absalom stabat iuxta introitum portae, et omnem virum, qui habebat negotium, ut veniret ad regis iudicium, vocabat Absalom ad se, et dicebat: De qua civitate es tu? Qui respondens aiebat: Ex una tribu Israel ego sum servus tuus* ». Primo mane adstabat prope portam, qua ad regium intrabatur tribunal. v. 3 « *Respondentibusque ei Absalom: Videntur mihi sermones tui boni et iusti, sed non est, qui te audiat, constitutus a rege* ».

Potat *Then*, agi de officialibus, qui quaelas examinarent, regique examinatas proponerent definiendas. Sed ex Absalomis verbis « Quis me

constituat iudicem » potius efficitur, intelligi iudices proprie dictos, qui ipsi definiunt. מִשְׁפָּטֵי הַמֶּלֶךְ non est proprie *constitutus a rege*, sed *a parte regis*, quae expressione ipse quidem rex non directe accusatur, ast neque eximitur accusatione; imo accusatio, etiam quo in casu immediate alios ferit, ultimam recidit in regem. Iam eiusmodi iudices nulli esse dicuntur, vel quod reapse nulli fuerint constituti, quod tamen parum videtur probabile, vel quod constituti commissum sibi munus neglexerint (*Malv.*), aut administraverint venaliter (*Sanct.*), aut essent numero pauciores. Ceterum merito notat *Est.*, accusationis inanitatem probabilem fieri ex facto regis audientis mulierem Thecutidem. « Dicebatque Absalom »: v. 4. « Quis me constituit iudicem super terram, ut ad me veniant omnes, qui habent negotium » — reliqui litigationem et iudicium — « et iuste iudicem! » *Hebr.* et cum iustum ostendam, declarem. Singulorum causam prima fronte iustam esse declarabat, neque aliud desiderari, quam ut aliquis constitueretur, qui id pro tribunali declarare curaret, aut perspicere valeret. Ex 1 Reg. 8 concludere licet, iustitia inique administrata populum facillime omnium ad tumultum potuisse excitari, ergo etiam eiusmodi iniquitatis suspitione et melioris administrationis promissione. v. 5 « Sed et cum accederet ad eum homo, ut saluaret illum, extendebat manum suam, et apprehendens osculabatur eum ». *Hebr.* exprimit salutationem, quae fiebat prostratione in terram. Familiari modo etiam inferioris conditionis homines salutabat Absalom. v. 6 « Faciebatque hoc omni Israel venienti ad iudicium, ut audiretur a rege, et sollicitabat corda virorum Israel ». *Hebr. Chald. furabatur, Syr. alienabat, LXX* *ἐκείνη*; cf. Gen. 31, 20; corda regi abalienabat, sibi devinciebat.

Rebus ita praeparatis, iam in aperta rebellionem prorumpit Absalom. Ubi indagandae sunt causae, ob quas tam prospere ei res cecidit. « Nunquam », inquit *Calm.*, « desunt in populo seditioni, turbarum invariarumque rerum cupidi. Factio Saulis nondum penitus extincta erat, Iohannis secundus a rege in dolentem habebat superbia et fastu intolerabilem. Impunita eius crimina invidiam confabant regi, qui nihil grave in illum decernere ausus fuerat. Ipse pariter David adversariis suis causam praebuerat tum crimine cum Bethsabee, cum illata Uriae nece, quae duo scelera manifesta erant et odiosa, praesertim in rege. Quod autem Absalomo in maxime favit, incuria iudicium in rebus populi cognoscendis fuit; neque enim adeo ea de re doluisset Absalom, nisi eius querele aliquem veritatis colorem habuissent ». Adde egregiam principis formam, miram affabilitatem, qua innumeros omnium tribuum viros sibi conciliaverat, illos maxime, qui postea adversam sententiam nacti male affecti a rege discesserant. Dein ipse praesumebatur haeres regni futurus, ne ob attentatam quidem rebellionem ab indulgentiore in filios parente successione excludendus (cf. 18, 5).

Quis auferet illius se partibus non adiungere, qui, victor an victus, arbitrum quondam futurus sciretur?

v. 7 « Post quadraginta autem annos dixit Absalom ad regem David: Vadam et reddam vota mea, quae voti Domino, in Hebron ». Loci nomen ad *vadam* et *reddam* refertur (cf. v. 10), non ad voti. v. 8 « Vovens enim votum servus tuus, cum esset in Gessur Syriae, dicens: Si reduxerit me Dominus in Ierusalem, sacrificabo Domino ». Eadem expressio Ex. 3, 12; 10, 26 de sacrificio adhibetur; ante exstructum templum sacrificia urbe Hierosolymitana non circumseribebantur. Lega quatuor annos cum *keri, Syr., Ios., Theodoret.*: ex אֲרִבְעִים שָׁנִים facillime oriri potuit אֲרִבְעִים שָׁנִים. Totum Davidis regnum quadraginta annos non excessit. Intelligitur quadriennium post perfectam Absalomis cum Davide reconciliationem (*Ios.*), nam animadversiones chronologicae 13, 23, 38; 14, 28; 15, 7 invicem excipiunt et ab invicem computantur. — v. 9 « Dixitque ei rex David: Vade in pacem. Et surrexit, et abiit in Hebron ». Quae tum erat urbs post Ierusalem tribus Iuda princeps, cuius sane imprimis tribus homines sibi affabilitate Absalom devinxerat. Inde Davidis regnum ortum duxerat, pluresque fortasse civium translatum inde Hierosolymam regnum aegre ferebant (*Then.*) prionioresque erant, qui principis Hebrone nati, formosi et affabilis partibus studerent. v. 10 « Misit autem Absalom exploratores in universas tribus Israel, dicens: Statim ut audieritis clangorem buccinae, dicite: Regnavit Absalom in Hebron ». Clangor buccinae insolitum quid portendebat. Eo de Hebron exaudito, urbes adiacentes tuba et ipsae incolae convocatae erant, ut, si quod periculum immineret, se defenderent, si quid fausti evenisset, praesto adessent. Qui tubae clangor paulatim de civitate in civitatem propagabatur. Quo dein tempore homines armati, quid causae esset adhuc ignorantes, confluerent, exploratores pro Absalom conclamanturi erant, incertaeque turbas in eius partes traducturi. Ergo non est necesse supponere cum *Cler.*, etiam buccinatores ab Absalome fuisse provisos: tot enim buccinatorum per universam regionem concursationes Davidem nequaquam latere potuissent. v. 11 « Porro cum Absalom ierunt ducenti viri de Ierusalem vocati, euntes simplici corde, et causam penitus ignorantes ». Cur fuere praetextu sacrificii invitati? Ut eorum auxilio careret David, inquit *Abul.*; quae ratio eo magis cogit, si supponas eos viros plus auctoritate valuisse, quam corporis robore. « Ut ascitis secum viris, de quorum fide dubitabat nemo, omnem ipse coniurationis et doli suspicionem adimeret », inquit *Sanct.* « Ut populo fucum faceret, omnia ista fieri, adeoque et inaugurari se et regem proclamari, volente ac iubente patre », inquit *Tir.* Ut obsides essent, addit *Then.*, pro familia-

ribus Hierosolymis degentibus. v. 12 « *Accessit quoque Absalom Achitophel Gilonitem, consiliarium David, de civitate sua Gilo.* »

Pater erat is Eliam, qui 23, 34 inter heroes David reconsetur. Gilo, in montibus Iuda sita Jos. 15, 51. *Accessit* : versiones omnes legebant וישלח; nisi arbitrarie textum emendare velimus, dicendum erit, expressionem וישלח etiam habere sensum accesserunt, quatenus mittatur mandatum, et mandato persona quasi de uno loco in alterum mittatur. Explicit Syr. *misit ad eum . . . et adduxit eum.*

« *Cumque immolaret victimas, facta est coniuratio valida, populusque concurrens augetur cum Absalom.* » Ex 19, 10 Absalom tum etiam unctus est (*Mench.*). « Videtur Absalom multos consumpsisse dies in victimarum immolatione, ut honesta praetextoretur species improbo consilio » (*Sauct.*). Plures, qui sincero animo advennerant, coniurationi se adiunxerunt; multi consilii primum obscure tantum cognitum plenum praestitere assensum: concurrebat populus (cf. v. 10) ex universis tribubus Israel. Reliqui textus verba cum *immolaret victimas*, postposita copula ad praecedentia trahunt; sed nunc tum tandem accesserunt Achitophel David? v. 13 « *Venit igitur nuntius ad David, dicens: Toto corde universus Israel sequitur Absalom.* » Expressionem habes 2, 40 et 1 Reg. 12, 14. En rursus « *gladius* » animo haud opinantis regis obiectus.

Iam narratur Davidis fuga. v. 14 « *Et ait David servis suis, qui erant cum eo in Ierusalem: Surgite, fugiamus, neque enim erit nobis effugium a facie Absalom; festinate egypti, ne forte veniens occupet nos.* » Hebr. *ne forte ipse festinet nosque assequatur, et impellat super nos ruinam*, vel quatiens muros arietibus (*Sauct.*, cf. 20, 13), vel sensu figurativo, « *et percutiat civitatem in ore gladii* ». Ad quaestionem, cur David, rex fortissimus, illico fugae se dederit, primum notat *Calm.*: « Neque panico terroris sive turbatae phantasie ludibrio, quae discriminis metum augetet, haec deputanda sunt: exhibet enim sese sub ipsis Hierosolymae moentibus, et nondum traiecit torrente Cedron, cautions occupantem omnes, quas prudentia in his rerum articulis dicitur ». Iam ratio fugae nostro versu clare enuntiatur: pro certo habebat David, se tum urbem contra Absalom omnino non posse tueri. Cur ita? « Nuntio ex omnibus regni civitatibus alato exortae universalis et unanimis rebellionis, iudicavit David etiam Hierosolymis esse, qui filio secreta faverent » (*Duguet*). « Neque erat urbs tanta, tot incolis repleta, comiteatu necessario instructa » (*Tie.*). Imo ex servorum regis fortissimorumque militum alacritate in urbe munita deserenda concludere fas est, rebellionem in ipsam urbem penetrasse. Videtur ibi quoque clanguisse tuba, proclamatum esse Absalomi regnum, plurima regia supellex esse occupata. Uni-

ca illa vox v. 13 « *Toto corde universus Israel sequitur Absalom* » compendio resumit plurimos numero nuntios, qui aliam post aliam urbem defecisse, ipsamque tandem Ierusalem non iam esse tutam nuntiaverant. v. 15 « *Dixeruntque servi regis ad eum: Omnia, quaecumque praecipit dominus noster rex, libenter exsequemur servi tui.* » v. 16 « *Egressus est ergo rex et universa domus eius pedibus suis, et dereliquit rex decem mulieres concubinas ad custodiendam domum.* » Pedibus eius habet Hebr., quod cum Chald. Syr. vertendum est *cum eo* seu post vestigia eius, cf. v. 18 et Iud. 4, 10. Concubinae relinquebantur, quia in tanta perturbatione et festinatione non poterant in locum tutum convenienter abduci; domus curam eo modo, quo mulieres solent, gesturae erant (*Mench.*), simul praesidio futurae, ne ante Absalomi adventum a plebe illa diriperetur (*Sauct.*); nihil illis timebatur, quas regia consuetudo coram plebe nobilitaret (*Sauct.*), sanguinisque affinitas ab Absalomis, uti putabatur, libidine defenderet. v. 17 « *Egressusque rex et omnis Israel pedibus suis* », i. e. post eum, cf. v. 16, « *stetit procul a domo* », v. 18 « *et universi servi eius ambulabant iuxta eum, et legiones Cerehi et Phelthi, et omnes Gethaei, pugnatore validi, secenti viri, qui secuti eum fuerant de Geth pedites* », vel potius venerant in vestigio eius (Hebr.); ergo secuti eum fuerant, « *praecedebant regem* ». Certo aliquo extra urbem loco substitit rex, ut intelligeret, quinam sibi adhererent, eisque tempus concederet agminis ordinandi; inde iam ita processit, ut familiares eius iuxta eum ambularent seu transirent (Hebr.), lectissimae vero copiae agmen ducerent, quo ex ordine itineris illud sequi videtur, magis immediate sibi tum regem ab incolis regibus, quam peragrabit timuisse, quam ab insequente Absalomis exercitu.

Omnis Israel. Ubi Vulg. videtur legisse ישראל, Chald. legebat וישלח vel וישלח; sed Hebr. Syr. legebant ויהם *populus*, itemque LXX, qui tamen expressiones *omnis populus* et v. 18 *universi servi eius* alteram in alterum locum supposuerunt, perpetuo ubique, nam expressiones apud reliquos omnes eodem ordine, atque apud Hebr., se excipiunt. Iam *omnis populus* h. l. non intelligitur omnis Israel, is enim Absalomem potius assequatur, sed omnes Davidis aeseclae universum spectati. — *Procul a domo.* Obscurum ברת הריות locum significat, ubi substitit rex ordinandi agminis causa. Ille locus propius ab urbe disabat quam torrens Cedron (v. 23) et mons Olivarum (v. 20). Iam LXX, quae h. l. duplicem eiusdem textus versionem contextit, illas voces habere modo reddidit ברת הריות וישלח, ubi Maximos nihil aliud esse existimo, nisi partim corruptam transpositionem consensum h. l. ברת הריות; modo וישלח וישלח, legens ברת הריות, sub oliva remota, ברת interpretata regionem remotam i. e. desertum; quae interpretatio, deficiente meliori, satis placet, dummodo advertas non posse intelligi nisi arbor, ab urbe quidem aliis remotior, attamen eis torrentem Cedron exurgens. *Then.* interpretatur « *apud domum urbis extremam* », ubi tamen illud offendit, absolutum ברת significare « *in domo* », non vero « *apud domum* » (Welh.). — *Pugnatore validi*: haec voces in reliquis textibus deunt, videntur hae

delepso ex confusione textus LXX, de qua statim. — Iam in sequentibus LXX triplicem huius textus versionem congruitat (Verc.): 1) זאי נארים; et נארים ארוס זאי לוא נארים נארים, זאי נא; נארים זאי נא; ו נארים; 2) זאי נארים; ו נארים ארוס זאי לוא נארים נארים, זאי נא; נארים זאי נא; ו נארים; 3) זאי נארים זאי נארים ארוס זאי לוא נארים נארים, זאי נא; נארים זאי נא; ו נארים. Sexcentos Philistaeos Gethaeos in exercitu Davidis fuisse, iam perhorruit *Abul.*, et post ipsum *Thea.*, qui censet ex quibusdam incertis locutionibus pro Gethaeis subiucandos esse Gibborim, et cum *Ios.* intelligendos illos sexcentos viros, qui 1 Reg. 27, 2 cum David socessorant in Geth. Verum enimvero falluntur viri doctissimi. Etenim Gethaeorum mentio nimis conuocatur cum dicitur eorum Ethai Gethaei v. 19 mentione: is autem veri nominis erat Gethaeos, erat enim « peregrinus », nec facile David Philistinum Iedissimae ipsorum Israelitarum manu praefecisset. Et quid tandem mirum, praeter Cerethi et Philethi, etiam Gethaeos aduenas in exercitu David esse repetos, quorum rex Achis plurimum quondam faverat Davidi (cf. 1 Reg. 27 et 29) ? Noli, ex 17, 1 effici, duodecim millia virorum existimatos fuisse abunde sufficientes ad Davidem opprimendum; unde inferre licet, Davidem vix sex millia secum habuisse, et fortasse etiam pauciores. Ergo praeter familiares domus suae, quibus vix ulla apud Absalomem esset gratiae spes, fere soli mercenarii alienigenae videntur Davidem esse secuti. Sane hi Hebraeorum hanc partem erant ob honorem inuisi, quam iustitiam Absalom aut foverat aut fovebat esse credebat. Sic Davidi plenissimo sensu supervenit « malum de domo sua » (12, 11), universa domus Israel ab ipso aversa.

v. 19 « Dicit autem rex ad Ethai Gethagum: Cur venis nobiscum? Revertere, et habita cum rege, quia peregrinus es, et egressus es de loco tuo ». Hebr. in locum tuum: sed omnes versiones videntur legisse vel intellexisse de loco tuo. Qua alienigena Ethai non est obiectum odii, quod in inimicorum partium Hebraeos dirigitur; qua advena eam merebatur gratiam, quae lege advenis debebatur. Regis quaestio ex animo prodit amaritudine confecto: Quare tu, peregrinus cum sis, meis civibus omnibus a me deficientibus, mihi adhaeres? v. 20 « Heri venisti, et hodie compelleris nobiscum egredi? Ego autem vadam, quo iurus sum ». Explicat *Chald.*: in locum, quem nescio quo iurus sum. « Vagus feror » (*Mar.*), relinque me sorti meae, cf. 1 Reg. 23, 13. « Revertere et redue tecum fratres tuos », qui ergo et ipsi veri nominis Gethaei erant, « et Dominus faciet tecum misericordiam et veritatem, quia ostendisti gratium et fidem ».

Legit heri וְהֵרֵךְ « extorrem te faciam nobiscum exultantibus; Reil » extorrem te faciam, ut eas nobiscum ». LXX rursus duas eiusdem textus versiones congruitat. « Faciet vel faciat. Cum *Vulg.* consentit LXX, dum *Hebr.*, a primo tecum ad alterum transiens, omisit verba et Dominus faciat tecum, et solum habet et redue fratres tuos tecum, misericordiam et veritatem; cuius manet textus interpretationem sunt sequentia *Vulg.* verba quia ostendisti gratiam et fidem (*Verc.*).

v. 21 « Et respondit Ethai regi, dicens: Vivit Dominus, et vivit do-

minus meus rex, quoniam in quocunque loco fueris, domine mi rex, sive in morte sive in vita, ibi erit servus tuus ». Idem sensus exprimitur Ruth 1, 16 sq.: « Quocunque enim perrexeris, pergam, et ubi morata fueris, et ego pariter morabor Quae te terra morientem susceperit, in ea moriar, ibique locum accipiam sepulturae ». v. 22 « Et ait David ad Ethai: Veni et transi. Et transiit Ethai Gethaeos et omnes viri, qui cum eo erant, et reliqua multitudo ». Quae multitudo alia esse non potest, nisi reliqua multitudo exercitus. v. 23 « Omnesque stebant voce magna, et universus populus transibat: rex quoque transgredebatur torrentem Cedron, et cunctus populus incebat contra viam, quae respicit ad desertum ». *Omnes*: Hebr. omnis terra; nota, quam facile tali universali expressione utatur Hebraeus. Adverte varias huius viae dolorosae stationes: 13, 17 « olivam remotam » (?), 13, 23 torrentem Cedron, 13, 30 « elivum olivarum », 16, 1 alium eiusdem montis locum, 16, 5 Bahurim, 16, 14 locus cuius nomen corruptum apparet. — Aliqui interpretes verbum וַיִּר י. 18, 22. 23 ita interpretantur, ut, rege subsistente apud « olivam remotam », reliqui ante ipsum transiverint, *gall.* « défilé ». Licet forte, imo probabiliter res ita evenerit, tamen transiendi verbum non ad regem, sed ad torrentem Cedron videtur referri.

Aderat igitur regi in extrema necessitate exigua, sed fidelis et probata heroum manus, nucleus exercitus et pignus quoddam futurae victoriae: accedit iam altera et augustior protectio, sacerdotes cum arca. Ubi Davidis fidem humilem et quietam compares cum Saulis praecipite superstitione 1 Reg. 13, 8 sqq.; 14, 18, 37, oracula multiplicantis et sacrificia antepantis. v. 24 « Venit autem et Saloe sacerdos, et universi levitae cum eo, portantes arcam foederis Dei, et deposuerunt arcam Dei; et ascendit Abiathar, donec expletus esset omnis populus, qui egressus fuerat de civitate ». Sensus sententiae universim patet, melius etiam, si locum omnino parallelum *Ios.* 3, 17 confemas: substitit arca, probabilis in alveo torrentis, donec transisset universus populus.

Obscure sunt, quae de Abiathar habentur, ubi tamen versiones omnes cum *Hebr.* concordant, unde non facile textus emendationibus indulgendum. Ascendit, inquit *Abul.*, in excelsum aliquem locum, speculans transitum populi. Ascendit forte ad orandum prope arcam, pie suggerit Sa; quod sane pontificem longo magis decussisset, pueri illo prospecto. Sed quid haec ad narrationem? *Vatabl.*: « concessit ad latus iteris, donec omnino transisset populus »; prudens utique factus, sed num Saloe et levitae conferto agmine viam obitabant? *Mich.* « sacrificavit »; sed *hal* וַיִּר non quam sacrificanti significationem induit, *hiphil* vero solummodo addito וַיִּר; et qui tandem sacrificio in fuga locus? Alii: ascendit ad arcam, ut consuleret Deum pro Davide: Sed cur toto tempore substitit, donec transisset omnis populus? quia, inquit

ant. Deus ei nihil respondit. Equidem conicio, emittari h. l. aliquid, quod non ad laudem Abiathari vergat, sed ad vituperium, idque ob sequentes rationes. Si quidem edicabatur aut indifferens aut laudabile, omnino Abiatharis nomen initio versuum scribendum erat: « Venit autem Sadoc et Abiathar sacerdotes, et universi levitae cum eis ». Dein Abiathar iam 1 Reg. 2, 31 sqq. tanquam Heli progenitus veluti per anticipationem prosceliebatur, 3 Reg. 2, 26 sq. tandem abiciendas. Iam omnino secundum morem nostri s. auctoris est, ut eiusmodi abiectione quibusdam narrationi interspersis animadverti oportuit prospiciatur: exemplum habes Iob. De Abiathar vero s. auctor hucusque non nisi honorifice fuerat locutus, cf. 1 Reg. 22, 20 sqq.; 23, 6 sqq. Ergo probabile sit, h. l. aliquid narrari, quod non ad laudem sit Abiathar. Adde, quod senescente David 3 Reg. 1, 7 Abiathar et, qui tunc primogenitus esset, Adoniam favore: ergo haud miraberis, si etiam in renuntiandis primogeniti Absalomis partibus favor fuerit. Praecipue igitur veteri cura Clair: « Et ascendit Abiathar, dum expletur omnis populus, qui de urbe traiecit abierat ». Novissimis traiectionibus apparuit tandem etiam Abiathar, utelicimae horae operarius. Si meliorem invenias versionem, profer.

v. 25 « Et dixit rex ad Sadoc: Reporta arcam Dei in urbem. Si inveniero gratiam in oculis Domini, reducat me et ostendet mihi eam » (178 etiam 6, 6 sqq. est tuasc. generis) « et tabernaculum suum ». v. 26 « Si autem dixerit mihi: Non places; praesto sum, faciat, quod bonum est coram se ». Tabernaculum intelligendum est a Davide Hierosolymis pro excipienda arca exstructum, ob connexionem cum arca; minus probabiliter mens sancta. Cf. Davidis fiduciam et resignationem cum populi praesumptione 1 Reg. 4, 4 sq., item cum Saulis praesumptione, regnum invito Deo retinere volentis. v. 27 « Et dixit rex ad Sadoc sacerdotem: O videns, revertere in civitatem in pace; et Achimaas, filius tuus, et Iomathas, filius Abiathar, duo filii vestri, sint vobiscum ». v. 28 « Ecce ego abscendar in campis deserti, donec veniat sermo a vobis indicans mihi ». v. 29 « Reportaverunt ergo Sadoc et Abiathar arcam Dei in Ierusalem, et manserunt ibi ». LXX mansit sc. arca.

O videns. Pamelabab פלמלבב; panibus videns erat, quatenus genialis ephod. Hebr. Chald. פלמלבב, tunc videns est? quod sapit vituperationem. LXX פלמלבב, ecce tu, quam lectionem dices esse configuratam 26 פלמלבב, ecce ego v. 28; sed ut expressionem analogia potuit etiam esse gemina, planum offert sensum, et hinc evadit solide probabilis. Vulgatae lectio rursus exhibet Davidem ipsam vatis societatem in tanto periculo declinatentem, praes. Domini fiducia. — Ex v. 27 patet, commentitiam esse *Waldi* et aliorum hypotesin, nomen Abiathar in hac narratione ab aliquo ex eius penitibus posteris esse suppletum: etenim nemo illi etas et directum alioquin filii vestri, quod non ad solum Sadoc referri potest, criticè omnino indubia sunt. In campis deserti: *lori* et versiones בעבדות, quod *Mensch.* censet, esse desertum Iericho, seu campestris Iericho 4 Reg. 25, 5. *Kethib* בעבדות, apud vada. Locus utique ille est, qui 17, 16, ubi rursus *keri* et versiones differunt a *kethib*. Tamen ex 19, 18 (19) perperam probare conatur *Boetticher* et *Heil*, lectionem *kethib* esse praefereendam, cum campestris et vada invicem non excludant; poterant quippe esse, et reappe-

fuerant, in campis Iericho vada Iordanis. Potest nihilominus lectio *kethib* abunde mirari: siquidem David nuntis probabilibus punctum aliquod vada assignaverit, quam regionem late patentem campestris. Notat Clair, occupatis vadis Iordanis potuisse Davidem, quovocunque placeret, in alteram fluminis ripam se recipere.

Comparavit sibi itaque David exploratores, qui hostibus intermisti, quid contra ipsum hi molirentur, fideliter renuntiarent. Haud sperendum auxilium, quo exercitus numeris longe valentioris conatus eludi posset. Mox accedit firmior etiam protectio: Chusai in hostis aulam submititur, vir ob prudentiam celebratus, secretis Absalomis consilii interfuturus, ibique Davidis partes astute sustenturus. v. 30 « Porro David ascendebat Clivum Olivarum, scandens et flens, nudis pedibus incedens et aperto capite; sed et omnis populus, qui erat cum eo, aperto capite ascendebat plorans ». v. 31 « Nuntiatum est autem David, quod et Achitophel esset in coniuratione cum Absalom, dixitque David: Infatuus, quaeeso, Domine, consilium Achitophel ». Verte: Nuntiatum autem fuerat Davidi, ... dixeratque David. Non proditiōnis Achitophel nuntium David in Clivo demum Olivarum primum audivit, sed Chusai ibidem obvium habuit. « Ille nuntius », inquit *Sary*, « malorum summa fuit. Affluerat spes, Absalomem juvenem atque successu elatum, cum adiretetur ipse tiro regem prudentissimum, prospere non esse acturum. Defectio Achitophel iam videbatur Davidis ruinam certam reddere, cui ab omnibus derelicto cum adversario simul valente et prudente res esset ».

Aperto capite, cf. 19, 4 15; Esth. 6, 12; Ier. 13, 4. Uti ex Ez. 24, 17, 22 patet, velabatur pars vultus inferior cum turba in signum luctus; idem Lev. 13, 45 praescribatur leprosis; fiebat fortasse ad repraesentandum habitum, quasi is in homine Dei manu afflictio impurus reputaretur. — Nuntiatum est autem David: *kethib* נבא דוד, et David nuntiat, sensu caret. Chald. נבא דוד, et David nuntio certior factus est; quae constructio passiva possibilis est, cum correspondens activa reperitur, utamque in libris poeticis vel prophetiis tantum, Iob 26, 4; 31, 37; Ez. 43, 10. Reliqui legebant *Waldem* 5, et *Syr.* quidem נבא דוד, et Davidi nuntiat aliquis; *keri*, Vulg. LXX נבא דוד, et Davidi nuntiatum est, quae lectio praeferenda est. 5 facilitate excidisse potuit, incipiente v. 30 eadem voce נבא.

v. 32 « Cuique ascenderet David summum montem, in quo adoraturus erat Dominum ». — ita versiones; Hebr. etiam verti potest (*de Wette*): ubi aliquis adorat Dominum, i. e. ubi consueverunt homines adorare Dominum; vult enim s. auctor accurate describere locum — « ecce occurrit ei Chusai Arachites, scissa veste et terra pleno capite ». Hebr. LXX et terra super caput eius. Arachites unde dicatur Chusai, non liquet; fortasse conferre licebit Ios. 16, 2. LXX h. l. addit determinationem, quam secus (v. 37; 16, 16; 1 Par. 27, 33) Chusai affixam habet, ויד דוד, ויד דוד Δουδ, quam cum praecedente ויד דוד mire confundit in Δουδ Δουδ;

(Then.) — v. 33 « *Et dixit ei David : Si veneris mecum, eris mihi oneratus* » ; v. 34 « *si autem in civitatem revertaris, et dixeris Absalom : Servus tuus sum, rex ; sicut fui servus patris tui, sic ero servus tuus ; dissipabis consilium Achitophel* ».

Obstat h. l. aliqua textuum obscuritas. Imprimis LXX, ad ultimum *servus tuus* delapsa, illud cum primo confudit, et ita totum textum rursus altera versione descripsit, quas LXXa et LXXb appellare placet. Iam textum omnium maxime correctum, fortasse etiam integrum, expressit. Vulg. עָבֹד אֲנִי הַיְהוָה עִבְדָה אֲנִי אֲבֹתַי עָבֹד אֲנִי הַיְהוָה. Hebr. Chald., inter se consentientes, copulam praefigunt secundo אֲנִי, sed ea praeter Vulg. etiam a LXXb et Syro. obviolaatur, dum LXXa eam vocem cum proxime sequenti omittit. Rursus Hebr. Chald. LXXb copulam tertio אֲנִי praemittunt, sed ea a Vulg. LXXa Syr. merito configitur. Utrum cum LXXa Syr. praenultimo loco exclamatio עָבֹדָהּ repetenda sit, subdarni potest. Oppositionem inter אֲנִי עָבֹדָהּ libere, sed vere reddit Vulg. sicut . . . sic. Versio ad verbum haec est : Servus tuus sum ego, o rex ; ad servus patris tui ego praedem, et nunc servus tuus ego sum (o rex ?).

v. 35 « *Habes autem tecum Sadoc et Abiathar sacerdotes, et omne verbum, quodcumque audiveris de domo regis, indicabis Sadoc et Abiathar sacerdotibus* » . v. 36 « *Sunt autem cum eis duo filii eorum, Achimaas filius Sadoc et Ionathas filius Abiathar, et mittetis per eos ad me omne verbum, quod audiveritis* » . v. 37 « *Veniente ergo Chusai, amico David, in civitatem, Absalom quoque ingressus est Ierusalem* » . « *Ex quo colligitur satis verisimiliter, eodem etiam die a David desertam civitatem, et occupatam ab Absalome ; atque ideo prudenter factum a Davide, cum celerissima fuga Absalomis praeverit adventum* » (Sanct.).

S. auctor, antequam ad narrandam Absalomis cladem procedat, facta refert 16, 1-14 Miphiboseth et Semei, quibus evidentius etiam ostenditur, ad quantam impotentiam David tum fuerit reductus. Est alia praeterea ratio, cur ea facta referantur. Tam Miphiboseth quam Semei (16, 3) erant de cognatione Saul, ut in eorum ruina maledictio contra domum Saul enuntiata effectum obtineat. Insuper Semei et Sibae perverse gestis patet ille, qui inde ab interitu Isboseth inter Beniaminitas late serpserrat, animus domni David hostilis, qui postea, cap. 20 in insurrectione Sebae in vastum crevit incendium. — Cum de Miphiboseth et Semei rursus agendum sit cap. 19, aliqua h. l. brevius perstrinximus, fusius ibi explicaturi.

Cap. XVI v. 1 « *Cumque David transisset paululum montis verticem, apparuit Siba, puer Miphiboseth, in occursum eius, cum duobus asinis, qui onerati erant ducentis panibus et centum alligatoris uvae passae, et centum massis palatharum, et utre vini* ».

Hebr. cum duobus asinis circumligatis, et super eos ducenti panes etc. Iam ea circumligandi vox 17, 23 ; Gen. 42, 3 ; Num. 22, 21 adhibetur de iumento strato ad equitandum, Iud. 10, 10 potest veri vel stratus vel onustus. Chald. h. l. intellexit asinus stratas ad equitandum, quem sensum esse genuinum v. 2 ostendit. — De utriusque passis cf. 1 Reg. 25, 18 ; 30, 12. — *Massis palatharum* : פָּרָה ex Mich. 7, 1 ; Is. 28, 4 ; Ier. 40, 10. 12 omnino videtur intelligendum de ficis. Hier. (25, 62) : « In lingua nostra פָּרָה פָּרָה h. e. massam ficorum sonat, caricarumque inter se compactarum ».

v. 2 « *Et dixit rex Sibae : Quid sibi volunt haec ? Responditque Siba : Asini domesticis regis, ut sederint, panes et palathae ad vescendum pueris tuis, vinum autem, ut bibat, si quis defecerit in deserto* » . Voce *domus regis* commode etiam intelligitur Bethsabee aliaque uxores, nam solae concubinae fuerant in Ierusalem relictae. v. 3 « *Et ait rex : Ubi est filius domini tui ? Responditque Siba regi : Remansit in Ierusalem, dicens : Hodie restituet mihi domus Israel regnum patris mei* » . Pater intelligitur Saul ; idem est dominus Sibae, non Ionathas (cf. 9, 10. — v. 4 « *Et ait rex Sibae : Tua sint omnia, quae fuerunt Miphiboseth. Dixitque Siba : Oro, ut inveniam gratiam coram te, domine mi rex* » . Eiusmodi formulae cum aliis locis gratiarum actionem expriment, possemus h. l. cum Sa vertere « gratias ago » ; simul tamen verba videntur includere favoris pro futuro petitionem (Matr.).

Pro Vulg. oro habetur הִשְׁתַּחֲוִיתִי, adoravi, quod Then. putat esse aliquam devotionalis formulam, quasi dicas : Pedibus tuis prostror, osculor manum ; quae formula secus non invenitur. LXX Chald. vertunt participio, ut legerint וְהִשְׁתַּחֲוִיתִי ; sed ohest, quod secundum communem usum (cf. 9, 8) ordo verborum deberet esse : Et adoravi Siba et dixit.

v. 5 « *Venit ergo rex David usque Bahurim, et ecce egrediebatur inde vir de cognatione domus Saul, nomine Semei, filius Gera, procedebatque egrediens et maledicebat* » , v. 6 « *mittebatque lapides contra David et contra universos servos regis David ; omnis autem populus et universi bellatores a dextero et a sinistro latere regis incedebant* » . Bahurim, cf. 3, 16, Gera, nomen unius a filiis Benjamin Gen. 46, 21, inter Beniaminitas haud infrequens Iud. 3, 13 ; 1 Par. 8, 7. Bellatores intellige Gibborim : hi prae ceteris regem suis corporibus tegebant. De cetero videtur Semei ex intentione potius exprimendi contemptus, quam vulnerandorum hominum lapides iactasse ; v. 9 et 19, 21 Semei propter solam maledictionem reprehenditur, non propter attentatam regis vitam. Quod fuisset dementiae, mille saltem viris optime armatis regem circumdantibus, quibus cives Bahurim arte bellica certe erant inferiores. Sensit illud Sanct. : « Licet adigi lapis non posset ad illum locum, ubi erat David, neque si posset, illum attingeret, quia totus populus et universi bellatores regium latus undequaque cingebant : erat tamen gravis inju-

ria, quia illudebat intantata saltem lapidatione regi, et illum aliquod esse sordidum et vile significabat, imo et lapidum supplicio dignum iudicabat, cum alienum adulterino congressu torum violasset, cui sceleri indicta erat a lege lapidatio. Tamen de Davidis adulterio non cogitasse Semei, ex v. 8 effici videtur. v. 7 « *Ita autem loquebatur Semei, cum malediceret regi: Egrederere, egredere vir sanguinum, et vir Belial* », v. 8 « *Beddidit tibi Dominus univrsam sanguinem domus Saul, quoniam invasisti regnum eius; et dedit Dominus regnum in manu Absalom, filii tui; et ecce premit te malo tua* », — Hebr. et ecce tu in malatu, Syr. reddita est militia tua — « *quoniam vir sanguinum es* ». Adscribit Semei Davidi totam ruinam domus Saul, quae cruenta fuerat, imprimis caedem Isboseth (Clair) et factum cap. 21 narrandum. Syr. accuratius cuius invasisti regnum: non explicatur, quomodo David sanguinem domus Saul fuderit, sed novum additur convicium: exturbasti Saulem regno, nunc a tuo exturbaris filio. v. 9 « *Dixit autem Absai, filius Saruiae, regi: Quare maledicitis eanis hic mortuus domino meo regi? Vadam et amputabo caput eius* ». Cf. 9, 8. Verbis vel signis assensus est Ioab, cum Davidis responsum ad utrumque dirigatur. v. 10 « *Et ait rex: Quid mihi et vobis est, filii Saruiae? Dimittite eum, ut maledicat: Dominus enim praecepit ei, ut malediceret David, et quis est qui audeat dicere, quare sic fecerit?* » Expressio Quid mihi etc (cf. 19, 22; Jo. 2, 4) non est indignationis aut contemptus: qui enim eiusmodi sensus exprimat David eo praecise tempore, quo filii Saruiae eximiam ipsi exhibent fidelitatem? Est potius expressio suaviter compeccens. Sensus non est: Quid mihi vobiscum commune? quae esset absurda quaestio, cum plurima reapse Davidis cum filiis Saruiae essent communia; sed: Quid mihi vobisve negotii est in ea, quam loquimini, re?

Dimittite eum, ut maledicat: ita vertebant etiam LXX Syr., et concebat *kethib* כֶּתִיב nam כֶּתִיב cum futuro sensum habet permissivum (cf. *Rev.* 3, 362 B, quoniam sensum versu vindicat v. 11. — Chald. cum *keri* legebat כִּי , sic *maledicat*, sensu haud diverso. *Dominus enim*: omnes versiones legebant *keri* כִּי pro *kethib* כֶּתִיב ; et potest sententia cum *keri* כִּי et praecedente *kethib* כֶּתִיב sic construi: Si ipse maledicit, quia Dominus praecepit ei, quis audeat dicere etc.? vel cum *kethib* כֶּתִיב et praecedente *kethib* כֶּתִיב : Si ipse maledicit, et si Dominus praecepit ei, quis audeat dicere etc.?

v. 11 « *Et ait rex Absai et universis servis suis: Ecce filius meus, qui egressus est de utero meo, quaerit animam meam: quanto magis nunc filius lemmi?* » Merito LXX articulum exprimunt: hic Benjaminita. « *Dimittite eum, ut maledicat iuxta praeceptum Domini* », v. 12 « *si forte respiciat Dominus afflictionem meam, et reddat mihi Dominus bonum pro maledictione hac hodierna* ». Non solum pia, sed etiam pru-

dens erat haec Davidis mansuetudo. Volebat quam citissime in regionem tutam trans Iordanem se recipere; volebat ad armatam resistantiam provocare Beniaminitas iam satis irascos, qui in regione montuosa eius iter multum poterant retardare, ut Absalom fugientem patrem iniquiore loco consequeretur.

Afflictionem meam: kethib כֶּתִיב sensu caret; Vulg. LXX Syr. sequuntur *keri* כִּי Chald., alteram secutus *keri*, legebat כִּי כֶּתִיב כִּי כֶּתִיב כִּי , quod explicavit: revelabitur coram Domino lacryma oculi mei. — Pro maledictione hac hodierna: LXX Chald. sequuntur *keri* pro maledictione eius; Syr. *kethib* pro maledictione mea, quod praefereendum censet Walk., quia modo etiam dicebatur afflictionem meam; sed ratio non est preemptoria. Vulg. neutram lectionem exprimit.

v. 13 « *Ambulabat itaque David et socii eius per viam cum eo, Semei autem per iugum montis ex latere contra illum gradiebatur, maledicens et mittens lapides adversum eum, terramque spargens* ». v. 14 « *Venit itaque rex et universus populus cum eo lassus, et refocillati sunt ibi* ».

Via Davidis in valle erat, Semei sequebatur pro latere montis (Hebr.), ex adverso Davidis (Chald. Syr.). Adversum eum: Then., quod LXX hoc altero loco vertant כִּי כֶּתִיב כִּי כֶּתִיב a latere eius, censet in Hebr. legendum כִּי כֶּתִיב pro altero כִּי כֶּתִיב ; sed hanc correctionem excludunt Vulg. Chald., neque est eadem necessaria: Semei gradiebatur ex adverso, et iacebat lapides ex adverso. — Lassus: ita omnes versiones. Sed desideratur loci cuiusdam indicatio, quod patet ex sequenti *ibi*. Unde aliqui dicunt nomen loci excidisse, cf. *Isa.* « ad Iordanem ». Alii nomen loco fuisse Aieplum (= sitiens), ergo aridus, cf. Ps. 132, 6, eo quod omnes illic viatores lassus ex itinere deserti adventarent. Alii tandem nomen loci incertum scribarum in Aieplum esse designatum contendunt. — *Refocillati sunt*, כִּי כֶּתִיב , gall. « reprendre haleine », ex festino itinere in locum tandem tutiorem recepti.

Absalomis strages 2 Reg. 16, 15-20, 26.

Anc. — Primum 16, 13-17, 23 rationes panduntur, ob quas tandem Absalomis res in peius sunt versae: 16, 13-20 exhibetur Chusai simul cum Achitophel conciliis Absalomis adhibitis; 16, 21-23 Achitophelis consilium de concubinis David foedandis nemine contradicente effectum mandatur; sed 17, 1-23 consilium Achitophel consilio Chusai eliminatur. — Dein 17, 24-19, 8 Absalomis clades describitur, ad cuius nuntium rex summo dolore afficitur. Sequitur 19, 8-40 narratio regis per tribum Iuda Hierosolymam reducti, cui subnectuntur 19, 40-20, 26 Israelitarum contra Iudaeos invidiae indeque nata Sebae insurrectio. Pro conclusionem proceres restitutae aulae davidicae describitur.

Absalomis ruina ab eius in Ierusalem ingressu exordium sumpsit, quando Chusai suis conciliis adhibuit. v. 43 « *Absalom autem et omnis*

populus eius ingressi sunt Ierusalem, sed et Achitophel cum eo. Hic versus evidenter redit ad 13, 37, cui 16, 4-14 appendix cuiusdam instar adiacebantur. v. 16. Cum autem venisset Chusai Arachites, amicus David, ad Absalom, locutus est ad eum: Salve rex, salve rex. Reperitio pingit devotionis, quam simulabat Chusai, instantiam; totis buccis clamabat, v. 17. Ad quem Absalom: Haec est, inquit, gratia tua ad amicum tuum? quare non ieristi cum amico tuo? Videtur Chusai speciali omnino ratione fuisse amicus David, hinc specialiori ratione Absalom suspectus, cuius ad rebellium factionem accessio minime speraretur. Verba non carent ironia: Qualem ego te mecum futurum sperem, cum videam te eum deseruisse, qui de te bene meritus est (Menoch)? v. 18. Responditque Chusai ad Absalom: Nequaquam, quia illius ero, quem elegit Dominus, et omnis hic populus et universus Israel, et cum eo manebo. Omnes versiones praefertur keri כִּי לַדָּבָר mendose legebat כִּי לַדָּבָר . Profitetur Chusai, plura se facere divinam electionem amicitiae officii. Argumentum hoc plenum adulationis, cuiusque effectus tanto esset maior, quod publice pronuntiaretur. Nihil iam Absalom antiquius habebat, quam ut sua auctoritas legitima haberetur; argumentum opportune suggerit Chusai, tritum illud « Vox populi, vox Dei », v. 19. Sed ut hoc inferam. — aliter secundo; expressio est minus usitata — Cui ego serviturus sum? nonne filio regis? Sicut parvi patri tuo, ita parebo et tibi. Aliam iam offert fallaciam, qua ostendat legitime imperare Absalomem; successit patri, ast superstit et invito. Recte explicat Ios.: Et praeter illud, quod sis a Deo electus, ne nato quidem dominum, « non enim in diversam regnum transit familiam, sed in eadem mansit, filio succedente patri ». Duquet: « D'ailleurs y a-t-il si loin, je vous prie, du père au fils? » Callide palliat simulatam proditorem. v. 20. Dixit autem Absalom ad Achitophel: Inite consilium, quid agere debeamus. Hebr. inite consilium vobis. En veri nominis datus commodi, exclamat Thea.: sin inieritis, vapulabitis vos. Num revera princeps censendus est, hoc animo venerandos duos consiliarios publice esse allocutus? Ergo melius: inite consilium inter vos. — Dirigens orationem ad Achitophel consiliarium numero plurali, ipso facto Absalom consilii manus etiam Chusai defert, nam alios quosdam intelligi gratuito Thea. affirmat. Verba simul sunt responsio Chusai data et acceptatio eorum, quae is obtulerat, officiorum Confirmatio explicatio ex 17, 5.

Et primum quidem crederet quis, nullo usui futurum esse Chusai Davidi. Achitophelis enim consilii de foedandis concubinis David executioni mandatur, Chusai nec rogato, aut certe non contradicente. v. 21. Et ait Achitophel ad Absalom: Ingredere ad concubinas patris tui,

quas dimisit ad custodiendam domum, ut cum audierit omnis Israel, quod foedaveris patrem tuum, roborentur tecum manus eorum. Hebr. quod te achibueris foentem patri tuo (cf. 10, 6), i. e. quod gravissime illum offenderis. Actio proposita erat ineestuosa Lev. 18, 8. Recte Ios.: « ex hoc enim populum », inquit, « agniture esse certissime, nunquam in futurum te posse cum patre in gratiam redire; atque adeo multa cum alacritate militaturum esse tecum contra patrem; nam hactenus veritas esse apertas suscipere inimicitias, conventurum inter vos expectantes ». Quod ita explicat Menoch.: « Aliqui ex primoribus et populo timide sequebantur Absalomem, timentes ne fortasse inter se filius ac pater reconciliarentur et, qui pro Absalomem stitissent, poenas luarent. Fit ergo Achitophel auctor Absalom, ut adeo gravem patri irroget iniuriam, ut plane omnes sibi persuadeant, nullam inter ipsos reconciliationis spem superesse ». Cf. Theodoret., Mar., Sanct., Calm. Egregie etiam sibi his providebat Achitophel. v. 22. Tentaverunt ergo Absalom tabernaculum in solarium, ingressusque est ad concubinas patris sui coram universo Israel: $\text{וַיִּבְנוּ תַבְּרָכָה}$, determinatum illud tabernaculum auctori coaevo notum (Thea.). Solarium sane illud idem intelligitur, ex quo 11, 2 libidinoso David in uxorem Uriae prospexerat. Quibus impleta est propheta 12, 11. — v. 23. Consilium autem Achitophel, quod dabat in diebus illis, quasi si quis consuleret Deum; sic erat omne consilium Achitophel, et cum esset cum David, et cum esset cum Absalom. Non est necessario cum keri supplendum וְיָסַר , nam ipsum verbum impersonaliter intelligi potest. Prima sententiae pars absolute ponitur, ac dein resumitur his verbis sic erat omne consilium etc.

At mox Chusai consilio suo perniciosissimum Achitophelis consilium vincit, Davidique colligendi exercitus copiam procurat. Cap. XVII v. 1. Dixit ergo Achitophel ad Absalom: Eligam mihi duodecim millia virorum, et consurgens persequar David haec nocte, v. 2. et irruens super eum, quippe qui lassus est et solutus manibus, percutiam eum; cuique fugerit omnis populus, qui cum eo est, percutiam regem desolatam, i. e. solum, ut patet ex Hebr., versionibus et v. 3. — Norat Achitophel « futurum, ut, si spatium daretur populo scelus suum in regem legitimum cognoscendi, et Davidi tempus cogendi copias, eiusque amicis se colligendi e subita illa metus turbatione, Absalomii factio sponte per se rueret (?), ac Davidis res magis magisque confirmarentur » (Calm.).

Alterum numerale omittentes, Syr. legit duo millia, Ios. decem millia. Recte Vulg. articulum hebr. redidit addito pronomine hac. — Percutiam eum; Vulg. legebat $\text{וַיִּבְנוּ תַבְּרָכָה}$, ubi ceteri fortasse melius $\text{וַיִּבְנוּ תַבְּרָכָה}$, et perterrobo eum, perensio enim statim exprimitur.

v. 3 « *Et reducam universum populum, quomodo unus homo reverti solet : unum enim virum tu quaeris, et omnis populus erit in pace.* »

Quomodo reverti (solet) — haecque omnes textus consentiant, facile corrigitur Chald. pro ב legens ב . Similiter inde a *tu quaeris* etc. omnes consentiant textus, nam ל ante ב (et *omnis*) secundum Vulg. LXX Syr. facile apud Hebr. Chald. restituitur. Verum, quae media interiacent, lectione differunt plurimum.

Hebr.	אשר	איש	הכלה
LXX	אשר	איש	הכלה
Vulg.	אשר	איש	הכלה
Chald.	אשר	איש	הכלה
Syr.	אשר	איש	הכלה

Iam inspectis hisce textibus illico patet, Hebr. Syr. esse mancos, eo quod scriba, descripto priore איש , inadvertenter ad alterum איש transierit; item lectiones אשר et איש unam ex altera esse ortam, satis quippe frequenter hae voces commutantur inter se. Textum incorruptum videtur LXX praeservasse: *Et reducam universum populum, sicut revertitur spiritus ad virum suum; tantummodo unum virum tu quaeris, et omnis populus erit in pace.* Aliquid inter utrumque איש lectum esse, ex LXX Vulg. Chald., quantumvis inter se differant, apparet.

v. 4 « *Placuitque sermo eius Absalom et civibus maioribus natu Israel.* » v. 5 « *At autem Absalom: Vocate.* » — Hebr. LXX Chald. addunt etiam — « *Chusai Arachiten et audiamus, quid etiam ipse dicat.* » v. 6 « *Cumque venisset Chusai ad Absalom, ait Absalom ad eum: Injuvencendi sermonem locutus est Achitophel: facere debemus annon? quod das consilium?* » Reliqui *Si non, tu loquere.* Recte Vulg. LXX Syr. punctabant pluralem vocate. v. 7 « *Et dixit Chusai ad Absalom: Non est bonum consilium, quod dedit Achitophel hac vice.* » Adulationem quamdam Achitophelis ultima vox sapit, quasi hac unica primaque vice minus sapuerit (Chrys. 35. 83). Simul ea vox confirmat, quod ad 16, 21 dicebamus, Chusai non esse oblocutum consilio Achitophel de incestu committendo. v. 8 « *Et rursus intulit Chusai: Tu nosti patrem tuum et viros, qui cum eo sunt, esse fortissimos et virago animo, veluti ursae raptis catulis in silvis saevit.* » « *Periculosum cum desperato hominum genere pugnare.* » (Mar.). Hebr. *veluti ursae orbata in agro; LXX addunt et veluti sus fera in agro, ubi vel sola ultima vox ostendit, agi de altera eiusdem incisi versione.* « *Sed et pater tuus vir bellator est, nec morabitur eum populo.* » Non lassus, uti supponit Achitophel, castra figet hac nocte, sed perget fugiens.

Hebr. non pernoctabit cum populo, et Syr. apud populum. Unde Jos.: « *Nocte suis relictis aut in valle aliqua delitescet, aut ad rupem aliquam in insidiis erit.* » Mar.: « *ut est callidus, diveriet noctu a ceteris,* non in iisdem cum illis castris pernoctabit; si opprimas castra, non opprimes ipsum. Et potest conferri Iob 19, 4 « *pernoctavit mecum error meus,* et appellari ad v. 2, ubi Achitophel ex-

spectat, se Davidem in medio suorum reperiturum esse. Nota tamen, in commendanda regis non tam calliditate quam belli experientia versari Chusai: *vir bellator est.* Iamvero pessimi duci est, noctu a suis se subducere securitatis gratia, atque ita illis animos adimere. Sensus vocis ex v. 16 colligitur: « *Ne morretis nocte hac etc.* »; et a Vulg. feliciter redditus est *non morabitur*, i. e. non moram faciet. Supponente Achitophel, David noctu substiturum esse, affirmat Chusai, illum noctu esse fugam continaturum (cf. *Calm.*).

Addit iam nocturni timoris argumentum v. 9 « *Forsiderit unus quilibet in foecis aut in uvo, quo voluerit, loco; et cum ceciderit unus quilibet in principio, audiet, quicumque audierit, et dicit: Facta est plaga in populo, qui sequebatur Absalom.* »

Hebr. in una foecaram, item Chald. et LXX, ubi אֲדָמָה corrigendum est in אֲדָמָה (Thun.) et alia versio habet אֲדָמָה . Foecam designat vox 18, 17; eadem Is. 24, 17; Ier. 48, 43; Thren. 3, 47 intelligitur de foecis praeparatis ad capiendas feris vel viatores. — אֲדָמָה , a radice אָדַם , praecipuis aptum videtur ad designandum focum excelsum. Hinc duplex videtur indicari genus insidiarum, alterum a loco demissiorum impingat prorumpens, alterum ex specula quadam in longinquum prospiciens. LXX אֲדָמָה est אֲדָמָה , cum ipse irruerit in eos; sensus commodus in se, sed repugnans eo, quod desideretur אֲדָמָה et in Hebr. correspondens suffixum.

v. 10 « *Et fortissimus quisque, cuius cor est quasi leonis, pavore solvetur; scit enim omnis populus Israel fortem esse patrem tuum, et robustas omnes, qui cum eo sunt.* » v. 11 « *Sed hoc mihi videtur rectam esse consilium: Congregetur ad te universus Israel a Dan usque Bersabee, quasi arena maris innumerabilis, et tu eris in medio eorum.* » « *Espectat Chusai, ut redimat tempus.* » (*Calm.*) « *Duo dixerat Achitophel: primum, ut sibi duodecim hominum millia tribuerentur; deinde, ut ipse tanto exercitui praeficeretur imperator. Utraque confutat Chusai.* » (*Sanct.*). Absalomis praesentia animos addet et certam faciet victoriam: neque id adulatione vacuum est.

Brevius Hebr. v. 11 *Sed ego censeo*: unde putavit Thun., aliqua in Hebr. excidisse: sed viderunt solum Vulg. LXX brevem hebr. sententiam clariorum reddere, est autem perquam probabile, consiliarios regis brevi aliqua formula consuevisse placita sua pandere. — Hebr. et facies tua gradientur in medio, sed punctandum בְּרֵגְלֵי מַיִם ad pugnam.

v. 12 « *Et irruimus super eum in quocunque loco inventus fuerit, et operiemus eum, sicut cadere solet ros super terram, et non reliquimus de viris, qui cum eo sunt, ne unum quidem.* » *Operiemus eum*, i. e. locum: Hebr. *requiescimus, descendemus super eum.* Obicit Thun., suam rem roris descensum non praebere aptam comparationem; verum tertium comparationis non est in descensus suavitatis, sed in eiusdem infat-

libilitate et universalitate. v. 13 « Quodsi urbem aliquam fuerit ingressus, circumdabit omnis Israel civitati illi funes, et trahemus eam in torrentem, ut non reperiatur ne calculus quidem ex ea ». Urbs secus torrentem extructa supponitur. Prudentia consilii Achitophel in eo erat, quod viro, cuius ruina quaerebatur, non dabitur tempus se colligendi sibi que adiungendi sociis, sive qui semper fidem servassent, sive quos poenitisset defectionis. Chusai ad ambitionem Absalomis provocat, cui eam victoriam reservat, quam Achitophel solus parare susceperat, cf. v. 1 cum 12, 27 sqq. Magnificis comparationibus celat inanitatem suppositionis, cui totum superstruitur consilium, universum Israel congregatum iri ad Absalom. Ita fere *Duguet*. Et *Sanet*. : « Accommodat Chusai orationem suam ad adolescentis insani vanissimum ingenium, qui superbe de se cogitat, et nihil suae felicitati ac viribus non pollicetur. Duo loca sibi eligere posset ad resistendum David : aut campestrum locum, qui nullis vallatur moenibus, aut urbem aggere munitam. Si locum, qui coelo subest aperto, erit Absalomis exercitus sicut ros, qui patentem agrum sine ullo impedimento ac mora humectat et complet. Si vero ad civitatis alicuius septa confugerit, tunc innumerabilis multitudo implicata funibus civitatem non maiori difficultate a fundamentis convulsam in torrentem praecipitem dabit, quam si truncus foret aut ramus ab arbore decussus ».

Verbum circumdandi etiam exhibet *Chald.*, quamvis, funes intelligens funiculos mensorios, locum interpretatus est de armetiendis circa civitatem castris. Videntur ergo *Chald.* legisse ܕܘܢܐ; *Hebr.* ܕܘܢܐ, et facient tollere sensum non facile efficit.

v. 14 « Dixitque Absalom et omnes viri Israel : Melius est consilium Chusai Avachitae consilio Achitophel. Dominus autem nutu dissipatum est consilium Achitophel utile, ut induceret Dominus super Absalom mahem ». Quod consilium Chusai placherit Absalom, eam etiam rationem affert *Clair*, impatienter tulisse Absalomem, in omnibus se regi consiliis Achitophel. — Petierat David 13, 31, ut salvaretur « infatuato » divinitus consilio Achitophel : alter saepe Deus, atque petimus, petita concedit. Deus non Achitophelis, sed reliquorum infatuavit cogitationes.

Iam nuntium repudiati ab Absalome, saltim ad tempus, Achitophelis consilii Chusai transmittit ad regem eumque, ut citissime Iordanem trahat, hortatur, veritus (*Jos.*), ne Absalom aliquando consilium mutaret. v. 15 « Et ait Chusai Sadoe et Abiathar sacerdotibus : Hoc et hoc modo consilium dedit Achitophel Absalom et senioribus Israel, et ego tale et tale dedi consilium ». v. 16 « Nunc ergo mittite cito et nuntiate David, di-

centes : Ne moreis nocte hac in campestribus deserti », vel « in vadis », cf. dicta ad 15, 28, « sed absque dilatione transgredere, ne forte absorbeat rex et omnis populus, qui cum eo est ». פן יביע רכרך *Vulg.* LXX intellexerunt ne forte absorptio eveniat regi. Verbum ad destruendum sonum descendit *Thren.* 2, 2, 8; *Is.* 49, 19; hinc ne forte exitum inferatur regi, seu ne pereat rex (*Syr.*). v. 17 « Ionathas autem et Achimaas stabant », i. e. manebant, « iuxta fontem Rogel; abiit ancilla et nuntiavit eis, et illi profecti sunt, ut reserrent ad regem David nuntium; non enim poterant videri aut introire civitatem ». *Hebr.* non enim oportebat eos conspici intrantes urbem : ratio redditur, cur in res quam secretissime peragenda tamen ancilla nuntia sit adhibita. Res nota erat, pontifices Davidi adhaerere eumque voluisse sequi; unde observabantur illi, neque ipsis licuisset urbe egredi ad filios, neque filiis, si agnoscerentur, urbem intrare : hinc internuntio opus erat. — Ex situ loci etiam patet, Ionatham et Achimaam non expectasse in via directa ad Iordanem, qua ipse David processerat, sed nonnihil secus eam, in via quae torrenti Cedron adhaeret, ad vitandam suspicionem.

Fons Rogel ex *Jos.* 15, 7 sq.; 18, 16 eo fere loco situs erat, quo vallis Cedron et vallis Ben Hinnom convergunt, ergo ad meridiem urbis Ierusalem, quae ad orientem vergit. *Chald. Syr.* vertunt fontem fullonis, quam significationem radix ܠܢܐ habere potest. Probabiliter idem est cum plicina fullonis, cf. *Euseb.* ad y. Thophet. Putant aliqui, fuisse eum fontem prope agrum fullonis *Is.* 7, 3, sed id a questione pendet, quoniam fuerit plicina superior ibidem. — Ancilla hebr. articulum habet, ergo determinata ancilla, narratori nota, quam ergo testem eventuum immediatum fuisse oporteat (*Iben.*). Tamen articulus etiam sic expleri potest, ut intelligatur determinata ancilla, cui antea conditum fuerat, ut, si qui esset nuntius perferendus, ipsa perferret. *Jos.* suggerit, eam egressam esse specie hyandi pannos.

v. 18 « Vidit autem eos quidam puer », unus e speculatoribus ab Absalome circa urbem dispositis, « et indicavit Absalom; illi vero concitato gradu ingressi sunt domum cuiusdam viri in Balaicim, qui habebat puteum in vestibulo suo, et descenderunt in eum ». Ergo non omnes Bahuritae sicut Semei Davidi infensi erant; vel eius viri uxorem nesciebat, quam ob causam filii pontificum a satellitibus quaererentur. v. 19 « Tudit autem mulier et expandit velamen super os putei, quasi siccas ptisanas, et sic latuit res ».

Hebr. articulum habet, ergo illud velamen, quod ei usui inservire consueverat. שטה (*Hebr. Chald. Syr.*) proprie significat extendere (cf. *Iob.* 12, 23; *Ier.* 8, 2); recte explicant *Vulg.* LXX siccare, qui est extendendi effectus. ܠܢܐܝܢ LXX transcripserunt ܠܢܐܝܢ; *Chald.* verit dactylos, gall. « dattes »; *Syr.* sicceulam vel zythum, quod ultimam ex hordeo conficitur; *Vulg.* Ag. *Symm.* ptisanas, germ. « Gersten-

grütze », angl. « pearl barley », et concordat cum Prov. 27, 22, ubi ירובית dicitur in mortario comminui.

v. 20 « *Cumque venissent servi Absalom in domum ad mulierem, dixerunt: Ubi est Achimaas et Ionathas? Et respondit eis mulier: Transierunt festinanter, gustata paululum aqua. At hi, qui quaerebant, cum non reperissent, reversi sunt in Jerusalem.* »

Pro בולבול, quod h. l. tantum occurrit neque facile explicatur, Vulg. (paululum) LXX (passim) Chald. (בולבול) legebant בולבול. Festinanter non est nisi alteri eiusdem vocis translato, post Hier. in Vulg. injecta (Varr.). Gustata adiecit Vulg. explanationis gratia, sed, ut credimus, minus feliciter. Aquae gustatae mentio attentionem quaerentium direxisset ad puteam, unde haurienda erat aqua: quod mulieri maxime oronum erat cavendum. Adde, illum puteum operam tam fuisse velamine, superspersis pituis, quasi non recens inde aqua esset lausta: ipsa igitur putei species contra verba mulieris suspicionem movisset. Malumus igitur aquam eam Chald. et v. 21 intelligere Iordanem, atque reverti: Brevis transierunt fluvium; tantum iam, ex quo hic transierunt, effluxit tempus ut brevi transitus Iordanis ab ipsis futurus sit effectus. Qui dolus illud effecit, ut satellites missi domus perquisitione festinaerint Iordanem verus: nam Hebr. non habet hi, qui quaerebant, sed, ad hi quaesierunt, sc. prope Iordanem.

v. 21 « *Cumque abiissent, ascenderunt illi de puteo et pergentes nuntiaverunt regi David et dixerunt: Surgite et transite cito fluvium, quoniam huiusmodi dedit consilium contra vos Achitophel.* » v. 22 « *Surrexit ergo David et omnis populus, qui cum eerat, et transierunt Iordanem, donec diluisset, et ne unus quidem residuus fuit, qui non transisset fluvium.* » Cum Syr. et secundum accentum Masor. divide sententiam post Iordanem: « et, donec diluisset, ne unus quidem residuus fuit » (Malv.). v. 23 « *Porro Achitophel videns, quod non fuisset factum consilium suum, stravit asinum suum surrexitque et abiit in domum suam et in civitatem suam et, disposita domo sua, suspendia interit, et sepultus est in sepulchro patris sui.* » Impatiens repulsae (Sanct.) vidensque sum negligi consilium, illico perspexit, perditum iri Absalomis causam. Quare aliis subsidiis causam desperatam fulcire non est aggressus sed, disposita domo sua et iis, quae ad sepulcrum spectabant, ordinatis, vita excessit.

Achitophelis interitu Davidis causa invaluit, Absalomis infirmata est. Ea erat viri interitus ratio, quae suspicionem moveret, illum de Absalomis causa desperasse. Ipse Absalom prudenti consiliario orbatus est, neque dubium, quin David etiam posthac de consiliis et actis filii certior fieret. Davidi tempus concessum colligendi et instruendi exercitus atque annonae comparandae. Quo tempore multi sane, re maturius perpensa, ad ipsum a filio transfugerunt, ut dici poterit, quod 3, 1 de domo Saul dicebatur:

« David proficiens et semper se ipso robustior, domus autem Saul decrescens quotidie ». Primum igitur 17, 24-18, 5 exercitus utrimque instruitur, a Davide annona providetur.

v. 24 « *David autem venit in Castra*, — hic et v. 27 verte Mahanaim cum LXX Chald. Syr., cf. 2, 8 — « *et Absalom transivit Iordanem, ipse et omnes viri Israel cum eo* », aliquo elapso tempore secundum consilium Chusai (Sanct.). — v. 25 « *Amasai vero constituit Absalom pro Iob super exercitum; Amaas autem erat filius viri, qui vocabatur Iethra, de Israhel, qui ingressus est ad Abigail, filium Naas, sororem Saruiae, quae fuit mater Iob.* »

Pro Iethra 1 Par. 2, 17 Iether. Hebr. Chald. Syr. faciunt Israelitam, sed s. scriptor certe viri originem nonnulli accuratius exprimere volebat, LXX Iezrahelitar, sed lectio non est sufficientis auctoritatis. Atque notandus graeci cum 1 Par. 2, 17 Immaclitum scribant, et haec lectio praeferenda, nam id resapse notatu dignum erat, alienigenam uxorem duxisse cognationis David (Sanct.). — מן ארז de actu coniugali usurpat Gen. 16, 2; 30, 3; 38, 8; Deut. 22, 13; 23, 5; de uela incestuoso Gen. 19, 31. 33 et supra 16, 21; ergo ex sola voce non licet inferre, Iethram cum Abigail remissilam habuisse ante matrimonium (Sanct.). — Abigail legitur Vulg. LXXIII. 1. et, ad 1 Par. 2, 17, praeter Syr. omnes; reliqui Abigal. 1 Par. 2, 16 Abigail et Saruia dicitur sorores David. Hinc Ps. Hier. putavit, Naas eundem esse qui Isai, quod is fuerit hinc minus. Vel potuit sororum mater duos successivè habere maritos, Naas et Isai. Nonnulli Malv. opinionis quorundam, Naas esse nomen feminae, matris Abigail. Neque officii Welh. protestatus, vocem ארז semper esse mascul., nec posse esse nomen feminae: nam quaedam nomina reperimus, quae modo virorum, modo mulierum sunt propria, v. g. nomen Maacha. Hinc potuit Abigail esse filia mulieris Naas, uxoris Isai, ex praevio aliquo connubio. Obiicies 1 Par. 2, 13 sup. videri recenseri ipsius Isai posteritatem; sed ratio non cogit, nam potuero, et loco inseri nomina Saruiae et Abigail, non tam ratione carum originis ex Isai, quam ideo quod ex filius celebratam natae sint. Tandem textus sic verbi potest: filiam (mulieris) Naas, sororis Saruiae. Quo sensu Abigail erat Isai non filia sed nephis, Saruiae soror sensu tantum latiore. Quod praepaet, defende.

v. 26 « *Et castrametatus est Israel cum Absalom in terra Galaad.* » v. 27 « *Cumque venisset David in Castra, Sobi filius Naas de Babbath filiorum Ammon, et Machir filius Ammihel de Lodabar, et Berzellai Galaadites de Rogelim.* » v. 28 « *obtulerunt ei stragoria et lapidea et vasa fictilia, frumentum et hordeum, et farinam et potentam, et fabam et lentem, et frizum cicer.* » v. 29 « *et nihil et butyrum, oves et pingues vitulos; dederuntque David et populo, qui cum eo erat, ad vescendum; suspicati enim sunt, populum fame et siti fatigari in deserto.* » Haec suspicio, uti etiam donorum abundantia, suggerit, dona non fuisse a regu coram exacta, sed spontanea eidem allata et oblata. More regum orientalium instituerat David Sobi regem Ammonitarum tributarium, post devictum eius fratrem Hanonem (Ps. Hier.). Quidquid senseris de

Davidis severitate in puniendis Ammonitis exhibita, non utique negabis, cum pro aliquo saltem tempore effectum non caruisse. Non fidebat Sobi Absalomis rebus, unde concludere licet, dilata Davidis v. 14 impugnatione et sublato Achitophel consiliario, illico non paucos ad Davidem transfugisse, Absalomisque res minus sapienter administrari coepisse. Etiam Machis ex 2, 4 novimus virum foisse domui Saul addictum; tamen ipse quoque Davidi auxilio fuit, sive ex fidelitate in legitimum regem, sive quod tempus domus Saul restituendae nondum advenisse iudicaret.

Regelin urbs exteriusquam ignota. De Bezellai et. 1 Esdr. 2, 61; 2 Esdr. 7, 63. — Stratorio: סטרטור lectum significat; cum vero loci nemini pulvinaribus seu stragulis constitorum apto loco dispositis, recte vertit *Vulg.*; recte etiam LXX lectos stragulas, Syria, stragulas. — ספרה *Vulg. Syr.* intellexere tapetia. Sed 3 Reg. 7, 30 ibidem obiectum inter opera, eviderit non textilia sed metallica, recensetur et a *Vulg.* vertitur hydris, a *Chald.* patera; tandem LXX h. l. labates, qui sensus recte tenendus. Quorum domorum valorem recte assecutus est *Jr.* his verbis: « Omnia ipsi suisque necessaria abunde suppeditabant, ut nec lectos stratos eis deesse paterentur »; neque quae ad ciborum praeparationem requirerentur. — *Potentam* i. e. frumentum totum, cf. 1 Reg. 17, 17. — *Fixum cicer*: *Hebr.* hoc secundo eandem vocem קלל *potentam* habet, utatis utique cum LXX *Syr.* omittendam. — *Butyrum*; eam utique rem vox *Hebr.* designat, sed plus minusve liquidam. — *Pinguis vitulos*, שומן *Chald.* *Syr.* intellexerunt caseos vacuorum; sed quis eribus mediis inter butyrum et caseum? Propius veritatem accipit *Theod.* vitulos lactantes interpretatus. Praecepta versio *Vulg.*, licet sensus derivato difficilius explicetur.

Exercitum tandem quiete et cibo refectum David lustravit, copiisque duces super mille et duces super centum (*Hebr.*) praefecit. *Cap. XVIII* v. 1. « Igitur considerato David populo suo, constituit super eos tribunos et centuriones », v. 2 « et dedit populi tertiam partem sub manu Ioab, et tertiam partem sub manu Abisai, filii Sarviae, fratris Ioab, et tertiam partem sub manu Ethai, qui erat de Geth ». Probabile videtur, Cerethios et Phlethaeos suos permanentes duces habuisse, sicut etiam Ethai iam antea 15, 19 sqq. dux fuerat Gethaeorum, et ipse David sub Saule 1 Reg. 18, 13 permanentem constitutus fuerat chiliarchus. Ergo h. l. agitur de ducebus constituendis pro reliquis Israelitis, qui numerosiores in dies ad Davidem confluerant, « Dixitque rex ad populum: Egre diar et ego votivum ». Cf. 17, 11 « et tu eris in medio eorum ». Animos militibus additura erat regis praesentia pro summa regni dimicaturis. v. 3 « Et respondit populus: Non exibis. Sive enim fugerimus, non magnopere ad eos de nobis pertinebit; sive media pars ceciderit e nobis, non satis curabunt, quia tu unus pro decem millibus computaris. Melius est igitur, ut sis nobis in urbe praesidio ». Student Davidem cohilbere, ne pugnam ipse subeat. Hinc ostendunt ipsius caedem vel ma-

xime ab hostibus quaeri, ipsius praeservationem summi esse momenti, insuper posse eum illis magno esse praesidio occupata urbe, quo se in adverso pugnae eventu recipiant.

Hebr. et tu sicut nostram decem millia, ubi nota, sicut 1 Reg. 18, 7, decem millia poni pro numero vult magno. Legendam cum *Vulg.* LXX *keri* כתיב pro *kethib* כתוב. « nisi enim tu legitur, nulla persona in oratione relinquatur, ad quam pertineat decem millia » (*Boob.*). — In urbe: *Hebr. Chald. Syr.* ex urbe, poteris ex urbe pro-pere ad auxilium ferendum is, qui in maioriibus erant angustiis.

v. 4 « Ad quos rex ait: Quod vobis videtur rectum, hoc faciam. Stetit ergo rex iuxta portam, egrediaturque populus per turmas suas centeni et milleni », cf. 1 Reg. 20, 2. — v. 5 « Et praecipit rex Ioab et Abisai et Ethai, dicens: Servate mihi puerum Absalom. Et omnis populus audiebat praecipientem regem cunctis principibus pro Absalom ». *Hebr.* Leniter mihi (agite) cum puero Absalom. Disponebat Deus, ut David in urbe remaneret, quo Absalom perderetur, et Salomoni aditus regni pararetur.

Iam sequitur narratio cladis Absalom, in qua 10, 6-18 proelium et Absalomis interitus refertur, 18, 19-32 nuntius Davidi allatus describitur 18, 33-19, 8 Davidis de filio interempto luctus commemoratur. v. 6 « Itaque egressus est populus in campum contra Israel, et factum est proelium in saltu Ephraim ». Campus opponitur urbi, quae utique intelligitur Mahanaïm: etenim rex adhuc trans Iordanem versatur, cf. 19, 15. Locus pugnae tam parum ab hac urbe abest, ut nuntii unico continuo cursu illinc huc adveniant; rex v. 19 sedet intra portam nuntium proelii exspectans quasi ex loco parum distante. Cf. *Clair.* Ergo saltus Ephraim non est cum *Winer* et *Keil* cis Iordanem quaerendus, sed trans Iordanem. Nomen putant obtinuisse *Vatabl.* alique, quod reapse aliquomodo ad tribum Ephraim pertinuerit, *Tir.* quod ibi Ephraimitae a Iephthae insignem acceperint cladem *Jud.* 12, 4. Sapienter *Sanct.*: « Quid in eo saltu fecerint Ephraimitae, ex scriptura, quod ego viderim, non constat », v. 7 « Et caesus est ibi populus Israel ab exercitu David, factaque est plaga magna in die illa viginti millium », v. 8 « Fuit autem ibi proelium dispersum super faciem omnis terrae, et multo plures erant, quos saltus consumpserat de populo, quam hi, quos voraverat gladius in die illa ». Proelium dispersivum (*Hebr.*), i. e. dispersos et per totam late regionem vagantes Davidis milites prosequabantur. Ceterum haec secundum popularem aestimationem narrantur: certum est praeter eos, qui in acie occubuerant, alios multos in fuga variis modis interisse. Pro consumpserat, *Hebr.* voraverat: unde putavere *Chald. Syr.*, plurimos esse devoratos a feris. Melius ita: alii locis praeruptis interierunt

(Jos.), alii fame et siti consumpti sunt (Sanct.), alii fugientium pedibus contriti aut vulneribus exhausti defecerunt (Calm.), alii a feris, paludibus etc. absorpti sunt. v. 9 « Accidit autem, ut occurreret Absalom, servus David sedens mulo; cumque ingressus fuisset mulus subter condensam querciam et magnam, adhaesit capiti eius quercui et, illo suspensio inter caelum et terram, mulus, cui insederat, pertransiit ». Perdidit Asaelem velocitas, Achitophel prudentia, Absalomem caesaries: sapie naturalia ornamenta homini perniciem inferunt (Sanct.).

Inuseta videtur *Walth.* expressio occurrere ante faciem, unde יקרא corrigit in יקרא, et תואל: sed quorsum tunc sedens mulo? In silva facile potuit fieri, ut Absalomis et hostium tranites ex diverso profecti in unum convergerent, ita ut, quando primum ab illis conspectus est Absalom seu eis occurrit, ante faciem eorum fugiens conspectus est. — Mulis insidiant filii regis 13, 29. — Reliqui subter ramos quercus magna: arbor articulam habet, sive quod iam ante ob magnitudinem fuerit notata, avo quod ab hoc eventu celebritatem nacta sit. — Pro יקרא dato correctius legebant versiones יקרא suspensio.

v. 10 « Vidit autem hoc quispiam et nuntiavit Iob, dicens: Vidi Absalom pendere de quercu ». v. 11 « Et ait Iob viro, qui nuntiaverat ei: Si vidisti, quare non confortasti eum cum terra? Et ego dedissem tibi decem argenti siclos et unum balteum », « militare cingulum in mercedem ac monumentum egregii facinoris » (Menoch.). Hebr. quare non cecidisti eum in terram, genu. « niederhauen », quod explicant Chald. Syr.: Quare non percussisti et proticisti in terram? — Quinquaginta siclos promittit Jos., militem inducit asserentem, se ne cum duobus quidem millibus fore contentum, exercitum Davidis dici fuisse quatuor millium hominum, cum tamen David narretur praeter tres imperatores alios constituisse chiliarchas: auctor in numeris notandis minime accuratus. v. 12 « Qui dicit ad Iob: Si appenderes in manibus meis mille argenteos, nequaquam mitterem manum meam in filium regis ».

Secundum *keri* Syr. et Chald.: Si ego appenderem seu ponderarem. Merito supponere *Vulg. Syr.* agi de argento a Iob accepto ponderando. Obicit *Walth.* in manibus meis non me ponderare pecuniam, sed ab alio mihi appendi; hinc pro קבלו ponendum esse קבלו. Sed eo ipso, quod alius mihi in manu mea ponderat pecuniam, ego eam in manu mea etiam pondero; neque necesse est recurrere ad constructionem, quae certe lingua arabicae imaginis propria est, quam hebraeae. — Etiam *kethib* ארבעת milia punctatione ארבעת milia sensum offert: Neque ego, si mille argenteos ponderarem in manibus meis, neque ego mitterem manum etc.

« Audientibus enim nobis praecepit rex tibi et Absai et Ethai, dicens: Custodite mihi puerum Absalom ». Omnes versiones legebant *keri* ארבעת pro *kethib* ארבעת. — v. 13 « Sed et si fecissem contra animam meam

audacter, nequaquam hoc regem latere potuisset, et tu stares ex adverso ».

אני non audaciam sonat, sed falsitatem, nefas. — Contra animam meam, i. e. contra vitam meam, quae iuste in tanti sceleris poenam foret adimenda. *Kethib*: Sed et si fecissem nefas contra animam eius, Absalomis, si eum interfecissem. Perperam tamen *Then.* lectionem *keri* *Vulg. Chald., Syr.* et plurium codicum hebr., tanquam minus aptam proscribit, quod sceleris natura, vitae sc. Absalomis ablato, exprimi debeat; nam sensus omnino commodus hic est: Quodsi ego vitam meam periculo exponam, et res regi immoerit, non fidere possum tuo patrocinio, qui potius te servabis me derelicto, et contra me stabis. Omnino diversam lectionem legebat LXX, incertum cum v. 12 iungentes: Custodite mihi puerum Absalom, ne fiat in animam eius nefas. — Secundum accentum Masor. iungendum ita: Sed et si facerem etc., resque regi immoeretur, tu stares ex adverso — sc. mihi: « Non patrocinatus esses mihi, sed potius institissies contra me apud regem, ut occideret » (*Valab.*). Interrogationis signum, quod in *Vulg.* est, vocem refert ad regem: Auderemne tu meas partes contra regem suscinere? heresne patronus meus? (*Menoch.*). Verum istud interrogationis signum, primum Sixtini adscriptum, antiquiores ignorant libri (*Verte.*).

v. 14 « Et ait Iob: Non sicut tu vis, sed aggrediar eum coram te. Tulit ergo tres lanceas in manu sua, et insitit eas in corde Absalom, cumque adhuc palpitaret haerens in quercu », v. 15 « cucerunt decem iuvenes armigeri Iob, et percipientes interfecerunt eum ». Omnia ex ambitione agit Iob. Faverat Absalom, quamdiu eo patri reconciliando et patri et filio gratam se navare posse operam speraverat. In rebellionem fideliter regi ipse adhaeserat, neque parum ad victoriam contulerat: sed iam filii cum patre reconciliationem perhorrescebat, quod filio se post tam acerbum illicitam cladem acceptum iterum fieri posse dubitaret. Quod igitur filio ad regnum succedente secundum a rege se permanurum merito dubitaret, occidit filium.

Variant textus. LXX hoc ego incipiam, non sic murebo coram te. Chald. nonne sic incipiam coram te? Legebat ארבעת pro ארבעת. Syr. Non sic incipiam coram te. Chald. Syr. omnino legebant uti Hebr. ארבעת וזוהיה לביך. LXX duas eorumdem verborum versiones conglutinat. Masor. לXXV (אנאבו) ארבעת derivabant a ארבעת. *Vulg. Chald. Syr.* LXX a (incipiam, aggrediar) sollicitus a ארבעת, cuius hiphil etiam significationem induit incipienti seu aggrediendi, sed h. l. sensum primarium retinet: faciam, ut sit translativus, i. e. transfigam. *Verte.*: Non sic, ego transfigam coram te. Quod *Vulg.* habet tu vis, aut correspondet formae alicui verbi ארבעת, in quam ארבעת fuerit deperatam, aut probabilius solius claritatis gratia est adiectum. — Lanceas: certum est in textu fuisse vocem, quae aliquod eiusmodi armorum genus exprimeret. LXX Chald. incerta. Ambigi potest, fuerintne ea vox eadem, quae minus Hebr. Syr. legitur ארבעת, an fortasse cum *Then. Walth.* emendanda sit in ארבעת. Certè ארבעת nequidem hebraea neque in affinis linguis a significatione virgae ad illam lanceas vel baculi unquam descendit, ארבעת virga huiusmodi diserte opponitur. Tamen omnino evidens non est textum esse emendandum. Nolim cum *Clair* vertere « tres virgas acutas »: qui enim decem habebat armigeros vir, sane meliora ad manum habebat arma quam

haeculos acutos. — Unicum armigerum habuerat Abimelech Iud. 9, 54, Ionathan I Reg. 14, 1, Goliath 17, 7: decem iam habet Iob (*Calan*): magis magisque res Iudaeorum a pristina recedebant simplicitate. Unius armigeri nomen recensetur 23, 37; 1 Par. 11, 39.

v. 16 « *Cecinit autem Iob buccina et retinuit populum, ne persequeretur fugientem Israel, volens parcere multitudini* ». Reliqui: *et reversus est populus a persequendo Israel, quia prohibuit Iob populum*.
v. 17 « *Et tulerunt Absalom et protecerunt eum in saltu in foveam grandem* ». — vox articulum habet: ergo notam illam omnibus foveam — « *et comportaverunt super eum acervum lapidum magnum nimis*. Omnis autem Israel fugit in tabernacula sua ». Tulerunt vel armigeri Iob vel alii. Certe non licet, ad unitatem subiecti praeservandam, cum *Wellh.* ordinem versuum invertere, ut prius dicantur armigeri Absalomem interfecisse et corpus proiecisse; dein Iob buccina cecinisse: non ita unitati subiecti student Hebraei. — Is molus sepulturae reapse videtur fuisse ignominiosus, ut patet cum ex proiecto cadavere, tum exemplo Achan Ios. 7, 26 et regis Hai Ios. 8, 29: « *Noluit vero Iob cadaver ad Davidem deferri, ne oculi auferent parentis dolorem, quem sciebat acerbissimum fore* » (*Menoeh*); vel Iob furorem suorum militum cohibere non valuit, qui Absalomem belli civilis auctorem sibi que specialiter infensum perhurescebant. *Fugit*, seu verius *fugerat*: haec ideo h. l. animadversio ponitur, ut ostendatur nemo adfuisse, qui Absalomem defuncto parentaret eiusque sepulturae piam gereret curam.

v. 18 « *Porro Absalom erexerat sibi, cum adhuc viveret, titulum, qui est in Valle Regis; dixerat enim: Non habeo filium, et hoc erit monumentum nominis mei. Vocavitque titulum nomine suo, et appellatur Manus Absalom usque ad hanc diem* ». « *Huius porro tituli ideo videtur hic inductus sermo, ut ostendatur, quam aliter Absalom contigerit, quam ipse secum antea meditatatur* » (*Sanct.*). « *Ironiae speciem habet ista commemoratio tituli, quem sibi erexerat. Quasi dicat scriptura: Ecce ille, qui sibi adeo magnifice triumphalem titulum erexerat, nunc aliud longe diversum genus monumenti accepit* » (*Est*). Similiter iam *Vatabl.*

Titulus idem, quod lapis sepulchralis Gen. 35, 20. — *Vallis Regis* antiquitus vocabatur Vallis Save Gen. 14, 17; eo usque rex Sargonum obviam progressus est Abraham, cum rediret devicto Chodorlahomor; eratque illa vallis laud proeval a Salem seu Ierusalem, Gen. 14, 18. 21. Putant esse partem vallis Cedron, *Ios.* affirmat, duobus stadiis distare Hierosolymis. — Reliqui: *Non habeo filium ad perpetuandum nomen meum*. Ergo Absalom cum titulum videtur erexisse ante occisum Amnon; postes, ex exilio Hierosolymam reversus, videtur genuisse 14, 27 tres filios, quod factum insperatum stimulos addidit eius ambitioni, ut iam suis posteris regnum vindicaret.

v. 19-32 narratur, quomodo proelii nuntius ad Davidem fuerit perlatus. v. 19 « *Achimaas autem, filius Sadoc, ait: Curram et nuntiabo regi, quia iudicium fecerit ei Dominus de manu inimicorum eius* », i. e. quia iudicium faciens liberaverit etc. v. 20 « *Ad quem Iob dixit: Non eris nuntius in hac die, sed nuntiabis in alia; hodie nolo te nuntiare, filius enim regis est mortuus* ». Recte explicant *Chald.*: *non vir idoneus tu ad nuntiandum hodie*, et *Syr.*: *non par est, ut nunties hodie*. Favet Iob Achimaas: « *Negans aequum esse, ut, qui semper sibi nuntius faustorum exstitisset, nunc obitus filii nuntius ad regem proficisceretur* » (*Ios.*). v. 21 « *Et ait Iob Chusi: Vade et nuntia regi, quae vidisti. Advoravit Chusi Iob, et ecurrit* ». v. 22 « *Rursus autem Achimaas, filius Sadoc, dixit ad Iob: Quid impedit, si etiam ego curram post Chusi? Dicitque ei Iob: Quid vis currere, fili mi? non eris boni nuntii badius* ».

Chusi semper habet articulum, non tamen v. 21 in fine; unde iam Sa putavit, fortasse agi de Aethiopo. Vix tamen contestandum erit *Keil*, eo iam aegro mancipia Aethiopica per Iudaeam adhiberi consuevisse. Versiones omnes, auctor inscriptionis Ps. 7, *Ios.* nomen proprium intellexerunt: potuit autem illud derivari ex viri origine, vel alia quadam re, v. g. « *nigrore faciei* » (*Vatabl.*). — *Quid impellit etc?* *Hebr.*: *Et erit quid? curram etiam ego post Chusi*; i. e. quidquid sit rei, curram. *ויהי* similem constructionem habes Iob. 13, 13 *ויעבר עליו כה*, quodcumque obvenerit menti meae; Num. 23, 3 *דבר כה כה*, sermo de quacunque fuerit re. — Sensum *Vulg.* reddidit. — *בשרה* non est necessario *bonus nuntius*, *Chald.*: *et tibi non est nuntius praesto*; sed significatio praesto esse pro *בשרה* est dubia. *Gen.*: *et tibi non est nuntius recipiens, i. e. locutivus*, quod recidit in *Syr.* *et nemo dat tibi nuntii mercedem*. Eundem sensum expressit *LXX*, duas tamen voces his reddens: *Huc! non est tibi nuntius ad utilitatem eunti, בשרה בצאת לצאת*. Sensus textus obscurior est; hoc tamen clarum, negare Iob adesse causam eundi, sive quod unicuique, qui esset, nuntium iam Chusi praestocessisset, sive quod ille nuntius non esset talis, quem quis cum utilitate deferret.

v. 23 « *Qui respondit: Quid enim, si eucurrero? Et ait: Curre. Currens ergo Achimaas per viam compendii, transiit Chusi* ». *Chald.* *per viam planities*. Nomine *כר* intelligitur « *regio circa Iordanem* », *ה נפלין* *מפני* *כר* *לפניו* Matth. 3, 5; cf. Gen. 13, 10 sqq.; 19, 17; 3 Reg. 7, 46; 2 Par. 4, 17. Est ipsa fluminis vallis. Quibus locis recte verit *Vulg.* « *regio circa Iordanem* », « *regio campestris Iordanis* ». H. l. secuta *Ap. Symon Theod. Ios.* circumlocutione utitur. Certum est, hanc viam planities de se fuisse longiorem; secus, cum certe fuerit facilior, Chusi eadem usus esset. Ea planities in utraque fluminis ripa patebat, unde perperam ex hoc facto desumit *Keil* argumentum pugnae habitae cis Iordanem. Nihil hinc inferri potest. v. 24. « *David autem sedebat inter duas portas; speculator vero, qui erat in fastigio portae super narum,*

elecans oculos, vidit hominem currentem solum. Hebr. et ierat speculator super solarium portae super murum. Ast in utra duarum portarum versabatur speculator? Nota duas portas in Hebr. habere articulum determinantem. Intelliguntur non duae portae exteriores, sed portae una exterior, altera interior, invicem correspondentes (Sanct.), unicum urbis aditum efficiens, quibus, pro more antiquo, turris reliquo muro altior erat superstructa. Hinc v. 4 de unica porta sermo est. Rex autem versabatur inter utramque portam, exteriorem et interiorem, ergo intra ipsam turrim. v. 23 « Et exclamans indicavit regi; dixitque rex: Si solus est, bonus est nuntius in ore eius ». Hebr. non habet bonus, neque id vi vocis in ברוך continetur, cum v. 27 ברוך explicite adiungatur, et 1 Reg. 4, 17 verbum de nuntio nefasto adhibeatur, ut iam notavi Amama. Sensus est: Si solus est, non fugit ex acie, nam fugientium plures esse consueverat; sed est nuntius (Sanct.). Hinc utique iam sequitur, nuntium allatum saltem non esse pessimum. « Properante autem illo, et accedente propius », v. 26 « vidit speculator hominem alterum currentem, et vociferans in cubine ait: Apparet mihi homo currens solus. Dixitque rex: Et iste bonus est nuntius ». Hebr. Chald. vociferans ad ianitorum, ergo speculator desursum visa communicabat custodi, qui ad portam exuebat, isque audita ad regem deferbat; ita rem etiam v. 28 actam esse, ex hoc loco discimus. LXX Syr. ad portam (1), punctantes פוהו פוהו, sed deberet esse פוהו פוהו. — Bonus etiam h. l. delendum. Secundi viri adventus utique argumentum regis v. 28 debilitabat; verum spes non ita facile exstinguitur, unde protestatur rex, fugientes e proelio binario plures esse consuevisse. v. 27 « Speculator autem: Contemplor, ait, cursum prioris quasi cursum Achimaas, filii Sadoc ». Agnosci potuit Achimaas vel ex celeritate cursus (Then.), vel ex corporis habitu, cf. 4 Reg. 9, 20. — « Et ait rex: Vir bonus est, et nuntium portans bonum venit »; est vir fortis, qui non primus conspiciatur in fuga, ergo non cladem nuntiaturus adest. Probabile est, ideo etiam noluisse Ioab nuntium mittere Achimaas, quod contrectaretur, regem a nuntii persona ad rei nuntiandae naturam facturum esse illationem, atque ita a laeta expectatione delapsurum esse in animam tristitiam. v. 28 « Clamans autem Achimaas dicit ad regem: Salve rex. Et adorans regem coram eo », melius super faciem suam (LXX Chald. Syr.), « pronus in terram, ait: Benedictus Dominus Deus tuus, qui conclusit homines, qui levaverunt manus suas contra dominum meum regem ». Clamavit, dum appropinquabat. Conclusit vertunt Vulg. LXX, tradidit Chald. Syr.: vox hebr. utroque sensu accipitur. v. 29 « Et ait rex: Estne pax puero Absalom? Dixitque Achimaas: Vidi tumultum magnum, cum mitteret Ioab servus tuus, o rex, me servum tuum; nescio aliud ». Hebr. nescio quid, et LXX addunt tibi, sc. acciderit. Achimaas

regem ad audiendum nuntium funestum gradatim praeparat. v. 30 « Ad quem rex: Transi, ait, et sta hic. Cumque ille transisset et staret », v. 31 « apparuit Chusi et veniens ait: Bonum apporto nuntium, domine mi rex »: — reliqui accipiat nuntium dominus meus rex — « iudicavit enim pro te Dominus hodie de manu omnium, qui surrexerunt contra te ». כבב motum in gyro significat, hinc assidere convivio 1 Reg. 16, 11, h. l. se iungere coronae audicorum: transi. Rex, a Chusi plura exquisitorum, nihil amplius interrogat Achimaas. — v. 32 « Dicit autem rex ad Chusi: Estne pax puero Absalom. Cui respondens Chusi: Fiant, inquit, sicut puer inimici domini mei regis, et universi qui consurgunt adversus eum in malum ».

Luget 10, 33-19, 8 filii interitum David. Non enim egregiis dotibus caruerat Absalom; insuper eo tempore natu maximus filiorum erat, et a patre haeres futurus regni omniumque divinarum promissionum credebatur. Confer hunc Davidis luctum vehementiorem sed naturalem, ob destructam in poenam peccati domum suam seu extinctos filios (cf. 12, 7 sqq.), cum altero luctu 1, 17 sqq., propter ruinam domus Saul edito. v. 33 « Contristatus » — Hebr. contremens prae dolore — « itaque rex ascendit coenaculum portae », cubiculum superius, quod erat in turre (cf. dicta ad v. 24), ut esset solus, « et flevit ». Fletui Ios. addit pectoris contusionem capillorumque evulsionem, quibus res evadat magis tragica. Paulo differunt exclamationes in Hebr., sed nullatenus sensus afficitur. « Et sic loquebatur vadens: Fili mi Absalom, Absalom fili matris! Quis mihi tribuat, ut ego moriar pro te, Absalom fili mi, fili mi Absalom! » — Cap. XIX. Apte hoc caput Hebr. ab 18, 33 orditur, unde illud 44 pro 43 versibus apud ipsum constat. v. 1 « Nuntiatum est autem Ioab, quod rex steteret et lugeret filium suum »; v. 2 « et vera est victoria in luctum in die illa omni populo, audivit enim populus in die illa dici: Dolet rex super filio suo ». v. 3 « Et declinavit populus in die illa ingredi civitatem, quomodo declinare solet populus versus et fugiens de proelio ». Declinavit: ita versiones, ut videatur dici populus non intrasse civitatem. Sed כבב praeter declinandi etiam furandi assumit significationem; unde iam Vatabl., Sa: « furtive se subducebat populus, dum ingrederetur civitatem », furtive irrepebat. — Hebr. populus confusus in fuga sua de proelio. Descripsit s. auctor v. 2 sq. effectum luctus regii in populum, qui effectus impulit Ioab, ut v. 5 regem adiret: iam v. 4 resumit 18, 33, describens luctum regis, et dein v. 5 resumit v. 1, ostendens quid Ioab accepto nuntio apud regem egerit. v. 4 « Porro rex operuit caput suum, et clamabat voce magna: Fili mi Absalom, Absalom fili mi, fili mi! » v. 5 « Ingressus ergo Ioab ad regem in domum, dicit: Confudisti hodie vultus omnium servorum tuo-

rum, qui salvam fecerunt animam tuam, et animam filiorum tuorum et filiarum tuarum, et animam uxorum tuarum, et animam concubinarum tuarum». *Malb.*: «Hoc tuo facto effecisti, ut tuum exercitum victorem facti sui pudeat, perinde ac si victus esset». Melius *Calm.*: «Confudisti, quia excepisti ratione tantopere diversa ab ea, quam ipsi expectaverant; unde, veluti in temeraria expectatione deprehensi, erubuerunt. Ioab luctum ab amore naturali profectum compescere studet ope alius amoris naturalis, ostendens, quanto discrimine liberati sint reliqui de familia regis, interitu Absalomis. Simul innuit, gratitudine obligari regem, ut aliquam exercitui gratiam exhibeat, accepto tanto beneficio. v. 6 «*Diligis odientes te, et odio habes diligentes te; et ostendisti hodie, quia non curas de diebus tuis et de servis tuis, et vere cognovi modo, quia, si Absalom viveret et omnes nos occubuissemus, tunc placeret tibi*». *Hebr. Chald. LXX* hunc versum cum precedente iungunt: *eo quid diligas... et odio habeam; dein Hebr. quia ostendisti* explicat, quomodo David cognoscatur diligere odientes se etc.; et coordinantur sequentia quia vere cognovi. Hinc versus penitus ostendit, quomodo confuderit David servos suos (v. 5); confudit se., faciens id quod minime omnium expectabatur, diligens odientes se et odio habens diligentes se. Si iam argumentum praecedentis versus prosequeretur Ioab, pergeret nunc: quia ostendisti hodie, quia non curas de vita tua et de vita filiorum etc.; sed illud argumentum ei sufficit indicasse, unde aliud superaddit: quia ostendisti hodie, quia non curas de diebus tuis et de servis tuis; quod argumentum non iam ad amorem naturalem appellat, sed ad prudentiam politicam. Quis enim rex aequo animo ferat, credere milites, eum nihil de ipsis curare? Idem altera coordinata sententia exprimit dein Ioab: quia vere cognovi modo, quia, si Absalom viveret et omnes nos occubuissemus, tunc placeret tibi. Id practice quasi professus est David, quando, totis absorptus luctu filii, de incolunitate exercitus nequaquam sollicitus apparuit. v. 7 «*Nunc igitur surge et procede, et alloquens satis fac servis tuis; vero enim tibi per Dominum, quod, si non exieris, ne unus quidem remansurus sit tecum nocte hac; et peius erit hoc tibi, quam omnia mala, quae venerunt super te ab adolescentia tua usque in praesens*». *Hebr.* concisus *Surge, egredere, et loquere ad cor*, expressio usitata de benevolo alloquio, cf. *Gen.* 34, 3; 50, 21. v. 8 «*Surrexit ergo rex et sedit in porta, et omni populo nuntiandum est, quod rex sederet in porta, veniente universa multitudo coram rege*», i. e. coram ipso ordinibus suis transibant, eo benigne alloquente et laudante.

Describitur 19, 8-20, 26 Davidis reditus. Ubi primum 19, 8-10 ostenduntur «cunctae tribus» de reducendo rege deliberasse. Qua tamen vice David non, quod mortuo fecerat Isboseth, expectavit, ut ipsae ad se venirent, sed aliquid sibi faciendum ratus tribum Iudam per pontifices sollicitavit, Amasae non veniam solum sed militare imperium promisit, quo propriam tribum conciliaret, urbem munitissimam, centrum regni recuperaret, et ita maiori cum auctoritate reliquas tribus, ut in deditioem venirent, exhortaretur. Res, quod tribum Iudam attinet, prospere cessit: Iudaei enim «quasi vir unus» (v. 14) regi adhaeserunt eumque Hierosolymam deduxerunt. Sed indidem nata est aliarum tribuum invidia, et ex invidia rebellio.

«*Israel autem fugit in tabernacula sua*». Revertitur narratio ad 18, 47. Iunge: Cum fugisset Israel, i. e. qui secuti fuerant Absalom, unusquisque in tabernaculum suum, omnis populus «disceptabat» (*Mar.*), altercabatur, unusquisque defectionis culpam a se remove, et in reducendo David primas partes agere studebat. v. 9 «*Omnis quoque populus certabat in cunctis tribubus Israel, dicens: Rex liberavit nos de manu inimicorum nostrorum, ipse salvavit nos de manu Philistinorum; et nunc fugit de terra propter Absalom*»; v. 10 «*Absalom autem, quem unximus super nos, mortuus est in bello: usquequo siletis et non reducitis regem?*» — *Hebr.* *Quare inertes estis, i. e. haesitatis in reducendo rege?* Omnes Davidis titulos in memoriam revocant: ius indubium, accepta ab eo beneficia, adversarii interitum. — *LXX* h. 1. inserunt verba, quae omnes habent in fine v. 11: «*Sermo autem omnis Israel pervenit ad regem*»; transpositio apud *LXX* explicari potest ex desiderio prioris contextus, ut, quae totum Israel spectent, v. 10 absolventur. Sed contextum scriptores hebr. non tam presse sequuntur, et verba v. 11 omnino sunt apta, si cum *Vulg.* tempore plus quam perfecto exprinantur. Quod sc. rex didicisset, totum Israel de se reducendo iam deliberare, id eum magis etiam impulit ad Iudaeos sollicitandos, ut, his deditioem initium facientibus, alii facilius sequerentur. Nemo quippe facilius sollicitationi cessurus existimabatur, quam Iudaei, qui in rege Davide primatum reliquarum tribuum obtinerent. Aliunde magis ipsi amica sollicitatione indigebant, quod atrocior eorum defectio fuisset (*Smet.*), quodque defectionis exemplum Ielbrone dedissent, civitate Iudaeae principe (*Tir.*).

v. 11 «*Rex vero David misit ad Sadoc et Abiathar sacerdotes, dicens: Loquimini ad minores natu Iuda, dicentes: Cur venitis novissimè ad reducendum regem in domum suam? Sermo autem omnis Israel pervenerat ad regem in domo eius*». Alii omnes iam deliberant; nisi festinetis, praevient vos. Pontificum erat deditioem suggerere,

virorum summae auctoritatis Davidique ob servatam fidem acceptissimorum, qui tamen toto turbarum tempore inter rebelles essent versati. v. 12 « *Fratres mei vos, os meum et caro mea vos : quare novissimi reducitis regem ?* » Cf. 3, 1. Plus reliquis Amasae erat timendum, quod consanguineus esset regis et sub Absalom imperio functus : hinc v. 13 « *Et Amasae dicite : Nonne os meum et caro mea es ? Haec faciat mihi Deus et haec addat, si non magister militiae fueris coram me omni tempore pro Iobab* ». Prins iam 3, 29-30 statuerat rex se a Iobab expedire ; verum is potentior fuerat, et in capienda Iebusaeorum arce imperium exercitibus universi Israel promeritus 1 Par. 11, 6. Nunc, ubi Iobab, neglecto regis expresso mandato, Absalomum interemisisset, rursus cogitabat rex de illo imperio privando. v. 14 « *Et inclinavit cor omnium virorum Iuda, quasi viri unius, misericordie ad regem, dicentes : Reverte te et omnes servi tui* ». v. 15 « *Et reversus est rex et venit usque ad Iordanem : et omnis Iuda venit usque in Galgalan, ut occurreret regi, et traduceret eum Iordanem* », trans flumen et inde Hierosolymam, solemniter.

In hoc regis reditu viri plures conspicui fuere, sive quod iratum placere zelo stunderent, sive quod sincero agerentur amore. v. 16 « *Festinavit autem Semei, filius Gera, filii Lemini, de Bahurim, et descendit cum viris Iuda in occursum regis David* », v. 17 « *cum mille viris de Benjamin* ». Cf. 16, 3 sqq. Ubi primum Iudaei exemplum dedissent recipiendi regis, noluerunt Beniaminitae, saltem si per quorum fines agmen triumphale ducebatur, ea in re ipsis videri desidiores, quod ob regionis affinitatem regis indignationem vererentur magis. Prae ceteris hac in re eminebat Semei, vir, uti apparet, inter suos primariae auctoritatis, quique iustas sibi prioris impudentiae poenas timeret. Adfuit item Siba, insigne 16, 4 a rege beneficio ornatus, sive grati animi ostendendi, sive accepti beneficii confirmandi cupidus. « *Et Siba, puer de domo Saul, et quindecim filii eius ac viginti servi* » (9, 10) « *erant cum eo : et irruerunt* », traicientes, « *Iordanem, ante regem* » v. 18 « *transierunt vadum, ut traderent domum regis et facerent iuxta iussionem eius* ».

Utum Siba cum suis inter mille viros computetur, non liquet, sed parum refert, cum ille numerus mille sit tantum approximativus. Alii interpungit Syr., copulam ante irruerunt omittens, quae utique facile ex praecedenti versu videri potuit. Semadum quam lectionem sequentia non iam de Semei et Siba, sed de solo Siba affirmant, Siba zelo omnibus praevia, rege non solum eis flumen exspectato, sed ipso flumine traiecto, atque opera cum suis impensa in traducenda regis familia ; unde etiam facillime explicatur regis v. 29 in Siban liberalitas (Welsh.). Pro qua lectione, propter Syri auctoritatem, illud offerri potest, praeteritam cum copula (וְיָצְאוּ) cum significatione temporis praeteriti minus esse asiaticam. Nota tamen, etiam in lectione

recepta evadens esse, non omnes mille viros, additis insuper Iudaeis, operam navasse regi cum suis trans flumen comportandis, sed id officii praestitum esse a quibusdam, fortasse a Siba et sociis proxime receptis. — *Transierunt* : LXX, in una ex duabus quas conglutinant versionibus, et Syr. pro וְיָצְאוּ legunt וְיָצְאוּ et operati sunt vadum, onera portantes vel scapham gubernantes. Responde transiam fluminis iam exprimit vox irruerunt.

« *Semei autem, filius Gera, prostratus coram rege, cum iam transisset Iordanem* », v. 19 « *dixit ad eum : Ne reputes mihi, domine mi, iniquitatem, neque memineris iniuriarum servi tui in die, qua egressus es, domine mi rex, de Ierusalem, neque ponas, rex, in corde tuo »*, gall. « *prendre à cœur* ». — Reliqui cum transiret, ut non pateat, in ultra fluminis ripa haec acta fuerint, utrum rege scapham ingrediente, aut ex ea egrediente ; rem mechanicam cognoscere Syr. Ios. exstructo ponte, in quo Semei regi occurreret. Clair putat verba ad ipsum Semei referri, qui, ubi primum flumen traiecisisset, ad pedes regis se prostraverit ; verborum ordo huic explicationi non favet. v. 20 « *Agnosce enim servus tuus peccatum meum, et ideo hodie prius veni de omni domo Ioseph, descenditque in occursum domini mei regis* ». Domum Ioseph intelligi Israel, habes ex glossa, quae in textum LXX penetravit. Cur autem Israel universim domus Ioseph appellatur, explicat 1 Par. 5, 1 : « *Ipse quippe (Ruben) fuit primogenitus eius ; sed cum violasset thorum patris sui, data sunt primogenita eius filiis Ioseph, filii Israel, et non est illi reputatus in primogenitum* ». v. 21 « *Respondens vero Abisai, filius Sarviae, dixit : Numquid pro his verbis non occidetur Semei, quia maledixit christo Domini ? »* Hebr. pro hoc, quod potest iungi sequenti inciso : Numquid non occidetur Semei pro hoc, quod maledixit ? Ceterum pro his verbis, secundum modum loquendi scripturae et Vulgatae, potest idem esse atque pro hoc. Iam vero pro hoc non potest referri cum Keil ad verba compunctionis v. 19 sq. a Semei prolata, licet enim ex supponerentur ex fieta compunctione profecta, non constituerent delictum morte plectendum. Potest autem ita exponi locus : Nonne pro his verbis, in commutationem quasi horum verborum v. 19 sq. prolatorum, potest occidi Semei, quia praevie maledixit etc. ? Ita verba v. 19 sq. non essent simpliciter causa, sed mera occasio propositae occisionis Semei.

v. 22 « *Et ait David : Quid mihi et vobis, filii Sarviae ?* » Cf. 16, 10. « *Quid vestra interest, si ego misericos esse voluero ?* » (Menoch.). « *Cur effecimini mihi hodie in satan ? Ergone hodie interficietur vir in Israel ?* » Cf. 1 Reg. 11, 13. « *An ignoro, hodie me factum regem super Israel ?* » Vocem satan Vulg. 1 Reg. 20, 4 vertebat adversarius ; Hebr. pro cur habet quidem 2, sed, si sententiam pronunties tono interrogativo,

recto vertes *cur*. Quorsum vero filii Saruiae adversarii? Explicat *Ios.*: «Nolite novas nobis post priores movere turbas et seditioes»; et *Mench.*: «Erat enim reipsa huiusmodi consilium inimici, mors quippe Semei omnes tribus a Davide alienas reddidisset, dum de venia desperarent, et per supplicium sibi formidarent». — Tantum condescendit rex, ut proficatur, reverti se animo non regis eieci, qui acceptas ulturus sit iniurias, sed recens electi, cui non nisi collati regni grates sint reddendae. «Nolo laeti huius diei serenam lucem supplicio hominis turbari; perinde enim diem hunc habeo, ac primum suscepti imperii. Mos olim obtinebat, ut e carcere dimitterentur sotes, qua die principes imperium capessabant.» (*Cabu.*) v. 23 «*Et ait rex Semei: Non morieris. Iuravique ei.*»

Vituperant nonnulli regem, quod non sincere inimico ignoverit, cf. 3 Reg. 2, 8 sq. Adverte, delictum Semei eiusmodi fuisse, quod severam omnino animadversionem mereretur; simul tamen eius in ipso regis relictu punitorem futurum fuisse omnino impolitum. Quae duo momenta debite praesens oculos habet David. Ex comparatione v. 22 patet, vi verborum promitti Semei impunitatem tantum pro hodie. Ita etiam *Sanct.*: «Abulensis dicit, sensum iuramenti iuxta Davidis mentem esse, neque illo die, neque sua manu, aut dum ipse viveret, occidendum esse Semei». Davidis iuramento non obligabatur Salomon: ergo etiam licebat Davidi suadere Salomoni, ut de Semei poenas sumeret. Si ipse David iudicasset, aliquid plus Semei deberi, certe non morti proximi verba 3 Reg. 2, 9 locutus esset; neque sapientiae Salomonis tribueretur 3 Reg. 2, 44 sq. interemptus tandem Semei.

v. 24 «*Miphiboseth quoque filius*» i. e. nepos «*Saul, descendit in occursum regis illotis pedibus et intonsa barba, vestisque suis non laverat a die, qua egressus fuerat rex, usque ad diem reversionis eius in pace*». *Hebr.* non fecerat pedes suos; *Chald.* vertit uti *Vulg.*; *LXX* non praecederat ungues pedum. — *Hebr.* infectis labiis, quod recte advertit *Verc.* intelligi de barba non compta, etiam barbam non tonderi nequaquam erat significatio moestitiae. Sensit id iam *LXX*, vertens *πάτερὰ* i. e. labium superius, «quod Hispanus ab origine graeca, mostachos, vocat» (*Sanct.*) v. 25 «*Cumque Ierusalem occurrisset regi, dixit ei rex: Quare non venisti mecum, Miphiboseth?*» v. 26 «*Et respondens ait: Domine mi rex, servus meus contempsit me, dixique ei ego famulus tuus, ut sterneret mihi asinum, et ascendens abire cum rege: claudus enim sum servus tuus*». «Excusat se Miphiboseth ab impossibili» (*Sanct.*). Ierusalem h. l. dicuntur ii, qui v. 15 dicebantur omnis Iuda, et indicatur Miphiboseth descendisse, non cum Beniaminitis v. 17, sed cum Iudaeis. v. 27 «*Insuper accusavit me servum*

tuum ad te dominum meum regem: tu autem domine mi rex, sicut angelus Dei es, fac quod placitum est tibi». Cf. 14, 17, 20; 1 Reg. 29, 9.

לך non intellexit *Chald.*, paraphrasi usus. Lexica pro hoc unico textu affixere explanationem: concursavit — ad calumniam, i. e. calumniatus est (1). Sed *Syr.* legebat לך, cui radice in linguis *Chald.* *syr.* *arab.* significatio mentiendi omnino propria est. *Vulg.* accusavit.

v. 28 «*Neque enim fuit donus patris mei, nisi morti obnoxia domino meo regi*», cf. 21, 7; «*tu autem posuisti me servum tuum inter convivas mensae tuae. Quid ergo habeo iustae querelae, aut quid possum ultra vociferari ad regem*», «quasi mihi fiat iniuria» (*Mench.*)? Quod a me abstulisti, non iure mihi debebat, culpa enim maiorum omnia amissa fuerant; post tot accepta gratuita beneficia non possum nunc iure conquiri; longe maiora sunt accepta beneficia privatione inflictis. Cf. *Sanct.* — *Hebr.* Quod ergo adhuc mihi est ius? *Vulg.* laesi iuris consequentiam exprimit: Quid ergo habeo iustae querelae? — v. 29 «*Ait ergo ei rex: Quid ultra loqueris?*» *Recte Syr.* Satis dixisti verborum; nolebat rex, saltem in illis circumstantiis, plura ea de re audire. Minus feliciter *Mate.* «Accipio excusationem tuam». «*Firmum est, quod locutus sum*», seu potius quod nunc loquor. «*Tu et Siba dividite possessiones*» aequaliter; quod patet tum ex comparatione eiusdem expressionis 1 Reg. 30, 24, tum ex eo, quod sine hac determinatione sententia Davidis reapse esset nulla.

Iam clarum est, sententiam h. l. a Davide prolatam diversam esse et ab ea 9, 7, qua omnia Miphiboseth, et ab ea 16, 4, qua universa Sibiae addiebantur. Nam, quod fingunt aliqui, Davidem h. l. declarare agros communes tam Miphiboseth quam Sibiae, illi sc. tamquam hero et huic tamquam villico, absurdum est. Qua nova sententia utique agnoscebat David, condemnationem 16, 4 in Miphiboseth prolatam fuisse severiorem. Verum hinc a plurimis, tum Iudaeis tum christianis, interpretibus iniustitiae accusatur David; ut nobis videtur, immerito. Duorum nobis est ratio reddenda, et gratiae Sibiae concessae, et poenae Miphibosetho inflatae. Ac primum quidem, demus Siba et in herum fuisse infidelem, et in regem mendacem. Ast nonne licebat ipsum impinere abire, qui certe minus quam Semei in regem deliquisset! num non oportebat Davidem stare verbis a se solemniter emittatis: «An ignoro hodie me factum regem super Israel»? Quibus protestabatur, se priorum injuriarum memoriam abdicare. Accedebat ratio politica summi momenti. Beniaminitae exemplo potius Iudaeorum abrepti regi obviam irant; non ex toto corde neque universi ipsi adhaerebant, ut clare demonstrat factum cap. 20 narratum. Quid, si rex Siba, cui triginta quingue (9, 10) erant familiares, et utique longe plures numero amici, omnibus bonis privasset? Nonne imminens erat periculum defectionis Beniaminitarum et belli civilis atrocissimi? Imo obligabatur rex hac in re dissi-

mulare saltem. Privari dimidia possessione Sibae non ita grave erat, tum quod Absalom imperante non potuerat actu occupare, quae a Davide sibi essent tradita, tum quod adeptae illi unius dimidiae partis factio confirmabatur possessio alterius dimidiae partis, neque quidquam assecuratus fuisset ab alio ququam, quam David rege. Verum enimvero, nome per summum nefas privatus est Miphiboseth maiestate honorum. Respondeo cum sapientissimo Sanct.: « An aliquid David addiderit eorum loco, quae ex alienis bonis Sibae concesserat, non constat; mihi, cum Davidis ingenium et fidelitatem, tum etiam liberalem animum intueor, verisimile est, iacturam illam alia ex parte liberali manu compensasse: nam illum admisisse innocentis hominis excusationem, mihi dubium non est. Quodsi ita est, non erit cur quisquam accuset Davidem violati foederis cum Ionatha percussi ». Atque ipsa tandem Miphiboseth innocentia, nunc praeter omnem dubitationem demonstratur. Habes Sibam affirmantem 16, 3, Miphiboseth negantem 19, 28 sq., inter utrumque Davidem, uti apparet, dubitantem. Asti habemus v. 24 Miphibosethi harbam, imo secundum LXX unguis, horrentia corporis appendicia, quorum foelo aspectu ipse Sanct. ita movetur, ut affirmet: « In Miphiboseth nullam haesisse culpam, facile ex eius illurie et sordibus intelligere potuit ». Nam ita evidens est, unguis inde a Davidis egressu intonso crevisse? num non fortasse uno die minus, sc. a tempore, quo Miphiboseth Achathophelis suspensum dicitur, atque de Absalomis rebus serio dubitare coepit? Non raro, qui aliquo corporis defectu sicut Miphiboseth laborant, perquam sagaces sunt et malitiosi. Non omnino evidens Iosepho erat viri innocentia: « Quibus auditis », inquit « neque Miphibosethum deerevit punire, neque Sibam tanquam mendacii reum condemnare ». Cave igitur, ne, dum unguem et sordium argumento regem prudentissimum iniustitiae arguis, te ipsam levitatis reum constituas.

v. 30 « Responditque Miphiboseth regi: Etiam cuncta accipiat, postquam reversus est dominus meus rex pacifice in domum suam ».

v. 31 « Berzellai quoque Galaadites, descendens de Rogelim, traduxit regem Iordanem, paratus etiam ultra fluvium prosequi eum ». v. 32 « Erat autem Berzellai Galaadites senex valde, id est octogenarius, et ipse praebebat alimenta regi, cum monaroretur » (pro מְשִׁבֵּתֵי lege cum versionibus מְשִׁבֵּתֵי, de Bossi) « in Costris; fuit quippe vir dives nimis ». Veniens cum rege de Mahansaim (cf. 17, 27), solemniter illum deduxit usque ad eum locum, ubi solemniter illum Iuda et Benjamin excipiebant. Piel sibi habet sensum *dimittendo comitari*, Gen. 18, 16; 31, 27: hinc Hebr. *traduxit regem Iordanem, ut comitaretur eum usque ad Iordanem*. Berzellai senex staturat regem non longius quam ad flumen comitari; rex, summam viri existimationem professus, ut ulterius progredieretur, urgebat. *Kethib* מִן בִּירְדָן corruptum est vel ex בִּירְדָן, vel ex בִּירְדָן, Chald. ut comitaretur eum usque Iordanem; Syr. ut dimitteret eum inde a Iordane; LXX ἐξἰπὶς ἰορδάνου εἰς Ἰορδάνου.

v. 33 « Dixit itaque rex ad Berzellai: Veni mecum, ut requiescas securus mecum in Ierusalem ». Hebr. ut alimenta praebeam tibi mecum. v. 34 « Et ait Berzellai ad regem: Quot sunt dies annorum vitae meae, ut ascendam cum rege in Ierusalem? ». Quantum vitae adhuc mihi superest? Sum nimis provecctae aetatis. v. 35 « Octogenarius sum hodie: numquid vigent sensus mei ad discernendum? » — Hebr. breviter numquid discernam — « suave aut amarum? aut delectare potest servum tuum cibis et potus? vel audire possum ultra vocem cantorum atque cantriculum? Quare servus tuus sit oneri domino meo regi? » v. 36 « Paululum procectam famulus tuus ab Iordane tectam ».

Solus Syr.: aegre transit servus tuus Iordanem, iam hoc aegre praestitum, plus praestare non valeo. Sed reliqui habent futurum, quod explicat *Vatabl.*: Paululum tantum ultra flumen te comitabor, ac dein revertar. Nec obest, quod dicit *Weth.*, ex v. 31 eam fuisse mentem Berzellai, comitari regem ad flumen usque tantummodo; nam potuit is paululum mutare mentem, ut se gratum exhiberet regiae liberalitati. Sed bona etiam expositio *Keil*, et quae aptissimum cum sequentibus nexum praebet: Pro exiguo tantum tempore traiceret servus tuus Iordanem; vix operae pretium est pro tam exiguo tempore traicere flumen, cum ob provecctam aetatem tam exiguo tempore mihi licitum foret cum rege versari eiusque bonis frui: ut quid largiatur mihi rex largitionem hanc (Hebr.)? seu cum *Vulg.* « Non indigeo hac vicissitudine », v. 37 « sed obsecro, ut revertar servus tuus, et moriar in civitate mea, et sepeliar iuxta sepulcrum patris mei et matris meae. Est autem servus tuus Chamaam », filius meus, quod per se et ex 3 Reg. 2, 7 patet, « ipse vadat tecum, domine mi rex, et fac ei, quidquid tibi bonum videtur ». v. 38 « Dixit itaque ei rex: mecum transeat Chamaam, et ego faciam ei, quidquid tibi placuerit, et omne, quod poteris a me, impetrabis ». Hebr. quod elegeris super me est brachylogia, quam explicat *Chald.*: quod elegeris, et eligendo imposueris super me. Ipso expresso desiderio obligationem mihi impones petita praestandi. Petierat Berzellai: « Fac ei, quidquid bonum videtur in oculis tuis »; respondet rex: « Faciam ei, quidquid bonum videtur in oculis tuis ». v. 39 « Cumque transisset universus populus et rex Iordanem, osculatus est rex Berzellai et benedixit ei, et ille reversus est in locum suum ». Hebr. Et transivit universus populus Iordanem, et rex transivit. Universum populum intellige eum, qui trans Iordanem fuerat: non sequitur omnes Iudaeos traicisse flumen, v. 40 « Transivit ergo rex in Galgalam, et Chamaam cum eo ».

Occasione triumphalis reditus exortae sunt civiles dissensiones. « Om-

nis autem populus Iuda traduxerat regem, et media tantum pars ad fuerat de populo Israel ». v. 41 « Itaque omnes viri Israel concurrentes ad regem dixerunt ei : Quare te furati sunt fratres nostri viri Iuda, et traduxerunt regem et domum eius Iordanem, omnesque viros David cum eo? » Non iam agitur de rege trans Iordanem, sed a Galgalis Hierosolymam traducendo. « Media sumitur pro parte aliqua » (Mar.). Adverte querelam dirigi ad regem, responsum v. 42 dari a Iudaeorum turba : tumultus videtur locum habuisse, quo prohibitus est rex, quominus pacifice rem componeret. Querelarum occasio v. 43 exprimitur, quod tribus Israel non fuerint invitatae, et quidem ante tribum Iuda invitatae ad reducendum regem. Revixit antiqua tribuum aemulatio. Notat Clair, licet querelae videantur esse de solis viris Iuda, reapse tamen esse de ipso rege, qui tribum Iuda, neglectis reliquis tribubus, per pontifices sollicitasset.

Traduxerat : *hebr.* וְיָצְאוּ, sed versiones ignorant copulam ; legebant *keri* וְיָצְאוּ ; LXX legebant וְיָצְאוּ, quod sensus certe optime enavit, erant traducentes. — Furati sunt, — *elen* uobis restitentes (So). *Domus* intelligitur familia David, viri eius bellatores, imprimis Gerahi, Phelethi, Gelbaci. — Quare illi soli fuerunt comites, ut dicerent te ? debebant enim nos vocare » (Vatabl.).

v. 42 « Et respondit omnis vir Iuda ad viros Israel : Quia mihi propior est rex », « quippe qui ex eadem tribu Iuda est, et in nostra tribu, ex quo rex est, semper habitavit » (Menoeh) ; « cur irasceris super haec? Numquid comedimus aliquid ex rege, aut munera nobis data sunt? » Urgent Iudaei sanguinis affinitatem, nullumque derivatum privatum emolumentum. Quae duae rationes certe non sufficiebant ad placandos Israelitas, qui sibi, sin primum, at certe aliquem penes regem locum vindicabant, et in eo reducendo honorem ambulant potius quam emolumentum. Nota, sermones magis magisque aecessere. Causatus erat Israel *furtum* veluti quoddam : retorquet Iuda, nullo se avaritiae motivo instigari, ubi *Then*. cernit acerbam allusionem ad 1 Reg. 22, 7 : « Numquid omnibus vobis dabit filius Isai agros et vineas etc. ? » Videtur Beniaminitae regnante Saul ditati esse haud parum. v. 43 « Et respondit vir Israel ad viros Iuda, et ait : Decem partibus maior ego sum apud regem, magisque ad me pertinet David quam ad te : cur fecisti mihi iniuriam, et non mihi satisfactionem est priori, ut reducerem regem meum? Durius autem responderunt viri Iuda viris Israel ».

Hebr. *Decem partes mihi sunt in rege, quod explicat Menoch.* : « Si David spectetur ut privatus, magis ad vos pertinet, quia ex vestra tribu ; si vero ut rex, magis ad nos, qui decem partibus vox numero superamus, et ideo maxima illius regni pars sumus ». Similiter iam *Theodor.* Decem dicuntur partes, quo sensu Israel postmodum regnum decem tribuum appellabatur : Beniamin fortasse neutri parti adnumeratur. — *Hebr.* et etiam in Davide ego plus quam tu, quod explicavit *Chald.* : et etiam

in Davide complacemus nobis, plus quam tu, plus cum diligimus ; sed id videtur concordat cum 20, 1. *Vulg.* magisque ad me pertinet David, conclusionem veluti derivat ex praecedentibus decem partibus maior ego etc. LXX *Isai.* pro וְיָצְאוּ legebant וְיָצְאוּ : et etiam primogenitum ego praee te, quo novum et efficace introducebatur argumentum. *Isai.* erat primogenitum tum ratione 1 Par. 5, 1 ditorum, tum ratione maioris potentiae. — *Hebr.* potest etiam verti : Cur me ministi? Nonne turbam meum primum fuit mihi ad reducendum regem meum? Ubi *Ps. Hier.* provocat ad v. 9 : « Sermo autem omnis Israel pervenit ad regem in domo eius » ; ut sensus sit : Nonne ego prior locutus sum de reducendo rege? — *Hebr.* Et durius fuit verbum virorum Iuda quam verbum virorum Israel ; contentio magis magisque efferebat, donec 20, 1 in apertam prorupit rebellionem ; neque viri Iuda omni culpa vacabant.

Cap. XX intime cum praecedentibus cohaeret : continuat narrationem eorum, quae acta sunt ibi. v. 1 « Accidit quoque, ut ibi esset vir Belial nomine Seba, filius Dochri, vir feminicus », i. e. Beniaminita ; « et cecidit buccina et ait : Non est nobis pars in David neque haereditas in filio Isai : revertere in tabernacula tua Israel ». Accidit quoque ; ita אָרָץ recte vertunt *Vulg. Chald.* ; cf. 1, 6 casu veni. Nomen parentis Isai per contemptum ponitur, quod si fuerit vir obscurus. *Menoeh.* italice vertit : « Non abjamo che fare con David ». Cur autem buccina cecidit Seba? Sa : « ut sedaret tumultum et attentis loqueretur » ; melius *Menoeh.* : « Israelitas convocans, ut relicto Iudaeis rege ipsi secederent ». Fortasse iam tum diversa habebantur buccinae signa, quorum unum iubebat « ad tabernacula reverti ». v. 2 « Et separatus est omnis Israel a David secutusque est Seba, filium Dochri ; viri autem Iuda adhaeserunt regi suo a Iortane usque Ierusalem ». *Hebr.* Et ascendit omnis Israel de post David post Seba : ascendit sc. in montem Ephraim (*Then*). Iere inde a Galgalis. Reliquis continuo deficientibus, viri Iuda toto itinere regi fideliter adhaeserunt.

v. 3 « Cumque venisset rex in domum suam in Ierusalem, tulit decem mulieres concubinas, quas dereliquerat ad custodiendam domum, et tradidit eas in custodiam », — *Hebr.* in domum custodiae, « velut in claustro » (*Malu*). — « alimenta eis praebens ; et non est ingressus ad eas, sed erant clausae usque in diem mortis suae » — *Hebr.* earum, — « in viduitate viventes ». Harum concubinarum mentio apte subiungitur, ubi de regis Hierosolymam adventu sermo est. Non debeat regem ad illas licet innocentes ingredi, postquam tam publice fuerant foedatae ; neque liber repudii regis coniugibus dabatur, quo illis liceret ad secundas nuptias convolare.

In viduitate viventes, אֲרֻבֵּי חַיִּים. Vox חַיִּים socius non occurrat, *Vulg.* LXX certe praeiudicabant חַיִּים, unde certandum erit viduitas vitam, et explicat *Mar.* : « Viduitas mortis est, cum vir obit ; viduitas vitae, cum eo vivente coniuges separantur » ; vel etiam viduitas ad vitam, sine possibilitate secundarum nuptiarum. LXX *Chald.* Sgr.

punctabant *וַיִּבְרֹחַ*, ergo *viduae vitae*, viduas ad vitam, seu viduas viventes, quas explicat *Chald.* *viduas*, quarum *avariti* superstities sunt, estque ea expressio, licet minime logica, a genio tamen linguae huiusmodi aliena. *Vulgatam* credendum intellexisse *viduae vitae*, sed liberius vertisse.

v. 4-13 narratur Amasae interfectio, cuius causa fuit Ioabi ambitio; Amasae enim 19, 13 promiserat David, futuram eum magistrum militiae loco Ioabi. Tanto impunius autem poterat illum Ioab interficere, quod eo interempto alius non esset nisi Ioab, qui ei muneri par esset: quod factum comprobatur est. v. 4 « *Dixit autem rex Amasae: Convoca mihi omnes viros Iuda in diem tertium, et tu adesto praesens* ». Ita omnes textus: tertius dies fuit tempus praestitutum cum habendae concioni, tum reditu Amasae. Amasae missio ostendit regem Amasam aut iam constituisse principem militiae (Mabo.), aut brevi constitutum fuisse (Menoch.). Deducto Hierosolymam rege, illico videntur Iudaei in suam quisque domum abisse, more hominum strictis militaribus legibus nondum assuetorum. v. 5 « *Abiit ergo Amasa, ut convocaret Iudam, et moratus est extra placitum, quod constituerat ei rex* ». v. 6 « *Ait autem David ad Abisai: Nunc magis afficturus est nos Seba, filius Bochri, quam Absalom; tolle igitur serenos domini tui, et persequere eum, ne forte inveniat civitates munitas et effugiat nos* ».

Ad Abisai legunt *Hebr.* *Vulg.* *Chald.*, et explicat *Mabo.* « quia Ioabum iam imperatorio munere depulserat ». *LXX* ut *Amasam*, quod certe est falsum. *Syr.* *Ios.* ad Ioab, quae lectio solidam habet probabilitatem, quia secus Ioabi mentio v. 8 abruptior est, quia vix potest supponi Ioab militasse sub fratre Abisai nato minore, quia Ioab v. 11 sqq. evidenter efficitur tanquam dux expeditionis supremus, quia *vir* Ioab v. 7 militiae sub alio fratre militasset; cf. *Then.* — *Effugiat nos*, *וַיִּבְרֹחַ*. Quod verbum derivat *Vulg.* a *וָרַח*, sed obliquit illud significare *erueri, eripere*, nunquam vero *se eripere, se subducere*. Unde *Syr.* veritatem eruat *oculos nostros*. *LXX* derivat a *וָרַח* *obundare*, quae significatione utrique propositae explanationi adaptari potest. *Chald.* legebat *וַיִּבְרֹחַ*, et *affligit nos*.

v. 7 « *Egressi sunt ergo cum eo viri Ioab, Cerethi quoque et Phelethi, et omnes robusti* ». i. e. Gibborim, post quos reliqui textus, et quidem merito, inserunt copulam et — « *eruerunt de Ierusalem ad persequendum Seba, filium Bochri* ». Viri Ioab aut sunt eius armigeri, aut pars exercitus cui ipse immediate imperabat (*Clair*), aut ea expressione generali designantur ipsi Cerethi, Phelethi et Gibborim. v. 8. « *Cumque illi essent iuxta lapidem grandem, qui est in Gaboon, Amasa veniens occurrit eis* ». Scelus obvius est, Amasam e terra Benjamin, in qua erat Gaboon, Hierosolymam versus iter fecisse: ex quo fortasse licet conficere, nomine Iudae v. 4 intelligi etiam Benjamin, quotquot Davidis partes sequebantur; cf. dicta ad 19, 43. « *Porro Ioab vestitus erat tunica stricta*

ad mensuram habitus sui, et desuper accinctus gladio dependente usque ad ilia, in vagina, qui fabricatus levi motu egredi poterat et percutere ». *Circumseribit* *Vulg.* expressionem *hebr.*: et ipse egrediebatur et aedebat, i. e. recidebat in vaginam.

תָּבַע מִלְּפָנָיו, vestitus erat tunica stricta ad mensuram habitus sui. E duobus suffixis unum certe abundat, et reapse versiones omnes prius suffixum ignorant, punctantes *תָּבַע*, quod (cf. 19, 4 et 1 Par. 19, 4) vestimentum exterius seu pallium significat; ergo simpliciter vertendum *indutus erat pallio pro vestimento suo* (*LXX*). Compingit *Vulg.* in unum duas aëruolentem vocem versiones, nam ad mensuram habitus sui est *תָּבַע לְמִשְׁרָתוֹ*. — Et *desuper*: nam vocem referre non ad pallium, sed ad Ioab: quodsi enim gladium supra pallium gestabat is, minus facile intelligitur, quomodo v. 10 Amasa gladium non observaverit; sed id facilitate intelligitur, si gladius sub pallio gestabatur. — *Accinctus gladio*: *Hebr.* *Chald.* *וָרַח*, cingulum gladii; verum hec nomen est masc., dum *בְּמַכְרֵתוֹ*, quod ad illud necessario refertur, fem. est. Ergo melius *Vulg.* *LXX* *Syr.* *וָרַח* accinctus.

v. 9 « *Dixit itaque Ioab ad Amasam: Solve, mi frater; et tenuit manu dextera mentum Amasae, quasi osculans eum* ». Menti seu potius barbae prehensio in osculis dandis videtur fuisse usitata, simul quaedam tenus velabat, quae altera osculantis manu fiebant. Prehendit autem barbam Ioab dextera, qua gladius educi consueverat, quo securior esset Amasa (*Then.*). v. 10 « *Porro Amasa non observavit gladium, quem habebat Ioab, qui percussit eum in latere, et effudit intestina eius in terram, nec secundum vulnus opposuit, et mortuus est. Ioab autem et Abisai, frater eius, persecuti sunt Seba, filium Bochri* ». v. 11 « *Interea quidam viri, cum stetissent iuxta cadaver Amasae, de sociis Ioab, dixerunt: Ecce, qui esse voluit pro Ioab comes David* ». *Hebr.*: *Quidam vir stetit iuxta ipsum de sociis Ioab, et dixit: Qui sabet Ioab et qui adhaeret David, sequatur Ioab. Idem legebat LXX Chald., dum Vulg. et Syr. aliqua ignorant. Ergo Ioab, uno iuxta cadaver constituto custode, qui transeuntes urgeret, procurat, primum ne milites prope cadaver consistant, dein ne caedes facta putetur ad iuvandum Seba et contra Davidem, tandem ut milites sciant expertum et dilectum se habere ducem. v. 12 « *Amasa autem conspersus sanguine iacebat in medio via. Vidit hoc quidam vir* ». — *Hebr.* *Ios.* articulum habent, ergo ille unus vir v. 11 a Ioab constitutus — « *quod subsisteret omnis populus ad videndum eum, et amovit Amasam de via in agrum operitque eum vestimento, ne subsisterent transeuntes propter eum* ». Ioabi mandatum primum effectum caruit, cadavere maiorem sibi vindicantem attentione, quam Ioabi mandatum: quia aspicebat in ipsum omnis veniens et subsistebat (*Hebr.*). Hinc ille vir, imperatoris mentem interpretatus, cadaver*

amovit. v. 13 « Amoto ergo illo de via, transibat omnis vir sequens Ioab ad persequendum Seba, filium Bochri ».

Iam bellum contra Seba gestum describitur. v. 14 « Porro ille transierat per omnes tribus Israel in Abela et Bethmaacha, omnesque viri electi congregati fuerant ad eum ». Hebr.: *Et transitit per omnes tribus Israel in Abel Bethmaacha* (ita ex v. 13 corrigendum, cf. 10, 6, 8, est locus tribus Nephthali), *omnesque viri electi, et congregati sunt et venerunt post eum*. Deficiente subiecto, quod *Valg.* supplēvit ille, sententia aliqua obscuritate laborat.

Valg. igitur subiectam intellexit Sebam. Subiecti abrupta mutatio non ita infrequens est apud auctores hebraeos; hic tamen inde redditur durior quod recurrente eodem verbo עָבַר, עָבְרָה obtinetur; aliunde cum hoc subiecto bene concordant sententia in fine sententiae; sed ignoranda est cum *Valg.*, contra Hebr. LXX Chald., copula ante congregate sunt. Ex identitate vocum עָבַר, עָבְרָה se commendat subiectum omnis vir, ex v. 13 transumptum; quod cum sit collectivum, facile explicatur transitus in pluralem in fine versus, ubi אָרְצוֹתָם, cui v. 13 respondet אֶרֶץ שֶׁבַע, referunt ad Sebam; sed etiam sic ignoranda est illa copula. Qua copula relicta, subiectum rursus potest esse Seba: Et transitit Seba per omnes tribus Israel usque Abel Bethmaacha, et omnes viri electi (eam ipso); et congregati sunt (exercitus Ioab) et venerunt post Sebam. Vel subiectam potest esse Ioab, cuius optationis iam meminit *Malo.*: Et transitit Ioab per omnes tribus Israel usque Abel Bethmaacha, et omnes viri electi (cum ipso), et congregati sunt et venerunt post Sebam. — *Omnesque viri electi*: hoc *Maor.* LXX Chald. Syr. עֲרֵיבִים, *civitates* / ad praecedentia trahunt, LXX Chald. nomen proprium interpretatur. Tamen בָּרָא cum significatione *electus* non nisi in post, et nunquam de militibus usurpatur, unde malim versionem *Valg.* revocare ad formam בָּרוּרִים (*Thon.*), quae colligitur ex LXX עֲרֵיבִים: הַ בָּרוּרִים. — *Congregati fuerant*: *keri* וְקָרְבָּוֹת sequuntur *Valg.* LXX Chald.; forma וְקָרְבָּוֹת sensu caret.

v. 15 « Venerunt itaque et oppugnabant eum in Abela et in Bethmaacha », — in Abel Bethmaacha: est unica urbs — « et circumdederunt munitionibus civitatem, et obsessa est urbs; omnis autem turba, quae erat cum Ioab, moliebatur destruere muros ».

Hebr. *effuderunt aggeres*, et quidem, ut ex contextu patet, non ad sola castra protegenda, sed etiam ad urbem impugnamam. Pro *obsessa est urbs*, Hebr. LXX et stetit in pomoerio, gall. « glacis »; et subiectum est agger. — Chald. *circumdederunt eam castra*, Syr. *stetit in pomoerio*; uterque ad civitatem refert, sed quid legerint, non constat. — *Moliebatur* omnes exprimit versiones, unde probabiliter pro מְלִיבָתוּר legebatur כְּחֻצְרוֹת (*Wall.*) vel מְלִיבָתוּרֵי.

v. 16 « Et exclamavit mulier sapiens de civitate: Audite, audite, dicite Ioab: Appropinqua huc, et loquar tecum ». Explicat LXX de muro, cf. Syr. v. 17 « Qui cum accessisset ad eam, ait illi: Tu es Ioab? Et ille respondit: Ego. Ad quem sic locuta est: Audi sermones ancillae tuae.

Qui respondit: Aulio v. 18 « *Bursumque illa: Sermo, inquit, dicebatur in veteri proverbio: Qui interrogant, interrogant in Abela; et sic perficiebant* ». Omnes versiones: *Ita dicebatur antiquitus*. Antiquitus interrogabant in Abela, atque sic expediebant rem eamque feliciter componebant. Videntur generali quadam sapientiae laude antiquitus floruisse Abelitae, quod reapse confirmatur factio, ut tempore, de quo agimus, floruerit Abelae aliqua insignis prudentiae mulier. Quam Abelitarum sapientiam initio orationis commemorat mulier, non tam ad Ioabum de non interrogatis Abelitis reprehendat, quam potius ut eius attentionem conciliet, quod prudens ei sermo audiendus promittitur (*Cal.*).

Aliae explicationes tentavere alii, cur Abela interrogari oporteret. Putavere *Theodoret.* et *Ps. Hier.*, agi de lege Deut. 20, 10 sqq., qua iubentur Hebraei, antequam urbem aggressantur expugnandam, ea quae pacis sunt proponere. Verum legem aliquam Mosaicam in libris V. T. nomine antiquitus dici induci, inistatum est: et sane illa lex minus apte exprimeretur vocibus « Qui interrogant, interrogant in Abela ». — Meminit iam *Malo.* quorundam putantium, Abelitis floruisse laude prudentiae et sapientiae, « quos ut consultissimos rerum solerent alii consulere », atque inde esse natum proverbium. Ita *Angelom.*: « Haec civitas urbs consilii existit et, qui aliquod consilium requirebant, hic interrogabant ». Quam sententiam discutens *Saenel.* nonnulla assert de academicis quibusdam putatis Palaestinae, quae, si habet, apud ipsum videas. Imo ulterius progressus atque *Abul.* sequutus, putat *Saenel.*, Abelitae antiquitus existisse « communi quoddam et celebre totius Israelis oraculum. Si quid enim dabant incidere, de quo esset instituenda deliberatio, si qua de religione controversa, si quis denique nodus, qui non posset ab aliis facile dissolvi, res tota deferretur ad Abela ». « Controversias de religione » non fuisse Abela delatas, ex ipsa religionis Mosaicae indole constat; pro aliis nodis dissolvendis semper in s. libris ad ephod vel prophetas, nunquam Abela recurritur. Sed fortasse Abelae auctoritas nunquam fines tribum septentrionalium excessit. — Praeterea, in generali illa, quam supra diximus, sapientiae laude sistere.

Eandem sensum, sed lectione longe diversa, exprimit LXX ipsi pro וְקָרְבָּוֹת, et sic perficiebant, legebant וְקָרְבָּוֹת, et in Dan, num defecerunt? nam דָּבַר אֱוָהוּ perficere et deficere significat. Dein prima v. 19 verba cum prioribus iungebant, hac ratione delibaturאֲשֶׁר הָיְתָה אֵתוֹי יְשָׁרָה (*Thon.*), ut sensus totius incisi sit: *Interrogant in Abela et in Dan: Numquid defecerunt, quae deficiunt fideles in Israel?* Et iam multiplicatur oscula, cum praeter Abela etiam Danense adstruatur, de quo coloratius silet scriptura. Sensus est, semper antiquitus inventos esse in Abela et in Dan, qui deficiunt, quid verum, honestum, moribus maiorum consonum esset.

v. 19 « Nomen ego sum, quae respondeo veritatem in Israel? Et tu quaeris subvertere civitatem et evertere matrem », i. e. metropolim, « in Israel? Quare praecipitas », i. e. destruis, « haereditatem Domini? »

Nota oppositionem inter *tu et ego*, qua lectio ceteroqui dubia נבני solide confirmatur. Haud paucorum inde a *Vatabl.* opinio est, mulierem interrogationem *Nonne ego sum etc.* nomine civitatis eloquentiam esse eiusque personam gessisse; sed cum ipsius mulieris sapientia v. 16 commendetur, non est cur nomine suo locutam esse cum *Theodoret.* non affirmemus.

Divergentes lectiones.

Hebr. אָמַנְתִּי אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, ego pacifeci filium Israel.

Vulg. אָמַנְתִּי מִשְׁבֵּחַ אֱמִינַת יִשְׂרָאֵל, ego respondens veritatem Israel.

LXX אָמַנְתִּי הַשְּׁבִיב אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, qui demittunt fideles Israel.

Chald. אָמַנְתִּי אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, nos pacifeci in fidelitate cum Israel.

Syr. אָמַנְתִּי מִשְׁבֵּחַ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, ego retribuens poenam Israel.

Hinc collige, e quinque testibus quatuor vocem אָמַנְתִּי confirmare, nam *Chald.* ad eandem revocatur; tres pro אָמַנְתִּי legisse vocem desinentem in ת; duos pro impossibili שְׁבִיב, consonantibus transpositis et nonnisi parum mutatis, habuisse מִשְׁבֵּחַ. Ergo genuinus est *Vulg.* textus, et correctæ versio.

v. 21 « Respondens Iob ait: Absit, absit hoc a me; non præcipito, neque demolior ». « Dixit, se nec belli nec obsidionis teneri cupiditate, sed solum cum in suam potestatem redigere velle, qui adversus regem attentasset tyrannidem » (*Theodoret.*). v. 21 « Non sic se habet res; sed homo de monte Ephraim, Seba filius Bochri cognomine, levavit manum suam contra regem David. Tradite illam solum et recedemus a civitate. Et ait mulier ad Iob: Ecce caput eius mittetur ad te per murum ».

Hebr. *Chald.* contra regem, contra David: non inepte nomini specialius insistitur, cum brevi antea, cui regnum competeret, in ambiguo fuisset. — Per murum, *LXX* τὴν τοῦ οἴκου τοῦ θεοῦ: ergo per officina mundi, sagittis iaciendis fortasse destinata. *Chald.* *Syr.* de muro: ergo vel legebant בַּמִּנְדֵּךְ, vel ipsum בַּדֵּךְ significat de post.

v. 22 « Ingressa est ergo ad omnem populum et locuta est eis sapienter, qui abscissum caput Seba, filii Bochri, proceverunt ad Iob. Et ille cecinit tuba, et recesserunt ab urbe unusquisque in tabernacula sua. Iob autem reversus est Jerusalem ad regem ».

Uti summarium bellorum David cap. 8 claudatur elenchis eorum, qui summa in eius aula munera obibant, ita similiter h. l., post restitutum Davidis regnum, similis elenchus subicitur; cf. quæ diximus Intr. n. 4. De illis numeribus diximus ad 8, 16 sqq.; item de quibusdam nominibus propriis, quæ iam ibi occurrebant. Quoad ea, quæ diversa utrobique leguntur, notanda *Sanctii* verba: « Videtur David aliter atque antea disposuisse, tam quæ ad regnum, quam quæ ad ipsius familiam pertinebant: nam aliqui in ea conspiratione non satis fidem suam regi probaverant ».

v. 23 « Fuit ergo Iob super omnem exercitum Israel; Banaïas autem, filius Joiadae, super Cerethæos et Phelethæos » (cf. 8, 16, 18). Etiam hi extranei prætoriani, qui pluribus fortasse in visis fuerant, sed egregiæ fidei dederant documenta, pristinam eminentiam retinuerunt. Iob « imperium iure sibi ademptum, improbe recuperavit, invito potius quam volente rege » (*Mab.*). v. 24 « Aduram vero super tributa; porro Iosaphat, filius Ahithad, a commentariis ». De Iosaphat vide 8, 16. Adoniram legitur h. l. apud *LXX Syr.*; Adoniram apud omnes 3 Reg. 4, 6 et 5, 14 (28); et 12, 18 et 2 Par. 10, 18 Adoniram apud *LXX Syr.*, Aduram apud reliquos. Cum כֶּסֶף non solum tributum, sed frequentius angariam significet, cum David de hoc officio instituendo nondum cogitaverit post varias gentes cap. 8 sub tributum redactas, instituerit autem regno ad finem vergente, quando totus erat in necessariis ad templum aedificandum comparandis, videtur tam tributum quam angaria h. l. intelligi. v. 25 « Siva autem scriba; Sadoc vero et Abiathar sacerdotes », cf. 8, 17; v. 26 « Ira autem Iairites erat sacerdos David », cf. 8, 18. Pro Iairites probabilius cum *Syr.* h. l., et omnibus ad 23, 38, legendum Iethrites, sc. de Iether civitate alioquin ignota. Adnumerabatur is heroicis David.

APPENDIX AD HISTORIAM DAVID REGIS 2 Reg. 21-24.

Rationes, ob quas haec capita appendicis instar narrationi subiectimus, atque in illis sex diversa documenta nequaquam ordine chronologico disposita, ex auctoritate interpretum et ex ipso textu distinguimus, habes Intr. n. 10.

4) Uterior ruina domus Saul 2 Reg. 21, 1-44.

ARG. — Propter Saulis in Gabaonitis iniustitiam regnante David saevit fames. Gabaonitis poscentibus septem Saule prognati morte plectuntur, Miphiboseth ob Ionathae fidem servato. Post quorum supplicium cessavit plaga.

Hoc factum non ad finem, sed potius ad initia regni Davidici pertinet, inde fit probabile, quod filiorum et nepotum Saul nulli recenseantur liberi; unde videntur illi vix dum puberes interisse. Quod confirmatur Davidis quaestione 9, 1: « Putasne, est aliquis, qui remanserit de domo Saul? » Quae supponit, excepto Miphiboseth totam tum Saulis progeniem fuisse extinctam. Ex v. 7 licebit forte conicere, eo fere tempore eos esse interemptos, quo Miphiboseth, filius Ionathae, ad aulam est accitus, quod utique factum est ante bellum Ammoniticum. Haec vero narratio, licet per modum appendicis annexa, nequaquam a praecedente narratione est aliena. Complet quippe narrationem ruinae domus Saul, cui tota Davidis Historia innititur.

v. 1 « Facta est quoque fames in diebus David tribus annis iugiter, et consuluit David oraculum Domini. Dixitque Dominus: Propter Saul et domum eius sanguinosa, quia occidit Gabaonitas ». Ille modus indicandi temporis ostendit, haec cum praecedentibus non connecti ordine stricte chronologico (*Sanct., Clair*). *Vulg. LXX* post *domum* legebant suffixum, ergo cum *LXX* iungendum: *Propter Saul domumque eius culpa sanguinis est.* — v. 2 « Vocatis ergo Gabaonitis, rex dixit ad eos — Porro Gabaonitae non erant de filiis Israel, sed reliquiae Amorrhaeorum; filii quippe Israel iraverant eis, et voluit Saul percutere eos zelo, quasi pro filiis Israel et Iuda ». Iraverant, « quod non occiderentur » Ios. 9, 15. Gabaonitae Ios. 9, 6 (7); 11, 19 dicuntur Hevaei: Amorrhaeorum nomen pluribus gentibus videtur fuisse commune. *Hebr. eo quod zelaret pro filiis Israel et Iuda.*

Iam quae et quando fuerint haec Saulis cum Gabaonitis inimicitiae, tacente scriptura, definire non valeamus. Nota, quae diximus ad 4, 2 sq., eas probabiliter locum habuisse simultaneae cum alteris contra Berothinas inimicitias. Coniicit *Calm.* locum habuisse, quo tempore Saul, occisis in Nobe sacerdotibus, tabernaculum transtulit in Gabaon; meminisse *Male.* conjecturae quorundam, id esse factum, quo tempore Saul absterlet magos et arifolos 1 Reg. 28, 3, et quidem studio exsequendi mandata Deut. 7, 2, 24, in quibus tamen Ios. 9 exceptionem statuerat pro quatuor urbibus Hevaeorum. Voluit utique Saul Gabaonitis vitam adimere, senus enim non egisset contra iuramentum Ios. 9, hisper h. l. docemur, cum praedidisse zelum pro Hebraeorum natione, ergo sane appellasse ad mandata Deut. 7, 2, 24. De facto debuit res eodere utilitati Beniaminitarum, intra quorum fines eae urbes sitae erant, cf. dicta ad 4, 2 sq.

v. 3 « Dixit ergo David ad Gabaonitas: Quid faciam vobis? et quod erit vestri piaculum, ut benedicatis haereditati Domini? » Benedictio est, pia honorum appreciatio amici animi index, cf. 13, 23; 19, 39: « nisi dicat: Ne efficiatis, ut divina nobis maledictio exitio sit, sed potius orate Deum, quem vestrae vexationis vindicem habetis, ut colibeat ultricem manum ab inferenda plaga » (*Sanct.*). v. 4 « Dixeruntque ei Gabaonitae: Non est nobis super argento et auro quaestio, sed contra Saul et contra domum eius; neque volumus, ut interficiatur homo de Israel ».

Hebr.: Non est nobis argentum et aurum cum Saul et cum domo eius, et non est nobis vir ad interficiendum in Israel. *Paul.* utrumque non est in eadem sententia eodem ratione esse interpretandum. *Ubi Vulg.* quoad sensum supplere vocem, quae v. 4 quidem non exprimitur, sed a v. 5 suggeritur: Neque volumus, ut interficiatur, alias homo de Israel. *Alam* versionem proponit *Theo.*: « Non licet nobis accipere

argentum vel aurum, respectu Saul eiusque domus, neque licet nobis quemquam Israelitam interficere. Supponitur alludero ad Num. 35, 31: « Non accipietis pretium ab eo, qui reus est sanguinis, statim et ipso morietur »; qua quidem lege non tenebantur Gabaonitae, nisi supponatur legem Mosaicam suscepisse, quodsi locum obtinuisse, vix potuisset Saul tanto in eos zelo agi. Illis non licuisse virum Israelitam interficere, ideoque ad illi regis permissione indignuisse, utique probabile est. Placior est versio *Vulg.*, cui *Chald.* assentitur.

« Ad quos rex ait: Quid ergo vultis, ut faciam vobis? » v. 5 « Qui dixerunt regi: Virum, qui attrivit nos et oppressit inique, ita delere debemus, ut ne unus quidem residuus sit de stirpe eius in cunctis finibus Israel ». At quomodo hoc? virum extirpare volunt, ut nulla ei relinquatur posteritas, et tamen Miphiboseth eius nepotem negligunt, et septem viris contentos se fore declarant?

Formam *מַסְכֵּרִים* *Vulg.* (*delere debemus*) et altera lectio *LXX* *ἀποκτείνωμεν*, si tamen ea vox gemina sibi *לִפְנֵי* interpretatae sunt, quae versio quadrat cum *Athnas Major.*, sed eam, quam modo expressimus, parvi difficultatem. *Chald.* punctabat praeteritum niph'al: *delisti unum, ne permaneat de stirpe nostra ne unus quidem etc.*; verum ante illud niph'al expectantes copulam, iungentem hanc quaerendam praecedentibus querelis. *LXX* *ἐπισημαίνωμεν* *ἐπισημαίνωμεν* et *Syr.* punctabant infinitivum niph'al, et iungunt eum voce praecedenti: *cogitavit contra nos, ut deleret nos, ne permaneremus etc.* Ubi adverte eam vocem, quam *Vulg.* *vesti oppressit inique*, recte a *Chald.* *LXX* *Syr.* *vesti cogitavit*. Ergo Gabaonitae nequaquam petunt, ut extirpetur domus Saul, sed tantum ut congrua satisfactio concedatur, interfectis septem eius posteris. Satisfactio, ut saepe apud Hebraeos, est amacolutica: *Virum... delitur nobis septem viri*.

v. 6 « Dentur vobis septem viri de filiis eius, ut crucifigamus eos Domino in Gabaa Saul, quondam » — vocem adiecit *Vulg.* — « electi Domini. Et ait rex: Ego dabo ». Non potuit rex petita denegare secundum Num. 33, 33: « Nec aliter expiari potest, nisi per eius sanguinem, qui alterius sanguinem fuderit ». — *Domino*, « ad eum vobis placandum et reconciliandum, iura eius exsequendo in familiam istam » (*Malv.*). — *In Gabaa Saul*: « Miserum putatur et ignominiosum, magis ibi aliquem pati, ubi prius cum magistratu et splendore vixerat » (*Sanct.*). — *Electi Domini*: *Castalis* et post ipsum *Calm.* pro *בְּרֵךְ דָּוִד* censent uti v. 9 legendum *בְּרֵךְ דָּוִד* in monte Domini, sc. in excelso Gabaa. Alii putavere Sautem a Gabaonitis dici electum Domini ironice: at num eiusmodi ironia uti coram rege David ausi essent Gabaonitae?

v. 7 « Pepercitque rex Miphiboseth, filio Ionathae, filii Saul, propter iusurandum Domini, quod fuerat inter David et inter Ionathan, filium Saul » (1 Reg. 20, 15). Sensus obvius 9, 4 sqq. is est, interemp-

tos esse septem viros de filiis Saul, priusquam David fieret certior superesse Miphiboseth, filium Ionathae. Non nisi illis sublatis videtur locus fuisse quaestioni: « Numquid superest aliquis de domo Saul? » Ergo h. l., quae brevi interiecto spatio evenere, narratur per modum unius: Pepercit rex Miphiboseth, et tulit duos filios Respha etc. v. 8 « Tulit itaque rex duos filios Respha, filiae Aia, quos peperit Saul, Armoni et Miphiboseth, et quinque filios Michol, filiae Saul, quos genuerat Hadrieli, filio Berzellai, qui fuit de Molathi », v. 9 « et dedit eos in manus Gabaonitarum, qui crucifixerunt eos in monte coram Domino; et ceciderunt hi septem simul occisi in diebus messis primis, incipiente messe hordei ». De Respha cf. 3, 7. Pro Michol legendum cum *keri* Merob, ea enim nupsit Hadrieli 1 Reg. 18, 19, et *Syr.* *גַּבְרִי* evidenter corruptum est ex *גַּבְרִי* et non ex *בְּרִי* *Chald.* utrumque nomen compingit. *Coram Domino* idem sonat atque *Domino* v. 6. Messis mentio fit, ut indicetur tempus, quo coepit Respha, quae v. 10 referuntur, peragere. Discimus ex hoc textu, messim initium dixisse a messe hordei, dum messis tritici (Gen. 30, 14; Lev. 23, 10 sqq., Deut. 16, 9 sqq.) ultima erat, quam sequebatur festum pentecostes. v. 10 « Tollens autem Respha, filia Aia, cilicium, substravit sibi supra petram, ab initio messis, donec stillaret aqua super eos de caelo, et non dimisit aves laerare eos per diem, neque bestias per noctem ». Hinc et ex v. 13 colligimus decretum fuisse Gabaonitis, relinquenda esse cadavera in patibulo, quoad pluvia caderet de caelo (*Malv.*), « quod signum erat, Deum esse placatum et iam famem mitigandam » (*Est.*). Ast hinc rursus infer cum *Sanct.*, Gabaonitas eo tempore legem Mosaicam non suscepisse, secus tenebantur lege Deut. 21, 23: « Non permanebit cadaver eius in ligno sed in eadem die sepelietur ». Diutius illi cadavera in crucibus retinenda decreverunt, quo penitus discerent Iudaei, non impune violari fidem Gabaonitis quondam datam.

« Quantum temporis maternas illas et assistuas excubias egerit Respha, ex scriptura non constat, quia neque certo cognoscitur, quo tempore stillare coepit pluvia coelestis » (*Sanct.*). Id cum *Menoch.* credimus accidisse « non multo post »; quod etiam *Ios.* sentit. Admirationem sane facit, reperiri etiamnum interpretes, qui Rabbinos secuti Respham affirmant ab aprili ad octobrem excubasse, quod tempus est annuarum pluviarum. Cogita intolerabilem putrescentium cadaverum foetorem, in quibus brevi praeter ossa custodiendum superesset nihil. Potius cum *Theodoret.* teneamus: « Sumpto de eis supplicio placatus est Dominus, et nubium resolvit praegnantiam, et terram fuisse more solito producere fructus ». — Non inepte *Calm.*: « Animadverte, inquit, e veterem morem excubias agendi ad cadavera reorum e cruce pendendum ». Item *Sacy* matres christianas monet, ut saltem tantum pro liberis praestent vivis, quan-

tum praestitit Respha pro mortuis, ut diu nocturnae illis invigilent, ne gratia Dei illis eripiantur.

Gillicium, saccum גִּלְלִיּוֹן , vestimenti genus asperum, quod vel poenitentiae vel luctus causa assumebatur. *Substravit*, ut in illo considerat (*Sa*), non pro tentorio *defecit*, ut cogitasse videntur. LXX. *Supra petram*, עַל הַבֵּיָר , pro quo *Syr.* legebat עַל הַרְרֵי , *humi*, lectione paulum differente, quae sua probabilitate non caret.

v. 11 « *Et nuntiata sunt David, quae fecerat Respha, filia Aia, concubina Saul* » v. 12 « *Et abiit David et tulit ossa Saul et ossa Ionathae, filii eius, a viris Iabes-Galaad, qui furati fuerant ea de platea Bethsan, in qua suspenderant eos Philistinum, cum interfecissent Sais in Gelboe* » v. 13 « *et asportavit inde ossa Saul et ossa Ionathae, filii eius; et colligentes ossa eorum, qui affixi fuerant* », v. 14 « *sepelierunt ea cum ossibus Saul et Ionathae, filii eius, in terra Benjamin, in latere, in sepulcro Cis patris eius; feceruntque omnia* », « *ad funus spectantia* » (*Menoeh.*), « *quae praeceperat rae, et repropositus est Deus terrae post haec* ». Notandum ad 1 Reg. 31, 13, probabiliter solas carnes Saul et filiorum igni assumptas, relictis ossibus. Pro *in latere* cum *Chald. Syr.* retine nomen proprium *Sela*, quae erat urbs tribus Benjamin, haud procul, ut videtur, a Ierusalem Ios. 18, 28. *Repropositus est etc.* : pluviam immiserat iam v. 10 sed, ea continuante, messis maturavit ac tandem fames sublata est.

Bethsan, cf. 1 Reg. 31, 10 sqq. Ibi dicebantur suspensa cadavera in porta urbis : platea illa erat scena portam, cf. expressiones 2 Par. 32, 6 « *in platea portae civitatis* », et 2 Esdr. 8, 1, 3, 16 « *platea, quae est ante portam apparatus* ». — *Sepelierunt ea cum ossibus etc.* : durum est h. l. particulum עִם vertere *cum*, quae immediate ante ter generabatur ut mera nota accusativi; unde suadet, genuinis esse voces, quae h. l. sola praeservavit LXX : *et sepelierunt ossa Saul et Ionathae filii eius, et ossa eorum, qui affixi fuerant*.

2) Quatuor bella contra Philisthaeos gesta 2 Reg. 21, 45-22.

Versus 15, 18, 19, 20 omnes incipiunt formula $\text{וְהָיָה עַד מְלַחְמָה}$, *et factum est rursum bellum*, quae continuationem alienius narrationis bellicae exprimit et hinc non est apta copula inter v. 15 et praecedentem narrationem. Ergo nostra pericope est fragmentum ex alia aliqua bellorum narratione derivatum : fortasse in fastis David eorum, quae cap. 5 narrantur, bellorum contra Philisthaeos narrationem excipiebat. Eadem, prima expeditione e quatuor omissa, habetur 1 Par. 20, 4-7 ; sed ibi s. auctor, qui volebat eam in forma fragmenti retinere, sed potius reliquae narrationi conformare cupiebat, levi adhibita textus mutatione primam

$\text{וְהָיָה עַד מְלַחְמָה}$ mutavit in $\text{וְהָיָה עַד מְלַחְמָה}$, « *et ortum est bellum* », omisso voce *rursum*. Sententiam, quae illa quatuor bella prius gesta esse, ordinemque chronologicum in hac narratione deseri defendit, *Sanct.*, utvis ipse dissentiat, communem vocat et antiquam. Sane haec bella obtigisse crediderim in priore regni Davidici parte, quo tempore Goliath Gelbaei frater (cf. v. 19 cum 1 Par. 20, 5) adhuc esset inter vivos,

v. 13 « *Factum est autem rursum proelium Philistinorum adversum Israel, et descendit David et servi eius cum eo, et pugnabant contra Philistinim. Deficiente autem David* », v. 16 « *Ieshibenob, qui fuit de genere Arapha, cuius ferrum hastae trecentas uncias appendebat* » (4' 914 Kilogr.) « *et accinctus erat ense novo, nisus est percitere David* ». Tota narratio sapit tempus antiquius, a temporibus regni Saul non ita multum remotam. Adest David cum suis *servis* ; quamvis Abisai proxime ei adstet, et postea Sobochai (1 Par. 11, 29), tamen legionis Glibborim nulla fit mentio, neque legionum Cerethi et Phelethi. — Arapha seu Rapha est progenitor tribus cuiusdam insignis proceritatis, qui tempore Abrahae reperiebantur in Astharoth Carnaim Gen. 14, 5, tempore Moysis in Basan Deut. 3, 11 ; Ios. 12, 4 ; 13, 12, cuius urbs erat Astharoth Carnaim ; inter Ammonitas nomen nacli erant Zomzomaim Deut. 2, 20 ; cf. Deut. 2, 10 sq. *Genus*, גֵּוֹלִיָּת videtur esse vox archaica, quae fere de sola gigantum progenie adhibetur.

Locus pugnae, aliter ac secus, non nominatur; fortasse excidit: certe sae textus mutationes, quae propositi *Welsh*, fundamento critico desuntantur. — Suggestio *Galm.*, formam Ieshibenob, יֵשׁוּבֵנוֹב oriri potuisse ex $\text{יֵשׁוּבֵי בְנֵי יֵשׁוּב}$, ergo : Ieshi, filius Nob. — *Chald.* LXX et *pondus ferri hastae eius trecenti sicli ponderis aeris*; in *Hebr.* שֵׁשׁ־שֵׁשׁ excidit ob similitudinem cum בְּשֵׁשֶׁלֶךְ . Pondus autem aeris diellit, ut describatur non ponderis, sed rei ponderatae naturae (*Galm.*), *germ.* « *Gewicht an Erz* ». Sexcentorum siclorum 1 Reg. 17, 7 fuerat ferrum hastae Goliath. — *Ensis novo* : ita *Vulg. Syr.* Hebraica vox utique aliquid novum exprimit, quod & *Chald.* verititer *cinquatum*, a LXX *clava noviter*, a *Syriac.* *ܦܝܢܢܐܝܢ*, a *Theod.* *πεντακλωνα*, a *Ios.* $\text{וְהָיָה עַד מְלַחְמָה}$: *horrix* *caenatus*, vel *ܦܝܢܢܐܝܢ*. Quae versionum discrepantia satis evincit, ne antiquis phileni auctores, quod ammonum genus intelligeretur, probe perspexisse. Rem fortasse non inepte hac vice imaginatus est Ios., fuisse regem a gigante tantum humi prostratum : eiusmodi sinistri eventus in fastis regum orientis consignari licet consueverim.

v. 17 « *Præsidioque ei fuit Abisai, filius Sarviae, et percussus Philisthaeum interfecit. Tunc iraverunt viri David dicentes : iam non egredieris nobiscum in bellum, ne extinguas lucernam Israel* ». Utrum id postmodum semper servatum fuerit, non constat: cf. 18, 2 sq. ; 41, 1 et 42, 27 sqq. ; 40, 7, dum e contra 40, 47 ipse David egressus esse videtur.

v. 18 « *Secundum quoque bellum fuit in Gob contra Philisthaeos. Tunc*

percussit Sobochai de Husathi Saph de stirpe Arapha, de genere gigantum », 1 Par. 20, 4 addit et humiliati sunt, sc. Philisthaei. De genere gigantum non est nisi altera versio vocum de stirpe Rapha: ergo delendum.

Hebr. El factum est post hoc, et factum est rursus proelium; ergo non fuit secundum, si nostra narratio sit continuatio narrationis cap. 5; est utique secundum in ordine bellorum, quae nostrae fragmentis recensentur. — Loca pugnarum v. 18 sqq. quod attinet, tertiam pugnam v. 20 tertius omnes assignant urbi Geth. Primum h. l. Hebr. Vulg. Chald. assignant loco ceteroquae ignoto Gob, pro quo LXX Syr. Geth; ad 1 Par. 20, 4 autem omnes Gazet, proloc. Syr., qui Gazam scribit; Gazor etiam habet hoc. Pro secunda pugna v. 19 Syr. h. l., et 1 Par. 20, 5 omnes, item Is. nullum locum assignant; Hebr. Vulg. Chald. Gob; LXX fluctant inter Pôp, Pôp et Nôp, sed ultima lectio in alteram Gob refunditur, cum multi codices hebr. v. 18. sq. pro Gob habeant Nob. Hinc adest aliqua probabilitas Gob non esse nisi mendum pro Geth, vel etiam pro Gazer. Cf. 5, 25, ubi dicebatur David percussisse Philisthaeos usque Gazer, et 1 Par. 18, 4, ubi dicebatur positus esse urbe Geth; quae altera expressio nostram hoc bellum referret ad Tempus, de quo Iudaei et supra 8, 1 agebatur. — Sobochai 1 Par. 11, 29 inter Gihborim recensetur, 27, 11 dux octavae turmae describitur, 2 Reg. 23, 27 (keri) cursum heribus David adnumeratur. חרתי patronymicum est a חרתי 1 Par. 4, 4. Vulg. Hova, loco tribus Iuda: ergo accuratius Sobochai de Hova (Chald.). — Saph: pro ספ 1 Par. 20, 4 ספ; hoc: etiam latuit in רעו, quod h. l. legit Syr.

v. 19 « Tertium quoque fuit bellum in Gob contra Philisthaeos, in quo percussit Adeodatus, filius Sallus, polymitarius Bethlehemites, Goliath Gethaem, cuius hastile erat quasi licetorium teventium ». Quandoque S. Hier. abripitur pruritu transferendi nomina propria. Noster heros hebraeus est Elehanan, filius Iair, qui nequaquam necessario idem est eum Elehanan, filio Dodo (quod Vulg. perperam transtulit « patri eius ») 23, 24 et 1 Par. 11, 26. Iam Piscator et Calm. intellexerunt אגליס polymitarius, quod h. l. intromittit kerî, non esse nisi ultimam versus vocem (Vulg. teventium) huc inadvertenter translata, et genuinum esse textum 1 Par. אגלית אגלית, « percussit Elehanan filius Iair Iachmi fratrem Goliath », — ob praecedens simile לרבי facile excidebat, et pronom erat אגלית אגלית mutare in בית לרבי, quo noster Elehanan Bethlehemites evaderet et ita facilius cum altero Elehanan Bethlehemita 23, 24 confunderetur. — Cuius hastile etc.: idem 1 Reg. 17, 7 de hasta Goliath dicitur, — par nobile fratrum.

v. 20 « Quartum bellum fuit in Geth, in quo vir fuit excelsus, qui senos in manibus pedibusque habebat digitos, i. e. viginti quatuor, et erat de origine Arapha ». Sexti digiti, frequentius in manibus, rarius in pedibus, apud alios quoque variorum temporum homines observantur. « Idem quod 2 Reg. 21, 20 narrat Acta Academiae Paris. 1743 de infante aliquo sexdecim mensium, qui senos in manibus pedibusque habe-

bat digitos; viditque Saviard Parisiis in loco, qui Hotel Dieu audit, infantem recens natum denos in manibus pedibusque habentem digitos. Erat in Anglia, teste Lond. med. Gaz. vol. XIV Apr. 1834, familia Copey, in qua a patribus solito maiore digitorum numero praediti filii genitoribus haud absimiles procreabantur ». J. B. Friedrich, Zur Bibel, Nürnberg 1848, I. 298 sq. — v. 21 « Et blasphemavit Israel; percussit autem eum Ionathan, filius Samaa, fratris David ».

Samaa, idem qui 13, 3; 1 Reg. 16, 9. Pro Ionathan legit Syr. h. l., et Arabs iam h. l. quam 1 Par. 20, 7 Ionathab: quod fortasse solum irrepit intailu 13, 3. — Vir excelsus. Forma כרתי vel hominem dici rixae; vel hominem de Meddia tribus Iuda Jos. 15, 61, sed verisimile non est, hominem Philistaeum ex ea urbe fuisse occidendum; vel est fortasse pluralis antiquae vocis כרתי, quae 1 Par. 20, 6 legitur, ergo vir proceritatum (keri); vel est corruptum ex כרתי vel ex כרתי (Welsh), ergo vir proceritatis, gigas. Certe colimenda Vulg. versio.

v. 22 « Ii quatuor nati sunt de Arapha in Geth, et ceciderunt in manu David et servorum eius ». Quatuor omisit 1 Par. 20, 7, ubi tres tantum expeditiones recensentur. Davidi adscribitur, quod per eius subditos gestum est; ceterum contra Iesibhenob ipse pugnavit, licet eum non ipse prostraverit (Sanet).

3) Canticum petrae 2 Reg. 22, 1-51.

Hoc capit, cum idem sit cum Ps. 17 (18), h. l. non exponimus, sed Psalmorum interpretes variantes utroque lectiones conferendas et discutiendas permittimus. Si tempus exquiras, quo canticum concinnatum sit, non est necesse, ut illud post absolutam carminis originem dici, « qua liberavit eum Dominus de manu omnium inimicorum suorum, et de manu Saul ». Sed sufficit intelligere omnes inimicos, quos David habuerit usque ad tempus concinnati carminis; tum enim vere dici poterat liberatus esse David de manu omnium inimicorum suorum, licet postmodum alii etiam inimici in eum insurrexerint. Unde non immerito Clair censet concinnatum esse carmen ante Absalomis rebellionem, quod illud gaudio et exultatione redundet partae victoriae, David autem non supplicans sit tanto tripudio filii interitum fuisse celebraturus. — Si carminis materiam inspicias, illud utique intus conaectitur cum promissione cap. 7 facta de domo David a Deo aedificanda. Eam respiciunt ultimi versus verba: « Magnificans salutes regis sui, et faciens misericordiam christo suo David et semini eius in sempiternum ». Eandem respicit tropus in toto cantico principalis, quique diversis vocibus synonymis exprimitur: est autem is tropus Dei petrae. Illum fronte praefert canti-

cum in ipso suo exordio: « Dominus petra mea (בִּלְעָ) et arx mea montana (בְּצִיִּרָה) et salvator meus; Deus petra mea (בִּלְעָ), scutum meum etc. ». Variis dein aliis imaginibus Dei protectio celebratur, sed v. 32 redit ad imaginem petrae: « Quis est petra (בִּלְעָ) praeter Deum nostrum? » Item v. 47: « Benedicta petra mea, et exaltetur Deus petra (בִּלְעָ), salvator meus ». Invero Dei petrae imago necessario quadamtenus fluit ex idea Dei domini aliquam fundatur, edificatur, conservatur. Confer ecclesiae ad Petram i. e. petram, et ad Christum invisibilem petram relationem. Hoc canticum cum exprimit affectum, qui ex divina cap. 7 promissione praeceteris eriri debuit, affectum firmissimae in Deum fiduciae. Evidens igitur existit nexus inter canticum et promissionem, eaque ratio est, cur hoc canticum praeceteris psalmis omnibus appendicis instar libro Samuelis fuerit annexum. Imo equidem non inlitterar, per diem, « qua liberavit eum (Davidem) Dominus de manu omnium inimicorum suorum », intelligi illud ipsum tempus, de quo 7, 1, « cum Dominus dedisset ei requiem undique ab universis inimicis suis ».

4) Davidis ultimam eloquium propheticum 2 Reg. 23, 1-7.

Ang. — David, senio exhaustus sed spiritu Dei plenus, supremo et brevissimo carmine venturum regem Messiam, domui suae gloriam promissam, veluti e longinquo salutem: haec carminis summa, haec eius in hunc Appendicem recepti ratio.

v. 1. « Haec autem sunt verba David novissima ». Chald. intellexit verba de rebus novissimis, at non is est sensus obivus hebr. vocis. *Michaelis* comparativum pro superlativo intelligit: Ecce canticum quoddam recentius illo, quod cap. 22 refertur, a Davide concinatum. Sensus unice obivus ille est, quem *Vulg. LXX Syr.* exprimunt: verba novissima, respectu non tam reliquorum psalmorum (*Vatabl.*), de quibus h. l. non est sermo, quam potius vitae Davidis (*Cleir.*), quam s. auctor narrandam suscepit. Intellige: verba, « quae spiritu afflatus propheticus edidit » (*Sanct.*), ut ex sequentibus patebit, et speciatim ex voce אֲנִי bis usurpata, quae non nisi de dicto inspirato vel propheticus usurpari consuevit.

CARMINIS INTRODUCTIONE. « Dixit David filius Isai, dixit vir, cui constitutum est de christo Dei Jacob, egregius psaltes Israel ». Ut hunc textum, qui difficultate non caret, penitus intelligamus, iuvat primum adscribere verba *Sancti*: « Usitatum est prophetis, in principio suarum visionum certas aliquas praeponeere notas, quibus alii postea auctorem prophetiae certa aliqua notatione cognoscant, ut patet in Isaia, Ieremia, denique in prophetarum plerisque, quorum aliquid in principio praefigitur, quod genus prophetiae conditionemque describit. Ab aliis pro-

phetis, qui sua scriptis oracula mandarunt, nullum habuit David, quod imitaretur exemplum, quia illos antecessit. Unum, credo, audierat, qui spiritu loquebatur propheticus, cuius permanerant ad posterum oracula, qui pluribus signis titulisque se ipsum notaverat, cuius imitatus consuetudinem David titulos sibi assumpsit non dissimiles. Ille fuit Balaam Num. 24, 3, qui aggressurus prophetiam ait: Dixit Balaam filius Beor; dixit homo, cuius obtutus est oculus; dixit auditor sermonum Dei, qui visionem omnipotentis intritus est; qui cadit, et sic aperiantur oculi eius. Ad eius, ut reor, et aliorum exemplum, quorum oracula monumentis consignata non sunt, David hanc de Christo prophetiam exorsus est. Iisdem fere verbis alteram Balaam 24, 15 prophetiam orditur. Iuvat h. l. tam Davidis quam Balaami exordium adscribere:

נָאם דוד בן ישי	נָאם בלעם בור בער
וְנָאם הגבר שחם העין	וְנָאם הגבר שחם העין
משה אלהי יעקב	נָאם ששע אמרי אל
יָעִיב וְזָמַר יִשְׂרָאֵל:	אשר חזקה טוד יחזה
	נפל וגלו יענים :

Ex quo utriusque exordii parallelismo illico cum *Sanct.* concludimus, sicut Num. 24, 3, 4, ita etiam 2 Reg. 23, 1 solos s. vatis titulos contineri, et quae de « christo », dicuntur, non ad Servatorem nostrum, sed ad ipsum David referri: Quae « est communis omnium ferme sententia »; item, falsum esse LXX: אֲנִי pro נָאם. Ex hoc rursus patet, merito vocibus לְ הַקָּבָה *Masorethas* unum versus membrum absolvere, neque illud cum *Vulg. LXX* ad sequentia esse trahendum: ergo לְ neque est praepositio de, *etl. Syr.* punctavit לְ *ingum*, sed is sensus esse non potest. *Masor. Chald.* intellexerunt substantivum לְ; *Chald.* videtur intellexisse *constitutus*, (ut) *altitudo*, vertit enim *exaltatus in regnum*. Vox לְ aliquoties, attamen raro, tamquam substantivum adhibetur: Os. 7, 16 (cf. 11, 7); absolutum לְ Gen. 27, 30; 49, 25; Ps. 49 (50), 4, vel ut substantivum vel ut adverbium concipi potest. Ceterum locis citatis לְ de solo nomine vel coelo adhibetur, nunquam de homine; quare « constitutus excelsus » (*Mar.*) expressio esset omnino insolita. Insuper לְ non est partic. *constitutus*, sed praeteritum *constitutus est*. Hinc *Then.* indicat, excidisse pronomen אֲנִי, quod omnes legerint versiones. At eius pronomini in nullo textu superest vestigium, et versiones legebant aut praeteritum cum pronomine, aut participium sine pronomine. Unde, si supponamus textum antiquitus, i. e. ante concinnatas antiquissimas versiones, fuisse corruptum, oportebit minuiorem corruptionem adstruere, potius quam notabiliorem, et pro לְ הַקָּבָה legere לְ *constitutus*, (ut) *altitudo*, vel *constitutus altus*, quod idem est atque *exaltatus* (*Chald.*);

seu, quod etiam probabilius est, *constitutus altissimi, constitutus ab altissimo*. Ita voces, adhibita levissima, quam suggerunt versiones, correctione, aptum praebent sensum. Liceat addere coniecturam. Voces vix ullae ita frequenter in textu hebr. permutantur, atque voces 72 et 78, ubi advertas, etiam Num. 24, 4. voce 78 concludi incisum. Supponamus igitur easdem tempore perantiquo h. l. fuisse commutatas, et legere licebit 78 72, *constitutus seu electus Dei*. — In sequenti dein membro 72 non est *psaltes* (Vulg.), sed *psalmi* (LXX Chald. Syr.); tamen sensum Vulg. omnino expressit, sonat quippe Hebr. *delectabilis in psalmis Israel*. Vidatur vox 72: *delectabilis* selecta esse propter assonantiam cum his usurpato 72. Ergo totus versus ita videtur esse vendendus: *Oraculum David filii Isai, oraculum viri constituti a Deo, uncti Dei Iacob, suaviloqui psaltes Israel*.

v. 2 « *Spiritus Domini locutus est per me, et sermo eius per linguam meam* ». Sensus clarus est, psaltes inspirationem proficitur: « Non fui nisi interpres et organum supremi rerum Domini; ipse linguam movebat eique pronuntianda verba dictabat; os meum tuba erat ad celebranda in aevum mirabilia eius » (Duguet). Verum pro *locutus est* potius verte *loquitur*: vox enim refertur ad sequentia, et praeteritum ponitur pro praeter omne dubium certa affirmanda, v. 3 « *Dixit Deus Israel, mihi locutus est fortis Israel* ». « Pronomen mihi ad sequens referunt codices veteres fere omnes » (Verc.), uti etiam Hebr. — *Fortis Israel*, 73 i. e. *petra Israel*, eadem vox, quae cap. 22 erat tam conspicua, et divinam respicit promissionem domus Davidi aedificandae.

Sanct.: « Haec omnia eo videntur spectare, ut magis appareat fides firmitasque verborum, quae a Deo instinctus propheta numeris inclusit poeticis et musicis. Quia vero dixerat haec verba Dei esse, non sua, sicut vox, quae resonat a clangente tuba, non est aenei instrumenti sed tibiicinis, cuius inflatur et, ut ita loquar, animatur spiritus: ideo oportuit, ut loquentis auctoritatem et fidem commendaret. Quare illum vocat imprimis *Deum*, non fallacem aut infirmum, qui aut nolit aut non possit promissa atque praedicta praestare; non quales gites et manu fingunt et mente colunt, sed Deum, quem colit et veneratur *Israel*; qui *fortis* est, cuius nemo potest aut obstrare consillis, aut infirmare aut retardare potentiam etc. »

Messias venturus.: « *Dominator hominum iustus, dominator in timore Dei* ». Nostra quidem Vulg. comma ponit post *hominum*, hoc modo: « *dominator hominum, iustus dominator in timore Dei* ». Sed « *pro iustus dominator* », inquit Verc., « multi libri *iustus, dominator* » scribunt, et consentit Hebr. In omnes versiones cum *keri* legebant; *kethib dominator timoris Dei seu timens Deum*. Discutienda nobis iam est quaestio,

quae ad totum hoc vaticinium intelligendum primarii omnino est momenti, sintne duo haec incisa continuatio priorum, enumerationis sc. titulorum Dei loquentis, an pertineant ad sequentia, sintque initium divini eloqui tot magnificis titulis annuntiat. Quod alterum omnino defendimus. — Prius a nullo interprete assertum invenimus, et obstant rationes sequentes. Exordium cantici utique aliquid grande annuntiat: verba sane « novissima » tanti vatis egregium quid sint oportet; tituli vatis v. 1 enumerati et affirmati v. 2 inspiratio grande quid portendunt; item invocata v. 3 auctoritas Dei fortis Israel. Verum si verba *dominator hominum etc.* ad priora trabas, quid tandem grande relinquatur? comparatio aliqua aurorae et solis, propriae domus agnita humilitas, contra praeveritantes directa imprecatio. Ut verba haec sunt, non sunt adeo grandia, sexcenties in psalmis recurrit. Ergo verba *dominator hominum etc.* ad sequentia sunt trahenda.

Primum igitur *Münst., Vatabl., Clar., Gord., Mor.* praecedens mihi interpretati sunt de me, et sequentia de ipso Davide intellexerunt. Intellexit item Est. de Davide, licet illa vocis *mihi* interpretatione abstinerit. « Fortis Deus Israel », inquit *Münst.*, « dicit ad Samuelem prophetam de mo, quod ego futurus essem dominator in hominibus, nunquam me in regem et voluit, ut praesens in timore Dei et conservarem iustitiam ». Aliquam haec explicatio confirmationem accipit a *Chald.*, pro 75 scribente 72; attamen lectio 72 inconcussa manet, et verborum de Davide interpretatio ab ipso *Chald.* sequentibus repudiatur. Accedit, haec etiam adhibita interpretatione, argumentum psalmi potius videri tenus, si cum tam magnifico titulo comparetur. — *Aliam rem* concipiunt *Sanct., Tir., Duguet*, qui totum hoc canticum declarant esse « *Titulum lectus psalterii Davidici, eorum saltem psalmorum, qui Davidi a Domino inspirati sunt. In hoc porro dillare videtur hic psalterii titulus a titulis, quos suis vaticiniis alii praeposuerunt prophetae, quia alii prophetarum principis praepositi, hinc vero psalmorum omnium fini suppositus est* ». Titulus autem psalterii canticum eatenus est, quatenus etiam *argumentum* breviter resumit. « Cuius multae sunt partes. Prima est, Deum esse fortem, quod saepe psalmi praedicant; esse Deum dominatorem omnium et iustum saepius audimus; esse dominatorem in timore Dei, i. e. esse illum dominum, qui Deum timent ». Et ita porro, nam singillatim per totum canticum suam ideam prosequitur *Sanct.* Quae expositio ingenua est et, si melior non reperitur, sufficiens. Fator tamen aliqui plus etiam cantici titulum praetendere; et, cum Iacob et Moyses novissime loquentes egregia ediderint vaticinia, expectantur « verba David novissima » non merum esse conspectum praecipuarum materialium in psalmis celebraturam. — *Aliam interpretationem* affert *Se* et inter alias recenset *Mistr.*: « Quasi dicat: Qui hominibus imperat, cum Dei timore imperet ». « Qui dominator hominibus istis se, Isaacis, iustus esto, dominans in timore Dei ». Ubi regula quaedam gubernationis proponitur, fortasse ut illam Salomon successor sequatur. Quam expositionem etiam approbat *Duguet*. « Qui hominibus iusto imperat et in timore Dei, est sicut lux aurorae etc. » (Then.).

Verior ea est explicatio, cuius meminere *Castalio* et *Calm.*, quamque suam facit *Chald.*, verba signate ad messiam referens. David, senio

confectus nec nisi paucis veluti frustatim proferendis verbis par, spiritus tamen divini impetu inebriatus, in unam brevem tesseram comprimit tot prophetiarum summam atque coronam et, venturum haeredem e longinquo salutans, quem videt, proclamatur : Dominator hominum iustus ! Dominator in timore Dei ! ille ex meo semine nascetur, ille salis instar mundum restaurabit, ille domum meam in aeternum firmabit, omnia promissa et desideria implebit, regnum peccati conteret. — Haec sunt novissima verba suaviloqui psalms Israel, haec supremo concentu comitata est lyra filii Isai : conculcui iam, et appositus est cum Jacob et Moyse. Singulas vaticinii voces quod attinet, promittitur dominator super homines. Non quidem possumus ex kamez sub 2 inferre, totum intelligi genus humanum, nam LXX illud non recipiunt, articulum non expresserunt. Possimus tamen quamdam inferre ex oppositione infer « homines » h. 1. et « Israel » immediate ante ; ergo agitur de dominatore, cuius regnum quidem Israel non excludat, sed ulterius in homines extendatur. Promittitur dominator iustus; eximie, absolutae iustitiae. Praedicitur dominaturus esse in timore Dei; timor Dei motivum et norma erit eius actionum, unde sequitur hunc eum timorem constitutum esse legem subditorum. « Quae ultima verba ostendunt agi de dominatore homine, non autem de dominio Dei; vel si ad Christum referas, consentire videtur Chald. » (Gord.).

Placet assequere verba Chald., ubi advertas, vocem David prope initium erronee supplementum esse, quod in versionibus satis frequens est, et verba ipse est meo iustus glossam esse; veram quidem, sed a paraphrasi adiectam. Dixit [David], inquit, Deus Israel, super me locutus est fortis Israel, qui dominatur in filio hominum, iustus iudex dixit, constitutum me mihi regem, (ipse est messias), qui surrecturus iustus et dominaturus. Qui textus nostrum locum saltem a posterioribus Iudaeis habitum esse messianicum, omnino evincit. Aliqua Chald. habet, quae in Hebr. desunt et obiter considerandi ad paraphrasim pertinere videntur; verum eorumdem aliqua vestigia in LXX reperimur, unde efficitur probabilitas aliqua. Chaldaicum nobis praeservasse textum magis integrum eo, qui in Masor. Vulg. Syr. legitur. Et LXX quidem textus sine dubio corruptus est. Pro ירוּ, fortis seu petra, legobat ירוּ, ירוּ, pro iustus dominator legebat ירוּ, ירוּ, ubi alii habent iustus dominator, LXX ירוּ, ירוּ. Iam ascribam textum hebr., qualem puto praec oculis fuisse Chaldaeo et LXX : Chald. באדם צדק מישראל אומר והקיום לי מידך וקם ומשל ביראת אלהים. LXX מישראל אומר באדם (5) אדם צדק מישראל אומר והקיום לי מידך וקם ומשל ביראת אלהים. In quibus duobus textibus adverte repositum אומר (quod animam esse potuit illud), praecedens scilicet littera ל in מישראל illud אומר apud LXX declarat. Nulla corruptione ortum ex sequenti באדם; quae tamen expressio fado infirmatur, quod idem repositum אומר apud Chald. etiam legitur, et quidem loco a LXX diverso. Rursus LXX אדם צדק מישראל, corruptum putat ex Hebr. צדק, sed toto coelo differunt istae duae voces; facilius intelligitur corruptum ex צדק. Quae momenta lectioni Chaldaei suam vindicant probabilitatem, licet ea minor sit probabilitate textus Hebr. Chald. Syri. Uterque textus verum demonstrat esse messianicum. Hebr. secundum Chald.

sie vertes : Dixit Deus Israel, mihi locutus est fortis Israel, qui dominatur in hominibus; iustus dominus dixit, constitutum me mihi regem; surget et dominabitur in timore Dei.

v. 4 « Sicut lux aurorae, oriente sole, mane absque nubibus rutilat, et sicut pluvius germinat herba de terra ». Descripsit v. 3 dominatoris excellentiam, iam describit dominationis effectus. Ubi primum ascribimus textum hebr., qualis a diversis legebatur :

Hebr.	מִסְפָּר	בְּנֵה	עֵבִית	לֹא	בְּקֵר	יִוְרֵה	שֶׁשֶׁשׁ	בְּקֵר	וְאֵכָר
Vulg.	מִסְפָּר	בְּנֵה	עֵבִית	לֹא	בְּקֵר	יִוְרֵה	שֶׁשֶׁשׁ	בְּקֵר	וְאֵכָר
LXX	מִסְפָּר	בְּנֵה	עֵבִית	לֹא	יִוְרֵה	עֵבִר	שֶׁשֶׁשׁ	בְּקֵר	וְאֵכָר
Syr.	מִסְפָּר	בְּנֵה	עֵבִית	לֹא	בְּקֵר	יִוְרֵה	שֶׁשֶׁשׁ	בְּקֵר	וְאֵכָר
									דְּשָׁא
Hebr.	מִסְפָּר								דְּשָׁא
Vulg.	מִסְפָּר								דְּשָׁא
LXX	מִסְפָּר								דְּשָׁא
Syr.	מִסְפָּר								דְּשָׁא

Voces facillime iunguntur ita : quasi lux matutina orietur (Messias), sol matutinus sine nubibus rutilans; et sicut post pluviam viscescere faciens terram, seu herbam de terra (Vulg.). Pulcherrima imago abundantiae gratiarum ex adventu Messiae derivandarum; eademque psalmistae et prophetis perquam familiaris, cf. Ps. 71.

Chald. tantopere paraphrasi indulget, ut ad erisim texim non haberi nequeat. LXX duo nomina divini perpetua inseruit. מִסְפָּר Masor. LXX Syr. punctabant בְּנֵה a splendore, ab aurora; melius Vulg. בְּנֵה rutilans. Ante מִסְפָּר (ipsum) Vulg. LXX legebant וְ אֵכָר, Syri. cum pluribus codicibus hebr. saltem 7. Hebr. LXX דְּשָׁא, Syr. דְּשָׁא, Vulg. utrumque simul. — Nulli subiectum sententiae statim indubitanter, non Messiam; quasi lux matutina illucescet etc. Est ergo imago conditionis rerum Messiae tempore, cuius utique ipsa Messiae causa futurus est; et ita sensus fore videtur in idem. Sed nimis studioso Kalli vestigia prima Clair, affirmans subiectum sententiae evidentem non posse esse Messiam; cur, quaeso, verbum יוּרֵה nequaquam praedictum de Messia?

v. 5 « Nec tanta est domus mea apud Deum, ut pactum aeternum iniret mecum, firmum in omnibus atque munitum ». Hebr. determinatum in omnibus atque firmatum. Mea domus est. « indigna, cui Deus tanta praesertaret » (Sa). Neque est necesse, cum Theop. sententiam intelligere interrogative : « Nonne ita domus mea se habet ad Deum, ut etc. ? » Obproprium indignitatem prorumpit psaltes in affectum admirationis, qualem iam 7, 18 expresserat : « Quis ergo sum, Domine Deus, et quae domus mea, quia adduxisti me hucusque ? » « Cuncta enim salus mea et omnis voluntas : nec est quidquam ex ea, quod non germinet ». Post voluntas rursus supplet mea Chald. Syr., ergo omne desiderium

meum; *Keil* supplet *Dei*, ergo omne beneplacitum Dei; melius utrumque coniungas, ut sit omne desiderium, sc. tam Dei quam meum. Sed quid sibi vult tota phrasid? Ellipsis adstruat *Sauct.* alique: Cuncta salus mea et omnis voluntas mea — ipse est messias; ubi fere necesse erit, cum *LXX* sequens incisum cum v. 6 coniungere: quia non germinabit praevaricator etc. Sed praestat, missa ellipsi, stare divisioni versuum, quam alii omnes sequuntur. Si textui *Masor.* adhaerere velis, oportebit cum *Calm.* כִּי יִשְׁמַע interrogative: Cunctam enim salutem meam et omne desiderium, nomine germinare faciet? Quam sententiam si ex interrogatione veritas in affirmationem, habebis textum *Valg.* Sensus est: erit in regno Messiae abundantia salutis et consolationis. *Chald.* pro כִּי legebat כִּי, quae facillime inter se commutantur: *germinabant ipsi*, i. e. eorum eo. *Syr.* כִּי הוּא יִשְׁמַע: Cunctam enim salutem meam et omne desiderium ipse germinare faciet.

v. 6 « Prævaricatores autem quasi spinæ evellentur » — *Hebr.* abieciuntur, idque melius, nam statim dicuntur non evelli — « universi, quae non tolluntur manibus »; v. 7 « et si quis tangere voluerit eas, armabitur ferro et ligno lanceato », i. e. hastili, cf. 1 Reg. 17, 1, « igneque succensae comburentur usque ad nihilam »; בִּשְׂמֵרָה explicant: usque ad requiem, cessationem, exterminationem; sed num ב significat usque ad? *Then.*: in cessatione, sine mora, ubi primum cessavit evellere, comburitur; sensus satis coactus, *Kinchi* vocem derivat a שָׁבַע: in habitando, in habitaculo eorum, ubicunque inventae fuerint; et consentiunt *Pagnin.*, *Sauct.*, *Duguet*, *Mar.* Legebant *LXX* בשָׁמֵרָה, ἀποκρίθη δόκτοις. — Abundantibus benedictionibus messianicis opponitur ruina completa et probrosa adversariorum regni messianici. Ne aequa quidem pugna prosternerent, sed velut ignobiles spinæ excidentur de terra ope instrumentorum divinae vindictae, et igne absumentur.

Vaticinium messianicum esse praeter *Chald.* etiam agnoscunt *Vatabl.*, *Sauct.*, *Molv.*, *Menoeh.*, *Lap.*, *Duguet*, *Clair*: sed varie explicant, prout varie intelligunt v. 3. Fusius de vaticinio agunt *L. Reinke*, *Beitragge IV.* 457 sqq.; *Bade*, *Christologie I.* 172 sqq.

5) Catalogus herorum David 2 Reg. 23, 8-39.

Anc. — Heroes hi 1 Par. 11, 19 accuratius describuntur tanquam ii, « qui adiuverunt eum » (*David*), « ut rex fieret super omnem Israel »; et inseritur ib. hoc documentum statim post narratum David ab omnibus tribubus agnitum regem. Ex v. 8 patet fuisse omnes *Gibborim*, quorum h. l. triginta septem, 1 Par. quinquaginta tres, enumerantur;

fortasse etiam plures enumerari poterant, maxime cum quibusdam diem supremum obuentibus alii subintrarent; tamen vix crediderim, numerum eorum multo maiorem fuisse, neque illos cohortem aliquam constituisse, quae distincta a reliquis cohortibus militaret. Videntur ii potius fuisse viri fortitudinis eximiae, qui cum rege assidue versarentur et ab eo ad varia maioris momenti officia deputarentur, quos *Clair* non inepte vocat « aides de camp »; in proeliis ii eorum, qui non imperia quaedam obtinebant, custodes corporis regis (1 Reg. 28, 2) erant, ut sequens narratio et etiam 21, 17 abunde ostendit. 1 Par. 27, 2-15 recensentur duodecim *Gibborim*, qui singuli singulis mensibus praeerant viginti quatuor millium bellatorum turmae; Banaias constanter praeerat Cerethis et Phlethis, ita ut suam turmam 1 Par. 27, 6 per Amizabad filium administraret; ergo, ut supra monuimus, *Gibborim* nequaquam ad instar separatae a reliquis cohortis militabant. Eorum originem habes 1 Reg. 14, 32, ubi « quemcumque viderat Saul virum fortem (*Gibbor*) et aptum ad proelium, sociabat eum sibi ». Ex eorum numero ipse fuerat *David*, qui modo armigeri modo militaris tribuni apud regem partes sustinuerat. Ergo *Gibborim* non sunt idem atque sexcenti Gethaei 2 Reg. 15, 18, quibus praeerat *Ethai Gethaeus*; quod post *Reinke* defendit *Weiss* l. c. p. 473, Vocans illos « die alte Garde ».

Iam horum *Gibborim* quatuor insigniuntur titulo *Rosch-ha-Schalischim*, « principes Schalischim », sc. *Ieshaam*, *Eleazar*, *Somma*, *Abisai* (v. 8. 13. 18); dum *Banaias* et *Asael* (v. 23. 25) solummodo *Schalischim* dicuntur.

v. 8 ראש השלישים vel nullatenus potest verti princeps inter tres vel princeps trium, sed ad summum princeps tertius (*LXX*) vel tertius (*Syr.*). *Valg.* legebat השלישי loco parallelo 1 Par. 11, 11 habetur השלישים vel השלישיים. Infra v. 18 *hithib* habet השלישי, sed *hithib* השלישי, qui assentimur *Valg.* *LXX* et locus parallelus 1 Par. 11, 20, dum *Syr.* legebat השלישים. *Chald.* vocem non intellexit, substituit *Gibborim*. *Schalisch* vel *Schalischim* videtur designasse genus quoddam seu gradum militum; nomen etiam occurrat post vocem *Davidicum*, in regno tam *Indo* quam *Israël.* 3 Reg. 9, 22; 4 Reg. 7, 2; 9, 25; 13, 25, item apud *Chaldaeos* Ez. 23, 15 et in ipso exercitu *Pharaonis* Ez. 13, 7; 15, 4. Quod vero *Aegyptii* hi caedus veherentur, non probat *Schalischim* universim classem fuisse militum « rhedis dimicantium; *Davidici* certe pedes erant, tam quod *Schalischim* primum in exercitu *Aegyptiaco* hoc nomine veniant, suspicionem facti, nomen nequaquam ex lingua *Hebr.* esse derivandum, quod post versiones h. l. facimus recedentes, sed fortasse ex *Aegyptiaca* vel etiam aliunde, cf. *Calm.* ad Ez. 14, 7. Similiter nostro aetate *huzarorum* et *mariscalli* nomina, ex lingua *hungarica* et *germanica* mutata, ad omnes fere *Europae* nationes deservierunt. Nominis אֲשֵׁרִים (*triginta* derivatio, praeter soni adfinitatem, nullo nihilum fundamento; horum bellatorum numerum ad triginta, fuisse limitatum probari nequit, nam omnes nostro elenco enumeratos, qui numerum triginta longe excedunt, fuisse *Schalischim* gratis supponitur, et insuper alii alibi (1 Par. 12, 1. 18) recensentur

Schalischim. Una ratio, cur nomen Schalischim h. l. interpretes plures pro numeram interpretati sint, ea est, quod numerale ternarium ושלשה respice identitatem in hoc elencho recurrit.

Sed quinam erant Schalischim? Non erant cohors aliqua a reliquis cohortibus, puta Cerethi et Phlethi, distincta: nullibi cohortis Schalischim in rebus bellicis narrandis sit mentio; non recensentur 15, 18 inter eos, qui Davidem fugientem a facie Absalom secuti sint; Banaïas, qui erat de Schalischim et tamen continuo imperabat Cerethis et Phlethis, certe non erat gregarius miles alterius cuiusdam cohortis. Videtur Schalischim esse nomen gradus cuiusdam militaris, et Rosch-ha-Schalischim nomen gradus immediate superioris, qui proximus accederet ad magistrum militiae (Iobab). Sicut nos in re militari habemus gradum, « marescalli » et gradum « marescalli locum tenentis », ita Hebraei aevi Davidici habebant Rosch-ha-Schalischim et Schalischim.

Haec expositio confirmatur omnibus iis locis, ubi Schalischim nomen habetur: nullo eorum cognitur illud de cohorte aliqua explicari, in pluribus interpretatio de gradu aliquo militari maximo obvia est. Ita 3 Reg. 9, 22: « De filiis autem Israel non comitavit Salomon servitium imperium: sed erant viri bellatores, et ministri eius, et duces (וְיָרֵי) cf. supra 8, 1, et Schalischim, et praefecti eorum et equitum ». 4 Reg. 7, 2: « Et respondit ille Schalischim, qui stabat ad dexteram regis ». 9, 25: « Et dixit Iehu ad Balacem ducem », i. e. Schalischim, atque unum ex duobus nobilioribus, 15, 25: « Constituit autem adversus eum Pinceps, filius Romelae, qui erant Schalischim eius ». Et 23, 15 describitur Oedib, captus insano amore duum i. e. Schalischim Babytiorum, quorum imagines in muro depictas videbat. Ex. 11, 7, 13, 1 Schalischim Pharaonis etiam possunt intelligi duces dignitate praestantes. Haec tandem explicatioque admitti intelligit, cur Iobab usquam inter Gibborim vel Schalischim recensatur: hoc sc. ipse in eorum aliquando numero fuisse, ad superiorum dignitatem magistrum militiae ascendit. Item Amasai, qui inter Gibborim non recensetur; quodsi dixeris, eundem illum esse atque Amasai 1 Par. 12, 18, respondebo, cum, quo tempore ad Davidem primum accessit, respice fuisse in gradu Schalischim tantum, postea vero brevi tempore dignitatem magistrum militiae obtinuisse, atque in elencho Gibborim non recenseri. Tandem intelligit, cur Abisai, qui Rosch-ha-Schalischim appellatur, tamen inter duodecim praefectos turmarum 1 Par. 27 non recensetur. Ipse sc. ultum quidem gradum militarem obtinebat, sed quod continuo Iobab fecerat tempore eius « aude de camp » adesset, ad alia militaria imperia deputari hand poterat. — Quibus praemissis ad elenchi herorum explicationem accedimus.

v. 8 « Haec nomina fortium David. Sodens in cathedra sapientissimus princeps inter tres, ipse est quarum tenerionis ligni vermiculus, qui octingentos interfecit impetu uno ». Textum hebr. esse corruptum atque ex 1 Par. 11, 11 restituendum, consentiunt critici, cf. Vere. Ibi legitur inter חַבְרֵי בֶן יִשְׁבָּע בֶּן יִשְׁבָּע, Ishaam filius Hachanoni, ubi nos habemus וְיִשְׁבָּע בֶּן יִשְׁבָּע. Ultimaque vocis ה initiale ortum est reduplicatione praecedentis ה finalis, reliqua facile componuntur; et v. 7 huc irrep-

sisse, iam adnotavit Kennicott. Etiam altera versus pars emendatione indiget. Ex comparatione cum 1 Par. 11, 11 colligitur, pro *ketib* וְיִשְׁבָּע וְיִשְׁבָּע, vel וְיִשְׁבָּע וְיִשְׁבָּע substituentum esse *keri* וְיִשְׁבָּע וְיִשְׁבָּע, iste *levavit hastam suam*; ubi LXX, derivans non וְיִשְׁבָּע non ab וְיִשְׁבָּע *agilare*, sed ab וְיִשְׁבָּע *midum esse*, vertit *educit gladium*. Ceterum LXX cum versione *keri* etiam versionem *ketib* conglutinavit, et eam de altero aliquo heroe intelligit, de Adino Ezrita; Syr. de Gedehu, *qui descendit* (וְיִשְׁבָּע וְיִשְׁבָּע). Vulg. a novo heroe introduendo feliciter abstinuit, verba serviliter transtulit secundum lectionem, quae ad *keri* propius quam nostrum *ketib* accedebat: וְיִשְׁבָּע וְיִשְׁבָּע. — Versus secundum 1 Par. 11, 11 ita vertendus: Haec nomina Gibborim David: Ishaam, filius Hachanoni, Rosch-ha-Schalischim; iste levavit hastam suam super trecentos (?) vulneratos impetu uno.

S. Bier, nomina propria, quae corrupta lectione prae oculis habebat, appellativa transtulit, sicut Chald. totum textum de Davide intelligens; uno vox David postmodum in non paucis codicibus repetebatur: Haec nomina fortium David, David solens etc. Atque in eundem sensum iam Pr. Bier, textum interpretatus est (ad 1 Par.), dum Beda optime perspexit, non de Davide esse Aeronum, sed de Ishaam. — Qui h. l. filius Hachanoni dicitur Ishaam, idem 1 Par. 27, 2 filius Zabdiel scribitur: rem componit *ketib*, fuisse illum filium Zabdiel de stirpe Hachanoni. — Adscribamus coniecturam Welsh, nonnulli quidem audaciorum. Legebat LXX v. 7 בְּשָׁבַע בֶּן יִשְׁבָּע בֶּן יִשְׁבָּע, hoc vero versi יִשְׁבָּע בֶּן יִשְׁבָּע, e. יִשְׁבָּע, Ishaam pro Ishaam; 1 Par. 11, 11 habuit יִשְׁבָּע בֶּן יִשְׁבָּע. Ubi si recedamus, quam facile in graeco Δ ad Α (Ἰσαάκι, Ἰσαάκι) commutentur, et quomodo in illis historicis V, T. (cf. dicta ad 1 Reg. 14, 49) iterato in nominibus propriis substitutum fuerit בְּשָׁבַע pro בְּשָׁבַע, idoli nomine, non absque fortasse videretur coniectura, ex una parte יִשְׁבָּע, ex altera יִשְׁבָּע et יִשְׁבָּע seu יִשְׁבָּע reverteri ad formam originalem יִשְׁבָּע, Ishaal. Nota Ishaam, Ishaal. Ἰσαάκι, ergo etiam ipse apud LXX legebat יִשְׁבָּע בֶּן יִשְׁבָּע. — Pro octingentos 1 Par. 11, 11 trecentos, Ios, « nongentos » et ita etiam codex legio. (apud Vere.) et quantum codices graeci. Quodsi h. l., ut v. 18, legendum sit trecentos, maioris etiam ponderis esset Sancti antidualversio: « Notum est, magnam aliquam multitudinem atque multitudinem dispersas atmodum numeris significat. Sic dicitur, millei Iudii, centos, decies, septies. Quanta sit inter hos numeros differentia, quis non videt? At est eadem omnino significatio ». Ceterum poterit Ishaam intelligi interfecisse magnam illam numerum non solum, sed cum sua cohorte, nam et illud iam viximum erat factum, ut una cohors primo impetu tantam hostium multitudinem prostraverit.

v. 9 « Post hunc Elenzar, filius patris eius, Abihotes; inter tres fortes, qui erant cum David, quando exprobraverunt Philisthim, et congregati sunt illuc in proelium ». Non debuit Vulg. vertere nomen proprium patris eius sed cum LXX Chald. Syr. Ios. illud servare, filius Dodo vel Dodi. Inter tres fortes; id clarius exprimit 1 Par. 11, 12 « qui erat inter tres Gibborim »; וְיִשְׁבָּע h. l. significare non Schalischim, sed numerum ternarium, ostendit v. 13. 19. 23. Philisthim in

Hebr. patet esse accusativum, ergo illi tres heroes provocaverunt Philisthaeos. Sed quo *illuc*? Reapse lectio *בְּיַרְדֵּן נֶאֱמָרָה* defectiva est; copula necessario alicubi inserenda, quod praestitere versiones; *et* ad locum prius expressum refertur, sed nullus ante exprimebatur; verbum *וְיָרָךְ* cum *ב* construi non consuevit. Hinc tanquam genuina praeforanda est lectio 1 Par. 11, 13 *בְּשֵׁם דָּוִד וְהַפְּלִשְׁתִּים נֶאֱמָרָה* *viri*, ergo: *qui erant cum David in Ephesdammim, et Philisthim congregati sunt etc.* Qui locus idem est, qui habetur 1 Reg. 17, 1 et a *Vulg.* veritur « in finibus Domini ». Correctioni consentit *Ios.*, *וְאֵם* *בְּאַרְצֵי* *הָאֵלֶּים* est *בְּשֵׁם*, quod per metathesin et corruptionem ortum est ex *בְּשֵׁם* (*Theo.*).

Recte *Ahohites* *Vulg.* cum 1 Par. 11, 12, ubi pro *ב* legitur *ו*. *Hebr.* *LXX* *Chald.* h. i. *filii Ahohi*; sed post nomen patris (Dodo) in nostro catalogo consuevit nomen patris seu stirpis exprimi. Cf. v. 28; 1 Par. 11, 29. *Ahohites* videtur esse derivatum ab *Ahoo* 1 Par. 8, 4, nepote Benjamin (*Gen.*). Iam noster Eleazar, filius Dodo, *Ahohites* omnino videtur esse idem atque « *Dudia Ahohites* » 1 Par. 27, 4, cum omnino illi *habes* turmarum ex *Gilborim* sint desumpti, et quidem fere ordine nobilitatis, ille autem *Dudia* secundum normam obtineus seens in nostro catalogo desideraretur. — Septentia neque ad *Idlerim* v. 11 partem assunt 1 Par. 11: ea ibi aliquando scripta fuisse, sed scribenda ab uno « et congregati sunt Philisthim » ad alterum transiente (*hondicoll*), excidisse inde patet, quod Semmae (sic v. 11) nomen 1 Par. 11, 13 non existit, et tamen v. 15, 18 *tres* exhibeantur, qui ante fuerint recessiti.

Primum membrum v. 10 recte *Vulg.* ad sequentia traxit, reliquis illud v. 9 inagentibus, v. 10 « *Cumque ascendissent viri Israel* » fugientes (*Sanct.*), quod patet sequentibus, « *ipse stetit et percussit Philisthaeos, donec desieret manus eius et obrigeret eum gladio* », « contractione nervorum prae labore » (*Sa*); « *fecitque Dominus salutem magnam in die illa, et populus qui fuerat reversus est ad caesorum spolia detrahenda* » *Hebr.* *tantum ad caesorum etc.* quod explicat *Malt.*: « Nihil opus fuit pugnare, sed tantum de caeso hoste spolia reportare ». v. 11 « *Et post haec Semma, filius Age, de Arari. Et congregati sunt Philisthim in statione, erat quippe ibi ager lente plenus. Cumque fugisset populus a facie Philisthim* », v. 12 « *stetit ille in medio agri et tritus est eum percussitque Philisthaeos; et fecit Dominus salutem magnam* ». Haec omnes pugnae nos ad regni Davidici initia revocant, quando Philisthaeorum terror adhuc Israelitis obtinebat, et res singularibus adhuc certaminibus dirimebatur. Imo potuit una alterave harum pugnarum, tum locum habuisse, quando David invenis a Saula praefectura militari insignitus fuerat.

Semma 1 Par. 11, ut diximus, excidit; 1 Par. 27 aut identicus est cum *Samaoh* Iezario v. 8, quod dignitatis locus suadet, aut dicendus est praefecturae turmae non

fuisse honoratus. Adverte 1 Par. 11, 44, ubi *Vulg.* habet *Arorites* et *LXX* *ἄραρι*. *Hebr.* *Syr.* legere *עֲרָרִי*, « de Aror » cf. 1 Reg. 30, 28; unde probabile apparet, per Arari h. l. et v. 33, vel Harodi v. 23, intelligi Aror tribus Iuda. — *In statione*, *Malt.* iam meminit explicationis in *caetra*, contra quam merito obicit *Theo.*, eam vocem videri superfluum post verbum *congregati sunt*. Ceterum *וְיָרָךְ* aptus vortitur *caetra*, quod patet ex 1 Par. 11, 15 substituentem *וְיָרָךְ* et *Vulg.* vertente *in statione et castra* (v. 13). Videtur ea esse vox antiqua, loco cuius 1 Par. eam, quae plania intelligeretur, substituit. *Vulg.* *LXX* *Ios.* perspexerunt designari locum, ad quem utique respicit sequens *וְיָרָךְ*; *Ios.* sic *עָרָרָה* *עָרָרָה*, punctabat *וְיָרָךְ*, Lechi, qui locus Iud. 15, 9 ob *Samaohis* de Philisthaeis victoriam celebratur. Falsa punctatio *וְיָרָךְ* ex analogia ad *וְיָרָךְ* v. 13 octa est. — Pro lente 1 Par. habet *hordum*: facile commutari in manuscriptis poterant *וְיָרָךְ* et *עָרָרָה* (*Calm.*). — Pro *וְיָרָךְ* fecit, 1 Par. *וְיָרָךְ* salvavit, formae valde similes.

v. 13 « *Necnon et ante descenderant tres, qui erant principes inter triginta, et venerant tempore messis ad David in speluncam Odollam; castra autem Philistharum erant posita in valle Gigantum* ». Vox *tres* articulo caret, unde censetur *Abul.*, *Caï.*, *Sanct.*, *Sa* esse diversos a tribus primis: Ieshaam, Eleazar, Semma. Et *Ps. Hier.* traditione nescio qua, nominat *Abizai*, *Sibbachi* *Usathiten*, et *Jonathan* filium *Semmaa*. Certe heroes illi, quicunque tandem fuerint, in numero triginta septem (v. 39) includuntur. E contra *Vatobl.*, *Mar.*, *Malt.*, *Menoch.*, *Gord.*, *Calm.* censent intelligi eosdem illos tres primo iam loco recensitos, cui sententiae accedit *Ios.* et, nisi videtur, etiam *Vulg.* cum eventum arctius cum praecedentibus copulans. Utique vix probabile appareret, in nostro elenchio, qui totus in recensendis nominibus est (cf. v. 8 « *Haec nomina fortium David* »), unum aliquod praecelere gestum tacitis nominibus narrari. Dein expressio v. 19, 23 « usque ad tres non pervenerat » suggerit, ante v. 18 non de pluribus quam tribus sermone fuisse. Sed tum, tam h. l. quam 1 Par. 11, 15, supplendus erit articulus, res in textu erroribus laud carente nequaquam improbabilis; ubi notat *Theo.* etiam 1 Par. 11, 18 legi articulum, qui in textu parallelo intercedat.

Tres, qui erant principes inter triginta. Pntat *Sanct.*, illos tres ibi fortiones alios triginta, qui post eos usque ad finem capitis numerentur; neque obest, numerari praeter illos tres non triginta, sed unum supra triginta. Sed s. textus proprie illos non dicit *principes inter triginta, sed tres (heri) de triginta principibus*, ubi vertunt — *Vulg.* *LXX* ad 1 Par. 11, 15. *Chald.* *וְיָרָךְ* non intellexit numerale, sed vortit *Gilborim*, quod nos veteremus *Schalischim*; *וְיָרָךְ* ignorabant *LXX* *Syr.* h. l. et *Syr.* ad 1 Par. 11, 15. Ceterum ex textu evidenter inoberto nulla potest erui peremptoria difficultas. — *Tempore messis*: vix aliter verti potest *וְיָרָךְ* *מָל*, licet *מָל* vel *מָל* sensu tempore durum sit; sed 1 Par. 11, 15 habet *וְיָרָךְ* *מָל*, in *petram*, spelunca quippe *Odollam* in rupe aliqua erat, cf. *Calm.* Quoad haec loca cf. 1 Reg. 22, 1; 2 Reg. 5, 18. Pro iussuato *וְיָרָךְ* rursus 1 Par. substituit *וְיָרָךְ*.

v. 14 « *Et David erat in praesidio* »; (cf. dicta 1 Reg. 22, 4) « *porro statio Philistinorum tunc erat in Bethlehem* ». Gesta haec esse putat Male. durante bello, de quo 3, 17. — v. 13 « *Desideravit ergo David et ait: O si quis mihi daret potum aquae de cisterna, quae est in Bethlehem iuxta portam!* » Sen potius *in porta*, in qua de more gentis Israeliticae maximum esse solet urbium munimentum » (Sanct.); ergo intra portam. *Menoch*: « Nec iussit David suos aquam asferre, nec eo animo est locutus, ut ipsi regi gratificantes se in illud discrimen darent. Accidit tamen, quod in huiusmodi fieri amat, ut sc. desideria principum subditis sint pro iussionibus ». Sanct.: « Sic ergo reor, in cisterna Bethlehemi nihilo meliores esse aquas, quam quae in aliis cisternis e caelestibus pluviis esset collecta; fecit tamen patriae memoria et naturalis amor, ut aqua, quae ex patria cisterna hauriretur, multo esset incundior, multo magis ad stomachum ». Porro contendunt Sanct. et Lap., primarie desideravisse Davidem patriae liberationem, id vero desiderium figurate enuntiasse, exprimens appetitum aquae ibidem asservatae. v. 16 « *Irruperunt ergo tres fortes castra Philistinorum, et hauerunt aquam de cisterna Bethlehem, quae erat iuxta portam, et attulerunt ad David; at ille noluit bibere, sed lavavit eam Domino* », — « quasi victimarum obtulisset sanguinem » (Sanct.), « quia aquam tam pretiosam, emptam se humano sanguine, dignam esse indicavit, quae Domino libaretur per extraordinarium quoddam sacrificium » (Menoch.), idque late sic dictum. Unde perperam ex hoc facto Rabbi Levi (ap. Mar.) colligebat, posse fieri aquae sacrificium, aut Sa. fuisse illam aquam vino mixtam. Longius item Ps. Hier. (in 1 Par.) progressus asserit: « Sacrificavit eam Domino gratias agens, quia tam fortes viros in Israel dederat »; id verbis nequaquam exprimitur. Verius Ps. Eucher. alique: « Vicit naturam, ut sitiens non biberet, et exemplum de se praebuit, quo omnis exercitus tolerare sitim disceret ». — v. 17 « *Dicens: Propitius sit mihi Dominus, ne faciam hoc: non sanguinem hominum istorum, qui profecti sunt, et animarum periculum bibam? Noluit ergo bibere. Haec fecerunt tres robustissimi* », tres Gaborim primo loco nominati. Pro vero דָּוִד Dominus, quod cum LXX vocativo esset exprimendum, codices plurimi, Syr. Chald. et 1 Par. legebant דָּוִד. — Hebr. Num sanguinem hominum, qui ioverant pro vita sua —; bibam suppleat 1 Par., et h. l. Vulg. LXX; aut est aposiopesis, quam 1 Par. explicavit, aut textus h. l. ex 1 Par. est completendus.

Iam primo ternario absoluto, ad alios heroes insignes describendos procedit s. auctor, v. 18 « *Abisai quoque, frater Iob, filius Sarviae, princeps erat de tribus; ipse est, qui levavit hastam suam contra trecentos* »,

Ios. « *sexcentos* »; idem codex Legion. (ap. Vere.) et quatuor codices graeci, « *quos interfecit; nominatus in tribus* », v. 19 « *et inter tres nobilior, eratque eorum princeps, sed usque ad tres primos non pervenit* ». Verite: Erat Rosch-la-Schalischim. . . et ipsi nomen erat inter Schalischim, et inter Schalischim nonne gloriosus erat? דָּוִד, cf. 9, 1. — *Primos* explicationis gratia Vulg. addidit: intelliguntur Ieshaam, Eleazar, Semma. Sensus planus est: nomen sibi fecerat Abisai et gloriam acquisierat inter Schalischim, tribus tamen celebratissimis heroibus non equiparabatur. Miram versionem proponit Keil (1 Par.): trium heroium princeps erat, licet virtute illis nequaquam esset par. — 1 Par. 11, 21 addit וְשֵׁנִים, « *et inter tres secundos inclutus* », LXX ἑτάροις τοῦ δָוִד; quam vocem Syr. ignorat. Et sane imprimis voci debetur multorum placitum, nostrum clenchum confici duobus ternariis, quibus inde a v. 24 tertia heroium classis addatur. Primus ternarius Ieshaam, Eleazar, Semma. Secundus Abisai, Banaias, et tertius quidam, cuius nomen *Munat*, *Vatabl*, *Clar*. reticere putant, dum *Abul*, *Menoch*, *Caln*. Asaelem v. 24, *Cler*. Iobum, *Lap*. Ionatham, filium Samaa fratris David 21, 21 suggerunt. Ast secundus ille ternarius ex textu emungi nequit, Assel 1 Par. 11, 26 evidenter tertiae classi adscribitur. Aliunde integritas textus 1 Par. 11, 21 non extra dubium versatur: sed non dicuntur simpliciter leones; sed leones Dei; tamen secundum usum loquendi scripturae, leo Dei intelligi potest leo magnitudine et ferocitate praestans. *Bochart* Hieroz. P. I. l. III. c. 1 p. 716 sq. ostendit, apud Arabes et Persas heroas nomen habuisse leones Dei; sed num is loquendi modus Hebraeis etiam usitatus erat? Id videtur sensisse Syr. *gigantes*, *Chald. magnates*. LXX habet duos filios *Ariet* Moab, sed 1 Par. LXX omittit filios. Ios., LXX sequitur, putat fuisse duos fratres Moabitae. Lectio LXX h. l. inde utique commendatur, quod vox Ariel omnino videatur esse singularis, ergo non « *leones* ». — Banaias dux erat Cerechi et Phlethi 8, 18; 20, 23, dux tertiae turmae 1 Par. 27, 3. Eius pater erat sacerdos (ib.), probabilis idem qui 1 Par. 12, 27 « *princeps de stirpe Aaron* » appellatur; eratque de Cabsael, civitate in finibus Iuda ad meridiem sita Ios.

15, 21. Ad ipsam patrem refertur viri fortissimi et facinoribus inclyti. v. 21 « Ipse quoque interfecit virum Aegyptium, virum dignum spectaculo, habentem in manu hastam; itaque cum descendisset ad eum in virga, vi extorsit hastam de manu Aegyptii, et interfecit eum hasta sua ».

Pro פָּרָעִים legendum scribitur פָּרָעִים. Omnes h. l. habent פָּרָעִים aspectu (spectaculo), item LXX ad 1 Par.; reliqui ibi פָּרָעִים, ergo virum procerum; sensus item 1 Par. addit fuisse quique cubitorum, et lanceam sicut sciatorum; textum; LXX h. l. aiunt fuisse sicut ligamini פָּרָעִים, quod potius quam scalam nauticam malim interpretari cum contum, quo scaphis trans stratum, pōta Jordanem, propelli consuevere. Quae quidem comparatio haud videtur Hebraeis universis fuisse familiaris, potuit vero inveni ab ipsis LXX; rā nauticae in Aegypto inferiori nequaquam ignavis. Comparatio e contra sciatorum textum (cf. 21, 19; 1 Reg. 17, 7) videtur Hebraeis fuisse perquam familiaris eoque minus promenda. Sed comotio etiam textus omni comparatione caret, quo efficacia perocellat oppositio lanceam inter et baculum (Wella).

v. 22 « Haec fecit Banaias, filius Isaias », v. 23 « et ipse nominatus inter tres robustos, qui erant inter triginta millores, verumtamen usque ad tres non pervenerat, fecitque eum sibi David auricularium a secreto ». Vertendum uti v. 18 sq.: Et ipsi nomen erat inter Schalischim, et inter Schalischim gloriosus erat, verumtamen usque ad tres primos (Isaam, Eleazar, Semma) non pervenit. Qui tres cum in posteriori Davidis historia nunquam commemorantur, dum Abisai et Banaias constanter nominantur, censendi sunt maturius iam obisse. — Auricularium a secreto: 1 Reg. 22, 14 ostendimus, פָּרָעִים intelligi cohortem praetorianam, quae hic non alia esse videtur, quam Cerethi et Phelthi, cf. 20, 23.

Sequuntur Gibborim reliqui, qui 1 Par. 11, 26 introducuntur hac formula: « Porro fortissimi viri in exercitu ». v. 24 « Asael, frater Ioab, inter triginta », i. e. inter Schalischim.

Quod adhaec Keli censet etiam valere pro omnibus sequentibus heroibus: ut ad minimo liquet. Adhuc omittit 1 Par. Valentur h. l. legisse LXX יָבֹאֵר שָׁבִיר בְּיָדוֹ יָדוֹ הַכִּיָּץ, et haec nomina Gibborim David regis; verum יָבֹאֵר שָׁבִיר non videtur esse nisi corruptis praesentium verborum repetitorum פָּרָעִים, et altera pars inveni fortasse ortum duxit ex verbis 1 Par. adiectis הַכִּיָּץ הַכִּיָּץ. Quod Asael Schalischim adhaeretur et 1 Par. 27, 7 uni ex duodecim turmis praeficitur, ostendit varios in exercitu Davidis ordines et cohortes iam ab ipse regem primordiis fuisse distinctas; sed non est necesse admittere, iam tum singulas turmas viginti quatuor bellatorum millia numerasse.

« Elchaman, filius patris eius, de Bethlehem »; filius Dodo vel Dodi, cf. v. 9. Sed non idem atque ibi Dodo videtur intelligi, cum ille Ahobites

dicatur, a nomine sive ignotae urbis sive Beniaminiticae cognationis, hic Bethlehemitae dicatur et fortasse idem sit atque Elchaman, filius Iair, Bethlehemitae 21, 19 (Lap.). v. 25 « Semma de Harodi ». Is 1 Par. 11, 27 vocatur Sammoth שַׁמּוֹת, videturque idem esse cum Samaoth Iezerte, שַׁמּוֹת, 1 Par. 27, 8 (Calm.): cum enim reliqui ibi duces omnes ex Gibborim sint desumpti, etiam Samaoth videtur indidem repetendus.

Iezertes יְזֵרֵת idem est, quod Ezechiaה אֲדִיר 3 Reg. 4, 31 (5, 11) et Zarahi זְרָחִי 1 Par. 27, 11, 13, et designat familiam derivatam a Zarah זְרָח, filio Iuda (Först). Fuit Semma de Harodi sive Aroci (1 Par. 11, 27), nam eae duae formae constanter permutantur, ergo ex eodem loco unde v. 11 alter Semma. Unde suspicatur Calm., esse eundem virum; potuitque nomen h. l. repeti ad duos Haroditas, Semma et Elcham, copulandos, uti v. 24 copulantur duo Bethlehemitae, v. 28 sq. duo Netophathites, v. 33 eursum duo Haroditae, v. 38 duo Iezertianae (Wella). Sed obest, penam quod Semma stirpis Zarahi Arocius non tamen evidenter invenit sit atque Semma, filius Ageo, Arocius; dein quod, si natus esse supponatur, heronum nomina ad triginta sex reducantur, cum v. 39 esse triginta septem affirmetur. Sed ad hoc respondebitur v. 24.

« Elica de Harodi »; exiit is 4 Par., ex h. l. apud LXX Sgr., ille quoque facile potuit obtinere propter his repetitum de Harodi. 26 « Heles de Phalti », quem Theu. oriundum putat ex Bethphelet tribus Iuda Jos. 15, 27. Is 1 Par. 11, 27; 27, 10 dicitur Phalonites. « Hira, filius Acees, de Theua », cf. 1 Par. 11, 28; 27, 9; quoad Theuam 2 Reg. 14, 2, — v. 27 « Abiezër de Anathoth », urbe sacerdotali tribus Benjamin Jos. 21, 18, haud longe ab Jerusalem, patria Ieremiae prophetae, cf. 1 Par. 11, 28; 27, 12. « Mohonnai de Husathi ». Pro מוֹנַי legendum esse kefi כְּפִי, Sobbochai, patet ex 21, 18; 1 Par. 11, 29; 20, 4; 27, 11. — v. 28 « Selmon Ahobites ». Ad stirpis nomen cf. v. 9. Pro סֵלְמוֹן legit 1 Par. 11, 29 יְלֵי; formam intermediam exhibet h. l. LXX Ἐλλῶν, « Maharai Netophathites ». Cf. 1 Par. 11, 30; 27, 13, ubi is dicitur « de stirpe Zarahi », de qua ad v. 25 disserimus. Netopham habes 4 Reg. 25, 23; 1 Esdr. 7, 22; 2 Esdr. 7, 26. Ex ultimo textu et ex 1 Par. 2, 54 efficitur, locum haud longe abuisse a Bethlehem. v. 29 « Heled, filius Baama, et ipse Netophathites ». 27 habent Hebr., Chald. Sgr., 777 Vulg. LXX, 1 Par. 11, 30; 27, 15, ubi additur « de stirpe Gothoniel », patriciohae ejustandam (4, 13) tribus Iuda. « Ithar, filius Bibai, de Gabath filiorum Beniamin », utique diversus ab Ethai Gethaeo 15, 19; cf. 1 Par. 11, 31. — v. 30 « Banaias Pharathanites », cf. 1 Par. 11, 31; 27, 14. Ex Pharathone terrae Ephraim fuerat index Abdon Iud. 12, 13, 15. « Heildai de torrente Gaas », vel de cavallibus Gaas, utrumque enim hebr. vox sonat.

Pro 777 *Hebr. Vulg. LXX* 1 Par. 11, 32 חררי. De Iosue dicitur Ios. 24, 30; Iud. 2, 9: « Sepulchrumque cum in finibus possessionis suae in Thammath Sare, quae est sita in monte Ephraim, a septentrionali parte montis Gaas ». Iam V. Guerin 1863 reperit sepulchrum Iosue in colle, ubi vicus Deir-el-Dham, opposito reliquiis urbis Kurbet-Tibneh. Cf. Viquaroux: La bible et les découvertes modernes, 3e éd., t. III, p. 195.

v. 31 « *Abialbon Arbatites* », i. e. ex Beth Araba Ios. 15, 61; 48, 22, quae, ut comparatione Ios. 15, 6 et 18, 18 patet, etiam Araba vocabatur. Erat ea urbs in finibus Iuda et Benjamin sita. Abialbon apud LXX vocatur Αββαλ (proprie Γαζζάβη), sed Γαζ non est nisi praecedens Gaas repetitum, item apud omnes 1 Par. 11, 32; unde coniicit Wellh., nomen primitus fuisse Abibaal, quod hinc per metathesin evaserit Abialbon, illinc per nominis divini mutationem Abiel. « *Azmaroth de Beronim* ». Hic ברהבי 1 Par. 11, 33 ברויב; Syr. h. 1. ברויב, qui secus Bahurim vocat ביה ברויב, cf. 3, 16; 16, 5; rursum 3, 16 legunt LXX Βαρουα. Hinc iam inferebat Mato legi oportere h. l. Bahurim tribus Benjamin. v. 32 « *Eliab de Solaboni* », fortasse Salebon שלבון, Ios. 19, 42, urbis tribus Dan prope Benjamin. « *Filius Iassen, Ionathan* ». v. 33 « *Semma de Orori* ». Textus restituendus ex 1 Par. 11, 33: « *Benihassem Gezonites, Ionathan, filius Sage, Arorites* ». Semma videtur corruptum ex Sage, idque eo facilius fieri potuit, quod v. 11, 23, duo Semma Aroritae fuerint recensiti. Vel etiam dicas cum Wellh., eundem esse Sage qui v. 11 Age, atque in patris locum nomen filii Semma subintrasse. Gezon ignoratur. « *Ahiam, filius Sarar, Arorites* ». Pro Sarar 1 Par. 11, 34 Sachar, quod videtur confirmari 1 Par. 26, 4, si tamen Sachar ibi appellatus, filius Obededom levitae, idem sit cum nostro Sachar vel Sarar. v. 34 « *Elipheleth, filius Aasbai, filii Machati* ». Avus nullibi secus in elencho recensetur. 1 Par. 11, 35 sq. habet: « *Eliphai, filius Ur, Hephher Mecherathites* ». מר חפשי utique corruptum esse potest ex מר חפז, cum 1 Par. habeatur forma mixta מר חפז. Maathathites intelligitur vel oriundus ex regno Macha (10, 6), vel ex urbe Israelitica Abel Bethmaacha (20, 14). Cf. 4 Reg. 25, 28.

Cum ita h. l. ex uno Elipheleth fiant duo, Elipheleth sc. et Hephher, reapse nisi Semma v. 25 illem esse cum Sathma v. 11 agnoscat, pro triginta septem v. 39 in nostro elencho habebuntur triginta octo heros. Tamen identitatis questio hinc necdum absolute solvitur, cum non sit impossibile, Mutasam illam a non inspirato auctore post corruptum v. 34 fuisse introductam.

« *Eliam, filius Achitophel, Gelonites* ». cf. 15, 12; corrupte 1 Par. 11, 36 « *Ahia Phelonites* ». v. 35 « *Hesrai de Carmelo* », de Carmel civitate Iuda 1 Reg. 25, 2. « *Pharai de Arbi* ». Vulg. LXX ad 1 Par. 11, 37 mendose Naarai. Videtur intelligi Arab Ios. 13, 52 in montanis Iuda.

v. 36 « *Igaal, filius Nathan, de Soba, Bonni de Gaddi* ». Pro Igaal 1 Par. 11, 38 Iael, et pro filius, frater. Si genuina sit lectio frater, quod quidem definiti segre potest, tum lectio de Soba (cf. 8, 3) certe est erronea, cum ille, qui frater prae patre recensetur, non possit esse nisi vir notissimus (cf. v. 18, 24 « *frater Ioaab* »), ergo Nathan propheta, qui erat Israelita, non Sobaita. LXX trahunt בצבא ad sequentia, scribentes nomen viri Παροδονάμας, et pro 22 legunt 27; item 1 Par. 11, 38 omnes, legentes tamen מבצר. Mezáza pro מצבא. Ergo: Igaal (vel Iael), filius (vel frater) Nathan. Misba (vel Mibahar), filius Agarai (vel Agoddi). v. 37 « *Selaç de Ammoni* », i. e. de illis Ammon. « *Naharai Berolithes, armiger Ioaab, filii Saruine* », de Beroth Benjamin 4, 2. — v. 38 « *Ira Iethrites* », alius, uti videtur, ab Ira Iairite 20, 26. « *Gareb et ipse Iethrites* ». Iether 1 Reg. 30, 27, prope fines meridionales tribus Iuda. v. 39 « *Urias Iethlaeus. Omnes triginta septem* ».

Iam totum nostrum heroum elenchum quod attinet, adverte cum ita esse constructum, ut primo loco nomen herois scribitur, dein nomen patris, inde nomen stirpis, tandem nomen loci originis; non atque prae singulari, singulari. Pro patre hic frater ponitur (v. 18, 24 Ioaab), fortasse etiam tertio (v. 36 Nathan), quoties se frater clarus sibi nomen comparavit. — Ex triginta septem heribus quindecim certo oriundi sunt ex tribu Iuda, sex ex tribu Benjamin, duo ex Ephraim, unus ex Dan, unus ex Nephthali, alienigenae duo. Decem manent inerti: Isabaam, Semma, Elica, Sobocetai, Benihassem, Ionathan, Ahiam, Elipheleth, Igaal, Mibahar; quorum tamen plerique supponendi sunt ad tribus Iuda et Benjamin pertinuisse. Ex his ergo tribus derivantur Gibborim plerique. — 1 Par. 11 nostro elencho sexdecim saltem nomina adduntur. Unde quaeri potest, quod nomina exstiterint in antiquo documento, ex quo uterque elenchus derivatus est. Probabilis triginta septem; in his enim, quae adduntur, nominibus non tam accurate, quam in prioribus, stirps vel locus originis describitur; posterius igitur illa nomina elencho adiecta esse videntur. Fortasse eorum virorum aliqui Salomonico potius, quam Davidico aere fluerunt.

6) Populi census 2 Reg. 24, 1-25.

Aug. — Elatus animo David frustraquoque obnitente Ioaab totum populum recenseri iubet. Quare Deus illi per Gad prophetam trium pecuniarum optionem dat. Quorum ille, quod Dei quam hominum manibus credere mallet, pestem eligit. Plaga ipsam Hierosolymam iam attingente, miseretur Dominus et sacrificio in area Areama oblato placatur.

Intime haec quoque narratio cum Historia David connectitur. Exhibetur sc. David eius neglectae fiduciae poenas ferens, cui tota domus eius a Deo aedificanda tanquam inconscio fundamento erat superstruenda.

Pro 777 *Hebr. Vulg. LXX* 1 Par. 11, 32 חררי. De Iosue dicitur Ios. 24, 30; Iud. 2, 9: « Sepulchrumque cum in finibus possessionis suae in Thammath Sare, quae est sita in monte Ephraim, a septentrionali parte montis Gaas ». Iam V. Guerin 1863 reperit sepulchrum Iosue in colle, ubi vicus Deir-el-Dham, opposito reliquiis urbis Kurbet-Tibneh. Cf. Viquaroux: La bible et les découvertes modernes, 3e éd., t. III, p. 195.

v. 31 « *Abialbon Arbatites* », i. e. ex Beth Araba Ios. 15, 61; 48, 22, quae, ut comparatione Ios. 15, 6 et 18, 18 patet, etiam Araba vocabatur. Erat ea urbs in finibus Iuda et Benjamin sita. Abialbon apud LXX vocatur Αββαλ (proprie Γαζζάβα), sed Γαζ non est nisi praecedens Gaas repetitum, item apud omnes 1 Par. 11, 32; unde coniicit Wellh., nomen primitus fuisse Abibaal, quod hinc per metathesin evaserit Abialbon, illinc per nominis divini mutationem Abiel. « *Azmaroth de Beronim* ». Hic ברהבי 1 Par. 11, 33 ברויב; Syr. h. 1. ברויב, qui secus Bahurim vocat ביה ברויב, cf. 3, 16; 16, 5; rursum 3, 16 legunt LXX Βαρουα. Hinc iam inferebat Mato legi oportere h. l. Bahurim tribus Benjamin. v. 32 « *Eliab de Solaboni* », fortasse Salebon שלבון, Ios. 19, 42, urbis tribus Dan prope Benjamin. « *Filius Iassen, Ionathan* ». v. 33 « *Semina de Orori* ». Textus restituendus ex 1 Par. 11, 33: « *Benihassen Gezonites. Ionathan, filius Sage, Arorites* ». Semina videtur corruptum ex Sage, idque eo facilius fieri potuit, quod v. 11, 23, duo Semina Aroritae fuerint recensiti. Vel etiam dicas cum Wellh., eundem esse Sage qui v. 11 Age, atque in patris locum nomen filii Semina subintrasse. Gezon ignoratur. « *Ahiam, filius Sarar, Arorites* ». Pro Sarar 1 Par. 11, 34 Sachar, quod videtur confirmari 1 Par. 26, 4, si tamen Sachar ibi appellatus, filius Obededom levitae, idem sit cum nostro Sachar vel Sarar. v. 34 « *Elipheleth, filius Aasbai, filii Machati* ». Avus nullibi secus in elencho recensetur. 1 Par. 11, 35 sq. habet: « *Eliphai, filius Ur, Hephher Mecherathites* ». מר חפשי utique corruptum esse potest ex מר חפז, cum 1 Par. habeatur forma mixta מר חפז. Maachathites intelligitur vel oriundus ex regno Macha (10, 6), vel ex urbe Israelitica Abel Bethmaacha (20, 14). Cf. 4 Reg. 25, 23.

Cum ita h. l. ex uno Elipheleth fiant duo, Elipheleth sc. et Hephher, reapse nisi Semina v. 25 illem esse cum Sathma v. 11 agnoscat, pro triginta septem v. 39 in nostro elencho habebuntur triginta octo heros. Tamen identitatis questio hinc necdum absolute solvitur, cum non sit impossibile, Mutisiam illam a non inspirato auctore post corruptum v. 34 fuisse introductam.

« *Eliam, filius Achitophel, Gelonites* ». cf. 15, 12; corrupte 1 Par. 11, 36 « *Ahia Phelonites* ». v. 35 « *Hesrai de Carmelo* », de Carmel civitate Iuda 1 Reg. 25, 2. « *Pharai de Arbi* ». Vulg. LXX ad 1 Par. 11, 37 mendose Naarai. Videtur intelligi Arab Ios. 13, 52 in montanis Iuda.

v. 36 « *Igaal, filius Nathan, de Soba. Bonni de Gaddi* ». Pro Igaal 1 Par. 11, 38 Iael, et pro filius, frater. Si genuina sit lectio frater, quod quidem definiti segre potest, tum lectio de Soba (cf. 8, 3) certe est erronea, cum ille, qui frater prae patre recensetur, non possit esse nisi vir notissimus (cf. v. 18, 24 « *frater Ioaab* »), ergo Nathan propheta, qui erat Israelita, non Sobaita. LXX trahunt בצבא ad sequentia, scribentes nomen viri Παροδονάμας, et pro 22 legunt 27; item 1 Par. 11, 38 omnes, legentes tamen מבצר. Mezáza pro מצבא. Ergo: Igaal (vel Iael), filius (vel frater) Nathan. Misba (vel Mibahar), filius Agarai (vel Agoddi). v. 37 « *Selaç de Ammoni* », i. e. de illis Ammon. « *Naharai Berolithes, armiger Ioaab, filii Saruine* », de Beroth Benjamin 4, 2. — v. 38 « *Ira Iethrites* », alius, ut videtur, ab Ira Iairite 20, 26. « *Gareb et ipse Iethrites* ». Iether 1 Reg. 30, 27, prope fines meridionales tribus Iuda. v. 39 « *Urias Iethlaeus. Omnes triginta septem* ».

Iam totum nostrum heroum elenchum quod attinet, adverte cum ita esse constructum, ut primo loco nomen herois scribitur, dein nomen patris, inde nomen stirpis, tandem nomen loci originis; non atque prae singulari, singulari. Pro patre hic frater ponitur (v. 18, 24 Ioaab), fortasse etiam tertio (v. 36 Nathan), quoties se frater clarus sibi nomen comparavit. — Ex triginta septem heribus quindecim certo oriundi sunt ex tribu Iuda, sex ex tribu Benjamin, duo ex Ephraim, unus ex Dan, unus ex Nephthali, alienigenae duo. Decem manent inerti: Iesbaam, Semina, Elica, Sobocetai, Benihassen, Ionathan, Ahiam, Elipheleth, Igaal, Mibahar; quorum tamen plerique supponendi sunt ad tribus Iuda et Benjamin pertinuisse. Ex his ergo tribus derivantur Gibborim plerique. — 1 Par. 11 nostro elencho sexdecim saltem nomina adduntur. Unde quaeri potest, quod nomina exstiterint in antiquo documento, ex quo uterque elenchus derivatus est. Probabilis triginta septem; in his enim, quae adduntur, nominibus non tam accurate, quam in prioribus, stirps vel locus originis describitur; posterius igitur illa nomina elencho adiecta esse videntur. Fortasse eorum virorum aliqui Salomonico potius, quam Davidico aere fluerunt.

6) Populi census 2 Reg. 24, 1-25.

Aug. — Elatus animo David frustraquoque obnitente Ioaab totum populum recenseri iubet. Quare Deus illi per Gad prophetam trium pecuniarum optionem dat. Quorum ille, quod Dei quam hominum manibus credere mallet, pestem eligit. Plaga ipsam Hierosolymam iam attingente, miseretur Dominus et sacrificio in area Areama oblato placatur.

Intime haec quoque narratio cum Historia David connectitur. Exhibetur sc. David eius neglectae fiduciae poenas ferens, cui tota domus eius a Deo aedificanda tanquam inconcusso fundamento erat superstruenda.

Alio omnino contextu eadem narratio I Par. 21 legitur: ibi quippe docemur, in loco, ubi apparerit angelus; adificatum esse postmodum templum. Verum id eventurum esse fortasse ignorabatur adhuc, quo tempore nostrum caput primum est conscriptum. Aliunde iam *Vatabl.* et *Malo.* ex prima voce et *addidit* (i. e. et rursus iratus est) et ex verbis, quae tam hic quam 21, 14 narrationem claudunt: *et repropitiatus est Dominus terrae*, perseverant, nostram narrationem primitus intime fuisse connexam cum altera de clade Israeli ob iniuriam Galbaonitarum inflicta. Quibus verbis *Et addidit furor Domini* apte I Par. 21, 1 haec subiunguntur: «*Consurrexit autem Satan contra Israel*», quin eam quibusdam, quorum meminit *S. Hier.* in Eph. 2, 3 et quibus accedunt *Abul.* et *Sauct.*, asserere oporteat, furorē Domini h. l. intelligi ipsum satanam. Verba mutavit I Par., quia, cum omitteret primum furoris exemplam, non poterat incipere verbis «*et addidit furor Domini*». Ab effectu recte asseritur furor Domini in aliquem exardescere, quando is tentationi exponitur, quam de facto non superat. Noster illa verba retinuit, primum quod eam narrationem tantum per modum fragmenti suae narrationi adnecteret, dein quod generatim ab inspiratis, quae adhibebat, documentis mutandis, religiose abstineret, cf. I Reg. 7, 13 sqq.; 17, 55 sqq.

Cap. XXIV v. 1. «*Et addidit furor Domini irasci contra Israel, commovitque David in cisilicentem: Vade, numera Israel et Iudam*». Clarius: *Commovitque Davidem in eos, dicens (LXX Syr.)*; subiectum grammaticale est *furor Domini*, qui re idem utique est cum ipso Domino. I Par. «*ut numeraret Israel*», non quasi Dominus id iusserit, secus enim non fuisset peccatum, sed quatenus Domino adscribitur id, quod eo permittente factum est (*Sauct.*). «*Est ergo perspicuum, permissionem eum vocasse mandatum, quoniam, cum posset prohibere, non prohibuit, volens per hoc castigare iniquos*» (*Theodorēt.*) v. 2 «*Dirigite vos ad Iob, principem exercitus sui: Perambulavit omnes tribus Israel a Dan usque Bersabee, et numeravit populum, ut sciam numerum eius*»; «*ut sciat quot et quantos ipse habeat subditos, quotque ex his apti sint, ut in milites conscribantur, indeque sciat suum robur, quot se milites in aciem educere solent*» (*Lap.*).

Cum I Par. legendum esse ad Iob et ad principes simulatur ex v. 4 obtinuit autem sermo regis verba Iob et principum exercitus, ex v. 2 numerate (*Hebr. Vulg.*), ex *Arab.*, qui h. l. legit ut I Par. et verba ponit in plurali, ex addito ארבע, quod in eo titulo princeps exercitus adieci non censuerit.

v. 3 «*Dirigite Iob regi: Adaugeat Dominus Deus tuus ad populum*

tuum, quantus nunc est, iterumque centuplicet in conspectu domini mei regis: sed quid sibi dominus meus rex vult in re huiusmodi?». Quare concupiscit rem huiusmodi, sc. ut numeretur populus? Nonnihil differt I Par.: «*Nonne, domine mi rex, omnes servi tui sunt? nonne hoc sufficit? quid ultra opus est numerare? Quare hoc quaerit dominus meus? quare erit ipse in peccatum Israeli?». Differentia orta est vel inde, quod, quibusdam originalis textus vocibus tempore auctoris I Par. obliteratis, ipse alias sensui conformes substituerit, vel inde quod alteruter s. auctor voluerit textum liberius et non ad literam reproducere, quod ipsi omnino licitum erat. — Refrugatur autem Iob, quod regis voluntatem ex ambitione profectam esse intelligat, censumque populo minus feliciter cessorum esse pertimescat.*

Copulam in עמך ignorant cum I Par. *Vulg. Syr.*; qua retenta intricatio videtur constructio, *Theo.*: «*Non solum adaugeat Dominus... sed etiam videat dominus mens rex*», i. e. illud incrementum se superstitio obtineat, *Kell.* cui adhaeret *Clair.*: «*(Si laetaris de multo populi numero), adhuc augeat Deus populum*». — *Quantus nunc est*: in recto *Vulg.* rediit *erat* eant et *vici* sunt. Praeter *Vulg.* omnes, etiam I Par., copulam illa loco inserunt: *Augeat Dominus populum tuum, quantus nunc est, centum vicibus*, i. e. centuplicet eum, et *oculi domini mei regis videant*.

v. 4 «*Obtinuit autem sermo regis verba Iob et principum exercitus, i. e. praecedit sermo eius prae etc. (Hebr.)*», «*egressusque est Iob et principes militum a facie regis, ut numerarent populum Israel*» v. 5 «*Cumque pertransissent Iordanem, venerunt in Aror ad dexteram urbis, quae est in valle Gad*». Sequentem locorum enumerationem omittit I Par. et, post enuntiatum Iobi egressum, illico subnectit verba v. 8 «*et reversus est Ierusalem*». Sensus versusum clarus est universim. Describitur circuitus duarum per totam regionem Israel, et quidem per eius peripheriam, I Par. 27, 24 enim asseritur numeratio non esse completa, et 21, 6 Benjamin (et Levi) esse omissis, i. e. praecise pars regionis centralis. Iter vero procedit ab Aror transiordanico, quod erat in ripa fluminis Arnon, septentrionem versus, et inde descendit secus litus Maris Mediterranei usque ad urbem maxime meridionalem terrae sanctae, Bersabee. Inde rediit Ierusalem, peragrata utique universa tribu Iuda.

Singula quod attinet, remittenda est intermeto, qua *Vulg.* contra omniastransmissit ארבע ארבע, ut v. 6, quoque verbum *transierunt* apud omnes copulam habet, et *Syr.* secus h. l. semper terminum iumeris significans, non potest sine veri per. Barsum Aror, urbs celebris, secus (*Deut.* 2, 36; 3, 12; 4, 48; *Ios.* 12, 2; 13, 9, 16; 4 Reg. 10, 33) semper describitur his verbis: «*Aror, quae sita est super ripam torrentis Arnon*». Nam nunc describitur per verba: «*ad dexteram urbis, quae est in valle Gad*, perquam improbabile est; esset enim descriptio moti per ignotum, cum vallis Gad et urbs Ibillem sita hoc unico loco nominentur, Ergo cum *Welsh.* trahimus *Gad* ad

sequentem vocem : venerunt... in *Gad et usque Jazer*, Jazer quippe erat urbs, fere in media tribu Gad sita, dum Arzer esset in tribu Ruben. Urbs vero cuiusdam Arzer Gad, ab Arzer Arnon distinctae, existantia ex Jos. 13, 25 et Jud. 11, 26, 33 non sufficienter probatur; et ea urbs, si existerit, h. l. non intelligitur, agitur enim evidenter de circulo incipiente a limite maxime meridionali transjordanico, et terminante in limite maxime meridionali cisjordanico; tandem, si circulus inciperet in tribu Gad, non esset nomenata tribus Ruben, cum 1 Par. 21, 6 solae tribus Levi et Benjamin exprobandae. Ergo haec vertendum est cum *Calm.* : *Et castra locaverunt* (Hebr. LXX Chald.) *in Arzer, ad Hebraeorum huius urbis, quae est in media valle Iosb. cum numero civitatum videtur in variis successivis locis concessisse, quo omnes lato meoque ad profundum confunderent.* Dixeram urbes intelligi, si orientem respicias, ergo meridiem urbis. Sensus autem est, concessisse illos in parte meridionali ipsius urbis, in media valle; aut nonnulli ad meridiem urbis, in media valle, quo se. facilius esset undequaque necesse. Sequentia deim verba in *Gad et usque Jazer* directionem itineris indicant ab Arzer continuati, si auctore iam pro oculis habente sequens verbum מֵאֵר (Hebr.). Sed fatendum, totam constructionem plurimam reddi levi aliqua emendatione. *וְעָרֵי מֵאֵר* loco מֵאֵר, a *Wellh.* proposita : *et venerunt* (Vulg. Syr.) *ab Arzer, parte australi civitatis, quae est in media valle, in Gad et usque Jazer.* 2 et 3 suspensio permittitur; 2 vero in omnibus nunc testibus legi, etiam inde esse potest, quod corruptio fuerit omnibus versionibus antiquior. Notantur vero enumeratores inaequales ab ipsa media valle, qua tribus Ruben a Moabitibus separabatur, ut ostendatur, quam completa fuerit enumeratio. — Obiicit, וְעָרֵי non significare *civitates, sed concessiones* (Hebr. LXX Chald.) : *at venerunt* certe habent. *Vulg. Syr.*, licet, quod legerint, non ita perspicuum sit.

v. 6 « *Et per Jazer transierunt in Galaad, et in terram inferiorem Hodsi, et venerunt in Dan sylvestria* ». Secundum antea dicta *et usque Jazer* ad praecedentem versum remisso, vertendum : *Et venerunt in Galaad etc.*

Hodsi nomen est de reliquo ignotum, et sine dubio corruptum. Et directio huius hanc terram quaerenda est inter Galaad et Dan Lais, quae in tribu Nephthali versus septentrionem est extrema. Hasan habet *Arabi*, sed utrum ex emendatione manuscripto an ex coniectura, discernere non ausim. Pro מֵאֵר, voce aëgmatica, quam *Vulg.* *verit inferiorem* et *Chald.* *australem*, LXX *Alor*, habet *Ἐραός*, legendum, ergo *Ἐραός, in terram Hebraeorum*, quod optime quadrat, מֵאֵר *Wellh.* transformat in מֵאֵר, *usque Galas*, quae emendatio non est spernenda, meliore dictione. Intelligenda autem erit *Galas* tribus Nephthali Jos. 21, 32 : *Ind.* 4, 6; 1 Mach. 11, 63; *Tob.* 1, 2 see, LXX; non, quam praefert *Wellh.*, *Galas* aliqua in insula fluminis Grentis extrema, haud longe ab Hamath; recte enim movet *Tzer.*, ex v. 2 describit numerum tribuum Israel a Dan usque Bersabee, non vero quantum a Davide subacturam Ephraim versus. Probabilis igitur veritas : *et venerunt in terram Hebraeorum, versus Galas*. — *Dan sylvestria* intelligitur eandem Dan, quae v. 2. Sequitur *Vulg. ker* קֵר, et apte describitur haec Dan sylvestris, in oppositum ad ipsam regionem tribus Dan, quae fere plana est. *Chald.* retinet *kethib* קֵר, et haec lectio praeferenda; nam ex nummis Caesareae Philippi, quae haud longe a Dan Lais aberat atque in desertae urbis locum successerat, efficitur nomen, quod in ea civitate celebratur, nomen fuisse Baal Iaan; ergo minime dubitandum, etiam urbi fuisse nomen Dan Iaan. Cf. *W. Smith*, *The book of Moses*, London 1868, I, 448 sqq.

« *Circumcumesque* » — verbum in plurali legisse videtur aut certe interpretari sunt *Vulg. LXX Syr.* — *inacta Sidonem*, v. 7 « *transierunt prope moenia* », i. e. arcem, cf. Jos. 19, 29, « *Tyri, et omnem terram Hevaei et Chananaei, veneruntque ad meridiem Iuda in Bersabee* », v. 8 « *et lustrata universa terra, affuerunt post novem menses et viginti dies in Ierusalem* ». Enumerationis ordo ostendit, per terram Hevacorum et Chananaeorum intelligi occidentalem terrae sanctae plagam, quae alias Philistaeis tribuitur. Eae gentes mixtum ibi habitabant, et Iosb eas recensuit urbes, quae prius ad eas gentes pertinerant, nunc autem in Hebraeorum erant potestate.

Sed iam quaeramus, *quale in ea numeratione Davidis peccatum fuerit*; nam fuisse peccatum colligitur ex Iosb verbis dissuadentibus, « quod in peccatum reputetur Israeli » (1 Par. 21, 3), ex regis v. 10 confessione « *Peccavi valde in hoc facto* » (cf. v. 17), ex divina punitione v. 12 sq. — *Houb.* ex 1 Par. putat, Iosb iratum fuisse Deum, quod David instigante satana peregerit numerationem. Sed adhuc quaeritur, quatenam fuerit eius numerationis intrinseca malitia. Quodsi enim talis malitia non adfuerit, qui David percipere potuit, instigatione a satana esse profectam? — *Theodoret.* censet, factam numerationem fuisse tantam praetextum poenae, quae fuerit populo inflata: ob alias rationes, uti ob secutum Absalomem? : at certe tam Iosb v. 3 quam David v. 10 peccatum in ipsa numeratione agnoscebant. Id quidem veri habet *Theodoret* sententia, potuisse poenam infligi ob alia etiam delicta a numeratione distincta. — *Aug.* (34, 612), cui assentitur *Sauct.*, putavit, numerationem populi institui non lionisse, nisi Deo discrete iubente; ast eiusmodi restrictio nullibi in scriptura asseritur. — *Ios., Est., Tir., Banf., Sauct.* rationem peccati cerant in neglecta a singulis, qui numerarentur, dimidii sicii solutione, tabernaculo tribuendi Ex. 30, 12 sq. : « *Quando valoris summam filiorum Israel iuxta numerum dabunt singuli pretium pro animalibus suis. Dimidii, et non erit plaga in eis, cum fuerint recensiti. Hoc autem dabit omnis, qui transit ad nomen, dimidii sicii iuxta mensuram templi* ». Ea poena neglectae solutionis « *plaga* » proponitur, et in nostro textu plagae poena infligitur : ergo, haec plaga videtur obtinuisse, vel quod populus dimidii sicii non pendere neglexerit (*Sauct.*), vel quod unquam David sibi reservaverit (*Mar.*), quod tamen avaritiae genus a Davidis indole longissime abest. Sed notat *Calm.*, eam dimidii sicii pensionem non lego perpetua fuisse sancitam, sed pro solo Moysis tempore, quando de existendo tabernaculo ageretur. Neque de eius pensionis quissione, sed de ipsa numeratione conquiritur Iosb his 1 Par. verbis : « *Quare hoc quaerit dominus mens, quod in peccatum reputetur Israeli?* » *Salpitius Severus* (Hist. lib. 1), *Ambr.* (17, 982), *Greg.* (76, 344), *Est., Menoch., Gord.* rationem peccati primariam cerant in ambitione seu ambitiosa curiositate. Idem *Calm.* : « *Agnosendum est igitur, peccatum hoc Davidis totum in imo viri corde sese continuisse. Fastus, ambitio, superbia et imane studium sciendi numerum subditorum sibi hominum ac virium suarum magnitudinem, amplitudinem imperii, quasi haec omnia accessio essent gloriae,*

maiestatis ac famae nominis sui : haec Davidis crimina fuerunt « et culpa ». Cui explicationi optime aptantur verba Iob 1 Par. : « Nonne, domine mi, omnes servi tui sunt ? » quae verba susceperunt numerationem superfluum esse affirmant : quodsi superflua, ex quosum tandem motivo nisi ambitionis profecta erat ? Obijcit quidem *Saet.* : « Si vanum tantum interessisset gaudium, non puto, tam esset rex cum populo vexatus hostiliter, neque ulla apparet causa, cur idem populus tam graviter molestrari debuisset ». Ergo res penitus discutienda.

Numerationis is proximus erat finis, ut vires imperii accurate noscerentur, essentne sufficientes ad bella contra externos gerenda et rebelliones reprimendas. Sed aderat praeterea promissio divina, ad quam 1 Par. 27, 23 explicite provocat, multiplicatum in Israel sicut stellas caeli (Gen. 22, 17; 26, 4; Ex. 32, 13), dummodo Israel Deo serviret : quae promissio eidem illi fini longe perfectius prospiciebat, dum numeratio divinae promissionis vel oblivionem vel dilidentiam arguebat. Pulchre explicat *Duguet*, quomodo populus tot victoriis elatus coeperit suae virtuti gloriose nota adscribere, contemnere inimicos, gloriari de praetere gestis, obijisset Dema Victoriae largitori; quos sensus publice profliterentur, approbarent atque in se ipsis auferrent, inde iuste cum rege punitus fuerit populus. Rex vero florentem post tot bella republicae conditionem cum perditis fere infimo regni rebus comparans, elevabatur animo; instituit numerationem « contra promissiones Dei, contra fidem suam priorem » (*Male*). *Clair.* : « Coepit David animadvertere ostentationem illam virum, quarum censum fieri curaverat, fiduciamque, quae in illis collocabat, oportere Deo ingratis esse, cum Deus stupens ostendisset, se exiguis copiis adesse totius quam magnas, si modo exiguarum copiarum duces ad eius auxilium confugerent, atque in eo fiduciam collocarent ». Nec tamen, ubi hoc animadvertit, a coepita numeratione destitit. *Peccatum erat elationis*, tam in rege quam in populo.

Dicta confirmantur ex his, quae 1 Par. 27 hunc censum consenta esse vel eum eodem connexa fuisse narrantur. Primum enim v. 4-15 constituit rex duodecim turnas, quarum singulae viginti quatuor milia bellatorum numerabant, et singulis mensibus regi ministrabant. Ubi conferas 1 Reg. 13, 2 de Saul, qui sibi tria tantum virorum milia adserverat, eosque, uti videtur, constanter eosdem. Quo efficiebat David, ut sufficiens sibi ingiter praesto esset contra iniurias externas et internos subito insurgentes praesidium, ut 288,000 (12 \times 24,000) e virorum bellatorum numero sibi essent adiectissimi, quod singulis quotannis mensibus penes regem versarentur. Similiter v. 16-22 videtur David singulis tribubus duces praeposuisse, vel saltem eos, qui duces erant, approbasse : qua ratione rursum tribus sub suam plenius redigebat potestatem, v. 25-31 legimus administratores constitutos pro possessionibus regis, v. 32-34 enumerantur hi, qui primaria officia in aula regis obtinebant. Haec omnia exhibent, quod vocabulis recens effectis organizationem et centralizationem vocamus. Rex potestatem, quam sibi, si recte ageret, pedaturatum Deus promiserat, mediis mere humanis contra adversa quaevis munire contendebat. Etiam tempus, quo haec gesta sunt, ex 1 Par. 27 coniectura assequi licet. Gesta fuerunt ex v. 33 vivo adhuc Achitophel, eoque fortasse suggerente. Imo inchoata fuere ex v. 7 superstitie Asael,

fratre Iob, ergo quamdiu David solo regno Iuda potiebatur. Eo iam tempore obtinuerat duodecim turmarum formatio, sed postero tempore res constanter ad maiorem perfectionem est deducta; primum rex sapienti ratione et fortasse ex prophetarum placito agebat, postea elatus in mediis humanis totam fiduciam reponere coepit, tandem de describenda universa natione cogitavit.

v. 9 « Dedit ergo Iob numerum descriptionis populi regi, et inventa sunt de Israel octingentam milia virorum fortium, qui educerent gladium, et de Iuda quingenta milia pugnatorum ». 1 Par. 21, 5 habentur de Israel 1,100,000 et de Iuda 470,000; *Ios.* scribit de Israel 900,000 et de Iuda 400,000. Pugnatores numerabantur a viginti annis, cf. 1 Par. 27, 23: « Noluit autem David numerare eos a viginti annis inferius ».

Numerorum diversa lectio probabilis h. l. utilitas, orta est ex corruptione. Tamen h. l. etiam alia explanatio se offert. 1 Par. 27, 24 dicitur : « numerus eorum, qui fuerant recensiti, non est elatus in fastos regis David »; aliis verbis, non exstat *authentica* ratio illorum numerum. Qua animadversione numeri tam 2 Reg. 24, 9 quam 1 Par. 21, 5 descripti, ab ipso s. auctore declaratur non authenticum esse ergo eorum falsitas, etiamsi ipse auctor eos descripsit, veracitati s. textus non officit, cum s. auctor implicite declarat, se illos ex fontibus indubiae auctoritatis non hausisse. Imo ex nos animadvertit monet, s. auctores historiae regum, praeter documenta authentica, quandoque etiam documentis non authenticis esse usos : unde, quos ipsi numeros describunt, supposita textus incorruptione, tum utique prendere licet, quando ad fontes authenticos, v. g. fastos regios, provocant ; non ita, quando ex aestimatione hominum vel secundum documenta minus authentica loquuntur. Aliquid eiusmodi etiam *Malr.* videtur esse subodoratus, scribens esse « forsan diversis editis summas a diversis scribis, ut res aegre ac per moleste peragebatur ». Similiter *Duguet*. — Nostros iam numeros, quod attinet, audi *Calm.* : « Inter duos hosce numeros ingens adeo est discriminem, ut praestare videatur alterutrum deserere, quam irritum conatu conciliationem tentare : saepe enim invita conciliatio dubia et ambages auget, non remouet.... Si census Par. tenetur, quo sc. exhibentur quinquedecim centena ac septuaginta milia idoneorum ad arma, non comprehensio tribubus Levi et Benjamin, neque facile etiam servis advenisque, mulieribus, pueris, senibus : id utique summam hominum efficiet adeo immanem, ut fidem omnem superet ». Stemus ergo numeris 2 Reg. 800,000 \pm 300,000 i. e. 1,100,000. — *Calm.* hinc numero armatorum censet correspondere universorum civium (ergo etiam Levi et Benjamin numerum sex vel septem millionum) : cui fere consentit *Keil.* plus quinque millionibus staturus pro octo tribubus recensitis, quod viri viginti annis maiores fere quartam partem totius populi constituant. Habebis pro sola tribu Iuda duos miliones (500,000 \times 4). Habebis plus undecies milienis incolis pro singulis lencis quadratis, cum tota regio videatur fuisse 330 leucarum ; porro recorde, tantae molis urbes, quales nunc sunt, non existisse, plures tractus desertos in ea regione fuisse, plures incolas Chanaanicos etc. — Rursum totum illum censum

perfecit Iob novem mensibus et viginti diebus l. c., si simplicitatis gratia menses singulos triginta dierum statuamus atque sabbata et aliquos pro festis dies subtrahamus, circiter 245 diebus. Quem numerum si cum 1,300,000 compares, habebis plus 3,300 viros bellatores quotidie descriptos, quibus correspondet numerus incolarum 21,200. Minime quidem putandum est, solum Iob in describendis numeris fuisse occupatum, habebat adiutores nec paucos; at strenue negotium egisse, quis infuturabit? Non ausim dicere, numeros in 2 Reg. descriptos impossibilitate laborare; at, eos non esse exaggeratos, improbabile apparet, imprimis si recedamus regionis conditionem regnante Saule, quando certa magna populi pars pascentis gregibus occupabatur, quod vitæ genus densam populationem non admittit. Mira de hac questione vide apud Cler.

Aliqua narrationi addit 1 Par.; et quidem 21, 6 duas tribus non esse numeratas: « Nam Levi et Benjamin non numeravit, eo quod Iob invitatus esseque retur regis imperium ». Rursum 27, 24 docentur, ipsam plagam fuisse cænsam, et numeratio non fuerit completa (Tir.): « Iob, filius Saraiæ, coeperat numerare nec complevit, quia super hoc ira irruerat in Israel ». Tandem 27, 23: « Noluit autem David numerare eos a viginti annis inferius, quia dixerat Dominus, ut multiplicaret Israel quasi stellas cæli ». Quibus verbis affirmat Duguet exprimi concessionem aliquam a Davide Iobo factam. Urserat is, ut videtur, non decere populi censum institui, ubi Deus promississet se multiplicaturum Israel quasi stellas cæli: viam mediam ingressus David, neque integrum populum numeravit, neque tamen a recensendis bellatoribus abstinuit. Sed non effugit elationis et diffidentiae peccatum et poenam.

v. 10 « Percussit autem cor David cum, postquam numeratus est populus, et dixit David ad Dominum: Peccavi valde in hoc facto; sed precor, Domine, ut transferas iniquitatem servi tui, quia stulte egi nimis ». Cor eius palpavit, cf. 1 Reg. 24, 6; haud dubium, quin ea anxietas iam ante completum censum incoeperit, et sensim increverit. Expressionem transferendi peccati habes 42, 43.

כּוּן בְּיָדַי לְעַבְדִּי חַלְדַּי legabat etiam Chaldæi, neque evidens est Vulg. LXX Syr. id ignorasse; potuit eis modo כּוּן pleonasticum ab usu lingue hebr. non penitus aberrare. 1 Par. 21, 7: « Belphegor autem Deo, quod iussum erat, et percussit Israel ». Non potest alter textus ex altero derivatus ostendi, sed alteruter s. auctor libere antiquiore documento usus est.

v. 11 « Surrexit itaque David mane, et sermo Domini factus est ad Gad prophetam et — omisit copulam — videntem David, dicens: » v. 12 « Vade et loquere ad David: Haec dicit Dominus: Trium tibi datur optio; oblige unum, quod volueris ex his, ut faciam tibi ». Surrexit etc.: hoc incisum, licet 1 Par. desideretur, tamen h. l. in omnibus exstat textibus, nequaquam cum Wellh. expungendum. « Eam noctem videtur rex insomnem habuisse, plenam perturbationis et metus » (Sanct.). — Cur prophetæ appellatio 1 Par. 21, 9 desideretur, præter s. auctoris

placitum ratio assignari vix potest. Expressionem explicat Sanct.: « quo David sic utebatur familiariter, ut propheta aut videns vocaretur Davidis ». Calm.: « Destinatus videtur a Deo tamquam familiaris regis propheta, in omnibus rebus consulendus ».

Datur optio: ita Vulg. h. l. et 1 Par. 21, 10, ubi pro נִשְׁאָר elevans legitur נִשְׂאָר expandens. Vetus hebr. facile commitari poterunt; ceterum, dare optionem utrique respondet, cum res optionis gratia sive elevari sive expandi possit, ut melius videatur. Hinc correctioe textus abstinendum.

v. 13 « Cumque venisset Gad ad David, nuntiavit ei dicens: Aut septem annis veniet tibi fames in terra tua, aut tribus mensibus fugies adversarios tuos et illi te persequentur, aut certe tribus diebus erit pestilentia in terra tua. Nunc ergo delibera et vide, quem respondeam ei, qui me misit, sermonem ». Propheta non solum deserti Dei verbum ad hominem, sed etiam hominis responsum ad Deum.

Septem annis: LXX h. l. et 1 Par. 21, 12 omnes habent tres, cui lectioni quadamtenus etiam favore videtur contextus: « tribus annis . . . tribus mensibus . . . tribus diebus » (Houb., Calm.). Aliunde, intuitu symmetricæ cum aliis mentibus, facilius potuit septem deteriorari in tres, quam tres in septem. Ita legebat septem. Lectionem oportebat primitus eandem esse h. l. et 1 Par. — Eugles. 1 Par. 21, 12 legebat Vulg. LXX ut h. l. נִשְׂאָר; quod ita habent Masor. נִשְׂאָר peribis, parum quadrat et corruptioe facile oriri poterat. — Et illi te persequentur. Vulg. LXX h. l. correctio videtur legisse נִשְׂאָר pro Masor. נִשְׂאָר דָּרֶשׁ; cf. 1 Par. 21, 12 Masor. LXX et gladius inimicorum tuorum ad assequendum ». Vulg. « et gladium eorum non posse erudere ». — Aut certe tribus diebus etc. Haec amplificat 1 Par.: « qui tribus diebus gladium Domini et pestilentiam versari in terra, et angolum Domini interficere in universis limibz Israel ».

v. 14 « Dixit autem David ad Gad: Coarctor nimis; sed melius est, ut incidam in manus Domini, multae enim misericordiae eius sunt, quam in manus hominum ».

Nimis: LXX h. l. et Vulg. 1 Par. 21, 13 variat ex omni parte; pro נִשְׂאָר videntur legisse נִשְׂאָר, cf. Chald. וְנִשְׂאָר וְנִשְׂאָר. — Ut incidam: ita Vulg. LXX Chald. et ad 1 Par. praeter Syr. omnes. Minor. h. l. et Syr. utrobique incidamuz. Critico prior lectio praevalet; insuper probabilis David, ex magno afflicto loquens, prima persona singulari loquebatur, non universalem aliquam reflectionem enuntiabat.

Sanct.: « Rationem adducit David a divinae clementiae sumptam magnitudine, quam facile flectunt miserorum lacrymae, cum tamen hominum ingenia obstinato furore persequantur iniurias, neque noxam remittant, si quando in filios peccatum fuerit ». Menoch.: « Quocumque modo plecteretur David, semper incidabat in manus Domini, nec homines plus illi nocere poterant, quam Deus permisisset; sed loquitur iuxta popularem loquendi aut sentiendi modum, quo dicere solemus, nitens nobiscum Deum agere quam homines. Deus enim ut pater castigat, parentes vero humanis filios puniunt, quam iustitiae ministri ». Non solum « iuxta popularem loquendi modum » David loquitur, sed omnino

secundum rem. Deus punit ex solo paterno affectu; homines, quibus forte instrumentis utatur, etiam ex malevolò animo: sed levius fertur castigatio tota ex paterno affectu procedens.

Verum iam, quid David elegerit, disputatur. Apud omnes constat, eum repudiassè bellum, nam hoc revera est « incidere in manus hominum ». Sed praeterea affirmant *Vatabl., Sanct., Est., Tir., Duquet*, eum repudiassè etiam famem, et solam pestem elegerisse; et dices fame hominem compelli, ut alio comestus petendi causa proficiscatur, imò ut se liberosque in servitutem vendat, et illa « in manus hominum incidat ». Favet eidem opinioni 1 Par., pestem exhibens inquam motu angeli inflicti. attamen sic quoque manet quaestio, cur non etiam fames ab angelo potuerit concepti inflicta; neque penitus absurda est hypothesis, verita illa in 1 Par. adiecta glossena quoddam esse sacro textu recentius. Unde haud improbabili censent *Sa. Malc., Menoch.*, Davidem proferri animum ad subeundam sive famem sive pestem paratum. — Haec utrumque secundum textum receptum disputavimus. Sed longe diversa legunt *LXX* (non tamen 1 Par.): « et elegit sibi David mortem », v. 15. Et erant dies messis tritici, et dedit Deus mortem in Israel a mane usque ad tempus prandii, et coepit perturbatio in populo ». Haec fore omnia in textu recepto desunt. Si admittantur, iam explicitè affirmatur legisse David mortem, i. e. pestem. Non videntur haec orta esse ex corruptione textus recepti, cum nullam cum eo similitudinem prodant. Ergo aut ex illo exciderunt, aut ad illum addita sunt. Adiecta esse inde est improbabile, quod nequaquam sint ad fastid aliorum glossematum, sed omnino novas aliquas suggerant ideas, v. g. locum ortum esse tempore messis triticeae. Quod autem in solo textu graeco exstant, inde explicari potest, quod tempore perantiquo ex exemplaribus hebr. exciderint, non tamen ex illo, quod *LXX* transtulerit. — Alias quaedam *Welsh.* rationes afferit, ut evincat, textum graecum esse genuinum, quae tamen minus efficaces esse videntur. Putat illa additamenta omnino ex ingenio auctoris hebraei fluxisse. Verum est, illa non difficile in sententias hebr. retroverti posse; sed quid inde? ad summum sequitur additamenta esse versione *LXX* antiquiora. Putat, mentionem messis triticeae, explicari, cur sequentia in « area » locum habuerint; eadem illustrari verba 1 Par. 21, 20 « eo tempore terebat in area triticum ». Sed haec omnia perspicua sunt, etiamsi illa merito supponatur non esse genuina. Putat illis additamentis planiorum evadere sensum v. 15, sc. statim initio plagae mortuos esse septuaginta millia, et postea utique plures; cum in textu recepto illico numerus totalis exprimitur, et postea v. 16 sqq. plagae processus describatur. Sed eiusmodi *terza lettura* in s. scriptura non ita sunt infrequenta. — Potius ergo dicamus, additamenta *LXX* an sint genuina necne, non posse clare demonstrari.

v. 15. « Immisitque Dominus pestilentiam in Israel de mane usque ad tempus constitutum; et mortui sunt ex populo a Dan usque ad Bersabee septuaginta millia virorum ». *Hebr.*, unius vocis repetitione, *septuaginta septem millia*; id mendum esse, evincunt versiones omnes et copulae defectus. « Ita sibi invicem et rectorum merita connectuntur et

plebium, ut saepe ex culpa pastorum deterior fiat vita plebium, et saepe ex merito plebium mutetur vita pastorum » (*Greg.* 76. 334).

De mane usque ad tempus constitutum omittit 1 Par. 21, 14. Difficultatem legit *ידע דע כירי*, quod *Vulg.* veriti sensu maxime obvio usque ad tempus constitutum, i. e. completum triduum v. 13 indictum (*Abul., Lap.*); *LXX, los., Kimchi usque ad horam prandii*, et in idem recidit *Syr.*, usque ad horam sextam. *Chald.* a tempore, quo maclatur iuge, quousque adoleatur; quod explicat *Ps. Hier.*, « tempus constitutum diei, quando sacrificium vespertinum offerebatur. Ubi recte *Sancti.*: « Cur tempus prandii tempus debeat vocari constitutum, non video; neque enim hora prandii ita celebris est inter Hebraeos, ut hoc sibi nomen vindicare debeat. Tempora illa sane magis nota sunt, quae homines orationis ac sacrificiorum gratia solent obire ». — Contra omnes has explanationes obicitur, desiderari in hebr. articulo, ideoque exprimi tempus non determinatum sed indeterminatum: aliquid tempus constitutum, aliquid ientaculum, aliquid sacrificium. Urgent *Os.* 9, 3 et *Thron.* 2, 7. 22 legi *יום כירי* sine articulo, et tamen cum sensu determinato dicitur festi, unde versionem *Chald.* esse praefendam. Respondeo, illis locis non agi de die determinati festi, sed de die festivo generatim, ergo explicari omissionem articuli; h. l., secundum *Chald.*, agi de tempore determinati omnino sacrificii, ergo non posse omitti articulum. Et reapse ex ipso modo vertendi versionum concludo, eas legisse articulum (*כירי*), qui in nostro hebr. intercedit. Sed, articulo samel admissio, non est cur ad artificiosam magis *LXX* vel *Chaldaei* versionem recurramus, sed servanda planius *Vulgatae* versio. Obicit *Keil*, si pestis toto triduo saevierit, non esse « misertum » (v. 16) Dominum ei finem imponendo. Respondeo, potuisse eum id facere ex motivo simul fidelitatis et misericordiae, quae se invicem non excludunt; insuper fuisse misericordiam ipsum decretum, quo pestis ad triduum restringeretur, cum absque iniustitia potuisset diutius infligi. *Calm.* misericordiam in hoc reponit, quod triduum non fuerit plenum, sed ad instar tridui, quod Christus transegit in sepulcro. *Welsh.* vituperat, secundum *Vulg.* versionem enuntiarì v. 15 totam pestis durationem et integrum interemptorum numerum, et postea narrari quae durante peste locum haberent. Ad solemne est s. scriptoribus, primum summam alicuius eventus enuntiare, atque inde ad particularia narranda descendere.

v. 16. « Cumque extendisset manum suam angelus Domini super Ierusalem, ut disperderet eam, misertus est Dominus afflictione, et ait angelo percutienti populum: Sufficit, nunc contine manum tuam. Erat autem angelus Domini iuxta arcam Argana Iebusaci ». Agitur de visione Davidi facta, pestilentiam terminante, quam ita explicat *Calm.*: « Angelum super montem David intuitus est, suspensum inter coelum et terram, paratumque inferre gladium in novam urbem Sion et veterem Ierosolymam; audivitque facile datam et coelo vocem inclamantem: Satis est, ne caedas. Vel forte reputavit Deum angelo imperasse, ne caede-

ret, quod se. reducentem gladium illum in vaginam aspexerit. Ego sum, qui peccavi — ita fatetur David, antequam aspiceret angelum vaginae gladium restituentem. — Arca Arouna seu Ornan erat is locus in monte Moria, ubi postmodum exstructum est templum 2 Par. 3, 1. Erat locus a civitate David distinctus usque excelsior, septemtionem versus situs et simul ab oriente urbis Ierusalem, quam Hebraei iam ante Sionem occupaverant. Videtur *Ios.* evinere, quod angelus extra eam, quae tunc esset, urbem apparuerit, conelussisse, pestem ad ipsa usque urbis ostia neque tamen intra urbem penetrasse. Verum advertite, ideo eum esse apparitionis selectum locum, ut designaretur, non quousque pestis penetrasset, sed qui locus esset divino cultui et postmodum exstruendo templo sacerendus. VERITATIS

Angeli species fuisit describitur 1 Par. 21, 16 : « Levansque David oculos suos vidit angelum Domini stantem inter eorum et terram, et circumagatum gladium in manu eius, et versum contra Ierusalem : et ceciderunt tam ipse, quam materis nato, vestiti cilicibus, prout in terra ». — *Domini* addit *Vulg.*, sed non quadrat illud cum articulo, quem reliqui ante *angelus* legebant. Duo hinc differentiam faciunt : angeli abrupta mentio, de quo antea sermo non fuerat, et vocum ordo *ישנה וצד הברך*, cum obviis ordo esset *צד הברך וישנה*, 1 Par. 21, 16 habet *ישנה והאלהים בראך*, et *מיאח* Deus angelum, quae lectio correctione nostras lectionis suggerit *ישנה וצד הברך* (*Monera*), nam *ישנה* facile deformabatur in *יהוה*, et nomina divina inter librum Samuels et Par. suspissime commutantur. Quod obicit *Ther.*, repugnare ut eodem tempore miserit Deus angelum destructorem contra civitatem et miseris sit civitatis, solvitur vultendo prius verbum plusquamperfecto : « et miserat Dominus angelum ». Ceterum de visionis sergatur, non de eventa. — *Araba* et interpretatio *LXX* aptius argunt : *Sufficit* nunc : *contine manum tuam. Consonant* *Vulgatae* « codices non pauci et antiquiores editiones » (*Verc.*).

v. 17 « *Dixitque David ad Dominum, cum vidisset angelum cadentem populum : Ego sum, qui peccavi, ego inique egi : isti, qui oves sunt, quid fecerunt ? Vertatur, obsecro, manus tua contra me et contra domum patris mei.* » Verba amplificat 1 Par., praemittens « Nonne ego sum, qui iussi, ut numeraretur populus ? » et concludens « populus autem tuus non percutiatur ». Insignis Davidis in populum, postoris in gregem amor : potuit pro peccato regis etiam populus percuti, neque maior erat ratio, cur domus David, quam cur reliquis populus percuteretur : offert tamen David se ipsam, inno domum suam, dummodo populo parcat, « imitans filium suum et dominum, qui avimata suam posuit pro ovibus » (*Theodoret.*). *Duguet* : « Intellexit tandem David, quam parum in tot millibus bellatorum esset fiducia reponenda, ubi cernebat pestem populum decimantem et cadavera multiplicantem ». v. 18 « *Venit autem Gad ad David in die illa et dixit ei : Ascende et constitue altare Domino in arca Arouna Iebusaei.* » 1 Par. : « Angelus autem Do-

mini praecepit Gad, ut diceret Davidi », v. 19 « *Et accendit David iuxta sermonem Gad, quem praeceperat ei Dominus.* ».

1 Par. 21, 19 « quem locutus ei fuerat ex nomine Domini » : dein *pergit* : « Porro Ornan, cum suspexisset et vidisset angelum, quatuorque filii eius cum eo, abscondent se : nam eo tempore terebat in arca triticum ». Secundum quae non solus David, sed Ornan et filii ei fortasse alii visionem angeli viderunt. Sed veritas est lectio. Recte utique *Vulg.* pro *ישב*, « reversus est » (*Andanum ? Hebr. LXX.*) legebat *ישקע* (cf. 2 Reg. 21, 20) vel *יזבב* (1 Par. 21, 21), « suspexit ». Dein vero *LXX* loco *הברך*, « angelus » (*Hebr. Vulg.*), legebat *הברך* « rex », quo sensus funditus mutatur : « Suspexit Ornan et vidit regem et quatuor filios eius cum ipso, se abscondentes : Ornan autem terebat triticum ». Sed quatuor isti regis filii sine dubio sunt *quiri* ; unde probabilius fit sententia *Bertheau*, textum 1 Par. 21, 20 non esse nisi corruptionem eius, qui 2 Reg. 21, 20 legitur.

2 Reg. 24, 20 : *ישב ארונה וירא את הברך וראת עבדו עבדים עליו* 1 Par. 21, 20 : *ישב ארנן וירא את הברך וארבעת בניו עמו* « *transire ad se* » ; id tamen postquam delatum est, videturque ordo vultum debuisse esse inversis *עבדים בראים*, quod non sit nisi aliis verbis expressum *עליו עבדים* « transire ad se » ; id tamen postquam delatum est, videturque ordo vultum debuisse esse inversis *עבדים בראים*. Quibus interim vocibus omissis, videtur textus 1 Par. 21, 20 sq. primitus fuisse hic : « et Ornan terebat triticum : et suspexit et vidit regem et servos eius transientes ad se » (cf. 1 Reg. 6, 13). Quo etiam ordine *loz.* textum, licet iam ex parte corruptum, legissimo videtur : « Ornan autem frumentum terebat, et vidit regem cum filiis suis omnibus versans se tendentem, ad ipsum accurreit ».

v. 20 « *Conspiciensque Arouna, animadvertit regem et servos eius transire ad se* » ; v. 21 « *et egressus adoravit regem prono vultu in terram, et ait : Quid causae est, ut veniat dominus meus rex ad servum suum ?* » Quaestionem omittit 1 Par. « *Cui David ait : Ut emam a te arcam, et aedificem altare Domino, et cesset interfectio, quae grassatur in populo.* » 1 Par. : « Pretio pleno dabis mihi, et cesset plaga de populo ». Voluit auctor Par. iam h. l. expruere, quod v. 24 repetit ipse, quodque habetur 2 Reg. 21, 24, potuit atque in seligendis vocibus dirigi recollectione textus Gen. 23, 9 (*Bertheau*). v. 22 « *Et ait Arouna ad David : Accipiat et offerat dominus meus rex, sicut placet ei : habes boves in holocaustum, et plaustrum et iuga bovum in usum lignorum.* » 1 Par. : « et triticum in sacrificium ». Arouna omnia offert, quae ibi in arca praesto erant. 1 Par. 21, 23 *ויעב* et *offerat*, transit in *ישב* « et faciat », sensu substantialiter eodem. — v. 23 « *Omnia dedit* », i. e. dare voluit, obtulit, « *Arouna rex regis.* » Vocem *rex* habent *Hebr. Vulg. Chald.* ; sed evidenter irrepit incuria librarii hebraici ; *Calm.* alique hinc ansam sumpsere fabulandi, Arounam fuisse regem Iebusaeorum. — *Dixitque Arouna ad regem : Dominus Deus tuus suscipiat votum tuum.* » *Hebr.*

te benigne suscipiat. Ille omnia 1. Par. resumit vocibus « omnia libens praebebo », orationem praecedentis versus continuantibus. Nulla tamen ratio est, cum *Welh.* nostri textus secundum 4. Par. corrigendi. v. 24 « Cui respondens rex, ait: Nequaquam ut vis, sed enim pretio a te, et non offeram Domino Deo meo holocausta gratuita. Emit ergo David aream et boves, argenti sicli quinquaginta ». Ita h. 1. omnes, *Ios.*, *Syn.* ad 1. Par.; reliqui 1. Par. « siclos auri sexcentos ». Illud aequivalet 136-25 fr., hoc 28, 125 fr. — *Kail* monet, Gen. 23, 15 Abraham emisse agrum pro sepultura 400 sicli argenti seu 1250 fr., ideoque summam 156, 25 fr. videri admodum exiguum, et summam 1. Par. esse praefendam. — v. 23 « Et edificavit ibi David altare Domino, et obtulit holocausta et pacifica; et propitiatus est Dominus terrae, et cohibita est plaga ab Israel ». LXX addunt: et amplificavit postmodum Salomo hoc altare, quoniam parvum fuerat primum. Animalversio est hebraei cuiusdam scriptoris, cf. *Theo.* — 1. Par. 21, 26 sq.: « et exaudivit eum in igne de coelo super altare holocausti. Praecipitque Dominus angelo, et convertit gladium suum in vaginam », non necessario visibili visione, sufficit assumere rem describi ab eventu. « Inde ab eo tempore David, cum vidisset, quod exaudivisset eum Dominus in area Ornan Iebusaei, sacrificabat ibi. Tabernaculum autem Domini, quod fecerat Moyses in deserto, et altare holocaustorum ea tempestate erat in excelso Gabaon. Sed non praevaluit David, ire ad altare (illud), ut quaereret Deum; terrore enim cohibebatur gladii angeli Domini »; hoc gladio sibi significari videbatur, non alio, quam quem angelus indicaverat loco, sibi Deum fore propitium.

A. M. D. G.

INDEX

INTRODUCTIO.

1) Librorum nomen et unitas.	4
2) De libri Samuelis auctore et fontibus variae sententiae.	4
3) De fastis regis David (1. Par. 27, 24), ut fonte libri Samuelis.	4
4) De aliis fontibus seu partibus libri Samuelis. Expeditur praevie Themi partitio.	8
5) Historia Samuelis 1. Reg. 1-7.	9
6) Historia Saul 1. Reg. 8-16.	14
7) Historia David exulis 1. Reg. 17-31.	14
8) Historia David regis 2. Reg. 1-20.	16
9) De fine et modo, quo haec quatuor partes in unum fuerunt collectae.	20
10) Appendix 2. Reg. 21-24.	23
11) Chronologia regni Davidici.	25
12) De libri Samuelis interpretibus.	26

COMMENTARIUS

HISTORIA SAMUELIS

1) Samuelis nativitas 1. Reg. 1, 1-2, 11.	29
Canticum Annae.	41

2) Filiorum Heli peccatum 2, 11-17.	47
3) Annae pietas et fecunditas 2, 18-21.	49
4) Heli in filios praevicatoricos lenitas 2, 21-25.	50
5) Viri Dei in Heli obiurgatio 2, 26-36.	53
6) Visio Sannelis 3, 1-18.	59
7) Strages atque victoria apud Lapidem Adiutorii 3, 19-7, 47.	64
Historiae Sannelis conclusio 7, 13-17.	89

HISTORIA SAULIS

PARS I. SAULIS AD REGNUM ASSUMPTIO.

1) Regni fundandi occasio 1 Reg. 8, 1-22.	96
2) Saulis unctio 9, 1-10, 16.	103
3) Saulis publica electio 10, 17-27.	118
4) Saul post Ammonitis devictos ab omnibus agnoscitur 11, 1-15.	121
5) Samuel iudeis officium abdicat 12, 1-25.	124

PARS II. SAULIS A REGNO REPROBATIO.

1) Saul ob diffidentiam Gulgais admissam capitur 13, 1-16.	132
2) Bellum Philisthaicum 13, 17-14, 52.	140
3) Saul ob inobedientiam bello Amalecico admissam reiecitur 15, 1-35.	155
4) David ungitur successor 16, 1-23.	164

HISTORIA DAVID EXULIS

PARS I. DAVID IN AULA SAUL.

A. <i>Davidis in aulam adventus</i> 1 Reg. 17, 1-18, 3.	174
---	-----

B. *Latentes Saulis insidiae.*

1) Insidiarum initia : a) Orturum inimicitiarum occasio 18, 6-9.	187
b) Consilium effecti carens transigendi Davidis 18, 10-12.	188
c) David specioso praetextu ab aula remotus 18, 13-16.	189
2) Insidiae praetextu nuptiarum regiarum 18, 17-28.	190

C. *Patens Saulis odium*

1) Saul suos ad necem Davidis provocans 18, 30-19, 7.	193
2) Saul Davidem interficiendum perquirens 19, 7-24.	194
3) Reconciliatione tentata sed repudiata 20, 1-43.	197

PARS II. DAVID FUGITIVES IN TERRA IUDA.

1) David huc illuc incertus vagans 21, 1-22, 23.	205
2) Liberatur Ceila 23, 1-13.	214
3) Mira Dei circa Davidem providentia 23, 11.	216
a) David praescindit oram chlamydis Saul 23, 15-24, 23.	218
b) David tollit hastam et scyphum Saul 25, 1-26, 25.	225
Praemittuntur nuptiae cum Abigail initae, tanquam redintegrati odii occasio.	225

PARS III. DAVID INTER PHILISTHAEOS EXUL.

1) David succedit ad Achis 27, 1-12.	239
2) Saul adit pythonissam 28, 1-25.	242
3) David, ex acie relegatus, Amalecitas fundit 29, 1-30, 31.	253
4) Saul a Philisthaeis vincitur et opprimitur 31, 1-43.	261

HISTORIA DAVID REGIS

PARS I. REGNUM DAVIDIS IN HEBRON.

1) Davidis iustus de Saul 2 Reg. 1, 1-27.	265
2) David Hebrone rex constitutus, eius in Iabesitas pietas 2, 1-7.	274
3) Isoseth ad regnum accessio, interitus Asael 2, 8-32.	276
4) Davidis regnum Hebrone confirmatum 3, 1-5.	283
5) Abneri interfectio 3, 6-39.	284
6) Isosethi interitus 4, 1-12.	293

PARS II. REGNUM DAVIDIS IN IERUSALEM.

A. *Excerpta ex Fastis.*

1) Praeparatur promissio Davidi facienda a) David universi Israel rex agnoscitur 5, 1-5.	298
b) David regni sedem Hierosolymis fugit 5, 6-10.	299
c) Davidis palatium, uxores, filii recensentur 5, 11-16.	303
d) Executur iugum Philisthaeorum 5, 17-25.	305
e) David aream in Sion tradit 6, 1-23.	308

LETHELLEUX, Éditeur, 4, rue Assolot, Paris

BIBLIOTHECA THEOLOGICA SELECTA

(N. B. — Une série de volumes uniformes donnera sous ce titre un ensemble de chefs-d'œuvre sur chaque branche de la Théologie.)

BRAUX VOLUMES N. 8 ÉCU, FORMAT MANUEL ET ÉLÉGANT

THOMAS AQUIN. (S. J.), O. P.
De Veritate catholicis libri contra Gentes, seu Summa philosophica. — Trois forts volumes à deux colonnes. . . 6 00

THOMAS AQUIN. (S. J.), O. P.
Opuscula, 3 vol. 18 50

THOMAS AQUIN. (S. J.), O. P.
Questiones disputatae, 3 vol. 21 00

REGINALDUS O. P.
Doctrina D. Thomae Aquinatis tria principia cum suis consequentiis, ubi totius doctrinae compendium et connectio continetur. — Fort vol. à deux col. 7 50

LESSIUS, S. J.
Opuscula : I. — De Perfectionibus moribusque divinis, libris XIV 7 00

LESSIUS
Opuscula : II. — De Gratia efficaci. — De Predestinatione et reprobatione angelorum et hominum. — De Predestinatione Christi 7 00

LESSIUS
Opuscula : III. — De Summo bono. — De Providentia. — De Immortalitate 7 00

MOLINA, S. J.
Liberi Arbitrii cum gratia donec, divina providentia, providentia, predestinatione, et reprobatione. Concordia. — Aliquis indicia, tertium alter, alter Scripturae locorum, auctoris opera prioribus accuratiora. — Accessit nunc appendix ad hunc Concordiam. — Tres fort volumina 7 50

DUALUIS, D. SORB.
Tractatus de suprema Romani pontificis in Ecclesiam Potestate. Edidit ac notis illustravit J. P. P. 6 00

SCHRAIBER, S. J.
De theologia Testium Fidei, deque editio testamentis, seu de Traditione commentarius. Opus posthumum. 6 00

SCHRAIBER
De triplici Ordine, naturali, preternaturali, supernaturali, commentarius. Secunda editio ab auctore emendata 6 00

GERCIA, S. J.

Demonstratio catholica : I. De Ecclesia vera Christi : II. De Romano pontifice. — Editio quinta ab ipso auctore novis curis emendata et aucta. 2 vol. 10 50

GERCIA

Tractatus de Gratia Christi : — I. Apparatus sive Prolegomenon ad doctrinam de Gratia Christi : — II. De Gratia Christi actuali : — III. De Gratia Christi habituali. — Editio tertia ab ipso auctore recognita et emendata, 3 vol. 12 00
Le tome 3e, inédit, se vend aussi à part. 2 50

GERCIA

In Epistolam S. Pauli ad Romanos commentarius (Ex de Gratia, c. D. 1 50)

MARIANO A NOVANA, O. M. C.
De Originaria Lapsi Homini conditione. 7 vol. 3 00

BUCCHERONI, S. J.

Commentarius de Sacramentorum Causalitate. 1 vol. 3 00

JUNG MANN

De Deo Creatore. in-8. 5 00

De Deo uno et trino. in-8. 4 50

De Gratia. in-8. 4 50

De Novissimis. in-8. 4 50

De Vera Religione. in-8. 3 50

De Verbo incarnato. in-8. 5 00

Dissertationes selectae in Historiam ecclesiasticam. T. I, II, III, IV et V. in-8. 25 00

— Un 6e vol. est sous presse.

In subscriptione :

ANGELIS (DE)

Prælectiones Juris Canonici ad methodum decretalium Gregorii IX exactae. — Le volume 8 00

Il y aura 8 volumes, dont le 7me va paraître. Prix net pour les souscripteurs, 6 00 le volume.

S. B. — Toutes les grandes publications théologiques d'Italie, d'Allemagne, etc. (Müller, Meusel, Palmieri, Pannofini, Soranzo, Berti, Klempner, etc., etc.) se trouvent toujours dans nos assortiments, en nombre et aux meilleures conditions. — Nous les distribuons en catalogue spécial.

